

En uppväxt fri från våld

En nationell strategi för att förebygga
och bekämpa våld mot barn

Volym 2

Betänkande av Utredningen En uppväxt fri från våld

Stockholm 2022

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2022:70

SOU och Ds finns på regeringen.se under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på regeringen.se/remisser.

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2022

ISBN 978-91-525-0524-3 (tryck)

ISBN 978-91-525-0525-0 (pdf)

ISSN 0375-250X

Innehåll

Sammanfattning	29
Summary	49
Lättläst sammanfattning.....	71
1 Författningsförslag.....	87
1.1 Förslag till lag med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn.....	87
1.2 Förslag till lag om ändring i polislagen (1984:387).....	89
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde	90
1.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	92
1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn.....	93
1.6 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	95
1.7 Förslag till lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)	97
1.8 Förslag till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)	98
1.9 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten	101

1.10	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.....	102
2	Utredningens uppdrag och arbete	105
2.1	Utredningens uppdrag	105
2.2	Utredningens arbete.....	106
2.2.1	Barns och ungas röster.....	106
2.2.2	Enkäter till nätverk med yrkesverksamma	113
2.2.3	Hearing och webinarium	113
2.2.4	Övriga möten och intervjuer.....	114
2.2.5	Fyra fördjupande texter	115
2.2.6	Nordisk utblick	116
2.2.7	Expertgrupp.....	116
2.3	Betänkandets disposition	117
3	Bakgrund.....	119
3.1	Att beskriva och definiera våld mot barn.....	119
3.1.1	Utredningens definition av våld utgår från barnkonventionen	120
3.2	Våldets konsekvenser	122
3.2.1	Konsekvenser för barn på kort och lång sikt	122
3.2.2	Ett betydande folkhälsoproblem.....	124
3.2.3	Våldets samhällsekonomiska konsekvenser	124
3.3	Hur kan våld förstås?	128
3.3.1	Flera olika faktorer samspelar	128
3.3.2	Normalisering av våld	133
3.3.3	Det finns ett samband mellan grovt och mer lindrigt våld.....	134
3.3.4	Ett effektivt arbete mot våld kräver insatser på flera nivåer	135
3.3.5	Samma risk- och skyddsfaktorer har betydelse för många olika samhällsproblem.....	137
3.4	Olika perspektiv måste beaktas	139

3.5	Synen på barn och våld har förändrats över tid.....	142
3.5.1	Vägen till ett totalförbud mot våld mot barn	142
3.5.2	Samhällets syn på barn och barns behov	144
4	Barnets rättigheter och Sveriges skyldigheter och åtaganden	147
4.1	FN:s konvention om barnets rättigheter	147
4.1.1	Barnets rättigheter – en del av de mänskliga rättigheterna.....	148
4.1.2	Konventionens innehåll	149
4.1.3	Genomförande och granskning av efterlevnad....	151
4.1.4	Särskilt om de grundläggande principerna.....	154
4.1.5	Barnets rätt till skydd mot alla former av våld – centrala artiklar i konventionen	167
4.1.6	Uppföljning av Sveriges genomförande av konventionen	185
4.1.7	Åtgärder för att genomföra konventionen i Sverige	186
4.2	Sveriges roll som vägvisarland i det Globala partnerskapet mot våld mot barn.....	191
4.3	Övriga internationella konventioner och instrument.....	191
4.3.1	Förenta nationerna	192
4.3.2	Europarådet.....	196
4.3.3	Europeiska unionen.....	200
5	Barns utsatthet för våld.....	203
5.1	Många barn drabbas och våld sker ofta vid upprepade tillfällen.....	204
5.2	Barnets arenor – om miljöspecifika faktorerers inverkan på barns utsatthet för våld.....	210
5.2.1	Våld i hemmet och i familjemiljön	210
5.2.2	Våld i digitala miljöer	220
5.2.3	Våld i skolmiljö.....	223
5.2.4	Våld mot barn i den sociala barn- och ungdomsvården.....	226
5.2.5	Gatuvåld präglar uppväxtmiljön för vissa barn....	227

5.3	Särskilt utsatta grupper – om individ- och gruppsspecifika faktorer	230
5.3.1	Särskild utsatthet utifrån ålder	231
5.3.2	Barns utsatthet relaterat till kön och hbtqi	232
5.3.3	Särskild utsatthet med anledning av långvarig sjukdom eller funktionsnedsättning	238
5.3.4	Vissa barn löper risk att utsättas för våld med rasistiska motiv	241
5.4	Barns utsatthet i form av att, mot ersättning, utföra sexuella handlingar	242
5.5	Multipel utsatthet eller polyviktisering	243
5.6	Barn som utövar våld mot andra barn	244
6	Lyssna på oss, säger barn	247
6.1	Sammanställning av barns röster	249
6.1.1	Ta emot berättelser och upptäcka våld	249
6.1.2	Hjälp, stöd och skydd	251
6.1.3	Utreda brott	254
6.1.4	Min vardag	256
6.1.5	Stoppa våldet innan det händer	258
6.2	Övergripande teman i barns berättelser	260
6.2.1	Introduktion	260
6.2.2	Ta barn som berättar om våld på allvar och agera!	260
6.2.3	Ökad kunskap	261
6.2.4	Trygga närvarande vuxna	261
6.2.5	Fråga barn rutinmässigt om våld	261
6.2.6	Ökad delaktighet vid alla myndighetskontakter	262
6.2.7	Stöd och behandling direkt	262
6.2.8	Individanpassad behandling inklusive möjlighet till långsiktigt stöd	262
6.2.9	Bättre skydd för utsatta barn/trygga situationen för utsatta barn	263
6.2.10	Satsningar på polis, kännbara straff och konsekvenser för våldsutövare	263

6.2.11	Bättre samordning och kontinuitet	263
6.2.12	Specialiserade verksamheter, specialkunskap.....	264
6.3	Diskussion och slutsatser	264
6.4	Hur utredningen arbetat för att barns åsikter ska få genomslag i strategin	266
7	Det svenska systemet.....	267
7.1	En överblick av det svenska systemet.....	267
7.2	Regeringens styrning inom området	268
7.2.1	Politikområden, departement och intern samordning	269
7.2.2	Befintliga nationella strategier som har koppling till området.....	272
7.2.3	Statlig styrning genom regeringsuppdrag och myndighetsinstruktioner	281
7.2.4	Nationella samordnare m.m.....	281
7.2.5	Statsbidragens betydelse i styrningen av regioner och kommuner.....	282
7.2.6	Statsbidrag till organisationer och andra aktörer	283
7.3	Vissa centrala nationella aktörer	285
7.3.1	Fyra aktörer vars grunduppdrag uttryckligen avser våld	286
7.3.2	Ansvar kopplat till specifika sektorer.....	292
7.3.3	Ansvar knutet till vissa perspektiv eller frågor	298
7.3.4	Ansvar knutet till vissa insatser eller situationer	306
7.3.5	Länsstyrelserna utgör en länk mellan nationell och regional nivå.....	310
7.3.6	Tillsynens roll	314
7.4	Regioner och kommuner.....	317
7.4.1	Regioners och kommuners övergripande ansvarsområden	317
7.4.2	Den kommunala självstyrelsens betydelse för området våld mot barn	318
7.4.3	Om Sveriges Kommuner och Regioner	319

7.5	Kunskapsstyrning inom vård och omsorg	320
7.6	Styrningen av skolorna.....	321
7.7	Det civila samhället och näringslivet m.fl.	322
7.7.1	Civilsamhällesorganisationer m.m.	322
7.7.2	Idrottsrörelsen och övriga fritidssektorn	327
7.7.3	Trossamfund.....	328
7.7.4	Stiftelsen Allmänna Barnhuset	329
7.7.5	Näringslivet	330
7.8	Myndigheterna har en generell skyldighet att samverka....	331
8	Främjande och förebyggande arbete mot våld mot barn .	333
8.1	Främjande och förebyggande arbete är grundläggande för att säkerställa barns rätt till en uppväxt fri från våld	334
8.1.1	Sverige ska vidta de åtgärder som behövs för att förebygga våld mot barn.....	334
8.1.2	Vad behövs enligt FN:s barnrättskommitté?	334
8.2	Vem kan och ska verka för att förebygga våld mot barn och vad behöver beaktas i ett sådant arbete?	336
8.2.1	Viktiga beståndsdelar i det främjande och förebyggande arbetet	336
8.2.2	Flera perspektiv behövs och alla former av våld som barn kan utsättas för behöver beaktas.....	341
8.2.3	Kunskap om risk- och skyddsfaktorer är grundläggande	341
8.2.4	Viktiga aktörer i det främjande och förebyggande arbetet nära individerna.....	342
8.3	Barns röster om att förebygga våld och vad som behövs ...	348
8.4	Vi ser att det finns brister	351
8.4.1	Normaliseringen är utbredd	351
8.4.2	Barn och vuxna saknar kunskap om våld.....	355
8.4.3	Den potential som finns tas inte fullt ut till vara..	356
8.4.4	Otillräcklig kunskap bland yrkesverksamma	363
8.4.5	Det finns utmaningar med samverkan men också goda exempel.....	366
8.4.6	Man når inte fram till alla.....	371

8.4.7	Otillräcklig tillgänglighet och träffsäkerhet i stödet till föräldrar.....	373
8.4.8	Otillräckliga insatser till personer med förhöjd risk för att utöva våld får allvarliga konsekvenser för barn.....	380
8.4.9	Barnrättsperspektiv och tidigt förebyggande insatser hamnar i skymundan i bekämpandet av våld som barn utsätts för kopplat till kriminalitet.....	388
8.4.10	Ökad förekomst av mobbning och kränkningar i skolan och på nätet.....	389
8.4.11	Stora brister under lång tid för barn i samhällets vård.....	397
8.4.12	Otillräckligt arbete för att förebygga sexuellt våld som utövas på eller med hjälp av nätet	406
8.5	Ytterligare krafttag behövs – sammanfattande slutsatser...	409
8.5.1	Större fokus behöver ligga på det främjande och förebyggande arbetet.....	409
8.5.2	Barns och vuxnas kunskap om våld och dess konsekvenser behöver förbättras.....	410
8.5.3	Stödet till föräldrar behöver förbättras	411
8.5.4	Insatser till barn och vuxna med förhöjd risk att utöva våld behöver stärkas.....	412
8.5.5	Särskilda insatser behövs för att skapa trygghet och förebygga våld i miljöer där barn vistas.....	413
9	Upptäckt av våld mot barn	415
9.1	Upptäckt är en förutsättning för att förverkliga barns rätt till skydd och rehabilitering	416
9.1.1	Sverige ska vidta de åtgärder som krävs för att identifiera våldsutsatthet.....	416
9.1.2	Vad behövs enligt FN:s barnrättskommitté?	417
9.2	Vem kan och ska bidra till upptäckt av våld mot barn och vad ska beaktas i det arbetet?	418
9.2.1	Professioner med anmälnings- och uppgiftsskyldighet	418

9.2.2	Offentliga aktörer som möter barnen, familjerna och våldsutövarna	421
9.2.3	Andra aktörer som är betydelsefulla.....	427
9.3	Kunskapstillämpning, arbetsätt och metoder för upptäckt av våld	429
9.3.1	Barns aktörskap och vuxnas ansvar att uppfatta signaler.....	430
9.3.2	Att se och förstå tecken på våldsutsatthet hos de yngsta barnen.....	431
9.3.3	Närvaron av trygga vuxna är grundläggande – på alla arenor där barn finns	432
9.3.4	Att ställa frågor om våld	433
9.4	Barns röster om upptäckt av våld och om hur information om våld borde hanteras	437
9.5	Vi ser att det finns brister	441
9.5.1	Många barn berättar inte om sin våldsutsatthet ..	441
9.5.2	Vuxna uppfattar inte signaler och missbedömer situationer.....	444
9.5.3	Yrkesverksamma frågor inte systematiskt om våld.....	445
9.5.4	Anmälningsskyldiga brister i att hantera och rapportera oro.....	449
9.5.5	Brister i bemötandet av barnet som är i en utsatt situation.....	451
9.6	Ytterligare krafttag behövs – sammanfattande slutsatser ..	452
9.6.1	Barns förutsättningar att signalera, agera och slå larm behöver stärkas	452
9.6.2	Vuxna behöver bli bättre på att upptäcka och agera vid tecken på våld.....	453
9.6.3	Ökad upptäckt av våld mot barn måste leda fram till ökat stöd.....	454
10	Skydd, stöd och behandling till barn som utsatts för våld.....	457
10.1	Barn som utsatts för våld har rätt till skydd, rehabilitering och social återanpassning.....	458

10.1.1	Sverige ska vidta de åtgärder som krävs för att tillgodose barns behov av skydd, stöd och behandling.....	458
10.1.2	Vad behövs enligt FN:s kommitté för barnets rättigheter?.....	459
10.2	Vem kan och ska tillgodose behov av skydd, stöd och behandling och vad ska beaktas i det arbetet?	461
10.2.1	Offentliga aktörers uppdrag och ansvar i förhållande till skydd, stöd och behandling.....	461
10.2.2	Andra aktörer som är betydelsefulla	467
10.3	Om kunskap, kunskapsillämpning och arbetssätt	468
10.3.1	Kunskap är grundläggande för rätt skydd, stöd och behandling.....	468
10.3.2	Att bedöma risker och behovet av skydd.....	469
10.3.3	Bedömning av omsorgsförmåga hos vuxna med ansvar för barnet.....	470
10.3.4	Bedömning av barnets hjälpbehov.....	471
10.3.5	Delaktighet i samband med skydds- och stödinsatser	475
10.4	Barns röster om skydd, stöd och behandling efter att ha utsatts för våld.....	476
10.5	Vi ser att det finns brister.....	480
10.5.1	Barn möter svårigheter när de vill ta del av samhällets insatser	481
10.5.2	Barns hjälpbehov leder inte alltid till insatser.....	485
10.5.3	Barn ges inte alltid förutsättningar för delaktighet.....	503
10.5.4	Insatserna motsvarar inte alltid det individuella behovet	507
10.5.5	Barn som utsatts för våld får inte alltid det stöd som behövs i vardagen	516
10.6	Ytterligare krafttag behövs – sammanfattande slutsatser...	523
10.6.1	Tillgängligheten till skydd, stöd och behandling behöver förbättras.....	524
10.6.2	Barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning behöver stärkas.....	526

10.6.3	Förmågan och möjligheterna att fånga upp och möta det individuella behovet behöver förbättras..	527
10.6.4	Samverkan och samordning av insatser behöver stärkas	530
10.6.5	Barn behöver kunna få stöd i sin vardag	531
11	Brottmålsprocessen för barn som utsatts för våld	533
11.1	Barn ska få sina rättigheter tillgodosedda även i brottmålsprocessen.....	534
11.1.1	Barnets rättigheter i brottmålsprocessen enligt barnkonventionen	534
11.1.2	Rekommendationer till Sverige från FN:s kommitté för barnets rättigheter angående barn som är målsäganden och barnahus.....	536
11.2	Yrkesverksamma som möter barn som är målsägande i en brottmålsprocess.....	538
11.2.1	Särskild företrädare för barn.....	538
11.2.2	Målsägandebiträde.....	541
11.2.3	Barnförhållningsledare som håller barnförhör.....	542
11.2.4	Åklagare som leder förundersökningar avseende brott mot barn	543
11.2.5	Domare som dömer i brottmål med barn som är målsägande.....	543
11.3	Barnets väg genom brottmålsprocessen.....	545
11.3.1	En brottsutredning initieras	545
11.3.2	Förberedelser inför att ett barn förhörs	547
11.3.3	När barnet förhörs	551
11.3.4	Efter barnförhöret.....	555
11.3.5	Information till barnet om åtalsbeslutet.....	556
11.3.6	Barnet i domstolen.....	557
11.3.7	Information till barnet om domslutet	558
11.3.8	Krav på skyndsamhet	559
11.4	Samverkan kring barn som misstänks vara utsatta för brott.....	559
11.4.1	Vilka krav ställs på de olika aktörerna kopplat till samverkan?	559

11.4.2	Barnahus – en modell för samverkan med barnets behov i fokus	562
11.5	Barns röster om brottmålsprocessen	567
11.5.1	Tydligare konsekvenser för förövare	568
11.5.2	Brist på barnets delaktighet	569
11.5.3	Brist på information till barnet	570
11.5.4	Brottmålsprocessen är svår att ta sig igenom.....	572
11.5.5	Brister i bemötandet har stor påverkan.....	573
11.5.6	Brottmålsprocessen tar för lång tid.....	575
11.5.7	Behovet av samordnade insatser och ett fungerande stöd	575
11.6	Vi ser att det finns brister.....	577
11.6.1	Brister i kunskap hos de yrkesverksamma	577
11.6.2	Brister när brottsutredningen initieras och barnförhöret förbereds.....	583
11.6.3	Brister i samband med förhöret och ett eventuellt åtalsbeslut	584
11.6.4	Brister avseende skyndsamhet i förundersökning och i samband med rättegång ..	591
11.6.5	Brister i samverkan kring barn som misstänks ha utsatts för brott.....	593
11.7	Ytterligare krafttag behövs – sammanfattande slutsatser...	605
11.7.1	Barn ska få individanpassad information och ges goda förutsättningar att komma till tals och få sina åsikter beaktade.....	605
11.7.2	Yrkesverksamma ska bemöta barnet på ett respektfullt och anpassat sätt och ha särskild kompetens	607
11.7.3	Brottmålsprocessen ska vara så kort som möjligt utan att inskränka rättssäkerheten	609
11.7.4	Barn ska erbjudas stöd under och efter brottmålsprocessen.....	611
11.7.5	Samverkan måste ske med barnets behov i fokus – barnahusverksamheter ska finnas i hela Sverige och utvecklas	611

12	Kunskaper om våld mot barn, våldets konsekvenser samt effekten av samhällets insatser.....	615
12.1	Sveriges internationella åtaganden relaterat till kunskap, metodutveckling och uppföljning	616
12.1.1	Vilken data behövs för att förverkliga barns rätt till skydd mot våld?	616
12.1.2	Vad behövs enligt FN:s barnrättskommitté?	617
12.1.3	Beröringspunkter med Agenda 2030 och Istanbulkonventionen.....	618
12.2	Grundläggande om kunskaps- och metodutveckling samt uppföljning.....	619
12.2.1	Vad innebär ett evidensbaserat arbete?	619
12.2.2	Datainsamling, statistikutveckling och utvärdering.....	619
12.2.3	Olika tillvägagångssätt krävs för att mäta förekomst av våld	620
12.2.4	Metodutveckling och implementering.....	623
12.2.5	Indikatorer till stöd för uppföljning och utvärdering.....	625
12.3	Barns erfarenheter och synpunkter bidrar till kunskapsutveckling.....	626
12.4	Tillgängliga data.....	627
12.4.1	Officiell statistik	627
12.4.2	Information från hälso- och sjukvården	628
12.4.3	Information från socialtjänsten.....	632
12.4.4	SCB:s statistikdatabaser.....	635
12.4.5	Folkhälsomyndighetens statistikdatabaser.....	635
12.4.6	Brottsförebyggande rådets kriminalstatistik	635
12.4.7	Insamling av data via återkommande nationella undersökningar	636
12.4.8	Annan kunskapsinhämtning för att förebygga våld mot barn.....	641
12.5	Forskningens bidrag till kunskapsläget.....	641
12.6	Exempel från andra länder avseende datainsamling, statistik- och metodutveckling	644

12.6.1	Kanadas bevaknings- och uppföljningssystem om våld mot barn – The Child Maltreatment Surveillance Indicator Framework (CMSIF)	644
12.6.2	The California Evidence-based Clearinghouse for Child Welfare, CEBE.....	645
12.6.3	Kunskapscenter om våld och traumatisk stress i Norge	645
12.6.4	Norska direktoratet för barn-, ungdoms- och familjefrågor (Bufdir) samlar och tillgängliggör statistik.....	646
12.6.5	KiVA – ett forsknings- och evidensbaserat antimobbningsprogram från Finland	647
12.7	Vi ser att det finns brister.....	647
12.7.1	Utmaningar med att göra barn delaktiga i kunskapsutvecklingen	648
12.7.2	Bristande möjlighet att följa upp våld som drabbar barn och samhällets insatser.....	649
12.7.3	Begränsad tillgång till kunskapsbaserade metoder och arbetssätt	654
12.7.4	Implementering av kunskapsbaserade metoder omfattas av utmaningar	656
12.8	Ytterligare krafttag behövs – sammanfattande slutsatser... ..	657
12.8.1	Barn bör ha en aktiv och självklar roll inom kunskapsutvecklingen	657
12.8.2	Våld som drabbar barn måste följas upp regelbundet	658
12.8.3	Kunskapsbaserade metoder och arbetssätt behöver utvecklas och implementeras.....	660
12.8.4	Implementering av metoder och arbetssätt måste prioriteras	661
13	Vad som behöver beaktas vid utformningen av strategin.....	663
13.1	Vad innebär en ändamålsenlig styrning?	663
13.2	Vad behövs i en nationell strategi enligt FN:s barnrättskommitté?	664

13.3	Styrning inom tvärssektoriella frågor innebär generellt vissa utmaningar	666
13.4	Aktörernas uppfattning om den nuvarande styrningen och vad som behövs för ett framgångsrikt arbete mot strategins mål	667
13.4.1	Myndighetsinstruktioner möjliggör långsiktighet men tydlighet och resurser behövs	667
13.4.2	Det finns både för- och nackdelar med regeringsuppdrag.....	668
13.4.3	Våldsutsatta barns rättigheter behöver synliggöras mer i styrningen på nationell nivå	671
13.4.4	Stuprör måste undvikas och ett inkluderande förhållningssätt behövs	671
13.4.5	Vid styrningen behöver större vikt läggas vid behovsanalys och uppföljning	672
13.4.6	Styrningen behöver beakta att kapacitet och förutsättningar skiljer sig åt över landet men också ställa krav.....	673
13.4.7	Det finns en önskan om att bygga på den struktur som finns.....	674
13.5	Erfarenheter från den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor	674
13.6	En nordisk utblick – inspiration för en svensk strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.....	676
13.6.1	Norge	676
13.6.2	Danmark	678
13.6.3	Finland	679
13.6.4	Island.....	681
13.6.5	Nordiska erfarenheter att ta lärdom av.....	682
13.7	Sammanfattande reflektioner.....	682
13.7.1	Strategin måste omfatta alla barn och alla former av våld som barn kan utsättas för	683
13.7.2	Områdets bredd ställer krav på styrning, kartläggning, planering och uppföljning på alla nivåer.....	684
13.7.3	Arbetet mot strategins mål behöver samordnas.....	686

13.7.4	Styrningen behöver både ge utrymme och möjliggöra såväl prioritering som långsiktighet ..	689
13.7.5	Kopplingen mellan nationell nivå och regional/lokal nivå måste säkerställas.....	690
13.7.6	Civilsamhällets aktörer behöver ges förutsättningar	691
13.7.7	Strukturen behöver bidra till att stärka förutsättningarna för samverkan	692
14	En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn	695
14.1	Strategins övergripande målsättning är att varje barn ska ha en uppväxt fri från våld.....	696
14.2	Strategins utgångspunkter	697
14.2.1	Allt våld mot barn kan förebyggas	697
14.2.2	Allt våld ska synliggöras och inget våld kan accepteras	698
14.2.3	Barnets rättigheter är inte förhandlingsbara	699
14.2.4	Barn behöver ses som <i>både</i> kompetenta och särskilt skyddsvärda	699
14.3	Strategins fem mål.....	701
14.3.1	Våld mot barn ska förebyggas	701
14.3.2	Barns våldsutsatthet ska upptäckas	702
14.3.3	Barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till	703
14.3.4	Barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses	704
14.3.5	Kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas ...	704
14.4	Hur målen ska nås.....	705
14.4.1	Alla ska arbeta för att uppnå strategins mål men vissa behöver ges särskilda uppgifter	705
14.4.2	Flera olika perspektiv behöver beaktas	706
14.4.3	Grundläggande förutsättningar som behöver beaktas i arbetet mot strategins mål	707
14.4.4	Överblick över utredningens strukturella förslag...	709

14.5	Folkhälsomyndigheten ges en central roll i strategiarbetet	712
14.5.1	Folkhälsomyndigheten har goda förutsättningar för att axla rollen som samordnare av strategin	713
14.5.2	Andra aktörer som övervägts för uppdraget	716
14.5.3	Om uppdraget	717
14.5.4	Uppdraget behöver resurs sättas och regleras i Folkhälsomyndighetens instruktion	724
14.6	Ett antal nationella aktörer ska bidra särskilt i det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål	724
14.6.1	Aktörer som särskilt behöver bidra i strategiarbetet	725
14.6.2	Folkhälsomyndigheten behöver få in uppgifter även från andra aktörer	729
14.7	Länsstyrelserna ska stödja det lokala och regionala arbetet ...	730
14.7.1	Regional samverkan och sektorsövergripande handlingsplaner bör eftersträvas	730
14.7.2	Länsstyrelserna är lämpliga aktörer att stödja och bidra i det regionala arbetet mot våld mot barn	731
14.7.3	Om uppdraget och hur det bör regleras	734
14.7.4	Arbetet mot våld mot barn bör redovisas särskilt	739
14.7.5	Ikraftträdande	740
14.8	Kommunövergripande kartläggningar, analyser och åtgärdsplaner	741
14.8.1	Ansvar för att bedriva ett kommunövergripande kunskapsbaserat och systematiskt arbete mot våld mot barn behöver lagstadgas	742
14.8.2	Kommunerna ska kartlägga och analysera behoven samt upprätta planer för de åtgärder som man avser att vidta	748
14.8.3	Kommunstyrelsen ska ansvara för ledningen av arbetet	757
14.8.4	Ikraftträdande	758

14.9	Statsbidrag förstärker förutsättningarna och ger fler möjlighet att bidra i arbetet.....	759
14.9.1	Statsbidrag för kvalitetsutveckling och samverkan.....	759
14.9.2	Utökade möjligheter till statsbidrag till organisationer och andra som är verksamma inom området.....	760
14.10	Återkommande handlingsplaner från regeringen	761
14.11	Regeringen ska återkommande redovisa arbetet till riksdagen.....	763
14.12	Utvärdering av strategins genomförande	764
15	Prioriterade insatsområden och åtgärder	765
15.1	Våld mot barn ska förebyggas	766
15.1.1	Förstärkt fokus på främjande och förebyggande arbete	766
15.1.2	Kunskapen om våld och våldets konsekvenser ska öka hos barn och vuxna	780
15.1.3	Stödet till föräldrar ska stärkas	784
15.1.4	Insatserna till barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld mot barn ska stärkas.....	790
15.1.5	Särskilda insatser ska vidtas för att skapa trygghet och förebygga våld i miljöer där barn vistas	794
15.2	Barns våldsutsatthet ska upptäckas.....	802
15.2.1	Förutsättningarna för barn att reagera på våldet och signalera till omgivningen ska stärkas.....	803
15.2.2	Vuxnas förutsättningar och förmåga till upptäckt samt att agera vid tecken på våld ska förbättras.....	808
15.2.3	Informationshanteringen samt omsorgen om barnet vid misstanke om våld ska förbättras.....	814
15.3	Barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till.....	816
15.3.1	Tillgängligheten till skydd, stöd och behandling ska förbättras	817
15.3.2	Barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser ska stärkas	820

15.3.3	Förmågan och möjligheterna att fånga upp och möta barns individuella behov ska förbättras	826
15.3.4	Samverkan och samordning ska stärkas.....	834
15.3.5	Stödet i barns vardag ska stärkas	838
15.4	Barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses.....	844
15.4.1	Barn ska få individanpassad information under brottmålsprocessen och ges goda förutsättningar att komma till tals och få sina åsikter beaktade.....	845
15.4.2	Yrkesverksamma ska bemöta barnet på ett respektfullt och anpassat sätt och ha särskild kompetens	849
15.4.3	Brottmålsprocessen ska vara så kort som möjligt utan att inskränka rättssäkerheten	857
15.4.4	Barn ska erbjudas stöd under och efter brottmålsprocessen	861
15.4.5	Samverkan måste ske med barnets behov i fokus – barnahusverksamheter ska finnas i hela Sverige och utvecklas	864
15.5	Kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas	889
15.5.1	Barn ska ha en självklar roll inom kunskapsutvecklingen	890
15.5.2	Uppföljningen av våld som drabbar barn ska förbättras	894
15.5.3	Tillgången till kunskap ska öka	902
15.5.4	Stärkt implementering av tillgänglig kunskap	905
16	Konsekvenser av utredningens förslag	913
16.1	Konsekvenser för barn och barns rättigheter	914
16.2	Konsekvenser för folkhälsan	915
16.3	Samhällsekonomiska konsekvenser.....	915
16.4	Ekonomiska konsekvenser	916
16.4.1	Folkhälsomyndigheten ges en central roll.....	917
16.4.2	Länsstyrelserna ska stödja det lokala och regionala arbetet	917
16.4.3	Kommunövergripande kartläggningar, analyser och åtgärdsplaner	919

16.4.4	Statsbidrag förstärker förutsättningarna och ger fler möjlighet att bidra i arbetet.....	919
16.4.5	Reglering av samverkan kring barn som misstänks ha utsatts för våld.....	921
16.4.6	Brottsoffermyndigheten får i uppdrag att samordna, ge stöd och följa upp utvecklingen.....	921
16.4.7	Utökade medel till forskning om barn och våld ...	922
16.4.8	Finansiering av utredningens förslag.....	922
16.5	Konsekvenser för myndigheternas verksamhet	923
16.6	Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen	923
16.7	Övriga konsekvenser	924
16.7.1	Konsekvenser för jämställdheten	924
16.7.2	Konsekvenser för möjligheterna att uppnå det funktionshinderspolitiska målet.....	925
16.7.3	Konsekvenser för möjligheterna att uppnå de integrationspolitiska målen	926
16.7.4	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.....	927
17	Författningskommentar	929
17.1	Förslaget till lag med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn.....	929
17.2	Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387)	936
17.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde	937
17.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.....	939
17.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn	940
17.6	Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)	942
17.7	Förslaget till lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)	945

17.8	Förslaget till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948).....	946
17.9	Förslaget till förordning om ändring i förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten.....	950
17.10	Förslaget till förordning om ändring i förordningen (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.....	951

Särskilda yttranden 953

Referenser 975

Bilagor

Bilaga 1	Kommittédirektiv 2021:29.....	1019
Bilaga 2	Kommittédirektiv 2022:17.....	1039
Bilaga 3	Rapport om barns röster från Bris	1041
Bilaga 4	Rapport om barns röster från Riksförbundet Attention	1063
Bilaga 5	Rapport om barns röster från Ecpat	1077
Bilaga 6	Rapport om barns röster från Gapf	1105
Bilaga 7	Rapport om barns röster från Maskrosbarn	1117
Bilaga 8	Rapport om barns röster från Stiftelsen 1000 Möjligheter	1129
Bilaga 9	Barns delaktighet i socialtjänstens öppenvårdsinsatser	1147
Bilaga 10	Barn och unga som utsätts för våld och övergrepp: livsvillkor, sårbarhet och det betingade aktörskapet	1153
Bilaga 11	Hur kan skolan verka kompensatoriskt för de elever som lever med våld nära inpå i sin vardag?	1159
Bilaga 12	Om våld mot barn med funktionsnedsättning	1161

14 En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn

Alla barn har rätt att skyddas från alla former av våld och övergrepp. Det är en grundläggande rättighet för varje barn. Ansvaret för att förverkliga denna rättighet åvilar alla som lever och verkar i vårt samhälle. Det offentliga har ett särskilt ansvar, men vi behöver alla bidra.

Sverige har sedan lång tid tillbaka haft ambitionen att vara ett föregångsland i arbetet för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Genom lagstiftning, opinionsbildning och andra åtgärder har vi både i Sverige och i vårt internationella samarbete verkat för barns rätt till en uppväxt fri från våld. Vi har dock långt kvar innan det målet är uppnått, även i vårt land. Som vi har beskrivit i vår utredning visar flera undersökningar att det våld som barn utsätts för är utbrett och att konsekvenserna är allvarliga. Barn utsätts för våld i nära relationer, på digitala arenor, i skolan, på institutioner och i den offentliga miljön. Våldsutövarna kan vara föräldrar, omsorgspersoner, andra vuxna men också jämnåriga.

Barn och unga som medverkat i vår utredning beskriver våldets konsekvenser och de pekar ut områden där samhällets förmåga att tillgodose barnets rätt till skydd, rehabilitering och återanpassning måste förbättras. Det står klart att våld är ett samhällsproblem med allvarliga effekter på barns rätt till hälsa, liv och utveckling.

Av utredningens direktiv framgår att regeringen ser behov av att ta ett samlat grepp för att förebygga och bekämpa våld mot barn inklusive hedersrelaterat våld och förtryck.¹ Vi delar denna bedömning. Att förhindra våld mot barn kräver krafttag som involverar ett stort antal

¹ Dir 2021:29 *Nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.*

aktörer och med åtgärder inom flera områden och på alla samhällsnivåer.

I detta kapitel lämnar utredningen förslag på en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Strategin innefattar en övergripande målsättning samt fem målområden som anger riktningen för arbetet under den närmaste tioårsperioden. Till strategin kopplas en organisation för genomförande, kunskapsutveckling och uppföljning. Strategin ger uttryck för en ambitionshöjning och syftar till att möjliggöra en sammanhållen inriktning för det långsiktiga arbetet genom att tydliggöra behoven, inriktningen och målen för arbetet. Genom strategins mål och organisation för genomförandet skapas en sammanhållen struktur för arbetet samt stärkta förutsättningar för en kvalitetshöjning och samordning av det nationella, regionala och lokala arbetet. I kapitel 15 redogörs därefter för områden vi bedömer som angelägna att åstadkomma en förbättring inom och vissa åtgärder som vi anser bör genomföras i närtid för att styra utvecklingen mot uppsatta mål.

De förslag vi lämnar tar sin utgångspunkt i barnets rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) och de förbättringsbehov som vi identifierat och som beskrivs närmare i kapitel 7–12. Även förbättringsbehoven har identifierats med utgångspunkt i barnets rättigheter.

14.1 Strategins övergripande målsättning är att varje barn ska ha en uppväxt fri från våld

Förslag: Strategins övergripande målsättning är att varje barn ska ha en uppväxt fri från våld.

Av barnkonventionen följer bland annat att Sverige ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder för att skydda barn mot alla former av våld.² Sverige ska till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser för att vidta sådana åtgärder.³ Det är mot denna bakgrund självklart att en natio-

² Artikel 19 FN:s konvention om barnets rättigheter. Detta framgår även av mål 16.2 Agenda 2030.

³ Artikel 4 FN:s konvention om barnets rättigheter.

nell strategi på området ska ha ett fokus på att förhindra att våld över huvud taget utövas. Det övergripande målet med arbetet inom ramen för strategin ska därför vara att varje barn ska ha en uppväxt fri från våld. Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn och de förslag som lämnas är utformade för att omfatta alla barn och alla former av våld som barn kan utsättas för, oavsett i vilken situation våldet utövas och av vem.⁴ Det handlar alltså om en nollvision i arbetet mot våld mot barn.

Strategin är ett verktyg för att åstadkomma en ambitionshöjning och kraftsamling i det våldsförebyggande och våldsbekämpande arbetet samt för att åstadkomma ett samlat arbete på nationell, regional och lokal nivå.

14.2 Strategins utgångspunkter

Ett antal utgångspunkter har legat till grund för genomförandet av utredningens uppdrag och för de bedömningar och förslag som presenteras i detta betänkande. Vår bedömning är att dessa utgångspunkter även bör ligga till grund för genomförandet av strategin i sin helhet. Den övergripande målsättningen, de fem målen samt de insatsområden och åtgärder som föreslås pekar ut mål och riktning för arbetet för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Att slå fast utgångspunkter för strategin och arbetet inom ramen för denna kan ytterligare bidra till en mer samstämmig inramning och förståelse för problematiken, de utmaningar samhället står inför och på vilket sätt dessa utmaningar bör tacklas. Utgångspunkterna utgör på så sätt en gemensam grund för strategin och genomförandet av de insatser och åtgärder som omfattas av den. Vidare ringar utgångspunkterna in grundläggande förutsättningar för arbetet och de prioriteringar som krävs för att nå målen och är därmed centrala för genomförandet.

14.2.1 Allt våld mot barn kan förebyggas

En grundläggande utgångspunkt är att allt våld mot barn kan förebyggas. Det innebär att arbetet för att förhindra att våld mot barn överhuvudtaget utövas, behöver lyftas fram särskilt. Att utgå ifrån

⁴ Se definitionen av våld i avsnitt 3.1.1.

att allt våld mot barn kan förebyggas kan dels ingjuta energi i arbetet, dels medverka till och bibehålla en önskvärd förflyttning från ett reaktivt till ett förebyggande förhållningssätt. Reaktiva åtgärder och stödsinsatser som genomförs efter att våldet har inträffat fyller en mycket viktig funktion och kan inte väljas bort. Även reaktiva åtgärder kan i sig ha en våldsförebyggande effekt.

Ett förebyggande arbete kräver uthållighet, resurser och långsiktighet där den kunskap som utvinns kontinuerligt tillåts bidra till att påverka metodutvecklingen inom området. Med utgångspunkten att allt våld mot barn kan förebyggas följer krav på aktiva åtgärder för att förekomma problemen innan de uppkommer. Det handlar om att bedriva ett främjande och förebyggande arbete som bottnar i kunskap om bakomliggande orsaker till våldet och om att utveckla nya arbetssätt. Det handlar således om att i takt med att kunskapen bibehålls och fylls på, våga testa nya vägar och angreppssätt.

14.2.2 Allt våld ska synliggöras och inget våld kan accepteras

Våld mot barn tar sig olika uttryck och förekommer på alla de arenor där barn befinner sig. Många barn är också utsatta för flera olika former av våld. Våld kan utövas av vuxna såväl som av andra barn, och den som utövar våldet kan ha olika relation till den som utsätts. Ett barn kan också växla från att i en situation vara offer för våld, och i en annan situation själv vara den som utövar våld. Vissa våldshandlingar är brottsliga, andra faller utanför brottsbalkens rubriceringar.⁵ Oavsett vilka omständigheter som omfattar en specifik våldshandling som riktar sig mot ett barn, är utgångspunkten att inget våld kan accepteras. När våld osynliggörs eller allvaret i våldshandlingar förringas ökar risken för att våldet fortgår eller trappas upp. Det riskerar också att leda till att barn som utsätts inte får det stöd och den behandling som de har rätt till. Det riskerar även att påverka möjligheten till rättslig upprättelse i en brottmålsprocess. För att nå framgång med ett arbete i syfte att förebygga och bekämpa våld mot barn är det därmed en förutsättning att alla olika former av våld som drabbar barn synliggörs, beaktas och problematiseras.

⁵ Se mer om våldsbegreppet och om barns utsatthet för våld i kapitel 3 och 5.

14.2.3 Barnets rättigheter är inte förhandlingsbara

Barn har, i likhet med vuxna, rättigheter som ska beaktas av samhället. Barn har även särskilda specifika rättigheter. Rättigheterna omfattar alla barn utan åtskillnad.⁶

Rättighetsperspektivet i allmänhet och barnrättsperspektivet i synnerhet är en utgångspunkt för allt arbete inom strategin och innebär att samtliga åtgärder som genomförs inom ramen för denna ska utgå från barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen och nationell lagstiftning. Sverige har förbundit sig att vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra rättigheterna i konventionen.⁷ Att ha kunskap om barnets rättigheter och vad dessa rättigheter innebär i praktiken är en grundförutsättning för att leva upp till dessa åtaganden. Beslutsfattare och yrkesgrupper vars arbete berör barn behöver ha en gedigen kunskap om de rättigheter barn har, hur rättigheterna kommer till uttryck i svensk lagstiftning och om hur dessa på bästa sätt kan omsättas i verksamheten.⁸

Barnets rättigheter är inte förhandlingsbara. De ska genomsyra allt arbete inom den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn.

14.2.4 Barn behöver ses som *både* kompetenta och särskilt skyddsvärda

Barnkonventionen kan sägas inrymma en dubbelhet i hur vuxna ska förhålla sig till barn- och barnrättsperspektivet eftersom barn ska betraktas som både kompetenta aktörer med rätt till delaktighet och inflytande *och* som särskilt skyddsvärda där vuxna har ett särskilt ansvar att tillgodose rätten till trygghet och skydd.⁹ Artikel 12 i barnkonventionen lyfter särskilt fram den rättsliga och sociala ställningen för barn, som förvisso saknar vuxnas självständighet, men samtidigt är bärare av rättigheter.¹⁰ Artikel 12.1 garanterar varje barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa åsikter i alla

⁶ Artikel 2 FN:s konvention om barnets rättigheter.

⁷ Se bland annat artikel 4 FN:s konvention om barnets rättigheter.

⁸ Prop. 2009/10:232 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige*, s. 15.

⁹ Jfr CRC/C/GC/7, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7 (2005)*, *Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom*, punkt 2 c).

¹⁰ CRC/C/GC/12, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009)*, *Barnets rätt att bli hörd*, punkt 1.

frågor som rör barnet, och att få sina åsikter beaktade i förhållande till sin ålder och mognad. Samtidigt utgör barn en grupp som i stor utsträckning är beroende av engagemang och insatser från vuxna för att deras uppväxt och livsvillkor ska bli så bra som möjligt. En utgångspunkt är således att barn, per se, är att betrakta som sårbara, genom sin status i förhållande till vuxna samt de särskilda premisser som barn lever under.¹¹

Att barn ska betraktas som både kompetenta och särskilt skyddsvärda har varit en utgångspunkt för uppdragets genomförande och bör även ligga till grund för arbetet inom ramen för strategin. Det innebär en syn på barn som kompetenta med egna strategier och rätt till delaktighet och inflytande i frågor som rör dem, som självständiga aktörer och subjekt. Vidare innebär det att barn behöver involveras i det våldsförebyggande och våldsbekämpande arbetet på alla nivåer, genom att bland annat få möjlighet att vara delaktiga i utformning, genomförande och uppföljning av insatser och åtgärder. Att barn blir involverade är betydelsefullt när det gäller såväl individuella insatser som riktar sig till barnet självt, som när det handlar om insatser som genomförs brett på lokal, regional eller nationell nivå. Vid sidan av detta måste hänsyn tas till den särskilda situation som det innebär att vara barn och omfattas av en särskild sårbarhet. Det kan exempelvis handla om att barnet befinner sig i en beroendeställning till den som utövar våldet utifrån ett grundläggande behov av vuxnas omsorg och skydd. Det kan också handla om specifika svårigheter att nå fram till och ta del av samhällets skydd. Dessa omständigheter behöver beaktas i alla de insatser som vidtas i syfte att förebygga våld mot barn och nå fram med stöd och hjälp till de barn som behöver det.

¹¹ Bilaga 10.

14.3 Strategins fem mål

Förslag: Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn ska ha fem långsiktiga mål som anger inriktningen för arbetet mot det övergripande målet. Dessa mål ska vara:

1. Våld mot barn ska förebyggas.
2. Barns våldsutsatthet ska upptäckas.
3. Barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till.
4. Barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses.
5. Kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas.

Vår bedömning är att det övergripande målet om en uppväxt fri från våld för alla barn bör kompletteras med fem långsiktiga mål som anger inriktningen för arbetet. Målen syftar till att tydliggöra vad som behöver uppnås och till att vägleda och systematisera arbetet, samt bidra till prioriteringar och samordning av regeringens och andra aktörers insatser. Målen ska även utgöra en grund för uppföljning och utvärdering av strategin (detta kompletteras även av utpekade insatsområden i kapitel 15).

Närmare beskrivning av respektive mål ges i avsnitten nedan. Gemensamt för de mål som vi föreslår är att samtliga grundar sig i de rättigheter barn har samt ringar in de utmaningar och utvecklingsområden som vi identifierat i vår utredning. Utredningen har vid utformandet av förslaget till de långsiktiga målen även beaktat befintliga riksdagsbundna mål inom närliggande och överlappande områden.

14.3.1 Våld mot barn ska förebyggas

För att förverkliga barns rättigheter och uppnå strategins övergripande målsättning om en uppväxt fri från våld är det nödvändigt att prioritera, förstärka och förbättra det främjande och förebyggande arbetet mot våld i syfte att förhindra att våld över huvud taget utövas.¹² Som beskrivs närmare i kapitel 3 och 8 handlar ett främ-

¹² Artiklarna 19, 24.3 och 32–36 FN:s konvention om barnets rättigheter.

jande och förebyggande arbete mot våld bland annat om att skapa trygga miljöer för barn exempelvis genom föräldraskapsstöd som främjar trygga hemmiljöer, om insatser för att främja trygga stadsmiljöer och digitala miljöer samt om insatser som främjar trygga förskole-, skol-, fritids- och institutionsmiljöer. Det handlar också bland annat om att öka barns och vuxnas kunskap, att synliggöra och avnormalisera våld samt att motverka attityder och värderingar som riskerar att legitimera våldshandlingar av olika slag. Arbetet, som måste vara baserat på bästa tillgängliga kunskap och beakta barns rättigheter och levnadsvillkor, behöver omfatta flera olika stadier/nivåer: tidiga insatser som når ut brett till hela befolkningen, såväl som insatser som riktas till avgränsade grupper som har förhöjd risk att utöva eller utsättas för våld. Breda universella insatser såväl som riktade insatser kan bidra till att uppnå målet med såväl denna strategi som det övergripande folkhälsomålet om att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation. Kunskap om risk- och skyddsfaktorer och hur våld kan förebyggas samt förutsättningar för att bedriva arbetet behöver därför finnas på olika samhällsnivåer. Detta bidrar också till att uppnå målen med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. Grundläggande förutsättningar för att målet ska uppnås är att de främjande och förebyggande insatserna når fram till de avsedda mottagarna och att innehållet i insatserna är träffsäkert och verkningsfullt.

14.3.2 Barns våldsutsatthet ska upptäckas

Varje barn har rätt att skyddas mot alla former av våld och möjligheten till skydd och stöd är många gånger beroende av att någon utomstående uppmärksammar situationen och ingriper.¹³ En tidig upptäckt, som även leder till ett individanpassat stöd, kan vara avgörande för att minska risken för framtida ohälsa.

Det kan vara svårt för ett barn att själv berätta om sin utsatthet. Samhället har därför ett stort ansvar att aktivt arbeta för att upptäcka våldsutsatthet, möjliggöra för barn att berätta och för att omhänderta informationen på ett varsamt sätt. Utöver upptäckt av våld krävs att samhället även agerar till stöd och skydd för barnet utifrån den miss-

¹³ Artikel 19 och 39 FN:s konvention om barnets rättigheter.

tanke eller information om våld som finns. Som beskrivs närmare i kapitel 9 kan vi utifrån vad vi sett i vår utredning konstatera att samhället behöver bli bättre i detta avseende och vi bedömer därför att förbättrad upptäckt av våld mot barn bör utgöra ett mål för den nationella strategin. Grundläggande förutsättningar för att målet ska uppnås är att vuxna är lyhörda, observerar signaler, skapar tillfällen för samtal och ställer de frågor som behövs. De vuxna behöver också agera till stöd och skydd för barnet och i möjligaste mån finnas kvar som ett stöd för barnet även efter att eventuell information om våld vidareförmedlats eller på annat sätt blivit omhändertagen.

14.3.3 Barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till

Barn som utsatts för våld eller riskerar att utsättas för våld har rätt till skydd, rehabilitering och social återanpassning.¹⁴ Barn har rätt till bästa möjliga hälsa.¹⁵

När ett barn utsätts för våld måste barnets behov av skydd tillgodoses. I vissa fall krävs omedelbara ingripanden som även kan behöva ske mot barnets vilja eller utan att vårdnadshavare gett sitt samtycke till detta. Barnet behöver också få möjlighet att bearbeta sina upplevelser och då finns det många gånger behov av stödjande insatser från omgivningen. Förutom att välfungerande och individuellt anpassade insatser för stöd och behandling kan minska eller förkorta lidandet för barnet på kort sikt, kan det också på längre sikt ha stor betydelse för barnets möjligheter att bearbeta eventuella traumatiska upplevelser och att skapa en fungerande vardag. Skydd, stöd och behandling av våldsutsatta barn har också en långsiktigt förebyggande effekt på våldet. Att varje barn som utsatts för våld får sin rätt till skydd, stöd och behandling tillgodosedd är en central uppgift för olika aktörer i samhället. Som beskrivs närmare i kapitel 10 har vi emellertid i vår utredning kunnat se att samhället i dag inte förmår tillgodose dessa grundläggande rättigheter för alla barn. Mot denna bakgrund bedömer vi att ett av strategins mål bör vara att tillgodose våldsutsatta barns rätt till skydd, stöd och behandling. Grundläggande förutsättningar för att målet ska uppnås är att insatser tillgängliggörs för alla som är i behov av dem, att insatserna är verkkningsfulla och

¹⁴ Artikel 39 FN:s konvention om barnets rättigheter.

¹⁵ Artikel 24 FN:s konvention om barnets rättigheter.

anpassade efter de individuella behoven, samt att insatserna ges vid rätt tidpunkt och så länge som de behövs. Insatser från olika verksamheter ska vara samordnade.

14.3.4 Barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses

Många barn som utsatts för våld behöver uppleva en eller flera delar i en brottmålsprocess. Brottmålsprocessen har en viktig betydelse och funktion i det samhälleliga skyddet mot våld mot barn, och barns rättigheter ska tillförsäkras under hela processen. Barnet har exempelvis rätt att få komma till tals och få sina åsikter beaktade, rätt till ett respektfullt bemötande, rätt till stöd och rätt att kontinuerligt få anpassad information om vad som händer och varför.¹⁶

Att vara delaktig i en brottmålsprocess kan väcka många känslor och vara svårt för ett barn som utsatts för våld. Det är därför viktigt att samhället aktivt verkar för att barns rättigheter tillförsäkras genom hela processen. Som beskrivs närmare i kapitel 11 har vi emellertid i vår utredning kunnat konstatera att barns rättigheter i dag inte fullt ut tillgodoses i denna situation. Det finns därför ett stort behov av att åstadkomma förbättringar inom detta område.

14.3.5 Kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas

Barnkonventionen ställer krav på att konventionsstaten ska vidta alla åtgärder som krävs för genomförandet av rättigheterna. I det ingår att säkerställa att relevant kunskap och data finns och används.¹⁷

Ett arbete avseende kunskaps- och metodutveckling för att motverka våld mot barn pågår inom olika verksamheter och på såväl nationell som regional och lokal nivå. Som beskrivs närmare i bland annat kapitel 12 är kunskapen och metoderna trots detta på många håll begränsade när det gäller hur våldet kan förhindras och negativa effekter av våldet motverkas. Att kunskap och metoder kontinuerligt förbättras är en förutsättning för att nå det övergripande målet om en uppväxt fri från våld för alla barn, men också för att uppnå strategins andra mål. En strävan efter uppdaterad, tillräcklig och korrekt kunskap inom området är därmed nödvändig. För att kunna

¹⁶ Artikel 12 och 19 FN:s konvention om barnets rättigheter.

¹⁷ Artikel 4 FN:s konvention om barnets rättigheter.

förstå och hantera nya samhällsutmaningar behöver det också finnas en struktur för att utveckla ny och situationsanpassad kunskap i takt med att omvärlden förändras och nya behov uppkommer. Den kunskap som tas fram behöver motsvara aktuella behov och kunna anpassas utifrån specifika situationer eller utmaningar som finns lokalt. Samtidigt finns det behov av samordning och att den kunskap som finns också sprids för att uppnå synergieffekter, effektivisera och hålla med samhällets resurser. Begränsad möjlighet till datainsamling försvårar möjligheten till uppföljning och kan i sig utgöra en risk för att arbetet styrs i fel riktning.

Mot bakgrund av detta bedömer vi att förbättrad kunskap och metodutveckling bör utgöra ett av målen för strategin.

14.4 Hur målen ska nås

Strategins fem mål beskriver olika delar inom vilka arbete behöver ske för att barns rättigheter kopplat till våld och våldsutsatthet ska tillgodoses. Att slå fast gemensamma målsättningar för arbetet är en viktig del i att synliggöra utmaningarna och behoven. Det är också en viktig del i att skapa en sammanhållen inriktning för ett arbete som involverar ett stort antal olika aktörer. Det bidrar också till att skapa ett sammanhang för regeringens insatser för styrning inom området. Målen är således viktiga i sig. Men målen kan inte göra arbetet. För att strategins mål ska uppnås behöver alla aktörer bidra, flera olika perspektiv beaktas samt förmåga och förutsättningar finnas. Det behöver också finnas en struktur för att stödja arbetet mot strategins mål.

14.4.1 Alla ska arbeta för att uppnå strategins mål men vissa behöver ges särskilda uppgifter

Arbetet för att uppnå strategins mål behöver engagera allmänheten i stort och vissa samhällsaktörer specifikt. Det innebär att såväl offentliga som icke-offentliga aktörer måste involveras. Arbetet är flerdimensionellt och kräver en rad insatser och åtgärder som behöver ske samtidigt och parallellt på olika nivåer i statsförvaltningen. Att förebygga och bekämpa våld mot barn är också frågor som omfattas

av flera politikområden och arbete som utförs inom flera av Regeringskansliets departement.

Den problematik som våld mot barn utgör ställer krav på samtliga berörda aktörer att återkommande utvärdera och förstärka det egna arbetet inom ramen för sina uppdrag och ansvarsområden. Arbetet behöver vara proaktivt och ske på bred front vilket också ställer krav på samordning inom såväl den egna organisationen som i förhållande till andra berörda aktörer. I första hand handlar det om att tillgodose de behov som målgruppen har, vilket ytterst utgörs av våldsutsatta barn. Det handlar också om att åstadkomma en, ur samhällets perspektiv, effektiv resursanvändning. Samtidigt som det är avgörande att alla berörda aktörer arbetar för att uppnå strategins mål är det nödvändigt att utse vissa aktörer som ges ett särskilt ansvar för det övergripande arbetet. Detta beskrivs närmare i avsnitt 14.6 nedan.

14.4.2 Flera olika perspektiv behöver beaktas

Den nationella strategin tar sin utgångspunkt i ett uttalat barnrättsperspektiv. Vid sidan av detta finns en rad olika perspektiv som behöver beaktas särskilt inom ramen för de insatser och åtgärder som vidtas, så som ett jämställdhets-, jämlikhets-, ungdoms-, funktionshinders-, hbtqi- och intersektionellt perspektiv. Barn som växer upp i socioekonomiskt utsatta områden och den ökade risk för våldsutsatthet som detta kan innebära behöver uppmärksammas. De olika perspektiven beskrivs närmare i kapitel 3. Att förverkliga rättigheterna för alla barn förutsätter kunskap om och beaktande av samtliga olika perspektiv och det är avgörande att dessa perspektiv finns med i genomförandet av strategins alla steg.

Även om olika perspektiv behöver beaktas inom ramen för arbetet bedömer vi dock att det är viktigt att de övergripande målen och den struktur som byggs upp genom strategin är gemensam – att barn tillåts vara den gemensamma nämnaren. Strategin skapar därmed ett ramverk där barnet och barnrättsperspektivet står i centrum och där övriga perspektiv behöver beaktas parallellt.

14.4.3 Grundläggande förutsättningar som behöver beaktas i arbetet mot strategins mål

I vårt arbete har vi identifierat ett antal grundläggande förutsättningar som behöver finnas på plats för att arbetet mot strategins mål ska kunna ske på ett ändamålsenligt och effektivt sätt. Statens styrning och arbetssätt behöver bidra till att uppfylla dessa grundläggande förutsättningar.

- *Resurser och förmåga att göra det som krävs*

Att våld mot barn fortfarande förekommer och att våldsutsatta barns rättigheter inte tillgodoses visar tydligt att det som görs i dag inte är tillräckligt. Både det förebyggande och det åtgärdande arbetet behöver förbättras och arbete krävs på båda fronter samtidigt. Till stor del handlar det om att arbeta på ett sätt som är mer verkningsfullt och effektivt, men även att göra bättre kräver resurser – särskilt i inledningsfasen. Tid behöver kunna avsättas för kartläggning, analys och implementering av kunskaper och arbetssätt – samtidigt som verksamhetens övriga arbete måste fortgå. Det behöver också finnas en förmåga att göra just det som krävs, exempelvis att veta hur en lägesbild kan tas fram, hur en analys kan översättas till åtgärder, hur nya kunskaper långsiktigt implementeras. Det behöver också finnas tillgång till de verktyg som krävs. Att det också finns tillräckligt med personal med rätt kompetens är grundläggande för att nå strategins mål. Statens styrning – såväl som styrningen vid statliga myndigheter, regioner och kommuner – behöver ta hänsyn till detta och bidra till att skapa förutsättningar för att de som ska utföra arbetet ska kunna verkställa de initiativ som arbetet mot strategins mål kräver.

- *Samverkan och samordning*

Att förebygga och bekämpa våld mot barn är en komplex uppgift som ingen enskild aktör har möjlighet att lösa på egen hand. Samverkan och samordning mellan aktörer inom olika områden och på olika nivåer är en förutsättning för ett verkningsfullt och effektivt arbete för att nå strategins mål. Samverkan behöver även ske internationellt och mellan olika politikområden. Även näringslivet och det civila samhällets organisationer behöver involveras. Vidare finns det i dag ett antal andra strategier och handlingsplaner för olika områden

som är av relevans även för området våld mot barn och där samordningsfördelar bör eftersträvas.

- *Förutsättningar för långsiktighet och prioritering*

Att det finns förutsättningar att bedriva ett långsiktigt arbete är grundläggande för ett framgångsrikt arbete mot strategins mål. Långsiktighet i arbetet ger möjlighet till analys och utvärdering av erfarenheter och kunskaper. Frågan om att ge barn en uppväxt fri från våld behöver vara prioriterad för att garantera att frågan inte konkurreras ut av andra tillfälliga frågor som kommer i fokus. Långsiktighet och likvärdig prioritering bidrar också till att skapa en bra grund för samarbete och är således viktiga faktorer för en framgångsrik samverkan.

- *Hänsyn till lokala och regionala behov*

Olikheter avseende demografi, socioekonomi, tätortsstruktur, och invånarnas valmöjligheter i fråga om boende, skola eller hälso- och sjukvård kan på olika sätt påverka rådande behov och förutsättningar. Runt om i landet finns också redan pågående initiativ och etablerade samarbeten mellan kommuner, regioner, statliga myndigheter och andra aktörer, som bidrar till uppfyllandet av våldsutsatta barns rättigheter. För att säkerställa effektivitet och ändamålsenlighet, och för att inte förlora framsteg som redan gjorts, är det viktigt att styrningen av arbetet för att förebygga och bekämpa våld mot barn sker med beaktande av att lokala och regionala förutsättningar skiljer sig åt, och att styrningen ger utrymme för lokala och regionala anpassningar. Den statliga styrningen behöver bidra till att utjämna olikheter i förutsättningar och till att ett kvalitativt och kunskapsbaserat utvecklingsarbete baserat på analys, planering, uppföljning och utvärdering ska kunna bedrivas i hela landet. Kapacitet och förmåga hos kommuner och regioner att bedriva det utvecklingsarbete som krävs är centralt för att skapa likvärdiga uppväxtvillkor för barn över landet.

14.4.4 Överblick över utredningens strukturella förslag

Figur 14.1 Utredningens förslag avseende övergripande ansvar och roller

En struktur för genomförande, samordning och uppföljning av strategin är nödvändig. I korthet består förslaget av följande delar:

- Folkhälsomyndigheten ges en central roll i samordning, stöd, kunskapsutveckling och uppföljning.
- Ett antal nationella myndigheter ska bidra särskilt i det övergripande arbetet mot strategins mål.
- Länsstyrelserna ska stödja och främja det regionala arbetet och samarbetet.
- Kommunerna ska ta fram kommunövergripande kartläggningar, analyser och åtgärdsplaner.
- Statliga medel förstärker förutsättningarna och ger fler möjlighet att bidra.
- Återkommande handlingsplaner från regeringen.

- Regeringen ska återkommande redovisa arbetet mot strategins mål till riksdagen.
- Strategin ska utvärderas i sin helhet var femte år.

I framtagandet av strukturen har bland annat de grundläggande förutsättningarna som beskrivs i avsnitt 14.4.3 beaktats. Genom strukturen bedömer vi att förutsättningarna för att uppnå strategins mål förstärks. I kommande avsnitt utvecklar vi utredningens förslag i denna del.

Arbetet mot våld mot barn länkas samman med folkhälsoarbetet

Våld mot barn är en viktig folkhälsofråga och utsatthet för våld är en riskfaktor för negativa hälsoutfall och ökad riskexponering, både på kort och lång sikt. Det påverkar också möjligheten att uppnå jämlikhet i hälsa eftersom våld i högre utsträckning drabbar barn i vissa grupper. Våldshandlingar har, liksom hälsa, kopplingar till samhälleliga strukturer och människors skilda förutsättningar, såsom socioekonomi, utbildning och boende.¹⁸ En strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn utgör således en viktig del i att uppnå det övergripande folkhälsopolitiska målet, vilket är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god och jämlik hälsa i hela befolkningen och att sluta de påverkbara hälsoklyftorna inom en generation.¹⁹ Våld mot barn har också bäring på alla åtta målområden inom den nationella folkhälsopolitiken.²⁰ Mot denna bakgrund är vår bedömning att arbetet med den nationella strategin bör länkas samman med befintliga strukturer för folkhälsoarbetet. Arbetet med att ge barn en uppväxt fri från våld bör ha en tydlig koppling till beprövad kunskap och forskning om hälsans bestämningsfaktorer²¹ och kunskapen

¹⁸ Det har bland annat även lyfts till utredningen av Folkhälsomyndigheten.

¹⁹ Regeringen lämnade i mitten av april 2018 prop. 2017/18:249 *God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik* till Riksdagen. Riksdagen godkände regeringens förslag om en omformulering av det övergripande nationella folkhälsomålet och reviderade målområden den 14 juni 2018.

²⁰ Uppgifter från Folkhälsomyndigheten till utredningen.

²¹ Hälsans bestämningsfaktorer är ett begrepp som bland annat används inom området folkhälsa och avser faktorer som påverkar människor när vi växer upp, utbildar oss och där vi bor och lever. Ett sätt att beskriva vad som påverkar hälsan och dess fördelning i befolkningen är genom den så kallade regnbågsmodellen, se till exempel Dahlgren G. och Whitehead M. (1991). *Policies and strategies to Promote Social Equity in health*. Det handlar om både faktorer som

om risk- och skyddsfaktorer behöver tas till vara och användas i arbetet. Att länka samman frågan om våld mot barn med det arbete som görs på folkhälsoområdet utgör också en viktig del i en perspektivförskjutning till ett ökat fokus på ett proaktivt arbete.

Insatsområden – för att fokusera arbetet ytterligare

Utifrån den bild som framträtt i vår utredning har vi ringat in ett antal övergripande områden som vi anser bör prioriteras för att styra utvecklingen mot strategins mål. Dessa områden benämner vi insatsområden (se kapitel 15). Till varje insatsområde finns ett antal förslag på åtgärder som vi bedömer bör genomföras samt, i vissa fall, mer generellt hållna bedömningar av vad vi ser som viktigt i det fortsatta arbetet inom insatsområdet. Flera insatsområden och åtgärder har betydelse för uppfyllandet av fler än ett av strategins mål, även om de i denna redogörelse har sorterats in under ett visst avsnitt. Att ett visst område eller åtgärd stärker flera av strategins mål har bidragit till vår bedömning att just dessa är särskilt angelägna. Tillsammans med strategins mål utgör insatsområdena grunden för regeringens kommande handlingsplaner och utgör ett möjligt underlag för involverade aktörer att samverka kring och därmed ytterligare bidra till ett fokuserat arbete för att uppfylla barns rättigheter. De stärker även möjligheten till uppföljning av utvecklingen mot strategins mål. Inom ramen för målen och insatsområdena kommer det också att vara både möjligt och önskvärt att aktörerna kompletterar med fler åtgärder utifrån identifierade behov och analyser som löpande genomförs under strategins genomförande.

man inte kan påverka, som ålder, kön och arv, samt faktorer som individuella levnadsvanor, sociala och samhälleliga nätverk, levnads- och arbetsförhållanden samt generella socioekonomiska, kulturella och miljörelaterade förhållanden. Många samhällssektorer har betydelse för folkhälsan. Kommunala verksamheter, till exempel skola, socialtjänst och samhällsplanering, har stor betydelse, liksom hälso- och sjukvården. Se till exempel Folkhälsomyndigheten (2020). *På väg mot en god och jämlik hälsa. Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet*. Även <https://www.folkhalsomyndigheten.se/en-god-och-jamlik-halsa-pa-alla-nivaer/tema-folkhalsa/vad-ar-folkhalsa/sociala-bestamningsfaktorer/> (hämtat 2022-12-04).

Förhållandet till andra nationella strategier och handlingsplaner

Arbetet mot våld mot barn är ett tvärsektoriellt område och är bland annat en barnrättsfråga, en folkhälsofråga, en jämställdhets- och jämlikhetsfråga och en fråga om brottsprevention. Området berörs därför av flera andra strategier, handlingsplaner och åtgärdsprogram, exempelvis avseende barnets rättigheter, mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor, prostitution och människohandel, ANDTS och folkhälsa, föräldraskapsstöd, hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter, rasism, funktionshinderspolitik samt arbete för att förebygga brott (se mer om detta i kapitel 7).

I centrum för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn står de barn som riskerar att utsättas för någon form av våld. Detta oavsett våldsform, vem som utövar våldet, var våldet sker, i vilket sammanhang våldet utövas, av vilken orsak våldet sker eller vilket barn som utsatts. Detta innebär att alla barn i Sverige omfattas av strategin och dess mål. Strategin utgör därmed ett paraply som inrymmer hela området våld mot barn. Strategin kompletterar och ansluter till andra strategier och handlingsplaner i den mån som dessa är överlappande, exempelvis utifrån barn som målgrupp, våldsformer samt arenor eller sammanhang där våldet utövas. Insatser inom strategin ska säkerställa att samtliga barn omfattas av Sveriges arbete för att förverkliga barns rätt till skydd från våld.

14.5 Folkhälsomyndigheten ges en central roll i strategiarbetet

Förslag: Folkhälsomyndigheten får i uppdrag att inom området våld mot barn:

- samordna och ge stöd i det nationella arbetet med strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn, samt stödja utvecklingsarbete på lokal och regional nivå,
- verka för kunskaps- och metodutveckling samt kunskapsförmedling på nationell, regional och lokal nivå,
- följa upp utvecklingen inom strategins mål, sammanställa resultatet av genomförda insatser och identifiera behov av ytterligare insatser,

- vid behov bistå regeringen med underlag som kan vara ett stöd för dess styrning av arbetet samt var tredje år lämna förslag till regeringens handlingsplan.

Folkhälsomyndigheten ska samverka med, och verka för samverkan mellan, relevanta myndigheter, civila samhället och andra aktörer. Barn ska involveras i arbetet. Uppdraget ska skrivas in i myndighetens instruktion.

I uppdraget ingår framtagande av indikatorer för att följa utvecklingen mot strategins mål.

14.5.1 Folkhälsomyndigheten har goda förutsättningar för att axla rollen som samordnare av strategin

Vår bedömning är att genomförandet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn kräver en aktör som har ett särskilt ansvar för att stödja, hålla samman och driva arbetet med strategin framåt. Erfarenheter från andra strategiarbeten pekar även på fördelar med att utse en sådan aktör.²² Vi bedömer att Folkhälsomyndigheten är mest lämpad att ha en sådan uppgift.

Utifrån bedömningen att arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn bör länkas samman med folkhälsoarbetet, framstår Folkhälsomyndigheten som en given kandidat. Folkhälsomyndigheten är förvaltningsmyndighet för verksamhet som rör folkhälsa och ska verka för god och jämlik hälsa i hela befolkningen. Myndigheten ska i sin verksamhet fästa särskild vikt vid de grupper som löper störst risk att drabbas av ohälsa.²³ Folkhälsomyndigheten har erfarenhet av tvärsektorielt arbete och är samordnande myndighet i ett flertal stora folkhälsofrågor. Bland annat har myndigheten en samordnande funktion i det nationella arbetet inom området psykisk hälsa och suicidprevention, inom området alkohol-, narkotika, dopning och tobak (ANDT), samt inom området sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR).²⁴ Myn-

²² Se bland annat Statskontoret (2021). *Myndigheternas arbete för hbtqi-personer lika rättigheter och möjligheter – stöd, samordning och uppföljning*. Statskontoret (2021). *Mäns våld mot kvinnor – En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin*. Statskontoret (2018). *Strategier och handlingsplaner. Ett sätt för regeringen att styra?*

²³ 1 § förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

²⁴ 11, 14 och 16 §§ förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

digheten har även erfarenhet av strategiarbete på dessa områden.²⁵ Folkhälsomyndighetens samordnande uppgifter innefattar bland annat att samordna arbetet nationellt, och att vara samlande, stödjande och pådrivande i förhållande till andra berörda aktörer.²⁶ Folkhälsomyndigheten har upparbetade samarbeten med länsstyrelserna och i uppgift att stödja dessa inom områden som Folkhälsomyndigheten verkar. Vidare har myndigheten erfarenheter av att stödja olika aktörer i såväl genomförande som uppföljning av arbetsformer, metoder, strategier och insatser samt att följa upp effekterna av dessa.²⁷ Myndigheten har även vana av att ansvara för kunskapsutveckling samt av att identifiera, analysera och förmedla relevant kunskap till kommuner, regioner och andra berörda aktörer.²⁸ I myndighetens instruktionsenliga uppdrag ingår bland annat att ansvara för kunskapsförmedling i fråga om folkhälsans bestämningsfaktorer och bidra till utvecklingen av främjande och förebyggande metoder.²⁹ Folkhälsomyndigheten har även kunskaper om och erfarenheter av att följa upp utvecklingen inom flera sektorsövergripande områden³⁰, samt av att följa upp och analysera utvecklingen av hälsan och faktorer som påverkar denna – även avseende särskilda grupper och utifrån faktorer som kön, etnisk eller kulturell bakgrund, socioekonomisk tillhörighet, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck, funktionsnedsättning och ålder.³¹ Myndigheten har även kunskaper och vana av att framställa och främja tillgången till statistik inom sitt område, samt av att förse regeringen med rapporter om utvecklingen och om insatser som vidtas och effekterna av dessa.³² Myndigheten har därutöver nyligen på uppdrag av regeringen utvecklat en stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet bestående av de fyra delarna uppföljning, samordning, fördjupad analys och kunskapsspridning.³³

²⁵ Prop. 2020/21:132. *En förnyad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar 2021–2025*. Folkhälsomyndigheten (2020). *Nationell strategi för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR). En god, jämlik sexuell och reproduktiv hälsa i hela befolkningen*. Regeringsbeslut S2020/06171/FS (delvis) m.fl. (2020-07-30). *Uppdrag att inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention*.

²⁶ 2 § förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

²⁷ 2 § förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

²⁸ 4 § förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

²⁹ 8 § förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

³⁰ 11, 14 och 16 §§ förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

³¹ 6–7 §§ förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

³² 9 § förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

³³ Folkhälsomyndigheten (2020). *På väg mot en god och jämlik hälsa. Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet*, s. 8 ff.

Ytterligare en omständighet som talar för att Folkhälsomyndigheten är en lämplig aktör för uppgiften är att myndigheten har uppgifter att följa och medverka i arbete inom EU och internationellt³⁴, och bland annat har en central roll i Strategi för Sveriges samarbete med Världshälsoorganisationen (WHO) 2021–2025.³⁵ Ett av de områden inom WHO:s arbete som Sverige enligt den nämnda strategin avser att prioritera under strategiperioden är just att verka för att förebygga och motverka alla former av könsrelaterat våld samt våld mot barn, inklusive psykiskt, fysiskt och sexuellt våld i alla situationer och miljöer.³⁶

Mot denna bakgrund bedömer vi att uppdraget att ha ett övergripande och samordnande ansvar för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn anknyter väl till Folkhälsomyndighetens kärnuppdrag och de uppgifter som myndigheten har inom närliggande områden. Vi bedömer även att uppdraget bör kunna kopplas samman med den ovan nämnda stödstrukturen inom folkhälsa som myndigheten utvecklat. Myndigheten kan både genom sin storlek och sin strategiska roll som kunskapsproducerande myndighet anses ha goda förutsättningar att arbeta långsiktigt och uthålligt med uppdraget.

Folkhälsomyndigheten har konsulterats av utredningen och delar utredningens bedömning att myndigheten har goda förutsättningar att genomföra uppdraget.³⁷ Myndigheten har även framhållit att det är ett komplext och omfångsrikt uppdrag och att struktur, roller och mandat kan behöva utvecklas, i samverkan med andra aktörer. Folkhälsomyndigheten lyfter att myndigheten kommer att behöva utrymme att utveckla och utforma genomförandet av de olika uppdragen. Myndigheten har lyft vikten av att uppdraget resurssätts och har uttryckt sig positivt till att uppdraget regleras i myndighetens instruktion.

³⁴ 31 § förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

³⁵ Regeringskansliet (Socialdepartementet). *Strategi för Sveriges samarbete med Världshälsoorganisationen (WHO) 2021–2025*.

³⁶ Regeringskansliet (Socialdepartementet). *Strategi för Sveriges samarbete med Världshälsoorganisationen (WHO) 2020–2025*, s. 10.

³⁷ Uppgifter från Folkhälsomyndigheten till utredningen.

14.5.2 Andra aktörer som övervägs för uppdraget

Utredningen har övervägt om det finns andra lämpliga aktörer som mottagare av uppdraget att samordna och stödja genomförandet av en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Utredningen kan konstatera att det finns flera myndigheter vars ansvarsområde, i olika grad och omfattning, inkluderar ett våldsförebyggande och våldsbekämpande arbete, men gör bedömningen att det inte finns tillräckliga skäl att lyfta fram fler potentiella kandidater vid sidan av Folkhälsomyndigheten.

Med tanke på den breda, tvärsektoriella ansats som den föreslagna strategin har, anser utredningen exempelvis att det kan utgöra en begränsning att utse en sektorsmyndighet med mer avgränsade ansvarsområden, för den övergripande uppgiften att samordna strategins genomförande. Skulle en sektorsmyndighet med ett mer avgränsat ansvarsområde utses riskerar det också att påverka hur aktörer som verkar inom andra sektorsområden ser på sitt eget ansvar i förhållande till målen i strategin. Ett exempel på en sådan sektorsmyndighet är Socialstyrelsen, som redan i dagsläget arbetar med en rad tillfälliga och permanenta uppdrag som syftar till att motverka våld men där vården och omsorgen utgör myndighetens verksamhetens ansvarsområden och därmed också står som huvudsakliga mottagare för insatserna. På motsvarande sätt bedrivs ett våldsförebyggande arbete inom Skolverket, men där de huvudsakliga mottagarna av detta arbete återfinns inom skolväsendet.

Eftersom den nationella strategin är avsedd att omfatta barn i alla åldrar och allt våld som barn riskerar att utsättas för, oavsett våldsför, våldsutövare eller orsaker till våldet, ser vi även risker med att placera det övergripande ansvaret på en myndighet som är starkt kopplad till ett visst perspektiv, en begränsad målgrupp eller ett begränsat sakområde. Exempel på detta är Jämställdhetsmyndigheten som tar sin utgångspunkt i ett jämställdhets- och genusperspektiv, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor vars målgrupp inte omfattar yngre barn, och Brottsförebyggande rådet vars ansvarsområde rör just brott. Det är oerhört viktigt att inte strategins tillämpningsområde begränsas till följd av att frågan placeras hos en viss myndighet. Vi bedömer det inte heller som lämpligt att utöka de nämnda myndigheternas profil i syfte att kunna inkorporera strategins

hela tillämpningsområde. Detta utifrån att dessa myndigheters befintliga och viktiga perspektiv då riskerar att försvagas och urvattnas.

Vidare kan den omständigheten att våld mot barn utgör en rättighetsfråga leda tankarna till att den samordnande rollen skulle kunna åläggas Barnombudsmannen utifrån dennes uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen enligt barnkonventionen. Vår bedömning är emellertid att det finns en risk för att ett alltför starkt våldsfokus i rättighetsarbetet leder till en försvagning av arbetet för barns övriga rättigheter, något som inte är önskvärt.

Utifrån frågans tyngd och omfattning bedömer vi även att ansvaret bör ligga hos en myndighet och omfattas av det regelverk och de förutsättningar som detta medför. Detta innebär att inte heller Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) framstår som ett optimalt alternativ.

Slutligen, att nyttja den potential som finns i en redan väletablerad myndighet så som Folkhälsomyndigheten bedömer vi som både ändamålsenligt och effektivt för att strategiarbetet ska kunna bli verkningsfullt på så kort tid som möjligt, och vi föreslår därför inte inrättande av en helt ny myndighet för genomförande av uppdraget.

Även om vi inte funnit det aktuellt att lyfta fram någon annan aktör än Folkhälsomyndigheten så som lämplig kandidat för just det övergripande samordnande uppdraget vill vi framhålla att det finns omfattande kunskap och erfarenhet hos samtliga nämnda aktörer, såväl som hos många andra aktörer inom området, som behöver tas till vara och där ett nära samarbete är absolut nödvändigt.

14.5.3 Om uppdraget

Det ansvar som vi föreslår att Folkhälsomyndigheten ska ha består av ett antal delar som tillsammans är avsedda att bidra till ett effektivt arbete mot strategins mål, samt att stärka Folkhälsomyndighetens och övriga aktörers förutsättningar att bedriva ett ändamålsenligt och effektivt arbete. I avsnittet nedan beskriver vi vad som bör ingå i Folkhälsomyndighetens uppdrag.

Vi vill särskilt understryka att Folkhälsomyndighetens uppdrag självfallet inte innebär att det är Folkhälsomyndigheten som själv ska utföra allt det arbete som behövs för att uppnå strategins mål; övriga myndigheters och aktörers ansvarsområden kvarstår och samtliga

ansvarar för att inom sitt verksamhetsområde/ansvarsområde verka för att den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn får genomslag. Som kommer att beskrivas närmare i avsnitt 14.6 föreslår vi även att vissa aktörer får i uppdrag att särskilt bidra i det övergripande arbetet mot strategins mål.

En samordnande och stödjande funktion

Att förebygga och bekämpa våld mot barn är ett brett område som involverar många olika aktörer, och samordning är därmed av stor vikt för att hålla ihop arbetet, främja effektivitet och öka kvaliteten i det som görs. En viktig del i den nationella samordningen och stödet handlar därmed om att bygga långsiktiga strukturer för samverkan och att främja och stödja samarbete och informations- och kunskapsutbyte. I detta kan bland annat ingå att göra den nationella strategin och handlingsplaner kända hos berörda aktörer och att etablera grupper för samverkan mellan myndigheter, mellan andra aktörer, eller för samordning av olika frågor. En viktig del är även att stödja länsstyrelsernas arbete (se mer om länsstyrelsernas roll i avsnitt 14.7).

I uppdraget ingår också att stödja utvecklingsarbete på lokal och regional nivå. Exempelvis har det till vår utredning återkommande lyfts att det finns ett behov av stöd till lokala aktörer avseende vilken information som kan vara relevant att inhämta i ett arbete för att kartlägga behov och utmaningar inom området. Det har även framhållits att det finns behov av stöd avseende hur inhämtad information kan användas/tolkas för att resultera i en analys (lägesbild) och i praktiska åtgärder. Det kan därmed ligga i Folkhälsomyndighetens uppdrag att i samverkan med relevanta sektorsmyndigheter närmare undersöka hur stödbehoven ser ut, samt att ta fram nationellt kunskapsstöd i syfte att underlätta för lokala och regionala aktörer att genomföra kartläggningar och ta fram lägesbilder som kan ligga till grund för utveckling av arbetet mot strategins mål.³⁸ Det handlar alltså om att stärka lokala och regionala aktörers förmåga att göra kvalitativa analyser i syfte att på ett kunskapsbaserat sätt driva arbetet mot våld mot barn framåt, i riktning mot strategins mål. År 2021 och

³⁸ Se bland annat förslag i avsnitt 14.8 om krav på kommuner kopplat till kartläggning, analys och planering samt förslag i avsnitt 14.7 om att underlätta regionalt sektorsövergripande strategi- och planeringsarbete.

2022 utgav Brottsförebyggande rådet, i samarbete med ett antal andra aktörer, stödmaterial för kartläggning i lokalt brottsförebyggande arbete³⁹ respektive kartläggning av tre våldstyper – våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål⁴⁰. Erfarenheter från dessa arbeten bör tas till vara.

Ett angränsande och konkret exempel kopplat till uppdraget att stödja utvecklingsarbete på lokal och regional nivå är att vi ser ett behov av att tydliggöra och systematisera vad ett främjande och trygghetsskapande arbete mot våld mot barn behöver omfatta och hur detta arbete kan konkretiseras i kommunala och regionala handlingsplaner. Exempelvis kan detta handla om insatser som stärker ett positivt föräldraskap, barns egen kunskap om sina rättigheter, ett systematiskt elevhälsoarbete samt insatser för en trygg närmiljö och fritid.

Även om vi här har pekat ut ett antal exempel på vad uppdraget kan innebära är vår bedömning att Folkhälsomyndigheten – i nära samverkan med övriga myndigheter och aktörer som ges i uppdrag att medverka i det övergripande arbetet mot strategins mål (se avsnitt 14.6) – själva bör ta ställning till vad som är mest angeläget att myndigheten bidrar med vad gäller samordning och stöd inom ramen för strategiarbetet. Det bör därmed lämnas stort utrymme för detta.

Verka för kunskaps- och metodutveckling samt kunskapsförmedling

En följd av att området våld mot barn är tvärssektoriellt och innefattar flera olika perspektiv är att det finns ett flertal olika aktörer som har kunskaps- och/eller statistikuppdrag respektive arbetar med kunskaps- och metodutveckling som berör olika aspekter inom området. Att flera aktörer verkar parallellt och på olika nivåer utifrån respektive verksamhets- och expertområde är nödvändigt. Men det kräver också samordning för att det totala arbetet ska bli så effektivt

³⁹ Brottsförebyggande rådet (2021). *Kartläggning och lägesbild i lokalt brottsförebyggande arbete*. Materialet, som togs fram i samarbete med Polismyndigheten och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), innehåller bland annat förslag på vilket underlag som kan hämtas in från olika aktörer och stöd för arbetet att ta fram lägesbilder med syftet att utgöra underlag för åtgärder på lokal nivå.

⁴⁰ Brottsförebyggande rådet (2022). *Metodstöd för kartläggning av tre våldstyper – våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål*. Materialet togs fram i samarbete med Jämställdhetsmyndigheten.

som möjligt. Vidare behöver de metoder och arbetssätt som används i arbetet mot strategins mål så långt som möjligt utformas utifrån evidens och beprövad erfarenhet för att säkerställa att de åtgärder som genomförs och de insatser som ges får bästa effekt. Det behöver därmed finnas en koppling mellan datainsamling, statistikutveckling och uppföljning, och den metodutveckling som sker inom området. Mot denna bakgrund bedömer vi att det bör ingå i Folkhälsomyndighetens uppdrag att verka för kunskapsutveckling och kunskapsförmedling på området.

I detta ligger bland annat att följa kunskapsläget inom strategins område, att identifiera behov av kunskaps- och metodutveckling och att samordna det arbete som pågår hos berörda kunskaps- och statistikansvariga myndigheter.

Vi bedömer att Folkhälsomyndigheten har goda förutsättningar för uppgiften. Folkhälsomyndigheten har bland annat utifrån sitt nationella ansvar för folkhälsofrågor redan i dagsläget en viktig roll avseende kunskapsutveckling och kunskapsförmedling som även har koppling till det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn. Myndigheten samordnar, utvecklar och sprider statistik och kunskap samt stödjer folkhälsoarbete på lokal och regional nivå. Som nationell kunskapsmyndighet medföljer ett ansvar att sprida kunskap om och inspirera till användning av verksamma insatser som främjar hälsa och förebygger ohälsa bland barn och unga. Arbetet sker genom bland annat framtagande av kunskapsstöd, nationell samordning och uppföljning. Uppföljning av barns och ungas hälsa och hur faktorer som påverkar hälsan förändras över tid är ansvarsområden där datainsamling och analys utgör viktiga instrument.

Genom att verka för kunskapsutveckling och kunskapsförmedling kan Folkhälsomyndigheten stärka förutsättningarna för nationella, regionala och lokala aktörer att arbeta utifrån bästa tillgängliga kunskap i det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn. Samverkan med såväl myndigheter som andra relevanta aktörer och kunskapsstödjande strukturer inom området är grundläggande för genomförande av uppdraget.⁴¹ För det fall att Folkhälsomyndigheten bedömer att särskilda överenskommelser behövs mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), i syfte att främja

⁴¹ Exempel på *andra relevanta aktörer och kunskapsstödjande strukturer*: Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), regionala samverkans- och stödstrukturer (RSS), Nationell samverkansgrupp för kunskapsstyrning i socialtjänsten (NSK-S), Nationellt system för kunskapsstyrning hälso- och sjukvård. Se mer i kapitel 7.

kunskapsutveckling och kunskapsförmedling, bör detta påtalas för regeringen.

I genomförandet av uppdraget kan Folkhälsomyndigheten behöva samla data som rör våld mot barn från berörda statistikproducerande myndigheter och vid behov komplettera med andra behövliga data, samt regelbundet sammanställa och presentera statistik inom området våld mot barn.

I avsnitt 15.5 redogörs även för vissa uppdrag som vi föreslår ska tilldelas Folkhälsomyndigheten och som har samband med myndighetens samordnande och stödjande funktion samt uppdraget att verka för kunskapsutveckling och kunskapsförmedling. Det handlar om att genomföra utvecklingsarbete som syftar till att barns erfarenheter ska tas till vara (15.5.1), att samordna genomförandet av vissa nationella undersökningar (15.5.1), samt att ansvara för att en nationell prevalensundersökning avseende våld mot barn genomförs vart femte år (15.5.2).

Att följa upp och identifiera behov av ytterligare insatser

I Folkhälsomyndighetens uppdrag bör ingå att följa upp utvecklingen inom strategins mål, att sammanställa nationella myndigheters redovisningar och analyser av arbete som genomförs inom ramen för strategin, att ge en samlad bild av pågående och genomförda insatser, samt att identifiera behov av ytterligare åtgärder som behövs för att uppnå strategins mål. Syftet ska bland annat vara att skapa underlag för regeringen att uppnå en träffsäker styrning och att ta beslut om relevanta insatser (se avsnitt nedan). En sammanställning som ger en helhetsbild av myndigheternas arbete utgör även en hjälp och en viktig del i samordningen och stödet. Detta då en sådan kan synliggöra möjligheterna för aktörerna att arbeta tillsammans för att skapa synergieffekter, men även öka effektiviteten genom att bidra till att dubbelarbete kan undvikas. Att ha en samlad bild över de insatser som vidtas och de resultat som insatserna gett eller förväntas ge är således i sig en nödvändig del för att myndigheten ska kunna uppfylla sin roll som stödjande och samordnande funktion. Folkhälsomyndighetens arbete bör var tredje år, med utgångspunkt i strategins fem mål, utmynna i en sammanvägd analys av myndigheternas redo-

visningar samt en beskrivning av vilka behov av ytterligare åtgärder som har identifierats.

Att andra myndigheter och aktörer bistår i detta arbete är en förutsättning för att Folkhälsomyndigheten ska kunna genomföra uppdraget. Vi föreslår därför att ett antal myndigheter och andra aktörer ska bistå Folkhälsomyndigheten genom att ge in det underlag, inklusive analys, avseende det egna verksamhetsområdet som Folkhälsomyndigheten behöver (avsnitt 14.6). Som framgår i avsnitt nedan föreslår vi också att samverkan ska ske med andra relevanta aktörer samt att barn ska involveras i arbetet.

Framtagande av indikatorer

Som beskrivs närmare i avsnitt 12.2.5 kan så kallade indikatorer användas för att belysa förändringar över tid och visa om man närmar sig ett visst mål eller inte. För att på ett systematiskt sätt kunna följa utvecklingen mot den nya strategins målsättningar behöver indikatorer tas fram. Detta behöver ske parallellt med framtagandet av ett förslag till uppföljningssystem för strategin (inklusive vad som ska följas och hur samt vilka indikatorer eller andra typer av mått som kan användas). Utredningens bedömning är att Folkhälsomyndigheten bör ansvara för detta i samverkan med övriga myndigheter och aktörer som getts i uppdrag att bidra i strategins genomförande (avsnitt 14.6). Bland annat bör de insatsområden som utredningen föreslår i kapitel 15 beaktas i uppföljningsarbetet.

Lämna förslag till regeringens handlingsplan

I vårt förslag ingår att regeringen var tredje år ska ta fram uppdaterade nationella handlingsplaner på området (avsnitt 14.10). Folkhälsomyndigheten ska, med utgångspunkt i det arbete som beskrivits i avsnittet ovan, var tredje år lämna förslag till regeringens handlingsplan. Myndigheten ska även vid behov bistå regeringen med annat underlag som kan vara ett stöd för regeringens styrning av arbetet.

Barn ska involveras i arbetet

För att identifiera behov, utvärdera samhällets samlade insatser och sedermera lägga fram förslag som ger förutsättningar för förbättring för dem som det faktiskt berör, det vill säga barnen, är det oerhört angeläget att ta reda på vad barn själva har för erfarenheter, vad de vill ha, vad de tycker fungerar bra och vad de tycker behöver förändras. Barn har rätt att få komma till tals och att barn ges möjlighet till detta är många gånger en förutsättning för att kunna beakta barnets bästa, en princip som gäller och ska vara vägledande på alla nivåer av samhällets insatser som rör barn.⁴² Folkhälsomyndigheten ska därför involvera barn i genomförandet av sitt uppdrag och framtagandet av förslag till regeringens handlingsplan. I detta är det även viktigt att inhämta synpunkter från barn med olika livsförutsättningar och erfarenheter.

Samverkansforum med civilsamhället och andra relevanta aktörer inom området

Utöver myndigheterna finns många aktörer i samhället som utför ett stort arbete och har viktiga roller i arbetet mot våld mot barn. Det handlar bland annat om barnrätts- och funktionsrättsorganisationer och andra föreningar och stiftelser. Bland dessa görs ett stort arbete med att sprida kunskap till barn, verksamheter och yrkesverksamma om exempelvis barns rättigheter, våld, våldets konsekvenser och om sätt att arbeta för att förebygga våld. Många bidrar även med exempelvis stöd och/eller behandling till våldsutsatta barn, stöd till familjer och insatser riktade mot våldsutövare. Många aktörer bidrar även med insamlande och framtagande av kunskap, och barns röster är många gånger en viktig del i rapporter och informationsmaterial. Det är viktigt att ta till vara dessa aktörers kunskaper och erfarenheter i arbetet med att identifiera områden där utveckling behöver ske och vilka åtgärder som behövs. Folkhälsomyndigheten bör därför ansvara för att i detta syfte organisera samverkansforum med dessa aktörer.⁴³

⁴² Artikel 12 FN:s konvention om barnets rättigheter.

⁴³ Folkhälsomyndigheten har sedan tidigare erfarenheter från samordning och samverkan med ideella organisationer inom exempelvis områdena ANDTS och psykisk hälsa.

14.5.4 Uppdraget behöver resursättas och regleras i Folkhälsomyndighetens instruktion

Vår bedömning är att det uppdrag som rör den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn – inklusive de delar i uppdraget som är regelbundet återkommande – bör skrivas in i Folkhälsomyndighetens instruktion. På detta sätt säkerställs nödvändig långsiktighet i arbetet. Resurser för det tillkommande uppdraget redovisas i avsnitt 16.4.1.

14.6 Ett antal nationella aktörer ska bidra särskilt i det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål

Förslag: Ett antal statliga myndigheter och nationella aktörer ges i uppdrag att särskilt bidra till det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål. Detta genom att delta i och aktivt bidra till samverkan inom strategiarbetet – med Folkhälsomyndigheten och andra aktörer – samt att, avseende det egna verksamhetsområdet, till Folkhälsomyndigheten ge in underlag som Folkhälsomyndigheten behöver för att kunna genomföra sitt uppdrag enligt avsnitt 14.5.

Som vi återkommande framhållit i vårt betänkande är arbetet för en uppväxt fri från våld för alla barn i högsta grad en gemensam uppgift för alla samhällets aktörer. Det ingår i alla offentliga aktörers ansvar att analysera sin egen verksamhet eller sitt eget verksamhets- och/eller ansvarsområde för att identifiera samtliga roller som man ska eller kan uppfylla när det gäller att bidra till förverkligandet av den nationella strategins mål. Åtgärder som behövs för att förbättra arbetet och öka måluppfyllelsen ska vidtas. Samtidigt finns, som vi beskrivit ovan, behov av en aktör som har ett särskilt ansvar för att stödja, hålla samman och följa upp arbetet mot strategins mål, och vi har föreslagit att Folkhälsomyndigheten ska ha en sådan roll. Men Folkhälsomyndighetens uppdrag förutsätter medverkan från andra myndigheter och aktörer på området. För att säkerställa detta bedömer vi att ett antal aktörer bör ges i uppdrag att särskilt delta i och bidra till det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål. För att Folkhälsomyndigheten ska kunna genomföra sitt uppdrag som

samordnande och uppföljande myndighet för strategin är det även viktigt att myndigheten får kännedom om nationella uppdrag som genomförs. Detta beskrivs närmare nedan.

14.6.1 Aktörer som särskilt behöver bidra i strategiarbetet

En lista över centrala aktörer i arbetet mot våld mot barn kan göras nästan hur lång som helst. Vi bedömer emellertid att det finns skäl att begränsa det antal aktörer som ska åläggas det särskilda uppdrag att bidra i strategiarbetet som avses just här. Detta innebär inte att ansvaret att aktivt arbeta för att uppnå strategins mål är begränsat till enbart dessa aktörer. Med detta sagt är det vår bedömning att följande aktörer bör ges i uppdrag att särskilt bidra till det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål:

Tabell 14.1 Myndigheter och aktörer, i bokstavsordning

Nationella aktörer som bör ges särskilda uppdrag att bidra till det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål
Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum)
Barnombudsmannen
Boverket
Brottsförebyggande rådet
Brottsoffermyndigheten
Inspektionen för vård och omsorg
Jämställdhetsmyndigheten
Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte)
Forum för levande historia
Kriminalvården
Migrationsverket
Myndigheten för delaktighet
Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
Myndigheten för vård och omsorgsanalys
Nationellt centrum för kvinnofrid
Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötlands län
Nationellt kompetenscentrum anhöriga
Polismyndigheten
Skolinspektionen
Socialstyrelsen
Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU)

Nationella aktörer som bör ges särskilda uppdrag att bidra till det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål

Statens institutionsstyrelse

Statens medieråd

Statens skolverk

Specialpedagogiska skolmyndigheten

Åklagarmyndigheten

De nämnda aktörerna bedömer vi som centrala i det övergripande arbetet för att uppnå strategins mål. Detta exempelvis utifrån den sektor de verkar inom, det perspektiv som de särskilt verkar för eller den specifika uppgift som de har. Det handlar exempelvis om aktörer som är knutna till sektorer som verkar nära individerna, som till exempel skolan, hälso- och sjukvården, socialtjänsten, eller polisen. Det handlar också om aktörer vars ansvarsområde relaterar till ett visst perspektiv, exempelvis barnrättsperspektiv, ungdomsperspektiv, jämställdhetsperspektiv eller funktionshinderperspektiv. Det handlar även om aktörer som utifrån sitt specifika uppdrag har en uppenbart viktig roll på området, exempelvis eftersom det handlar om just våld eller kunskapsutveckling och kunskapsutvärdering. Andra exempel är aktörer vars ansvar relaterar till den digitala arenan eller till den fysiska samhällsplaneringen. I kapitel 7–12 har de olika aktörernas roller på området beskrivits närmare.

Om uppdraget

Uppdraget till aktörerna ovan bör vara att delta i och aktivt bidra till samverkan inom strategiarbetet, med Folkhälsomyndigheten och andra ovan nämnda aktörer. Det bör också vara att, avseende det egna verksamhetsområdet, inge underlag som Folkhälsomyndigheten behöver för att kunna genomföra sitt uppdrag enligt avsnitt 14.5. Bland annat sådana underlag och analyser som Folkhälsomyndigheten behöver för att kunna följa upp utvecklingen inom strategins mål samt identifiera åtgärder som bör vidtas och områden där det finns särskilda behov av att åstadkomma en förbättring.

Det är Folkhälsomyndigheten som har det övergripande ansvaret för den sammanställning och redovisning som var tredje år ska inges till regeringen. Vår bedömning är därför att Folkhälsomyndigheten

bör ges frihet att närmare precisera vilka uppgifter och vilka samarbeten som myndigheten behöver från andra aktörer för att genomföra detta uppdrag. I detta arbete bör Folkhälsomyndigheten även kunna dra nytta av erfarenheter från det just nu pågående arbetet att ta fram ett förslag till strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention.⁴⁴ Uppgifter som kan behövas från myndigheterna kan exempelvis handla om

- hur myndigheten vid tidpunkten arbetar i frågor som har relevans för att uppnå strategins mål och hur barnrättsperspektivet beaktas i detta arbete,
- pågående och nyligen avslutade uppdrag och andra åtgärder inom området samt vilka resultat/effekter/nytta som myndigheten bedömer att de insatser som genomförts har haft eller förväntas få,
- en analys av nuläget och de långsiktiga behoven inom det egna verksamhetsområdet i frågor som har relevans för arbetet att uppnå strategins mål,
- identifierade glapp mellan olika verksamheter, samverkansbehov samt områden som myndigheten bedömer behöver utvecklas,
- hur myndigheten, inom det aktuella området, sprider kunskap och metoder och når ut till barn och unga, professionella, kommuner och regioner, och
- åtgärder som myndigheten bedömer bör vidtas för att stärka arbetet mot strategins mål.

Även Folkhälsomyndigheten ska ta fram ett sådant underlag avseende sitt eget arbete.

Myndigheternas sammanställning och analys ger en nulägesbild och ska fungera som ett underlag för Folkhälsomyndigheten i framtagandet av förslag till reviderad nationell handlingsplan. Men sammanställningen fyller även en viktig funktion i arbetet för myndigheterna själva. Att framtagandet av underlag för gemensam analys kan vara till nytta för den egna myndigheten såväl som för samverkan på området är en erfarenhet från exempelvis Folkhälsomyndighetens

⁴⁴ Regeringsbeslut S2020/06171/FS (delvis) m.fl. (2020-07-30), *Uppdrag att inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention.*

arbete att ta fram förslag till strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention.⁴⁵

Flera av de nämnda myndigheterna och aktörerna är tydligt av relevans för något eller några av strategins mål. Exempelvis är det tydligt att Socialstyrelsen har relevans för målet som avser skydd, stöd och behandling, att Jämställdhetsmyndigheten har relevans för målet som avser att förebygga våld, och att Brottsoffermyndigheten har relevans för målet som rör barns rättigheter i brottmålsprocessen. Faktum är emellertid att samtliga aktörer som omnämns här kan vara relevanta för samtliga strategins mål. I genomförandet av sitt uppdrag att bidra i det övergripande strategiarbetet bör en viktig utgångspunkt för aktörerna vara att aktivt eftersträva att identifiera möjligheter inom de verksamhetsområden som de verkar, och att överväga hur de skulle kunna bidra till samtliga strategins mål. En del i detta kan vara att undersöka hur fler grupper av barn eller fler former av våldsutsatthet kan beaktas inom det egna verksamhetsområdet. Det kan också handla om att särskilt överväga om och i så fall hur myndighetens arbete kan anpassas för att i ännu högre utsträckning synliggöra, omhänderta och göra anpassningar utifrån ett barn- och barnrättsligt perspektiv.

Myndigheter med centrala roller kan ha en särskild roll i att ta till vara den potential som finns hos aktörer inom det egna verksamhetsområdet

En av förutsättningarna för att verksamheter och aktörer ska bidra med sin fulla potential i arbetet mot våld mot barn är att de ser den betydelse som den egna verksamheten har och de möjligheter som den egna verksamheten innebär. Som beskrivs närmare i bland annat kapitel 7 och 8 ser vi förbättringspotential i detta avseende. I samband med att arbetet med strategin inleds kan det därför finnas

⁴⁵ Folkhälsomyndigheten (2021). *Underlag inför nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention. Lägesbeskrivning och plan för fortsatt arbete, delredovisning 2021*. I delrapporten avseende arbetet konstaterar Folkhälsomyndigheten att myndigheter som inkommit med analyser har identifierat utvecklingsområden inom den egna verksamheten, som de kan arbeta vidare med oberoende av det gemensamma strategiarbetet. Folkhälsomyndigheten har också kunnat se att genom att ta del av varandras individuella analyser har vissa myndigheter även identifierat gemensamma beröringspunkter, exempelvis utifrån olika målgruppers situation. Folkhälsomyndigheten konstaterar att sådana beröringspunkter kan myndigheterna fortsätta att utveckla och samverka kring tack vare deras kännedom om varandra, vilket kan ses som en positiv effekt av den myndighetssamverkan som byggs upp inom uppdraget.

anledning för relevanta myndigheter att ta fram och sprida informations- och stödmaterial om det ansvar och den roll som aktörerna inom den egna sektorn har, och kan ha, i ett arbete för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Det finns bland annat exempel på arbeten av jämförbart slag inom arbetet mot brottslighet. Exempelvis har Brottsförebyggande rådet år 2022 gett ut ett metodstöd till lokala aktörer om hur dessa kan agera mot brott och otrygghet med koppling till parallella samhällsstrukturer.⁴⁶ Vidare har Boverket år 2019 tagit fram en rapport om brottsförebyggande och trygghetskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen.⁴⁷

14.6.2 Folkhälsomyndigheten behöver få in uppgifter även från andra aktörer

Bedömning: När regeringen beslutar om insatser med hänvisning till strategin bör det ingå att den aktör som ska genomföra insatsen ska inge en redovisning till Folkhälsomyndigheten.

De statliga myndigheter och andra nationella aktörer som ovan redogjorts för (tabell 14.1) bedömer vi bör ha fasta roller i strategiarbetet. Det kommer emellertid även att vara andra myndigheter och aktörer som av regeringen ges i uppdrag att genomföra arbete för att uppnå den nationella strategins mål.

För att Folkhälsomyndigheten ska kunna genomföra sitt uppdrag som samordnande och uppföljande myndighet för strategin är det viktigt att myndigheten får kännedom om de arbeten som görs. När regeringen, med hänvisning till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn, ger uppdrag till andra än de ovan nämnda aktörerna bör det därför ingå i uppdraget till den aktuella aktören att informera Folkhälsomyndigheten om det mottagna uppdraget. En kopia av del- respektive slutredovisning av uppdraget bör även inges till Folkhälsomyndigheten.

⁴⁶ Brottsförebyggande rådet (2022). *Agera mot brott och otrygghet med koppling till parallella samhällsstrukturer. Metodstöd till lokala aktörer.*

⁴⁷ Boverket (2019). *Brottsförebyggande och trygghetskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen.*

14.7 Länsstyrelserna ska stödja det lokala och regionala arbetet

Förslag: Länsstyrelserna åläggs ett särskilt ansvar att stödja det lokala och regionala arbetet för att uppnå strategins mål. Detta görs genom att länsstyrelsernas ansvar enligt förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor utökas till att omfatta alla former av våld mot barn.

14.7.1 Regional samverkan och sektorsövergripande handlingsplaner bör eftersträvas

En mycket stor del av det arbete som berörs av den nationella strategins mål utförs i den regionala och lokala kontexten, och flera offentliga aktörer involveras. Det handlar om exempelvis förskolor och skolor, hälso- och sjukvård, socialtjänst, samhällsplanering, polis med mera. Aktörerna styrs av olika regelverk, har olika syften och olika grundläggande uppgifter.

Att aktörerna arbetar på ett medvetet sätt för att identifiera och möta de behov som finns kopplat till det egna verksamhetsområdet – i syfte att bidra till den nationella strategins mål – är viktigt (enligt vårt förslag i avsnitt 14.8 ska även kommunernas ansvar i detta avseende förtydligas). Riskfaktorer för våld och barns behov relaterat till våldsutsatthet tar emellertid inte hänsyn till samhällsaktörernas organisatoriska gränser. Ett arbete för att förebygga våld och uppfylla våldsutsatta barns rättigheter behöver därför sträcka sig över alla sektorer och glapp och vita fläckar behöver undvikas. Det är därför även viktigt att berörda aktörer arbetar strukturerat och *tillsammans* för att nå strategins mål. Vår bedömning är därför att framtagande och genomförande av regionala sektorsövergripande kartläggningar, analyser och handlingsplaner bör eftersträvas, stimuleras och underlättas. Målet är bland annat att aktörer med potential att bidra i arbetet för strategins mål ska se och ta till vara denna möjlighet och att aktörer som verkar inom området ska sträva åt samma håll. Målet är också att gemensamma förändrings- och förbättringsbehov ska identifieras, att samordningsfördelar ska kunna uppnås och att kunskap som finns ska tillvaratas. Detta med beaktande av regionala och lokala förutsättningar och behov. Samsyn, ökat samarbete, gemensamma

insatser, utbyte av kunskaper och tydlig ansvarsfördelning ger förutsättningar för ökad kvalitet, effektivitet och likvärdighet.

Ytterligare en omständighet som tydliggör vikten av såväl samarbete som lokal och regional förankring är att det arbete som behöver göras för att uppnå den nationella strategins mål sträcker sig över flera olika politikområden, och att det bland annat utgör en fråga om barns rättigheter, folkhälsa, jämställdhet, jämlikhet och brottsprevention. Detta innebär att området i många fall berörs av en eller flera andra strategier, planer och andra styrdokument som tagits fram på kommunal eller regional nivå, exempelvis avseende våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, ANDTS och folkhälsa, utbildning, social hållbarhet, och trygghets- och brottsförebyggande arbete. Vår bedömning är att det är viktigt med ett helhetsgrepp på regional och lokal nivå där barnet ställs i centrum och alla situationer av våld som barn utsätts för omfattas och synliggörs. Detta samtidigt som man eftersträvar samordningsfördelar och effektivitetsvinster genom koordinering med insatser inom närliggande områden. En god samordning av olika former av preventionsarbete på regional och lokal nivå kan även möjliggöra att kunskap och lärdomar om framgångsrika metoder och arbetssätt sprids mellan olika preventionsområden.⁴⁸ Det är mot denna bakgrund som vårt förslag om länsstyrelsernas uppdrag ska ses.

14.7.2 Länsstyrelserna är lämpliga aktörer att stödja och bidra i det regionala arbetet mot våld mot barn

Vår bedömning är att det finns behov av en aktör som har en helhetsbild över det arbete som sker regionalt och lokalt, och som har ett särskilt ansvar för att stödja och bidra till att regional sektorsövergripande samverkan inom området kommer till stånd och formaliseras. Erfarenheter från andra strategiarbeten pekar även på fördelar med att utse en sådan aktör.⁴⁹ Vi bedömer att det är lämpligt att länsstyrelserna ges en sådan roll.

⁴⁸ Statskontoret (2021). *Mäns våld mot kvinnor – En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin*. Se även regeringsbeslut A2021/00839 (2022-06-02), Nationellt våldsförebyggande program på området mäns våld mot kvinnor, s. 6.

⁴⁹ Se bland annat Statskontoret (2021). *Myndigheternas arbete för hbtqi-personer lika rättigheter och möjligheter – stöd, samordning och uppföljning*. Statskontoret (2021). *Mäns våld mot kvinnor – En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin*. Statskontoret (2018). *Strategier och handlingsplaner. Ett sätt för regeringen att styra?*

Att verka för att nationella mål får genomslag i länet, att arbeta sektorsövergripande, att samordna olika samhällsintressen och att främja samverkan mellan kommuner, regioner, statliga myndigheter och andra relevanta aktörer i länet tillhör länsstyrelsernas grunduppdrag.⁵⁰ Som beskrivits närmare i avsnitt 7.3.5 har länsstyrelserna även redan i nuläget en viktig samordnande och stödjande roll inom flera områden som har direkt beröring med arbete mot våld mot barn. Ett tydligt överlappande område är bland annat att länsstyrelserna sedan den 1 januari 2022 har ett förordningsreglerat uppdrag avseende arbete med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel – ett område som omfattar våld mot såväl vuxna som barn.⁵¹ I arbetet ska länsstyrelserna samverka med kommuner och regioner samt andra berörda myndigheter och aktörer.⁵² I uppdraget ingår att det vid varje länsstyrelse ska finnas en särskild samordningsfunktion för frågor inom de nämnda områdena, som bland annat ska stödja och bidra till kunskapsutveckling och till framtagande och genomförande av regionala sektorsövergripande strategier och handlingsplaner.⁵³

Länsstyrelserna har även förordningsreglerade uppgifter som avser regional samordning inom det brottsförebyggande området, vilket även det till viss del överlappar området våld mot barn.⁵⁴ Enligt detta uppdrag ska länsstyrelserna bidra till att minska brottsligheten och öka tryggheten i länet bland annat genom att bidra till att samarbete och erfarenhetsutbyte mellan berörda aktörer utvecklas på lokal och regional nivå, stödja kompetensutveckling samt stödja och initiera kommunöverskridande brottsförebyggande åtgärder.⁵⁵

Länsstyrelserna har även i uppdrag att stödja genomförandet av den nationella ANDTS-politiken och årligen rapportera till Folkhälsomyndigheten det arbete som gjorts och regionala behov som uppmärksammas.⁵⁶ Länsstyrelserna har också i uppdrag att stödja den regionala implementeringen av den nationella folkhälsopolitiken. Uppdraget till länsstyrelserna innebär att det, inom folkhälsoområdet,

⁵⁰ 2 § förordning (2017:868) med länsstyrelseinstruktion.

⁵¹ Förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

⁵² 4 § förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

⁵³ 2–3 §§ förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

⁵⁴ Förordning (2016:1258) om regional samordning inom det brottsförebyggande området.

⁵⁵ 2 § förordning (2016:1258) om regional samordning inom det brottsförebyggande området.

⁵⁶ Förordningen (2012:606) om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobaks- och spelområdet.

utifrån regionala och lokala förutsättningar och behov bland annat ska vara en kompletterande länk mellan nationell, regional och lokal nivå inom stödstrukturen för statligt folkhälsoarbete, stödja kompetensutveckling och bidra till att samarbete och erfarenhetsutbyte mellan berörda aktörer utvecklas på lokal och regional nivå. Den stödstruktur som Folkhälsomyndigheten har utvecklat för det statliga folkhälsoarbetet ska utgöra grunden för arbetet. Folkhälsomyndigheten fick samtidigt i uppdrag att stödja länsstyrelsernas arbete med implementeringen.⁵⁷

Härutöver har länsstyrelserna erfarenheter av arbete med att stödja kommuner och regioner i arbetet med att tillämpa barnets rättigheter.⁵⁸ De har även i uppdrag att stödja kommuner, regioner och andra föräldraskapsstödjande aktörer i att utveckla stöd i föräldraskapet till föräldrar. Länsstyrelserna ska också främja arbetet med Agenda 2030 och i samverkan med andra aktörer i länen bidra till att genomföra FN:s globala mål för hållbar utveckling på regional och lokal nivå.⁵⁹

Mot bakgrund av länsstyrelsernas kunskap om de lokala och regionala förutsättningarna, och deras redan pågående arbeten och upparbetade strukturer inom flera områden som har tydlig beröring med arbete mot våld mot barn, bedömer vi att det är lämpligt att länsstyrelserna ges i uppdrag att vara en kompletterande länk mellan den nationella, regionala och lokala nivån och att stödja de lokala och regionala aktörerna i arbetet även mot den nya strategins mål. De uppgifter som vi föreslår och som beskrivs närmare nedan, ligger väl i linje med Länsstyrelsernas nuvarande uppdrag. Eftersom länsstyrelserna redan har uppdrag och etablerade strukturer på flera områden som överlappar området våld mot barn och de behov som finns inom detta område, bedömer vi också att det finns goda förutsättningar för att snabbt komma i gång med arbetet.

⁵⁷ Regeringsbeslut S2022/01942 (delvis) (2022-03-31). *Uppdrag att stödja länsstyrelserna i deras implementering av den nationella folkhälsopolitiken.*

⁵⁸ Se bland annat Regeringsbeslut A2019/01274/MRB (2019-06-27), *Uppdrag att samordna och utveckla länsstyrelsernas tillämpning av barnets rättigheter samt stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuner och landsting.*

⁵⁹ Se bland annat Regeringsbeslut Fi2020/02647 m.fl. (2021-12-22), *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende länsstyrelserna.*

14.7.3 Om uppdraget och hur det bör regleras

Det arbete som länsstyrelserna har i ansvar att utföra inom området mäns våld mot kvinnor har starka kopplingar till, och överlappar delvis, området våld mot barn. De två områdena och de arbeten som behöver göras har stora likheter, bland annat utifrån att målstrukturerna i de två strategierna har flera gemensamma beröringspunkter och att det arbete som behöver göras på lokal och regional nivå till stora delar berör samma aktörer. Vår bedömning är att det finns effektivitetsvinster att göra då det arbete som länsstyrelserna ska göra inom dessa båda områden till stor del följer samma struktur. Vi föreslår därför att länsstyrelsernas uppgift avseende regionalt arbete mot våld mot barn ska regleras genom tillägg i förordningen (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

Enligt vårt förslag ska därmed den organisation för länsstyrelsernas arbete som framgår av förordningen om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor, utvidgas till att avse alla former av våld som barn utsätts för. Detta innefattar bland annat krav på att en särskild samordningsfunktion för frågan ska finnas vid varje länsstyrelse.⁶⁰ Genom samordningsfunktionen ska länsstyrelserna stödja och bidra till

- framtagandet och genomförandet av regionala sektorsövergripande strategier och handlingsplaner,
- samarbetet på lokal, regional och nationell nivå,
- införandet av effektiva metoder, arbetssätt och kunskapsstöd i regionala och lokala verksamheter, och
- utbildning och kompetensutveckling i länet.⁶¹

Länsstyrelserna ska i sitt arbete samverka med kommuner och regioner samt andra berörda myndigheter och aktörer. Arbetet ska vara kunskapsbaserat och samordnat med den verksamhet som bedrivs vid myndigheter på nationell nivå.⁶² Samverkan och nära samarbete med Folkhälsomyndigheten utgör en betydelsefull del i detta. Här kan exempelvis erfarenheter hämtas från länsstyrelsernas ovan nämnda

⁶⁰ Jfr 2 § förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

⁶¹ Jfr 3 § förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

⁶² Jfr 4 § förordning (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor.

uppdrag att stödja den regionala implementeringen av den nationella folkhälsopolitiken och genomförandet av ANDTS-strategin (se avsnitt 14.5).⁶³

Om samordningsfunktionen

Utredningen har inte några synpunkter i fråga om samma samordningsfunktion bör kunna användas för arbetet avseende såväl mäns våld mot kvinnor som för arbetet mot våld mot barn. Det bör enligt vår bedömning ligga hos länsstyrelserna själva att organisera sitt arbete. För det fall att länsstyrelserna väljer att organisera de olika uppdragen under samma samordningsfunktion är det emellertid viktigt att beakta att arbetet mot våld mot barn till viss del ställer andra krav. Detta bland annat utifrån strategiernas olika målområden, och att arbete som utgår från den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn kan komma att kräva särskilda insatser utifrån att fler våldssituationer och fler arenor för våld omfattas. Exempelvis kan aktörer inom utbildningsväsendet utgöra särskilt viktiga aktörer att söka samarbete med utifrån våld som sker där, och arbete mot våld som barn utsätts för i sitt närområde kan medföra särskilda behov avseende utbildning och kompetensutveckling inom länet. I en uppföljning avseende arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor konstaterade Statskontoret att länsstyrelserna haft vissa svårigheter att nå skolorna. Länsstyrelserna har beskrivit att de kan nå vissa verksamheter inom skolan, främst elevhälsan eller enskilda engagerade medarbetare, men att det är svårare att nå ledningsnivån inom skolan.⁶⁴ Mot denna bakgrund och med beaktande av den betydelsefulla roll som vi bedömer att förskola och skola har i arbetet mot våld mot barn, och som även barnen framhåller, vill vi understryka vikten av att länsstyrelserna i arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn lägger särskild vikt vid att nå fram till förskolor och skolor och att arbeta för strategins genomförande där.

⁶³ Förordning (2012:606) om samordning inom alkohol-, narkotika-, dopnings-, tobaks- och spelområdet. Regeringsbeslut S2022/01942 (delvis) (2022-03-31). *Uppdrag att stödja länsstyrelserna i deras implementering av den nationella folkhälsopolitiken.*

⁶⁴ Statskontoret (2021). *Mäns våld mot kvinnor – En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin*, s. 97 ff.

Vad som kan behöva beaktas i sektorsövergripande strategier och handlingsplaner

Som tidigare nämnts i avsnitt 14.7.1 kan ett sektorsövergripande samarbete mellan regioner, kommuner och andra regionalt eller lokalt representerade aktörer tydliggöra ansvarsfördelningen och hur man tillsammans ska arbeta för att skydda barn från våld och tillgodose våldsutsatta barns rättigheter. Det handlar om att konkretisera de åtgärder som behöver vidtas för att hantera de behov och utmaningar som finns i den lokala och regionala kontexten, att hantera risker för glapp mellan aktörer och verksamheter, och att förankra arbetet på hög nivå hos de deltagande parterna. Sektorsövergripande strategier och handlingsplaner bör även tydliggöra hur aktörerna i praktiken ska arbeta för att säkerställa en strukturerad samverkan på olika nivåer, en gemensam kompetens- och kunskapsutveckling och ett långsiktigt och hållbart arbete mot strategins mål. En mycket viktig del är också det arbete som med nödvändighet behöver föregå strategi- och/eller planeringsarbetet, det vill säga framtagandet av en gemensam analys av vad som behövs inom området.

Sektorsövergripande regionala strategier eller handlingsplaner på området struktureras enligt vår bedömning med fördel med utgångspunkt i de fem långsiktiga målen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Härutöver bedömer vi att det även finns skäl att ta fasta på de prioriterade insatsområden som regeringen enligt vårt förslag regelbundet ska fastställa i handlingsplaner på området (avsnitt 14.10). Utifrån vissa sektorsöverskridande utmaningar som vi identifierat (kapitel 8–13) bedömer vi att det också finns skäl att särskilt lyfta fram att arbetet med regionala sektorsövergripande strategier och handlingsplaner kan behöva innefatta överväganden i syfte att:

- skapa en gemensam begreppsförståelse,
- identifiera glapp och gränsdragningssvårigheter, tydliggöra ansvarsfördelningen och höja yrkesverksammas kunskap om varandras roller och ansvarsområden,
- konkretisera hur man tillsammans ska arbeta för kunskapshöjning, kompetensutveckling och erfarenhetsutbyte, exempelvis genom framtagande av en struktur för spridning av nationellt kunskaps-

stöd ut till sina verksamheter och en struktur för spridning av metoder och goda exempel.

- konkretisera hur man tillsammans kan arbeta för att öka barns och vuxnas förtroende för samhällets aktörer för att i högre utsträckning än i dag nå fram med främjande och förebyggande insatser.
- konkretisera hur man tillsammans kan arbeta för att bidra till att minska risker och stärka skyddsfaktorer för de mest sårbara barnen, exempelvis genom samarbete mellan skola, socialtjänst och hälso- och sjukvård.
- konkretisera hur aktörerna ska arbeta för att säkerställa att barn som upplevt våld samt vuxna och barn med förhöjd risk att utöva våld, inte faller mellan stolarna när det handlar om stöd och behandlingsinsatser.
- konkretisera hur man tillsammans kan arbeta för att barns och vuxnas kunskap om våld och om samhällets stödinsatser ska öka.
- konkretisera hur man tillsammans kan arbeta för att motverka omotiverade skillnader inom länet, relaterat till samtliga strategins målområden.
- öka förmågan att förebygga, förhindra och upptäcka våld på den digitala arenan.

En viktig del i det sektorsövergripande planeringsarbetet är även att säkerställa att arbetet mot våld mot barn samordnas med det som redan bedrivs på angränsande områden. En god samordning av olika former av preventionsarbete kan bidra till effektivitetsvinster och möjliggöra att kunskap och lärdomar om framgångsrika metoder och arbetssätt sprids mellan olika preventionsområden. Exempelvis bör i arbetet ingå att se över de regionala och lokala strategier, planer och styrdokument som finns inom angränsande områden och identifiera hur det övriga arbetet behöver kompletteras för att uppnå målen i den nationella strategin och om barnrättsperspektivet kan behöva stärkas i de arbeten som redan pågår. Det bör även göras planering för hur och när arbetet ska följas upp. För att arbetet ska få fullt genomslag bör berörda aktörer lyfta in relevanta delar ur den sektorsövergripande handlingsplanen i det egna styr- och ledningssystemet. En

betydelsefull omständighet att ta hänsyn till i det sektorsövergripande arbetet är också att en ökad upptäckt av våldsutsatthet och risker för våldsutsatthet leder till fler ärenden och att det därmed är viktigt att inte bara kartlägga och planera efter nuvarande behov, utan att även planera och dimensionera utifrån den ökning som eventuellt kan förväntas. Det behöver även beaktas att en ökad tillgänglighet kan förväntas medföra en ökad upptäckt av våldsutsatthet och risker för våldsutsatthet hos barn med komplexa behov, något som kan ställa krav på andra/nya insatser.

Mot bakgrund av sina verksamhetsområden – så som exempelvis förskola, skola, socialtjänst, samhällsplanering och hälso- och sjukvård – är kommuner och regioner mycket betydelsefulla i det regionala och lokala arbetet mot våld mot barn. Det finns dock ett flertal andra aktörer som också har betydelsefulla roller i arbetet både lokalt och regionalt. Exempelvis finns flera statliga regionalt och/eller lokalt representerade myndigheter som på olika sätt har roller eller kan komma i fråga i arbetet mot strategins mål, så som exempelvis Polismyndigheten, Kriminalvården, Åklagarmyndigheten, Migrationsverket, Skolverket⁶⁵ eller Specialpedagogiska skolmyndigheten. Det bör eftersträvas att även dessa aktörer deltar i det regionala kartläggnings-, analys och planeringsarbetet. Vi vill här även understryka behovet och vikten av samverkan med regionala samverkans- och stödstrukturer (RSS), samt att i det regionala arbetet eftersträva engagemang och verka för samarbete med aktörer inom exempelvis fritids- och idrottssektorn, civilsamhället och även aktörer i näringslivet som kan bidra i arbetet mot strategins mål. Exempelvis är flera av det civila samhällets organisationer även verksamma på lokal nivå och bedriver arbete som syftar till att stödja, eller förbättra situationen för, barn som utsatts för våld.

Stödja implementering, utbildning och kunskapsutveckling

I avsnitt 15.5 finns förslag som förväntas leda till att fler metoder ska bli beforskade och sedan kunna spridas av såväl sektorsmyndigheter som av Barnafrid. Mot bakgrund av de brister och utmaningar avseende kunskap och implementering som vi sett i vår utredning (kapitel 8–12)

⁶⁵ Skolverket genomför för närvarande arbete med att skapa en organisation med regional närvaro.

är vår bedömning att det i länsstyrelsernas uppdrag bör ingå att stötta lokala och regionala aktörer i detta.⁶⁶ Länsstyrelserna bör stödja och bidra till införandet av effektiva metoder, arbetssätt och kunskapsstöd i regionala och lokala verksamheter, och även stödja och bidra till utbildning och kompetensutveckling i länet. I detta kan exempelvis ingå att stötta lokala och regionala aktörer i en analys av vilka metoder och arbetssätt som behöver införas och att samordna tvärprofessionella utbildningar och kompetenshöjande insatser.

14.7.4 Arbetet mot våld mot barn bör redovisas särskilt

Förslag: Länsstyrelsernas arbete i den del som avser våld mot barn ska redovisas särskilt. Redovisningen ska ske årligen till Folkhälsomyndigheten och avse det arbete mot våld mot barn som samordningsfunktionen utfört inom respektive län. I rapporten ska länsstyrelserna särskilt redovisa en bedömning av vilka resultat och effekter som har uppnåtts, en analys av utvecklingen av arbetet i länet samt regionala och lokala behov av stöd på området. Länsstyrelsen ska samråda med Folkhälsomyndigheten om vilken redovisning som behövs.

För att Folkhälsomyndigheten ska kunna utföra sitt uppdrag enligt avsnitt 14.5 är det viktigt att myndigheten har kunskap om det arbete som sker på regional och lokal nivå runt om i landet. Vi bedömer därför att länsstyrelserna ska ges i uppdrag att inge en redovisning till Folkhälsomyndigheten. Redovisningen bör ske årligen och avse det arbete mot våld mot barn som samordningsfunktionen utfört inom respektive län. I rapporten bör särskilt redovisas en bedömning av vilka resultat och effekter som har uppnåtts, en analys av utvecklingen av arbetet i länet samt regionala och lokala behov av stöd på området.

Avseende arbete inom området mäns våld mot kvinnor ska länsstyrelserna årligen lämna en redovisning till Jämställdhetsmyndigheten av det arbete som samordningsfunktionen har utfört inom respektive län. Även om länsstyrelserna skulle välja att i genomförandet av sina uppdrag samordna arbetet avseende mäns våld mot

⁶⁶ Se även Jämställdhetsmyndigheten (2019). *Våldsförebyggande arbete med barn och unga, Slutredovisning av regeringsuppdrag om våldsförebyggande arbete (S2017/07218/RS)*.

kvinnor och arbetet mot våld mot barn bedömer vi dock att det är viktigt att separata redovisningar görs avseende respektive arbete. Detta dels som ett led i att säkerställa att barn- och barnrättsperspektivet inte osynliggörs eller att det ges otillräckligt utrymme, dels utifrån att det är två olika myndigheter som har övergripande ansvar för de olika strategierna. Vår bedömning är att en årlig redovisning är ett lämpligt intervall. Länsstyrelsen ska samråda med Folkhälsomyndigheten om vilken redovisning som behövs.

14.7.5 Ikraftträdande

Förslag: De föreslagna förändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2024. Redovisningen till Folkhälsomyndigheten ska första gången lämnas senast den 1 mars 2025.

Det saknas behov av övergångsbestämmelser.

Att åstadkomma ett mer effektivt arbete för att säkerställa barns rättigheter är angeläget. De föreslagna förändringarna bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Samtidigt är det viktigt att berörda aktörer får tid för förberedande åtgärder. Vi bedömer att de förändringar som innebär att våld mot barn innefattas i länsstyrelsernas arbete mot våld bör kunna träda i kraft den 1 januari 2024. Redovisningen till Folkhälsomyndigheten ska första gången lämnas senast den 1 mars 2025.

14.8 Kommunövergripande kartläggningar, analyser och åtgärdsplaner

Förslag: En ny lag, lagen med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn, ska införas. Lagen förtydligar hur kommunerna ska arbeta mot våld mot barn genom att utföra vissa närmare beskrivna uppgifter. Lagens syfte ska vara att säkerställa att kommuner, utifrån ett kunskapsbaserat underlag, kontinuerligt tar ställning till behovet av åtgärder i kommunen för att säkerställa att varje barn som är, eller riskerar att bli, utsatt för våld får sina rättigheter tillgodosedda i enlighet med lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

Genom sitt breda uppdrag och sina befogenheter har kommunerna såväl stora möjligheter som ett långtgående ansvar att skydda barn från våld och tillgodose våldsutsatta barns rättigheter.

Kommunerna har obligatoriska ansvarsområden – så som social omsorg, förskola/skola och stadsplanering – och möjlighet att frivilligt åta sig att ha hand om angelägenheter av allmänt intresse som har anknytning till kommunens område eller medlemmar, exempelvis fritid och kultur, sysselsättning eller näringslivsutveckling.⁶⁷ Kommunerna kommer genom sina olika verksamheter i direkt kontakt med bland annat föräldrar, barn, kultur- och fritidsverksamheter och näringsliv, vilket medför goda möjligheter att bygga tillitsfulla relationer, att arbeta främjande och förebyggande på såväl universell som riktad och indikerad nivå, att upptäcka barns våldsutsatthet och att identifiera och ge det skydd och stöd som behövs. Kommunerna kan även bidra i det främjande, trygghetsskapande och våldsförebyggande arbetet genom åtgärder inom områden som exempelvis samhällsbyggnad, social hållbarhet, jämlikhet, jämställdhet, folkhälsa

⁶⁷ 2 kap. 1 § kommunallagen (2017:725). Den huvudsakliga begränsningen för det arbete som kommunerna får ägna sig åt är sådana angelägenheter som enbart staten, en annan kommun eller region eller någon annan ska ha hand om, se 2 kap. 2 § kommunallagen (2017:725).

och integration.⁶⁸ Kommunerna har också ett yttersta ansvar för att barn i kommunen får det skydd och stöd som de behöver.⁶⁹

För ett verkkningsfullt arbete för att säkerställa barns rättigheter kopplat till våld och våldsutsatthet är det mot denna bakgrund av central betydelse att kommunerna antar ett helhetsperspektiv som inkluderar samtliga kommunala verksamhets- och ansvarsområden. I samtliga kommuner behöver det finnas ett medvetet och kommunövergripande arbete där just barns rättigheter och behov relaterade till våld och våldsutsatthet tillåts stå i centrum. Det arbete som kommunerna bedriver inom strategins målområden måste också vara kunskapsbaserat och utgå från en tydlig ansats att kontinuerligt eftersträva förbättring. Sammantaget bedömer vi därför att ett förtydligande av kommunernas ansvar att kartlägga, analysera och planera sitt arbete mot våld mot barn är en viktig faktor i att uppnå den nationella strategins målsättningar. Nedan beskriver vi detta närmare samt hur vi anser att ansvaret ska regleras.

14.8.1 Ansvaret för att bedriva ett kommunövergripande kunskapsbaserat och systematiskt arbete mot våld mot barn behöver lagstadgas

Vissa aspekter av ansvaret och arbetet behöver förtydligas och regleras

Att ha god kunskap om lokala utmaningar och framgångar förbättrar möjligheterna att utforma lösningar som passar just de lokala behoven och förutsättningarna. Kommuner har redan i dag ett reglerat ansvar att upprätta planer och bedriva ett systematiskt förbättringsarbete inom vissa områden som är av betydelse för att uppnå målen med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Den reglering som finns, och som beskrivs närmare nedan, är emellertid enligt vår bedömning inte tillräcklig för att säkerställa det

⁶⁸ Se även ovan, fotnot 20, angående folkhälsa, hälsans bestämningsfaktorer samt samhällsfaktorernas betydelse för folkhälsan. Angående betydelsen av samhällsbyggnad och stadsutveckling i ett trygghetsskapande och främjande arbete, se tex. Boverket (2019). *Brottsförebyggande och trygghetsskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen*, samt Boverket (2020). *Barnkonventionen i fysisk planering och stadsutveckling – kartläggning och analys*. Boverket framhåller bland annat att Stadsutveckling är ett komplext begrepp och omfattar utöver planering och byggande, även övriga fysiska åtgärder vid utveckling och förvaltning av bebyggelse och miljö. Alla dessa åtgärder är beroende av varandra och de påverkar barn och ungas livsmiljöer, s. 46.

⁶⁹ Jfr 2 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

kommunövergripande och kunskapsbaserade systematiska förbättringsarbete som vi bedömer behövs för att uppnå strategins mål – och därmed säkerställa barns rätt till bland annat skydd från våld. Detta särskilt när det gäller att i ett tidigt skede, genom främjande och förebyggande insatser, förhindra att våld sker.

När det gäller barn och unga finns för kommunens socialtjänst, utöver ansvaret att ge insatser för skydd och stöd, ett reglerat ansvar att arbeta främjande och förebyggande, enligt 5 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453). Bland annat ska socialnämnden verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden och i nära samarbete med hemmen främja en allsidig personlighetsutveckling och en gynnsam fysisk och social utveckling hos barn och unga, samt bedriva uppsökande verksamhet och annat förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga far illa. Av 3 kap. 3 § socialtjänstlagen framgår att insatser inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och att kvaliteten i verksamheten systematiskt och fortlöpande ska utvecklas och säkras. Detta utvecklas ytterligare i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete där det regleras att den som bedriver socialtjänst ska ansvara för att det finns ett ledningssystem för verksamheten och att detta ska användas för att systematiskt och fortlöpande utveckla och säkra verksamhetens kvalitet. Med stöd av ledningssystemet ska den som bedriver socialtjänst planera, leda, kontrollera, följa upp, utvärdera och förbättra verksamheten.⁷⁰ Bland annat ställs krav på riskanalysarbete, egenkontroll, utredning av avvikelser och förbättrande åtgärder för att säkra verksamhetens kvalitet.⁷¹ Härutöver finns för kommuner ett särskilt planerings- och analysansvar som avser socialtjänstens arbete med just våld i nära relationer, vilket regleras i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer. Regleringen innebär att socialnämnden ska fastställa mål för arbetet med våldsutsatta, med barn som bevittnat våld och med våldsutövare, samt beskriva när och hur målen ska uppnås. Det finns även ett krav på att analysera om utbudet av insatser och andra sociala tjänster som erbjuds våldsutsatta, barn som

⁷⁰ 3 kap. 1–3 §§ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

⁷¹ 5 kap. 1–8 §§ Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

bevittnat våld och våldsutövare svarar mot behoven i kommunen.⁷² Utöver att föreskrifterna är begränsade till att avse situationer med våld och övergrepp som utövats av/mot närstående ligger fokus främst på socialtjänstens hantering i situationer då våld redan har skett, det vill säga att det förebyggande perspektivet endast delvis omfattas (insatser till våldsutövare).

Gemensamt för ovan nämnda krav på kartläggning, analys och förbättringsarbete är att dessa är begränsade till socialtjänstens område. Ansvaret omfattar således inte andra verksamhetsområden inom kommunen som kan vara av betydelse för att skydda barn från våld och tillgodose våldsutsatta barns rättigheter, exempelvis barnomsorg, utbildning, kultur- och fritid eller stadsplanering.⁷³

När det gäller förskolan och skolan har kommunen som huvudman enligt 6 kap. 6 § skollagen (2020:800) ansvar för att i sina verksamheter förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever. Ett generellt krav på att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete framgår bland annat av 4 kap. 3 § skollagen, och i 6 kap. skollagen framgår att skolhuvudmannen ska se till att det varje år upprättas en plan med en översikt över de åtgärder som behövs för att förebygga och förhindra kränkande behandling av barn och elever.⁷⁴ Här finns således krav på planering och genomförande av åtgärder med en förebyggande ansats, emellertid begränsad till förebyggande av att våld ska ske just i förskole- och skolmiljön. Det saknas även krav på planering och åtgärder kopplat till att upptäcka våldsutsatthet och att ge stöd till barn som utsatts, vilket utgör väsentliga delar i uppfyllandet av barns rättigheter.

I ett befintligt förslag som remitterades till Lagrådet i juni 2022 föreslås att en ny lag ska införas om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. Förslaget handlar om att kommuner ska genomföra ett kommunövergripande kartlägnings-, analys och planeringsarbete som syftar till att förebygga brottslighet.⁷⁵ I den föreslagna lagens tillämpningsområde finns en överlappning med området våld mot barn. I begreppet våld mot barn ligger emellertid fler situationer än vad som i dag utgör brott i lagens mening, vilket innebär att den

⁷² 2 kap. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer.

⁷³ 2 kap. 1 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

⁷⁴ 6 kap. 8 § skollagen (2010:800).

⁷⁵ Jfr Lagrådsremiss (2022-06-16). *Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.

föreslagna lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbetet inte fullt ut täcker in de behov som finns i fråga om att förebygga det våld som drabbar barn. Vidare är kommuners ansvar enligt den föreslagna lagen om brottsförebyggande arbete begränsat till just det förebyggande arbetet och saknar således krav i fråga om kartläggnings-, analys- och planeringsarbete för att upptäcka våldsutsatthet och ge skydd och stöd till barn som utsatts. Den föreslagna lagen är således inte tillräcklig för att säkerställa att kommuner, med en kommunövergripande ansats, arbetar på ett kunskapsbaserat och systematiskt sätt för att skydda barn från våld och tillgodose våldsutsatta barns rättigheter. Regleringen saknar även ett uttryckligt barn- och barnrättsperspektiv.

Även om kommunerna genom olika regleringar har visst ansvar för kartläggning, planering och åtgärdande inom olika områden som berör våld mot barn, finns således i dag inte någon tydlig reglering som säkerställer det kommunövergripande, barnrättsmedvetna och kunskapsbaserade systematiska förbättringsarbete som vi bedömer behövs för att uppnå målen med den nationella strategin, och därmed förverkliga barns rättigheter relaterade till våld och våldsutsatthet.

De långsiktiga mål som pekas ut i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn tar sin utgångspunkt i rättigheter som barn har. Att aktivt arbeta för att förverkliga dessa rättigheter är inte – och bör inte uppfattas som – något som kan göras senare eller som kan prioriteras ned. Mot bakgrund av de brister som vi sett i vår utredning (kapitel 8–12) bedömer vi att det är av avgörande betydelse för uppfyllandet av strategins mål att prioriteringen av arbetet mot våld mot barn stärks, att barns rättigheter relaterat till våld och våldsutsatthet synliggörs som ett kommunövergripande ansvar, samt att arbetet på området bedrivs på ett sätt som ökar förutsättningarna för effektivitet. Sammantaget bedömer vi därför att kommunernas ansvar för att, utifrån ett kunskapsbaserat underlag, kontinuerligt ta ställning till behovet av åtgärder i kommunen för att säkerställa att varje barn som är, eller riskerar att bli, utsatt för våld får sina rättigheter tillgodosedda bör regleras särskilt.

Uppfyllandet av regleringen ställer krav på engagemang från kommunledningen, ett strukturerat och kommunövergripande kartläggnings- och analysarbete och ett aktivt och löpande förbättringsarbete. Engagemang från ledningshåll har även i vår utredning återkommande lyfts som en viktig del i att stärka implementeringen av

befintlig kunskap på området, vilket ytterligare talar för att en reglering av nämnd karaktär utgör en viktig komponent för att uppnå den nationella strategins målsättningar. Som kommer att beskrivas närmare nedan ingår även i förslaget att kommunstyrelsen, om kommunfullmäktige inte beslutar annat, ska ansvara för ledningen av kommunens arbete enligt den nya lagen samt för att rapportera till kommunfullmäktige om arbetet.

Regleringen bör ske i en ny lag

Den reglering som vi föreslår avser grunderna för kommunernas organisation och verksamhetsformer samt deras befogenheter i övrigt. Mot denna bakgrund ska regleringen vara i form av lag.⁷⁶

Som nämnts ovan har föreslagits att en ny lag om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete ska träda i kraft den 1 juli 2023.⁷⁷ Den reglering som vi bedömer behöver införas avseende kommuners arbete mot våld mot barn har flera likheter med denna lag. Som konstaterats i lagrådsremissen avseende förslaget till lag om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete innebär kommunallagens (2017:725) ramlagskaraktär att det inte kan anses lämpligt att i den lagen reglera hur kommunerna ska arbeta med en viss sakfråga. Vidare, eftersom syftet med den reglering som vi bedömer behövs i fråga om kommuners arbete mot våld mot barn är just att åstadkomma ett kunskapsbaserat arbete på kommunövergripande nivå, bedömer vi det inte heller som lämpligt att införa regleringen i annan befintlig lagstiftning som har andra syften och/ eller som är begränsad till ett visst specifikt verksamhetsområde inom kommunerna. Av denna anledning anser vi inte att regleringen bör införas i exempelvis socialtjänstlagen.

Enligt vår bedömning är det lämpligt att, i de fall som det är möjligt, eftersträva en enhetlighet i hur nya ansvar regleras. Vi anser därför att kommunernas ansvar avseende att förebygga och bekämpa våld mot barn bör regleras på liknande sätt som befintligt förslag till lag om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. Vi bedömer emellertid att de olika frågorna inte bör regleras i samma lagstiftning. Det finns flera skäl för detta.

⁷⁶ 8 kap. 2 § första stycket 3 regeringsformen.

⁷⁷ Lagrådsremiss (2022-06-16). *Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.

Bland annat ställer arbete för att förebygga och bekämpa våld mot barn krav på ett tydligt barn- och barnrättsperspektiv, något som vi bedömer riskerar att osynliggöras eller komma i skymundan om det i kommunernas arbete blir ett likhetstecken mellan våld mot barn och brottsprevention. Även om det kan finnas samordningsfördelar med att koordinera insatser inom de olika preventionsområdena, skulle en fullständig sammanslagning av de två områdena enligt vår bedömning riskera att leda till att vissa former av våldsutsatthet osynliggörs. Detta utifrån att allt våld som barn utsätts för i dag inte utgör brott i lagens mening. Exempelvis är försummelse en form av våld som riskerar att osynliggöras i ett arbete som tar sin utgångspunkt i att förebygga brottslighet. Vi ser även att det finns en risk att vissa former av våld osynliggörs om angelägenheten av att vidta olika åtgärder mäts efter brottets allvarlighetsgrad, snarare än utifrån de konsekvenser som utsattheten kan ha för det barn som drabbas. En händelse kan ha oerhörda konsekvenser för det barn som utsatts trots att händelsen ur rättsväsendets perspektiv betraktas som ett brott av mindre allvarlig karaktär. Samtidigt innefattar begreppet brott många fler situationer än vad som kan relateras till just våld, vilket medför att en sammanslagning av områdena brottsprevention och förebyggande av våld mot barn riskerar att leda till att barns våldsutsatthet hamnar i skymundan utifrån att problematiken skulle behöva konkurrera med flera icke-våldsrelaterade frågor. Slutligen är det grundläggande ansvar som åligger kommunerna i fråga om våld mot barn mer extensivt än att enbart omfatta främjande och förebyggande arbete, något som riskerar att osynliggöras ifall bestämmelserna om ansvar för våld mot barn integreras med de föreslagna reglerna om ansvar för brottsförebyggande arbete.

Sammantaget bedömer vi att den reglering som behövs för att säkerställa att kommuner, utifrån ett kunskapsbaserat underlag, kontinuerligt tar ställning till behovet av åtgärder i kommunen för att säkerställa att varje barn som är, eller riskerar att bli, utsatt för våld får sina rättigheter tillgodosedda, bör regleras i en ny lag: lagen med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn.

14.8.2 Kommunerna ska kartlägga och analysera behoven samt upprätta planer för de åtgärder som man avser att vidta

Förslag: Kommunerna ska kartlägga och analysera vad som inom kommunens verksamhetsområden behövs för att

- våld mot barn ska förebyggas,
- barns utsatthet för våld ska upptäckas,
- barnets rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses, och
- barns rättigheter ska tillgodoses i brottmålsprocessen (lägesbild).

Kommunerna ska, med lägesbilden som underlag, besluta om en plan för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att säkerställa ett effektivt arbete inom ovan nämnda områden (åtgärdsplan). I framtagandet av lägesbilden och åtgärdsplanen ska barn involveras.

Om det av lägesbilden framgår att det finns behov av kunskapsutveckling, kompetenshöjande insatser eller stärkt samverkan mellan aktörer, inom kommunen eller med externa aktörer, ska åtgärdsplanen innehålla en särskild planering för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att uppfylla behovet.

Varje kommun ska verka för att skriftliga överenskommelser om samverkan ingås med relevanta aktörer.

Kommunerna ska minst var tredje år uppdatera lägesbilden och följa upp åtgärdsplanen.

Om regleringen

Som nämnts i avsnitt 14.8.1 är syftet med den föreslagna regleringen att förtydliga att arbete för att säkerställa barns rätt till skydd från våld är ett kommunövergripande ansvar och att säkerställa att kommuner utifrån ett kunskapsbaserat underlag kontinuerligt tar ställning till behovet av åtgärder för att säkerställa barns rätt till skydd från våld och säkerställa våldsutsatta barns rättigheter.

Ett välfungerande lokalt arbete mot våld mot barn handlar bland annat om att identifiera de behov som finns, såväl i kommunens

befolkning som i de egna verksamheterna, samt att se till att det finns relevanta insatser att erbjuda och den kapacitet och kompetens som behövs. Det handlar också om att identifiera de möjligheter och den potential som finns inom de olika områden som man råder över eller har möjlighet att påverka. Det handlar också om att se till att olika aktörers ansvar är tydligt definierat samt att verka för en fungerande samordning och samverkan mellan aktörer som har möjlighet att bidra till arbetet, och som genom gemensamma insatser kan förstärka effekterna av det som görs. Som tidigare konstaterats bedömer vi att det är av central betydelse att det finns ett medvetet och kommunövergripande arbete där just barns rättigheter och barns behov relaterade till våld och våldsutsatthet tillåts stå i centrum, samt att det arbete som kommunerna bedriver inom strategins målområden är effektivt, kunskapsbaserat och utgår från en tydlig ansats att kontinuerligt eftersträva förbättring.

Det är angeläget att det arbete som görs är anpassat efter de lokala förutsättningarna. Exempelvis skiljer sig kommunernas förutsättningar sett till demografiska och geografiska förhållanden. Exempelvis finns skillnader avseende befolkningsstorlek, relationen tätort/glesbygd, och i befolkningens åldersstruktur och socioekonomiska förhållanden. Vidare finns skillnader i kommunernas organisation, och kommunerna har varierande förutsättningar, möjligheter och utmaningar i fråga om kompetens- och personalförsörjning till sina verksamheter. Inom kommunerna finns även i olika utsträckning representation av, och närhet till, andra aktörer, som exempelvis specialiserad vård, polis och ideella organisationer. Även förekomsten av privata förskolor och skolor varierar, vilket medför att kommunerna har olika förutsättningar att nå fram till barn och yrkesverksamma i dessa former av verksamheter. I kommunerna bedrivs även i varierande utsträckning redan arbete som relaterar till målen i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Sammantaget kommer utgångsläge, styrkor och utmaningar till viss del att skilja sig åt mellan kommunerna, vilket innebär att ett effektivt arbete mot våld mot barn kräver anpassning efter de lokala behoven och omständigheterna. En reglering avseende kommunernas arbete mot våld mot barn behöver därmed såväl utgå från, som ge möjlighet till, just detta. Emellertid ska inte utrymmet för anpassning vara så stort att det blir på bekostnad av barns rättigheter.

En lägesbild grundad på kartläggning och analys

För att uppnå det ovan nämnda syftet bedömer vi att kommunerna bör åläggas att genom kartläggning och analys ta fram lägesbilder avseende vad det inom kommunen finns för behov när det gäller arbetet mot våld mot barn. Lägesbilden ska användas som underlag för framtagande av en åtgärdsplan (se avsnitt nedan).

Vår bedömning är att det inte finns skäl för att föreslå en detaljerad reglering avseende *hur* kommunerna ska genomföra sina kartläggningar och vilken information som ska tas in. Däremot bedömer vi att det i regleringen bör anges vilken kunskap som kartläggningen och analysen ska syfta till att få fram. Detta dels för att underlätta för kommunerna att tillämpa lagen, dels för att undvika att vissa aspekter av arbetet för att tillgodose våldsutsatta barns rättigheter går förlorade och inte omfattas av kommunernas kartläggnings-, analys och planeringsarbete. Enligt vårt förslag ska därför framgå av den nya regleringen att kommunernas lägesbild ska tas fram med utgångspunkt i fyra av strategins mål, vilka samtliga har sin grund i barnets rättigheter enligt barnkonventionen. Vår bedömning är att detta sätt att utforma regleringen även bidrar till en enhetlighet mellan kommuner som kan bidra till att underlätta samarbete och samverkan på lokal och regional nivå, och som även underlättar vid regional eller nationell utvärdering och uppföljning. Vårt förslag är således att samtliga kommuner ska kartlägga och analysera vad som inom kommunens verksamhetsområden behövs för att:

- våld mot barn ska förebyggas,
- barns våldsutsatthet ska upptäckas,
- barns rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses, och
- barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses.

Vad som ligger i dessa strecksatser framgår av beskrivningen av strategins mål i avsnitt 14.3. Kartläggning och analys ska sammanställas i en lägesbild.

Det handlar om en kommunövergripande lägesbild som inkluderar kommunens samtliga relevanta verksamhetsområden, det vill säga att kravet inte är begränsat till att exempelvis enbart kartlägga och analysera vad som behövs inom socialtjänstens verksamhet. Angående den fjärde strecksatsen, att barns rättigheter i brottmålspro-

cessen ska tillgodoses, kan denna lätt uppfattas som något som inte innefattas i kommunernas ansvarsområde. Det är emellertid viktigt att samtliga berörda samhällsaktörer, inklusive kommunerna, gemensamt verkar för att barns rättigheter ska tillgodoses genom hela den process som våldsutsatta barn går igenom, och kommunernas aktörer har här en viktig roll att tillgodose barnets behov av skydd och stöd. Det föreslagna kravet på kartläggning och analys är begränsat till vad som behövs kopplat till verksamhetsområden som rör kommunen. För att kunna uppfylla det ansvar som åligger kommunens olika verksamheter kan emellertid samverkan behövas med andra aktörer. Sådana behov behöver då beaktas i kartläggnings- och analysarbetet.

Det är angeläget att det i kartläggnings- och analysarbetet beaktas vad barn själva har för erfarenheter, vad de vill ha, vad de tycker fungerar bra och vad de tycker behöver förändras. Vi föreslår därför att det ska framgå av den nya lagen att barns synpunkter ska inhämtas och beaktas i framtagandet av lägesbilden. Detta krav ska även gälla vid kommunernas framtagande av åtgärdsplaner, som beskrivs närmare i avsnittet nedan. Kommunerna bör ges utrymme att själva välja tillvägagångssätt för inhämtandet av barns synpunkter. Vi vill dock särskilt framhålla vikten av ansträngningar för att inhämta synpunkter från grupper av barn som ibland kan vara svåra att nå och från grupper av barn som ibland stöter på hinder i sitt deltagande. Det handlar exempelvis om yngre barn, barn med funktionsnedsättning, barn med begränsade kunskaper i svenska språket, barn med hög frånvaro i skolan, barn i hederskontext och barn på institution.⁷⁸

Det är viktigt att kommunerna i kartläggning, analys och planering arbetar utifrån en medvetenhet om att begreppet våld enligt barnkonventionen omfattar samtliga situationer av våld som barn kan utsättas för. Det vill säga att det i kommunernas arbete mot strategins mål behöver beaktas såväl våld i hemmet och hedersrelaterat våld och förtryck, som våld i skolmiljön, i samband med fritidsaktiviteter, i närområdet, på nätet och i samhällsvården med mera.

Kommunernas lägesbilder ska ringa in vad som i kommunen behövs för att våld mot barn ska förebyggas, barns våldsutsatthet ska upptäckas, barns rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses, och barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses. I detta

⁷⁸ Om rätten att bli hörd och betydelsen av att barn deltar i framtagandet i förebyggande strategier mot våld, se bland annat artikel 12 FN:s konvention om barnets rättigheter och CRC/C/GC/13, Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011), Barnets rätt till frihet från alla former av våld, punkt 63.

arbete kan det vara lämpligt att särskilt se närmare på de insatsområden som regeringen fastställt i sin senaste handlingsplan, enligt vårt förslag i avsnitt 14.10. Dessa insatsområden är avsedda att utgöra en ledning inte bara för nationella aktörer, utan även för regionala och lokala aktörer i fråga om områden som det kan vara angeläget att se närmare på vid kartläggning, analys och efterföljande åtgärdsplan. Angående vilka insatsområden som vi bedömer bör prioriteras, se kapitel 15.

Utifrån vad som framförts till utredningen från aktörer på området konstaterar vi att det kan finnas behov hos kommuner att få stöd i genomförandet av det kartläggnings-, analys och planeringsarbete som krävs. Som nämns under avsnitt 14.5 bedömer vi därför att det exempelvis kan vara lämpligt att Folkhälsomyndigheten, i samverkan med relevanta sektorsmyndigheter, tar fram ett nationellt kunskapsstöd i syfte att underlätta för lokala och regionala aktörer att genomföra kartläggningar och ta fram lägesbilder som kan ligga till grund för utveckling av det lokala och regionala arbetet mot strategins mål. Vi föreslår också att länsstyrelserna ska ges i uppgift att stödja de lokala aktörerna i arbetet. (avsnitt 14.7)

Om åtgärdsplanerna

Den lägesbild som kommunen tagit fram enligt ovan ska i enlighet med vårt förslag användas som underlag för framtagande av en åtgärdsplan avseende vilka åtgärder som ska vidtas för att i kommunen åstadkomma en förbättring inom området (åtgärdsplan). Det handlar alltså om att konkretisera de åtgärder som behöver vidtas för att hantera de behov och utmaningar som identifierats med hjälp av lägesbilden. Av en åtgärdsplan bör exempelvis framgå vilka behov och utmaningar som åtgärden är avsedd att komma till rätta med. Det är också lämpligt att ange närmare detaljer om kommunens planering, till exempel under vilken period en åtgärd är avsedd att vidtas och vem eller vilka som ansvarar för genomförande respektive uppföljning. En åtgärdsplan bör vara utformad på ett sätt som i största möjliga utsträckning möjliggör uppföljning och utvärdering.

Det finns flera syften med åtgärdsplanen. Planen utgör ett instrument för prioritering, resursfördelning och beslutsfattande. Den bidrar även till att förankra arbetet mot våld mot barn i kommunen,

tydliggöra och kommunicera vad det är som ska göras samt skapa en samsyn inom kommunen. Kravet på framtagande av en åtgärdsplan är också ett viktigt verktyg för att säkerställa engagemang och systematiska insatser inom området.

Kommunernas arbete mot våld mot barn behöver svara mot de lokala behoven och det lokala sammanhanget. Liksom i fråga om framtagandet av lägesbilden bedömer vi att de närmare beståndsdelarna i de kommunala åtgärdsplanerna därför inte bör anges alltför detaljerat i lagstiftning. Emellertid bedömer vi att det finns skäl för att föreslå att om det av lägesbilden framgår att det finns behov av kunskapsutveckling, kompetenshöjande insatser eller stärkt samverkan mellan aktörer inom kommunen eller med externa aktörer, ska åtgärdsplanen innehålla en särskild planering för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att uppfylla behovet. Detta utifrån att tillräcklig kunskap och kompetens och en fungerande samverkan är nyckelfaktorer i arbetet mot våld mot barn. Vi bedömer att det även bör anges att varje kommun ska verka för att skriftliga överenskommelser om samverkan ingås med relevanta aktörer. Det kan exempelvis handla om regioner eller lokalt representerade statliga myndigheter. Som nämnts i avsnittet om lägesbilder ovan, anser vi att det bör regleras att barns synpunkter ska inhämtas och beaktas även vid kommunernas framtagande av åtgärdsplan.

Även om vi inte föreslår ytterligare lagreglerade krav på innehållet i kommunernas åtgärdsplaner bedömer vi att det, utifrån ett antal återkommande utmaningar som vi identifierat (kapitel 8–12), finns skäl för att särskilt lyfta fram vissa faktorer som kommuner kan behöva ta i beaktande i arbetet. Detta är att överväga:

- behovet av att tydliggöra vem eller vilken aktör som ska göra vad, och att höja yrkesverksammars kunskap om varandras roller och ansvarsområden – detta i syfte att främja sådan samverkan och samordning för att uppfylla målen i den nationella strategin.
- hur man kan stärka arbetet för att öka barns och vuxnas förtroende för kommunens aktörer. Detta i syfte att i högre utsträckning än i dag nå fram med främjande och förebyggande insatser. I detta kan ingå exempelvis insatser för att göra socialtjänsten mer känd och tillgänglig för barn och vuxna, så som att förstärka socialtjänstens närvaro i skolan, i samhället och på internet.

- hur man genom kommunens aktörer kan arbeta för att barns och vuxnas kunskap om våld ska öka och hur man i kommunen kan främja en lättförståelig och enkel väg till skydd och stöd som är känd för vuxna och barn. I detta ingår att överväga hur information och insatser kan göras tillgängliga för alla barn, med hänsyn till barns olika behov och förutsättningar.
- hur man i kommunen kan arbeta för att följa upp och öka våldsutsatta barns nöjdhet efter mötet med kommunens olika verksamheter.
- vilka förändringar som kan göras inom kommunens verksamheter för att barn i högre utsträckning ska uppleva att de har tillgång till trygga vuxna att vända sig till.
- hur samverkan mellan skola, socialtjänst och vårdnadshavare kan stärkas avseende barn som löper särskilt stor risk att utsättas för våld eller själva utöva våld mot andra barn.
- hur samhällets samlade kunskap om risk- och skyddsfaktorer relaterat till våld i högre utsträckning kan implementeras och nyttjas hos kommunens aktörer, i syfte att förebygga och upptäcka våldsutsatthet.
- hur man kan stärka arbetet för att motverka omotiverade skillnader i uppfyllandet av barnets rättigheter inom kommunen, relaterat till samtliga strategins målområden.
- behovet av resurser och andra förutsättningar som behövs för att de som ska utföra arbetet inom kommunens verksamheter ska kunna verkställa de initiativ som arbetet mot strategins mål kräver.

Det bör även göras en planering för hur och när arbetet ska följas upp, samt en planering för hur ett barnrättsperspektiv ska säkerställas i uppföljningen.

Som lyfts tidigare kopplat till behovet av sektorsövergripande samverkan (avsnitt 14.7) behöver det även i det kommunövergripande planeringsarbetet beaktas att ökad upptäckt kan förväntas leda till fler ärenden och att det därmed är viktigt att inte bara kartlägga och planera efter nuvarande behov, utan att även planera och dimensionera utifrån att en eventuell ökning inledningsvis kan förväntas. Det behöver även beaktas att en ökad tillgänglighet kan förväntas

medföra en ökad upptäckt av våldsutsatthet och risker för våldsutsatthet hos barn med komplexa behov, något som kan ställa krav på andra/nya insatser.

Ytterligare aspekter som kan behöva övervägas i det kommunala kartläggnings- och planeringsarbetet är hur arbetet mot våld mot barn kan samordnas med arbete som redan bedrivs på angränsande och överlappande områden. Det kan exempelvis handla om att se över de strategier, planer och styrdokument som finns inom angränsande områden, i syfte att identifiera hur dessa arbeten kan/behöver kompletteras för att även stärka arbete för att uppnå målen i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. För att arbetet mot våld mot barn ska få fullt genomslag kan det även finnas skäl att koppla ihop detta arbete med de kommunala aktörernas värdegrundsarbete och arbetet för systematisk förbättring och ökad kvalitet.

Förhållandet till andra kommunala analys- och planeringsdokument

Förslag: Det ska tydliggöras att bestämmelserna i den nya lagen inte ersätter vad som följer av annan lag eller föreskrift avseende kommuners ansvar för kartläggning, planering och kontinuerligt förbättringsarbete.

Kommunerna är enligt flera olika regleringar skyldiga att ta fram olika typer av analys- och planeringsdokument. Exempel på relevanta författningar och föreskrifter är Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete, Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer, plan- och bygglagen (2010:900) och skollagen (2010:800). När detta betänkande skrivs pågår även ett beredningsarbete avseende ny lag om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.⁷⁹

Vi bedömer att det för ökad tydlighet finns skäl för att i den nya lagen särskilt ange att de skyldigheter som denna lag innebär inte ersätter vad som följer av annan lag eller föreskrift avseende kommuners ansvar för kartläggning, planering och kontinuerligt förbättringsarbete.

⁷⁹ Jfr Lagrådsremiss (2022-06-16). *Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.

ringsarbete. I flera fall kan det dock sannolikt finnas både synergi-effekter och effektivitetsvinster att uppnå genom att samordna arbetet med olika liknande skyldigheter. I vilken utsträckning som sådan samordning ska ske bör emellertid enligt vår bedömning vara upp till de enskilda kommunerna att själva besluta om.

Lägesbilden ska uppdateras och åtgärdsplanen följas upp var tredje år

Allteftersom arbetet fortskrider och situationen i kommunerna förändras kommer behoven av åtgärder att variera. Man behöver även veta om genomförda åtgärder har fått avsedd effekt. Detta innebär att lägesbilden regelbundet behöver uppdateras och att åtgärdsplanen regelbundet behöver följas upp och revideras. Detta är en förutsättning för ett fortlöpande systematiskt förbättringsarbete.

Att förverkliga barns rättigheter relaterade till våld och våldutsatthet är ett långsiktigt arbete som kräver uthållighet. Det är inte alltid som effekten av arbetet syns omedelbart, särskilt gäller detta det långsiktiga främjande och tidigt våldsförebyggande arbetet. Det är viktigt att det finns tid att arbeta med de åtgärder som fastställts i åtgärdsplanen och att det finns utrymme för analys och överväganden. Samtidigt bör det inte gå för lång tid mellan lägesbilderna. Mot denna bakgrund bedömer vi att det krav som regleringen ska ställa på uppdatering av lägesbild och revidering av åtgärdsplan bör fastställas till var tredje år.

14.8.3 Kommunstyrelsen ska ansvara för ledningen av arbetet

Förslag: Kommunstyrelsen ska, om kommunfullmäktige inte beslutar annat, ansvara för ledningen av kommunens arbete enligt den nya lagen samt för att årligen rapportera till kommunfullmäktige om arbetet.

Det ansvar som vi föreslår ska åläggas kommunerna i fråga om kartläggning, analys och planering är kommunövergripande. I likhet med vad som konstaterats i samband med överväganden avseende den nya/kommande lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete är kommunledningens roll helt central för genomförandet av det föreslagna arbetet.⁸⁰ Förslagen innebär att ett antal ställningstaganden behöver göras av kommunen och de beslut som fattas kan beröra stora delar av kommunens verksamhet samt kräva såväl helhetssyn som långsiktighet. Samtidigt kan besluten ha en operativ prägel och ekonomiska implikationer. Vissa beslut kommer att vara av sådan övergripande och styrande karaktär att de med hänsyn till kommunallagens reglering behöver fattas av kommunfullmäktige. Andra frågor med högre detaljeringsgrad eller av mer operativ karaktär lämpar sig sannolikt bättre för andra funktioner inom kommunen att besluta om.

I likhet med vad som föreslås regleras i en ny lag om kommuners brottsförebyggande arbete bedömer vi även att det saknas skäl för att i den föreslagna lagen med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn reglera vilka funktioner inom kommunerna som bör besluta om vad.⁸¹ Detta bör kommunerna själva avgöra inom de ramar som allmänt gäller för kommunal verksamhet enligt kommunallagen. Det finns däremot anledning att reglera vilken funktion som i första hand bör leda och samordna det arbetet. Kommunstyrelsen ansvarar för att leda och samordna allt arbete inom kommunen samt för kommunens ekonomi.

Vi anser därför att kommunstyrelsen är den funktion som har bäst förutsättningar att ansvara även för ledningen av arbetet. De stora organisatoriska variationerna som finns i kommunerna gör att det inte går att utesluta att det i vissa kommuner kan finnas någon annan nämnd än kommunstyrelsen som har bättre förutsättningar

⁸⁰ Jfr Lagrådsremiss (2022-06-16). *Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.*

⁸¹ Jfr Lagrådsremiss (2022-06-16). *Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.*

att leda arbetet. Vi bedömer därför att det inte finns skäl att begränsa kommunfullmäktiges rätt att fördela uppgifter i kommunen. Lagen bör följaktligen innehålla en möjlighet för kommunfullmäktige att besluta att någon annan nämnd än kommunstyrelsen ska ansvara för ledningen av arbetet enligt denna lag. Detta ligger även i linje med hur kommuners arbete med brottsförebyggande arbete ska organiseras enligt den nya lag som föreslås träda i kraft den 1 juli 2023.⁸²

Det är av största vikt att kommunfullmäktige hålls informerat om läget i kommunen vad gäller våld mot barn och om vilka åtgärder som vidtas med anledning av det. Av den nya lagen med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn bör det därför framgå att kommunstyrelsen, eller den nämnd som kommunfullmäktige beslutar, har ansvar för att kommunfullmäktige årligen får rapporter om detta.

14.8.4 Ikraftträdande

Förslag: Den nya lagen ska träda i kraft den 1 januari 2024. Bestämmelsen om krav på beslutad åtgärdsplan ska dock träda i kraft den 1 juli 2024.

Det saknas behov av övergångsbestämmelser.

Att åstadkomma ett mer effektivt arbete för att säkerställa barns rättigheter är angeläget. Den nya lagen bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Samtidigt är det viktigt att kommunerna får tillräckligt med tid för förberedande åtgärder, och kommunerna kan komma att behöva stöd i hur arbetet med kartläggning, analys och planering ska genomföras. Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn och den organisation för samordning, stöd och kunskapspridning som föreslås för dess genomförande, innebär emellertid att flera strukturella faktorer som behövs för att möta kommunernas behov av stöd på området relativt snabbt kommer att kunna vara på plats.⁸³ Mot denna bakgrund bedömer vi att lagen bör kunna träda

⁸² Jfr Lagrådsremiss (2022-06-16). *Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete*.

⁸³ Jfr: Brottsförebyggande rådet har haft i uppdrag från regeringen att genomföra förberedande åtgärder avseende lagförslaget om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. Brå har gjort en bedömning om kommunernas behov av stöd samt beskrivit hur stödsatser och uppföljning kan genomföras inför ett införande av den föreslagna lagen. Brå har konstaterat

i kraft den 1 januari 2024. Ett beslut om en åtgärdsplan förutsätter dock bland annat att det finns en lägesbild som underlag för beslutet. För att tillgodose kommunernas behov av tid för detta är det motiverat med ytterligare tid för införandet av kravet på att kommunerna ska ha en åtgärdsplan. Utredningen föreslår därför att den bestämmelsen ska träda i kraft den 1 juli 2024. Det finns dock inget hinder mot att besluta om en åtgärdsplan tidigare än så.

14.9 Statsbidrag förstärker förutsättningarna och ger fler möjlighet att bidra i arbetet

Vi bedömer att statliga medel bör avsättas för att stärka förutsättningarna för samhällets aktörer att bedriva ett strukturerat arbete och implementera kunskaper inom området. Det bör även avsättas medel för att ge fler möjlighet att bidra i arbetet för att nå målen för den nationella strategin. I det här avsnittet beskriver vi detta närmare.

Härutöver bedömer vi att särskilda medel ska avsättas för att förstärka tillgången till kunskap och metoder inom området. Våra förslag i den delen beskriver vi i avsnitt 15.5.4, som rör strategins mål om kunskap och metodutveckling.

14.9.1 Statsbidrag för kvalitetsutveckling och samverkan

Förslag: Medel ska avsättas för kommuner och regioner att utveckla arbetet för att uppnå strategins mål. Statsbidraget bör omfatta 100 miljoner kronor per år i tre år. Medlen bör fördelas av Folkhälsomyndigheten.

Som tidigare nämnts handlar utvecklingsbehovet på lokal nivå till stor del om att arbeta på ett sätt som är mer verkningsfullt och effektivt. Tid behöver avsättas för att utveckla arbete kopplat till kartläggning, analys och planering, och att implementera kunskaper i verksamheten, samtidigt som verksamhetens övriga arbete måste fortgå.

att följande behövs 1) mer specialiserat, verksamhetsnära och operativt stöd, 2) utveckla kunskaps- och statistikproduktionen, 3) ge Brå uttalat ansvar för nationell samordning, 4) uppföljning som utgångspunkt för stöd, 5) ett kunskapscentrum för brottsförebyggande arbete. Se Brås rapport Brottsförebyggande rådet (2022). *Förberedande åtgärder avseende införandet av ett lagstadgat ansvar för kommunerna för brottsförebyggande arbete. Slutredovisning.*

Vidare har vi i vår utredning tydligt sett att etablerandet av välfungerande strukturer för samverkan mellan kommuner, regioner och andra berörda verksamheter är av stor vikt för samtliga strategins mål.

Mot bakgrund av den problembild som framträtt i vår utredning (kapitel 8–13) ser vi att det är angeläget att i ett initialt skede stimulera lokalt och regionalt utvecklingsarbete som syftar till att lägga grunden för ett kvalitetsutvecklande arbete mot strategins mål och för att kunna utveckla ändamålsenlig och långsiktig samverkan med relevanta aktörer på lokal och regional nivå.

Mot denna bakgrund bedömer vi att det bör avsättas och fördelas medel i detta syfte.⁸⁴ Medlen bör omfatta 100 miljoner kronor per år under strategins första tre år, det vill säga under den första handlingsplansperioden (se kapitel 14.10). Medlen bör fördelas av Folkhälsomyndigheten. Detta ligger i linje med myndighetens uppdrag att verka för kunskapsutveckling och kunskapsförmedling på nationell, regional och lokal nivå (se avsnitt 14.5).

14.9.2 Utökade möjligheter till statsbidrag till organisationer och andra som är verksamma inom området

Bedömning: Statsbidrag bör inrättas i syfte att stärka möjligheterna för ideella organisationer och andra aktörer att bedriva verksamhet eller projekt inom målen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Statsbidraget bör omfatta 50 miljoner kronor per år i tre år till Folkhälsomyndigheten att fördela.

Utöver det som görs av myndigheter finns det i samhället ett stort antal organisationer och andra aktörer som utför betydelsefullt arbete som bidrar till uppfyllandet av strategins mål. Många av dessa aktörer har upparbetade strukturer för att inhämta barns synpunkter och för att genom informations- och utbildningsinsatser nå fram med kunskap till såväl barn som vuxna, inklusive yrkesverksamma i privata och offentliga verksamheter. Flera aktörer bedriver även arbete

⁸⁴ Exempelvis har detta gjorts inom området mäns våld mot kvinnor. Regeringsbeslut S2020/01591/SOF (2020-03-12). *Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge kompetensstöd för arbete mot våld i nära relationer m.m.* Se även Regeringsbeslut S2011/11337/FST (2016-01-28), *Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge nationellt och regionalt kompetensstöd för att kvalitetsutveckla arbetet mot våld i nära relationer och stöd till våldsutsatta kvinnor m.m.*

som syftar till att stödja, eller förbättra situationen för, barn som utsatts för våld. Vissa tillhandahåller även insatser som riktar sig till våldsutövare i syfte att förebygga våld.

Som beskrivs närmare i kapitel 7 finns i dagsläget olika möjligheter för organisationer och andra aktörer att erhålla statsbidrag för arbete inom närliggande och överlappande områden. I vår utredning har emellertid återkommande framhållits att det finns ett behov av utökade resurser för att kunna ta till vara den fulla potential som finns i verksamheterna kopplat just till att förebygga olika former av våld mot barn samt för att bidra till att våldsutsatta barn ges stöd i olika situationer. Vår bedömning är att det är angeläget att organisationer och andra aktörer inom området kan fortsätta med, och ytterligare utveckla, sin verksamhet och att dessa aktörer även har förutsättningar för att kunna arbeta långsiktigt. En viktig del i detta är ekonomiska resurser. Mot denna bakgrund föreslås utvidgade möjligheter till statsbidrag för organisationer och andra som verkar inom området.

Flera aktörer och organisationer arbetar även med att ta fram ny kunskap och utveckla metoder och arbetssätt. Utredningens förslag avseende statsbidrag för att förstärka förutsättningarna för detta arbete framgår i avsnitt 15.5.4.

Mot denna bakgrund bedömer vi att det bör avsättas och fördelas medel. Medlen bör omfatta 50 miljoner kronor per år. Medlen bör fördelas av Folkhälsomyndigheten. Detta ligger i linje med myndighetens uppdrag att verka för kunskapsutveckling och kunskapsförmedling på nationell, regional och lokal nivå (se avsnitt 14.5).

14.10 Återkommande handlingsplaner från regeringen

Förslag: Regeringen ska var tredje år upprätta en handlingsplan med åtgärder för att uppnå målen inom den nationella strategin. Handlingsplanen bör, utöver specificerade åtgärder, ange de insatsområden som regeringen anser ska prioriteras av myndigheter, regioner, kommuner och andra aktörer under den kommande perioden.

Vi bedömer att en handlingsplan var tredje år bör fastställas av regeringen. Handlingsplanen ska syfta till att uppnå den nationella strategins fem mål. Handlingsplanen bör förutom specificerade åtgärder som exempelvis regeringsuppdrag eller riktade medel även ange, och vid behov revidera, de insatsområden som ska prioriteras av statliga myndigheter, regioner, kommuner och andra aktörer. Genom att på nationell nivå lyfta fram områden där ett särskilt fokus bör ligga skapas en gemensam inriktning för arbetet på nationell, regional och lokal nivå, en ledning för aktörerna i sitt interna prioriteringsarbete samt en gemensam utgångspunkt för samarbete. På detta sätt förstärks arbetet att uppnå de fem målen i strategin. Allteftersom arbetet fortskrider och samhället förändras kan det skifta vad som är mest angeläget att komma till rätta med.

Det är viktigt att framtagandet av handlingsplanen görs med grund i bästa tillgängliga kunskap och utifrån en samlad bild av det arbete som görs och de utvecklingsbehov som finns hos statliga myndigheter, regioner, kommuner och andra berörda aktörer. Att i detta arbete även inhämta och beakta barns synpunkter är grundläggande. Det är också viktigt att beakta utvecklingen på närliggande områden och identifiera kopplingar och skärningspunkter för att kunna effektivisera arbetet och uppnå ett bättre resultat. Som beskrivs närmare i avsnitt 14.5 anser vi att Folkhälsomyndigheten, som ges ett övergripande ansvar för den nationella strategin, bör ansvara för att var tredje år lämna förslag till regeringen i fråga om vad den kommande handlingsplanen bör innehålla.

Strategins inledande period

Under strategins inledande period är det mycket som behöver komma på plats hos såväl nationella som regionala och lokala aktörer, och Folkhälsomyndigheten behöver även få tid att genomföra de åtgärder som behövs för att kunna axla rollen som samordnande och stödjande myndighet i arbetet med den nya strategin. Det är viktigt att ha ett långsiktigt perspektiv i arbetet och det är angeläget att de strukturer som byggs upp grundas i bästa möjliga kunskap och även förankras väl hos berörda aktörer.

Vår bedömning är att myndigheterna under den allra första tiden med strategin behöver fokusera på att vidta de organisatoriska och

andra åtgärder som behövs för att inom myndigheten långsiktigt stärka arbetet mot strategins mål. Samtidigt är det angeläget att det regionala och lokala arbetet för att förbättra situationen för barn inte sätts på paus i avvaktan på att den nationella strukturen byggs upp.

Vi har, med utgångspunkt i analyserna i kapitel 7–12, ringat in områden som vi bedömer som särskilt angelägna att åstadkomma en förändring inom, så kallade insatsområden (se kapitel 15). Härutöver har vi valt att lyfta fram vissa åtgärder som vi bedömer behöver vidtas på nationell nivå inom de olika insatsområdena. Dessa beskrivs i kapitel 15. Vår bedömning är att detta upplägg ger goda förutsättningar för att det övergripande arbetet att sjösätta strategin ska kunna gå framåt så snart som möjligt, vilket möjliggör ett fokuserat nationellt, regionalt och lokalt arbete – parallellt med att den långsiktiga strukturen för arbetet inom området byggs upp. Som beskrivs närmare i avsnitt 14.5 och 14.6 bedömer vi däremot att framtagandet av relevanta åtgärder framöver i stället ska grundas i fördjupande analyser av aktörerna själva.

14.11 Regeringen ska återkommande redovisa arbetet till riksdagen

Förslag: Regeringen bör var tredje år skriftligen lämna en fördjupad uppföljning av arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn.

Det är viktigt att upprätthålla kunskap och medvetenhet om utvecklingen på området och om arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Vi bedömer därför att en fördjupad uppföljning av arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn var tredje år skriftligen bör lämnas av regeringen till riksdagen. I redovisningen bör redogöras för utvecklingen inom strategins målområden, centrala åtgärder som genomförts, framgångsfaktorer som identifierats, behov som visat sig och identifierade områden där åtgärder behövs framåt. Där bör även beskrivas arbetet för interdepartemental samordning inom området och hur regeringen arbetat för att utveckla samverkan mellan nyckelaktörer i genomförandet av strategin.

14.12 Utvärdering av strategins genomförande

Förslag: Statskontoret ges i uppdrag att utvärdera strategins genomförande i sin helhet vart femte år.

För att säkerställa att den nationella strategin uppfyller sitt syfte bör strategin i sin helhet – styrning och genomförande – utvärderas regelbundet. Syftet med utvärderingarna ska vara att ge regeringen underlag för utvecklad styrning på området genom att synliggöra utmaningar och framgångsfaktorer i arbetet. Utvärderingen bör göras av en oberoende utvärderingsmyndighet som inte har en betydande roll i genomförandet av strategin. Statskontoret har stor erfarenhet av att genomföra utvärderingar av nationella strategiarbeten. Vår bedömning är därför att Statskontoret bör få detta uppdrag.

Vår bedömning är att utvärdering av strategin bör genomföras efter fem respektive tio år. Folkhälsomyndigheten kommer att ansvara för att var tredje år uppdatera strategins åtgärdsförslag i samverkan med relevanta myndigheter (se förslag i avsnitt 14.5 och 14.6). Dessa uppföljande analyser bör ligga till grund för utvärderingen. Även de indikatorer som tagits fram inom ramen för strategin (se förslag i avsnitt 14.5) bör utgöra underlag. Statskontoret bör utvärdera så väl effekten av strategin som implementeringen av strategin.

15 Prioriterade insatsområden och åtgärder

I kapitel 14 beskrivs utredningens förslag till nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Strategin innefattar en övergripande målsättning samt fem målområden som anger riktningen för arbetet under den närmaste tioårsperioden. Till strategin har även kopplats en organisation för genomförande, kunskapsutveckling och uppföljning.

Utifrån den bild som framträtt i vår utredning har vi även ringat in ett antal övergripande områden som vi anser bör prioriteras för att styra utvecklingen mot strategins mål. Dessa områden, som vi benämner insatsområden, beskrivs närmare i detta kapitel. Kopplat till varje insatsområde lämnar vi även ett antal förslag på åtgärder som vi bedömer behöver genomföras samt, i vissa fall, mer generellt hållna bedömningar av vad vi ser som viktigt i det fortsatta arbetet. Vissa av de föreslagna åtgärderna utgör engångsåtgärder medan andra är avsedda att fortgå löpande. Vissa insatsområden och åtgärder kan också ha betydelse för uppfyllandet av fler än ett av strategins mål, även om de i denna redogörelse har sorterats in under ett visst avsnitt. Samtliga förslag som vi lämnar tar sin utgångspunkt i de synpunkter vi fått från barn samt i barnets rättigheter enligt barnkonventionen.

Vår bedömning är att de insatsområden som vi identifierat med stor sannolikhet kommer att kunna tillämpas över en längre tidsperiod, även om områdenas relevans regelbundet bör övervägas och vid behov revideras under strategiperioden. Listan över föreslagna åtgärder ska inte betraktas som uttömmande, och det är inte uteslutet att även andra insatser kommer att visa sig vara angelägna att genomföra i närtid. Allteftersom arbetet fortskrider och samhället utvecklas och förändras uppstår nya behov. Som en del i genomförandet av strategin föreslår vi därför att regeringen var tredje år ska ta fram en uppdaterad

handlingsplan avseende arbetet mot den nationella strategins mål (se avsnitt 14.10).

15.1 Våld mot barn ska förebyggas

Förslag: Att följande insatsområden ska prioriteras inom mål 1:

1. Förstärkt fokus på främjande och förebyggande arbete.
2. Kunskapen om våld och våldets konsekvenser ska öka hos barn och vuxna.
3. Stödet till föräldrar ska stärkas.
4. Insatserna till barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld mot barn ska stärkas.
5. Särskilda insatser ska vidtas för att skapa trygghet och förebygga våld i miljöer där barn vistas.

För att barn ska tillförsäkras en uppväxt fri från våld behöver förutsättningarna för att barns livsmiljöer ska vara trygga och fria från våld långsiktigt stärkas. Våld behöver motverkas genom såväl ett omedelbart som ett långsiktigt främjande och förebyggande arbete och vi bedömer att det finns flera övergripande områden där detta arbete kan stärkas. Det handlar bland annat om att främjande och våldsförebyggande insatser måste prioriteras högre och utföras mer systematiskt, att arbeta med attityder, normer och värderingar, att fler ska bidra i arbetet och att barn och vuxna ska få de kunskaper och det stöd som behövs. Nedan ges en närmare beskrivning av de insatsområden som vi bedömer bör prioriteras för att förebygga att barn utsätts för våld. Där redogörs även för vissa åtgärder som vi bedömer bör genomföras.

15.1.1 Förstärkt fokus på främjande och förebyggande arbete

För att varje barn ska tillförsäkras en uppväxt fri från våld behöver risker för våld förebyggas tidigt. Alla miljöer där barn vistas behöver synliggöras som arenor där våld riskerar att utövas och där dessa risker behöver minimeras. Samtidigt behöver miljöer där barn vistas

synliggöras som arenor med potential att vara hälsofrämjande och våldsförebyggande och där skyddande faktorer kan främjas och stärkas.

Det delade ansvar som olika offentliga och icke-offentliga samhällsaktörer har för att motverka våld mot barn, innebär både en styrka och en utmaning. Det är en styrka att många aktörer kan bidra med sin expertkunskap och sina kanaler. Men det är även en utmaning i det att det i vissa fall kan vara otydligt för aktörerna vilken roll de kan och ska ha i arbetet. Som beskrivs närmare i kapitel 8 har det även återkommande lyfts till utredningen att det främjande och förebyggande arbetet på lokal nivå inte får tillräckligt fokus. Bland annat framhålls brist på ekonomiska och personella resurser som två betydelsefulla orsaker till att det tidigt förebyggande arbetet får stå tillbaka. Hög belastning och bristande resurser beskrivs ha särskilt stor betydelse i områden med en högre förekomst av våld, där otillräckliga resurser beskrivs leda till ett minskat utrymme för förebyggande insatser, en höjd toleransnivå för ingripande och i förlängningen en risk att även myndigheterna därigenom bidrar till en normalisering av våld. Även avsaknaden av incitament har i vår utredning återkommande lyfts som en viktig faktor som påverkar hur det långsiktiga och tidigt förebyggande arbetet mot våld prioriteras på regional och lokal nivå. Flera aktörer har till utredningen även lyft att man i högre utsträckning än i dag hade behövt se främjande och våldsförebyggande arbete som en del i verksamheternas ordinarie arbete och att det våldsförebyggande arbetet i dag i alltför stor utsträckning bedrivs som tillfälliga projekt.

För att på sikt uppnå det övergripande målet om en uppväxt fri från våld är en långsiktig omställning från ett reaktivt till ett mer proaktivt förhållningssätt nödvändigt. Vår bedömning är därför att ett stärkt fokus på främjande och förebyggande insatser bör utgöra ett prioriterat område under strategiperioden. Vi vill här understryka att eftersträvandet av en långsiktig omställning från ett reaktivt till ett mer proaktivt förhållningssätt inte innebär att det är läge att skal ner arbete som syftar till att förbättra upptäckten av våld och att ge skydd, stöd och behandling till barn som utsatts. Det är tvärtom viktigt att synliggöra att även detta arbete har en långsiktigt förebyggande effekt mot våldet.¹

¹ Insatsområden och åtgärder kopplade till strategins mål om upptäckt, skydd, stöd och behandling behandlas närmare i avsnitt 15.2 och 15.3 nedan.

Åtgärder inom insatsområdet kan handla om att ställa krav och att skapa förutsättningar, förmåga och incitament hos berörda aktörer att genomföra omställningen, exempelvis genom resurser och utrymme för att genomföra arbetet. Det kan även handla om att arbeta aktivt för att ta till vara den potential som finns genom att medvetandegöra, engagera och ge förutsättningar för olika aktörer att bidra och skala upp. Nedan beskrivs vissa åtgärder som vi bedömer bör genomföras för att bidra till utvecklingen.

Tydligare prioritering och förbättrade förutsättningar för ett främjande och förebyggande arbete

Bedömningar:

- Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn behöver antas och arbetet behöver resursättas.
- Det är angeläget att inlett arbete för att utforma och implementera ett nationellt hälsoprogram för barn och unga ges förutsättningar för att fortsätta, samt att den potential som ett sådant program har i fråga om att bidra till en uppväxt fri från våld tas till vara. Även författningsändringar som syftar till att tydliggöra hälso- och sjukvårdens ansvar att främja hälsa och förebygga ohälsa bedömer vi har betydelse för att förstärka arbetet mot våld mot barn.
- Det är angeläget att i pågående arbete för att införa en ny socialtjänstlag genomföra förändringar som syftar till ett förstärkt fokus på förebyggande arbete och en mer lättillgänglig socialtjänst.
- Socialstyrelsens förutsättningar att arbeta långsiktigt för att främja hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens förebyggande arbete mot våld mot barn bör säkerställas. Det bör därför övervägas hur detta lämpligen bör göras, exempelvis genom komplettering av Socialstyrelsens instruktion, förordningen (2015:285) med instruktion för Socialstyrelsen.

Ökade krav och stärkt förmåga genom utredningens strukturella förslag

En stor del av arbetet som berörs av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn utförs av aktörer på regional och lokal nivå. I kapitel 14 har vi beskrivit en struktur för hur vi anser att arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld bör bedrivas. Bland annat innefattas krav på kommuner att i högre utsträckning än i dag kartlägga och planera arbetet mot våld mot barn samt krav på länsstyrelserna att verka för sektorsövergripande samarbete inom områden som är av betydelse för att uppnå strategins mål. Detta förväntas leda till ett förstärkt främjande och förebyggande arbete. Detsamma gäller förslagen som berör de nationella myndigheterna och aktörerna, inklusive länsstyrelserna, samt förslagen som avser framtagande, spridning och implementering av kunskap. Sammantaget förväntas utredningens förslag till nationell strategi och dess organisation för genomförande leda till att samtliga former av våld mot barn och alla grupper av barn som utsätts för och riskerar att utsättas för våld synliggörs och att det främjande och förebyggande arbetet förstärks på alla nivåer. Att anta strategin är således den enskilt viktigaste åtgärden som vi bedömer behöver vidtas. För att aktörer på nationell, regional och lokal nivå ska ges de förutsättningar som krävs för att genomföra och skala upp arbetet behöver arbetet även resurssättas och prioriteras i ett inledande skede. På sikt kommer åtgärder som leder till minskad våldsutsatthet också betala sig i form av att kostnaderna som våldet medför minskar.

Förbättrade förutsättningar för hälso- och sjukvårdens främjande och förebyggande arbete

Hälso- och sjukvården har en viktig roll i arbetet mot våld mot barn och en nyckelfaktor i ett främjande och tidigt förebyggande arbete är en ändamålsenlig barn- och ungdomshälsovård. Som beskrivs närmare i bland annat avsnitt 8.4.3 finns emellertid i dag brister och utmaningar i vården för barn och unga, för vilken ansvaret i dag är fördelat på flera olika huvudmän med olika målsättningar.² Bland annat konstateras i betänkandet *Börja med barnen!* att dagens system har medfört en fragmentiserad vård för barn och unga och att det

² Se bland annat regeringsbeslut S2021/06171 (delvis) (2021-09-02). *Uppdrag att genomföra en förstudie avseende ett nationellt hälsovårdsprogram för barn och unga.*

finns stora skillnader i vilka insatser som ges beroende på var i landet man bor.³ Mot den bakgrunden föreslog utredningen att ett nationellt hälsovårdsprogram för barn och unga ska tas fram. Hälsovårdsprogrammet ska enligt utredningen utgöra det kitt som binder samman de verksamheter inom primärvården och elevhälsans medicinska insatser som i dag utgör barn- och ungdomshälsovården. Programmet ska även bidra till att verksamheterna arbetar utifrån samma mål och uppdrag.⁴ Utöver ett nationellt hälsovårdsprogram föreslås i betänkandet *Börja med Barnen!* att det i hälso- och sjukvårdslagen ska förtydligas att hälso- och sjukvården ska arbeta både för att främja hälsa och för att förebygga ohälsa.⁵

I oktober 2022 slutredovisade Socialstyrelsen ett uppdrag⁶ som myndigheten fått av regeringen att genomföra en förstudie om förutsättningarna för ett sådant nationellt hälsoprogram för barn och unga som åsyftas i det nämnda betänkandet *Börja med barnen!*⁷ Socialstyrelsen lämnar där förslag avseende hur ett nationellt hälsoprogram för barn och unga kan utformas och implementeras. Socialstyrelsen framhåller att hälsoprogrammet syftar till att uppnå en sammanhållen, regelbunden och jämlik hälsouppföljning för barn och unga från fosterlivet till 20 års ålder, och att det kan ses som en viktig del i samhällets arbete för att främja hälsa och förebygga ohälsa hos barn och unga. Målet är att barn och unga lättare får tillgång till de insatser som de behöver för att kunna förbättra eller vidmakthålla sin hälsa. De verksamheter som arbetar med hälsobesök, hälsosamtal och föräldraskapsstöd, ska även genom hälsoprogrammet få ett efterfrågat stöd till att arbeta kunskapsbaserat och med ett förtydligt uppdrag. Socialstyrelsen framhåller även att stöd för att upptäcka barn och unga som är utsatta för våld, och stöd för att förebygga våld mot barn och unga är en angelägen del av innehållet i ett nationellt hälsoprogram.⁸ Socialstyrelsens förslag är att arbetet med att ta fram ett nationellt hälsoprogram för barn och unga ska inledas med att ta fram en gemensam målbild, samt att det därefter ska tas fram kunskapsstöd som ska ligga till grund för innehållet i hälsobesök, hälso-

³ SOU 2021:34 *Börja med barnen! En sammanhållen god och nära vård för barn och unga.*

⁴ SOU 2021:34 *Börja med barnen! En sammanhållen god och nära vård för barn och unga.*

⁵ Förslag till förändring i 3 kap. 2 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30). SOU 2021:34 *Börja med barnen! En sammanhållen god och nära vård för barn och unga*, s. 39, 257 ff. och 467.

⁶ Regeringsbeslut S2021/06171 (delvis) (2021-09-02). *Uppdrag att genomföra en förstudie avseende ett nationellt hälsovårdsprogram för barn och unga.*

⁷ Socialstyrelsen (2022). *Förstudie – Nationellt hälsoprogram för barn och unga.*

⁸ Socialstyrelsen (2022). *Förstudie – Nationellt hälsoprogram för barn och unga*, s. 23 f.

samtal och föräldraskapsstöd. Socialstyrelsen bedömer att det är möjligt att ta fram ett nationellt hälsoprogram på fyra år.⁹

I förstudien framhåller Socialstyrelsen att ett nationellt hälsoprogram för barn och unga kan bidra till att det jämställdhetspolitiska målet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Det handlar exempelvis om att uppmärksamma barn och unga som riskerar att utsättas för våld, om föräldraskapsstöd för att motverka våld och om stöd vid identifierad utsatthet för våld. Socialstyrelsen bedömer även att hälsoprogrammet kan bidra till att det folkhälsopolitiska målet om en god och jämlik hälsa uppfylls, samt till att jämställdhetspolitiska målet om en jämställd hälsa uppfylls.¹⁰ Vår bedömning är att ett nationellt hälsoprogram för barn och unga även är av stor betydelse för att uppnå målen i den nya nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Detta både i det främjande och tidigt förebyggande arbetet, och kopplat till upptäckt, skydd, stöd och behandling. Med beaktande av den potential som ett nationellt hälsoprogram för barn och unga har i fråga om att bidra till målet om en uppväxt fri från våld för varje barn, bedömer vi det som oerhört angeläget att utvecklingsarbete med detta syfte genomförs. Även författningsändringar som syftar till att tydliggöra hälso- och sjukvårdens ansvar att främja hälsa och förebygga ohälsa bedömer vi har betydelse för att förstärka arbetet för att uppnå den nationella strategins mål.

Förbättrade förutsättningar för socialtjänsten att arbeta främjande och förebyggande

Socialtjänsten har till följd av sitt uppdrag en betydelsefull roll i arbetet att förebygga risker för att barn ska utsättas för våld. Utifrån vad vi sett i vår utredning (kapitel 8) bedömer vi att det är tydligt att socialtjänstens förebyggande perspektiv behöver stärkas. Detta som en del i en perspektivförskjutning till ett mer proaktivt arbete i syfte att bidra till att förhindra att våld mot barn över huvud taget ska ske. Denna bedömning är även i överensstämmelse med 2020-års utredning om en ny socialtjänstlag¹¹ i vars betänkande, *Hållbar socialtjänst – en ny socialtjänstlag*, det bland annat föreslås att det ska införas

⁹ Socialstyrelsen (2022). *Förstudie – Nationellt hälsoprogram för barn och unga*, s. 25 f.

¹⁰ Socialstyrelsen (2022). *Förstudie – Nationellt hälsoprogram för barn och unga*, s. 43 f.

¹¹ Dir. 2017:39 *Översyn av socialtjänstlagen*.

bestämmelser som syftar till att skapa förutsättningar för socialtjänsten att bedriva ett långsiktigt förebyggande arbete. Målet med den föreslagna regleringen är enligt den nämnda utredningen att perspektivet ska genomsyra hela socialtjänstens verksamhetsområde och på samtliga nivåer (samhälls-, grupp- och individnivå), samt att det förebyggande perspektivet ska tillämpas av beslutsfattare och yrkesverksamma inom alla socialtjänstens verksamheter.¹² Utredningen föreslår även att det ska införas bestämmelser som syftar till att göra socialtjänsten mer lättillgänglig. Betänkandet *Hållbar socialtjänst – en ny socialtjänstlag* remitterades år 2020 och är för närvarande under beredning i Regeringskansliet.

Vår bedömning är att ett förstärkt fokus på förebyggande arbete i socialtjänsten och en mer lättillgänglig socialtjänst är av stor betydelse för att bidra till målet om en uppväxt fri från våld och vi bedömer det som angeläget att författningsförändringar med detta syfte genomförs.

Förbättrade förutsättningar för Socialstyrelsen att arbeta långsiktigt för att främja hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens förebyggande arbete mot våld mot barn

Barns livssituation, uppväxtvillkor och uppväxtmiljö har betydelse för risken att utsättas för eller uppleva våld, exempelvis finns koppling till faktorer så som ekonomi, boende, hälsa, beroende, skolresultat med mera. Eftersom vård och omsorg inte sällan på olika sätt kommer i kontakt med vuxna och barn där det finns en förhöjd risk för våldsutövande eller olika former av våldsutsatthet, har Socialstyrelsen en viktig roll i arbetet mot våld mot barn. Myndighetens betydelse i fråga om att, genom kunskap, bidra till att på ett tidigt stadium förebygga våld framgår bland annat tydligt genom flera olika uppdrag och egna initiativ som inletts och genomförts under de senaste åren. Som beskrivs närmare i avsnitt 7.3.2 är det i många fall fråga om uppdrag och initiativ där just den våldsförebyggande ansatsen är tydlig. I andra fall handlar det om uppdrag och initiativ som inte har ett tydligt syfte att i första hand förebygga våldsutövande eller våldsutsatthet, men som ändå har stor betydelse för barns risk att utsättas för våld.

Att socialtjänst och hälso- och sjukvård arbetar på bästa sätt för att minska riskfaktorer och främja skyddsfaktorer kopplade till våld

¹² SOU 2020:47 *Hållbar Socialtjänst. En ny Socialtjänstlag*, s. 375 ff.

som barn utsätts för är oerhört angeläget för att förverkliga barns rättighet till en uppväxt fri från våld. Det är därmed en viktig uppgift för Socialstyrelsen att stärka aktörernas förmåga i detta avseende. Det är också ett arbete som behöver bedrivas långsiktigt. Mot denna bakgrund bedömer vi att det finns skäl för att överväga hur det kan säkerställas att det främjande och våldsförebyggande perspektivet avseende våld mot barn ges nödvändigt utrymme hos myndigheten och att perspektivet ges förutsättningar för att även på längre sikt ingå i det ordinarie arbetet. Det kan exempelvis ske genom komplettering av Socialstyrelsens instruktion, förordningen (2015:285) med instruktion för Socialstyrelsen. Det är vidare viktigt att myndigheten i sitt arbete för att främja hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens förebyggande arbete mot våld mot barn bidrar till att synliggöra alla de olika former av våld som barn riskerar att utsättas för.

Synliggöra barn och barnrättsperspektivet i strategier och handlingsplaner

Bedömning: Barn som målgrupp och barns våldsutsatthet bör synliggöras i strategier, handlingsplaner och regeringsuppdrag på närliggande och överlappande områden.

Som beskrivs närmare i avsnitt 7.2 finns det i dag många strategier, handlingsplaner och uppdrag som har koppling till området våld mot barn på olika sätt. Det är dock sällan som barns situation ställs i fokus i dessa.

Våld i form av försummelse, sexuella övergrepp mot barn, hedersrelaterat våld och förtryck, situationer där barn utsätts för våld av andra barn samt våld i barns och ungas partnerrelationer är exempel på våld som riskerar att osynliggöras om arbetet enbart utgår från ett vuxenperspektiv. På liknande sätt riskerar våld som drabbar barn på olika arenor att förbises om fokus enbart ligger på våld i nära relationer. Det gäller exempelvis våld som barn utsätts för i skolmiljön, på institution, i närmiljön eller våld som barn utsätts för via sociala medier, spel eller chattforum som barn främst använder sig av. För barn kan våldet också yttra sig på andra sätt och få andra konsekvenser än för en vuxen och den sammantagna situationen för ett barn kan skilja sig väsentligt, exempelvis utifrån barnets omvårdnadsbehov eller nöd-

vändighet att befinna sig på en viss plats exempelvis i hemmet, i skolan eller på en institution. De skyldigheter som samhället har i förhållande till barnets rättigheter riskerar också att hamna i skymundan. Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.9 är det också viktigt att barnrättsperspektivet, och vikten av främjande och tidigt förebyggande insatser, beaktas i bekämpandet av våld som barn utsätts för kopplat till kriminalitet.

Den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn syftar till att synliggöra just barns situation och rättigheter och omfattar samtliga situationer av våld som kan drabba barn. Strategin utgör emellertid ett paraply för området och behöver även stöd ifrån de fördjupade strategier, handlingsplaner och regeringsuppdrag som finns och ges på närliggande och överlappande områden. Barn som målgrupp och barns våldsutsatthet behöver därför i högre utsträckning synliggöras och omhändertas inom dessa. Det kan exempelvis handla om att synliggöra barns utsatthet för våld och de särskilda omständigheter som detta innebär inom ramen för handlingsplaner på hbtqi-området eller i det brottsförebyggande arbetet.

Ta till vara potential som finns hos olika aktörer och verksamheter i samhället

Bedömningar:

- Utredningens förslag om utökade möjligheter till statsbidrag bör genomföras för att fler ska ha möjlighet att bidra i det främjande och förebyggande arbetet, se avsnitt 14.9.
- Pågående analysarbete avseende behov av insatser inom idrottsrörelsen, med syfte att förebygga mäns våld mot kvinnor och minska segregation,¹³ bör kompletteras med uppdrag med fokus på barns utsatthet för våld, och där samtliga former av våld mot barn omfattas. Det bör även vidtas åtgärder för att fördjupa kunskapen, synliggöra och sprida information om den betydelse som idrottsrörelsen har som möjlig hälsofrämjande arena för att minska riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer kopplat till utövande av våld mot barn och barns utsatthet för våld.

¹³ Regeringsbeslut JU2022/00518 (2022-02-10), *Uppdrag till Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten.*

- Ett aktivt arbete bör bedrivas på nationell nivå för att fortsätta utvecklingen avseende näringslivets medverkan i det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn.

Statsbidrag bör införas för att fler ska ha möjlighet att bidra i det främjande och förebyggande arbetet

Som beskrivs närmare i bland annat kapitel 7 och 8 finns det många aktörer i samhället, utöver myndigheter, som har betydelsefulla roller i det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn. Det är därför angeläget att ideella organisationer och andra aktörer som bedriver verksamhet på området har goda förutsättningar för att kunna arbeta långsiktigt, och att man tar till vara den potential som finns hos dessa aktörer. En viktig del i detta är ekonomiska resurser. Mot denna bakgrund föreslås i avsnitt 14.9 utvidgade möjligheter till statsbidrag för aktörer som verkar inom området.

Idrottsrörelsens potential och betydelse

Som beskrivs närmare i bland annat kapitel 7 och 8 har idrottsrörelsen en betydelsefull roll i många barns och unga vuxnas liv, och det finns därmed både ett stort ansvar och en stor potential att i idrottsrörelsen bidra i det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn. Detta gäller såväl i fråga om att motverka våld inom ramen för den egna verksamheten som att motverka våld i en bredare kontext. I uppdrag till Gymnastik och idrottshögskolan, Centrum för idrottsforskning (CIF) år 2022 konstaterar regeringen att det finns en kvarstående och grundläggande problematik i en idrottsrörelse som inte är jämställd och det finns idrottsmiljöer som i hög utsträckning präglas av maskulinitetsnormer.¹⁴ Det konstateras även att det finns idrotter som med eller utan stöd i tävlingsreglerna och i varierande grad kännetecknas av våldsanvändning samt idrottsmiljöer där våldsförhållande eller sexistiska attityder förekommer. Det uppdrag som gavs till CIF år 2022 avsåg att genomföra en fördjupad analys av vilket arbete som är påkallat inom idrotten i det förebyggande arbetet mot mäns våld mot kvinnor, samt en fördjupad analys av idrottens

¹⁴ Regeringsbeslut JU2022/00518 (2022-02-10), *Uppdrag till Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten*.

potential att minska segregationen i samhället.¹⁵ Vår bedömning är att detta uppdrag bör kompletteras med ett nytt uppdrag som utgår från barns utsatthet för våld i en bredare bemärkelse, och som därmed tydligare inkluderar samtliga former av våld som barn riskerar att utsättas för. I uppdraget bör ingå att särskilt beakta vilket arbete som är påkallat inom idrotten för att förebygga våld som drabbar barn utifrån funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet, sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.

Det bör även vidtas åtgärder för att fördjupa kunskapen, synliggöra och sprida information om den betydelse som idrottsrörelsen som en möjlig hälsofrämjande arena, har för att minska riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer kopplat till utövande av våld mot barn och barns utsatthet för våld.

Aktivt arbete för att identifiera och ta till vara näringslivets möjligheter att bidra

Som beskrivs närmare i kapitel 5, 7 och 8 kommer näringslivets aktörer många gånger genom sina tjänster i direkt kontakt med såväl barn som våldsutövare, och aktörers plattformar, produkter och tjänster nyttjas som arenor för eller som verktyg som möjliggör exploatering av barn. Näringslivets aktörer agerar även i stor utsträckning internationellt. Inom näringslivet finns därmed en stor potential att bidra i det förebyggande arbetet mot våld. Det kan exempelvis handla om att ta fram produkter och tjänster för att upptäcka och förhindra utsatthet, att ställa krav på leverantörer och kunder eller att utbilda sin personal. Det kan också handla om samarbeten med andra aktörer för att dela kunskap och information. I nuläget bygger mycket av näringslivets arbete i frågan på frivillighet och informella samarbeten. Till utredningen har lyfts att en risk med nuvarande ordning bland annat är att företagens arbete mot sexuell exploatering av barn blir personberoende, samt att det är problematiskt att det saknas andra följder än eventuellt dåligt rykte eller anseende för företag som på något sätt brister i frågan.¹⁶

Vi bedömer att det, utifrån den viktiga roll som näringslivet har och kan ha i arbetet mot bland annat sexuell exploatering av barn, är

¹⁵ Regeringsbeslut JU2022/00518 (2022-02-10), *Uppdrag till Centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten.*

¹⁶ Uppgift från Ecpat Sverige.

mycket angeläget att ett aktivt arbete bedrivs på nationell nivå för att fortsätta utveckla näringslivets medverkan i, och bidrag till, arbetet mot våld mot barn. Bland annat delar vi regeringens uppfattning¹⁷ att EU-kommissionens förslag till EU-förordning¹⁸ avseende enhetliga unionsregler om riskbedömning, upptäckt, rapportering, borttagning och blockering av sexuellt övergreppsmaterial på nätet, utgör en oerhört viktig del i arbetet mot internetrelaterat våld mot barn, och framhåller vikten att detta arbete behöver fortsätta.

Utöver internetaktörer finns det inom näringslivet flera olika branscher och aktörer som har stora möjligheter att bidra i det förebyggande arbetet mot våld och ett omfattande arbete pågår redan på många håll. Exempelvis bedrivs inom resande- och turismsektorn och bank- och finanssektorn olika nationella och internationella samarbeten för att förebygga och identifiera sexuell exploatering av barn. Medverkande i dessa samarbeten är såväl svenska myndigheter, internationella organisationer och ideella organisationer. Vi bedömer att det på nationell nivå bör bedrivas ett aktivt arbete i syfte att stärka pågående samarbeten och för att identifiera utmaningar och behov kopplat till incitament och möjligheter för näringslivet att bidra i arbetet mot våld mot barn.

Ta till vara digitaliseringens möjligheter

Bedömning: Ett aktivt arbete bör bedrivas på såväl nationell som på regional och lokal nivå för att ta vara på de möjligheter som digitaliseringen innebär i fråga om att nå ut med information i syfte att förebygga våld, samt att vara närvarande och tillgänglig för barn och vuxna. Samarbete bör i detta syfte eftersträvas med exempelvis internetaktörer och civilsamhällesorganisationer.

Som beskrivs närmare i kapitel 8 finns det i dag förbättringspotential kopplat till samhällets förmåga att nå fram till de personer som man vill nå i det främjande och förebyggande arbetet, bland annat barnen. Utöver att internet är en arena där våld kan ske är det också en arena

¹⁷ Regeringskansliet Faktapromemoria 2021/22:FPM99. *Förordning för att bekämpa sexuella övergrepp mot barn.*

¹⁸ Proposal for a regulation of the European parliament and of the council laying down rules to prevent and combat child and sexual abuse, COM (2022) 209 final. Se även kapitel 7 och 8.

där många barn och vuxna vistas och där det därmed finns en stor potential kopplat till det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn. Detta bland annat genom att det utgör en möjlighet att brett nå fram med information, att förenkla kontaktvägar till myndigheter, med mera. Ökad närvaro och ökad tillgänglighet till de offentliga aktörerna kan också utgöra en del i det tillitsskapande arbetet. Parallellt med arbete som utgår från det ovan beskrivna förslaget till EU-förordning behöver därför även bedrivas ett aktivt arbete för ökat samarbete mellan offentliga aktörer och relevanta internetaktörer. Det för att öka medvetenheten om den roll som dessa aktörer kan ha samt ta till vara den potential som kan finnas i ett närmare samarbete mellan myndigheter och internetaktörer.

Det bör även bedrivas ett aktivt arbete för ökat samarbete mellan offentliga aktörer och civilsamhällesorganisationer som verkar inom området, i syfte att i högre utsträckning nå fram till barn och vuxna med information från de offentliga aktörerna, samt förenkla kontaktvägarna till de myndigheter som har som ansvar att hjälpa barn och vuxna. Det är också viktigt att barns synpunkter inhämtas i detta arbete. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) bör ha viktiga erfarenheter och vissa etablerade strukturer som kan tas till vara i detta arbete. Se även förslag om att inrätta statsbidrag för att bland annat civilsamhällesorganisationer ska ha möjlighet att bidra i det främjande och förebyggande arbetet under avsnitt 14.9.

Kunskap om våldets kostnader skapar incitament för arbetet

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att utvärdera implementeringen av den vägledning som finns framtagna för kommuner och regioner i syfte att möjliggöra enhetliga uppskattningar av kostnader vid insatser som föranletts av våld i nära relationer. Vidare ingår i uppdraget att se över och åtgärda möjliga och behövliga uppdateringar av materialet samt undersöka möjligheterna att inkludera fler våldsformer.

I avsnitt 3.2.2 redogörs för de samhällsekonomiska konsekvenser som våldet bär med sig i form av direkta kostnader i form av exempelvis vård- och omsorgsinsatser eller polisiära insatser och

fängelsekostnader samt indirekta kostnader som kommer av lägre prestationsförmåga och produktivitet till följd av våldet. Det handlar också om kostnader i form av personligt lidande och försämrad livskvalitet samt framtida ekonomiska konsekvenser genom att den som blivit utsatt löper större risk att utsätta andra. Att våldet bär med sig enorma samhällsekonomiska konsekvenser är ett faktum. Samtidigt finns det stora utmaningar med att beräkna våldets faktiska kostnader. Utmaningarna består bland annat av bristande tillgång till data och att mäta kostnader i ett längre perspektiv. En stor andel våldshändelser kommer heller aldrig till myndigheters eller vårdens kännedom och syns därmed inte i statistiken. Sammantaget medför detta begränsade kunskaper om de faktiska kostnader som våldet för med sig. Ytterligare en utmaning handlar om svårigheten att mäta effekten av förebyggande insatser då resultatet av insatsen ofta visar sig först i ett senare skede. Det kan medföra att den sektor som finansierar satsningen inte nödvändigtvis är den som i första hand får se resultaten av den.

Mot bakgrund av internationell forskning är det möjligt att göra uppskattningar av de kostnader som gäller för Sveriges del. I internationella studier skattas exempelvis samhällskostnaderna för brottslighet till mellan 2,7 och 10 procent av bruttonationalprodukten (BNP), vilket omräknat för Sveriges del skulle innebära kostnader på cirka 132–488 miljarder kronor årligen.¹⁹ På motsvarande sätt beräknar en engelsk studie att kostnaden för barn inom socialtjänsten till följd av de skador som drabbar barn som upplever våld, till minst 228 miljoner pund, vilket överfört till svenska förhållanden 2006 motsvarade drygt 570 miljoner kronor.²⁰

Socialstyrelsen har tagit fram en vägledning som bland annat omfattar en lista på kommuners och regioners schablonkostnader för insatser som riktar sig till våldsutsatta, våldsutövare och våldsutsatta barn inom socialtjänsten, skola och förskola, ungdomsmottagning, primärvård, specialiserad och rättspsykiatrisk vård samt tandvård. För att ge en mer heltäckande bild av insatser som föranletts av våld i nära relationer, inkluderar listan även schablonkostnader för insatser inom kvinno- och brottsofferjourer, polisen, Åklagarmyndigheten, domstol, kriminalvård, advokatbyråer, Rättsmedicinalverket, Försäkringskassan, Skatteverket, Kronofogdemyn-

¹⁹ SOU 2021:49 *Kommuner mot brott*, s. 58 ff.

²⁰ Socialstyrelsen (2006). *Kostnader för våld mot kvinnor. En samhällsekonomisk analys*, s. 36

digheten, Brottsoffermyndigheten och arbetsgivare.²¹ Fokus ligger på våld i nära relationer. Socialstyrelsen har även tagit fram ett beräkningsverktyg för att uppskatta kostnader för insatser som föranletts av våld i nära relationer. Syftet med beräkningsverktyget är att ge kommuner och regioner möjlighet att systematiskt beräkna kostnaderna av insatser som har föranletts av våld i nära relationer. Detta både för den utsatte, andra familjemedlemmar och våldsutövaren.²²

Utredningen gör bedömningen att information om ekonomiska konsekvenser till följd av våld bidrar till att synliggöra problemets omfattning och kan därmed utgöra ett viktigt underlag för prioriteringar och beslut som syftar till att förebygga och motverka våld mot barn. Genom ett samhällsekonomiskt perspektiv på våldsförebyggande åtgärder är det också möjligt att påvisa mätbara resultat av hälsofrämjande, förebyggande och tidiga insatser och i vilken utsträckning dessa kan leda till samhällsekonomiska vinster. Mot bakgrund av detta föreslås Socialstyrelsen få i uppdrag att utvärdera tillämpningen av tidigare framtagna vägledning till kommuner och regioner för att möjliggöra enhetliga uppskattningar av kostnader inom olika organisationer för insatser som föranletts av våld, samt uppdatera och anpassa vägledningen utifrån aktuella behov. Vidare behöver vägledningen breddas till att även omfatta insatser som föranletts av andra våldshändelser, utöver våld som sker i nära relationer.

15.1.2 Kunskapen om våld och våldets konsekvenser ska öka hos barn och vuxna

Kunskap om rättigheter, våld och om våldets konsekvenser är en viktig pusselbit i arbetet mot våld mot barn. Bland annat kan kunskap om våld och om risk- och skyddsfaktorer bidra till ökad förståelse för vad våld är och vad det får för konsekvenser. Vidare kan kunskap om betydelsen av attityder, normer och värderingar bidra till ökad insikt i våldets mekanismer och ge förbättrade förutsättningar att kunna identifiera och motverka uttryck och beteenden som utgör eller riskerar att leda till våld. Kunskap är därmed grundläggande för att motverka att våld förbises och normaliseras. Även att känna till sina egna och andras

²¹ Socialstyrelsen (2018). *Vägledning för att uppskatta kostnaden av insatser efter våld*.

²² Socialstyrelsen, *Beräkningsverktyg för att uppskatta kostnader för insatser som föranletts av våld i nära relationer*:

https://www.socialstyrelsen.se/sok/?q=ber%C3%A4kningsverktyg&t_dtq=true (hämtat 2022-12-04).

rättigheter är en viktig del i det främjande och förebyggande arbetet – att känna till och kunna stå upp för sina egna och andras rättigheter samt respektera andras rättigheter.²³ Det ökar även olika aktörers förmåga att kunna uppmärksamma, hantera och tillgodose behov av skydd, stöd och behandling till barn som utsätts eller riskerar att utsättas.

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.1 har vi i vår utredning kunnat se att våld i olika miljöer normaliseras i alltför hög utsträckning och det finns en stor samstämmighet om att kunskapen om våld och rättigheter i dag behöver förbättras hos barn, vuxna och yrkesverksamma. Vår bedömning är att en bred ansats behövs för att öka barns och vuxnas kunskaper om barns rättigheter relaterat till våld, samt kunskaper om olika former av våld, om riskfaktorer för utsatthet, och tecken på våldsutsatthet och om samhällets insatser till skydd, stöd och behandling för barn och familjer. I vår utredning har vi också kunnat se att det finns ett behov av ökade grundläggande kunskaper om våld hos yrkesverksamma. Mot denna bakgrund anser vi att insatser för ökad kunskap om våld hos barn och vuxna bör prioriteras under strategiperioden.

Åtgärder inom insatsområdet kan exempelvis handla om universella eller riktade informationsinsatser till barn och vuxna genom olika kanaler, insatser i förskola eller skola för att höja barns kunskap om våld och rättigheter, eller kompetenshöjande insatser till yrkesverksamma. Nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras på området.

Bred informationssatsning

Förslag: Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att genomföra återkommande informationssatsningar till allmänheten om våld mot barn och om hur det kan förebyggas. Informationssatsningarna ska anpassas för att nå ut till så många som möjligt, såväl barn som vuxna, samt sträva efter att nå ut genom många olika kanaler. Effekterna av satsningarna ska analyseras och analyserna ligga till grund för bedömning av på vilket sätt kommande informationssatsning bör genomföras för att få största möjliga

²³ Att arbeta för att göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl barn som vuxna är också en skyldighet enligt artikel 42 FN:s konvention om barnets rättigheter.

genomslag. Folkhälsomyndigheten ska i arbetet med att ta fram och sprida informationen samverka med relevanta myndigheter och aktörer. Barns synpunkter ska inhämtas i arbetet.

Mot bakgrund av den problembild kopplat till bristande kunskap hos vuxna och barn som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.2 bedömer vi att en bred informationsinsats bör genomföras som riktar sig till alla barn och vuxna i samhället. För att åstadkomma en långsiktighet bör insatsen genomföras återkommande. Våldspreventiva insatser på universell nivå karaktäriseras av att de riktar sig till breda befolkningsgrupper, oavsett erfarenhet av våld eller andra riskförhållanden. För att nå ut till den breda gruppen barn och vuxna behöver universellt inriktade insatser omfatta relevanta perspektiv och baseras på kunskap om eventuella särskilda behov som tillfaller olika grupper av barn. Utformningen av informationsinsatser som syftar till att upplysa en bred grupp av barn och vuxna behöver därför ta hänsyn till behovet av särskilda anpassningar för att inte riskera att missa grupper av barn och vuxna som mottagare av informationen. Informationsinsatser ska genomföras med medvetenhet om olika perspektiv som exempelvis funktionshinders- och hbtqi-perspektiv och specifika behov relaterat till dessa. Detsamma gäller behov som barn och vuxna som tillhör en nationell minoritet eller annan minoritetsgrupp kan ha. Det är viktigt att den information som ges ut, och de sätt som den förmedlas, anpassas och uppdateras för att vara relevant allteftersom samhället och regelverken förändras. Effekterna av satsningarna behöver således analyseras och analyserna ligga till grund för bedömning av på vilket sätt kommande informationsinsatser bör genomföras för att få största möjliga genomslag.

Det övergripande ansvaret för en bred informationsinsats om våld till barn och vuxna bör enligt vår bedömning ligga hos Folkhälsomyndigheten, i egenskap av samordnande myndighet för arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. I arbetet bör Folkhälsomyndigheten samverka med relevanta myndigheter och aktörer. I genomförandet av informationsinsatsningen bör de förutsättningar för regional och lokal spridning som möjliggörs genom länsstyrelserna särskilt beaktas. Folkhälsomyndigheten bör även eftersträva samarbete med andra aktörer exempelvis Sveriges Kommuner och Regioner (SKR), Stiftelsen Allmänna Barnhuset, ide-

ella organisationer som är verksamma inom området och aktörer inom näringslivet.

Förstärka kravet på att förmedla kunskap om våld till barn i förskola och skola

Förslag: Skolverket ges i uppdrag att, bland annat mot bakgrund av skolans uppdrag att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna, utreda hur tillägg eller förtydligande bör göras i läroplanerna för förskolan och för samtliga skolformer som riktar sig till barn, avseende att förmedla kunskap till barn om våld, rätten till skydd mot alla former av våld och om rätten till stöd och hjälp vid våldsutsatthet. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten.

När det gäller barn utgör förskolan och skolan²⁴ en unik möjlighet att nå ut med information och föra samtal för ökad förståelse. Som beskrivs närmare i bland annat kapitel 6 och 8 har flera barn som kommit till tals i arbetet med strategin uttryckt en önskan om att skolan på olika sätt ska bli en tydligare aktör genom att prata mer om våld och möjliggöra för barn att berätta om sin situation för en vuxen som de möter i skolan i sin vardag. Bland annat har barn uttryckt att de vill ha samtal både om våld som barn kan utsättas för hemma, men även om våld som barn kan utsättas för i andra miljöer och det våld i samhället som media rapporterar om.

Som också beskrivs närmare i kapitel 8 bedömer vi att den potential som förskolor och skolor har i fråga om att kunna bidra till att höja barns kunskap om våld bör tas till vara i högre utsträckning än i dag. Mot denna bakgrund bedömer vi att Skolverket bör ges i uppdrag att, bland annat mot bakgrund av skolans uppdrag att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna, utreda hur tillägg eller förtydligande bör göras i läroplanerna avseende att förmedla kunskap till barn om våld, rätten till skydd mot alla former av våld och om rätten till stöd och hjälp vid våldsutsatthet. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten.

²⁴ Med samtliga skolformer avses förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

För att genomföra kunskapshöjande satsningar som riktar sig till barnen behöver personal i förskolan och skolan ha den kunskap och de verktyg som krävs. En satsning på att höja kunskapen hos barn i förskola och skola ställer således även krav på en kunskapshöjning hos de vuxna i verksamheterna, något som i sig ytterligare bidrar till att förstärka arbetet mot våld mot barn och bidrar till uppfyllandet även av strategins övriga mål.

15.1.3 Stödet till föräldrar ska stärkas

Stöd till föräldrar är en viktig del i ett främjande och förebyggande arbete mot våld. Samhället har därför en viktig uppgift att erbjuda föräldrarna det stöd och den hjälp de kan behöva för att bättre klara av föräldraskapet. Det breda stödet till föräldrar behöver vara lättillgängligt och målgruppsanpassat. Det behöver också finnas tillgång till individanpassat stöd. Exempelvis är barnhälsovården en mycket viktig aktör som träffar de allra flesta barn och föräldrar.

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.7 har det på nationell nivå genomförts flera åtgärder i syfte att stärka stödet till föräldrar. Bland annat har Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd fått i fortsatt uppdrag att stödja genomförandet av den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd²⁵, och medel har avsatts för att kommunerna ska kunna öka tillgången till föräldraskapsstödsprogram som inriktas både mot småbarnsåren och tonåren.²⁶ Men även om mycket görs har vi i vår utredning sett att det finns potential att ytterligare stärka stödet till föräldrar för att i högre utsträckning än i dag bidra till att förhindra att barn utsätts för våld. Utifrån den stora betydelse som stöd till föräldrar har i det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn bedömer vi därför att förstärkt stöd till föräldrar bör lyftas fram som ett prioriterat insatsområde för strategin. Vi bedömer att den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn, samt den struktur som vi föreslagit för att nå denna strategis mål, kommer att utgöra en hävstång även för arbetet inom den nationella strategin för ett stärkt föräldra-

²⁵ Regeringsbeslut S2018/04675/FST (delvis) (2018-08-30), *Uppdrag att stödja genomförandet av den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd*.

²⁶ Riksdagen beslutade att öka det generella statsbidraget med 100 miljoner kronor för ändamålet under 2022.

skapsstöd, och att de två strategierna stärker varandra inom insatsområdet.

Åtgärder inom insatsområdet kan exempelvis handla om att kartlägga behovet av insatser på lokal och regional nivå, att tillhandahålla och tillgängliggöra såväl universella som riktade och målgruppsanpassade insatser till föräldrar och familjer, att arbeta främjande och förtroendeskapande för att motivera föräldrar och familjer att ta emot de insatser som finns, eller kompetenshöjande insatser till yrkesverksamma. Nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras av regeringen för att på nationell nivå bidra till utvecklingen.

Stärkt stöd till föräldrar genom nationellt hälsoprogram för barn och unga

Bedömning: Ett nationellt hälsoprogram för barn och unga behöver inkludera föräldraskapsstöd.

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.7 behöver tillgängligheten till föräldraskapsstöd öka. Som tidigare nämnts i avsnitt 15.1.1 har Socialstyrelsen i oktober 2022 slutredovisat ett uppdrag att genomföra en förstudie om förutsättningarna för ett nationellt hälsoprogram för barn och unga. Socialstyrelsens förslag är att arbetet med att ta fram ett nationellt hälsoprogram för barn och unga ska starta med att ta fram en gemensam målbild och att det därefter ska tas fram kunskapsstöd som ska ligga till grund för innehållet i hälsobesök och hälsosamtal och föräldraskapsstöd.²⁷ Socialstyrelsen framhåller att hälsobesöken med undersökningar, hälsosamtal och föräldraskapsstöd utgör kärnan i det nationella hälsoprogrammet. Mot bakgrund av föräldraskapsstödet betydelse för att i ett tidigt skede förebygga våld mot barn delar vi Socialstyrelsens bedömning att föräldraskapsstöd bör utgöra en av kärnkomponenterna i ett sådant program. Vi anser även att den potential som sådant stöd har i fråga om att just förebygga våld mot barn bör beaktas särskilt i arbetet att ta fram kunskapsstöd avseende vad olika delar i hälsoprogrammet ska innehålla. I detta arbete bör även beaktas behovet av att hos berörda aktörer inom programmet etablera strukturerade arbetssätt när riskfaktorer

²⁷ Socialstyrelsen (2022). *Förstudie – Nationellt hälsoprogram för barn och unga*.

hos föräldrar/inom familjer har identifierats, i syfte att tillgängliggöra de insatser som behövs.

Digitalt föräldraskapsstöd

Förslag: Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ges i uppdrag att undersöka behovet av kompletterande digitala föräldraskapsstöd som riktar sig till föräldrar som på egen hand vill veta mer och utveckla ett positivt föräldraskap, fritt från våld. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Myndigheten för delaktighet.

Att prata med utomstående om sina egna utmaningar i föräldraskapet kan vara svårt. Det kan också upplevas som ett stort steg att ta kontakt med till exempel socialtjänsten för att få stöd och vägledning i föräldraskapet. Detta exempelvis utifrån att svårigheterna ur föräldrarnas perspektiv inte upplevs som tillräckligt betydande för att motivera en individuell kontakt, eller utifrån en oro att bli negativt bemött eller ifrågasatt i sin föräldraförmåga. Det kan också finnas praktiska utmaningar att ta del av stödet via fysiska arenor, exempelvis utifrån barnets ålder, familjens boendeort eller andra livsomständigheter. Mot denna bakgrund bedömer vi att det – parallellt med ett långsiktigt arbete för att öka förtroendet för och tilliten till samhällets aktörer och nå ut till föräldrar genom ordinarie främjande och stödjande insatser via till exempel MVC, BVC eller socialtjänsten – finns ett behov av att säkerställa en god tillgänglighet till föräldraskapsstöd med en tydlig ansats att främja trygghet och förebygga våldsutövande i föräldraskapet genom att säkerställa att det finns möjligheter för föräldrar att på egen hand kunna ta del av webbaserat stöd och rådgivning. Vi bedömer att detta utgör ett betydelsefullt komplement till de individuellt riktade insatser som samhället har att erbjuda. Sådant stöd kan bland annat behöva inkludera kunskap om barnets rättigheter, om olika former av våld inklusive psykiskt våld och försummelse, och om våldets konsekvenser på kort och lång sikt. Det bör även innehålla information om möjligheten att få stöd genom individanpassade insatser samt om barns rättigheter att få skydd, stöd och behandling.

Det finns arenor på nätet där det tillhandahålls viss information och råd riktat direkt till föräldrar och som rör omsorg om barnet och

dess utveckling. Enligt information från Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd tycks kvinnor i högre utsträckning än män använda sig av webbaserade arenor som stöd i sitt föräldraskap, och det är de offentligt drivna webbsidorna som är de mest besökta.²⁸ Exempel där offentliga aktörer tillhandahåller stöd riktat till föräldrar är på webbplatsen 1177 Vårdguiden²⁹ och genom Barnombudsmannens filmserie *Viktigast av allt*³⁰. Härutöver finns olika civilsamhällesinitiativ på området. Bland annat tillhandahåller Bris via sin webbplats råd riktade till föräldrar avseende hur man kan hantera olika frågor och utmaningar i föräldraskapet.³¹

Vi bedömer att det finns skäl att närmare undersöka tillgången till och det eventuella behovet av att utveckla kompletterande digitala föräldraskapsstöd som riktar sig till föräldrar som på egen hand vill veta mer och utveckla ett positivt föräldraskap, fritt från våld. Vi bedömer att Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd utgör en lämplig aktör att genomföra ett sådant uppdrag. Det är viktigt att alla föräldrar ska ha lika möjlighet att ta del av stödet. Olika livsomständigheter som kan påverka tillgängligheten till och behovet av att komplettera utbudet, exempelvis utifrån funktionsnedsättning eller språkkunskaper, bör därför beaktas i uppdraget. Uppdraget bör genomföras i samverkan med Myndigheten för delaktighet. I genomförandet av uppdraget bör föräldrars egna synpunkter inhämtas. Syftet med undersökningen ska vara att ligga till grund för efterföljande uppdrag att ta fram, tillhandahålla och sprida stöd som har bedömts behövas.

Ökad tillgång till målgruppsanpassat stöd till föräldrar

Förslag:

- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd bör ges i uppdrag att i samverkan med länsstyrelserna kartlägga förekomst – samt behov av fortsatt utveckling – av målgruppsanpassade föräldraskapsstödsprogram. I uppdraget ska ingå att lämna förslag på insatser som behövs för att identifierade behov ska mötas.

²⁸ <https://www.mfof.se/foraldraskapsstod/arenor-for-foraldraskapsstod/webbaserat-foraldraskapsstod.html> (hämtat 2022-12-02).

²⁹ <https://www.1177.se/Vasterbotten/barn--gravid/graviditet/foraldrastod-och-information-till-blivande-foraldrar/> (hämtat 2022-12-02).

³⁰ <https://www.barnombudsmannen.se/viktigastavallt> (hämtat 2022-12-02).

³¹ <https://www.bris.se/for-vuxna/stod-och-rad/> (hämtat 2022-12-02).

- Socialstyrelsen ges i uppdrag att kartlägga vad som i dag erbjuds inom kommunerna för att möta behov av stöd i föräldraskapet för föräldrar med egna funktionsnedsättningar, samt hur stödet når målgruppen. I uppdraget ska ingå att, vid behov, lämna förslag på hur stödet kan utvecklas.

Målgruppsanpassade föräldraskapsstödsprogram

Tillgång till föräldraskapsstöd av universell karaktär, som riktar sig till alla föräldrar oberoende av problem och risk, är en viktig del för att stärka hälsan och förebygga ohälsa inklusive risker för våldsut-satthet hos alla barn. Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.7 finns det emellertid även behov av riktat stöd till vissa riskgrupper och indivi-duellt stöd till familjer med etablerade problem. Exempel där det kan finnas behov av målgruppsanpassat stöd i föräldraskapet är föräldrar till barn med funktionsnedsättning, föräldrar som befinner sig i en vårdnadstvist, föräldrar som är nya i Sverige och föräldrar med placerade barn.³² Vi bedömer att det, i syfte att förebygga att barn utsätts för våld i hemmet, finns behov av ett samlat grepp för att säkerställa tillgången till målgruppsanpassat föräldraskapsstöd till olika riskgrupper. Ett första steg i detta arbete är att kartlägga förekomst och behov av fortsatt utveckling av sådant stöd. Syftet ska vara att ringa in insatser som behövs för att de identifierade behoven därefter ska kunna mötas. Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd har i uppdrag att bedriva och främja ett kunskapsbaserat arbete och ansvara för kunskapsförmedling av förebyggande insatser avseende föräldraskaps-stöd³³ och genom sin hemsida samlar och tillgängliggör myndigheten kunskap om olika aktörer som erbjuder målgruppsanpassade för-äldraskapsstöd. Vi bedömer därför att denna myndighet är lämplig att genomföra kartläggningen. Uppdraget bör genomföras i samverkan med länsstyrelserna och dialog bör föras med andra relevanta myn-digheter och andra relevanta aktörer. I genomförandet av uppdraget bör föräldrars egna synpunkter inhämtas.

³² <https://www.mfof.se/foraldraskapsstod/malgrupper-for-foraldraskapsstod.html> (hämtat 2022-12-02).

³³ 2 § förordningen (2017:292) med instruktion för Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.

Kartlägga vilka insatser som ges till föräldrar med egen funktionsnedsättning

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.7 har i vår utredning särskilt lyfts fram det behov av stöd som, i ett främjande och våldsförebyggande perspektiv, kan finnas hos föräldrar med egen funktionsnedsättning. Bland annat har framhållits att möjligheten till individanpassat och långsiktigt stöd i föräldraskapet för denna grupp kan behöva förbättras. En uppfattning som framförts är att det tidigare funnits större möjlighet att bevilja långsiktigt praktiskt stöd till målgruppen, men att denna möjlighet minskat i samband med ökat fokus på tidsbegränsade insatser. Det finns även en bild av att uppföljningen av dessa familjer brister.³⁴ Föräldraförmåga påverkas av många olika faktorer och en funktionsnedsättning betyder inte per automatik att föräldraförmågan påverkas, men i vissa fall kan funktionsnedsättningen innebära ett behov av långvariga och långsiktiga insatser av såväl vägledande som mer praktisk karaktär. Det kan även innebära ett särskilt behov av tillitsskapande och motiverande arbete för att föräldrarna ska ta emot samhällets erbjudande om stöd. Ett kunskapsstöd, *Förstå familjen*, om att möta föräldrar med kognitiva svårigheter har nyligen tagits fram av Västra Götalandsregionen med stöd av länsstyrelserna, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd och Myndigheten för delaktighet. Verktøyet riktar sig främst till yrkesverksamma som möter blivande föräldrar under graviditeten och föräldrar med barn upp till sex år.³⁵

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.7 finns på vissa ställen i landet aktörer som arbetar särskilt med föräldraskapsstöd för föräldrar med funktionsnedsättning. Det finns emellertid inte någon samlad bild avseende vilket stöd som föräldrar med egen funktionsnedsättning erbjuds eller har tillgång till. Vi bedömer att det, i syfte att förebygga att barn utsätts för försummelse och annat våld i hemmet, finns behov av ett samlat grepp för att säkerställa tillgång till individuellt anpassat stöd i föräldraskapet för dessa föräldrar. Ett första steg i detta arbete är att kartlägga förekomst och behov av fortsatt utveckling av sådant stöd. Syftet ska vara att identifiera insatser som behövs för att identifierade behov ska mötas, exempelvis genom information, kunskapsstöd eller metodutveckling. Vår bedömning är att detta uppdrag bör åläggas

³⁴ Uppgift från Föreningen Sveriges socialchefer.

³⁵ Västra Götalandsregionen m.fl. (2022). *Förstå familjen – Ett verktyg för dig som möter föräldrar med kognitiva svårigheter*. Även <https://www.vgregion.se/halsa-och-varld/vardgivarwebben/amnesomraden/jamlik-varld/forsta-familjen/> (hämtat 2022-12-04).

Socialstyrelsen. I genomförandet av uppdraget bör föräldrars egna synpunkter inhämtas.

15.1.4 Insatserna till barn och vuxna som utövar eller riskerar att utöva våld mot barn ska stärkas

En viktig del för att fullt ut förverkliga en uppväxt fri från våld för varje barn är att samhället uppmärksammar och agerar på ett individuellt anpassat sätt för att minska riskerna att någon ska utöva våld mot barn. I vår utredning har vi kunnat konstatera att det finns ett förbättringsbehov i fråga om samhällets agerande i förhållande till barn och vuxna som utifrån individuella faktorer har en förhöjd risk för att utsätta andra för våld, exempelvis på grund av allvarlig psykisk ohälsa eller tidigare visad våldsbenägenhet. Det kan både handla om situationer då inget våld ännu har skett och om situationer då våldsutövande behöver hindras från att upprepas. Dessa personer måste fångas upp bättre och ges stöd och vård som medför att risken för våldsutövande minskar. Stärkta insatser till barn och vuxna med förhöjd risk att utöva våld mot barn bör därför lyftas fram som ett område som behöver prioriteras under strategiperioden.

Åtgärder inom insatsområdet kan exempelvis handla om stärkt vård och uppföljning till föräldrar och barn med riskproblematik, förbättrad tillgång till anpassade insatser från socialtjänsten eller förbättrad möjlighet för fortsatta insatser för våldsutövare som inlett behandling inom kriminalvården. Nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras för att bidra till utvecklingen på nationell nivå.

Barnrättsperspektivet och risken att barn utsätts för våld behöver uppmärksammas i vårdinsatser som riktar sig till vuxna

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur hälso- och sjukvården kan förstärka vård eller uppföljning för föräldrar med problematik, exempelvis relaterat till allvarlig psykisk ohälsa eller beroende av alkohol eller narkotika, som innebär en förhöjd risk att utöva våld mot barn. Om författningsändringar bedöms vara nödvändiga ska detta belysas.

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.8 förekommer det att personer som har en psykiatrisk problematik, där det statistiskt sett finns en högre risk för våldsutövande, inte alltid får den vård och behandling som krävs för att minska riskerna för att våld ska ske. Detta trots att personen varit aktuell hos hälso- och sjukvården med anledning av sina symtom eller sitt tillstånd. Det handlar bland annat om att hälso- och sjukvården inte identifierar, utreder och bedömer allvarliga symtom och tillstånd på det sätt som hade behövts, att tillräckliga och anpassade vårdinsatser inte erbjuds, att inledda vårdinsatser avslutas för tidigt och att det inte görs tillräckliga ansträngningar för att motivera patienter till deltagande i behandling. Att underliggande faktorer som utgör risker för våldsutövande inte alltid hanteras på ett tillräckligt bra sätt beror enligt Socialstyrelsens utredningar bland annat på gränsdragningssvårigheter och/eller oklarheter avseende vilken vårdnivå eller huvudman som bör eller ska agera, avsaknad av helhetssyn till följd av bristfällig samverkan, om brist på kunskap om vissa psykiatriska tillstånd, och om begränsade möjligheter att erbjuda verksamma och långsiktiga vårdinsatser.³⁶ I vissa fall finns gällande riktlinjer och rekommendationer, som dock inte alltid följs. Brist på tid och resurser lyfts återkommande som en bidragande faktor. I Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall lyfts även att det behövs utrymme för att följa upp patienten så att förbättring kvarstår och säkerställs över tid.³⁷

I vår utredning har vi även blivit uppmärksammade på att långa väntetider inom den psykiatriska vården riskerar att spilla över på det främjande och våldsförebyggande arbetet mot våld mot barn, då det påverkar personens tillgång till behandling eller uppföljningsinsatser.³⁸ Långa väntetider och bristande resurser inom psykiatrin har således betydelse, inte bara när det handlar om att ge stöd och behandling till barn efter det att våld redan inträffat (vilket berörs närmare i avsnitt 15.3.1), utan även i det våldsförebyggande arbetet.

Sammantaget konstaterar vi att trots att det finns kunskaper om att vissa former av problematik innebär en förhöjd risk för våldsutövande, används inte dessa kunskaper alltid fullt ut i praktiken för att förebygga att barn utsätts för våld. Detta riskerar att få mycket

³⁶ Socialstyrelsen (2022). *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021*.

³⁷ Socialstyrelsen (2022). *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021*, s. 45.

³⁸ Den som har det största behovet av hälso- och sjukvård ska ges företräde till vården, se 3 kap. 1 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

allvarliga konsekvenser för barn. Vår bedömning är att ett förverkligande av barnets rätt att inte utsättas för våld kräver att åtgärder vidtas för att säkerställa att vård och uppföljning av föräldrar med riskproblematik förstärks. Vi bedömer därför att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur hälso- och sjukvården kan förstärka vård eller uppföljning för föräldrar med riskproblematik, exempelvis relaterat till allvarlig psykisk ohälsa eller skadligt bruk av alkohol- eller narkotika. I uppdraget bör bland annat beaktas barnets rättigheter och hälso- och sjukvårdens uppdrag att förebygga ohälsa. Om författningsändringar bedöms vara nödvändiga ska detta belysas.

Barn som utövar våld bör uppmärksammas särskilt

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att kartlägga tillgången till och behovet av anpassade metoder och kunskapsstöd som riktar sig till de yrkesgrupper och verksamheter inom socialtjänst och hälso- och sjukvård som särskilt kan och bör verka för att förebygga och förhindra det våld som utövas av barn.

Som beskrivs i bland annat avsnitt 8.4.8 utövas en stor del av det våld som drabbar barn av jämnåriga. Riktat stöd till barn och unga som utövar våld utgör därmed en viktig våldsförebyggande åtgärd. Bland annat utgör skolåldern och ungdomsåren en sårbar tid av olika skäl. Under denna period fortsätter grunden läggas när det gäller bland annat känslomässig trygghet, hälsa, sexualitet och förståelse för egna och andras rättigheter. Perioden präglas även av viktiga identitetskapande och psykosociala förändringar, intensiv social inläring, och ökad självständighet i förhållande till föräldrar.³⁹ För att effektivt förebygga våldet behöver det finnas en medvetenhet kring risker för olika former av utsatthet eller utövande av våld under ett barns uppväxt och som kan kopplas till olika aspekter och perioder i barnets liv.

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.8 finns i dag brister i samhällets insatser som rör unga våldsutövare. En grundläggande förutsättning för ett ändamålsenligt arbete är att den som ger insatserna har tillräcklig kunskap och metoder att använda sig av och vi ser ett speci-

³⁹ CRC/C/GC/20, Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 20 (2016) om genomförandet av barnets rättigheter under ungdomsåren, punkt 4 och 12.

fikt behov av ökad kunskap och metodutveckling avseende insatser för att förhindra våld som utövas av barn och unga. Behoven avser såväl förebyggande insatser och lågröskelverksamheter för att förhindra att våldet utövas, som risk- och skyddsbedömningar samt säkerhetsplanering kring de barn som bedöms löpa en förhöjd risk att utöva våld, inklusive riktade stöd och behandlingsinsatser.

Socialstyrelsen har för närvarande pågående eller nyligen avslutade uppdrag som rör frågan om våldsutövare. I avsnitt 8.4.8 redogörs för Socialstyrelsens uppdrag avseende behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer med syftet att ta fram metoder för socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens behandlingsarbete.⁴⁰ I betänkandet *Att bryta ett våldsamt beteende – återfallsförebyggande insatser för män som utsätter närstående för våld* SOU 2018:37 föreslogs Socialstyrelsen inrätta ett centrum för nationell samordning och kunskapsutveckling gällande det återfallsförebyggande arbetet med personer som utsätter närstående för våld. I en rapport till regeringen har Socialstyrelsen lämnat förslag på hur ett sådant arbete skulle kunna organiseras. Socialstyrelsens förslag handlar bland annat om en förstärkning och utveckling av det återfallsförebyggande arbetet med våldsutövare på myndigheten i form av en verksamhet som bättre samordnar arbetet med att identifiera, utveckla och utvärdera metoder och arbetsformer för att upptäcka, bedöma och behandla personer som utövar våld i nära relationer.⁴¹ Mot bakgrund av detta bedömer vi att Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att kartlägga tillgången till och behovet av anpassade metoder och kunskapsstöd med fokus på att förebygga det våld som utövas av barn, och som är anpassat för de yrkesgrupper och verksamheter inom vård och omsorg som kan och bör ha en aktiv roll i arbetet. Vi bedömer att ett sådant uppdrag ligger väl i linje med myndighetens tidigare och pågående arbete inom närliggande områden. Uppdraget innebär dock en förstärkning av insatser som särskilt omfattar barn som utövar våld mot andra barn och en utvidgning till att även omfatta andra våldsformer än våld som utövas i nära relationer.

⁴⁰ Socialstyrelsen (2020). *Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer*.

⁴¹ Socialstyrelsen (2022). *Nationell samordning och kunskapsutveckling för återfallsförebyggande arbete med våldsutövare. Förslag på utveckling av verksamhet vid Socialstyrelsen*, s. 22.

15.1.5 Särskilda insatser ska vidtas för att skapa trygghet och förebygga våld i miljöer där barn vistas

Ett särskilt fokus behöver ägnas åt att skapa trygghet och förebygga våld genom insatser som tar sikte just på olika miljöer där barn vistas, och vi bedömer det som viktigt att handlingsplanen ger ett tydligt utrymme för synliggörande av detta. Vi bedömer därför att det bör utgöra ett eget insatsområde.

Som beskrivs i kapitel 8 bedömer vi att bland annat skolan och samhällsvården i dagsläget är miljöer där det finns ett stort behov av att arbeta fokuserat för att bryta en negativ utveckling. Nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras på nationell nivå i syfte att vända trenden och främja en positiv utveckling i just dessa miljöer. Under det fortsatta arbetet med strategins genomförande behöver dessa initiala åtgärder, efter analys av kommuner i upprättandet av deras lokala handlingsplaner samt analys av berörda myndigheter, kompletteras med fler åtgärder.

En kraftsamling för att förebygga våld i förskola och skola

Förslag:

- Regeringen tar initiativ till en kommission mot kränkningar och mobbning där svensk och internationell expertis, myndigheter och frivilligorganisationer med kunskap på området ges i uppdrag att baserat på bästa tillgängliga kunskap och evidens analysera behovet av och föreslå åtgärder som syftar till att förebygga våld i form av kränkningar och mobbning i skolmiljö. Analysen och åtgärderna ska även omfatta kränkningar och mobbning som är skolrelaterade och som sker i digitala miljöer.
- Föreskrifter som, enligt 4 kap. 6 a § skollagen (2010:800), tas fram avseende systematiskt kvalitetsarbete bör tydliggöra att arbetet för att förebygga kränkande behandling i förskola, grundskola och gymnasieskola regelmässigt ska ingå i det systematiska kvalitetsarbetet på alla nivåer.
- Skolverket ges i uppdrag att undersöka förutsättningarna för att införa ett enkätssystem för kartläggning av omständigheter kopplat till våld i form av kränkningar och mobbning i enskilda

förskolor och skolor. Syftet är att resultatet från enkäten, tillsammans med andra underlag, ska ligga till grund för huvudmännens och skolornas arbete för att förebygga våld kopplat till skolmiljön, upptäcka utsatthet för sådant våld, samt för att ge skydd och stöd till den som utsatts. Uppdraget bör genomföras av Skolverket i samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten, Skolinspektionen och Folkhälsomyndigheten. Arbetet bör genomföras i samråd med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor samt i dialog med andra berörda aktörer, exempelvis från civilsamhället.

Kommission mot kränkningar och mobbning

Som beskrivs närmare i kapitel 5 och avsnitt 8.4.10 bekräftas i flera undersökningar att många barn har erfarenheter av att vara utsatta för våld i form av kränkningar och mobbning och att andelen som utsätts har ökat under de senaste åren. Skolan är en plats där barn tillbringar en stor del av sin tid och det är till följd av skolplikten inte heller en miljö som barnet fritt kan välja att befinna sig i. Alla barn har rätt till en god utbildning i en trygg miljö och skolan har ansvar att säkerställa barnens trygghet när de befinner sig i verksamheten. Trygghet bidrar också till studiero så barnen kan tillgodose sig undervisningen. Att ett stort antal barn ändå utsätts för våld i form av mobbning i skolan, och att trenden dessutom visar på en ökning av utsattheten, visar tydligt att det arbete som görs för att förebygga våld i skolmiljön inte är tillräckligt och att arbetet behöver förstärkas.

Vi bedömer att det finns behov av krafttag och ett helhetsgrepp för att vända den negativa utvecklingen avseende våld i skolan. Mot denna bakgrund bedömer vi att regeringen behöver ta initiativ till en kommission mot mobbning där svensk och internationell expertis, myndigheter och frivilligorganisationer med kunskap på området ges i uppdrag att baserat på bästa tillgängliga kunskap och evidens analysera behovet av och föreslå åtgärder som syftar till att förebygga våld i form av kränkningar och mobbning i skolmiljö. Analysen och åtgärderna ska även omfatta kränkningar och mobbning som är skolrelaterade och som sker i digitala miljöer.

Kommissionens arbete bör omfatta såväl trygghetsskapande och tidigt förebyggande arbete, som sådant arbete som behövs för att

upptäcka utsattheten, förhindra att våld upprepas och för att ge stöd till den som utsatts. Skillnader i utsatthet utifrån exempelvis kön, sexuell läggning eller könsidentitet, funktionsnedsättning, religion och etnisk tillhörighet behöver beaktas och behoven av särskilda insatser i syfte att förebygga våld mot barn i grupper där risken för utsatthet är högre behöver analyseras. En starkt likvärdighet mellan skolor kopplat till arbetet mot kränkningar och mobbning ska eftersträvas. Användningen av befintliga kunskapsstöd kan behöva undersökas och behov av tydligare reglering avseende skolornas arbete mot kränkningar och mobbning övervägas. Förslaget ligger bland annat i linje med vad Stiftelsen Friends framhållit i sin rapport för år 2022.⁴²

En obligatorisk del i det systematiska kvalitetsarbetet

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.10 är den reglering som finns i dag inte tillräcklig för att säkerställa att förskolor och skolor bedriver ett ändamålsenligt systematiskt förbättringsarbete kopplat till kränkningar och våld i förskole- och skolmiljön. Det som saknas är bland annat tydliga krav på analys och uppföljning. En viktig förutsättning för att nå långsiktig framgång är att arbetet mot våld i den egna verksamheten utgör en del i skolans ordinarie arbete för att utveckla kvaliteten i utbildningen. Mot bakgrund av de brister i skolornas hantering vid våldsutsatthet som beskrivs närmare i kapitel 8 bedömer vi att det är av stor vikt att det, när föreskrifter avseende systematiskt kvalitetsarbete enligt 4 kap. 6 § skollagen (2010:800) tas fram, görs tydligt att även det förebyggande arbetet mot kränkande behandling ska inkluderas och regelmässigt ingå i det systematiska kvalitetsarbetet på alla nivåer. Vi delar således den bedömning som bland annat framförts av Skolinspektionen i samband med att förslaget om ny reglering lades fram.⁴³

⁴² Friends (2022). *Friendsrapporten 2022. 10 år av barnens röster!*, s. 32.

⁴³ Skolinspektionen (2021). *Yttrande över departementsskrivelsen Nationell plan för trygghet och studiero*, (Ds. 2021:13), dnr 2021:3451.

Undersöka förutsättningar för ett nationellt enkätssystem för användning i enskilda skolors systematiska kvalitetsarbete

Utöver att det för närvarande saknas tydlig reglering om att analys och uppföljning ska göras avseende kränkningar i förskole- och skolmiljön (som beskrivs närmare ovan) saknas även tydliga krav på skolor och huvudmän att kartlägga förekomsten av kränkningar och mobbning i de egna verksamheterna. Enligt vår bedömning bör detta vara en självklar del i det systematiska kvalitetsarbete som ska bedrivas i varje enskild skola. Att kartlägga utgångsläget är ett nödvändigt första steg för att kunna genomföra en analys och fatta beslut om relevanta åtgärder. Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.10 bedömer vi att den enkät som i dagsläget genomförs i skolorna inte är tillräcklig för att ge de enskilda skolorna och huvudmännen den kunskap som vi bedömer behövs för att dessa ska kunna genomföra de analyser och fatta de beslut som krävs för att åstadkomma ett effektivt och träffsäkert arbete mot mobbning och kränkningar.

Analys och beslut avseende relevanta åtgärder behöver göras mot bakgrund av förutsättningarna på den enskilda skolan. Även kartläggningen kommer delvis att behöva se olika ut och genomföras på olika sätt. Faktorer som kan påverka är exempelvis åldersstrukturen på skolan, antalet elever, den fysiska miljön, geografiska och demografiska förutsättningar. Samtidigt behöver beaktas att skolor och huvudmän har olika förutsättningar avseende att genomföra ett sådant kartläggningsarbete och vår bedömning är att – för att underlätta, driva på och bidra till likvärdighet i arbetet i skolor över landet – bör vissa delar av kartläggningen standardiseras och vissa verktyg för genomförandet tillhandahållas nationellt. Mot denna bakgrund bedömer vi att ett arbete behöver initieras för att ta fram ett nationellt enkät-system med särskilt syfte att närmare kartlägga omständigheter kopplat till våld i form av kränkningar och mobbning i de enskilda skolorna. Syftet är att resultatet från enkäten, tillsammans med andra underlag, ska ligga till grund för huvudmännens och skolornas analys och beslut om relevanta åtgärder för att i den egna verksamheten förebygga våld kopplat till skolmiljön, upptäcka utsatthet för sådant våld, samt för att ge skydd och stöd till den som utsatts. Vi bedömer att ett nationellt tillhandahållt enkätssystem skulle ge huvudmän och skolor bättre förutsättningar för ett målinriktat och ändamålsenligt arbete mot våld och bidra till att utjämna skillnader mellan skolor

avseende möjligheterna att bedriva ett systematiskt kvalitetsarbete på området. En gemensam utformning skulle även stärka möjligheterna till lokal, regional och nationell uppföljning.

Uppdraget att i ett första steg undersöka förutsättningarna för att ta fram och tillhandahålla ett sådant nationellt enkätssystem, bör genomföras av Skolverket i samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten, Skolinspektionen och Folkhälsomyndigheten. Arbetet bör genomföras i samråd med MUCF samt i dialog med andra berörda aktörer, exempelvis från civilsamhället. Förslaget ligger bland annat i linje med vad Stiftelsen Friends framhållit i sin rapport för år 2022.⁴⁴

Arbetet för att förebygga våld i samhällets vård behöver fortsätta

Bedömningar:

- Ett fortsatt aktivt utvecklingsarbete behöver bedrivas för att förebygga, upptäcka och förhindra våld mot barn i samhällets vård. Effekten av åtgärder och författningsändringar behöver följas upp.
- I det fortsatta arbetet för att öka kvaliteten i insatser som ges till barn i samhällets vård bör övervägas hur Inspektionen för vård och omsorg genom sin tillsyn i högre utsträckning kan bidra till att förebygga våld mot barn i samhällsvården, samt hur tillsynen kan stärkas för att i högre utsträckning identifiera våld som sker i verksamheterna. Det bör också övervägas att närmare utreda förutsättningarna för att vid Inspektionen för vård och omsorg inrätta ett ombud med uppgift att bevaka barns rättigheter vid vistelse i samhällets vård, inklusive boende med särskild service och korttidsvistelse enligt Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, och att utreda uppgifter om våld mot barn i sådan vård.

Som beskrivs närmare i kapitel 5 och avsnitt 8.4.11 förekommer det att barn utsätts för olika former av våld under den tid som de är placerade i den sociala barn- och ungdomsvården. Det kan handla om våld som utövas av andra barn och unga som är placerade i det aktuella boendet, eller av personer som finns i andra sammanhang där barnet befinner

⁴⁴ Friends (2022). *Friendsrapporten 2022. 10 år av barnens röster!*, s. 35.

sig under den tid som barnet bor där. Det kan också handla om våld som utövas av vuxna, så som verksamhetspersonal eller familjehemsföräldrar. Att barn utsätts för våld när de befinner sig i samhällets vård är oacceptabelt, och som också beskrivs närmare i avsnitt 8.4.11 har det allvarliga konsekvenser för det barn som utsätts. Bland annat har barn berättat om hur våldet i vissa fall medfört vårdsammanbrott, det vill säga till att den aktuella placeringen behövt avbrytas och barnet behövt flytta till ett nytt boende. Detta som en konsekvens av händelsen och/eller det efterföljande måendet hos barnet. Barn med erfarenhet av vårdsammanbrott har beskrivit att flyttarna blivit en del av vardagen med en negativ inverkan på ens psykiska mående.

Placering av ett barn i samhällets vård hör till de mest ingripande insatser som socialtjänsten kan besluta om, och med detta kommer ett mycket stort ansvar.⁴⁵ Vi anser att det är angeläget att samhället gör sitt yttersta för att säkerställa trygghet och frihet från våld för dessa barn, och vi bedömer att de förslag som vi lagt avseende bland annat kartläggnings-, analys- och planeringsarbete, kunskapsutveckling, samt spridning och implementering av kunskap är viktiga delar i detta. Här vill vi särskilt understryka att även behov av ökad kunskap på verksamhets-/ledningsnivå beaktas i det arbetet.

Härutöver har det i oktober 2021 tillsatts en utredning med uppdrag att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i samhällets vård.⁴⁶ I direktivet till utredningen anges att syftet med uppdraget är att säkerställa att barn och unga som placeras utanför det egna hemmet alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård. I utredningens uppdrag ingår även att undersöka om det behövs åtgärder för att barn och unga lättare ska kunna framföra klagomål på vårdens innehåll. Utredningens uppdrag ska redovisas i april 2023.

Mot bakgrund av att det pågår en fördjupad utredning på området som snart ska avge sina förslag lämnar vi här inte något specifikt förslag kopplat till att förebygga och upptäcka våld som sker i samhällsvården. Utifrån att brister i form av våld i samhällsvården är ett problem som över åren visat sig vara en utmaning att komma till rätta med, och detta är ett oerhört angeläget område, bedömer vi att det ändå finns skäl för att särskilt framhålla vikten av att ett fortsatt

⁴⁵ 6 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453). Det är socialnämndens ansvar att sörja för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård.

⁴⁶ Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård*.

utvecklingsarbete bedrivs för att förebygga och upptäcka våld mot barn i samhällsvården och att effekten av de åtgärder och eventuella författningsändringar som genomförs måste följas upp.

I det fortsatta arbetet kan det även finnas skäl för att särskilt se närmare på hur Inspektionen för vård och omsorg (IVO) genom sin tillsyn i högre utsträckning kan bidra till att förebygga våld mot barn i samhällsvården och hur tillsynen kan stärkas för att i högre utsträckning identifiera våld som sker i verksamheterna. Det kan också finnas skäl för att närmare utreda förutsättningarna för att vid IVO inrätta ett ombud med uppgift att bevaka barns rättigheter vid vistelse i samhällets vård, inklusive boende med särskild service och korttidsvistelse enligt Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, och att utreda uppgifter om våld mot barn i sådan vård.

Avskiljning och fastspänning med bälte

Bedömning: FN:s barnrättskommitté har i sina rekommendationer till Sverige år 2015 uttryckt allvarlig oro över bland annat användningen av remmar eller bälten och av avskiljning. Kommittén rekommenderade Sverige att vidta åtgärder för att förbjuda avskiljning och bältning på institutioner. Sverige har vidtagit åtgärder men inte fullt ut efterlevt rekommendationerna. Även socialutskottet i riksdagen har i ett betänkande uppmanat regeringen att vidta åtgärder för att avskiljning på SiS-hem ska upphöra. För att fullt ut leva upp till dessa rekommendationer, anser utredningen att åtgärder måste tas för att i lag förbjuda användning av avskiljning och bältning på institutioner för barn. Exempelvis bör regeringen se över direktivet för utredningen om barn och unga i samhällets vård och möjliggöra för utredningen att lämna förslag på detta område.

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.11 finns i dagsläget lagmässigt utrymme för att under vissa omständigheter tillfälligt hålla ett barn som vårdas på särskilda ungdomshem i avskildhet.⁴⁷ För barn som vårdas i den psykiatriska tvångsvården finns lagmässigt utrymme för att under vissa omständigheter tillämpa kortvarig fastspänning med

⁴⁷ 15 c § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

bälte eller liknande anordning, eller att kortvarigt hålla barnet avskilt från de andra patienterna.⁴⁸ Som också beskrivs närmare i avsnitt 8.4.11 har FN:s barnrättskommitté i sina rekommendationer till Sverige år 2015 uttryckt allvarlig oro över bland annat användningen av remmar eller bälten och av avskiljning. Kommittén har bland annat uppmanat Sverige att förbjuda användningen av remmar och bälten och av avskiljning i psykiatriska vårdmiljöer och på andra inrättningar, samt att säkerställa att barn på alla vårdinrättningar har tillgång till en oberoende klagomålsmekanism, att förhållandena på sådana institutioner regelbundet och effektivt övervakas och att rapporter om grym, omänsklig eller förnedrande behandling av förvarstagna barn skyndsamt och objektivt utreds. Kommittén har också uppmanat Sverige att utbilda medicinsk och icke-medicinsk personal i vårdmetoder som inte inbegriper våld och tvång.⁴⁹

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.11 har sedan 2015 flera utredningar och förändringar genomförts i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga samt av lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård. Sverige har emellertid inte fullt ut mött upp den kritik och efterlevt de uppmaningar som framförts från FN:s barnrättskommitté år 2015. Vi noterar också att regeringens uppdrag till den pågående utredningen om barn och unga i samhällets vård inte omfattar en översyn av förutsättningarna för vård enligt 2 och 3 §§ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller SiS särskilda befogenheter.⁵⁰

Under den senaste tiden har Sverige ånyo granskats av FN:s barnrättskommitté. Kommittén har i den frågelista regeringen hade att svara på, uttryckligt efterfrågat information om steg som tagits för att förbjuda avskiljning och bältning. Regeringen har i oktober 2021 avlämnat Sveriges rapport till kommittén och har där särskilt redogjort för de förändringar i lagar som rör avskiljning och fasthållning med bälte som har genomförts.⁵¹ FN:s barnrättskommitté har när detta betänkande skrivs ännu inte avgett sina sammanfattande slutsatser och rekommendationer till Sverige. Dessa kommer att lämnas i februari 2023.

⁴⁸ 6 a § lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård.

⁴⁹ CRC/C/SWE/CO/5 (2015), *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport*, punkt 26.

⁵⁰ Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård*, s. 9.

⁵¹ Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2021-10-15), *Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport till FN:s Kommitté för barnets rättigheter*, s. 31 ff.

Utredningen konstaterar att Sverige ännu inte lever upp till de krav som ställs utifrån hur barnkonventionen tolkas av FN:s barnrättskommitté. Vi anser därför att den utredning som ser över barn och unga i samhällets vård bör få ett tilläggsdirektiv för att se över hur avskiljning och bältning kan förbjudas på institutioner för barn. Under tiden bör även andra åtgärder vidtas för att minska antalet avskiljningar och bältningar på institutionerna och det våld mot barn som utövas när befogenheterna ska utövas.

15.2 Barns våldsutsatthet ska upptäckas

Förslag: Att följande insatsområden ska prioriteras inom mål 2:

1. Förutsättningarna för barn att reagera på våldet och signalera till omgivningen ska stärkas.
2. Vuxnas förutsättningar och förmåga till upptäckt samt att agera vid tecken på våld ska förbättras.
3. Informationshanteringen och omsorgen om barnet vid misstanke om våldsutsatthet ska förbättras.

Ett barn har rätt att skyddas mot alla former av våld och möjligheten till skydd och stöd är många gånger beroende av att någon utomstående uppmärksammar situationen och ingriper. Vår bedömning är att det finns flera övergripande områden där det krävs insatser för att våld som drabbar eller riskerar att drabba barn ska upptäckas i tid. Det handlar bland annat om att göra våldet pratbart, att ge barn förutsättningar för att berätta och att bemöta barnet på ett respektfullt sätt. Det handlar också om att främja en lyhördhet hos omgivningen och om att ställa frågor till barn om våld. Det måste också säkerställas att det finns en fungerande kedja från att våldet upptäcks till det att eventuella insatser sätts in i syfte att tillgodose barnets behov av skydd och stöd, samt att denna kedja upplevs som begriplig och trygg för de barn som berörs. Nedan beskrivs de insatsområden som utredningen bedömer bör prioriteras för att sträva mot målet att barns våldsutsatthet ska upptäckas. Där redogörs även för vissa åtgärder som utredningen anser bör genomföras.

15.2.1 Förutsättningarna för barn att reagera på våldet och signalera till omgivningen ska stärkas

Som beskrivs närmare i kapitel 9 finns det olika omständigheter som hindrar eller försvårar för barn som drabbas av våld att berätta för någon utomstående eller söka hjälp på annat sätt, och många barn avstår ifrån att avslöja det våld de utsätts för. Exempelvis kan relationen till våldsutövaren, en rädsla för att ett avslöjande kan förvärra situationen, våldets normaliseringsprocess, och/eller upplevda tabun kring våldet medföra trösklar för barnet att söka hjälp på egen hand. Det förtroende barnet har för personer i sin omgivning och det bemötande som barnet får är också av betydelse. Även tilliten till det stöd som samhället kan erbjuda har betydelse och ett bristande förtroende kan utgöra ett hinder.

Mot denna bakgrund anser vi att insatser för att stärka förutsättningarna för barn att uppfatta situationer som omfattar våld samt signalera till omgivningen bör prioriteras. Åtgärder inom insatsområdet kan exempelvis handla om att öka barns kunskaper om våld och om var man kan vända sig om man har behov av hjälp. Det kan också handla om insatser för att minska det tabu som kan finnas kring våldet och åtgärder som kan bidra till att varje barn har någon vuxen som barnet upplever som trygg att vända sig till. Nedan presenteras åtgärdsförslag med koppling till insatsområdet.

Öka barns förutsättningar att uppfatta och agera när våldet sker

Förslag:

- Brottsoffermyndigheten ges i uppdrag att säkerställa tillgången till informationsmaterial som är avsett och anpassat för barn, om olika former av våld, dess skadeverkningar samt om vilken hjälp som finns att få. Materialen ska vara anpassade för och ta hänsyn till särskilda behov utifrån bland annat ålder, språk och funktionsnedsättning, som kan finnas hos målgruppen. Vidare ska materialet vara anpassat för att spridas i förskolan och samtliga skolformer⁵². Uppdraget ska genomföras i samverkan med Skolverket och Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt

⁵² Med samtliga skolformer avses förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan

kunskapscentrum) samt andra berörda myndigheter och aktörer. Barn ska involveras i planering och genomförande av uppdraget.

- Skolverket ges i uppdrag att utreda och lämna förslag på hur en satsning för att höja barns kunskaper om våld kan genomföras i förskolan och samtliga skolformer⁵³. Insatserna ska omfatta kunskap om de våldsformer som omfattas av barnkonventionens definition av våld. De föreslagna insatserna ska inkludera stöd till yrkesverksamma inom förskolan och skolan att genomföra satsningen och samtala med barnen om ämnet. Skolverkets redovisning ska inkludera en planering för hur satsningen ska följas upp och utvärderas. Barn ska involveras i genomförandet av uppdraget. Skolverket ska i arbetet samverka med relevanta myndigheter och aktörer.

Informationsmaterial riktat till barn

Att barn drar sig för att berätta om det våld de utsätts för är ett problem som samhället måste komma till rätta med. Den normaliseringsprocess som omfattar olika våldshandlingar och som kan medföra att barn inte uppfattar allvaret eller underskattar konsekvenserna av det våld de utsätts för, eller som de utsätter andra för, är högst problematisk. Det är också problematiskt när barn saknar kunskap om vart de kan vända sig för att få stöd och hjälp från utomstående, i de fall barnet upplever att det saknas trygga vuxna att vända sig till i det egna nätverket. Vi ser därmed behov av att öka barns handlingskraft att agera om och när våldet inträffar. Vetskap om vilken hjälp som finns att få kan vara en förutsättning för att barn ska kunna agera, genom att exempelvis söka hjälp från omgivningen.

Vår bedömning är att det är viktigt att det finns tillgång till informationsmaterial anpassat för barn som verksamheter som möter barn kan använda sig av samt sprida till målgruppen. Särskild hänsyn behöver tas till barn som löper förhöjd risk att bli utan information, exempelvis nyanlända barn, barn som inte går i skolan samt barn i särskola. Mot bakgrund av detta bedömer vi att ett uppdrag bör ges till Brottsoffermyndigheten att säkerställa att det finns informa-

⁵³ Med samtliga skolformer avses förskoleklass, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan

tionsmaterial riktat till barn om olika former av våld, dess skadeverkningar samt om vilken hjälp som finns att få.

Barn ska involveras i planering och genomförande av uppdraget. Vidare ska uppdraget genomföras i samverkan med Skolverket och Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) samt andra berörda myndigheter och civilsamhällesaktörer såsom Barnombudsmannen, Socialstyrelsen, Myndigheten för delaktighet, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Stiftelsen Allmänna Barnhuset samt organisationer från civilsamhället. Inom ramen för uppdraget bör tidigare framtaget material beaktas och återanvändas alternativt revideras efter behov. Exempelvis har Brottsoffermyndigheten haft i uppdrag av regeringen att i samverkan med Barnombudsmannen ta fram eller anpassa information om skydd och stöd direkt riktad till barn och unga som brottsoffer. Uppdraget redovisades 2014 och resulterade bland annat i webbplatsen jagvillveta.se och boken *Liten*, framtagen i samarbete med Stina Wirsén. För att materialet skulle få ytterligare spridning och användning fick Brottsoffermyndigheten sedan ett uppföljande uppdrag att ta fram en handledning till materialet för personal i förskolan. Vidare har Rädda Barnen i samverkan med Barnafrid fått medel för att genomföra ett projekt som syftar till att höja kunskapen om barns våldsutsatthet och normalisera samtal om våld. Den primära målgruppen är barn i årskurs fyra och barn i grundskolan men når även lärare, elevhälsa och personal inom socialtjänsten. Inom projektet utvecklas ett användarvänligt och kapacitetsstärkande metodstöd för skola och särskola som även tillhandahåller ett interaktivt digitalt verktyg för att öva på svåra samtal. Metodstödet testas inom skolor och av samarbetsaktörer i två regioner och är därefter tänkt att spridas till övriga landet och andra aktörer. Avsikten är även att metodstödet och materialet ska bli avgiftsfritt och tillgängligt via en digital plattform.⁵⁴ Även annat material som är framtaget inom ramen för tidigare regeringsuppdrag bör beaktas, såsom informationsmaterialet *Dags att prata om*⁵⁵ från Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Barnombudsmannens *Mina Rättigheter*.

⁵⁴ <https://www.arvsfonden.se/projekt/alla-projekt/projektsidor/det-handlar-om-trygghet> (hämtat 2022-12-04).

⁵⁵ <https://dagsattprataom.se> (hämtat 2022-12-04).

Kunskapshöjande insatser i förskola och skola

Förutsättningarna för barn att uppfatta situationer som omfattar våld samt signalera till omgivningen måste stärkas. Att sätta samtal om våld på agendan bidrar till att göra våld pratbart och kan underlätta för barn att berätta för vuxna om sin utsatthet och därigenom öka möjligheten att få rättigheter i form av skydd, stöd och behandling tillgodosedda. Mot denna bakgrund bedömer vi att en satsning för att höja barns kunskaper bör genomföras i förskola och skola. Syftet ska vara att, på ett åldersadekvat och behovsanpassat sätt, ge barn i förskola och skola fördjupad kunskap om vad våld är, vad våld kan få för konsekvenser och om egna och andras rättigheter relaterat till de former av våld som lyfts fram i barnkonventionen. Syftet ska också vara att ge grundläggande kunskaper om samhällets olika aktörer och dess roll i fråga om att ge skydd, stöd och behandling till barn som utsatts eller riskerar att utsättas för våld. Det är viktigt att de kunskapshöjande insatserna inkluderar stöd till yrkesverksamma att genomföra satsningen och att samtala med barnen om ämnet. Stödet behöver ta hänsyn till såväl behov av kunskaper i sig som förutsättningar att tillämpa dessa i det vardagliga arbetet och i mötet med barn. Det övergripande ansvaret för en satsning som riktar sig till barn och yrkesverksamma i förskola och skola bör ligga hos Skolverket. Vidare behöver barn ges möjlighet att vara involverade i genomförandet av uppdraget.

Kunskaper och erfarenheter som andra myndigheter och aktörer har inom området bör tas till vara. Exempelvis har MUCF erfarenhet av att genomföra informationsinsatser och kompetenshöjande insatser, bland annat inom frågor som har direkt eller indirekt beröring med våldsområdet. Myndigheten har bland annat inom ramen för regeringsuppdrag avseende hedersrelaterat våld och förtryck genomfört utbildningsinsatser i samarbete med UMO⁵⁶, tagit fram en vägledning i att samtala med unga samt utvecklat det webbaserade utbildningspaketet *Rätt att veta!*. Myndighetens insatser har riktat sig till såväl unga själva, som brett till vuxna samt yrkesverksamma och blivande yrkesverksamma.⁵⁷ Sedan 2008 pågår även ett arbete i ett antal skolor

⁵⁶ UMO är en webbplats för alla som är mellan 13 och 25 år. På UMO finns svar på frågor om sex, hälsa och relationer. UMO drivs på uppdrag av alla Sveriges regioner och kommuner.

⁵⁷ Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (2022). *Informationsinsatser rörande hedersrelaterat våld och förtryck, hälsa och jämställdhet. Delredovisning av regeringsuppdrag Ku2020/02624 (delvis)*.

runt om i landet, genom samverkansmodellen *Kärleken är fri*, som är ett samarbete mellan frivilligorganisationer och myndigheter för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck och stärka barns rättigheter.⁵⁸ Vidare har Rädda barnen tagit fram vägledningen *Stopp min kropp*, för föräldrar och andra för barnet viktiga vuxna, med tips och råd om hur man kan prata med barn i olika åldrar om kroppen, gränser och sexuella övergrepp. Till vägledningen finns även annat material framtaget, såsom lästlätta böcker riktade till barn i förskolan och lågstadiet samt material på olika språk. Materialet sprids bland annat till privatpersoner, skolor och förskolor runt om i landet.⁵⁹ Erfarenheter från dessa arbeten och uppdrag bör tas till vara. Även Specialpedagogiska skolmyndigheten, Myndigheten för delaktighet och Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötlands län har kunskaper och erfarenheter som bör tas till vara i planeringen av insatserna. En utgångspunkt för satsningen ska vara att se till de behov barn har av att prata med vuxna om ämnet. Det långsiktiga målet är att kunskapshöjande insatser om våld och rättigheter relaterade till våldsutsatthet ska bli ett permanent inslag i barns utbildning. Det är emellertid viktigt att insatser som genomförs brett i förskola och skola är väl underbyggda. Det kan därför finnas skäl att inleda med pilotverksamheter. Om och i sådant fall hur ett sådant pilotprojekt bör genomföras bör övervägas i Skolverkets förslag.

Föreslaget uppdrag har en nära koppling till förslaget i 15.1.2 om att behovet av att förmedla kunskaper om våld förstärks i läroplanerna för förskolan och samtliga skolformer. Förslaget i denna del har framför allt fokus på *hur* barns förutsättningar att reagera mot våldet ska kunna stärkas, genom kunskapshöjande insatser, medan förslaget i 15.1.2 fokuserar på *att* kunskapen ska förmedlas. Särskilda skrivningar i läroplanen syftar till att kunskapsförmedlingen ska ske likvärdigt inom förskolor och skolor runt om i landet.

⁵⁸ <https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/karleken-ar-fri/om-karleken-ar-fri/> (Hämtat 2022-12-04).

⁵⁹ https://www.raddabarnen.se/rad-och-kunskap/foralder/stopp-min-kropp/?gclid=Cj0KCQiAvqGcBhCJARIsAFQ5ke4cdekUc9oV6m5e2Qo0quk4DEYzRv0kJdgmqoysJGInjhiDHNK5CM4aAhtREALw_wcB (Hämtat 2022-12-04).

15.2.2 Vuxnas förutsättningar och förmåga till upptäckt samt att agera vid tecken på våld ska förbättras

Vuxna som finns runt barnen fyller en viktig roll i att uppmärksamma och tyda tecken på våld, som mottagare av barns signaler och avslöjanden om våld, och som personer som aktivt kan agera till skydd och stöd för de barn som behöver det. Som beskrivs närmare i kapitel 9 har vi emellertid i vår utredning kunnat se att kunskaper, förmåga eller tid hos vuxna i omgivningen att prata med barn om svåra upplevelser i vissa fall saknas. Det kan också handla om bristande rutiner för att föra samtal om våld på tal, samt bristande rutiner för att upptäcka våld och agera vid misstanke om att ett barn far illa. Samhället har ett stort ansvar att aktivt arbeta för att upptäcka barns våldsutsatthet och vikten av att på ett så tidigt stadium som möjligt identifiera och uppmärksamma barns utsatthet för våld eller risk att utsättas för våld kan inte nog understrykas. Mot denna bakgrund bedömer vi att insatser för att förbättra vuxnas förutsättningar och förmåga att upptäcka våld och agera ska prioriteras. Vi föreslår även ett antal åtgärder kopplat till området.

Förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan

Förslag: Skolverket ges i uppdrag att se över samt åtgärda behovet av förtydliganden i relevanta styrdokument avseende hur arbetet ska bedrivas inom ramen för skolans övergripande elevhälsoarbete, med utgångspunkt i kända risk- och skyddsfaktorer kopplat till barns levnadsvillkor, däribland insatser i syfte att upptäcka och motverka olika former av våld. Uppdraget ska, i den mån det är tillämpligt, knyta an till förslag och pågående arbete i syfte att skapa ett nationellt hälsoprogram för barn och unga.

För att upptäcka barns våldsutsatthet krävs i vissa fall en särskild lyhördhet från de vuxna som barnet möter i sin vardag. Om tillräckliga kunskaper saknas hos omgivningen för att uppmärksamma tecken på våld eller uppfatta de signaler barnet sänder ut, får det konsekvenser för möjligheten att förhindra att barn drabbas av våld och för att tillgodose de stöd- och behandlingsbehov som barnet har. Personal inom förskolan och skolan inklusive skolans fritidsverk-

samhet är centrala aktörer i att upptäcka det våld som drabbar barn, inom den egna verksamhet men också i att uppmärksamma våld som sker i andra miljöer som barnet befinner sig i, som i hemmet eller under fritiden.

Mätningar och samtal med professionen tyder på att det finns en beredskap, exempelvis inom elevhälsan, att ta sig an frågan om ett införande av rutinfrågor om våld inom ramen för elevhälsosamtalet.⁶⁰ Vi har kunnat konstatera att det i många fall saknas vägledning i form av handfasta verktyg och strukturerade arbetsmetoder för ökad upptäckt inom förskolan och skolan. Som beskrivs närmare i avsnitt 9.5.3 efterfrågas nationella riktlinjer, bland annat för att få ett så enhetligt system som möjligt. Skolpersonal efterfrågar även utbildning, vägledning och kunskap relaterat till uppgiften att aktivt verka för att upptäcka våld som drabbar barn. Stöd efterfrågas bland annat i form av föreläsningar, utökad samverkan med andra professioner, samtalsgrupper med andra i samma yrkeskår, handledning samt att kunskap om våld ska förmedlas inom ramen för såväl grundutbildningen som i form av fortbildning.

Skolans och rektorns elevhälsoansvar regleras i skollagen.⁶¹ Här regleras även ansvaret för elevers trygghet och studiero samt ansvaret att motverka kränkande behandling och för att agera om så sker.⁶² Rektors ansvar specificeras ytterligare i läroplanerna. Läroplanen utgör också ett styrande dokument för utbildning och undervisning i grundskolan och gäller i vissa delar även för förskoleklasser och fritidshem.⁶³ Läroplanen innehåller flera delar, bland annat om skolans uppdrag, grundläggande värden samt övergripande mål och riktlinjer. De olika delarna avser att styra olika aspekter av lärarens arbete. Av läroplanen framgår även att rektor förväntas ta ett övergripande ansvar för att skolans verksamhet inriktas mot de nationella målen samt att elevhälsans personal, lärare och rektor har ett tydligt gemensamt uppdrag. De ska alla stödja alla elevers utveckling mot målen, både kunskapsmål och sociala mål. Elevhälsan ska främst arbeta hälsofrämjande och förebyggande.⁶⁴ Vidare finns en vägledning för elevhälsan som bland annat beskriver de ansvarsområden som elevhälsans profes-

⁶⁰ Blomgren K. (2016). *Att upptäcka våld mot barn - om rutinfrågor inom elevhälsan*, s. 18 ff.

⁶¹ 2 kap. 25–28 §§ skollagen (2010:800).

⁶² 5 kap. respektive 6 kap. skollagen (2010:800).

⁶³ Avser läroplan för förskolan, förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan samt gymnasieskolan.

⁶⁴ 2 kap. 25 § skollagen (2010:800).

sioner kan ha. En viktig del av elevhälsans arbete är samverkan och tvärprofessionellt arbete inom den samlade elevhälsan, men även med lärare och skolans övriga personal.⁶⁵ Vägledningen har tagits fram gemensamt av Skolverket och Socialstyrelsen och är för närvarande under revidering.

Mot bakgrund av detta föreslås Skolverket få i uppdrag att se över samt åtgärda behovet av förtydliganden i relevanta styrdokument avseende insatser som bör genomföras i syfte att upptäcka och motverka olika former av våld. Förtydliganden bör bland annat omfatta ansvaret som ledning och personal har att införa och tillämpa rutiner för att uppmärksamma, fråga och agera inom skolväsendets verksamheter som riktar sig till barn. Vidare kan förtydliganden krävas kring olika former av våld som behöver uppmärksammas, exempelvis sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt försummelse.

Socialstyrelsen har haft i uppdrag att göra en förstudie om hur förutsättningarna för ett nationellt hälsoprogram för barn och unga ser ut och lämnat förslag som rör framtagande av ett sådant program, exempelvis vad gäller tidplan och möjligheter till implementering samt hur indikatorer kan användas för att bedöma just implementering av och följsamhet till ett nationellt hälsoprogram. Vidare bedömer Socialstyrelsen att stöd för att upptäcka barn och unga som är utsatta för våld och stöd för att förebygga våld mot barn och unga utgör angelägna delar av innehållet i ett nationellt hälsoprogram för barn och unga.⁶⁶ Stödet kan bland annat bestå av:

- rekommendationer om att systematiskt fråga om våld.
- metoder för samtal om våldsutsatthet.
- metoder för att identifiera tecken på våldsutsatthet hos både vårdnadshavare och barnet eller den unge.

Utredningen gör bedömningen att förslaget som rör förbättrade rutiner för upptäckt inom skolan, i den mån det är lämpligt, bör kunna kopplas till det aktuella förslaget om att utveckla ett nationellt hälsoprogram för barn och unga.

⁶⁵ Socialstyrelsen och Skolverket (2016). *Vägledning för elevhälsan*.

⁶⁶ Socialstyrelsen (2022). *Förstudie – nationellt hälsoprogram för barn och unga*, s. 23.

Om att ställa frågor om våld inom vård och omsorg

Förslag:

- Socialstyrelsen ges i uppdrag att följa upp i vilken utsträckning frågor om våld ställs inom vård och omsorg, samt i vilken utsträckning insatser ges i syfte att motverka våldet och våldets negativa konsekvenser i de fall frågorna mynnar ut i avslöjanden om våld.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) ges i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen kartlägga behov och utbud av metoder och arbetssätt för att screena för våld inom barnhälsovården och elevhälsan, samt bedöma metodernas lämplighet/användbarhet.
- Socialstyrelsen, ges i uppdrag att mot bakgrund av ovanstående föreslagna uppdrag undersöka och bedöma behovet av att förtydliga och/eller utöka befintliga rekommendationer kring att systematiskt fråga om våld inom berörda verksamheter inom socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården.

Uppföljning av frågor om våld som ställs inom vård och omsorg

Arbetet med att införa rutiner och arbetssätt för att inom vård och omsorg systematiskt fråga barn och deras anhöriga om våld i syfte att förebygga samt upptäcka förekomst av våld, pågår på olika håll runt om i landet. Bland annat har Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV) arbetat med att implementera ett arbete som går ut på att ställa rutinmässiga frågor om våld inom samtliga vårdcentraler och rehabmottagningar inom regionen och där även privata verksamheter bjöds in att delta i implementeringen.⁶⁷ Det är mycket som talar för att pågående arbete kring att systematiskt ställa frågor om våld behöver få tid och utrymme att fortsätta utvecklas. Vi har tidigare (se kapitel 9) beskrivit hur förekomst eller risk för våld kan upptäckas genom bland annat en särskild lyhörddhet

⁶⁷ Information om Utvecklingsprojekt - Fråga på rutin. Hämtad från Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer (VKV).
<https://www.valdinararelationer.se/vkv/utvecklingsprojekt/fraga-pa-rutin/> (hämtat 2022-12-04).

och vaksamhet, genom olika screeningverktyg⁶⁸ och/eller genom att ställa frågor om våld. En särskild lyhördhet och vaksamhet kan också vara en förutsättning för att upptäcka fysiska tecken som kan tyda på att ett barn far illa. Runt om i landet pågår också ett implementeringsarbete genom bland annat försöksverksamheter och satsningar av olika slag i syfte att öka kunskapen om och tillämpningen av verktyg och rutiner för att upptäcka våldsutsatthet och våldsutövande. Insatser i form av bland annat framtagandet av vägledning och rekommendationer har även genomförts från Socialstyrelsens sida för att stärka förmågan hos de personer som finns runt barnen, i att axla rollen och ansvaret att upptäcka våld, med fokus på våld som sker i nära relationer.⁶⁹

Vår bedömning är att fungerande rutiner för att upptäcka våld kan bidra till att förebygga ohälsa och öka livskvaliteten hos en utsatt grupp av barn och att dessa satsningar därför bör få möjlighet att fortsätta utvecklas och förbättras. Samtidigt är det viktigt att inte enbart fokusera på rutiner för att upptäcka våldsutsatthet eller våldsutövande, utan även på rutiner som syftar till att möta aktuella behov med anledning av våldsutsatthet samt insatser i syfte att följa upp i vilken mån insatser som ges utgör ett adekvat stöd. Parallellt med ett pågående utvecklings- och implementeringsarbete kring systematiska och rutinmässiga frågor om våld bör det därför även kartläggas vad frågor om våld inom berörda verksamheter resulterar i för de individer som det ytterst berör. Bland annat behöver utfärdade rekommendationer eller riktlinjer avseende att ställa frågor om våld följas upp för att bedöma hur de faller ut i praktiken och för att mäta effekten av insatserna, samt undersöka vilka förutsättningar som krävs för en lyckad implementering. Mot bakgrund av detta föreslås Socialstyrelsen få i uppdrag att undersöka huruvida frågor om våld ställs inom vård och omsorg och i vilken utsträckning ett sådant arbets sätt de facto mynnar ut i avslöjanden om våld samt adekvata insatser för de barn som berörs.

⁶⁸ Exempelvis screening av små barns stressreaktioner genom Alarm Distress Baby Scale (ADBB).

⁶⁹ Socialstyrelsen (2014). *Att vilja se, vilja veta och att våga fråga. Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet.*

Undersöka behov och lämplighet avseende screening för våld

Screening för våld kan utföras av exempelvis personal inom hälso- och sjukvården och innebär att det görs rutinmässigt och oberoende av vilka problem personen söker för eller vilken oro personen ger uttryck för. Att rutinmässigt ställa frågor om våld kan utgöra en del i en utredning av ett barns behov av stöd och skydd inom den sociala barn- och ungdomsvården. På motsvarande sätt kan rutinmässiga frågor om våld ha betydelse inom barn- och ungdomspsykiatri, exempelvis som en del av anamnesen av vikt för såväl diagnostik som beslut om vårdinsatser.⁷⁰

Vid screening bedöms det dock finnas en viss risk för överdiagnostisering, feldiagnoser och en falsk känsla av säkerhet vilket kan tala emot ett sådant förfaringsätt.⁷¹ I avsnitt 9.3.4 lyfter vi även fram att den osäkerhet som finns i vissa fall, kring om screening för våld i nära relationer de facto leder till minskad våldsutsatthet eller förbättrad livskvalitet för den som är utsatt. För att screening ska utgöra ett effektivt verktyg lyfts tillgången till adekvat och verksam behandling fram som en förutsättning.

Mot bakgrund av detta föreslås SBU få i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen se över utbud och behov av metoder och arbetsätt för att screena för våld inom vård och omsorg, samt bedöma såväl lämplighet som användbarhet.

Se över behovet att förtydliga rekommendationer om att ställa frågor om våld

Mot bakgrund av ovan föreslagna uppdrag, om uppföljning av frågor om våld som ställs inom vård och omsorg samt kartläggning av behov och lämplighet avseende screening för våld, är vår bedömning att Socialstyrelsen även bör få i uppdrag att undersöka och bedöma behovet av att förtydliga och/eller utöka befintliga rekommendationer kring att systematiskt fråga om våld inom berörda verksamheter inom socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården. Även behovet av att utvidga rekommendationerna till att även gälla andra våldformer, utöver våld som sker i nära relation, behöver ses över.

⁷⁰ Hultman, O. (2014). *Att ställa frågor om våld till föräldrar och barn inom barn- och ungdomspsykiatri (BUP)*, s. 7.

⁷¹ Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2019). *Screening för våld i nära relationer samt övergrepp mot äldre och sårbara vuxna*.

15.2.3 Informationshanteringen samt omsorgen om barnet vid misstanke om våld ska förbättras

Efter ett avslöjande om våld behöver barnet kunna känna tillit till såväl den efterföljande processen som till de personer barnet möter i samband med denna. Att det finns tid och möjlighet att bygga förtroendefulla relationer är i många fall en förutsättning för att barn ska kunna berätta om våldserfarenheter. Vidare finns det behov av kunskapshöjande insatser som riktas till de vuxna som finns runt barnen för att kunna hantera och rapportera information om våldsutsatthet och våldsutövande på ett adekvat sätt. Professionella som möter barn i sitt dagliga arbete behöver dels känna sig trygga i sin roll och sitt uppdrag, dels uppfattas som trygga personer att vända sig till ur ett barns perspektiv. Det måste också säkerställas att det finns en fungerande kedja från upptäckt av våld till att insatser sätts in. Mot denna bakgrund gör vi bedömningen att insatser för att förbättra informationshanteringen samt omsorgen om barnet vid misstanke om våld ska prioriteras och lämnar förslag till åtgärd kopplat till området.

Öka barns delaktighet i samband med upptäckt och hantering

Förslag: Barnombudsmannen ges i uppdrag att i samverkan med Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor undersöka och lämna förslag kring hur barns delaktighet kan öka i samband med att våldet upptäcks och i den efterföljande hanteringen. Uppdraget ska genomföras i samråd med berörda myndigheter och andra aktörer. Barn ska involveras i planering och genomförande av uppdraget.

Ett avslöjande om våld i någon form ger många gånger upphov till en anmälan av något slag, till socialnämnden och/eller till polisen.⁷² Det kan också finnas behov av att initiera eller remittera ett ärende inom hälso- och sjukvården. I samband med detta sker någon form av informationsöverföring vilket i sin tur aktualiserar olika frågor, exempelvis sekretessfrågor. Anmälningsskyldigheten som regleras i socialtjänstlagen⁷³ gäller personal i hälso- och sjukvården, tandvården,

⁷² 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), 10 kap. 21 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

⁷³ 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

förskolan, skolan, socialtjänsten och kriminalvården.⁷⁴ Bestämmelsen omfattar även en skyldighet att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse i socialtjänstens utredning. Vidare omfattar 10 kap. 21 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) en undantagsbestämmelse som innebär en möjlighet för socialtjänsten att göra en polisanmälan utan hinder av sekretess. Sammantaget innebär det att vuxna som tar del av barns berättelser om våld eller på annat sätt misstänker att det förekommer våld i någon form, behöver kunna hantera situationen och vid behov föra vidare information till den myndighet som har ett särskilt ansvar att agera till skydd eller stöd för barnet.

Vid sidan av detta efterlyser barn fler trygga och förtroendeingivande vuxenrelationer. De vuxna som finns runt barnen i vardagsnära verksamheter är många gånger de som barnet vänder sig till. Brukarundersökningar pekar på att det i många fall är just lärare eller annan skolpersonal som våldsutsatta barn väljer att berätta för.⁷⁵ En grundläggande förutsättning är därför att det finns personer i våldsutsatta barns närhet som har kunskap om våld och dess riskfaktorer, som ställer frågor, lyssnar, ser och förstår. Det ökar chanserna för att barnet ska få tillräckligt förtroende för att vilja berätta. Nödvändig informationsöverföring måste också ske på ett så förtroendeingivande sätt som möjligt för de barn som berörs.

Vår bedömning är att den person som barnet anförtror sig åt och som därigenom får kännedom om barnets situation, behöver redskap och förutsättningar att agera på ett adekvat sätt vilket innefattar en förståelse för och förmåga att tillgodose barnets behov i den fortsatta hanteringen. Det handlar om att öka barns deltagande för att därigenom också stärka barnets känsla av att ha kontroll och inflytande över den egna situationen.

Mot bakgrund av detta föreslår vi att Barnombudsmannen i samverkan med MUCF, får i uppdrag att undersöka och lämna förslag kring hur barns delaktighet kan öka i samband med att våldet upptäcks och i den efterföljande hanteringen. Det kan exempelvis handla om hur nödvändig informationsöverföring i samband med en polis- eller orosanmälan kan ske på ett sätt som tillgodoser barnets behov av trygghet, kontroll och medbestämmande. Uppdraget ska genom-

⁷⁴ Den gäller också personal som arbetar med barn och unga i yrkesmässigt bedriven enskild verksamhet eller i annan sådan verksamhet på hälso- och sjukvårdens eller socialtjänstens område.

⁷⁵ Thulin, J. (2019). *Putting words to child physical abuse – Possible consequences, the process of disclosure, and effects of treatment. From children's perspectives*, s. 136 f.

föras i samråd med Myndigheten för delaktighet, Skolverket, Socialstyrelsen och Polismyndigheten. Barn och ungas egna synpunkter och uttryckta behov ska genomsyra såväl planering som genomförande av uppdraget. Vidare bör uppdraget genomföras i dialog med civilsamhällesorganisationer samt Stiftelsen allmänna barnhuset.

15.3 Barn ska få det skydd och stöd samt den behandling de har rätt till

Förslag: Att följande insatsområden ska prioriteras inom mål 3:

1. Tillgängligheten till skydd, stöd och behandling ska förbättras.
2. Barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser ska stärkas.
3. Förmågan och möjligheterna att fånga upp och möta varje barns behov ska förbättras.
4. Samverkan och samordning av insatser ska stärkas.
5. Stödet i barns vardag ska stärkas.

Att varje barn som utsatts för våld får det skydd, stöd och behandling som hen behöver är en rättighet och av stor betydelse för barnets hälsa och möjligheter att återhämta sig. Vi bedömer att det finns flera övergripande områden där det är särskilt angeläget att vidta åtgärder för att barns rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses. Det handlar bland annat om att göra det enklare för barn och vuxna att nå fram, att korta väntetider till hälso- och sjukvården och att stärka barns delaktighet. Det handlar också om att förbättra samhällets förmåga och möjligheter att fånga upp och möta barns individuella behov. Nedan beskrivs de insatsområden som utredningen bedömer bör prioriteras för att uppnå målet att barnets rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses. Där redogörs även för vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras.

15.3.1 Tillgängligheten till skydd, stöd och behandling ska förbättras

Att samhällets insatser är tillgängliga är en grundläggande förutsättning för att varje barns rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses. I vår utredning har vi emellertid kunnat se att det i dag finns olika hinder som påverkar barns möjlighet att få den hjälp och det stöd som de är i behov av. Vi har bland annat kunnat se att otillräcklig tillgång till information påverkar barns möjligheter att få de insatser som behövs, att otillräckliga anpassningar leder till ojämlika förutsättningar, att utredningar drar ut på tiden och att väntetider till vården och bristande samordning mellan olika aktörer leder till att insatser fördröjs och, i vissa fall, till och med helt uteblir. Mot denna bakgrund bedömer vi att insatser för förbättrad tillgänglighet till samhällets insatser bör utgöra ett prioriterat område under strategiperioden. Åtgärder inom insatsområdet kan exempelvis handla om att ta fram, samla och anpassa information om hur man når fram till samhällets aktörer, vem som gör vad och vilken hjälp som finns att få och att göra informationen lättillgänglig. Det handlar också om att vidta åtgärder för att utveckla kommuners och regioners förutsättningar att fortsatt förbättra och utveckla tillgängligheten till insatser för barn som utsatts för eller riskerat att utsättas för våld. Nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras för att bidra till utvecklingen.

Förbättrad information om samhällets stödinsatser

Förslag: Länsstyrelserna ges i uppdrag att kartlägga och sprida information om vad som erbjuds enskilda i länet för att förebygga våld mot barn samt för att ge skydd, stöd och behandling till barn som utsatts för eller riskerar att utsättas för våld. Informationen ska omfatta alla former av våld som barn utsatts för eller riskerar att utsättas för. Informationen ska i första hand rikta sig till barn och vuxna i länet, men även till yrkesverksamma och andra som kan vara berörda. Informationen ska vara tillgänglighetsanpassad.

Att få hjälp att nå fram, att själv veta att hjälp finns, vem som ger hjälpen och hur man kan få kontakt är faktorer som har stor betydelse för tillgängligheten till insatser för det enskilda barnet och som därmed är av direkt betydelse för uppfyllandet av barnets rättigheter. Det är också något som lyfts som viktigt av många barn.

I dagsläget finns inte någon aktör som har det utpekade ansvaret för att säkerställa att det finns en samlad regionalt och lokalt anpassad information till barn och vuxna om vilka insatser för skydd och stöd som finns och vem man kan vända sig till för att få hjälp. Vi bedömer att samhället behöver ta ett större ansvar för att säkerställa att barn och vuxna ska ha tillgång till den information som behövs och underlätta att navigera bland samhällets aktörer och de olika möjligheter till skydd, stöd och behandling som finns. För att alla barn ska ha lika möjlighet att ta del av samhällets insatser behöver informationen anpassas och även andra åtgärder vidtas för att säkerställa lika tillgänglighet, oavsett individuella förutsättningar och levnadsomständigheter.⁷⁶ Särskilda insatser behövs exempelvis för att förstärka tillgängligheten till insatser för barn med behov av särskild anpassning, exempelvis utifrån funktionsnedsättning eller andra individuella omständigheter. Den offentliga sektorns ansvar att tillhandahålla information och kommunikation i tillgängliga format har även påtalats av FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.⁷⁷

Mot denna bakgrund föreslås att länsstyrelserna ska ges i uppdrag att kartlägga och tillgängliggöra lokalt anpassad information till barn och vuxna om olika aktörer och verksamheter och möjligheter till skydd, stöd och behandling som finns lokalt. Uppdraget bör utföras i samråd med barn och unga, för att säkerställa att informationen är tillgänglig för barn och att den sprids på ett sätt så att barn får del av den.

Uppdraget ligger i linje med det ansvar som länsstyrelserna föreslås ha i fråga om att stödja och verka för samverkan och sektorsövergripande handlingsplaner inom länet (se avsnitt 14.7). Exempel på liknande initiativ finns i landet, inom området mäns våld mot kvinnor. Bland annat driver Länsstyrelsen i Västernorrlands län tillsammans med Kommunförbundet Västernorrland, webbportalen vasternorrlandmotvald.se som innehåller information om vilken hjälp som finns att få vid våldsutsatthet, våldsutövande eller om man

⁷⁶ Artikel 2 FN:s konvention om barnets rättigheter.

⁷⁷ CRPD/C/SWE/CO/1 (2014), *Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport. FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning*, punkt 27–28.

i egenskap av närstående till någon som utsatts behöver stöd i hur hjälp kan ges.⁷⁸

Fortsatt arbete för att stärka tillgång och tillgänglighet till psykiatrisk och psykologisk behandling för våldsutsatta barn

Bedömning: Ett fortsatt aktivt och långsiktigt arbete bör bedrivas för att förbättra tillgängligheten till barn- och ungdomspsykiatri.

Att få hjälp så snabbt som möjligt och att få stöd i vardagen är något som våldsutsatta barn lyfter som viktigt och där barn beskriver att samhällets insatser brister (se kapitel 6). Denna bild bekräftas även av rapporter som vi tagit del av och av olika aktörer som vi mött i utredningen (se avsnitt 10.4 och 10.5.2). En fråga som tydligt är av betydelse för våldsutsatta barns möjligheter att få den hjälp som de behöver är väntetider till barn- och ungdomspsykiatri. Som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.2 drabbas barn som utsatts för våld, på samma sätt som andra barn med behov av vård, i vissa fall av omotiverat långa väntetider till stöd och behandling via barn- och ungdomspsykiatri. Arbete som pågår för att förstärka barns tillgång till barn- och ungdomspsykiatrisk vård har således betydelse även för barn som är i behov av sådana vårdinsatser till följd av våldsutsatthet.

Som också beskrivs närmare i avsnitt 10.5.2 har situationen för barn med psykisk ohälsa varit i fokus för olika insatser från regeringen under de senaste åren. I vissa fall har även psykiatriska insatser till följd av just olika former av våldsutsatthet särskilt framhållits. Detta bland annat i den senaste överenskommelsen mellan regeringen och SKR avseende insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2021–2022⁷⁹ och genom tillsättandet av, och vidarebehandlingen av förslag från, utredningen *En sammanhållen god och nära vård för barn och unga*.⁸⁰ På många håll i landet bedrivs även arbete för att inrätta eller förbättra en första linje för barns och ungas psykiska hälsa.⁸¹ I en rapport från juni 2022 ger SKR förslag för vidareutveckling av första

⁷⁸ <https://vasternorrlandmotvald.se> (hämtad 2022-12-02).

⁷⁹ Regeringsbeslut S2020/09779 (2020-12-22), *Insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2021–2022. Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner*.

⁸⁰ Dir. 2019:93 *En sammanhållen god och nära vård för barn och unga*.

⁸¹ Sveriges Kommuner och Regioner (2022). *Första linjen för barns och ungas psykiska hälsa 21/22*, s. 17.

linjen. Där lyfts även ungdomsmottagningarnas roll samt behovet av att arbeta för att samordna insatser med elevhälsan.⁸²

För barnet kan långa väntetider innebära att det fysiska och psykiska lidandet förlängs och bidra till att olika fysiska och psykiska besvär förvärras. En annan viktig aspekt av detta är att långa väntetider till vård ytterligare förstärker de ojämlikheter i hälsa som redan föreligger bland grupper av barn där risken för att utsättas för våld är högre. För att minska risken för negativa följdverkningar för barn som utsatts för våld behöver vården kunna erbjuda adekvata insatser med kortast möjliga väntetid, i vissa fall omedelbart. Det behöver även eftersträvas att vården ges så nära barnets vardag som möjligt. De svårigheter som det, av olika skäl, kan innebära för många barn att ta sig till en viss plats för att ta del av vårdinsatser behöver beaktas. Mot denna bakgrund bedömer vi att det för att förverkliga våldsutsatta barns rättigheter är oerhört viktigt att fortsätta arbeta för att förkorta vårdköerna och även i övrigt förbättra tillgängligheten till insatser vid psykisk ohälsa. Pågående förbättringsarbeten bör ges förutsättningar för att fortsätta, goda exempel bör spridas och befintliga förslag avseende förbättring av vården för barn och unga bör beredas skyndsamt. Utredningen bedömer även i likhet med SKR att det är fortsatt intressant att utforska på vilket sätt elevhälsans och första linjens uppdrag kan komplettera varandra på ett sätt som främjar tillgänglighet, effektiva insatser och jämlik hälsa. I detta arbete behöver beaktas och inhämtas erfarenheter från arbetet med tidiga samordnade insatser (TSI) som pågår med stöd av Socialstyrelsen och Skolverket.⁸³

15.3.2 Barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser ska stärkas

I vår utredning har vi kunnat se att barn i dag inte alltid ges förutsättningar för att vara fullt ut delaktiga, bland annat att de inte får möjlighet att berätta om sin situation, att de inte får den information som de behövt, att deras åsikter inte beaktats och att de inte upplever sig ha blivit respektfullt bemötta (se bland annat avsnitt 10.5.3). Bortsett från att möjligheten att få komma till tals och få sina åsikter

⁸² Sveriges Kommuner och Regioner (2022). *Första linjen för barns och ungas psykiska hälsa 21/22*, s. 40 ff.

⁸³ Se exempelvis www.skolverket.se/skolutveckling/leda-och-organisera-skolan/organisera-tidigt-stod-och-extra-anpassningar/tidiga-och-samordnade-insatser-for-barn-och-unga (hämtat 2022-11-22).

beaktade är rättigheter i sig, kan bristande delaktighet också ha en negativ inverkan på den handläggning och bedömningsprocess som föregår beslut om insatser för att möta ett barns behov av skydd, stöd eller behandling. Att barnet görs delaktigt är många gånger en förutsättning för att kunna bedöma vad som är bäst för barnet och för att göra nödvändiga Anpassningar utifrån individuella behov och omständigheter.⁸⁴ Det är många gånger otillräckligt att förlita sig till exempelvis vårdnadshavarnas eller andra personers uppfattning om barnets situation för att kunna göra en korrekt behovsbedömning och att anpassa insatserna därefter. Hög grad av delaktighet från barnet ökar också möjligheten för uppföljning och löpande anpassning av insatserna vid förändrade förutsättningar.

Vår bedömning är att barn bör ges möjlighet till delaktighet i så hög grad som möjligt vid insatser som rör skydd, stöd och behandling och att åtgärder behöver vidtas för att säkerställa detta. Samhällets aktörer behöver bland annat bli bättre på att skapa tillfällen för barn att komma till tals, ge begriplig information och ett anpassat bemötande. Samhällets aktörer behöver också stärka sin förmåga att låta barns åsikter få genomslag i praktiken. För vissa grupper är risken för låg delaktighet särskilt stor. Detta gäller exempelvis barn med funktionsnedsättning, där yrkesverksammas kunskaper och tillgängliga metoder inte alltid kan kompensera för barnets variationer i kommunikationssätt och förmåga att tillgodogöra sig information. Detsamma kan gälla små barn, yngre än 6–7 år.

Mot denna bakgrund bedömer vi att insatser för att stärka barns delaktighet i utformning, genomförande och uppföljning av insatser för stöd och behandling bör vara ett prioriterat område. Nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras av regeringen för att bidra till utvecklingen på nationell nivå.

⁸⁴ Inspektionen för vård och omsorg (2019). *Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp, En regional tillsyn av våld i nära relationer vid 13 kommuner och 7 barnkliniker i Mellansverige*, s. 3 och 9 ff.

Socialtjänsten ska försäkra sig om att barnet förstår den information som ges

Förslag: Socialtjänstlagen (2001:453) samt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga kompletteras med reglering om att information till barnet ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska även så långt som möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Lagändringen bör träda i kraft den 1 januari 2024.

För att barnet ska kunna vara delaktigt krävs att barnet får relevant information, till exempel om vilka rättigheter barnet har, vad som ska hända härnäst och vad samtal och insatser syftar till. För reell delaktighet är det emellertid inte tillräckligt att enbart ge informationen – informationen behöver även ges på ett sätt som är begripligt för det enskilda barnet. Endast då kan barnets rättigheter och socialtjänstlagens bestämmelser om samtycke, delaktighet och principen om barnets bästa få reellt genomslag.⁸⁵

Av 11 kap. 10 § första stycket socialtjänstlagen (2001:453) följer att när en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information. Där framgår även att ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet samt att, om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Motsvarande formulering återfinns även i 36 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. I förarbetena till regleringen anges att:

Med uttrycket relevant information avses vederhäftig information som är av betydelse för den unge i ärendet eller målet. Detta omfattar inte bara faktauppgifter i utredningen utan även information om följderna av den unges inställning och möjliga resultat av utredningen eller utgången i målet. Informationens relevans skall inte bedömas enbart i förhållande till informationen som sådan utan även i förhållande till barnet, dvs. vara lämplig för barnet med beaktande av t.ex. hans eller hennes ålder, mognad, förmåga att tillgodogöra sig information, psykiska hälsa och tidigare kunskaper.⁸⁶

⁸⁵ 1 kap. 1–2 §§ socialtjänstlagen (2001:453).

⁸⁶ Prop. 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården mm.*, s. 39.

Bestämmelserna ringar således in vilken sorts information som barnet ska få från socialtjänsten, men till skillnad från exempelvis patientlagen (2014:821) innehåller inte socialtjänstlagen någon formulering som är ägnad att säkerställa att mottagaren har förstått den information som ges. I förarbetena från år 2007 framhålls visserligen att det krävs stor lyhördhet från den som ska informera barnet, att det är angeläget att sättet som informationen ges på inte är olämpligt samt att informationen måste anpassas på ett sådant sätt att barnet eller den unge kan ta till sig den. Men detta är inte något som formaliserats genom att införas i den aktuella bestämmelsen.⁸⁷ Som nämndes ovan finns däremot en sådan form av reglering inom hälso- och sjukvårdens regelverk, i 3 kap. 7 § patientlagen (2014:821).⁸⁸

Som beskrivs närmare i avsnitt 10.4 finns bland barns vittnesmål de som beskriver upplevelser av att inte ha fått tillräckligt med information, att inte ha vetat vad som ska hända härnäst, att inte ha blivit lyssnade på och att inte ha fått vara delaktiga i beslut och planering av insatser från socialtjänsten. Vår bedömning är att en viktig aspekt för att åstadkomma en förbättring i detta avseende är införande av en uttrycklig skyldighet i socialtjänstlagen (2001:453) att det sätt som information ges till barnet ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Vi anser att det bör införas ett krav på att den som ger informationen så långt som möjligt ska försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av det som sagts eller som det på annat sätt lämnats information om. Denna formulering bör även införas i motsvarande bestämmelse i Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (36 §).

Syftet med den föreslagna regleringen är att information som lämnas till barnet ska ges i en form som stärker barnets delaktighet och självbestämmande. Informationen behöver anpassas till det aktuella barnets ålder och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter. Informationen kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. I vissa fall kan det vara svårt för barnet att ta till sig den muntliga information som ges. I vissa fall, särskilt avseende lite äldre barn, kan det då vara lämpligt att erbjuda barnet att även få informationen skriftligen. Barnet får på detta sätt möjlighet att i

⁸⁷ Prop. 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården mm.*, s. 39.

⁸⁸ I patientlagen omfattar bestämmelsen alla patienter, såväl vuxna som barn. Se även prop. 2013/14:106 *Patientlag*, s. 52 ff.

efterhand gå tillbaka till informationen och påminna sig om innehållet. En del i att försäkra sig om att barnet förstått kan till exempel vara att ställa frågor om den information som har lämnats, dock med lyhördhet för att inte pressa barnet.

Vårt förslag ligger i linje med vad som föreslagits i betänkandet *Hållbar socialtjänst*.⁸⁹ De förslag som presenterats i det nämnda betänkandet bereds för närvarande i Regeringskansliet. Vi bedömer att en förstärkning av barns förutsättningar för delaktighet är angelägen och inte bör avvaktas till dess att beredningen av det fullständiga förslaget avseende en ny socialtjänstlag kunnat avslutas. Vi föreslår därför att vårt förslag om komplettering i socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga bör genomföras så snart som möjligt. Vi bedömer att den föreslagna förändringen bör kunna träda i kraft den 1 januari 2024.

Kartlägga behov och ta fram visualiserande material

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att kartlägga behovet av, samt vid behov ta fram och sprida, standardiserat skriftligt och/eller visualiserande informationsmaterial, för användning i socialtjänsten, som riktar sig till barn i ärenden som rör utsatthet eller risk för utsatthet för våld. Uppdraget bör genomföras i samråd med Barnombudsmannen och Myndigheten för delaktighet.

I bland annat Socialstyrelsens kunskapsstöd *Att samtala med barn* (2018) lyfts vikten av att se till att barnet har förstått den information som lämnats, och materialet innehåller även stöd i arbetet för yrkesverksamma inom bland annat socialtjänsten. Arbetssätt som framhålls är bland annat att ge enkel och tydlig information, att kontinuerligt under samtalet fråga om barnet har förstått eller har några frågor, att med jämna mellanrum låta barnet återberätta informationen, samt att komplettera muntlig information med skriftlig sådan. Där framhålls även att ett sätt att tydliggöra informationen för barnet kan vara att visualisera den genom att använda olika former

⁸⁹ SOU 2020:47 *Hållbar socialtjänst, En ny socialtjänstlag*, s. 790 ff.

av bilder och symboler. Exempel ges på visualiserande material för användning i hälso- och sjukvården.⁹⁰

Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att kartlägga behovet av, ta fram och sprida standardiserat skriftligt och/eller visualiserande informationsmaterial⁹¹ för användning i socialtjänsten, som riktar sig till barn i ärenden som rör utsatthet eller risk för utsatthet för våld. I uppdraget bör beaktas olika livsomständigheter som kan ha betydelse för behovet, så som exempelvis ålder eller funktionsnedsättning. Uppdraget bör genomföras i samråd med Barnombudsmannen och Mynligheten för delaktighet.

Den individuella uppföljningen behöver stärkas

Förslag: En utredning tillsätts för att undersöka och lämna förslag avseende hur regleringen kan stärkas i fråga om socialtjänstens uppföljning av insatser till barn som utsatts för eller riskerar att utsättas för våld. Det bör även undersökas om det krävs en reglering för att stärka förutsättningarna vad gäller att följa upp och utvärdera socialtjänstens insatser utifrån barnets egna upplevelser.

För att de insatser som det våldsutsatta barnet får ska motsvara barnets behov över tid är det viktigt att uppmärksamma om insatserna inte fungerar som det var tänkt eller om barnets behov förändrats på ett sådant sätt att insatserna borde justeras. En förutsättning för detta är att insatserna följs upp och att utfallet utvärderas. Som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.2 och 10.5.4 har vi i vår utredning kunnat se att det finns utrymme för förbättringar i fråga om socialtjänstens arbete i detta avseende, samt att bristfällig individuell uppföljning ibland leder till att förändringar i barns behov och utebliven förbättring inte uppmärksammas.

När det handlar om att genom uppföljning fånga upp och möta barns individuella behov bedömer vi att faktorer som ökad kunskap, ökad tillit och ett förstärkt kvalitetsarbete är viktiga aspekter. Dessa bedömer vi förstärks av utredningens strukturella förslag (kapitel 14).

⁹⁰ Socialstyrelsen (2018). *Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*, s. 42 ff.

⁹¹ En del material har redan utvecklats, exempelvis den digitala plattformen Koll på soc. <https://kollpasoc.se/> (hämtat 2022-12-04).

Men vi bedömer att det också kan finnas behov av särskilda åtgärder för att stärka förutsättningarna ytterligare. Mot bakgrund av de brister som vi sett bedömer vi att en översyn behöver göras avseende hur uppföljningen kan stärkas när det gäller:

- pågående insatser som avser barn som utsatts för eller riskerar att utsättas för våld,⁹²
- i samband med att en viss behovsprövad insats upphör,⁹³ samt
- i samband med överväganden om att helt avsluta ett ärende.⁹⁴

Vi bedömer även att det behöver undersökas närmare hur ett krav kan utformas i fråga om att följa upp och utvärdera socialtjänstens insatser utifrån barnets egna upplevelser. Vi bedömer att detta är frågor som bör utredas särskilt och föreslår därför att en utredning ska tillsättas för detta.

15.3.3 Förmågan och möjligheterna att fånga upp och möta barns individuella behov ska förbättras

Som beskrivs närmare i kapitel 10 vittnar barn med erfarenheter av våld om att våldsutsatthet och/eller hjälpbehov ibland missas eller inte leder till någon insats från samhällets aktörer. När vi sett närmare på området har vi kunnat se att det förekommer att brister i socialtjänstens handläggning leder till att barns våldsutsatthet och hjälpbehov inte fångas upp, inte leder till beslut om insats eller att arbetet för att motivera barn och vuxna till medverkan i insatserna inte är framgångsrikt. Vi har även sett att barn inte alltid får den hjälp som de behöver sett till hjälpens innehåll och utformning. Brister i individuell anpassning, helhetssyn och samordning får konsekvenser för barns rättigheter. Vidare leder bristfällig uppföljning ibland till att förändringar i barns behov och utebliven förbättring inte uppmärksammas.

Det är oerhört viktigt att barn som utsatts för våld och som kommit i kontakt med de aktörer i samhället som har ansvar för att säkerställa barns trygghet och tillgodose barns behov av stöd och behandling har förmåga och möjligheter att fånga upp och möta de behov som barnet har. Det är också en viktig del i att skapa och/eller ta till vara

⁹² Avsnitt 10.5.4 rubrik *Uppföljningen av insatser brister.*

⁹³ Avsnitt 10.5.2 rubrik *När samtycke till insatser saknas kan insatser utebli.*

⁹⁴ Avsnitt 10.5.2 rubrik *När samtycke till insatser saknas kan insatser utebli.*

barnets förtroende för samhällets aktörer på längre sikt. Att åstadkomma en stärkt förmåga och förbättrade möjligheter att fånga upp och möta barnets individuella behov av skydd, stöd och behandling bör därför utgöra ett prioriterat område under strategiperioden. Vår bedömning är att utredningens förslag om strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn kommer att förbättra förutsättningarna för detta. Men därutöver föreslår vi ett antal specifika åtgärder som ytterligare kan stärka förutsättningarna. Åtgärder inom insatsområdet kan exempelvis handla om att insatser för att förbättra aktörernas förmåga att genomföra ett kvalitativt och kunskapsbaserat utvecklings- och kvalitetsarbete, att säkerställa resurser samt att förbättra tillgången till effektiva metoder och arbetssätt för olika moment i bedömning, utredning och insatser. Det kan också handla om insatser för att identifiera grupper av barn där det finns ett särskilt behov av att stärka skyddet, stödet eller behandlingen för att i högre utsträckning tillgodose barns behov. I avsnitten nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bidrar till utvecklingen på nationell nivå.

En förstärkt organisation för att öka kunskap och metodutveckling, samt insatser för att sprida och implementera kunskap hos professionen är viktiga delar i arbetet för att förbättra barns tillgång till insatser som motsvarar deras behov av skydd, stöd och behandling. Detta behandlas närmare under avsnitt 15.5.

Säkerställa tillgång till och spridning av beprövade metoder för risk- och skyddsbedömning

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att undersöka tillgången till och behovet av strukturerade arbetssätt och metoder för socialtjänstens bedömningar av risker och skyddsbehov vid misstanke eller kännedom om våld mot barn. Arbetssätten och metoderna ska vara anpassade för att hantera situationer relaterade till samtliga våldsformer som kan komma att drabba barn.

I samband med våldshändelser, i vissa fall i ett akut skede, är bedömning av risker och eventuellt skyddsbehov avgörande och ligger till grund för fortsatta insatser för att hantera situationer samt möta barnets behov. Socialtjänsten har det yttersta ansvaret för att tillgodose barnets behov av skydd och har därmed en central roll. Skyddsbedöm-

ning i barnvårdsärenden är en komplex process som kan få stor betydelse för barns fortsatta utveckling och relation till föräldrar och andra personer. Samtidigt är bedömningen inte en särskilt väl undersökt aspekt av socialtjänstens arbete med barn.⁹⁵ Ett barns behov av skydd med anledning av våld måste bedömas i varje enskilt fall och i relation till det enskilda barnets specifika behov.

Socialtjänsten ska verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden.⁹⁶ Socialtjänstens arbete handlar bland annat om att ge stöd och hjälp till barn, unga och deras familjer att utveckla resurser som kan leda till varaktiga och positiva förändringar.⁹⁷ I arbetet ingår att identifiera, utreda och bedöma risk och behov av insatser. För detta behövs kunskaper om risk- och skyddsfaktorer och hur de påverkar barnet och familjen. I många fall handlar det om att bedöma omsorgsförmågan hos de vuxna personer som finns runt barnet, i första hand barnets föräldrar. I en bedömning av föräldrars omsorgsförmåga behöver vissa faktorer uppmärksammas särskilt såsom förekomst av fysiska och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Sådana faktorer kan ställa särskilda krav på omsorgsförmågan och även utgöra en riskfaktor i sig för att komma att utsättas för våld.⁹⁸

I kapitel 10 beskriver vi socialtjänstens ansvar för att göra en omedelbar skyddsbedömning vid oro som rör ett barn med anledning av våldsutsatthet. Vi beskriver olika arbetssätt och metoder för genomförandet av skyddsbedömningar, och för att bedöma omsorgsförmågan hos de personer runt barnet som ska tillgodose barnets behov. Vi beskriver även förekommande brister som bland annat pekar på att skyddsbedömningar inte alltid genomförs, trots ett lagstadgat krav därom.⁹⁹ Även andra brister identifieras såsom att bedömningen inte utgår från innehållet i orosanmälan eller att skyddsbedömningen inte dokumenteras.¹⁰⁰ Vidare konstaterar statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU) att underlaget för att utvärdera risk- och

⁹⁵ Sveriges Kommuner och Regioner (2020). *Barn som upplever våld. Att stödja barn och bedöma föräldrars omsorgsförmåga.*

⁹⁶ 5 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

⁹⁷ Socialstyrelsen (2020) *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende. Kunskapsstöd för socialtjänsten*, s. 9

⁹⁸ Sveriges Kommuner och Regioner (2020). *Barn som upplever våld. Att stödja barn och bedöma föräldrars omsorgsförmåga.*

⁹⁹ 11 kap. 1 a § socialtjänstlagen (2001:453).

¹⁰⁰ Inspektionen för vård och omsorg (2019). *Sociala barn- och ungdomsvården. Slutredovisning av uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården S2019/01922/FST*, s. 31.

behovsbedömningsmetoders förmåga att bedöma barns risk för utsatthet för våld och försummelse inom familjen är skralt och pekar på behovet av nya studier på området.

I kapitel 10 ges även ett antal exempel på instrument, modeller och metoder som används av flera av socialtjänstens barn- och ungdomsenheter i Sverige för att genomföra omedelbara skyddsbedömningar samt risk- och behovsbedömningar till grund för beslut om insatser av olika slag. Mot bakgrund av att Socialtjänsten, vid våld i nära relationer, är skyldig att utreda och bedöma risken för att ett våldsutsatt barn eller ett barn som bevittnat våld ska komma att utsättas för eller bevittna ytterligare våld och att det rekommenderas att standardiserade bedömningsmetoder används, bedömer vi att detta är ett angeläget område att se över. Därför föreslår vi att Socialstyrelsen ges i uppdrag att undersöka tillgång och behov avseende strukturerade arbetsätt och metoder för socialtjänsten att använda sig av vid bedömningar av risker och behov med anledning av våld, samt aktuella skyddsbehov. Arbetsätt och metoder för att hantera situationer relaterat till samtliga våldsförmer som kan komma att drabba barn omfattas av uppdraget.

Återkommande uppföljning av kvaliteten i socialtjänstens handläggning

Förslag: Inspektionen för vård och omsorg ges i uppdrag att var tredje år under strategiperioden särskilt följa upp kvaliteten i socialtjänstens handläggning rörande barn som utsätts för eller riskerar att utsättas för våld. I tillsynen ska även eftersträvas att synliggöra eventuella omotiverade skillnader i socialtjänstens hantering mellan olika grupper av barn, exempelvis utifrån kön, funktionsnedläggning, etnisk tillhörighet eller geografi.

Mot bakgrund av den problembild som beskrivs närmare ovan samt i avsnitt 10.5.2, bedömer vi att det även finns skäl att genom tillsynen återkommande följa upp utvecklingen när det gäller socialtjänstens handläggning av ärenden som rör barn som utsätts eller riskerar att utsättas för olika former av våld. Genom tillsyn kan brister i hanteringen upptäckas och strukturella problem och bakomliggande orsaker identifieras. Tillsynen kan också ha en lärande funktion och ha en roll i spridandet av goda exempel. Mot denna bakgrund bedömer vi att

Inspektionen för vård och omsorg bör ges i uppdrag att återkommande följa upp kvaliteten i socialtjänstens handläggning rörande barn som utsätts för eller riskerar att utsättas för våld. Tillsynen bör inte vara begränsad till att omfatta enbart våld i nära relation och hedersrelaterat våld och förtryck, utan socialtjänstens handläggning av all våldsutsatthet som rör barn bör uppmärksammas. Det kan bland annat handla om situationer kopplat till sexuell utsatthet via nätet och annan sexuell exploatering. I tillsynen ska även eftersträvas att synliggöra eventuella omotiverade skillnader i socialtjänstens hantering mellan olika grupper av barn, exempelvis kön, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet eller geografi.

Inspektionen för vård och omsorg fick år 2020 i uppdrag av regeringen att under 2021–2022 förstärka tillsynen av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör stöd och skydd till barn och unga. Uppdraget ska slutredovisas den 1 mars 2023.¹⁰¹ Inspektionen för vård och omsorg har också ett pågående uppdrag att förstärka och utveckla tillsynen av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor. Utvecklingen ska avse hur tillsynen kan vara mer förebyggande och riskbaserad samt bidra till lärande för berörda aktörer.¹⁰² Erfarenheter från båda dessa arbeten bör kunna tas till vara i det uppdrag om regelbundet återkommande tillsyn av socialtjänstens handläggning som vi nu föreslår ska ges.

Att statliga utredningar pågår får inte medföra att insatser för att förstärka skydd, stöd och behandling för vissa grupper försenas

Bedömning: Det nationella, regionala och lokala arbetet för att förstärka skydd, stöd och behandling för barn som utsatts för olika former av sexuell exploatering behöver redan från början inkluderas i arbetet med att uppnå den nationella strategins målsättningar. Detta kan inte invänta förslag, och hantering av förslag, från de utredningar som för närvarande pågår på området.

¹⁰¹ Regeringsbeslut S2020/08835 (delvis) (2020-11-26), *Uppdrag om förstärkt tillsyn av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör barn och unga*.

¹⁰² Regeringsbeslut A2021/01714 (2021-09-09), *Uppdrag om förstärkt och utvecklad tillsyn av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck*.

Utsatthet för sexuell exploatering kan få mycket allvarliga konsekvenser på såväl lång som kort sikt och det finns även en stor risk för upprepad våldsutsatthet. Det är oerhört angeläget att dessa barn får det skydd, stöd och behandling de behöver. Som beskrivs närmare i kapitel 10 finns emellertid rapporter som tyder på att barn som utsatts för olika former av sexuell exploatering inte alltid ges tillgång till de insatser för skydd, stöd och behandling som de har behov av.

I juli 2022 tillsattes en utredning vars uppdrag bland annat är att lämna förslag på åtgärder för att förbättra tillgång till skydd, stöd, rehabilitering och vård för barn som utsatts för sexuell exploatering.¹⁰³ I juni 2022 tillsattes även en utredning med uppdrag att bland annat föreslå åtgärder för att barn som har utsatts för exploatering vid produktion och distribution av pornografi i större omfattning än i dag ska kunna ta del av skydd, stöd och vård.¹⁰⁴ Uppdragen ska slutredovisas den 30 november respektive den 29 september 2023. Mot bakgrund av dessa pågående utredningar lämnar vi inga specifika förslag i denna del. Vi bedömer emellertid att samtliga våra strukturella förslag (kapitel 14) och flera av våra förslag inom utredningens föreslagna insatsområden (kapitel 15) är viktiga för att åstadkomma en förbättring för dessa barn. Med beaktande av de allvarliga konsekvenser som utsattheten har för de drabbade barnen och de risker som finns för upprepad utsatthet – samt den omständigheten att färdigberedda förslag med grund i pågående utredningsarbeten kan förväntas ligga en bit fram i tiden – bedömer vi att det finns skäl för att här särskilt framhålla vikten av att detta perspektiv inkluderas i kunskapsutvecklingen och strategi- och förbättringsarbete på nationell, lokal och regional nivå.

¹⁰³ Dir. 2022:115 *Exitprogram för personer som är utsatta för prostitution*. Uppdraget ska redovisas senast den 30 november 2023.

¹⁰⁴ Dir. 2022:100 *Skydd stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av barnpornografi*. Uppdraget ska redovisas senast den 29 september 2023.

Behoven hos barn som placerats i samhällets vård till följd av hedersrelaterat våld och förtryck behöver beaktas särskilt

Bedömning: Situationen för barn som placerats i samhällets vård till följd av hedersrelaterat våld och förtryck behöver uppmärksammas särskilt vid hanteringen av förslag¹⁰⁵ om hur kvaliteten av stödet i samhällsvården kan stärkas och hur stödet kan stärkas efter det att en placering utanför det egna hemmet har upphört.

Som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.4 är barn som placerats i samhällets vård i syfte att skydda barnet från hedersrelaterat våld och förtryck en särskilt utsatt grupp, och i en situation med en överhängande hotbild kan nödvändiga skyddsåtgärder innebära stora påfrestningar i vardagen. Barnet kan behöva leva med skyddade personuppgifter, byta skola, bryta kontakten med familj och vänner. Barnet kan även i övrigt behöva anpassa hela sin vardag för att inte bli upptäckt eller hittad av personer som själva är utövare av våldet eller som kan avslöja för våldsutövaren var barnet befinner sig. Den som har vuxit upp under strikta hedersnormer kan också ha särskilda behov av stöd för att klara anpassningen till ett självständigt vuxenliv, en situation som ytterligare kan försvåras vid behov av att fortsatt leva med skyddade uppgifter/skyddad identitet. Barn som placerats utanför det egna hemmet med anledning av hedersrelaterat våld och förtryck kan därför möta betydande svårigheter såväl under själva placeringstiden som i samband med att placeringen avslutas. I många fall har målgruppen också behov av fortsatta insatser efter det att placeringen avslutats.

Som nämns ovan pågår för närvarande en utredning om barn och unga i samhällets vård, vars uppdrag ska redovisas den 10 april 2023.¹⁰⁶ I utredningens uppdrag ingår bland annat att lämna förslag på hur kvaliteten i vården av barn och unga som placerats utanför det egna hemmet kan stärkas, samt hur stödet till barn och unga kan förbättras sedan vård utanför det egna hemmet har upphört. I direktivet till utredningen framhåller regeringen vikten av att det finns hem för vård eller boende med olika kompetensprofiler samt att situationen för vissa barn och unga kan vara särskilt sårbar efter det att en placering har

¹⁰⁵ Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård*. Uppdraget ska redovisas den 10 april 2023.

¹⁰⁶ Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård*.

upphört.¹⁰⁷ Bland de exempel som nämns i dessa sammanhang i direktivet återfinns emellertid inte barn som placerats i samhällets vård till följd av hedersrelaterat våld och förtryck. Mot bakgrund av de omständigheter som beskrivs ovan bedömer vi att detta är en grupp som särskilt behöver beaktas i detta sammanhang.

Med hänsyn till att det pågår en utredning på området lämnar vi inte något förslag i denna del. Vi bedömer emellertid att det finns skäl för att särskilt framhålla vikten av att situationen för barn som placerats i samhällets vård till följd av hedersrelaterat våld och förtryck uppmärksammas vid den hantering som följer av de förslag som utredningen om barn och unga i samhällets vård sedermera kommer att lämna. Det är i detta också viktigt att beakta att även ett barn som lever inom en hederskontext kan vara utsatt för olika former av våld, ha en funktionsnedsättning eller på grund av andra livsomständigheter ha särskilda behov av stöd och anpassning.

Insatser behövs för att stärka skydd, stöd och behandling för barn som vistas i skyddat boende tillsammans med en våldsutsatt förälder

Bedömning: Rätten till skydd, stöd och behandling för barn som visats i skyddat boende tillsammans med en våldsutsatt förälder måste säkerställas. Vi bedömer att befintliga förslag om ny lag med särskilda bestämmelser om placering av barn i skyddat boende har god potential att utgöra en betydelsefull förstärkning av arbetet för att uppnå detta, och det är angeläget att förändringar med detta syfte genomförs. Effekten av åtgärder och författningsändringar behöver följas upp.

Som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.5 är barn som visats i skyddat boende tillsammans med en våldsutsatt förälder en grupp där många själva utsatts för våld direkt riktat mot dem, eller har bevittnat det våld som riktats mot föräldern (oftast barnets mamma). Detta är också en grupp vars behov av skydd, stöd och behandling inte fullt ut tillgodoses. I augusti 2022 lades fram ett utkast på lagrådsremiss med förslag

¹⁰⁷ Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård*, s. 13 f. och 16 f.

om särskilda bestämmelser om placering av barn i skyddat boende.¹⁰⁸ Vi bedömer att de förslag som lagts fram har god potential att utgöra en betydelsefull förstärkning av arbetet för att uppnå detta, och det är angeläget att förändringar med detta syfte genomförs. Det är också viktigt att effekten av åtgärder och författningsändringar följs upp.

15.3.4 Samverkan och samordning ska stärkas

Många barn som upplevt våld har behov av insatser från flera olika aktörer och verksamheter. Som beskrivs närmare i kapitel 10 visar emellertid flera granskningar på bristande samverkan och samordning mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård i ärenden när barn är i behov av insatser från båda aktörerna. Bristerna riskerar att få allvarliga konsekvenser för barnet genom att insatser försenas, inte fullt ut motsvarar behoven eller till och med inte alls blir av. Förutom risken att barn fortsätter att fara illa finns en risk för att brister i samverkan på längre sikt påverkar förtroendet för samhällets aktörer och benägenheten hos den som är utsatt för våld att söka samhällets skydd och stöd. Vår bedömning är att det många gånger krävs att barn eller andra personer runt barnet ligger på för att barnet ska få det stöd som barnet behöver. Detta kan ytterligare drabba familjer som av olika skäl är mindre resursstarka. För att säkerställa jämlika villkor för alla barn att ta del av insatser eller behandling som tillgodoser barnets behov och rättigheter bedömer vi det som angeläget att verka för att barn och familjers eget ansvar att själva samordna samhällets insatser ska minska. Mot denna bakgrund bedömer vi att insatser för förbättrad samverkan och samordning bör utgöra ett prioriterat område för strategin.

Åtgärder inom insatsområdet kan exempelvis handla om att tydliggöra eller skärpa kraven på aktörerna, att inrätta funktioner som kan vara behjälpliga i samordningen, att öka de olika aktörernas kunskaper om varandra och att undanröja hinder för informationsutbyte. Nedan redogörs för vissa åtgärdsförslag och bedömningar som vi betraktar som angelägna i det fortsatta arbetet inom området.

¹⁰⁸ Regeringskansliet (2022). *Utkast till lagrådsremiss. Ett fönster av möjligheter – stärkta möjligheter för barn och vuxna i skyddat boende.*

Förbättrad samverkan mellan socialtjänst och hälso- och sjukvård för att barn ska ges tillgång till stöd och behandling

Förslag: En utredning tillsätts för att utreda om, och i så fall hur, regleringen bör stärkas i fråga om samverkan mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården avseende barn som behöver stöd- och/eller behandling med anledning av erfarenheter av våld. Syftet ska vara att säkerställa att barns hjälpbehov inte faller mellan stolarna.

En förutsättning för att i praktiken få tillgång till skydd, stöd och behandling är att någon tar ansvar för att tillhandahålla de insatser som behövs. Detta förutsätter i sin tur att någon aktör har bedömt att hjälpbehovet är av sådan karaktär att det ligger inom just det egna ansvarsområdet att tillgodose. Det yttersta ansvaret för skydd och stöd till barn som utsatts för våld ligger på socialtjänsten. Socialtjänsten har dock inte ansvar för att tillgodose exempelvis ett behov av hälso- och sjukvård.¹⁰⁹ Som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.2 kan det då uppstå gränsdragningsproblem, och som ytterligare kan kompliceras om samhällsaktörerna bedömer barnets hjälpbehov på olika sätt. Som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.2 har vi i utredningen sett att det inträffar att barn faller mellan stolarna och att vissa barn inte får insatser från någon av aktörerna, detta trots att barnet har behov av hjälp.

Att säkerställa barns rätt till stöd och behandling i situationer med gränsdragningssvårigheter rörande ansvar och behov ställer stora krav på samordning och kommunikation från aktörernas sida. Det ställer också krav på uppföljning för att så snabbt som möjligt kunna uppmärksamma om det finns behov som fallit mellan stolarna och som kräver ytterligare insatser eller samverkansåtgärder. Vi anser att det är en fördel om så många frågor som möjligt löses ut på en högre nivå/ledningsnivå för att underlätta hanteringen i de enskilda ärendena, och att upprätta gemensamma sektorsövergripande regionala handlingsplaner är en viktig del i att just identifiera områden där samverkan krävs för att förbättra stöd och behandling för barn som utsatts för våld (se utredningens förslag i avsnitt 14.8). Mot bakgrund av den problembild som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.2 bedömer vi emellertid att det utöver detta även kan finnas skäl för att se över regleringen avseende samverkan mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten

¹⁰⁹ Jfr 2 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

för att denna i högre utsträckning ska spegla det särskilda ansvar som samhället har när det handlar om barn som behöver stöd och behandling till följd av erfarenheter av våld. Det handlar alltså om situationer där det inte står klart att insatser behövs från *både* socialtjänst och hälso- och sjukvård (där kravet på upprättande av individuell plan inträder), utan om situationer då det anses finnas *ett* behov och de två aktörerna ska ta ställning till vilken av aktörerna som har/ska ta ansvaret för att tillgodose detta. Exempelvis kan socialtjänsten behöva få kännedom om ifall hälso- och sjukvården bedömer att barnet inte är i behov av insatser från den psykiatriska vården eller om barnets väntetid till sådan behandling kommer att vara lång. Det eftersom det kan medföra att socialtjänsten behöver överväga vilka insatser som i stället socialtjänsten bör erbjuda, antingen för att möta barnets totala stödbehov eller i avvaktan på specialiserade behandlingsinsatser från hälso- och sjukvården.¹¹⁰ En stärkt reglering avseende samverkan mellan socialtjänsten och hälso- och sjukvården kan exempelvis handla om att utvidga kravet på upprättande av en individuell plan till att tydligt omfatta även ovan nämnda situationer. En annan situation som vi sett i vår utredning, och som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.2, är att det förekommer att barn fastnar i ett slags moment 22 i situationer då hälso- och sjukvården inte anser sig kunna ge vissa vårdinsatser förrän den sociala situationen är stabil samtidigt som möjligheterna att uppnå en stabilitet är delvis beroende av att barnen får ta del av just behandling från hälso- och sjukvården. Det kan exempelvis handla om situationer då barnet har placerats i samhällets vård för att få skydd och stöd eller har beviljats öppna stödinsatser från socialtjänsten, men samtidigt behöver vänta länge på nödvändiga vård- och behandlingsinsatser från hälso- och sjukvården – vilket i sin tur påverkar förutsättningarna för skydds- och stödinsatserna från socialtjänsten att fungera.

Mot bakgrund av den bild som framträtt i vår utredning bedömer vi att det är angeläget att komma till rätta med problemet att barn ibland blir helt utan insatser med anledning av gränsdragningsproblematik eller med anledning av att olika aktörer avvaktar insatser från en annan huvudman eller verksamhet. Vår bedömning är att ansvaret för samverkan kan behöva tydliggöras för att säkerställa att barns hjälpbehov ska leda till insatser, ibland från både hälso- och sjukvård och

¹¹⁰ Se avsnitt 10.5.2 om socialnämndens ansvar att ge tillfällig hjälp i avvaktan på att annan huvudman rycker in.

socialtjänst, men allra minst från *någon*. Hur detta bäst kan säkerställas anser vi behöver utredas närmare.

Fast vårdkontakt i hälso- och sjukvården för patienter under 21 år

Bedömning: Det förslag om fast vårdkontakt i hälso- och sjukvården som utredningen om en sammanhållen god och nära vård för barn och unga¹¹¹ har lämnat omfattar alla barn, och skulle innebära en positiv förstärkning av vården även för barn som är i behov av vårdinsatser till följd av erfarenheter av våld. Det är av stor betydelse att den fasta vårdkontakten – när det handlar om barn med erfarenheter av våld – har de kunskaper inom området som krävs för att kunna fullgöra sin uppgift på ett sätt som stärker barnets förutsättningar att få sina behov tillgodosedda utifrån en helhetssyn på barnets situation.

Som beskrivs närmare i avsnitt 10.5.1 läggs i dag ett stort ansvar på barn och familjer att navigera bland, komma fram till, samordna och informera andra relevanta aktörer om de insatser som behövs. Uppgiften kan vara betungande, ta mycket tid och leda till att barn och familjer känner sig lämnade. Det riskerar också att leda till att insatser kommer för sent eller inte blir av.¹¹²

Utredningen om en sammanhållen god och nära vård för barn och unga¹¹³ har i sitt betänkande *Börja med barnen!* föreslagit att det ska framgå av patientlagen att det ska utses en fast vårdkontakt för en patient som inte har fyllt 21 år, om patienten begär det, eller om det kan antas att det är nödvändigt för att tillgodose hans eller hennes behov. Det behov som avses är behovet av trygghet, kontinuitet, samordning och säkerhet. Den föreslagna skyldigheten att utse en fast vårdkontakt för patienter som är under 21 år är mer långtgående än skyldigheten att utse en fast vårdkontakt för andra patienter.¹¹⁴ Förslaget syftar till att förenkla för barn och unga att få en fast vård-

¹¹¹ SOU 2021:34 *Börja med barnen! Sammanhållen god och nära vård för barn och unga*, s. 41.

¹¹² Inspektionen för vård och omsorg (2021). *De tar inte hand om hela mig. Samordning av insatser för barn med psykisk ohälsa behöver förbättras*, s. 3 f.

¹¹³ Dir. 2019:93 *En sammanhållen god och nära vård för barn och unga*.

¹¹⁴ 6 kap. 2 § första stycket patientlagen (2014:821). SOU 2021:34 *Börja med barnen! Sammanhållen god och nära vård för barn och unga*, s. 41, 317 ff. samt 470 f.

kontakt i ett tidigt skede när det kan behövas och därmed till att stärka barns och ungas ställning i hälso- och sjukvården, samt att skapa förutsättningar för en samordnad, god, nära och jämlik vård för barn och unga. I betänkandet anges att det föreslagna kravet på fast vårdkontakt ska vara en tydligt utpekad person som bistår och stödjer patienten i kontakterna med vården och hjälper till att samordna vårdens insatser. Det anges att den fasta vårdkontakten bör kunna bistå patienter i att samordna vårdens insatser, informera om vårdsituationen, förmedla kontakter med andra relevanta personer inom hälso- och sjukvården och vara kontaktperson för andra delar av hälso- och sjukvården och för socialtjänsten samt i förekommande fall andra berörda myndigheter.¹¹⁵

Det förslag som utredningen om en sammanhållen god och nära vård för barn och unga har lämnat omfattar alla barn, och vår bedömning är att förslaget skulle innebära en positiv förstärkning av vården även för barn som är i behov av vårdinsatser till följd av erfarenheter av våld. Vi vill särskilt framhålla betydelsen av att kontaktpersonen – när det handlar om barn med erfarenheter av våld – har de kunskaper inom området som krävs för att kunna fullgöra sin uppgift på ett sätt som stärker barnets förutsättningar att få sina behov tillgodosedda utifrån en helhetssyn på barnets situation. Betänkandet remitterades i januari 2022 och är för närvarande under beredning i Regeringskansliet.

15.3.5 Stödet i barns vardag ska stärkas

Som beskrivs närmare i bland annat kapitel 3 och 6 är det inte enbart samhällets aktörer inom vård och omsorg som är viktiga när det handlar om att ge stöd till barn som utsatts för våld. Flera barn lyfter vikten av att en trygg, stabil, vuxen finns där och kan lyssna, stötta och agera. Viktiga vuxna i barnets liv kan vara vårdnadshavare eller andra anhöriga, men det kan också handla om andra vuxna i barnets vardag exempelvis personal i förskola och skola, familjehemsföräldrar eller personal i samhällsvård. Även om stöd från dessa viktiga vuxna inte ersätter individuellt anpassade insatser från vård och omsorg i de fall som barnet är i behov av sådant stöd eller behandling,

¹¹⁵ SOU 2021:34 *Börja med barnen! Sammanhållen god och nära vård för barn och unga*, s. 41, 317 ff. och 470 f. Prop. 2009/10:67 *Stärkt ställning för patienten – vårdgaranti, fast vårdkontakt och förnyad medicinsk bedömning*, s. 60 ff.

så kan dessa viktiga vuxna ha en betydelsefull roll i barnets återhämtning. Mot denna bakgrund bedömer vi att insatser för att stärka förutsättningarna för våldsutsatta barn att få stöd i sin vardag bör utgöra ett prioriterat område under strategiperioden. Nedan beskrivs vissa åtgärder som utredningen bedömer bör genomföras för att bidra till utvecklingen.

Stöd och information till viktiga vuxna

Förslag:

- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd ges i uppdrag att kartlägga tillgången till, och eventuella behov av fortsatt utveckling av, stöd- och informationsmaterial riktat till föräldrar och andra närstående om hur dessa personer kan ge stöd i vardagen till barn som utsatts för våld. Olika former av våldsutsatthet ska beaktas. Även olika livsomständigheter som kan påverka föräldrars och andra närståendes förutsättningar att ta del av befintligt material ska beaktas i uppdraget. Uppdraget ska genomföras i samråd med Myndigheten för delaktighet. Vid genomförandet av uppdraget ska dialog föras med relevanta aktörer med erfarenheter på området.
- Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) ges i uppdrag att utarbeta och sprida stöd- och informationsmaterial om hur vuxna som är viktiga för barnet kan ge stöd till det barn som utsatts. Materialet ska rikta sig till bland annat familjehemsföräldrar och personal i samhällsvården. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Socialstyrelsen. Det bör också ske i samråd med andra relevanta myndigheter. Vid genomförandet av uppdraget ska dialog även föras med andra relevanta aktörer med erfarenheter inom området. Barns synpunkter ska inhämtas i arbetet.

Verktyg för föräldrar och närstående att ge stöd i vardagen

Det finns bland organisationer i civilsamhället, och andra aktörer, flera exempel på material som syftar till att vägleda föräldrar och andra vuxna i hur de kan bemöta och stödja barn som utsatts för våld, exempelvis från Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Rädda Barnen och Ecpat.¹¹⁶ Det saknas emellertid en samlad bild av hur tillgång och tillgänglighet till sådant stöd i dag motsvarar de behov som finns. Vår bedömning är därför att det finns behov av att kartlägga tillgången till, och eventuella behov av fortsatt utveckling av, stöd- och informationsmaterial riktat till föräldrar och andra närstående om hur dessa personer kan ge stöd i vardagen till barn som utsatts för våld. Vi bedömer bland annat att det är viktigt att föräldrar har tillgång till information om situationer då barn utsatts för olika former av våld via nätet och/eller sexuell exploatering. Detta eftersom barn beskriver betydelsen av föräldrars, och andra vuxnas, bemötande när våldsutsatthet avslöjats (se kapitel 6). Det är även viktigt att det finns tillgång till information till föräldrar vars barn lever i områden med hög förekomst av våld, i syfte att kunna ge barnet stöd i vardagen efter våldshändelser i närområdet. Vidare är utgångspunkten att alla föräldrar ges möjlighet att ge sina barn stöd och ett bra bemötande i den aktuella situationen. Olika livsomständigheter som kan påverka förutsättningar att ta del av befintligt material ska därför beaktas i genomförandet av uppdraget. Vi bedömer att detta uppdrag bör genomföras av Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, i samråd med Myndigheten för delaktighet. Det är av stor vikt att kunskap och erfarenheter från andra relevanta aktörer på området tas till vara.

Stärka förutsättningarna för vuxna som möter barn i samhällsvården att ge betydelsefullt stöd

Som beskrivs närmare i avsnitt 5.2.4 har barn i samhällsvård i högre utsträckning än andra barn erfarenheter av att ha utsatts för våld, och många barn som befinner sig i samhällsvården tillhör riskgrupper för våldsutsatthet. Som grupp betraktad omfattas dessa barn av en särskild

¹¹⁶ Se till exempel Rädda Barnen (2017). *När något har hänt. Handbok för att stötta barn som upplevt svåra händelser*. <https://dagsattprataom.se/overgrepp/> (hämtat 2022-12-04). Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2018). *När någon gjort ditt barn illa*. <https://ecpat.se/foraldranhjalpen/> (hämtat 2022-12-02).

utsatthet med bland annat en förhöjd risk att utveckla psykisk och fysisk ohälsa.¹¹⁷ Som beskrivs närmare i kapitel 6 och 10 finns bland barns röster till utredningen flera barn med erfarenheter från samhällsvården som lyfter just vikten av att bli bra bemött, lyssnad på och att få stöd av de vuxna som finns där barnet placerats. Detta beskrivs som något som kan ha en läkande effekt. Med grund i barnens röster är vår bedömning att familjehemsföräldrar och personal i samhällsvården i högre utsträckning än i dag behöver synliggöras som viktiga vuxna som har betydelsefulla roller i fråga om att ge hjälp och stöd i vardagen till barn som upplevt våld. De behöver också ges förutsättningar för att axla den rollen. Insatser som innebär att barn placeras i samhällets vård behöver synliggöras och betraktas som en helhet, där både själva placeringen och det vardagsnära stödet är lika betydelsefulla. Genom barnens röster är det tydligt att kunskapen om att barn som placerats i familjehem och annan samhällsvård är en grupp där erfarenheten av våld och riskerna för upprepade våldsutsatthet är högre, måste beaktas i arbeten för att förbättra kvaliteten i dessa insatser.

Som tidigare nämnts pågår för närvarande en utredning med uppdrag att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i samhällets vård.¹¹⁸ Eftersom det pågår en utredning på området lämnar vi inte något mer omfattande förslag i denna del. Mot bakgrund av de omständigheter som beskrivs ovan bedömer vi emellertid att det ändå finns skäl för att särskilt föreslå att det ska tas fram och spridas stöd- och informationsmaterial som riktar sig till denna grupp av vuxna. Vi bedömer att Barnafrid, i egenskap av nationellt kunskapscentrum, är lämpliga att genomföra ett uppdrag att utarbeta och sprida stöd- och informationsmaterial om hur dessa vuxna kan ge stöd i vardagen till barn som varit utsatta för våld. Materialet ska rikta sig till exempelvis förskole- och skolpersonal, familjehemsföräldrar och personal i samhällsvården. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Socialstyrelsen och Skolverket. Det bör också ske i samråd med andra relevanta myndigheter. Exempelvis har MUCF utarbetat och erbjuder kostnadsfria webbaserade utbildningar som riktar sig till fritidsledare i öppen fritidsverksamhet och utbildningar riktade till skolpersonal, vilka inkluderar bland annat

¹¹⁷ Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2018). *Organisatoriska modeller för att barn och unga i familjehem och på institution ska få hälso- och sjukvård och tandvård. En systematisk litteraturoversikt och utvärdering av etiska, sociala och juridiska aspekter*, s. 8–9.

¹¹⁸ Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård*. Uppdraget ska redovisas i april 2023.

hur samtal om olika områden kan föras med barn.¹¹⁹ Dessa erfarenheter bör tas till vara i fråga om information och stöd till viktiga vuxna som möter barnet i sin yrkesroll. Vid genomförandet av uppdraget ska dialog föras med aktörer inom civilsamhället. Barn ska involveras i arbetet.

Förbättrade förutsättningar för skolpersonal att ge vardagsnära stöd till barn i samband med våldshändelser

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att kartlägga behovet av särskilt stöd och/eller kompetensutvecklingsinsatser riktade till personal inom elevhälsan i syfte att förbättra stöd och bemötande av elever vid händelser av våld i närområdet eller omgivningen. I uppdraget ingår att, i förekommande fall, lämna förslag på hur behovet kan tillgodoses. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Brotts-offermyndigheten. Barn ska involveras i genomförandet av uppdraget.

Som beskrivs närmare i kapitel 6 och 10 har skolan stor betydelse i fråga om att på olika sätt ge stöd till barn som lever med våld i sitt närområde. Det har bland annat framhållits att barn som lever i otrygga och oberäknliga miljöer har behov av positiva förebilder, trygga personer i sin omgivning och relationer som de vet att de kan lita på. Det som bland annat har beskrivits är behovet av ett vardagsnära stöd i skolan – anpassningar i bemötande och förhållningssätt – som både kan bidra till att stärka relationer och göra det enklare för barnet att klara av skoldagen och skolarbetet. Vår bedömning är att detta stödbehov i högre utsträckning behöver synliggöras så som en viktig förutsättning för att våldsutsatta barns rätt till social återanpassning ska tillgodoses. Vi bedömer också att ett sådant stöd i högre utsträckning än i dag bör beaktas som en betydelsefull del i uppfyllandet av skolans kompensatoriska uppdrag. Skolans personal behöver i högre utsträckning än i dag betraktas som viktiga vuxna som har roller i fråga om att bemöta barn som upplevt våld. I det här fallet, att möta behov av anpassat bemötande när barn upplever våld i närområdet eller omgivningen. Vi har också erfarit, inte minst utifrån dialog med verksamma i skolan, att det här är händelser och situationer

¹¹⁹ <https://www.mucof.se/valkommen-till-mucof-s-webbutbildningar> (hämtat 2022-12-04).

som personal i skolan redan i dag i hög grad behöver hantera, men att man inte har fått utbildning, stöd eller rimliga förutsättningar att bemöta barn som lever i en miljö med förhöjd risk för våld. För att kunna göra detta behöver skolans personal ha såväl de kunskaper som de förutsättningar som behövs. I det bedömer vi att den potential som finns i elevhälsan bör tas till vara, utifrån dess uppdrag kopplat till främjande av elevernas utveckling mot utbildningens mål och den roll som elevhälsan kan ha avseende att handleda och utbilda arbetslag i sådana frågor.

Ett första steg är att säkerställa att personal inom elevhälsan har den kunskap som behövs, och ett första steg i det är i sin tur att kartlägga behovet av stöd och/eller kompetensutvecklingsinsatser riktad till elevhälsans personal. Ett sådant uppdrag bör därför ges Socialstyrelsen. I uppdraget, som bör genomföras i samverkan med Skolverket, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Brottsoffermyndigheten, bör även ingå att i förekommande fall lämna förslag på hur behovet kan tillgodoses. Barn ska involveras i genomförandet av uppdraget.

Säkerställa tillgång till stöd via linjen 116 111

Bedömning: Det är viktigt att stöd i syfte att stärka den nationella stödlinjen 116 111 säkerställs långsiktigt så att innehavaren av stödlinjen har de förutsättningar som krävs för att bedriva linjen på det sätt som barns behov kräver.

Som beskrivs närmare i kapitel 6 och avsnitt 10.5.5 har i vår utredning återkommande lyfts vikten av att barn har möjlighet att få kontakt och prata anonymt med oberoende vuxna, detta för att få stöd i situationen och få hjälp i hur de kan agera vidare. Det antal kontakter som tagits med Bris stödlinje 116 111 under det senaste året visar också tydligt att det finns ett behov av hög tillgänglighet över dygnet.¹²⁰ Som också beskrivs närmare i avsnitt 10.5.5 framhålls vikten av att tillhandahålla dygnet-runt öppen service av såväl barnrättskommittén och av EU, som av det internationella nätverket Child Helpline International.

¹²⁰ Bris (2022). *Våld – En del av barns vardag. Årsrapport 2021*, s. 8.

Vår bedömning är att tillhandahållande av möjligheter för barn att få kontakt med kunniga och oberoende vuxna utgör ett viktigt komplement till samhällets övriga stödinsatser. Det utgör också en betydelsefull möjlighet att nå fram till barn med information om möjligheter att få hjälp och stöd, och om var barnet kan vända sig för att få den hjälpen. Sådana insatser behöver ha en hög tillgänglighet sett till såväl öppettider som utifrån variationer i exempelvis språk och sätt för kontakt och kommunikation. Sammantaget bedömer vi att det är av stor betydelse att stödlinjen 116 111 finns i Sverige och att stöd via linjen är tillgängligt när barn har behov av det. Mot denna bakgrund bedömer vi att det behöver säkerställas att det stöd som aviserats i budgetpropositionen för 2023 om att stärka Bris nationella stödlinje 2023 upprätthålls långsiktigt. Detta för att organisationen ska ha de förutsättningar som krävs för att bedriva linjen på det sätt som barns behov kräver.

15.4 Barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses

Förslag: Att följande insatsområden ska prioriteras inom mål 4:

1. Barn ska få individanpassad information och ges goda förutsättningar att komma till tals och få sina åsikter beaktade.
2. Yrkesverksamma ska bemöta barnet på ett respektfullt och anpassat sätt och ha särskild kompetens.
3. Brottmålsprocessen ska vara så kort som möjligt utan att inskränka rättssäkerheten.
4. Barn ska erbjudas stöd under och efter brottmålsprocessen.
5. Samverkan måste ske med barnets behov i fokus – barnahusverksamheter ska finnas i hela Sverige och utvecklas.

Barn som utsatts för våld ska få sina rättigheter tillgodosedda genom hela brottmålsprocessen. Barn påminner dock om att det till synes självklara ännu inte finns på plats. Vi bedömer att det finns flera övergripande områden där det är särskilt angeläget att åstadkomma en förbättring. Det handlar bland annat om att barn behöver mötas

med omtanke för att våga berätta och att deras berättelser ska tas på allvar och omhändertas. Det handlar också om att barnet har rätt att förstå sammanhanget och kan behöva stöd för att klara av att ta sig igenom rättsprocessen på ett så tryggt sätt som möjligt. En sammanhängande kedja behöver säkerställas, där vuxenvärlden stödjer barnet i de olika moment som brottmålsprocessen utgör och avseende tiden efteråt. Det är de yrkesverksamma som tillsammans ansvarar för att brottmålsprocessen blir en begriplig och trygg upplevelse för alla våldsutsatta barn.

Nedan beskrivs de insatsområden som utredningen bedömer bör prioriteras för att sträva mot målet att barn ska få sina rättigheter tillgodosedda i brottmålsprocessen. Det redogörs även för vissa åtgärder som utredningen anser bör genomföras.

15.4.1 Barn ska få individanpassad information under brottmålsprocessen och ges goda förutsättningar att komma till tals och få sina åsikter beaktade

Den mest framträdande barnrättsliga bristen i brottmålsprocessen som utredningen har funnit är att våldsutsatta barn inte får rättigheten till information tillgodosedd. Bristen är genomgående under hela brottmålsprocessen, även om det finns goda exempel på viss informationsöverföring till barn. Rättsprocessen är inte utformad för barn. Det i sig ställer stora krav på de yrkesverksamma att trots brottmålsprocessens form och gång säkerställa att barn får information och görs delaktiga i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen. Barn som målsägande tycks enligt utredningens iakttagelser inte ha möjlighet att ha något större inflytande över sin egen situation i brottmålsprocessen.

Mot den bakgrunden anser vi att insatser för att barn ska få anpassad information om brottmålsprocessen och ges goda förutsättningar att komma till tals och få sina åsikter beaktade bör prioriteras. Utgångspunkten ska inte vara att skydda barnet från att delta utan att barnet i stället ska skyddas i sitt deltagande.¹²¹ Nedan presenteras åtgärder som vi bedömer bör genomföras av regeringen för att bidra till den utvecklingen.

¹²¹ Barnombudsmanen (2012). *Tid för rättvisa En enkätstudie av åklagarkamrarnas handläggning av ärenden där barn misstänks vara utsatta för vålds- eller sexualbrott i nära relationer*, s. 21.

Individanpassad information och rätten att komma till tals

Förslag:

- I 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) införs ett krav på att målsägande som är under 18 år ska få individanpassad information under förundersökningens gång och vid dess avslut. Den som ger informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Barnet ska därtill ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
- I 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och 3 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde införs ett krav på att barn som är målsägande ska få anpassad information om förundersökningen och om utgången av förundersökning och eventuell rättegång av sitt juridiska biträde.

Som beskrivs närmare i kapitel 11 har flera myndigheter, Barnhusnätverket, enskilda barnahus men framför allt barnen själva lyft avsaknaden av information till barnet, exempelvis avseende beslut under förundersökningens gång och om utgången av förundersökningen och eventuell rättegång. Bland annat har angetts att bristande information kan bero på de yrkesverksammas osäkerhet och rädsla för att till exempel sänka bevisvärdet på de uppgifter som barnet lämnar i förhör. Det finns inga gemensamma ordnade rutiner för dokumentation av vad den särskilda företrädaren eller målsägandebiträdet har lämnat för information till barnet. Enligt Åklagarmyndighetens rättsliga vägledning är det lämpligt att efter barnförhöret bestämma vem som ska informera barnet om kommande beslut i ärendet och att det är önskvärt om det finns en rutin att tillgå.¹²² Av vårt arbete framgår det dock att barn inte på något regelmässigt sätt får anpassad och riktad information om utgången av förundersökning och eventuell rättegång trots att de är målsägande. Informationskyldigheten till barn är oreglerad och i vilken utsträckning barn får information och hur det görs skiljer sig åt runt om i landet.

¹²² Åklagarmyndigheten (2022). *Barnförhör m.m. Även något om förhör med vuxna med osynliga funktionsnedsättningar*, s. 27.

Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord föreslog i sitt betänkande att den särskilda företrädarens uppdrag skulle utökas till att omfatta bland annat att inför barnets deltagande i utredningsåtgärder tillse att barnet har den information det behöver för att känna trygghet i situationen samt informera barnet om utfallet av förundersökning och eventuell rättegång.¹²³ Lagstiftaren valde då att inte lägga till ett uttryckligt informationsansvar till den särskilda företrädarens uppgifter då det redan innefattades i uppdraget och att en allt för detaljerad bestämmelse riskerar att läsas som uttömmande. Ingen lagändring ansågs därför behövlig.¹²⁴ Vår analys visar dock att det finns ett stort behov av att lägga till ett tydligt utpekade informationsansvar bland de yrkesverksamma som möter barnet. Vi bedömer att behovet av att barnets rätt till information om sin egen situation tillgodoses är större än risken för att bestämmelsen skulle läsas uttömmande. Vi vill här understryka vikten av att barnets juridiska biträde givetvis, likt Polismyndigheten, ska ges tillgång till barnets kontaktvägar för att kunna fullfölja ett tilltänkt informationsansvar vilket i dag kan vara ett bekymmer enligt advokater som vi samtalat med via Sveriges advokatsamfund.

Vi är utifrån de många samtal som förts med myndigheter, Barnahusnätverket, vid studiebesök på enskilda barnahus och framför allt barnens röster tveksam till att Sverige i dag tillgodoser barnets rätt att vara delaktig och ha inflytande över sin egen situation enligt artikel 12 i barnkonventionen. Målet för samverkan enligt de gemensamma nationella riktlinjerna för barnahusen är bland annat att barnet ska vara informerat om åtgärder som berör honom eller henne samt ges tillfälle att uttrycka sin uppfattning och åsikter i den utsträckning och på det sätt hans eller hennes mognad medger.¹²⁵ Vi kan konstatera att det finns ett stort utrymme för förbättringar för att tillgodose barnets rättigheter i brottmålsprocessen utifrån artikel 12 i barnkonventionen. Beslut i rättsprocessen fattas av yrkesverksamma utan att barns åsikter efterfrågas på något systematiskt eller genomtänkt sätt. Utifrån barnets ålder, mognad och personliga förutsättningar kan barnet göras mer delaktigt och tillfrågas om delar i rättsprocessen. Som

¹²³ SOU 2019:32 *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord*, s. 44.

¹²⁴ Prop. 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott*, s. 39.

¹²⁵ Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*, s. 7.

exempel kan nämnas tillgång till anpassad information och fakta för att kunna vara delaktig, få möjlighet att begära ett biträdesbyte av särskild företrädare eller målsägandebiträde enligt 26 § andra stycket rätts-hjälpslagen (1996:1619) i de fall det finns särskilda skäl för ett byte och i förekommande fall tolk, utifrån de möjligheter som finns rättsligt att få tycka till om vilka som sitter i medhörningsrummet och lyssnar på barnets berättelse och få information om utgången av sitt ärende och hur barnet kan överklaga vissa beslut. Dessa är endast några exempel på hur barns delaktighet kan stärkas.

Vår bedömning är sammanfattningsvis att det bör införas ett lagkrav på barnets rätt till information och barnets rätt att komma till tals. Vi föreslår därför att rätten till information och rätten att komma till tals ska regleras i förundersökningskungörelsen (1947:948). Rätten till information bör därtill regleras i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och lagen (1988:609) om målsägandebiträde. Att informationen ska vara anpassad innebär att den bör ges utifrån barnets individuella behov och situation vad gäller ålder, mognad och eventuell funktionsnedsättning. Exempel på information som bör ges till barnet, under förutsättning att det kan ske utan men för utredningen, är beslut som fattas i ärendet, information om hur ärendet fortskrider hos polisen, åklagare eller domstol och hur barnet kan överklaga vissa beslut. Barnet ska inte behöva be om information utan har rätt att kontinuerligt få anpassad information om den egna situationen under förundersökningens gång. Information om förundersökningen bör ges av Polismyndigheten direkt eller genom anmodan från det juridiska biträdet. Information om utgången av förundersökning och eventuell rättegång bör åligga det juridiska biträdet att lämna direkt till barnet. Barnet bör ges goda förutsättningar att komma till tals under förundersökningen genom att göras mer delaktigt som aktör, i den mån barnet önskar, och tillfrågas om delar i rättsprocessen. Det är viktigt att det finns tid för barnets delaktighet. Vi bedömer att lagändringar är nödvändiga varför vi lämnar författningsförslag.

Ikraftträdande

Att tillgodose barnets rättigheter i brottmålsprocessen är angeläget. De nya lagkraven bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Samtidigt är det viktigt att berörda aktörer får tid för förberedande åtgärder. Vi bedömer att de föreslagna lagkraven bör kunna träda i kraft den 1 januari 2024.

15.4.2 Yrkesverksamma ska bemöta barnet på ett respektfullt och anpassat sätt och ha särskild kompetens

Under vårt arbete har det framkommit genom barns egna röster och yrkesverksamma främst från barnhusen att det finns brister i bemötandet av barn i samband med brottmålsprocessen. Det finns många barn som är nöjda och har blivit bemötta med respekt men flera barn och yrkesverksamma beskriver brister i bemötandet. Att vara med om en brottsutredning är påfrestande för de flesta och särskilt för barn. För att barnet ska orka, våga och vilja medverka och för att processen inte ska innebära ytterligare en traumatisering för barnet måste samhället ha en högre ambition i bemötandet.

I direktivet till utredningen framhålls att riksdagen i ett tillkännagivande¹²⁶ till regeringen framfört vikten av att säkerställa att den som hör eller förhör barn ska ha särskild utbildning för det och att det, trots insatser hos ansvariga myndigheter, finns ett behov av fortsatt utvecklingsarbete. Många av de yrkesverksamma i brottmålsprocessen har gedigen kunskap och erfarenhet och utför ett gott arbete. Särskilt de företrädare för domstolarna som vi samtalat med uttrycker en nöjdhet och uppskattning av övriga aktörers arbetsinsats i brottmål. Som beskrivs närmare i kapitel 11 har det dock under utredningens gång framkommit att barn inte alltid blir förhörda eller företrädna av yrkesverksamma med rätt eller tillräcklig kompetens.

Sammantaget anser utredningen att en tydlig prioritering under strategiperioden ska vara att yrkesverksamma som utreder och företräder barnet ska bemöta barnet på ett respektfullt och anpassat sätt och ha särskild kompetens. Nedan presenteras ett antal åtgärdsförslag som vi bedömer bör genomföras av regeringen för att bidra till utvecklingen framåt på området.

¹²⁶ Justitieutskottets betänkande 2017/18:JuU1. Riksdagsskrivelse 2017/18:92, punkt 74.

Utbildningsinsatser om våldsutsatthet och barnets rättigheter

Förslag: Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket ges i uppdrag att i samarbete med Barnombudsmannen genomföra utbildningsinsatser avseende fördjupad kunskap om att vara barn och våldsutsatt och barnets rättigheter enligt FN:s konvention om barnets rättigheter som riktar sig mot rättsväsendets aktörer och biträdande jurister/advokater.

De brister som har beskrivits i våra samtal med myndigheter, Barnhusnätverket, enskilda barnahus och advokater via Sveriges advokatsamfund rör de yrkesverksamma kring barnet inom rättsväsendet som inte har tillräcklig förståelse för barns behov eller bemöter barnet med respekt. Det rör sig om exempelvis otillräcklig informationsöverföring och att inte ta ansvar fullt ut för sitt uppdrag som juridiskt biträde på grund av tidsbrist. Det finns också exempel på barn som inte förhörts av en barnförhållningsledare med rätt kompetens utifrån barns behov eller funktionsnedsättning. En del barn har i utredningen berättat att de själva och eller deras föräldrar har känt sig skuldbelagda av polisen vid internetrelaterad brottslighet eller vid brott i unga partnerrelationer (se avsnitt 11.5).

Vi har därför funnit att det trots de utbildningsinsatser som har genomförts hos rättsväsendets myndigheter alltså finns ett behov av kunskapshöjning avseende bemötande av våldsutsatta barn och barnets rättigheter till aktörer som är verksamma inom rättsväsendet. Vi föreslår därför att Brottsoffermyndigheten och Domstolsverket ges i uppdrag att i samarbete med Barnombudsmannen genomföra utbildningsinsatser om att vara barn och våldsutsatt och barnets rättigheter enligt barnkonventionen som riktar sig mot rättsväsendets aktörer (inklusive nämndemän) och biträdande jurister/advokater. Formen för utbildningsinsatserna ska lämnas till ansvariga myndigheter att utarbeta.

Förhörsmetoden vid barnförhör ska ses över och utvecklas

Förslag:

- Polismyndigheten ges i uppdrag att utvärdera förhörsmetoden vid barnförhör och dess tillämpning. Inom ramen för uppdraget ska myndigheten undersöka möjligheten att modifiera och vidareutveckla förhörsmetoden utifrån evidens inom vissa utpekade områden som vid internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn, brott i unga partnerrelationer samt vid förhör av små barn och barn med funktionsnedsättning. Ett särskilt fokus bör läggas på att utreda de hinder som finns för barn som kommunicerar på alternativa sätt till exempel via tolk och alternativ kompletterande kommunikation. Uppdraget ska genomföras i samråd med Åklagarmyndigheten.
- Polismyndigheten ges i uppdrag att genomföra kunskaphöjande insatser för landets barnförhørsledare och på barnförhørsledarutbildningen om barnförhör vid internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn, brott i unga partnerrelationer samt förhör med små barn och barn med funktionsnedsättning. Sistnämnda del i uppdraget ska genomföras i samråd med Myndigheten för delaktighet.

För att utveckla bemötandet av våldsutsatta barn i förhörssituationen behöver Polismyndighetens förhörsmetod vid barnförhör vid internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn (till exempel i de fall teknisk bevisning finns i form av chattloggar och bilder) och brott i unga partnerrelationer ses över för att motverka exempelvis skuldbeläggning och retraumatisering hos misstänkt våldsutsatta barn. Vi föreslår därför att Polismyndigheten ges i uppdrag att undersöka möjligheten att modifiera förhörsmetoden vid internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn, brott i unga partnerrelationer samt vid förhör med små barn och barn med funktionsnedsättning.

Vårt arbete har även visat att det finns behov av kompetensutveckling för barnförhørsledare när det gäller olika grupper av barn som framför allt små barn, barn med funktionsnedsättning samt vid olika typer av brott som internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn och brott i unga partnerrelationer. Även Barnafriad har pekat på behovet av att öka kunskapen om hur Polismyndigheten kan hålla

barnförhör med vissa grupper av barn. Vi delar Barnafrids uppfattning och föreslår därför följdriktigt att Polismyndigheten också ska ges i uppdrag att genomföra kunskapshöjande insatser om olika grupper av barn för landets barnförhørsledare och på barnförhørsledarutbildningen.

Särskild kompetens hos barnförhørsledare

Förslag: I 18 § förundersökningskungörelsen (1947:948) ändras nuvarande lydelse genom att det införs ett krav på att förhör med någon som är under 18 år *ska* i stället för *bör* hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. Undantag får endast göras om barnförhöret är brådskande och det inte finns någon förhørsledare med särskild kompetens tillgänglig.

Utredningen har bland annat haft i uppgift att, med beaktande av ett tillkännagivande¹²⁷ från riksdagen till regeringen om vikten av att säkerställa att den som hör eller förhör barn ska ha särskild utbildning för det, lämna förslag på åtgärder för ett stärkt barnrättsperspektiv i brottmålsprocessen. I utredningens direktiv nämns att Polismyndigheten har särskilt utbildade barnutredare och att även om det pågår arbete hos myndigheten så finns behov av fortsatt utvecklingsarbete.¹²⁸ Enligt barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 om artikel 19 i barnkonventionen ska utredningar om våld göras av kvalificerade personer som har fått rollspecifik och heltäckande utbildning. Vidare måste dessa utredningar göras med utgångspunkt i barnets rättigheter och på ett barnmedvetet sätt. Utredningsförfaranden som är rigorösa men som tar hänsyn till barnet bidrar enligt kommittén till att säkerställa att våldet kan fastställas på korrekt sätt och med bevis till administrativa, civilrättsliga, barnskyddande och straffrättsliga förfaranden. Det krävs därtill enligt kommittén största försiktighet för att undvika att utredningsförfarandet innebär ytterligare skada för barnet. Alla parter är enligt kommittén skyldiga att be om och beakta barnets åsikter.¹²⁹

¹²⁷ Justitieutskottets betänkande 2017/18:JuU1, Riksdagsskrivelse 2017/18:92, punkt 74.

¹²⁸ Dir. 2021:29 *Nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn*, s. 13–15.

¹²⁹ CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011), Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, punkt 51.

Det är enligt vårt förmenande avgörande för att stärka barnrättsperspektivet i brottmålsprocessen att de yrkesverksamma som möter barnet har särskild kompetens för uppgiften. Barnförhållningsledare inom Polismyndigheten har en mycket viktig uppgift att utföra som kan leda till stora konsekvenser för barn och deras familjer. Det är angeläget att barnförhör hålls av poliser med särskild kompetens i att höra barn och som även besitter kunskaper i barns behov och barnets rättigheter för att göra förhörssituationen så barnmedveten som möjligt.

Frågan om barnförhållningsledares kompetens har nyligen varit aktuell i Utredningen om barn som misstänks för brott och deras betänkande¹³⁰. Utredningen har haft i uppdrag att se över regelverket för utredningar mot barn som misstänks för brott, i syfte att förbättra regelverket och säkerställa att en hög grad av rättssäkerhet och effektivitet upprätthålls i dessa utredningar. I utredningens uppdrag har ingått att ta ställning till om bestämmelserna om förhör med barn är ändamålsenligt utformade. Utredningen har i den delen övervägt om bestämmelsen i 18 § förundersökningskungörelsen (1947:948), som stadgar att förhör med någon under 18 år *bör* hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften, *bör* ändras på så sätt att det i stället stadgas att förhöret *ska* hållas av en sådan person. Utredningen uppger att, i deras kontakter med Polismyndigheten, har det inte framkommit något särskilt behov av att ändra gällande lagstiftning. Utredningen menar vidare att en sådan ändring hade behövt inkludera ett undantag eftersom ett krav på särskild kompetens svårligen kan uppfyllas undantagslöst. Utredningen landande i bedömningen att en lagändring med möjlighet till undantag skiljer sig inte tillräckligt från nuvarande bestämmelse att en lagändring är påkallad.¹³¹

I vår utredning har vi funnit att yrkesverksamma som förhör barn ska ha särskild kompetens för uppgiften. Vi gör därför en annan bedömning än ovan nämnda utredning och föreslår att bestämmelsen ändras på så sätt att förhör med någon under 18 år *ska* hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. Den föreslagna lagändringen inkluderar ett undantag som endast kan tillämpas i brådskande fall. Vår bedömning är att föreslagna lagändringen skiljer sig från den nuvarande bestämmelse i sådan grad att det är påkallat med en lagändring. Även om utrymme för undantag alltså kommer att finnas blir det tydligt att utgångspunkten ska vara att förhållningsledaren ska ha

¹³⁰ SOU 2022:1 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott*.

¹³¹ SOU 2022:1 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott*, s. 17, 176 f.

genomgått barnförhørsledarutbildning och att undantag från huvudregeln alltid kräver en motivering. Till tidigare nämnda utredning hade några polisregioner framfört att det fanns en svårighet med regelverket. Begreppet *särskild kompetens för uppgiften* upplevdes som svårtolkat och ett klagörande efterfrågades.¹³² Den föreslagna ändringen kommer enligt vår bedömning att innebära att fler barnförhör kommer att hållas av förhørsledare med utbildning i barnförhör vilket i sin tur kommer att leda till högre kvalitet i barnförhören och en ökad barnmedvetenhet. Även om det inte ingår i vårt uppdrag att behandla frågan om barn som är misstänkta för brott anser vi att den föreslagna ändringen av lydelsen ska gälla alla former av barnförhör. Den särskilda kompetensen ska bestå i genomgången barnförhørsledarutbildning hos Polismyndigheten. Utredningen gör bedömningen utifrån barnrättskommitténs uttalanden¹³³ om artikel 19 i barnkonventionen som är svensk lag¹³⁴ sedan den 1 januari 2020. Utredningen bedömer att lagändringen är nödvändig varför vi lämnar författningsförslag.

Ikraftträdande

Att tillse att de som förhör barn har särskild kompetens är angeläget. Den nya regleringen bör därför träda i kraft så snart det är görbart. Samtidigt är det särskilt viktigt att det finns tillräckligt med tid för förberedande åtgärder då Polismyndigheten i dagsläget har en brist på barnförhørsledare. Ett för tidigt ikraftträdande, innan myndigheten får möjlighet till förberedande åtgärder, skulle innebära att myndigheten får ännu svårare att uppfylla skyndsamhetskravet i 2 a § förundersökningskungörelsen vilket i sin tur leder till bland annat att barn får vänta ännu längre i brottmålsprocessen. Vi bedömer däremot inte att det finns skäl för att avvakta redovisning av de uppdrag och återrappporteringskrav som rör barnförhørsledare som vi föreslår i avsnitt 15.4. Vi bedömer att den föreslagna regleringen bör kunna träda i kraft den 1 januari 2025.

¹³² SOU 2022:1 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott*, s. 174.

¹³³ Barnrättskommitténs uttalanden är inte juridiskt bindande för Sverige som konventionsstat men kan vara ett viktigt stöd och ge viss vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen och som fått en relativt stark ställning som tolkningsmedel för domstolar, se Ds 2019:23 *Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter*, s. 12 och prop. 2017/18:186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter*, s. 84 och kapitel 4.

¹³⁴ Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

Statistik om kompetensen hos personer som håller barnförhör

Förslag: Återrapporteringskrav ställs till Polismyndigheten avseende statistik om hur många poliser som är utbildade i barnförhör och som saknar utbildning i barnförhör respektive civilanställda som är utbildade i barnförhör och som saknar utbildning i barnförhör, som håller barnförhör.

I våra möten med myndigheter, Barnahusnätverket, yrkesverksamma, Barnafrid och advokater via Sveriges advokatsamfund framkommer att det finns en brist på tillgång till barnförhørsledare inom Polismyndigheten och att den bristen blivit än tydligare efter införandet av brottsrubriceringen barnfridsbrott den 1 juli 2021. Bristen på tillgång till barnförhørsledare resulterar i att barnförhör inte kan hållas skyndsamt och att en del barnförhör genomförs av poliser och civilanställda inom Polismyndigheten som inte har utbildning i barnförhör. Det saknas statistik över hur många personer som håller barnförhör inom Polismyndigheten som saknar respektive har utbildning i barnförhör. Vi föreslår därför att återrapporteringskrav ställs till Polismyndigheten avseende statistik om kompetensen hos anställda som håller barnförhör för att regeringen ska få en samlad bild av kunskapsläget hos de yrkesverksamma som förhör barn.

Kunskapskrav för jurister som företräder barn som målsägande

Förslag: I 5 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och i 4 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde införs ett förstärkt kunskapskrav avseende särskilt förvärvade kunskaper och erfarenheter om våldsutsatthet och barnets rättigheter.

I våra många möten med myndigheter, Barnahusnätverket och Barnafrid har det framkommit att de advokater och biträdande jurister som förordnas som särskild företrädare för barn inte alltid har tillräckliga kunskaper eller lämplighet för att överta vårdnadshavarens roll i rättsprocessen. I förarbetena till den nya brottsrubriceringen barnfridsbrott konstaterade lagstiftaren att det redan i lagtexten anges att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga

egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget, ska förordnas.¹³⁵ Utredningen kan dock konstatera att ingen närmare kontroll av advokaters och biträdande juristers kunskap och lämplighet görs innan de förordnas av domstolen. Advokatbyråer anmäler intresse för uppdraget och sedan finns vanligen listor hos domstolarna som förordnar i turordning om inga särskilda önskemål har framförts till domstolen. Det är utredningens uppfattning att den som förordnas som särskild företrädare för barn åtar sig en stor och viktig uppgift som kräver särskild lämplighet och kunskap om våldsutsatta barn och barnets rättigheter för att på bästa sätt kunna biträda misstänkt våldsutsatta barn juridiskt. Även om det finns många advokater och biträdande jurister som utför ett mycket gott arbete finns det i dag brister i lämplighet och kunskap bland de som förordnas. Advokater med stor erfarenhet av barnärenden som utredningen samtalat med via Sveriges advokatsamfund menar att advokater och biträdande jurister inte borde kunna komma i fråga för att skrivas upp på domstolarnas listor om de inte har den kunskap och erfarenhet som behövs för uppdraget och att en bättre ordning borde vara jourlistor med advokater och biträdande jurister som har den kunskap och erfarenheter samt personliga egenskaper som krävs. Advokater som vi samtalat med uppger att deras arbetsuppgifter inte alltid respekteras utan ibland på grund av tidspressen närmast betraktas som en slags taxiverksamhet.

Barnafrid har föreslagit för regeringen att den som förordnas som särskild företrädare för barn ska ha kunskap om trauma, posttraumatiskt stressyndrom och våldsutsatta barn.¹³⁶ Vi instämmer och föreslår därför i enlighet med förslaget att det ska införas ett förstärkt kunskapskrav i 5 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn och i 4 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde om våldsutsatthet och barnets rättigheter. Även målsägandebiträden bör enligt utredningen leva upp till samma kunskapskrav, det finns enligt utredningen inte anledning att särskilja de juridiska biträdena kunskapsmässigt åt. Genom kunskap om våldsutsatthet och barnets rättigheter utifrån barnkonventionen tillförs jurister som biträder barn en djupare förståelse för barnen som de företräder i domstol och kunskap om barnens behov och rättigheter. Det är utredningens övertygelse att ett förstärkt kunskapskrav kommer att medföra ett mer respektfullt och anpassat

¹³⁵ Prop. 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott*, s. 39.

¹³⁶ Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) (2022). *Angelägna utvecklingsområden 2022*, s. 27.

bemötande av barn som även kommer att få effekter på i vilken utsträckning barnets rättigheter i brottmålsprocessen tillgodoses. Kunskapskravet som föreslås innebär att juristen bör ha genomgått en kompetensutveckling eller fortbildning vari denne har tillägnat sig djupare kunskap om hur det är att leva i våldsutsatthet och barnets rättigheter utifrån barnkonventionen samt kunna uppvisa yrkeserfarenheter av betydelse för måltypen. Kunskaperna och erfarenheterna bör intygas till domstolen innan ett eventuellt förordnande om uppdrag som juridiskt biträde. Vi bedömer att lagändringar är nödvändiga varför vi lämnar författningsförslag.

Ikraftträdande

Att tillse att de som biträder barn juridiskt i brottmålsprocessen har särskild kompetens är angeläget. De nya lagkraven bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Samtidigt är det viktigt att berörda aktörer får tid för förberedande åtgärder. Vi bedömer att de föreslagna lagändringarna bör kunna träda i kraft den 1 januari 2024.

15.4.3 Brottmålsprocessen ska vara så kort som möjligt utan att inskränka rättssäkerheten

En tydlig brist som framkommit under våra många samtal med myndigheter, advokater, vår expertgrupp och från barnens röster är att utredningstiderna och rättsprocesserna med barn som målsäganden är alldeles för långa. Många barn får i dag vänta omotiverat länge innan barnet kan lägga brottmålsprocessen bakom sig. Barn berättar att längden på utredningen och att processen i sig är psykiskt påfrestande och att de ständigt påminns om traumatiska upplevelser.

Mot den bakgrunden anser vi att insatser för att korta utredningstiderna och rättsprocesserna utan att inskränka rättssäkerheten bör prioriteras. Nedan presenteras ett antal åtgärdsförslag som vi bedömer bör genomföras av regeringen för att bidra till utvecklingen.

Hinder för skyndsamhetskravet och bristen på barnförhørsledare

Förslag:

- Polismyndigheten ges i uppdrag att i samarbete med Åklagarmyndigheten kartlägga vilka hinder för skyndsamhet som finns och vilka åtgärder som krävs för att skyndsamhetskravet enligt 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska kunna upprätthållas på de båda myndigheterna. Kartläggningen ska även innefatta förslag på åtgärder för att nå Åklagarmyndighetens riktvärde att inom 14 dagar från anmälan hålla det första barnförhöret i ärenden om våld i nära relation och sexualbrott.
- Åtterrporteringskrav ställs till Polismyndigheten att redogöra för vilka åtgärder myndigheten avser att vidta för att säkerställa tillräckligt antal utbildade barnförhørsledare för att möta behovet.

Vår iakttagelse av långa utredningstider i brottmål med barn som målsägande och barnens upplevelse bekräftas av statistiken. Det gäller både skyndsamhetskravet i barnärenden som i dagsläget inte upprätthålls och Åklagarmyndighetens eget riktvärde för barnförhör. En förundersökning där målsäganden vid tiden för anmälan inte fyllt 18 år ska bedrivas särskilt skyndsamt, om brottet riktas mot målsägandens liv, hälsa, frihet och frid och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.¹³⁷ Förundersökningen ska vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Ett barnförhör i ärenden om våld i nära relation och sexualbrott ska hållas så snart som möjligt och senast inom 14 dagar från polisanmälan.¹³⁸

I dagsläget klarar inte Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten att upprätthålla skyndsamhetskravet i ärenden där målsäganden är under 18 år. Åklagarmyndighetens riktvärde i enlighet med skyndsamhetskravet är att medeltiden för genomströmningstiden för inkommen brottsmisstanke till beslut ska vara 90 dagar eller kortare. År 2021 var medelvärdet för genomströmningstiden 94 dagar (medelvärdet för den totala genomströmningstiden var 139 dagar för ett ärende). När det

¹³⁷ 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948).

¹³⁸ Åklagarmyndigheten (2014, uppdaterad 2015). *Verksamhetsplan 2015*, U1.6, s. 8.

gäller sexualbrott mot barn var medelvärde så högt som 125 dagar.¹³⁹ Riskerna för sexualbrott mot barn har ökat markant genom internet som kontaktslag för sexualbrottsförövare vilket i sin tur har ökat inflödet av internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn (ISÖB) till Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. Den genomsnittliga tiden för att handlägga ISÖB-ärenden är längre än genomsnittet för samtliga brott. Det tar också lång tid att genomföra centrala utredningsåtgärder. Riksrevisionens granskning från 2021 om polis och åklagares arbete mot dessa brott visade att det finns effektivitetsbrister i myndigheternas arbete med dessa brott.¹⁴⁰

När det gäller tiden från polisanmälan till barnförhör gjordes en mindre genomlysning 2016 av Åklagarmyndigheten om tillgången till barnförhørsledare, organisationen kring barnförhör och en granskning av barnförhör i ett antal överprövningsärenden. Även om resultatet inte är representativt för myndighetens arbete i stort så pekar ändå resultatet på vissa utvecklingsområden. Kartläggningen visade att i majoriteten av de granskade ärendena hade det första barnförhöret inte hållits inom 14 dagar. Kartläggningen visade också att majoriteten av åklagarkamrar ansåg att det inte fanns tillräckligt med barnförhørsledare inom Polismyndigheten för att klara att möta riktvärdet om att hålla det första barnförhöret i ett ärende inom 14 dagar.¹⁴¹ Bristerna stämmer mycket väl överens med den bild av verkligheten som utredningen har fått från flera advokater med stor erfarenhet av barnärenden via Sveriges advokatsamfund. Tidsutdräkten innebär stora konsekvenser både för kvalitén i barnärendena med många nedläggningsbeslut som konsekvens då barnet i många fall inte längre minns den misstänkta gärningen eller ens förstår vad förhørsledaren vill höra barnet om och för barnets upplevelse av brottmålsprocessen.

Sammantaget kan utredningen konstatera att ett av de viktigaste problemområdena att komma till rätta med inom brottmålsprocessen för barn som utsatts för våld är att lyckas upprätthålla skyndsamhetskravet och korta tiden från polisanmälan till barnförhör och även misstankeförhör samt från brottsmisstanke till beslut, utan att inskränka rättssäkerheten till någon del. Vi föreslår därför att Polis-

¹³⁹ Åklagarmyndigheten (2021). *Åklagarmyndighetens årsredovisning 2021*, s. 37–39.

¹⁴⁰ Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn - stora utmaningar för polis och åklagare*, s. 5, 60 och 64.

¹⁴¹ Åklagarmyndigheten (2016). *Kvalitet i barnförhör – kartläggning av tillgången på barnförhørsledare och organisationen kring barnförhör samt granskningen av barnförhör i överprövningsärenden*, s. 10 och 12.

myndigheten ges i uppdrag av regeringen att i samarbete med Åklagarmyndigheten kartlägga vilka hinder som finns för skyndsamhet och vilka åtgärder som krävs för att skyndsamhetskravet ska kunna upprätthållas på de båda myndigheterna. Kartläggningen ska även innehålla förslag på åtgärder för att nå Åklagarmyndighetens riktvärde att inom 14 dagar från polisanmälan hålla det första barnförhöret. Vi föreslår även att det ställs ett återrapporteringskrav till Polismyndigheten att redogöra för hur myndigheten hanterar bristen på utbildade barnförhørsledare och vilka åtgärder som myndigheten avser att vidta för att säkerställa tillräckligt antal utbildade barnförhørsledare för att möta behovet.

Tidsfrist för domstolen i brottmål när målsäganden är barn

Förslag: En utredning bör tillsättas avseende införande av tidsfrist för domstolen i brottmål när målsäganden är ett barn.

Det finns allmänna regler om skyndsamhet i domstol. Rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt enligt 45 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken. Det finns flera skäl till det generella skyndsamhetskravet. Det anses vara av betydelse för den allmänna laglydnaden att en påföljd så snart som möjligt följer på en brottslig gärning. Det är också så att det innebär en onödig oro för den som är tilltalad i brottmål att under en längre tid invänta utfallet i målet. Ju längre tiden går desto svårare är det också för domstolen att fastställa vad som faktiskt hänt vid den aktuella händelsen.¹⁴² För vissa typer av mål finns därutöver särskilda regler om skyndsamhet som exempelvis i mål med unga lagöverträdare. Enligt 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska mål mot den som inte fyllt 21 år alltid behandlas skyndsamt. Om det väcks allmänt åtal mot den som inte fyllt 18 år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska de tidsfrister iakttagas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad, det vill säga att huvudförhandlingen i tingsrätten ska hållas inom två veckor från den dag åtal väcks.

¹⁴² Ds. 2013:30 *Skyndsambetskrav och tidsfrister i ärenden med unga misstänkta och unga målsägande*, s. 115.

Några särskilda bestämmelser om skyndsamhet kopplat till brottmål i domstol när målsäganden är barn finns inte i svensk rätt. Detta trots att det enligt oss finns tungt vägande skäl att införa en särskild tidsfrist i brottmål när målsäganden är barn. Många barn får vänta omotiverat länge på rättegång och dom i dag och far illa under väntetiden. Både Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten har att upp-
rätthålla skyndsamhetskravet i 2 a § förundersökningskungörelsen (1947:948) i förundersökningar där målsäganden vid tiden för anmälan inte fyllt 18 år om brottet riktas mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Vi anser att det i en kommande utredning bör övervägas om domstolen ska ha en tidsfrist likt 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 51 kap. 15 § rättegångsbalken att arbeta utifrån i brottmål med barn som målsägande. Syftet med en tidsfrist är att ytterligare korta ned handläggningstiderna i brottmål med barn som är målsäganden. En tidsfrist får dock aldrig påverka kvaliteten och kringskära rättssäkerheten i målen. Det är vår bedömning att en tidsfrist bör övervägas. Vi föreslår därav att en utredning ska tillsättas avseende detta.

15.4.4 Barn ska erbjudas stöd under och efter brottmålsprocessen

Under utredningens arbete har det framkommit att barn inte alltid får det stöd under och efter brottmålsprocessen som barnet behöver och har rätt till. Bristen på stöd lyfts fram av myndigheter, Barnahusnätverket, enskilda barnahus men framför allt av barnen själva. Det stöd som erbjuds barn i brottmålsprocessen ser också olika ut beroende på var i landet som barnet bor.

Enligt artikel 19 i barnkonventionen innefattar de skyddsåtgärder som ska skydda barnet, mot alla former av våld, bland annat sociala program som syftar till att ge barnet och de personer som har hand om barnet nödvändigt stöd. Därtill ska Sverige som konventionsstat vidta alla lämpliga åtgärder för att främja rehabilitering och social återanpassning för våldsutsatta barn enligt artikel 39 i barnkonventionen. Sådan rehabilitering och återanpassning ska enligt samma artikel äga rum i en miljö som främjar barnets hälsa, självrespekt och värdighet.

Att ta sig igenom en rättsprocess är påfrestande för de flesta och särskilt för barn. Samhället måste därför erbjuda stöd genom de olika delarna av en brottmålsprocess och också ta ansvar för hur det blir efteråt för barnet. Barn kan ha behov av olika slags stöd under rättsprocessens gång i form av anpassad information vid flera tillfällen och inte bara efter barnförhöret. Barn kan vara i behov av både krisstöd och stöd eller behandling även efter att förundersökningen lagts ner eller rättegången varit och domen meddelats. De barn som vi har lyssnat till efterfrågar mer stöd för att orka ta sig igenom rättsprocessen, att processen ska göras begriplig, att ens förstå poängen med att delta och att må bra efteråt och få den hjälp som barnet kan behöva även på längre sikt.

Mot den bakgrunden anser vi att insatser för att säkerställa stöd till barn under och efter brottmålsprocessen bör prioriteras. Nedan presenteras ett antal åtgärdsförslag som vi bedömer bör genomföras av regeringen för att bidra till utvecklingen av ett fullgott stöd till barn.

Stödjande barnombud inom civilsamhällesorganisationer

Bedömning: Utredningen om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter¹⁴³ har bland annat i uppdrag att analysera och redovisa för- och nackdelar med att staten bidrar till att etablera funktioner i form av barnombud inom civilsamhällesorganisationer med uppgift att ge stöd till barn i kontakten med domstolar och förvaltningsmyndigheter. Det tänkta barnombudet ska komplettera det stöd som andra aktörer ger barn men innebörden av funktionen ska inte vara att rättsligt företräda barnet i enskilda ärenden. För det fall ovan nämnda utredning föreslår att det ska inrättas barnombud är det vår uppfattning att det bör övervägas lämplighet och möjlighet till inrättande av barnombud även för våldsutsatta barn som är målsägande i brottmålsprocessen.

Utifrån hur brottmålsprocessen är uppbyggd i dag, de många olika aktörer som barn möter och den tydliga bristen på kontinuerligt stöd anser vi att det kan övervägas om det ska finnas ett ombud för barnet som endast har en stödande funktion. När det gäller de yngsta barnen skulle en sådan funktion kunna ge stöd till barnets vårdnadshavare eller

¹⁴³ Dir. 2022:35 *Barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.*

särskilt förordnad vårdnadshavare i kontakten med domstolar och myndigheter.

Utredningen om barns möjligheter att utkräva sina rättigheter¹⁴⁴ har bland annat i uppdrag att analysera och redovisa för- och nackdelar med att staten bidrar till att etablera funktioner i form av barnombud inom civilsamhällesorganisationer med uppgift att ge stöd till barn i kontakten med domstolar och förvaltningsmyndigheter. Det tänkta barnombudet ska komplettera det stöd som andra aktörer ger barn men inte företråda barnet rättsligt i enskilda ärenden.¹⁴⁵

För det fall ovan nämnda utredning föreslår att det ska inrättas barnombud är det vår uppfattning att det bör övervägas lämplighet och möjlighet till inrättande av barnombud även för våldsutsatta barn som är målsägande i brottmålsprocessen. Vi vill dock understryka att en sådan funktion och dess uppgifter tydligt ska särskiljas från övriga aktörer som företräder barnet juridiskt.

Juridiskt biträde för målsäganden när barn under 15 år misstänks för brott

Bedömning: Vi instämmer i det förslag som lagts av Utredningen om barn som misstänks för brott¹⁴⁶ att målsägandens rätt till ett målsägandebitråde enligt lagen (1988:609) om målsägandebitråde respektive till en särskild företrädare för barn enligt lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn ska gälla även vid utredningar enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

När ett barn under 15 år, som alltså inte är straffmyndigt, är misstänkt för brott och en utredning inleds enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare har barnet under vissa förutsättningar rätt till ett juridiskt biträde. Målsäganden däremot har ingen motsvarande rätt till biträde. Utredningen om barn som misstänks för brott har föreslagit i sitt betänkande att målsäganden ska ha rätt till biträde även i utredningar enligt 31 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.¹⁴⁷ Utredningen

¹⁴⁴ Dir. 2022:35 *Barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.*

¹⁴⁵ Dir. 2022:35 *Barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.*

¹⁴⁶ SOU 2022:1 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott.*

¹⁴⁷ SOU 2022:1 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott*, s. 23 f.

menar att behovet av hjälp och stöd för en målsägande kan inte regelmässigt anses vara mindre om denne utsatts för brott begånget av en person under 15 år i jämförelse med om den misstänkte var straffmyndig.

Vi delar utredningens uppfattning och instämmer i det lagda förslaget samt ser ett ikraftträdande av den föreslagna lagändringen som en viktig åtgärd för regeringen att genomföra på området.

15.4.5 Samverkan måste ske med barnets behov i fokus – barnhusverksamheter ska finnas i hela Sverige och utvecklas

Som beskrivs närmare i kapitel 11 är barnhus ett begrepp som används avseende samverkan – vanligen i gemensamma lokaler – mellan polis, åklagare, socialtjänst, hälso- och sjukvård samt rättsmedicin, vid misstanke om våldsbrott eller sexualbrott mot barn. I dagsläget finns 33 barnhus i Sverige och vi har i vår utredning fått en bild av att framväxten av barnhus betraktas som en positiv utveckling i landet. Lika tydligt framgår att det också finns vissa brister, och omotiverade olikheter över landet, som drabbar barn som utsatts för våld. Många gånger handlar det om att aktörerna skulle behöva ta ett större ansvar när barn deltar i en brottmålsprocess med anledning av misstanke om att barnet utsatts för våld.

I direktivet till utredningen framhålls att riksdagen i ett tillkännagivande till regeringen har framfört att den anser att en nationell plan för barnhusens verksamhet ska tas fram för att förbättra likvärdigheten och tillgången till insatser för alla barn oavsett var i landet de bor.¹⁴⁸ Nedan ger vi förslag på åtgärder som vi bedömer bör genomföras inledningsvis.

¹⁴⁸ Justitieutskottet bet. 2019/20:JuU29, punkt 2. Riksdagsskrivelse 2019/20:233.

Barnets rättigheter i fokus och ökad likvärdighet över landet – En överblick över utredningens bedömning och förslag avseende barnahus

Barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld ska behandlas på ett hänsynsfullt och anpassat sätt,¹⁴⁹ och barnet har rätt till det skydd, stöd och behandling som hen är i behov av.¹⁵⁰

Som beskrivs närmare i kapitel 11 aktualiserar en misstanke om att ett barn utsatts för brott ansvar och processer hos flera aktörer och myndigheter. Många gånger handlar det om att olika processer pågår parallellt, exempelvis en brottsutredning samtidigt som en utredning om behov av skydd och stöd från socialtjänsten. För att barn ska få sina rättigheter och behov tillgodosedda behövs då samverkan mellan aktörerna. Polis och åklagare måste kunna genomföra förhör och utredning på ett anpassat och tryggt sätt för barnet, och socialtjänst och hälso- och sjukvård måste snabbt kunna fånga upp och möta barnets behov av skydd, stöd och behandling.

Som beskrivs närmare i kapitel 11 får barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om våldsutsatthet i dag inte alltid sina rättigheter tillgodosedda. Bland annat är genomförandet av förhöret inte alltid fullt ut anpassat efter barnets behov och förutsättningar, och barn erbjuds inte alltid tillräckligt stöd i samband med, eller efter, barnförhöret. Det finns också skillnader i grad av anpassning, bemötande, stöd och insatser beroende på var barnet bor och ibland även skillnader beroende på barnets ålder eller vilken form av våld som barnet har utsatts för. En stor del av de brister som vi ser bedömer vi skulle kunna läkas genom en förbättrad samverkan mellan aktörerna – en samverkan som lägger grunden för en helhetsyn på barnets situation och där barnets behov står i fokus. Det tycks också finnas ett behov av att öka den gemensamma förståelsen kring vad som behövs för att barns rättigheter i den aktuella situationen ska tillgodoses.

Som beskrivs närmare i kapitel 11 regleras för närvarande samverkan kring barn som deltar i en brottsutredning med anledning av

¹⁴⁹ Barn som är offer för våld bör behandlas på ett barnanpassat och hänsynstagande sätt under rättsskipningen, med beaktande av deras personliga situation, behov, ålder, kön, funktionsnedsättning och mognadsnivå och med full respekt för deras fysiska, psykiska och moraliska integritet, se CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011)*, *Barnets rätt till frihet från alla former av våld, punkt 54 b*.

¹⁵⁰ Artikel 19 och 39 FN:s konvention om barnets rättigheter.

misstanke om utsatthet för våld genom allmänt hållna samverkansbestämmelser och icke-bindande riktlinjer. Mot bakgrund av de brister som vi har sett, bedömer vi att den befintliga regleringen inte är tillräcklig för att säkerställa rättigheterna för alla barn som befinner sig i den nämnda situationen, och vi bedömer att ett starkare regelverk behövs. Det behöver vara tydligt vad barnets rättigheter ställer för krav på aktörerna.

Vår bedömning är att en nödvändig startpunkt är att i lag fastställa det som utifrån varje barns rättigheter inte är förhandlingsbart, samt det som vi bedömer som helt grundläggande för att varje barns rättigheter i den aktuella situationen ska tillgodoses i praktiken. I korthet är därför en del i vårt förslag att det i författning ska tydliggöras:

- att alla barn har samma rättigheter, oavsett vilken form av våld som de misstänks ha utsatts för.
- vad som krävs av aktörerna i förhållande till varje barns rättigheter, vilket i detta fall handlar om såväl bemötande och miljö vid förhöret som arbete för att möta barnets behov av stöd.
- vilken samverkan som behövs, det vill säga vilka som ska delta (polis, åklagare, kommun och region).
- vad syftet med samverkan är, det vill säga vad som ska uppnås.

Våra förslag skulle sammantaget tydliggöra ansvaret för samverkan, tydliggöra vad som krävs av aktörerna för att uppfylla barnets rättigheter i den aktuella situationen och reglera vad syftet med samverkan ska vara. Vår bedömning är att det bidrar till en ökad förståelse för både vad som behöver göras i förhållande till barnet, och för vad som behöver beaktas i det tvärprofessionella samarbetet. Vi bedömer även att en reglering i lag stärker förutsättningarna för prioritering av frågorna och förankring av arbetet på hög nivå i verksamheterna. Ett tydliggörande av ansvaret bidrar även till att synliggöra behovet av att inkludera de olika aspekterna i det systematiska förbättringsarbetet som bedrivs hos respektive aktör. Genom att reglera det grundläggande ansvaret i författning stärks också möjligheterna för nationell uppföljning och tillsyn.

Vi vill särskilt understryka att en viktig del i vårt förslag till reglering är tydliggörandet av att alla barn som utsatts för våld har samma rättigheter, det vill säga att målgruppen för det förtydligade ansvaret är *alla*

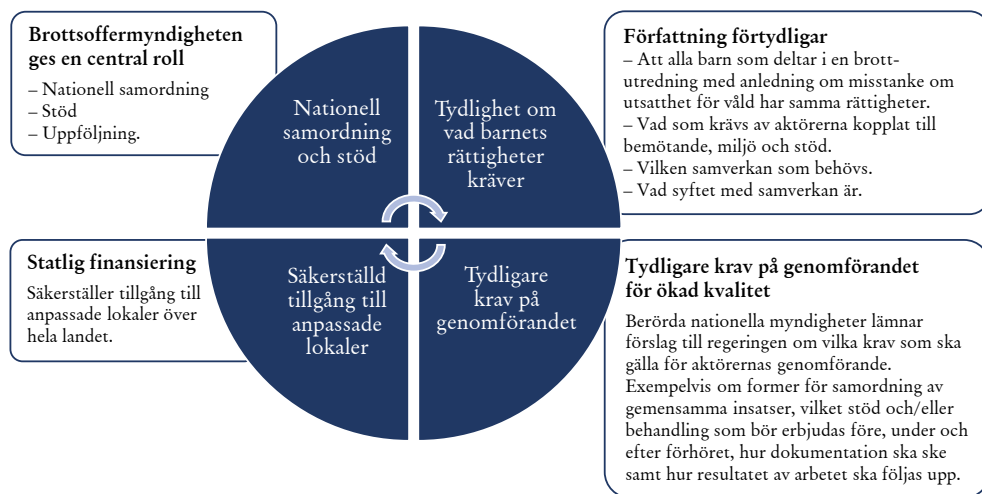
barn oavsett barnets ålder och vilken form av våld som barnet utsatts för. Våra förslag i denna del beskrivs närmare nedan under rubriken *Ett förstärkt ramverk tydliggör aktörernas ansvar att på olika sätt och tillsammans arbeta för att tillgodose barns rättigheter.*

Författningsändringarna som vi föreslår syftar till att skapa ett ramverk avseende vad aktörerna måste göra för att tillgodose varje barns rättigheter i den aktuella situationen. Det kan emellertid finnas skäl för att även koppla på en mer detaljerad reglering som handlar om det praktiska genomförandet – exempelvis avseende innehåll och upplägg – för att ytterligare förtydliga vad som behövs för att barns rättigheter och behov i processen ska tillgodoses. Vårt förslag i den delen beskrivs längre ned i avsnittet, under rubriken *Till det förstärkta ramverket ska det knytas mer detaljerade bestämmelser eller rekommendationer.*

Vi bedömer även att tillgången till anpassade lokaler behöver säkerställas genom finansiering med statliga medel, detta beskrivs nedan under rubriken *Statlig finansiering av lokaler för samlokalisering.* Vidare bedömer vi att en nationell aktör bör utses med uppdrag avseende samordning, stöd och uppföljning, vilket beskrivs under rubriken *Brottsoffermyndigheten får i uppdrag att samordna, ge stöd och följa upp utvecklingen.*

Utredningens samlade förslag kan illustreras på följande sätt:

Figur 15.1 Överblick över utredningens förslag avseende barnahus

Slutligen bedömer vi att en uppföljning bör planeras och genomföras om senast fem år. Vårt förslag i denna del beskrivs närmare under rubriken *Nationell uppföljning avseende aktörernas samverkan kring barn som deltar i en brottmålsprocess*.

Ett förstärkt ramverk tydliggör aktörernas ansvar att på olika sätt och tillsammans arbeta för att tillgodose barns rättigheter

Det tydliggörs hur barnets rättigheter ska tillgodoses vid förhör av barn som misstänks ha utsatts för våld

Förslag: Förundersökningskungörelsen (1947:948) kompletteras med förtydligande om att förhör av någon under 18 år, som genomförs med anledning av misstanke om att barnet utsatts för våld, ska genomföras på ett särskilt hänsynsfullt sätt med beaktande av barnets individuella situation och behov. Vid planering och beslut om den miljö där förhöret ska genomföras ska särskilt beaktas barnets behov av trygghet och andra omständigheter av betydelse för att minska olägenheter för barnet. Barnets behov av särskilt stöd före, under och efter förhöret ska tillgodoses. Kompletteringen införs i 17 § förundersökningskungörelsen (1947:948) och ska träda i kraft den 1 januari 2024.

FN:s barnrättskommitté understryker att utredningar av våld måste göras med utgångspunkt i barnets rättigheter och på ett barnmedvetet sätt. Det krävs största försiktighet för att undvika att utredningsförfarandet innebär ytterligare skada för barnet.¹⁵¹ Kommittén framhåller även att barn som är offer för våld under rättsskipningen bör behandlas på ett barnanpassat och hänsynstagande sätt med beaktande av deras personliga situation, behov, ålder, kön, funktionsnedsättning, mognadsnivå och integritet.¹⁵² Skydd av barnet, barnets vidare utveckling och barnets bästa ska stå i främsta rummet när beslut fattas.¹⁵³ När det är lämpligt bör domstolar och straffrättsliga förfaranden särskilt avsedda för ungdomar eller specialiserade på familjer inrättas

¹⁵¹ CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011), Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, punkt 51.

¹⁵² CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011), Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, punkt 54 b.

¹⁵³ CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011), Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, punkt 54.

för barn som är offer för våld. Detta kan innefatta inrättandet av specialenheter inom polisen, rättsväsendet och Åklagarmyndigheten, med möjlighet att anpassa domstolsförfarandet så att barn med funktionsnedsättning kan delta på jämlika och rättvisa villkor.¹⁵⁴

Som har beskrivits närmare i kapitel 11 regleras vad som i dag ska beaktas i samband med förhör med barn som målsägande i bland annat 16–19 §§ förundersökningskungörelsen (1947:948). I dagsläget regleras emellertid inte närmare vad som behöver beaktas för att minska riskerna för att barn som misstänks ha utsatts för våld ska ta skada av deltagande i förhör. Vår bedömning är att den nuvarande regleringen i förundersökningskungörelsen (1947:948) inte i tillräcklig utsträckning speglar vad som i praktiken krävs för att principen om barnets bästa och det våldsutsatta barnets övriga rättigheter ska tillförsäkras i samband med att förundersökningsåtgärder behöver genomföras. Exempelvis anges inte att anpassningar ska göras eller hänsyn tas vare sig till barnets egna förutsättningar eller med beaktande av barnets behov av trygghet eller stöd. Att det i tidigare förarbeten finns skrivningar om att förhöret får anpassas efter det enskilda barnet och att det i regel är olämpligt att hålla förhör med barn i exempelvis skola¹⁵⁵ bedömer vi inte som tillräckligt. Vi föreslår därför att 17 § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska kompletteras med en särskild reglering om planering och genomförande av förhör med barn som görs med anledning av misstanke om att barnet har utsatts för våld. Den föreslagna kompletteringen syftar till att tydliggöra vad som krävs för att förhöret ska uppfylla barnets rättigheter, samt möta de behov som barnet kan ha och därigenom minska risken för att förhöret medför ytterligare skada för barnet. Angående kompletterings utformning föreslår vi att det ska framgå att förhör av barn under 18 år, som genomförs med anledning av misstanke om att barnets utsatts för våld eller sexuella övergrepp, ska genomföras på ett särskilt hänsynsfullt sätt, med beaktande av barnets individuella situation och behov. Vid planering och beslut om den miljö där förhöret ska genomföras ska särskilt beaktas barnets behov av trygghet och andra omständigheter

¹⁵⁴ CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011)*, *Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, punkt 56.

¹⁵⁵ Jfr Ingelström J., Nebelius Luning M. och Sandén H-O. *Förundersökningskungörelsen, En kommentar*, (23 november 2022, JUNO) kommentaren till 17 §, SOU 2000:42 *Barnmiss-handel - Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder*, s. 67 ff. och SOU 2022:1 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott*, s. 166.

av betydelse för att minska olägenheter för barnet. Barnets behov av särskilt stöd före, under och efter förhöret ska tillgodoses.

Att barnet ska bemötas hänsynsfullt och med beaktande av barnets individuella situation och behov är grundläggande. I detta ligger att barnet ska bemötas på ett respektfullt sätt, med hänsyn till barnets integritet, och på ett sätt som är anpassat till barnets individuella förutsättningar och levnadsomständigheter – så som exempelvis ålder, mognad, sexuell läggning eller kommunikationssätt.¹⁵⁶ Eventuell funktionsnedsättning, och behov som denna medför, ska beaktas. Förutom att ett individuellt anpassat bemötande är behövligt i sig självt, utgör det en förutsättning för barnets delaktighet och rättssäkerhet.

Att det vid planering och beslut om den miljö där förhöret ska genomföras, särskilt ska beaktas barnets behov av trygghet och andra omständigheter av betydelse för att minska olägenheter för barnet, kan i praktiken handla om att genomföra förhöret i en miljö som är särskilt anpassad för just förhör med barn och unga, och där mottagandet och bemötandet är tryggt och barnvänligt (barnhuslokaler).¹⁵⁷ Det kan också handla om att skapa möjligheter att genomföra rättssäkra och barnanpassade förhör på annan plats för att minska olägenheter för barnet i form av exempelvis lång resväg eller betydande stress vid exponering för obekanta miljöer.

Den sista delen i den komplettering av förundersökningskungörelsen (1947:948) som vi föreslår är att det ska framgå att barnets behov av särskilt stöd före, under och efter förhöret ska tillgodoses. Kravet innebär inte att exempelvis polis eller åklagare själva måste tillgodose behovet, utan att dessa aktörer har ett ansvar för att vidta åtgärder för att säkerställa att tillgång till sådant stöd vid behov finns, exempelvis genom socialtjänsten eller hälso- och sjukvården. Tillgång till stöd före, under och efter förhöret kan handla om att genom samtal hjälpa barnet eller vårdnadshavare att förstå vad barnet utsatts för och vad förhöret kan ha väckt för känslor, att ge information om vanliga reaktioner vid kris eller att svara på praktiska frågor om vad som kommer att hända härnäst. Det kan också handla om att

¹⁵⁶ Jfr CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011)*, *Barnets rätt till frihet från alla former av våld*, punkt 54 b.

¹⁵⁷ Jfr Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnhus*, s. 14.

bedöma behov av ytterligare insatser för stöd och behandling och att bidra till att behovet omhändertas.¹⁵⁸

Den föreslagna regleringen i förundersökningskungörelsen (1947:948) omfattar *alla* barn som misstänks ha utsatts för våld, oavsett barnets ålder och vilken form av våld det handlar om.¹⁵⁹ Ansvaret är således inte begränsat till situationer då det finns misstanke om att barnet utsatts för vad som i brottmålsprocessen benämns våldsbrott, och inte heller begränsat till exempelvis våld i nära relationer.

För att kunna uppfylla barnets rättigheter i enlighet med den föreslagna regleringen kommer det många gånger att behövas samverkan med socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Detta för att få kännedom om omständigheter som medför behov av särskilda anpassningar för att kunna genomföra förhöret på ett sätt som passar barnet, och för att säkerställa närvaro av exempelvis socialtjänst eller hälso- och sjukvård för att vidta nödvändiga åtgärder och vid behov ge stöd och hjälp. Som beskrivs närmare i avsnitt nedan föreslår vi därför att även kravet på samverkan mellan de olika aktörerna ska förtydligas.

Att åstadkomma ett mer ändamålsenligt arbete för att säkerställa barnets rättigheter är angeläget. Den nya regleringen bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Vi bedömer inte att det finns skäl för att avvakta myndigheternas redovisning av det uppdrag som vi föreslår nedan i avsnittet *Till det förstärkta ramverket ska det behöva knytas mer detaljerade bestämmelser eller rekommendationer kopplat till aktörernas genomförande*. Vi bedömer att den föreslagna kompletteringen i 17 § förundersökningskungörelsen (1947:948) bör kunna träda i kraft den 1 januari 2024.

¹⁵⁸ Jfr Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnabus*, s. 11.

¹⁵⁹ Se mer om våldsdefinitionen i avsnitt 3.1.1.

Socialtjänstens ansvar att ge barnet stöd i samband med medverkan i en brottsutredning förtydligas

Förslag: Socialtjänstlagen (2001:453) kompletteras med förtydligande att socialnämnden särskilt ska beakta att barn som deltar i en brottsutredning som genomförs med anledning av misstanke om att barnet utsatts för våld, kan ha särskilt behov av stöd i samband med sådan medverkan. Kompletteringen införs i 5 kap. 11 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453), vilken handlar om socialnämndens ansvar att ge stöd och hjälp till barn som utsatts för brott. Den föreslagna regleringen ska träda i kraft den 1 januari 2024.

Det är viktigt att barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld får det stöd och den information som barnet behöver för att förstå och kunna hantera det som hen har varit med om. Ett gott bemötande och ett tidigt stöd är betydelsefullt för att den brottsutsatta ska kunna gå vidare utan onödigt lidande eller skador. Att mötas av respekt och omsorg samt få bekräftelse på upplevd sårbarhet och andra reaktioner, är viktiga aspekter för den som utsatts för brott. Brottsoffer och närstående behöver information om vilken hjälp de kan få av socialtjänsten, men även av andra myndigheter och organisationer. Det är avgörande att försöka undvika så kallad sekundär viktimisering, det vill säga den psykiska stress som kan uppstå på grund av olämpligt bemötande från myndigheter och andra i samband med att en person utsatts för ett brott.¹⁶⁰

Stöd före, under och efter barnförhöret kan exempelvis handla om att genom samtal hjälpa barnet eller vårdnadshavare att förstå vad barnet kan ha utsatts för och vad förhöret kan ha väckt för känslor, att ge information om vanliga reaktioner vid kriser och att svara på praktiska frågor om vad som kommer att hända härnäst. Det kan också handla om att bedöma behov av ytterligare insatser för stöd och behandling och att bidra till att behovet tillgodoses.¹⁶¹

Socialnämnden i varje kommun har det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver.¹⁶² Bland annat

¹⁶⁰ Socialstyrelsen (2012). *Brottsoffer och deras närstående. Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp*, s. 17. Se även prop. 2000/01:79 *Stöd till brottsoffer*, s. 15 f.

¹⁶¹ Jfr Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnabus*, s. 11.

¹⁶² 2 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

ansvarar socialnämnden för att ett barn som utsatts för brott, och dennes närstående, får det stöd och den hjälp som de behöver.¹⁶³ Socialtjänstens ansvar för att barn får det stöd och den hjälp som behövs gäller även i situationer då stödbehovet uppkommer eller visar sig i samband med, eller som följd av, medverkan i en brottsutredning. Bland annat framhålls i Socialstyrelsens vägledning *Brottsoffer och deras närstående* att brottsoffer och närstående är sårbara och behöver mötas med empati och kunskap om vad kristillstånd innebär, samt att socialtjänsten kan särskilt behöva uppmärksamma behovet av akut krisstöd, även för närstående.¹⁶⁴

Som beskrivs närmare i kapitel 11 erbjuds i dag i flera fall krisstöd till barnet, barnets föräldrar och även ibland till trygghetspersonen efter ett barnförhör. Exempelvis ger flera kommuner krisstöd med utgångspunkt i arbetsmodellen *Efter barnförhöret*¹⁶⁵ som tagits fram av Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Det har emellertid framkommit att krisstöd inte alltid erbjuds till barn som deltar i en brottsutredning eller att delar av krisstödet på grund av bland annat resursbrist inte alltid genomförs. Exempelvis har framkommit att hembesök inte görs eller att det initiala stödet dröjer, vilket exempelvis får till följd att barnet åker hem eller tillbaka till förskolan eller skolan efter förhöret utan att ha fått stöd med hantering av eventuella reaktioner.¹⁶⁶ Möjligheterna att få stöd i den aktuella situationen skiljer sig således åt och barn får inte alltid den hjälp som de behöver och har rätt till. Vår bedömning är att barns rätt till stöd i den aktuella situationen behöver prioriteras upp och att kunskap om vad som behöver göras måste finnas och förankras. Rättigheterna behöver förverkligas för alla barn, oavsett var de bor och vilken form av våld som de utsatts för.

Mot bakgrund av de brister som vi sett i förhållande till uppfyllandet av våldsutsatta barns rättigheter bedömer vi att det finns anledning att i författning särskilt synliggöra det behov, och korresponderande ansvar, som kan följa av barns deltagande i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. Detta på liknande sätt som det redan nu finns särskilda bestämmelser i socialtjänstlagen om socialnämndens ansvar i fråga om vissa målgrupper och/eller specifika

¹⁶³ 5 kap. 11 § tredje stycket socialtjänstlagen (2001:453).

¹⁶⁴ Socialstyrelsen (2012). *Brottsoffer och deras närstående. Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp*, s. 17.

¹⁶⁵ Elfström H., Landberg Å. och Olofsson G. (2017). *Efter barnförhöret – en modell för att ge stöd och information till barn och föräldrar vid misstanke om barnmisshandel*.

¹⁶⁶ Barnafriid Nationellt kunskapscentrum (2019). *Slutrapport – Utvärdering av Barnahus*.

situationer.¹⁶⁷ Vårt förslag är att det i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453), som rör socialnämndens ansvar ifråga om barn som utsatts för brott, ska anges att socialnämnden särskilt ska beakta att barn som deltar i en brottsutredning som genomförs med anledning av misstanke om att barnet utsatts för våld, kan ha behov av särskilt stöd i samband med sådan medverkan. Ett synliggörande av såväl behov som ansvar förväntas också leda till att dessa aspekter i högre utsträckning inkluderas i det systematiska förbättringsarbetet inom kommunens socialnämnd.¹⁶⁸ Det stärker även förutsättningarna för nationell tillsyn och uppföljning på området.

Den föreslagna regleringen i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:53) omfattar *alla* barn som misstänks ha utsatts för våld, oavsett barnets ålder och vilken form av våld det handlar om.¹⁶⁹ Ansvaret är således inte begränsat till situationer då det finns misstanke om att barnet utsatts för vad som i brottmålsprocessen benämns våldsbrott, och inte heller begränsat till exempelvis våld i nära relationer.

För att fullt ut kunna uppfylla barnets rättigheter i den aktuella situationen kommer det många gånger att behövas samverkan med polis, åklagare och hälso- och sjukvård. Detta för att få kännedom om att en brottsutredning inleds och att förhör planeras, och att det därmed kan uppkomma, eller visa sig, behov av insatser från socialtjänsten samt för att samordning kan behövas kring olika insatser för stöd och vård. Som beskrivs närmare i avsnitt nedan föreslår vi därför även att kravet på samverkan mellan de olika aktörerna ska förtydligas.

Vi bedömer att det finns skäl för att här även understryka att det ansvar som socialnämnden har i fråga om att utreda och tillgodose barns behov av insatser för skydd och stöd med anledning av det våld som barnet utsatts för eller riskerar att utsättas för, inte förändras av den omständigheten att det parallellt pågår en utredning om brott. Detta gäller bland annat socialnämndens ansvar att bedöma behovet av omedelbart skydd och ansvaret att utreda och tillgodose eventuella behov av stöd till barnet även efter det att krisstödet upphört.¹⁷⁰ Även avseende dessa uppgifter kan samverkan med andra aktörer behövas.

¹⁶⁷ Se till exempel 5 kap. 1, 3, 3 a, 9, 10 och §§ socialtjänstlagen (2001:453).

¹⁶⁸ Se bland annat 3 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453), Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete samt Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer.

¹⁶⁹ Se mer om våldsdefinitionen i avsnitt 3.1.1.

¹⁷⁰ 11 kap. socialtjänstlagen (2001:453).

Att åstadkomma ett mer ändamålsenligt arbete för att säkerställa barnets rättigheter är angeläget. Den komplettering som föreslås ska införas i 5 kap. 11 § socialtjänstlagen (2001:453) bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Vi bedömer inte att det finns skäl att avvakta myndigheternas redovisning av det uppdrag som vi föreslår nedan i avsnittet *Till det förstärkta ramverket ska det behöva knytas mer detaljerade bestämmelser eller rekommendationer kopplat till aktörernas genomförande*. Vi bedömer att den föreslagna regleringen bör kunna träda i kraft den 1 januari 2024.

Slutligen noterar vi att Socialstyrelsens vägledning *Brottsoffer och deras närstående*¹⁷¹ är från 2012 och att flera av de bestämmelser som hänvisas till i vägledningen har förändrats. Med anledning härav och med anledning av de förslag som nu lämnas kan det finnas skäl att se över behovet av att uppdatera materialet. Anpassningar kan då även behöva göras utifrån barn som målgrupp.

Förtydligt krav på samverkan och tydliggörande av samverkans syfte

Förslag: Ansvaret för samverkan kring barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld tydliggörs i polislagen (1984:387), förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten, socialtjänstlagen (2001:453) och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30). I respektive författning tydliggörs även syftet med samverkan.

För att polis och åklagare ska kunna uppfylla barnets rättigheter i utredningssituationen – inklusive de krav kopplat till barnförhøret som vi ovan föreslagit ska införas – behöver de ha kännedom om omständigheter som medför behov av särskilda anpassningar för att kunna genomföra förhör och utredning på ett sätt som passar barnet. För att kunna möta barnets behov av skydd, stöd och vård i samband med och efter förhøret – bland annat enligt de krav på aktörerna som föreslagits ovan – behöver också säkerställas närvaro av eller tillgång till representanter från socialtjänst eller hälso- och sjukvård. För att aktörerna i praktiken ska kunna uppfylla sitt ansvar och ge insatser och vidta åtgärder av god kvalitet – och därmed förverkliga det vålds-

¹⁷¹ Socialstyrelsen (2012). *Brottsoffer och deras närstående. Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp*.

utsatta barnets rättigheter i den aktuella situationen – krävs således en välfungerande samverkan där målet och utgångspunkten är barnets individuella situation och behov.

Det är alltså fråga om en flerpartssamverkan där de samverkande aktörerna har olika grunduppdrag och de yrkesverksamma har olika professioner. I vår utredning har det blivit tydligt att detta är något som ställer särskilt stora krav på de aktörer som berörs. En välfungerande samverkan i en sådan situation förutsätter exempelvis tydlig styrning på alla ledningsnivåer. För att samverkan ska fungera krävs att frågan prioriteras och resurssätts och att det finns stöd från ledningshåll. En viktig uppgift för ledningen är att legitimera och förankra samverkan på alla nivåer, formulera mål för samverkan och efterfråga resultat av samverkan.¹⁷² Andra framgångsfaktorer är struktur, organisering och samsyn. Det behöver bland annat finnas en tydlighet avseende ansvarsfördelning, former för hur samordning i de enskilda fallen ska gå till och i vilka fall det ska initieras, och hur effekterna av samarbetet ska följas upp och utvärderas.¹⁷³ Utifrån vad vi sett i vår utredning är det även tydligt att det i den aktuella flerparts-samverkan som i grunden härrör ur olika ansvarsområden, även krävs en balans. Med detta menar vi att en enskild aktörs intresse inte bör ges företräde om det inte finns skäl för detta utifrån det syfte som samverkan ytterst ska fylla. Det är viktigt att samverkan inte reduceras till att enbart bli ett sätt för aktörerna att organisera sina verksamheter och sina respektive arbeten, utan att syftet med samverkan, vad samverkan ska uppnå, tillåts stå i främsta rummet; i det här fallet barnets rättigheter och behov.

Som beskrivs närmare i kapitel 11 finns det i dag ett flertal olika bestämmelser som ställer generella krav på samverkan, utan att det i dessa är närmare angivet vad samverkan ska syfta till eller mynna ut i.¹⁷⁴ Exempelen på närmare reglerad samverkan är desto färre, och i de

¹⁷² Socialstyrelsen (2013). *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer*.

¹⁷³ Se till exempel Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*, s. 7. Socialstyrelsen (2013). *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer*.

¹⁷⁴ Se till exempel 8 § förvaltningslagen (2017:900), 5 kap. 8 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), 6 kap. 5 § patientsäkerhetslagen (2010:659), 3 kap. 4–5 §§ och 5 kap. 1 a § socialtjänstlagen (2001:453), 6 § polislagen (1984:387), 22 § förordningen (2014:1102) med instruktion för Polismyndigheten, 12 § förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten. Det finns inte utrymme för att med stöd av generella samverkansbestämmelser

fall som regleringen är mer utförlig handlar det om samverkan där enbart ett par olika aktörer omfattas.¹⁷⁵ Den flerpartssamverkan som behövs just för att tillgodose våldsutsatta barns rättigheter i de fall som de deltar i en brottsutredning, är inte närmare reglerad och de riktlinjer som finns i dag utgör enbart rekommendationer.¹⁷⁶ Som också beskrivs närmare i kapitel 11 finns på många håll en etablerad samverkan mellan polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvård kopplad till vissa situationer då en brottsutredning genomförs med anledning av misstanke om att ett barn utsatts för våld. Samverkan ser emellertid olika ut över landet, samverkan omfattar inte alltid alla barn oavsett vilket våld som barnet har utsatts för, och barns behov och rätt till trygghet, anpassning, skydd, stöd och vård tillgodoses inte alltid.

Mot bakgrund av de brister som vi har sett och som även förelegat över tid, bedömer vi att den befintliga regleringen avseende samverkan uppenbart inte är tillräcklig för att säkerställa rättigheterna för alla barn som befinner sig i den aktuella situationen. Vår bedömning är att det i lagstiftningen behöver vara tydligt vad barnets rättigheter ställer för krav på aktörerna i detta avseende och bedömer att ett starkare regelverk som rör samverkan behövs.

Det handlar således om samverkan mellan polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvård. Det är fråga om samverkan som ska syfta till att alla barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld ska kunna tillförsäkras trygghet och anpassat bemötande i utredningssituationen, samt bidra till att barnets behov av skydd, stöd och behandling ska kunna identifieras och tillgodoses. Enligt vårt förslag ska samtliga dessa omständigheter framgå i de författningar som reglerar aktörernas respektive verksamhet. Det vill säga att det i författning ska framgå uttryckligen vilka samverkande parter det handlar om, vem som är målgruppen för samverkan, samt vad samverkan ska syfta till. Att tydliggöra inte bara vad som behöver göras och vilka som ska delta, utan även vad som behöver uppnås, är enligt vår bedömning nödvändigt för att

inrätta nyskapelser i form av särskilda samarbetsorgan som oberoende av tillämpliga föreskrifter fattar beslut som inte kan härledas till någon av de samverkande myndigheterna, se prop. 2016/17:180 *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag*, s. 71–73 och 293–294. Se även JO 1993/94 s. 458.

¹⁷⁵ Samverkan kring individuell plan, 2 kap. 7 § socialtjänstlagen (2001:453) och 16 kap. 4 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

¹⁷⁶ Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*, s. 4.

stärka förutsättningarna för att samarbetet ska bli ändamålsenligt utifrån barnets behov och rättigheter. Som även nämnts inledningsvis bedömer vi att ett förtydligt krav på samverkan stärker förutsättningarna för en prioritering av frågan, såväl som en ökad förståelse för vad som behöver göras och vad som behöver beaktas i samarbetet. Att tydliggöra ansvaret för aktörerna bidrar även till att synliggöra behovet av att inkludera dessa aspekter i ledningssystem och systematiskt förbättringsarbete hos respektive aktör. Genom att tydliggöra ansvaret i författning förstärks även möjligheterna för nationell uppföljning och tillsyn. Utifrån vad som framkommit i vår utredning bedömer vi även att en särskilt viktig del i att reglera ansvaret för samverkan handlar just om att tydliggöra att alla barn som utsatts för våld har samma rättigheter, det vill säga att målgruppen är *alla* barn oavsett ålder och vilken form av våld som barnet utsatts för. De förändringar som vi föreslår bedömer vi bör införas i polislagen (1984:387), förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten, socialtjänstlagen (2001:453) och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

Att åstadkomma ett mer ändamålsenligt arbete för att säkerställa barnets rättigheter är angeläget. De nya regleringarna bör därför träda i kraft så snart som möjligt. Vi bedömer inte att det finns skäl för att avvakta myndigheternas redovisning av det uppdrag som vi föreslår nedan i avsnittet *Till det förstärkta ramverket ska det behöva knytas mer detaljerade bestämmelser eller rekommendationer kopplat till aktörernas genomförande*. Vi bedömer att de föreslagna författningsändringarna bör kunna träda i kraft den 1 januari 2024.

Utredningens överväganden avseende alternativa sätt för reglering

Våra förslag enligt ovan innebär förtydliganden av ansvaret för polis/åklagare i samband med förhör, samt för socialtjänsten i samband med att barn ingår i en brottsutredning. Vi har övervägt ifall något förtydligande även bör införas avseende hälso- och sjukvårdens ansvar i den aktuella situationen, och har landat i att inte lämna något sådant förslag. Till skillnad från socialtjänsten – som har ett yttersta ansvar för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver, oaktat kommunens resurser och behov som andra personer i kommunen har – har hälso- och sjukvården en lagstadgad skyldighet att ge den som har det största behovet företräde till vården. Att införa en reglering som

innebär att vissa personer alltid ska ges tillgång till vård och behandling, inklusive bedömning, i en viss situation skulle innebära ett avsteg från prioriteringsordningen. Att ställa krav på att en viss grupp ska ha tillgång till hälso- och sjukvården i en viss situation som inte är kopplad till ett fysiskt eller psykiskt tillstånd (exempelvis i samband med när barn ingår i en brottsutredning) framstår även enligt vår bedömning som ett främmande element i regelverket för hälso- och sjukvården.

Mot bakgrund av inspel som gjorts till utredningen har vi övervägt om det i lag bör anges att *alla barn har rätt till tillgång till ett barnahus*. Vi har valt att inte lägga ett sådant förslag. De förslag vi lägger tar i stället sin utgångspunkt i barnets behov och rättigheter, och i det ansvar som de olika aktörerna har i en situation då ett barn ingår i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. Det vill säga vad de olika aktörerna ska bidra med och vad aktörernas arbete ska mynna ut i. Detta i stället för att ta utgångspunkten att barnet ska "ha rätt att vara på en viss plats". Även om vi inte lagt ett förslag som anger just att alla barn har rätt till tillgång till ett barnahus vill vi understryka att det förslag som vi lämnar omfattar alla barn som befinner sig i den aktuella situationen och att det förtydligande av olika aktörers ansvar som vi föreslår, enligt vår bedömning, i hög utsträckning kommer att kräva att man använder sig av anpassade lokaler och att samverkan kring barnet kommer att behöva ske i dessa (barnahuslokaler). Som kommer att beskrivas i senare avsnitt ingår även i vårt förslag att staten ska säkerställa finansieringen för lokaler med detta syfte.

Vi har även övervägt om aktörernas samverkan bör regleras i en särskild lag om barnahus. Vi har valt att inte lägga fram ett förslag om en sådan lag. Våra sammantagna förslag till författningsändringar ger i stället en gemensam ram för samverkan som utgår från varje barns rättigheter och som skapar en grund för fortsatt utveckling av regleringen på området. En särskilt viktig del i dessa förslag är just att målgruppen för det förtydligade ansvaret är *alla* barn oavsett barnets ålder och vilken form av våld som barnet utsatts för. Detta utgör således en utvidgning i förhållande till den målgrupp som i dag många gånger omfattas av befintliga barnahussamarbeten. Det ramverk som vi föreslår utgör både en ambitionshöjning och ett förtydligande i förhållande till dagens reglering, vilket vi bedömer ger förutsättningar för en ökad

kvalitet och likvärdighet sett till såväl genomförandet som uppfyllandet av barns rättigheter.

Våra förslag täcker in aspekterna: *vem, vad, i vilka situationer och varför*. Det finns emellertid utrymme även för att fylla ramen med ytterligare innehåll, exempelvis avseende *hur*. Det vill säga avseende genomförande och närmare innehåll. Detta kan till exempel göras genom införande av kompletterande reglering så som förordning, myndighetsföreskrifter, rekommendationer eller vägledningar. För att en ökad likvärdighet över landet ska uppnås bedömer vi emellertid att denna reglering bör tas fram i nära samråd med de aktörer som berörs. Detta för att öka förutsättningarna för att den reglering som antas ska få avsedd effekt. En sådan arbetsprocess utgör också en viktig del i ett nödvändigt förankringsarbete. Som kommer att beskrivas närmare i kommande avsnitt ingår därför i vårt förslag att berörda nationella myndigheter ska ges i uppdrag att gemensamt lämna förslag till regeringen avseende hur styrningen av samverkan bör utvecklas ytterligare. Vi lyfter även i vårt förslag fram ett antal aspekter som vi – utifrån vad vi sett i vår utredning – bedömer som särskilt viktiga att beakta i arbetet för att uppfylla barnets rättigheter.

Till det förstärkta ramverket ska det knytas mer detaljerade bestämmelser eller rekommendationer kopplat till genomförande

Förslag: Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen ges i uppdrag att gemensamt lämna förslag till regeringen på hur styrningen av samverkan kring barn som misstänks ha utsatts för våldsbrott bör utvecklas ytterligare, genom exempelvis bindande reglering eller revidering av nuvarande riktlinjer¹⁷⁷. I uppdraget ska för- och nackdelar med de olika alternativen redovisas, samt förslag lämnas avseende utformningen av det alternativ som förespråkas. Utgångspunkten för uppdraget ska vara det ovan beskrivna ramverket för samverkan mellan parterna.

Uppdraget ska utföras i samråd med Brottsoffermyndigheten, Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum), Barnombudsmannen och Myndigheten för delaktighet. De utförande

¹⁷⁷ Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnabus*.

myndigheterna ska tillvarata Stiftelsen Allmänna Barnhusets kunskaper om, och arbete mot, våld mot barn i Sverige.

Vår bedömning är att det ovan beskrivna ramverket som tydliggör aktörernas ansvar att arbeta på olika sätt och tillsammans för att säkerställa rättigheter och behov hos barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld, utgör en nödvändig grund för att stärka varje barns rättigheter i den aktuella situationen. Vi bedömer att det också finns behov av att komplettera ramverket med mer detaljerade bestämmelser eller rekommendationer avseende exempelvis upplägg och innehåll för att ytterligare förtydliga vad som behövs för att barns rättigheter och behov i processen ska tillgodoses. Detta bland annat i syfte att utveckla kvaliteten i insatser som rör barnen och för att öka likvärdigheten över landet. Vi bedömer att de befintliga nationella riktlinjerna från 2009 i sin nuvarande utformning inte är tillräckliga, detta bland annat utifrån de förändringar i författningen som föreslås ovan.

Mer utförliga bestämmelser eller rekommendationer som handlar om genomförande och innehåll kan bidra till ökad kvalitet och likvärdighet. Samtidigt är det viktigt att det finns en balans i styrningen och att det kvarstår utrymme för aktörerna att utforma sitt arbete utifrån vad som är bäst för barnet med hänsyn till regionala och lokala förutsättningar och befintlig ansvarsfördelning och organisation. Som beskrivs närmare i kapitel 11 kan exempelvis skillnader i geografiska förutsättningar medföra olika behov av mobila team eller digitala möjligheter för att på bästa sätt kunna möta enskilda barns behov. Vården och omsorgen är även organiserad på olika sätt i olika kommuner och regioner. Exempelvis finns på vissa håll specialiserade verksamheter som särskilt arbetar med krisstöd. Därutöver pågår även en utveckling av resurscentrum för hedersrelaterat våld och förtryck¹⁷⁸ med stöd av länsstyrelserna, på flera platser i landet som kan innebära samlokalisering av bland annat socialtjänst, hälso- och sjukvård och polis.

Mot bakgrund av den problembild som beskrivs närmare i avsnitt 11.6.5 bedömer vi att bland annat följande omständigheter

¹⁷⁸ Arbetet samordnas av Nationellt centrum mot hedersrelaterat våld och förtryck vid länsstyrelsen i Östergötlands län. Regeringsbeslut S2017/07420/JÄM (2017-12-19), *Regionalt uppdrag att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*. Regeringsbeslut A2019/01278/JÄM m.fl. (2019-06-27), *Regeringsbrev för budgetåret 2019 avseende anslag 3:1*. Regeringsbeslut Fi2020/00609 m.fl. (2020-12-22), *Regeringsbrev för budgetåret 2021 avseende länsstyrelserna*.

behöver beaktas av aktörerna i ett arbete att ta fram förslag till utveckling av styrningen:

- former för samordning av gemensamma insatser (samråd),
- information till barn och vårdnadshavare,
- vilken medicinsk undersökning som bör kunna erbjudas,
- vilket stöd och/eller behandling som bör erbjudas före, under och efter förhöret,
- eventuell medhörning vid förhör,
- dokumentation av åtgärder som genomförs och insatser som ges, samt
- frågor om utvärdering och uppföljning av resultatet av det arbete som omfattas av samverkan.

Utifrån vad vi sett i vår utredning bedömer vi även att frågor om hantering av parallella utredningar/processer – brottsutredning och socialtjänstens utredning avseende akut skydd eller mer långvarigt stöd – och eventuella utmaningar som detta i praktiken kan innebära behöver beaktas. Att genom processkartläggning identifiera och synliggöra beröringspunkter och eventuella utmaningar kopplat till de olika processerna kan exempelvis utgöra en del i detta arbete.

Vår bedömning är att mer detaljerade krav eller rekommendationer avseende samverkan mellan polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvård bör utredas och tas fram i nära samråd med de aktörer som berörs. Detta för att öka förutsättningarna för att den reglering som antas ska få avsedd effekt. En sådan arbetsprocess utgör också en viktig del i ett nödvändigt förankringsarbete. Vi föreslår därför att Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen ges i uppdrag att gemensamt lämna förslag till regeringen avseende hur styrningen av samverkan kring barn som misstänks ha utsatts för våldsbrott bör utvecklas ytterligare, genom exempelvis revidering av nuvarande riktlinjer eller genom införande av bindande föreskrifter. I uppdraget bör för- och nackdelar med de olika alternativen redovisas, samt förslag lämnas avseende utformningen av det alternativ som förespråkas. Utgångspunkten för uppdraget ska vara det ovan beskrivna ramverket för samverkan mellan parterna.

Uppdraget bör utföras i samråd med Brottsoffermyndigheten, Barnafrid, Barnombudsmannen och Myndigheten för delaktighet. Detta i syfte att ta till vara relevanta erfarenheter och kunskaper som finns hos dessa aktörer. Dialog bör även föras med andra relevanta aktörer, exempelvis har Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomfört flera relevanta arbeten på området.¹⁷⁹

Statlig finansiering av lokaler för samlokalisering

Förslag: Anpassade lokaler för samverkan kring, och förhör med, barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld (barnahus) ska säkerställas genom statlig finansiering. Regeringen låter utreda hur detta lämpligen bör administreras.

För att kunna uppfylla samtliga våldsutsatta barns behov av trygghet i samband med en brottsutredning, och de krav som våra förslag som vi ovan föreslår ska införas, behöver det finnas tillgång till barnanpassade lokaler för genomförande av barnförhör. Dessa lokaler bör även vara anpassade på ett sätt som möjliggör sådan myndighetsöverskridande samverkan som behövs för att uppfylla de behov och rättigheter som barnet i den aktuella situationen har. Samlokalisering lyfts exempelvis av Socialstyrelsen som en generell faktor som kan bidra till att skapa smidighet och struktur för samverkan.¹⁸⁰

När det handlar om barn som utsatts för våld men som av olika skäl *inte* aktualiseras i en brottsutredning utreds och bemöts deras behov inom socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens ordinarie verksamhet, och att utreda och ge insatser till barn och familjer med anledning av våld eller risker för våld utgör en del i socialtjänstens linjearbete. Den samverkan som avses här handlar således om situationer då rättsväsendets aktörer aktualiseras, det vill säga att det handlar om situationer som ytterst är hänförliga till det utredningsarbete som polis och åklagare behöver bedriva.

¹⁷⁹ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2019). *Det fjärde rummet, En modell för stöd och behandling för barn som utsatts för våld och övergrepp*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2019). *Stöd och behandling för barn som utsatts för våld och sexuella övergrepp, Projekt rapport och förslag till en modell*. Elfström H., Landberg Å. och Olofsson G. (2017). *Efter barnförhöret – en modell för att ge stöd och information till barn och föräldrar vid misstanke om barnmisshandling*.

¹⁸⁰ Se till exempel <https://kunskapsguiden.se/omraden-och-teman/missbruk-och-beroende/familjeorienterat-arbetsatt/samverkan/> (hämtat 2022-12-01).

Det finns i dag olika modeller på hur lokalfrågan lösts i samverkan på olika platser i landet. I Gävle delas lokalkostnaderna mellan kommunerna (75 %) och region (25 %), i Stockholm står varje part förutom åklagarkammaren för den yta som parten disponerar samt för gemensam yta i relation till hur stor andel egen yta parten disponerar, i Linköping delas kostnaderna mellan Region Östergötland samt de nio kommunerna Boxholm, Kinda, Linköping, Mjölby, Motala, Vadstena, Ydre, Åtvidaberg och Ödeshög, och på Gotland står regionen för hela lokalkostnaden.¹⁸¹

Det finns stora skillnader i förutsättningarna på lokal och regional nivå runt om i landet. Att säkerställa finansieringen av anpassade lokaler för samverkan kring, och genomförande av förhör med, barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld (barnahus), är enligt vår bedömning av avgörande betydelse för att i praktiken säkerställa förverkligandet av våldsutsatta barns rättigheter. Särskilda statliga medel bör därmed utges för ändamålet. Regeringen bör låta utreda hur detta lämpligen bör administreras. Det kan exempelvis finnas skäl att överväga om finansieringen bör knytas till villkor kopplat till hur aktörernas väljer att genomföra sin samverkan.

Vi anser också att det finns skäl att understryka att den omständigheten att det ska finnas tillgång till anpassade lokaler inte innebär att samtliga förhör av barn måste genomföras där. I vissa fall är situationen sådan att det utifrån barnets förutsättningar och behov finns skäl för att genomföra förhör och att erbjuda stödinsatser på annan plats eller digitalt. Barnets behov av trygghet och andra omständigheter av betydelse för barnet ska vara avgörande.

¹⁸¹ Uppgifter från Barnafriid den 17 oktober 2022.

Brottsoffermyndigheten får i uppdrag att samordna, ge stöd och följa upp utvecklingen

Förslag: Brottsoffermyndigheten ges i uppdrag att nationellt samordna, ge stöd samt följa utvecklingen kopplat till samverkan avseende barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. Uppdraget skrivs in i myndighetens instruktion.

Om uppdraget

Som beskrivs närmare i avsnitt 11.6.5 finns i dagsläget inte någon aktör som har en överblick eller ett övergripande ansvar för att samordna, ge stöd och följa utvecklingen som rör samverkan över landet kring barn som ingår i brottsutredning med anledning av misstanke om våldsutsatthet. En sådan aktör efterfrågas av verksamma inom området och mot bakgrund av den problembild som beskrivs närmare i avsnitt 11.6.5 bedömer vi att det finns många fördelar med att utse en sådan aktör. Stöd, samordning och uppföljning ger förutsättningar för förbättrad kvalitet, ökad effektivitet och ökad likvärdighet över landet. Det ger goda förutsättningar för kunskapsspridning, stärkt implementering och spridning av goda exempel. Det förbättrar även möjligheterna att se strukturella eller övergripande brister, utmaningar och behov som har betydelse för barnets möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda i praktiken. Det kan exempelvis handla om att utveckla gemensamma metoder för uppföljning som grundas i barnets upplevelser, att lyfta behov av ytterligare kunskapsstöd och vägledning till de olika professioner som möter barnet i den aktuella situationen, att synliggöra behov av särskilda insatser för att kunna möta behoven hos vissa grupper av barn, eller att identifiera delar i samverkan som med fördel kan standardiseras, exempelvis kopplat till utformningen av avtal eller överenskommelser, och ta fram sådant stöd.

Brottsoffermyndigheten är lämplig för uppdraget

Det arbete som genomförs inom ramen för de aktuella aktörernas samverkan ska vara ändamålsenligt utifrån barnets rättigheter och behov, och det är avgörande att just detta perspektiv står i fokus,

snarare än ett verksamhetsperspektiv. Det är också viktigt med en balans mellan de samverkande aktörerna – att fokus inte hamnar alltför mycket på en viss aktörs mål och prioriteringar. Vidare bedömer vi att ett arbete för att säkerställa god kvalitet och likvärdighet över landet behöver ges förutsättningar för att bedrivas långsiktigt och med hög prioritet. Vår bedömning är att uppgiften därför bör åläggas just en statlig myndighet och att uppgiften bör skrivas in i myndighetens instruktion. Som även nämnts i tidigare avsnitt handlar den samverkan som avses här just om situationer då rättsväsendets aktörer aktualiseras, det vill säga då det handlar om att barnet ingår i en brottsutredning, vilket medför att brottsofferperspektivet aktualiseras.

Brottsoffermyndighetens instruktionsenliga uppgift är att främja brottsoffers rättigheter, uppmärksamma deras behov och intressen samt vara ett informations- och kunskapscentrum för brottsofferfrågor.¹⁸² Myndigheten ska bland annat bidra till att förbättra förutsättningarna för samverkan i brottsofferfrågor mellan olika samhällsaktörer, samt lämna upplysningar, vägledning och råd i brottsofferfrågor och ta tillvara synpunkter och erfarenheter från dem som har drabbats av brott.¹⁸³ Uppgiften att samordna, ge stöd och följa upp utvecklingen vad gäller samverkan kring barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld ligger således väl i linje med Brottsoffermyndighetens grunduppdrag. Brottsoffermyndigheten har vana av samverkan med rättsväsendets myndigheter och har fungerat som stödmyndighet vid kompetensutveckling och information till olika myndigheter. Även socialtjänst och hälso- och sjukvård tillhör myndighetens målgrupper och är samverkande parter i flera av myndighetens referensgrupper. Brottsoffermyndigheten har vidare erfarenhet av att samordna och likrikta verksamheter. Bland annat samordnar Brottsoffermyndigheten i dag landets vittnesstödsverksamheter, vilket innebär rikstäckande ansvar för verksamheterna tillsammans med Domstolsverket och Brottsofferjouren Sverige. I detta uppdrag följer myndigheten upp, samverkar och har kontakt med ansvariga parter på platser där förbättringar behöver göras.¹⁸⁴ Sammantaget anser vi att Brottsoffermyndigheten framstår som en lämplig aktör att tilldelas uppdraget att nationellt samordna, ge stöd och samt följa utvecklingen som rör samverkan

¹⁸² 1 § förordningen (2007:1171) med instruktion för Brottsoffermyndigheten.

¹⁸³ 2 § förordningen (2007:1171) med instruktion för Brottsoffermyndigheten.

¹⁸⁴ Brottsoffermyndigheten. *Nationella riktlinjer för vittnesstödsverksamheten.*

avseende barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. Uppdraget bör skrivas in i myndighetens instruktion. Särskilda resurser behöver tillskjutas myndigheten med anledning av uppgiften.

Mot bakgrund av att Barnafrid i dag administrerar ett nätverk som består av samtliga barnahus i Sverige har vi särskilt övervägt om Barnafrid bör tilldelas det nationella uppdraget att samordna, stödja och följa upp utvecklingen av aktörernas samverkan. Vår bedömning är emellertid att ett sådant uppdrag skulle innebära en utvidgning av kunskapscentrumets nuvarande uppdrag som i huvudsak avser att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn.¹⁸⁵ Mot denna bakgrund, samt mot bakgrund av den långsiktighet som en reglering i myndighetsinstruktion ger förutsättningar för, har vi valt att i första hand lyfta fram Brottsoffermyndigheten som lämplig aktör att tilldelas uppdraget. Barnafrid har emellertid betydelsefulla erfarenheter på området, vilka bör tas till vara genom samverkan.

Enligt vårt förslag i avsnitt 14.7.2 ska länsstyrelserna ges en central roll i genomförandet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Bland annat ska länsstyrelserna stödja och bidra till framtagandet och genomförandet av regionala sektorsövergripande strategier och handlingsplaner kopplade till strategins mål. En viktig del i detta är just barnets rättigheter i brottmålsprocessen. Länsstyrelserna har därmed en viktig roll även i arbetet som rör samverkan kring barn som deltar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. Bland länsstyrelserna finns även goda kunskaper om de lokala och regionala aktörerna och förutsättningarna, såväl som upparbetade samverkansplattformar och erfarenheter av att stödja de lokala och regionala aktörerna kopplat till olika former av samverkan för att bemöta enskilda som utsatts för våld, inklusive aspekter som avser brottmålsprocessen. Länsstyrelsernas roll och möjligheter att bidra i det regionala arbetet och länsstyrelsernas erfarenheter på området, medför att länsstyrelserna utgör en viktig samverkanspartner i Brottsoffermyndighetens genomförande av sitt nya uppdrag.

¹⁸⁵ Regeringsbeslut S2012/275/FST (2015-06-17), *Uppdrag att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn*.

Nationell uppföljning avseende aktörernas samverkan kring barn som deltar i en brottmålsprocess

Förslag: Senast om fem år ska utvecklingen avseende aktörernas samverkan kring barn som deltar i en brottmålsprocess med anledning av misstanke om utsatthet för våld följas upp och analyseras (utredningens förslag enligt avsnitt 15.4.5). Syftet med uppföljningen ska bland annat vara att identifiera eventuella brister i samverkan och/eller brister i förutsättningarna för samverkan som leder till, eller riskerar att leda till, att våldsutsatta barns rättigheter inte tillgodoses i den aktuella situationen. I uppföljningen bör även ingå att mot bakgrund av resultaten lämna förslag på hur den fortsatta styrningen av arbetet på området kan utvecklas. I uppföljningen ska barns åsikter inhämtas och beaktas. I arbetet bör även inhämtas synpunkter och erfarenheter från myndigheter och andra aktörer som är verksamma inom området. Brottsoffermyndigheten föreslås få i uppdrag att genomföra uppföljningen.

Det är angeläget att arbetet för att förbättra situationen för barn som utsatts för våld inte avstannar, och utvecklingen avseende aktörernas samverkan kring barn som deltar i en brottmålsprocess med anledning av misstanke om utsatthet för våld behöver enligt vår bedömning följas upp och analyseras särskilt (utredningens förslag enligt avsnitt 15.4.5). En sådan uppföljning bör göras om senast fem år.

Syftet med uppföljningen ska bland annat vara att identifiera eventuella brister i samverkan och/eller brister i förutsättningarna för samverkan som leder till, eller riskerar att leda till, att våldsutsatta barns rättigheter inte tillgodoses i den aktuella situationen. I uppföljningen bör undersökas om aktörernas insatser för att minska olägenheter för barnet i den aktuella situationen är tillräckliga, om barnets individuella behov tillgodoses i önskad utsträckning samt om förstärkt samverkan mellan polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvård kring våldsutsatta barn i samband med en brottmålsprocess, lett fram till att barns behov av trygghet, skydd, stöd och behandling samt anpassat bemötande i utredningssituationen har blivit tillgodosedda.

Vidare är det viktigt att synpunkter och erfarenheter inhämtas från den närmast berörda målgruppen, med andra ord de barn och unga som deltar i en brottmålsprocess och är mottagare av insatser

från involverade myndighetsaktörer, samt tagit del av den samverkan som bedrivs kring barn som misstänks varit utsatta för brott. Det är också viktigt att ta del av synpunkter och erfarenheter både från yrkesverksamma som själva deltar i samverkan och från yrkesverksamma inom exempelvis socialtjänst och hälso- och sjukvård som arbetar med målgruppen utanför ramen för samverkan. I arbetet bör även inhämtas synpunkter och erfarenheter från myndigheter och andra aktörer som är verksamma inom området.

I uppföljningen bör även ingå att mot bakgrund av resultaten lämna förslag på hur den fortsatta styrningen av arbetet på området kan utvecklas. Brottsoffermyndigheten föreslås få i uppdrag att genomföra uppföljningen.

15.5 Kunskaps- och metodutvecklingen ska stärkas

Förslag: Att följande insatsområden ska prioriteras inom mål 5:

1. Barn ska ha en självklar roll inom kunskapsutvecklingen.
2. Uppföljningen av våld som drabbar barn ska förbättras.
3. Tillgången till kunskap ska öka.
4. Stärkt implementering av tillgänglig kunskap

Kunskap om i vilken utsträckning barn drabbas av olika former av våld och våldets konsekvenser behöver ligga till grund för de insatser och åtgärder som genomförs i syfte att motverka våldet. Fortsatt kunskaps- och metodutveckling samt att kunskaper implementeras i det praktiska arbetet är en förutsättning för att arbetet ska nå resultat. Vilka effekter samhällets insatser har måste också gå att följa upp och utvärdera för att kunna göra nödvändiga anpassningar utifrån aktuella behov.

Kunskapen om våld mot barn är otillräcklig (se avsnitt 12.7). Därutöver omgärdas datainsamling och statistikutveckling, på såväl nationell, regional som lokal nivå, av ett antal hinder vilket försvårar möjligheten till uppföljning. Exempelvis finns utmaningar med att få fram longitudinella data, vilket i sin tur försvårar möjligheten att mäta utvecklingen över tid.

Att bristande kunskap är en utmaning inom området är känt sedan tidigare och mycket arbete pågår redan för att förbättra såväl

kunskapsläget som metodutveckling. I detta avsnitt redogör vi för ytterligare åtgärder som behöver prioriteras för att stärka kunskapsläget och metodutvecklingen, främja forskningen inom området och för att den kunskap som finns också ska spridas till relevanta mottagare samt implementeras i det faktiska arbetet.

15.5.1 Barn ska ha en självklar roll inom kunskapsutvecklingen

Barns synpunkter och erfarenheter har aktivt inhämtats för att bistå med värdefull information till utredningens arbete. Det innebär att barns synpunkter i hög utsträckning ligger till grund för såväl aktuella problembeskrivningar som utformning av bedömningar och förslag som lämnats inom ramen för betänkandet. Att ges möjlighet att komma till tals och få sina åsikter beaktade är en grundläggande rättighet för alla barn¹⁸⁶ och dessutom utgör den information som samlas in från barn i många fall ett nödvändigt bidrag för att stärka kunskapen och metodutvecklingen inom området. Vi bedömer därmed att det krävs aktiva åtgärder för att tillförsäkra att barn ges utrymme att uttrycka sina åsikter och för att deras åsikter ska tas tillvara och beaktas i olika delar av det arbetet som utförs i syfte att förebygga och bekämpa våld mot barn, såsom i planering, genomförande, uppföljning och utvärdering.

Stärkt kunskapsutveckling genom att ta tillvara barns synpunkter

Förslag:

- Folkhälsomyndigheten får ansvar för att initiera, genomföra och samordna ett utvecklingsarbete som syftar till att barns synpunkter och erfarenheter relaterat till våld och våldsutsatthet ska tillvaratas i högre utsträckning, exempelvis genom olika typer av brukarundersökningar.
- Folkhälsomyndigheten får ansvar för att samordna genomförandet av nationella undersökningar som riktar sig till barn med frågor om våld och våldsutsatthet.

¹⁸⁶ Artikel 12 FN:s konvention om barnets rättigheter.

- Etikprövningsmyndigheten får i uppdrag att se över behov och hinder avseende undersökningar som baseras på uppgifter från barn samt ta fram förslag på kriterier som ökar förutsättningarna för barn att delta i forskning.

Utvecklingsarbete och samordning avseende nationella undersökningar om barn och våld

Undersökningar som riktar sig till barn med frågor om våld och våldsutsatthet fyller en viktig funktion relaterat till kunskap- och metodutveckling inom området och även i det fortsatta arbetet för att förebygga och bekämpa våld mot barn behöver barns delaktighet säkerställas och synpunkter tas tillvara. Det kan bland annat handla om olika former av trygghetsundersökningar, återkommande forskningsstudier eller brukarundersökningar relaterat till specifika regeringsuppdrag till myndigheter. Sådana undersökningar bör omfatta barn i allmänhet och i olika åldrar, samt riktas och anpassas för att möjliggöra för de barn som av olika skäl löper förhöjd risk att bli exkluderade i undersökningar av detta slag. Det innebär att utvecklingsarbetet bör ha ett särskilt fokus på innovation kring de barn som inte nås av motsvarande undersökningar i dagsläget och för vilka särskilda insamlingsmetoder kan vara nödvändiga. Vidare bör resultatet vara möjligt att dela upp utifrån kön då situationen för flickor respektive pojkar kan skilja sig åt. För att möta behovet krävs metodutveckling inom berörda myndigheter och verksamheter relaterat till förhållnings- och arbetssätt kring att involvera barn i kunskapsinhämtning, genomförande och uppföljning.

Vår analys visar att det finns ett behov av att utveckla metoder och arbetssätt för genomförandet av undersökningar som vänder sig till barn och som rör frågor som kan uppfattas som känsliga. Folkhälsomyndigheten bör därmed få i uppdrag att driva och samordna ett utvecklingsarbete, dels för att förbättra undersökningarna och genomförandet av dessa i sig, dels för att den information och kunskap som kommer ut av dessa undersökningar också bättre ska komma till användning och tillämpas i arbetet och beslutsfattandet i syfte att förebygga och bekämpa våld mot barn. Exempelvis kan det finnas behov av att ta fram en vägledning som myndigheter, forskare och andra aktörer kan använda sig av när uppgifter baserat på barns synpunkter

och erfarenheter inhämtas. En sådan vägledning kan exempelvis innehålla information om olika handlingsalternativ och kontaktvägar för att möjliggöra för barn att delta i studier av detta slag, hur ett tillförlitligt och representativt urval kan uppnås och hur etiska aspekter samt samtyckesfrågor kan hanteras. Framtagandet av en sådan vägledning kan utgöra en viktig del i det större utvecklingsarbete som förväntas ske inom ramen för strategin och som bör ha ett särskilt fokus på innovation kring de barn som inte nås av nuvarande undersökningar och för vilka särskilda insamlingsmetoder kan vara nödvändiga. Ett uppdrag till Folkhälsomyndigheten i form av ett utpekad ansvar för att samordna undersökningar och utvecklingsarbete inom området inbegriper samverkan med andra aktörer, såsom myndigheter på nationell, regional och lokal nivå samt civilsamhällsorganisationer och Stiftelsen allmänna barnhuset. Att Folkhälsomyndigheten får ett samordnande ansvar fråntar inte det ansvar som åligger andra aktörer, exempelvis statistikansvariga myndigheter. Statistiska centralbyrån, Socialstyrelsen och andra statistikansvariga myndigheter ska således även fortsättningsvis samla in data och bidra till statistikutveckling inom ramen för sina grunduppdrag och aktuella verksamhetsområden.

I avsnitt 12.4.7 beskriver vi några av de utmaningar som omfattar undersökningar där barn tillfrågas om våld och våldsutsatthet. Det handlar bland annat om svårigheter att nå upp till kraven om representativitet för att kunna uttala sig om situationen på nationell nivå, för specifika grupper av barn eller för barn i allmänhet. Exempelvis säger många skolor nej till att låta eleverna delta i undersökningar under skoltid då det upplevs som belastande för skolpersonalen och då det tar tid från undervisningen. Det handlar också om utmaningar att nå barn som av olika anledningar riskerar att bli exkluderade från att medverka med anledning av exempelvis ålder, funktionsnedsättning, att barnet är placerat på institution eller för att det antingen saknas samtycke från vårdnadshavare till att barnet deltar eller att samtycke för barn under femton år uppfattas som för tidskrävande att inhämta.

Sammantaget talar behovet och kända utmaningar för att det behövs en bättre nationell samordning av förekommande och återkommande studier som riktar sig till barn med bland annat frågor om våld och våldsutsatthet och Folkhälsomyndigheten föreslås därmed få ett sådant uppdrag. Ett övergripande ansvar för att samordna större nationella undersökningar som riktar sig till barn ligger väl i

linje med de andra uppgifter som Folkhälsomyndigheten föreslås få i rollen av samordnande myndighet för strategins genomförande (se avsnitt 14.5).

Se över förutsättningarna för barn att delta i forskning

Det finns också behov av att komma åt generella utmaningar som utgör hinder för att vända sig till barn med frågor inom ramen för olika undersökningar. Exempelvis krävs i regel att båda vårdnadshavares samtycke till barnets medverkan i forskningsstudier om barnet är under 15 år. Som beskrivs närmare i kapitel 12 kan det vara svårt att inhämta ett sådant samtycke, och särskilt om det förekommer våld inom familjen. Processen som föranleds av regler kring samtycke leder i många fall till att forskare, myndigheter eller andra som önskar inhämta barns erfarenheter och synpunkter, väljer att vända sig enbart till barn över femton år, som själva kan ge sitt samtycke till att delta. I Norge har en regleringsändring genomförts som innebär att barn själva får ge sitt samtycke till att medverka i forskning och olika slags undersökningar från tolv års ålder, vilket öppnar upp för att fler barn ges möjlighet att själva ta ställning till att delta i forskning.¹⁸⁷ Det finns också andra grupper av barn som löper förhöjd risk att bli exkluderade i olika typer av undersökningar. Det rör sig bland annat om barn som är placerade på institution, barn med funktionsnedsättningar samt barn i socioekonomiskt utsatta områden. Att inkludera barn i undersökningar, är dock en förutsättning för att kunna genomföra systematiska undersökningar om barns våldsutsatthet. Vid sidan av ovan beskrivna behov av utvecklingsarbete som förväntas genomföras inom ramen för strategin, är vår bedömning att det också finns behov av en översyn av de kriterier som ger förutsättningar för barn att delta i forskning och utredning. Mot bakgrund av detta föreslås ett uppdrag till Etikprövningsmyndigheten att se över behov och hinder relaterat till barns medverkan i forskningsstudier samt ta fram förslag på kriterier som kan öka förutsättningarna för barn att delta i forskning och andra studier, exempelvis brukarundersökningar.

¹⁸⁷ Dyb, G., et al (2016). *Juridiske, etiske og metodiske problemstillinger ved gjennomføring av omfangsundersøkelser med barn og unge om vold og seksuelle overgrep. Legal, ethical and methodological issues when conducting scope surveys with children and adolescents about violence and sexual abuse.*

15.5.2 Uppföljningen av våld som drabbar barn ska förbättras

Arbetet för att förebygga och bekämpa våld mot barn bör omfatta löpande kunskapsinhämtning samt ett kontinuerligt utvecklande och implementering av metoder. Dessutom krävs en löpande uppföljning och utvärdering av användning och resultat.

Barnkonventionen lyfter fram vikten av datainsamling och statistikutveckling och dess betydelse för såväl konventionens genomförande, som för att följa och mäta hur länder ligger till när det gäller konventionens efterlevnad (se avsnitt 12.1.1). Detta inkluderar behovet av utvecklad statistik som ska ligga till grund för förslag på hur barns våldsutsatthet regelbundet kan kartläggas och följas upp.

Även undersökningar som genomförs på lokal nivå fyller en viktig funktion, inte minst för att öka kunskapen om vilka insatser som behöver genomföras för att komma åt lokala utmaningar och behov. När flera lokala aktörer genomför liknande kvalitetssäkrade undersökningar bidrar detta även till underlag som kan komplettera kunskap och datainsamling på nationell nivå. Därigenom kan både den nationella och den lokala kunskapsproduktionen bli mer träffsäker och verkningsbar.

Mot bakgrund av kända utmaningar och brister som beskrivs närmare i avsnitt 12.7 landar vi i slutsatsen att såväl produktionen av data och statistik kring våld mot barn som tillämpningen av den samma, utgör angelägna förbättringsområden som kräver ett samlat grepp. Analyser av aktuella behov och tillvägagångssätt för att möta behoven behöver baseras på olika källor och kunskapsunderlag vilket i sig kräver en samkörning av kompletterande studier och datainsamlingar. Sammanfattningsvis behöver uppföljningen av våld som drabbar barn förbättras.

Våld som drabbar barn ska följas upp regelbundet

Förslag: Våld mot barn i Sverige ska följas upp genom en nationell prevalensundersökning som genomförs vart femte år. Folkhälsomyndigheten får i uppdrag att ansvara för genomförandet och uppdraget ska skrivas in i Folkhälsomyndighetens instruktion. För att tillgodose behov av stabilitet och kontinuitet ska tidigare genomförda och motsvarande undersökningar av Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstad universitet beaktas.

Kunskapsinhämtning som sker via regelbundet återkommande prevalensstudier för att mäta såväl utsatthet för våld inom den svenska barnpopulationen som våldets beskaffenhet, är viktigt för att nå målet med en uppväxt fri från våld för alla barn. Prevalensstudier avseende barns våldsutsatthet kan synliggöra faktisk förekomst av våld i högre grad än brottsstatistik eller generella trygghetsundersökningar (se avsnitt 12.2.3). Den kunskap som kan inhämtas från befintliga register avseende barns utsatthet för våld, är heller inte tillräcklig i sig utan behöver kompletteras på olika sätt. Återkommande prevalensstudier som riktar sig till barn och deras närstående med frågor om förekomst av och attityder till våld samt upplevt stöd, utgör därmed ett viktigt bidrag till kunskapsutvecklingen. Nationella prevalensundersökningar bedöms bland annat kunna ge en bild av vilken typ av våldsproblematik som dominerar. De kan också utgöra en referensram för jämförelse till den lokala statistiken.¹⁸⁸

I 12.4.7 görs en tillbakablick avseende nationella studier som baseras på inhämtade uppgifter från barn och deras föräldrar om bland annat förekomsten av våld och kränkningar mot barn, samt kring föräldrars attityder till våld som uppfostringsmetod. Liknande och återkommande studier ger en relativt god möjlighet att följa utvecklingen över tid.¹⁸⁹ I dagsläget saknas ett tydligt utpekat ansvar för genomförandet av återkommande prevalensstudier för att följa förekomst av våld mot barn i Sverige och andra nära relaterade frågor. Det finns heller ingen utpekad myndighet med ansvar för att se till att den information som framkommer av dessa undersökningar kommer till användning och tillämpas i arbete och beslutsfattande i syfte att förebygga och bekämpa våld mot barn.

Det är positivt att regeringen vid upprepade tillfällen möjliggjort för Stiftelsen Allmänna Barnhuset att rekvidrera medel från Kammarkollegiet för att genomföra undersökningar om förekomsten av våld mot barn i Sverige.¹⁹⁰ Regeringsbeslut därom har fattats återkommande och efter att behov om en ny studie påkallats av bland annat Stiftelsen Allmänna Barnhuset och civilsamhällesorganisationer. Detta har bidragit till kontinuitet och att metodologiska insikter och utvunnen

¹⁸⁸ Jämställhetsmyndigheten (2019). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete*, s. 59.

¹⁸⁹ Jansson, S., Jernbro, C. och Långberg, B. (2011). *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011*. s. 24.

¹⁹⁰ Se bland annat Regeringsbeslut A2021/01745 (2021-09-16), *Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende anslag 5:2 Barnets rättigheter*.

kunskap kunnat föras vidare från en studie till en annan. Det är dock inte att betrakta som en hållbar lösning att behovet av återkommande nationella prevalensstudier avseende våld mot barn tillgodoses genom nya tillfälliga och kortsiktiga beslut om att en statlig stiftelse får rekvidrera medel från regeringen för att genomföra en studie av detta slag.

Att det finns en utpekad myndighet med ett övergripande ansvar för att genomföra nationella prevalensundersökningar på regelbunden basis kan bidra till att stärka stabilitet och kontinuitet samt stärka förutsättningarna för att vunnit kunskap tillförs planering och genomförande av det våldsförebyggande arbetet på ett ändamålsenligt sätt. För att ytterligare säkerställa stabilitet och långsiktighet är det viktigt att hänsyn tas till tidigare motsvarande undersökningar.

Mot bakgrund av detta är vår bedömning att återkommande prevalensstudier avseende våld mot barn bör läggas som ett utpekad ansvar på en statlig myndighet. Vår bedömning är att Folkhälsomyndigheten bör tilldelas uppdraget att stadigvarande genomföra undersökningar av detta slag och att uppdraget ska skrivas in i Förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten. Genom att Folkhälsomyndigheten får ett övergripande och samordnande ansvar för strategins genomförande stärks också möjligheten till synergieffekter mellan dessa uppdrag. Genom detta bedöms resultatet från dessa undersökningar bättre kunna kopplas till den förstärkta infrastruktur med kontinuerlig kunskaps- och metodutveckling som strategin avser skapa. Vidare bedöms det finnas fördelar med att betrakta en uppväxt fri från våld som en förutsättning för hälsa och genom att stärka kopplingen mellan prevalensundersökningar och kunskapen om hälsans bestämningsfaktorer. Att motverka våld mot barn kräver tillvägagångssätt utifrån ett helhetsperspektiv där hänsyn tas till samspillet mellan individen och samhället. Det innebär bland annat att insatser i syfte att motverka våld behöver utformas med beaktande av livsvillkor, levnadsförhållanden och levnadsvanor. Frågan om våld mot barn bör därmed tydliggöras i det folkhälsopolitiska ramverket och målområden inom detta. (se avsnitt 14.5)

Kartläggningen bör baseras på den erfarenhet och kunskap som har utvunnits ur tidigare undersökningar genomförda av Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Vidare bör ambitionen vara att så många barn som möjligt bereds möjlighet att delta i undersökningarna samt att omotiverad exkludering aktivt motverkas. Undersökningarna bör även ringa in de olika former av våld som omfattas av våldsdefinitionen

i FN:s konvention om barnets rättigheter och som också ligger till grund för den föreslagna strategin. Det bör också vara möjligt att anpassa utformningen efter aktuella behov, vilket kan komma att innebära att det snarare blir tal om flera olika kartläggningar som sammanställs till en samlad uppföljning. Exempelvis kan informationsinhämtning och datainsamling ske via skolenkäter, undersökningar riktade till elevhälsan, mödravårdscentraler (MVC), barnvårdscentraler (BVC), förskola, ungdomsmottagningar, socialtjänst och kvinnokliniker.

Att undersökningarna sker med fast femårsintervall bedöms underlätta för planering, genomförande och uppföljning samt för att vidta och implementera ytterligare åtgärder mot bakgrund av undersökningens resultat.

Våld mot barn ska synliggöras i den officiella statistiken

Förslag:

- Regeringen ser över möjligheterna att låta våld mot barn utgöra ett eget ämnesområde inom den officiella statistiken, samt utser lämpliga myndigheter med särskilt ansvar för att relevant statistik inom området tas fram, så kallade statistikansvariga myndigheter.
- Regeringen gör nödvändiga kompletteringar i bilagan till förordningen (2001:100) om den officiella statistiken för att säkerställa att samtliga diskrimineringsgrunder inkluderas.

Stärket statistik

Hur många barn i Sverige som lever i riskmiljöer eller som växer upp under utsatta hemförhållanden som präglas av våld i någon form, går inte att fastställa med absolut tillförlitlighet (se avsnitt 12.7.2). Genom förbättrad officiell statistik bedöms dock uppföljningen inom området kunna stärkas. Regeringen fattar beslut om vilka ämnesområden och statistikområden som ska omfattas av den officiella statistiken (se avsnitt 12.4.1). Även vilka myndigheter som omfattas av ett specifikt statistikansvar inom sina respektive områden beslutas av regeringen. De statistikområden som i olika grad rör barns uppväxtvillkor

utgörs i första hand av Hälso- och sjukvård, Socialtjänst, Levnadsförhållanden samt Rättsväsende.¹⁹¹ I viss mån omfattas barns utsatthet för våld, exempelvis inom området hälso- och sjukvård där statistik om dödsorsaker omfattas. Sammantaget berörs dock frågor som rör barn och våld endast i begränsad omfattning. För att öka förutsättningarna för insamling av uppgifter, i högre utsträckning synliggöra våld som drabbar barn samt förbättra kunskapen inom området bedömer vi att våld bör utgöra ett eget ämnesområde inom den officiella statistiken där våld mot barn utgör ett eget statistikområde. Möjligheterna för att producera officiell statistik på området barn och våld som också lever upp till kvalitetskriterierna¹⁹² för barns utsatthet för våld, bör således ses över samt omfattas av ett utvecklingsarbete som involverar en rad myndigheter som tilldelas ansvar för utveckling, framställning och spridning av statistik inom området. De myndigheter som kan komma att beröras är framför allt Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Skolverket och Statistiska Centralbyrån. Även myndigheter som Domstolsverket och Försäkringskassan kan komma att bli aktuella.

Särskild hänsyn behöver tas till vissa grupper av barn

I arbetet med att samla in relevant statistik inom området som rör barn och våld behöver särskild hänsyn tas till grupper av barn som löper förhöjd risk att utsättas för våld eller för att bli utan stöd och hjälp. Det innebär bland annat att den statistik som tas fram behöver vara möjlig att bryta ner på ett sätt som synliggör särskilda behov relaterat till diskrimineringsgrunder. Brottsförebyggande rådet har haft i uppdrag att komplettera bakgrundsinformationen i den Nationella trygghetsundersökningen (NTU) i syfte att inhämta uppgifter om hbtqi-personers utsatthet för brott, trygghet och förtroende för rättsväsendet samt i vilken mån bakgrundsinformation kopplat till andra diskrimineringsgrunder som inte redan ingår i NTU är möjliga att inkludera. Mot bakgrund av uppdraget har Brottsförebyggande rådet gjort bedömningen att möjligheterna är goda avseende att föra in bakgrundsfrågor för berörda diskrimineringsgrunder utifrån ett

¹⁹¹ Förordning (2001:100) om den officiella statistiken.

¹⁹² Se Riktlinjer för europeisk statistik (European Statistics Code of Practice).

metodologiskt perspektiv. Vidare bedömdes kompletteringar i bilagan till förordningen (2001:100) om den officiella statistiken nödvändiga för att kunna inkludera bakgrundsfrågor om olika diskrimineringsgrunder i NTU.

Mot bakgrund av detta finns behov av att komplettera bilagan till förordningen (2001:100) om den officiella statistiken, för att säkerställa att alla diskrimineringsgrunder täcks in.

Möjliggöra nationell uppföljning av primärvårdens och socialtjänstens arbete

Bedömning: En utvidgad datainsamling inom vård och omsorg kan öka förutsättningarna för att följa utvecklingen inom området våld mot barn. Regeringen bör därmed gå vidare med de förslag som har lämnats av bland andra Socialstyrelsen i syfte att öka möjligheten för behövlig datainsamling. Vidare bör möjligheten att utvidga insamlingen av data från ytterligare verksamheter, exempelvis ungdomsmottagningar, ses över och hur en sådan utvidgning kan komma att ske med beaktande av skydd för den personliga integriteten.

Individbaserad statistik är viktig för att kunna följa upp barns hälsa och utveckling, för att följa effekten av olika insatser som barn tar del av och för att få fram data på en mer övergripande nivå som är jämförbar över tid. Det är i dagsläget inte möjligt att på regelbunden basis följa antalet orosanmälningar till socialtjänsten avseende barn som far illa eller misstänks fara illa, eller om orsaken till dessa omfattar en oro för våld i någon form. Statistikframställningen är förenad med ett antal utmaningar och statistikuppgifter baseras många gånger på olika former av uppskattningar av specifika grupper av riskutsatta barn och ungdomar (se avsnitt 12.7.2). För att kunna följa upp och se samband mellan de behov som föranlett en viss insats inom den sociala barn- och ungdomsvården (orsak till insats), med val av insats som beviljas och inte minst den effekt som en given insats har haft, krävs en ändring i förordning (1981:1370) om skyldighet för socialnämnderna att lämna uppgifter.

Detsamma gäller insamling av data från primärvården, där Socialstyrelsen som statistikansvarig myndighet, saknar befogenhet att

samla in och presentera sådan data. Socialstyrelsen har gjort bedömningen att en ändrad reglering för att möjliggöra ett utvidgat patientregister kan ske med hänsyn till sekretess och dataskydd och utan att det går emot grundlagens bestämmelser.¹⁹³ Myndigheten menar att en förflyttning mot en mer patientnära vård skapar behov av att på nationell nivå och med hjälp av registerdata också kunna följa det som sker i primärvården. Ett nationellt register med uppgifter från primärvården har också bedömts kunna förbättra möjligheterna att följa och analysera hälsoläget i befolkningen, bland annat ur ett jämlikhetsperspektiv.¹⁹⁴ Detta är dock alltså en möjlighet som i dag saknas inom ramen för gällande lagstiftning.¹⁹⁵

Nationella hälsodataregister möjliggör utvärdering av vårdens innehåll, jämlikhet och tillgänglighet. Den ger också ett bättre underlag för exempelvis forskning, uppföljning och systematiskt kvalitetsarbete.¹⁹⁶ Att det saknas ett nationellt register med uppgifter från primärvården samt möjlighet att upprätta ett nationellt socialtjänstdataregister är därmed problematiskt. Då upprättande av nationella register av dessa slag kräver förordningsändring har frågan lyfts till regeringen.¹⁹⁷

Utredningens bedömning är att nationella register över socialtjänstdata och primärvårdsdata, skulle förbättra statistikframställningen inom området våld mot barn. Utredningen vill därför uppmantra regeringen att prioritera de behov av utvidgad datainsamling som påkallats sedan tidigare. Sedan tidigare har förslag även lämnats om att Socialstyrelsen bör få i uppdrag att utreda om det är möjligt och lämpligt att i ett hälsodataregister behandla uppgifter om barn och unga som fått vård inom elevhälsans medicinska insatser och på ungdomsmottagningarna¹⁹⁸ (se avsnitt 12.4.2). Vår bedömning är att denna möjlighet bör ses över. Samtidigt är uppgifter om våld som rör barn att betrakta som ytterst känsliga frågor och sekretessbe-

¹⁹³ Socialstyrelsen (2021). *Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård. Deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården*, s. 92.

¹⁹⁴ Folkhälsomyndigheten (2022). *Remissyttrande över Socialstyrelsens rapport Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård, deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården*. .

¹⁹⁵ Socialstyrelsen (2021). *Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård. Deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården*, s. 92.

¹⁹⁶ Socialstyrelsen (2021). *Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård. Deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården*, s. 7.

¹⁹⁷ Förordningen (2001:637) om behandling av personuppgifter inom socialtjänsten, samt förordningen (2001:707) om patientregister hos Socialstyrelsen.

¹⁹⁸ SOU 2021:78 *Börja med barnen! Följa upp hälsa och dela information för en god och nära vård*.

stämmelser och dataskydd är viktigt för att skydda den personliga integritet, vilket gäller för barn som för vuxna. Det är därför viktigt att etiska aspekter relaterat till insamling av offentliga registerdata som kan komma att innefatta uppgifter om våld mot barn, också ses över och beaktas särskilt.

Terminologin inom området våld mot barn behöver ensas

Förslag: Socialstyrelsen ges i uppdrag att, i samverkan med andra statistikansvariga myndigheter, kartlägga förutsättningar och föreslå åtgärder för att skapa ett system där terminologin som används vid registrering och benämning av företeelser, behov/symptom och insatser med koppling till området våld mot barn blir enhetlig.

Ytterligare en utmaning för att uppföljning av bland annat socialtjänstens verksamhet ska kunna ske är att den terminologi som används inte är ensad nationellt. Olika begrepp som rör barn och våld förekommer, och används på olika sätt. Att använda sig av samma terminologi ökar förutsättningarna för statistikframställning, gemensam uppföljning och likvärdighet i de analyser och effektutvärderingar som görs. Utredningen bedömer därmed att det finns behov av att öka likvärdigheten i den terminologi som används. Exempelvis omfattas den registrering som görs i samband med aktualisering, behovsbedömningar och beslut om insatser inom vård och omsorg. På Socialstyrelsen finns stor erfarenhet av terminologiskt arbete och Socialstyrelsen föreslås därför få i uppdrag att, i samverkan med andra relevanta myndigheter, kartlägga och utveckla terminologin inom området våld mot barn i syfte att möjliggöra uppföljning lokalt så väl som nationellt. Uppdraget ska genomföras i samverkan med andra statistikansvariga myndigheter. Terminologin bör omfatta begrepp för så väl olika typer av våldsutsatthet som för olika typer av insatser och åtgärder.

15.5.3 Tillgången till kunskap ska öka

Kunskapen om vilka metoder och arbetssätt som är verkningsfulla i arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn behöver öka. Det handlar bland annat om behovet av effekt- eller resultatutvärderingar avseende insatser till våldsutsatta och våldsutövare. Vetenskapligt beprövade metoder behövs även för att upptäcka våldsut-satthet och våldsutövare som är kända inom berörda verksamheter och som yrkesverksamma inom dessa känner sig trygga i att använda sig av. Även processutvärderingar är värdefulla för att veta vad som fungerar och under vilka villkor, det vill säga för vem, hur och när. En processutvärdering kan omfatta en analys av vad som gör att ett visst projekt eller utvecklingsarbete blir framgångsrikt eller inte och bidrar till ökad förståelse för hur insatsen kan förbättras i framtiden.

Forskningsbaserad kunskap är viktig för att samhället ska kunna lägga sina begränsade resurser på de insatser som är säkrast och gör skillnad för de som är mottagare av insatsen. I vissa fall saknas vetenskapliga kunskaper, i andra fall når den inte fram till den praktiska verksamheten eller tillämpas inte.¹⁹⁹

Vår bedömning är att fler initiativ bör tas i syfte att stimulera forskning, för att möta kunskapsbehoven och för att bidra till att verksamheter i högre utsträckning baseras på vetenskaplig kunskap.

Utökade medel till forskning om barn och våld

Förslag: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) får i uppdrag att, i samverkan med andra relevanta forskningsfinansiärer och aktörer, stärka forskningen inom området våld mot barn, med särskilt fokus på praktisknära forskning samt implementeringsforskning. Anslaget till Forte bör ökas med 50 miljoner kronor per år för detta syfte.

Det finns i dag stora kunskapsluckor inom området våld mot barn (se kapitel 12). Vår bedömning är att forskningen inom området som rör våld mot barn behöver öka generellt och forskning som involverar barn samt den praktisknära forskningen specifikt. I syfte att stärka

¹⁹⁹ Information hämtad från Fortes webbplats: <https://forte.se/om-forte/sarskildasatsningar/tillampad-valfardsforskning/om-programmet-om-tillampad-valfardsforskning/> (hämtat 2022-12-04).

forskningen inom området våld mot barn bör regeringen därför avsätta medel till Forte att fördela. Inom ramen för strategins tioåriga ram anser vi att 1 miljard kronor ska satsas på forskning och metodutveckling. Utredningen bedömer att anslaget till Forte bör ökas med i storleksordningen 50 miljoner kronor per år.

Exempelvis är försummelse samt psykiskt eller emotionellt våld mot barn beforskat i långt mindre grad än det fysiska och sexuella våldet. Forskningsfältet har länge dominerats av framför allt kvantitativa studier snarare än kvalitativa samt fokuserat på traditionell psykologi och socialmedicin, snarare än socialt arbete.²⁰⁰ Det talar för behovet av att främja forskning inom området.

Ytterligare ett skäl att tillskjuta medel till forskning inom detta område är att området inte är konkurrenskraftigt vad gäller finansiering.²⁰¹

Forte har i dag särskilda satsningar inom områdena Forskning om våld i nära relationer och hedersrelaterat våld samt Forskning om prevention och folkhälsa och vi tror inte att ytterligare en särskild satsning skulle gynna området våld mot barn. Däremot gör vi bedömningen att Forte ska få mer medel att fördela inom ovanstående områden och att dessa medel ska riktas till forskning med syfte att förebygga och bekämpa våld mot barn. I satsningen bör dock specificeras att alla typer av våld ska inkluderas – det är viktigt att satsningen inte begränsas till våld i nära relationer och hedersrelaterat våld. Ansatsen bör således vara bred och sträva efter att omfatta alla former av våld som drabbar barns samt skilda kontexter för när och hur våldet utövas.

Ett uppdrag till Forte bör omfatta uppgiften att analysera på vilket sätt forskningen ska finansieras för att medlen mest effektivt ska kunna bidra till nytta. Det är viktigt att medlen stärker området både på kort sikt genom verksamhetsnytta och på lång sikt genom att bygga kompetens och kunskap inom fältet. Beslut om finansiering bör därför premiera att ansökan om medel inkluderar information om hur forskningen ska komma verksamheter som arbetar inom området våld mot barn till gagn. Olika sätt att stärka forskningen inom området kan exempelvis vara att inrätta en forskarskola, finansiera postdocs eller finansiera olika typer av projekt.

²⁰⁰ Överlien C. (2010). *Children Exposed to Domestic Violence. Conclusions from the Literature and Challenges Ahead*. Artikel i *Journal of Social Work* 10(1): 80–97.

²⁰¹ Enligt information från Forte vid möte den 4 juli 2022.

Statsbidrag till stöd för praktisk forskning, metodutveckling eller implementering

Förslag: Medel bör avsättas i syfte att stimulera praktisk forskning och metodutveckling inom främjande och förebyggande arbete mot våld mot barn, samt implementeringen av dessa metoder. Statsbidraget bör omfatta 50 miljoner kronor per år till Folkhälsomyndigheten att fördela.

Metodutveckling behövs inom flera sektorer för att stärka insatser för att förebygga och bekämpa våld mot barn (se kapitel 8–11). Exempelvis inom polisen, socialtjänsten, sjukvården, skolan och ideella föreningar. Flera aktörer har även lyft till utredningen att erfarenheten är att det inte enbart är så att metoder och arbetssätt saknas, utan att det även finns brister i implementeringen av metoder och arbetssätt i verksamheterna.

I syfte att ytterligare stärka praktisk forskning, metodutveckling och implementering specifikt inom området våld mot barn, bör regeringen därför inrätta ett nytt statsbidrag. Statsbidraget bör kunna lämnas till såväl ideella organisationer som andra aktörer. Statsbidraget uppgå till 50 miljoner kronor per år till Folkhälsomyndigheten att fördela. Att Folkhälsomyndigheten föreslås få detta uppdrag är kopplat till åtgärdsförslag i avsnitt 14.5 om att se över metodutvecklingen inom området våld mot barn. Synergieffekter bedöms därmed kunna uppnås genom att myndigheten har kännedom om vilka kunskapsluckor som är mest angelägna att fylla och kan styra årliga utlysningar mot dessa. Den samverkan mellan myndigheterna och Folkhälsomyndigheten som föreslås i avsnitt 14.7 bör inkludera att sektorsmyndigheterna informerar Folkhälsomyndigheten om prioriterade utvecklingsområden kopplat till metodutveckling.

Uppdraget till Forte (ovan) rör praktisk forskning och implementeringsforskning, men forskningsprojekt kommer inte per automatik innebära att kommuners verksamheter implementerar metoderna. Utifrån förslaget om det skärpta lagkravet för kommuner (avsnitt 14.8) kommer de förmodligen behöva utökade resurser att implementera metoder och arbetssätt samt stärka sina verksamheter generellt inom området. Statsbidraget bör därför kunna utges även till kommuner. I de lokala handlingsplaner som kommunerna föreslås bli ansvariga för

att ta fram i enlighet med förslaget i avsnitt 14.8 bör metodutveckling i den kommunala verksamheten vara en del.

Det är därutöver viktigt att statsbidragen inte blir årsstyrda utan att projekten som tilldelas medel kan få ta längre tid. Det är Folkhälsomyndighetens erfarenhet att det är svårt att skapa stabila förutsättningar för kompetensutveckling och utbildning, samt att skapa sådan infrastruktur som behövs för att kunna erbjuda de metoder och arbetssätt som medlen ska gynna, utifrån kortsiktig tilldelning.

15.5.4 Stärkt implementering av tillgänglig kunskap

För att kunna prioritera rätt insatser, utveckla mer effektiva arbetssätt och/eller identifiera behov av ändrad lagstiftning behöver beslut grundas på tillgänglig statistik och forskning. Kort och gott handlar det om att den kunskap som tas fram med stöd av bland annat forskning behöver användas för att kunna åstadkomma mer träffsäkra åtgärder.

För att införa nya metoder i en verksamhet och åstadkomma ett önskat förändringsarbete behöver nya metoder och arbetssätt implementeras, något som tar både tid och som kräver resurser. Implementering av metoder kan dock underlättas om den nya metoden uppfattas som relevant att använda och att den uppfattas som mer effektiv än andra metoder som står till buds. Den behöver även stämma överens med rådande förhållanden och motsvara de behov som finns. En framgångsfaktor för implementering kan också vara att metoden är möjlig att anpassa till aktuella sammanhang och behov.²⁰² Dessa faktorer utgör förutsättningar som behöver utvecklas för att den forskning som bedrivs också ska få önskat genomslag i praktiken.

Vår bedömning är att det krävs specifika och riktade insatser för att åstadkomma en starkare koppling till vetenskaplig kunskap och till att metoder och arbetssätt med stöd i forskning de facto används i praktiken.

²⁰² Socialstyrelsen (2012). *Om implementering*, s. 9.

Fler aktörer bör ingå i Rådet för styrning med kunskap

Förslag: Regeringen ser över möjligheten att låta Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) och Jämställdhetsmyndigheten ingå i Rådet för styrning med kunskap i enlighet med Förordning (2015:155) om statlig styrning med kunskap avseende hälso- och sjukvård och socialtjänst.

Vi gör bedömningen att såväl Barnafrid som Jämställdhetsmyndigheten bör ges en tydligare plats inom ramen för kunskapsstyrningen för att i högre utsträckning kunna bistå arbetet inom ramen för strategin. Genom sitt tvärvetenskapliga uppdrag bedöms Barnafrid ha goda möjligheter att bidra till kunskapsstyrningen vid sidan av andra berörda aktörer. På motsvarande sätt bedöms även Jämställdhetsmyndigheten kunna bidra i högre utsträckning till den nationella kunskapsstyrningen utifrån sitt nationella samordningsansvar inom bland annat nationellt våldsförebyggande arbete samt sitt specifika uppdrag avseende våld mot vuxna och barn utifrån ett jämställdhetsperspektiv. Styrningen med kunskap avseende hälso- och sjukvården och socialtjänsten ska bidra till att hälso- och sjukvård och socialtjänst bedrivs i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet och sker genom föreskrifter och icke bindande kunskapsstöd.²⁰³ Mot bakgrund av detta har *Rådet för Styrning med Kunskap* skapats i syfte att säkerställa att den statliga kunskapsstyrningen utgör ett stöd för regionala och kommunala huvudmän samt olika professioner med ansvar för att patienter och brukare ges en god vård och insatser av god kvalitet.²⁰⁴ I rådet ingår tio myndigheter och Socialstyrelsens generaldirektör är ordförande.²⁰⁵ Stödet ska anpassas efter huvudmännens och professionernas behov och rådet ska bland annat verka för att patienters och brukares synpunkter och erfarenheter tas om hand, samverka med myndigheter och med andra offentliga och privata aktörer, vara ett forum för frågor om kunskapsutveckling, forskning och innova-

²⁰³ 1 och 2 §§ förordningen (2015:155) om statlig styrning med kunskap avseende hälso- och sjukvård och socialtjänst.

²⁰⁴ 1 § förordning (2015:155) om statlig styrning med kunskap avseende hälso- och sjukvård och socialtjänst.

²⁰⁵ Myndigheterna som ingår i Rådet för Styrning med Kunskap är Socialstyrelsen, E-hälsomyndigheten, Folkhälsomyndigheten, Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd, Inspektionen för vård- och omsorg, Läkemedelsverket, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Statens beredning för medicinsk och social utvärdering samt Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket.

tioner.²⁰⁶ Utredningen gör bedömningen att Barnafriad samt Jämställdhetsmyndigheten bör ingå i *Rådet för Styrning med Kunskap* och föreslår att regeringen undersöker möjligheten för detta. Därigenom bedöms barnrättsperspektivet, jämställdhetsperspektivet samt det våldspreventiva perspektivet kunna stärkas. Genom att Barnafriad och Jämställdhetsmyndigheten ges en plats i rådet bedöms även förutsättningarna öka för samordningsvinster mellan myndigheter med ett mer eller mindre uttalat våldsförebyggande uppdrag.

Undersöka förutsättningarna för examensmål rörande våld mot barn

Förslag: Universitetskanslerämbetet ges i uppdrag att undersöka förutsättningarna för införande av nya examensmål avseende våld mot barn i examen för professioner inom förskola och skola, socionomexamen, samt examina för yrken inom hälso- och sjukvård och juridik. I uppdraget ingår att lämna förslag på vilken utformning som det nya examensmålet i sådant fall bör ha. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Barnombudsmannen och Linköpings universitet (Barnafriad – nationellt kunskapscentrum) samt med, för respektive examina, relevanta sektorsmyndigheter.

Som beskrivs närmare i avsnitt 8.4.4 innefattas i dag i vissa professionsprogram en del aspekter av det våld som barn utsätts för. Detta sedan det avseende vissa utbildningar införts ett nytt examensmål om att visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer.²⁰⁷ Det saknas emellertid examensmål som rör kunskap om barns våldsutsatthet. Detta trots att flera av de professionsprogram som i dag erbjuds vid högskolor och universitet avser barnnära yrken och yrken där frågor om våld mot barn kan bli särskilt aktuella. Det nyligen införda examensmålet som rör mäns våld mot kvinnor omfattar inte alla de former av våld som barn utsätts eller riskerar att utsättas för, och synliggör enligt vår bedömning inte heller den särställning som barn har relaterat till sin lagstadgade rättighet att skyddas från våld och att ges tillgång till samhällets stöd och hjälp.

²⁰⁶ <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/organisation/rad-och-namnder/radet-for-styrning-med-kunskap/> (hämtat 2022-12-04).

²⁰⁷ Bilaga 2 högskoleförordningen (1993:199). Utbildningar som omfattas är fysioterapeutjurist-, läkare-, psykolog-, sjuksköterske-, socionom-, tandhygienist- och tandläkarexamen.

Att redan i utbildningen för vissa yrken ställa krav på kunskap och förståelse om barns rättigheter och om det våld som barn utsätts för utgör enligt vår bedömning en viktig del i att stärka det främjande och förebyggande arbetet mot våld mot barn. Att stärka professionens kunskaper bidrar även till uppfyllandet av strategins övriga mål. Vi bedömer därför att det finns skäl för att undersöka förutsättningarna för införande av ett sådant examensmål och vilken utformning som ett sådant nytt examensmål i sådant fall bör ha. Professionsprogram som examensmålet kan behöva avse är förskolläraryrket, grundläraryrket, yrkesläraryrket, ämnesläraryrket och socionomexamen. Det kan även vara relevant att införa liknande examensmål för andra professionsprogram inom barnnära yrken och yrken där frågor om våld mot barn kan bli särskilt aktuellt, som exempelvis läkare, sjuksköterskor, psykologer eller jurister.

Tillgängliggöra samlad information om kunskapsbaserade metoder

Förslag: Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) ges i uppdrag att undersöka behovet av, samt förutsättningarna för att skapa och förvalta, en sökbar databas över beprövade metoder och program i syfte att motverka våld samt tillgodose barns rätt till skydd och stöd, ett så kallat *clearinghouse*. Uppdraget ska genomföras i samverkan med Socialstyrelsen och andra berörda sektorsmyndigheter.

Kunskapsutvecklingen avseende våld mot barn behöver fortsätta kontinuerligt och förstärkas. Mycket görs i olika sektorer och på olika nivåer, men spridningen av den kunskap och information som finns kan bli mer effektiv (se kapitel 12). Den metodutveckling som sker lokalt behöver få spridning nationellt och den kunskap som finns behöver spridas i verksamheterna. En nationellt övergripande sammanställning och beskrivning av befintliga metoder och insatser som tillämpas i syfte att motverka våld mot barn saknas i dagsläget.

I avsnitt 12.6.2 beskriver vi hur ett så kallat *clearinghouse* kan främja implementeringen av kunskapsbaserade metoder för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Ett sådant *clearinghouse* finns i

Kalifornien i USA²⁰⁸ och utgörs av en sökbar databas över beprövade barnskyddsrelaterade metoder och program som också innehåller vägledning för beslutsfattande och praktisk implementering samt verktyg för upprätthållande och uppföljning av specifika metoder.

I avsnitt 12.2.4 redogörs för Socialstyrelsens metodguide som samlar aktuella bedömningsmetoder och insatser avsedda för socialt arbete. I de fall det är möjligt tillhandahålls information om insatsernas effekt genom att länka vidare till exempelvis Socialstyrelsens nationella riktlinjer och till systematiska översikter.

Vår bedömning är att Socialstyrelsens metodguide fyller en viktig funktion i att samla och tillhandahålla uppdaterad information om aktuella metoder och insatser inom socialt arbete. Både för bedömningsmetoder och insatser ger metodguiden grundläggande information om målgrupp, syfte och användning. Bedömningsmetodernas kvalitet granskas i samarbete med externa experter och arbetssättet påminner därmed om ovan beskrivna clearinghouse i Kalifornien.

Inom ramen för utredningens arbete har det dock framkommit att ytterligare behov finns av att samla, sprida, implementera och förvalta verksamma metoder och insatser och som särskilt tar fasta på problematiken som rör våld mot barn. I dagsläget finns inte något utpekat ansvar för att tillgängliggöra och upprätthålla en metoddatabas över beprövade metoder och program med primärt syfte att motverka just våld mot barn och som riktar sig till en bredare grupp av yrkespersoner och verksamheter, utöver socialtjänsten.

Barnafrid har i uppdrag av regeringen att samla och sprida information om våld mot barn till yrkesverksamma inom berörda verksamheter. Vi föreslår att Barnafrid får i uppdrag att, i samverkan med Socialstyrelsen och andra berörda sektorsmyndigheter, undersöka behovet av, samt förutsättningarna för att skapa och förvalta, en sökbar databas över beprövade barnskyddsrelaterade metoder och program. En sådan databas ska även innehålla vägledning för beslutsfattande och praktisk implementering samt verktyg för upprätthållande och uppföljning av den specifika metoden. Flera myndigheter har redan liknande uppdrag inom sina sektorer. Exempelvis bidrar Socialstyrelsen, även utöver sitt arbete med metodguiden och nationella riktlinjer, med kunskap och rekommendationer till Socialtjänst och hälso- och sjukvård. På motsvarande sätt sprider Myndigheten för delaktighet kunskap och stöttar kommuner, statliga myndig-

²⁰⁸ The California Evidence-based Clearinghouse for Child Welfare, CEBE.

heter och regioner i deras arbete med att tillgängliggöra sin verksamhet för personer med funktionsnedsättning och Skolverket sprider kunskap och stöttar förskolan och skolan. Ovan nämnda, samt andra berörda, sektorsmyndigheter bör därför få i uppdrag att samverka med Barnafrid i genomförandet av detta uppdrag.

Stöd till professionen för att motverka våld som utövas av barn

Kunskaper om barn som har ett sexuellt problematiskt beteende, behöver få fortsätta att utvecklas och arbetet behöver stärkas

Bedömning: Det arbete som pågår inom Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) avseende kunskapsutveckling och utbildningsinsatser riktat till yrkespersoner i arbetet med barn som har ett sexuellt problematiskt beteende, bör ges möjlighet att fortsätta samt tillräckliga resurser behöver avsättas för vidare implementering.

Sexuellt våld mot barn och som utövas av andra barn utgör ett allvarligt problem som är angeläget att komma till rätta med (se avsnitten 3.1.1 och 5.6). Unga med problematiskt sexualiserat beteende behöver uppmärksammas tidigt för att få adekvata insatser. Sedan 2008 finns en handbok för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp som är framtagen av Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK).²⁰⁹ Utredningen uppfattar att det kan finnas behov av att uppdatera handboken, bland annat utifrån förändrad lagstiftning inom området samt för att i högre utsträckning möta behoven som omfattar just barn som utsätter andra barn för sexuella övergrepp.

I avsnitt 8.5.4 redogörs för pågående arbete inom Barnafrid i syfte att stärka stödet till yrkesverksamma i arbetet med barn och unga med sexuella problembeteenden genom att bland annat utveckla en digitaliserad utbildning. Mot bakgrund av detta bedömer vi att det arbete som pågår inom Barnafrid bör ges möjlighet att fortsätta samt att tillräckliga resurser behöver avsättas för vidare implementering

²⁰⁹ Nationellt centrum för kvinnofrid (2008). *Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp*.

av kunskap gällande barn som utsätter andra barn för sexuellt våld. Vidare kan ytterligare stöd behöva utvecklas för att möta aktuella behov.

Behov och förutsättningar avseende ett utökat stöd riktad till yrkesverksamma i frågor som rör barn som utövar våld, med fokus på barn med ett sexuellt problematiskt beteende, ska undersökas

Förslag: Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) ges i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen, undersöka behovet av, och förutsättningarna för, att tillhandahålla ett utökat stöd till berörda professioner och verksamheter genom en stödfunktion för frågor som rör barn som utövar våld med särskilt fokus på barn med ett sexuellt problematiskt beteende.

Utredningen har identifierat ett behov av en specifik stödfunktion riktad till yrkesverksamma för att hantera olika typer av frågeställningar relaterat till våld mot barn. I vissa fall förekommer utmaningar med att upprätthålla den kunskap och kompetens som krävs för att möta behoven relaterat till det våld som drabbar barn.

Det kan handla om kommuner med sämre tillgång till specialiserad kunskap inom den egna kommunen, utmaningar relaterat till personalomsättning eller svårigheter att rekrytera personer med rätt kompetens. Det kan också handla om frågor om våldsföreteelser eller att våldet omfattas av särskilda omständigheter som ställer den befintliga kunskapen på prov, exempelvis genom att den problematik som yrkespersoner ställs inför är mindre vanligt förekommande och en tidigare erfarenhet av att möta särskilda behov kopplat till detta saknas. Barn utsätts för våld och förtryck i många sammanhang. Det innebär att yrkesverksamma inom vård och omsorg, behöver hantera olika former av våld mot barn som sker på olika arenor i skilda kontexter och där den som utövar våldet kan vara föräldrar, andra vuxna, andra barn/ungdomar, personal på institutioner med mera. Det våld som utövas riskerar att föra med sig allvarliga konsekvenser för barnet, personer runt barnet och samhället i stort. På motsvarande sätt omfattar skolpersonalens våldsförebyggande och våldsbekämpande arbete framför allt våld och kränkningar som sker i skolmiljön eller i nära anslutning till denna. Även andra former av våld som drabbar barn, utöver våld i skolmiljön, kan föra med sig negativa fysiska och

psykiska konsekvenser för barnet och påverka barnets möjligheter att tillgodogöra sig den undervisning som ges.

Vid sidan av insatser för att bygga upp en bred och generell kompetens hos yrkesverksamma i samtliga kommuner runt om i landet bedöms det kunna ge synergieffekter att också samla kunskap på ett och samma ställe. En nationell stödfunktion av sådant slag bedöms också gynna metod- och kunskapsutveckling inom området, som kommer det arbete som sker på lokal och regional nivå till del. Mot bakgrund av detta föreslås Barnafrid få i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen vidare undersöka behov och förutsättningar för att tillhandahålla stöd till berörda professioner genom en formaliserad stödfunktion, exempelvis i form av en stömlinje med uppgift att bistå i frågor från professionen gällande våld mot barn. Med anledning av att det tycks finnas ett särskilt behov av stöd riktat till professioner avseende arbetet som rör barn som utövar våld mot andra barn samt sexuella övergrepp och barn med ett sexuellt problematiskt beteende bör det, inom ramen för uppdraget, utgöra ett särskilt fokus att möta behoven kopplat till denna problematik.

16 Konsekvenser av utredningens förslag

Konsekvenser av utredningens förslag har beskrivits löpande i utredningen. I kapitel 14 lämnar utredningen förslag på en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Förslaget innefattar en övergripande målsättning för strategin samt fem målområden som anger riktningen för arbetet under den närmaste tioårsperioden. Till detta kopplas en organisation för genomförande, kunskapsutveckling och uppföljning. Förslaget om en nationell strategi syftar till att ge uttryck för en ambitionshöjning och möjliggöra en sammanhållen inriktning för det långsiktiga arbetet genom att tydliggöra behoven, inriktningen och målen för arbetet. Formulerade mål för strategin och den organisation som kopplas till genomförandet ska skapa en sammanhållen struktur för arbetet samt stärka förutsättningarna för en kvalitetshöjning och samordning av det nationella, regionala och lokala arbetet.

I kapitel 14 anges vad den nationella strategin och dess mål förväntas leda till, varför förslag på ny och förändrad reglering lämnas och vad de förväntas få för effekt, samt vad syftet är med utredningens förslag avseende forskning, statsbidrag och nya regeringsuppdrag. Många av de uppdrag som föreslås tilldelas och genomförs under strategiperioden bedöms kunna utföras inom ramen för aktörernas ordinarie uppdrag. Dock finns några undantag vilka listas nedan.

I detta kapitel är fokus på de konsekvenser som utredningens sammantagna förslag har för barn och för barnets rättigheter, men även de konsekvenser som utredningens sammantagna förslag har på en aggregerad nivå, i förhållande till exempelvis jämställdheten, brottsligheten och det funktionshinderpolitiska målet. Här beskrivs även de ekonomiska konsekvenserna samt konsekvenser för den kom-

munala självstyrelsen. I kapitlet konsekvensberäknas nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn samt ny reglering om barnahus. Övriga åtgärder i kapitel 15 *Prioriterade insatsområden och åtgärder* konsekvensberäknas inte.

16.1 Konsekvenser för barn och barns rättigheter

Bedömning: Förslagen förväntas leda till att färre barn utsatts för våld och till att barns rättigheter förverkligas i större utsträckning än i dag.

Förslagen syftar till att förhindra att våld mot barn över huvud taget utövas. I den mån barn utsatts för våld syftar förslagen till att förhindra att våldet upprepas och till att de barn som utsatts ska få det skydd, stöd och behandling som de behöver och har rätt till enligt svensk lag och internationella åtaganden.

Inledningsvis kan det antas uppstå en ökning av såväl antalet polisanmälningar som av antalet anmälningar till socialtjänsten rörande oro för barn. Detta eftersom en ökad medvetenhet hos barn, vuxna och professionella kommer leda till en ökad benägenhet att anmäla, och inte utifrån en faktiskt ökad våldsutsatthet. Barn som utsatts för våld förväntas i större utsträckning än i dag få tillgång till individuellt anpassade och mer verksamma insatser för skydd, stöd och behandling. Förutsättningarna för barn att få göra sina röster hörda och få sina åsikter beaktade i ärenden som berör dem förväntas förbättras. Barn som utsatts för våld och som görs delaktiga i en brottmålsprocess förväntas i högre utsträckning än i dag få sina rättigheter tillgodosedda, bland annat relaterat till information, delaktighet och stöd. Den minskade förekomsten av våld och de stärkta insatserna för skydd, stöd och behandling förväntas också bidra till att andra rättigheter som barn har förverkligas i högre utsträckning än i dag, exempelvis rätten till utbildning. Det förväntas också leda till förbättrade framtidsmöjligheter för barn som utsatts. Förslagen förväntas leda till en ökad jämlikhet såväl mellan grupper av barn som över landet. Att förebygga våld i en generation minskar även sannolikheten för att det ska förekomma våld i nästa, vilket innebär att förslagen förväntas ha betydelse på lång sikt och för förverkligande av rättigheter för kommande generationer av barn.

16.2 Konsekvenser för folkhälsan

Bedömning: Strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn förväntas leda till att folkhälsan förbättras på sikt. Detta kommer i sig innebära så väl hälsovinster som ekonomiska besparingar.

Våld mot barn är en riskfaktor för andra negativa hälsoutfall och ökad riskexponering. Folkhälsomyndigheten har i sin instruktion direktiv om att myndigheten ska fästa särskild vikt vid de grupper som löper störst risk att drabbas av ohälsa och särskilt analysera utvecklingen av hälsan, hälsans bestämningsfaktorer och hur bestämningsfaktorerna fördelas efter diskrimineringsgrunderna.¹ Att Folkhälsomyndigheten ges i uppgift att samordna den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn kommer därför att ytterligare stärka folkhälsoarbetet.

Det intensifierade arbetet för att förebygga och bekämpa våld mot barn kan också komma att minska de sociala skillnaderna i hälsa. Sannolikheten för att utsättas för våld korrelerar också till andra risker. Detta innebär att ett ökat arbete mot våld kommer bidra till att minska skillnaderna i hälsa mellan olika grupper. Detta är dock viktigt att följa över tid då följsamheten till nya riktlinjer kan vara större i grupper med högre socioekonomisk status.

Utredningens bedömning är att den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn kommer att underlätta folkhälsoarbetet vad gäller våld mot barn. Varje barn som tack vare strategin kommer undgå våld, eller få bättre stöd och behandling efter våldsut-satthet, kommer att bidra till en bättre folkhälsa.

16.3 Samhällsekonomiska konsekvenser

Bedömning: Förslagen syftar till att minska omfattningen av våld mot barn och därmed samhällets totala kostnader på sikt. De kostnadsbesparande effekterna förväntas vara stora.

¹ 1 och 7 §§ förordning (2021:248) med instruktion för Folkhälsomyndigheten.

Barn som utsätts för våld riskerar stort personligt lidande och försämrad livskvalitet på ett personligt plan på både kort och lång sikt samtidigt som våldet för med sig betydande samhällsekonomiska konsekvenser. Direkta kostnader för våldet kan kopplas till exempelvis hälso- och sjukvård, sociala insatser samt kostnader kopplade till rättsväsende och kriminalvård. Indirekta kostnader kan härledas till bestående psykiska och fysiska skador eller på annat sätt försämrad livskvalitet, som också påverkar såväl den utsattes som anhörigas prestationsförmåga och produktivitet längre fram i livet. Det finns även långsiktiga multiplikatoreffekter kopplat till att utsatthet för våld inte sällan förs vidare till nästa generation genom att den som blivit utsatt löper högre risk att utsätta andra. Detta beskrivs mer utförligt i avsnitt 3.2.2. I avsnittet konstateras att det kan vara möjligt att spara ett flertal miljarder årligen genom att våld undviks.

Vidare är ohälsa, droganvändning, våld, kriminalitet och utanförskap samhällsproblem som i stor utsträckning kan förklaras av likartade bakomliggande faktorer, eller risk- och skyddsfaktorer. Förebyggande insatser mot dessa tidiga faktorer kan således ha effekt på flera områden (detta beskrivs närmare i avsnitt 3.3). Med det följer också en god kostnadseffektivitet, hälsovinster och samhällsekonomiska besparingar. På kort sikt leder våra förslag till vissa kostnadsökningar för stat och kommun. Totalt sett bedömer utredningen dock att besparingarna av att arbeta i linje med strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn kommer att överstiga utgifterna för detta.

16.4 Ekonomiska konsekvenser

Många av de uppdrag som ges i och med införandet av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn kan utföras inom ramen för aktörernas ordinarie uppdrag. Kostnaderna för de aktörer som är huvudansvariga för strategins genomförande utvecklas nedan.

16.4.1 Folkhälsomyndigheten ges en central roll

Bedömning: Att Folkhälsomyndigheten ges en central roll i strategiarbetet (avsnitt 14.5) kommer att medföra extra kostnader för myndigheten. Extra medel om 30 miljoner kronor per år bör tillföras Folkhälsomyndighetens anslag.

Utredningens bedömning är att arbetet med den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn bör länkas samman med befintliga strukturer för folkhälsoarbetet. Att Folkhälsomyndigheten får en central roll i strategiarbetet är därmed en viktig faktor.

Folkhälsomyndigheten har själva beräknat vad det uppdrag som utredningen beskriver i avsnitt 14.5 kommer att kosta årligen. Myndigheten uppskattar att arbetet med att samordna strategin på nationell nivå (struktur för möten, systematisk behovsprioritering av insatser och kunskap, och så vidare) kommer att kosta 3 miljoner kronor årligen. Arbetet med grundläggande uppföljning samt att driva en återkommande nationell undersökning uppskattas till 10 miljoner kronor årligen. Fördjupad uppföljning och analys inklusive att ta fram handlingsplaner, rapporteringar samt tekniska lösningar uppskattas kosta 10 miljoner kronor per år. Att myndigheten tar fram nya kunskapsstöd utifrån det hälsofrämjande och förebyggande perspektivet beräknas kosta 7 miljoner kronor årligen. Summan av dessa kostnader är 30 miljoner kronor årligen och dessa medel bör tillföras Folkhälsomyndigheten som en utökning av Folkhälsomyndighetens basanslag. Detta är viktigt då uppdraget inte är tillfälligt utan en permanent utökning av Folkhälsomyndighetens uppdrag.

Utöver dessa medel kommer Folkhälsomyndigheten även att förvalta några av de statsbidrag som utredningen föreslår. Detta specificeras i avsnitt 16.4.4.

16.4.2 Länsstyrelserna ska stödja det lokala och regionala arbetet

Bedömning: Att länsstyrelserna åläggs ett särskilt ansvar att stödja det lokala och regionala arbetet för att uppnå strategins mål kommer att medföra ytterligare kostnader. Extra medel om 21 miljoner kronor per år bör tillföras länsstyrelserna.

Som beskrivits närmare i kapitel 7 har länsstyrelserna redan i nuläget en viktig samordnande och stödjande roll. För det första har länsstyrelserna i uppdrag att stödja den regionala implementeringen av den nationella folkhälsopolitiken. Den stödstruktur som Folkhälsomyndigheten har utvecklat för det statliga folkhälsoarbetet ska utgöra grunden för arbetet.

För det andra finns tydligt överlapp mellan det uppdrag vi ger länsstyrelserna och att länsstyrelserna sedan den 1 januari 2022 har ett förordningsreglerat uppdrag avseende arbete med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. I arbetet ska länsstyrelserna samverka med kommuner och regioner samt andra berörda myndigheter och aktörer. I uppdraget ingår att det vid varje länsstyrelse ska finnas en särskild samordningsfunktion för frågor inom de nämnda områdena, som bland annat ska stödja och bidra till kunskapsutveckling och till framtagande och genomförande av regionala sektorsövergripande strategier och handlingsplaner.

Länsstyrelserna har även förordningsreglerade uppgifter som avser regional samordning inom det brottsförebyggande området, samt att stödja genomförandet av den nationella ANDTS-politiken och årligen rapportera till Folkhälsomyndigheten om det arbete som gjorts och regionala behov som uppmärksammas.

Utredningen gör således bedömningen att utredningens uppdrag till länsstyrelserna inte medför några stora ytterligare kostnader. Den överlappning som finns mellan de andra uppdrag som länsstyrelserna redan har, är så pass stor att länsstyrelserna de facto redan har dessa uppgifter på sitt bord. Utredningens förslag bidrar enbart till att tydliggöra detta ansvar samt fördelningen av ansvar mellan aktörerna som förväntas bidra till strategins genomförande. Därför anser vi att länsstyrelserna endast kommer behöva i genomsnitt en årsarbetskraft per år och länsstyrelse för att driva detta uppdrag särskilt. Detta motsvarar 21 miljoner kronor per år om en heltidstjänst antas kosta 1 miljon kronor per år.

16.4.3 Kommunövergripande kartläggningar, analyser och åtgärdsplaner

Bedömning: Införandet av ny lag med bestämmelser om kommuners arbete mot våld mot barn (avsnitt 14.8), medför ytterligare kostnader vilka täcks av de riktade statsbidrag som föreslås (avsnitt 14.9).

Den nya lag som utredningen föreslår ska införas förtydligar hur kommunerna ska arbeta mot våld mot barn genom att utföra vissa närmare beskrivna uppgifter. Lagens syfte ska vara att säkerställa att kommunerna utifrån ett kunskapsbaserat underlag kontinuerligt tar ställning till behovet av åtgärder för att säkerställa varje barns rätt till bland annat skydd från våld. På sikt kommer ett sådant strukturerat och kunskapsbaserat arbetssätt, för att förebygga och bekämpa våld, verka kostnadsreducerande för kommunerna.

Kommunerna kommer initialt att ha ökade kostnader mot bakgrund av dessa nya uppgifter men dessa kostnader bör primärt vara av uppstartskaraktär. Förslaget innebär inte någon utvidgning i förhållande till kommunernas verksamhetsområde eller i förhållande till de insatser som kommunerna ska utföra i förhållande till den enskilde. Dock kommer kommunerna behöva stöd i att införa det nya arbetssättet. Utredningens bedömning är att dessa uppstartskostnader bäst finansieras via riktade statsbidrag (se avsnitt 16.4.4).

16.4.4 Statsbidrag förstärker förutsättningarna och ger fler möjlighet att bidra i arbetet

I avsnitt 14.9 gör vi bedömningen att statliga medel bör avsättas för att stärka förutsättningarna för samhällets aktörer att bedriva ett strukturerat arbete och implementera kunskaper inom området. Det bör även avsättas medel för att ge fler möjlighet att bidra i arbetet för att nå målen för den nationella strategin.

Statsbidrag för kvalitetsutveckling och samverkan

Bedömning: Medel ska avsättas för kommuner och regioner att utveckla arbetet för att uppnå strategins mål. Statsbidraget bör omfatta 100 miljoner kronor per år i tre år. Medlen bör fördelas av Folkhälsomyndigheten.

Så som beskrivet i avsnitt 14.9 gör vi bedömningen att medel bör avsättas för kommuner och regioner att utveckla sin verksamhet i syfte att nå strategins mål.

Utökade möjligheter till statsbidrag till organisationer och andra som är verksamma inom området

Bedömning: Statsbidrag bör inrättas i syfte att stärka möjligheterna för ideella organisationer, och andra liknande aktörer, att bedriva verksamhet eller projekt inom målen för den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Statsbidraget bör omfatta 50 miljoner kronor per år i tre år till Folkhälsomyndigheten att fördela.

Ett statsbidrag bör inrättas i syfte att stärka möjligheterna för ideella organisationer, och andra liknande aktörer, att bedriva verksamhet eller projekt inom målen för den nationella strategin. Statsbidraget bör innehålla i storleksordningen 50 miljoner kronor per år till Folkhälsomyndigheten att fördela.

Statsbidrag till stöd för praktisknära forskning, metodutveckling eller implementering

Bedömning: Ett nytt statsbidrag med syfte att stimulera praktisknära forskning, metodutveckling samt implementeringen av dessa metoder bör inrättas. Statsbidraget bör omfatta 50 miljoner kronor per år till Folkhälsomyndigheten att fördela.

Så som finns beskrivet i avsnitt 15.5.3 vill vi i syfte att stärka praktisk forskning, metodutveckling och implementering inrätta ytterligare ett statsbidrag. Statsbidraget bör innehålla i storleksordningen 50 miljoner kronor per år till Folkhälsomyndigheten att fördela.

16.4.5 Reglering av samverkan kring barn som misstänks ha utsatts för våld

Bedömning: Utredningens förslag om förtydligande av samverkan kring barn som omfattas av en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld innebär inte att aktörerna åläggs några nya uppgifter som kräver särskild finansiering.

Utredningens förslag som rör ansvar för samverkan kring barn som ingår i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld (avsnitt 15.4.5) innebär att det ansvar som de berörda aktörerna redan har förtydligas. Förtydligandet syftar till att denna samverkan i högre utsträckning ska tillgodose våldsutsatta barns rättigheter. Förslaget innebär inte att aktörerna ges några nya uppgifter som behöver finansieras särskilt.

16.4.6 Brottsoffermyndigheten får i uppdrag att samordna, ge stöd och följa upp utvecklingen

Bedömning: För att Brottsoffermyndigheten ska kunna samordna, ge stöd samt följa utvecklingen kopplat till samverkan avseende barn som medverkar i brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld, behöver myndighetens anslag öka med 4 miljoner kronor per år.

Så som finns beskrivet i avsnitt 15.4.5 föreslår vi att Brottsoffermyndigheten ska ges i uppdrag att på den nationella nivån samordna och stötta Barnahus-verksamheterna. Brottsoffermyndigheten har själva beräknat vad det uppdrag som utredningen beskriver i avsnitt 15.4.5 kommer att kosta årligen.

Brottsoffermyndigheten har uppskattat att tre ytterligare årsarbetskrafter behövs för att utföra ett verkningfullt arbete. Där-

utöver behövs finansiering för olika kringkostnader som till exempel årlig konferens, gemensam kommunikation, resor och viss utrustning.

Med tre tjänster och finansiering för tillkommande kostnader är uppskattningen att kostnaden blir cirka 4 miljoner kr per år.

16.4.7 Utökade medel till forskning om barn och våld

Bedömning: Anslaget till Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd bör ökas med 50 miljoner kronor per år för att stärka forskningen inom området våld mot barn, med särskilt fokus på praktisk forskning samt implementeringsforskning.

Så som finns beskrivet i avsnitt 15.5.3 gör vi bedömningen att forskningen inom området våld mot barn behöver stärkas och att detta ska ske genom ökade anslag till Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte).

16.4.8 Finansiering av utredningens förslag

Bedömning: Införande av den nationella strategin mot våld mot barn bör finansieras genom omfördelning av medel inom statens budget.

Finansiering föreslås genom omfördelning av medel inom statens budget. Finansiering hämtas från utgiftsområde 4 anslag 1:1 Polismyndigheten och utgiftsområde 10 anslag 1:1 Sjukpenning och rehabilitering m.m.

Den nationella strategin mot våld mot barn utgör en satsning som syftar till att minska framtida utsatthet för brott samt därmed också minska ohälsan.

16.5 Konsekvenser för myndigheternas verksamhet

Bedömning: Utredningen gör bedömningen att de myndigheter och de aktörer som kommer ingå i utökad samverkan med anledning av den nationella strategin mot våld mot barn, kommer att utveckla sin verksamhet i positiv riktning.

I den nationella strategin mot våld mot barn förtydligar vi aktörernas roller i arbetet inom området våld mot barn. Vi ger också tydliga instruktioner till aktörerna om vilken samverkan som vore önskvärd. Vi tror att det finns stor potential för ömsesidigt lärande och därmed också möjlighet till effektivisering av aktörernas verksamhet.

Exempelvis bedömer vi att de myndigheter som ingår i Barnahus-samverkan genom denna samverkan kommer att uppnå snabbare, bättre resultat och mindre osäkerhet genom att dra fördel av den modell och organisation som Barnahus har.

Vi gör också bedömningen att flera aktörer genom sina förtydligade uppdrag kommer att kunna stärka sin kompetens inom området. Vi tror att den nationella strategin mot våld mot barn genom sin resursförstärkning inom området kan göra det lättare för aktörerna att behålla kompetent personal och därmed minska den personalomsättning som verksamheterna är känsliga inför.

16.6 Konsekvenser för den kommunala självstyrelsen

Bedömning: Införande av den nationella strategin mot våld mot barn har inte oproportionerliga effekter på den kommunala självstyrelsen.

Förslag till lag med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn innebär en inskränkning av den kommunala självstyrelsen. Inskränkningen är emellertid inte särskilt omfattande. Den lag som utredningen föreslår ska införas reglerar att ett visst kartläggnings-, analys- och planeringsarbete ska utföras med regelbundna intervall. Utredningens förslag ger emellertid kommunerna ett förhållandevis stort utrymme att själva bestämma hur arbetet ska organiseras och hur omfattande det ska vara. Förslaget

innebär inte någon utvidgning i förhållande till kommunernas verksamhetsområde eller i förhållande till de insatser som kommunerna ska utföra i förhållande till den enskilde.

Den inskränkning som utredningens förslag innebär bedöms vara nödvändig för att barns rättigheter relaterade till våld och våld utsatthet ska förverkligas. Mot denna bakgrund bedöms förslaget inte gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till de ändamål som föranlett den. Den skyldighet som den föreslagna lagen innebär bedöms alltså som godtagbar vid beaktande av proportionalitetsprincipen i 14 kap. 3 § regeringsformen.

16.7 Övriga konsekvenser

16.7.1 Konsekvenser för jämställdheten

Bedömning: Införande av den nationella strategin mot våld mot barn kommer att ha positiva effekter på jämställdheten.

Som vi beskriver i kapitel 5 finns skillnader mellan könen vad gäller barns våld utsatthet och dess konsekvenser. Pojkar och flickor utsätts till viss del för olika former av våld. Flickor utsätts oftare för sexuellt våld och hedersrelaterat våld och förtryck, pojkar utsätts oftare för grovt fysiskt våld. Det finns även skillnader i fråga om vilka arenor som våldet oftare sker. Flickor utsätts oftare i det egna eller en partners hem, pojkar utsätts oftare i offentliga miljöer.

Utredningens förslag till nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn avser alla barn, oavsett kön eller könsidentitet, och alla former av våld som barn kan utsättas för. Vidare lyfts jämställdhetsperspektivet fram som särskilt viktigt att beakta i arbetet för att uppnå strategins mål (se bland annat kapitel 3 och 14). Ökad trygghet kan leda till att flickors och pojkars förutsättningar att röra sig i det offentliga rummet blir mer likvärdiga, och ett arbete för att minska våld utsattheten och stärka insatser för skydd, stöd och behandling bidrar till att flickor och pojkar (sedermera kvinnor och män) ges mer likvärdiga möjligheter inom olika områden i livet. Ett förebyggande arbete som syftar till minskad förekomst av våld mot barn förväntas ha positiva effekter för jämställdheten och bidra till upp-

fyllandet av de jämställdhetspolitiska målen. Strategin bidrar till det jämställdhetspolitiska målet att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

16.7.2 Konsekvenser för möjligheterna att uppnå det funktionshinderspolitiska målet

Bedömning: Införande av den nationella strategin mot våld mot barn kommer att ha positiva effekter på möjligheterna att uppnå det funktionshinderspolitiska målet.

Som beskrivs närmare i avsnitt 5.3.3. utsätts barn med funktionsnedsättning för våld i betydligt högre utsträckning än andra barn. Barnet kan också till följd av sin funktionsnedsättning befinna sig i särskild utsatthet, exempelvis till följd av ett stort beroende av hjälp från personer i sin omgivning eller alternativa sätt att kommunicera.

Utredningens förslag till nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn avser alla barn utan undantag och såväl jämlikhets- som funktionshinderperspektiv lyfts fram som särskilt viktiga att beakta i arbetet för att uppnå strategins mål (se bland annat kapitel 3 och 14). Strategin förväntas därmed bidra till det funktionshinderspolitiska målet och till att rättigheterna för barn med funktionsnedsättning tillgodoses i högre utsträckning än i dag. Härutöver förväntas flera av de åtgärdsförslag som ges i kapitel 15 leda till särskild förbättring för barn med funktionsnedsättning. Exempelvis gäller detta informationssatsningar till barn, föräldrar och professionella där vi särskilt framhåller vikten av att dessa genomförs med medvetenhet om specifika behov relaterat till funktionsnedsättning (avsnitt 15.3.1). Andra exempel som vi bedömer har särskild betydelse är förslagen avseende föräldrastöd samt avseende inrättande av en kommission mot mobbning (avsnitt 15.3.5 och 15.1.5). Även förslagen som syftar till att stärka barns delaktighet vid utformningen av insatser samt i samband med brottmålsprocessen förväntas ha särskilt stor betydelse för barn med funktionsnedsättning (avsnitt 15.3.2 och 15.4.1).

Utredningens förslag kan även bidra till det funktionshinderspolitiska målet när det gäller vuxna med funktionsnedsättning. Exempelvis föreslås att Socialstyrelsen ska ges i uppdrag att kartlägga vad som i dag erbjuds inom kommunerna för att möta behov av stöd

i föräldraskapet för föräldrar med egna funktionsnedsättningar. I uppdraget ingår också att, vid behov, lämna förslag på hur stödet kan utvecklas (avsnitt 15.1.3). Förslaget bedöms bland annat ha betydelse för förutsättningarna för föräldrar med funktionsnedsättning att uppnå jämlikhet i levnadsvillkor.

16.7.3 Konsekvenser för möjligheterna att uppnå de integrationspolitiska målen

Bedömning: Införande av den nationella strategin mot våld mot barn kommer att ha positiva effekter på möjligheterna att uppnå de integrationspolitiska målen.

I bland annat kapitel 5 beskriver vi hur barn i dag utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck och våld kopplat till rasism, samt barns våldsutsatthet och otrygghet i socioekonomiskt utsatta områden, vilka i flera fall är områden som präglas av utbredd segregation.

Utredningens förslag till nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn avser alla barn, oavsett etnisk eller kulturell bakgrund. I förslaget lyfts även jämlikhetsperspektivet fram som särskilt viktigt att beakta i arbetet för att uppnå strategins mål (se bland annat kapitel 3 och 14). Här är även förslaget till lag med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn av särskild betydelse, eftersom det bland annat förväntas stärka kommunernas förmåga att identifiera och bemöta skillnader inom kommunens olika geografiska områden. Härutöver bedömer vi att exempelvis det hälsoprogram som föreslås (avsnitt 15.2.2) kan bidra till att utjämna skillnader mellan olika grupper av barn, samt att förslaget avseende stärkt arbete mot våld i skolan förväntas bidra till att barn i mindre utsträckning än i dag utsätts för våld och kränkningar kopplat till rasism. Sammantaget bedömer vi att förslaget till nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn kan ha positiva effekter på möjligheterna att nå det integrationspolitiska målet att alla, oavsett etnisk och kulturell bakgrund, ska ha lika rättigheter och möjligheter.

16.7.4 Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet

Bedömning: Införande av den nationella strategin mot våld mot barn kommer att ha positiva effekter på brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet.

Målet för svensk kriminalpolitik är att minska brottsligheten och öka tryggheten. Införande av den nationella strategin mot våld mot barn kommer att ha positiva effekter i dessa delar. Storleken på effekterna är dock svåra att uppskatta.

Inledningsvis förväntar vi oss en ökning av antalet polisanmälningar avseende olika former av våld mot barn. Detta utifrån en ökad medvetenhet hos barn, vuxna och professionella och inte utifrån en faktiskt ökad förekomst av våld. Med ett utökat främjande och förebyggande arbete mot våld mot barn förväntas dock denna brottslighet att minska.

Vidare är ohälsa, droganvändning, våld, kriminalitet och utanförskap samhällsproblem som i stor utsträckning kan förklaras av likartade bakomliggande faktorer och där risk- och skyddsfaktorer många gånger också är desamma. Förebyggande insatser mot dessa tidiga och gemensamma faktorer kan således ha effekt på flera områden. Detta innebär att det preventiva och åtgärdande arbetet mot våld mot barn inte enbart förväntas ha effekt på förekomsten av just vålds- och sexualbrott mot barn, utan i förlängningen även förväntas ha en positiv effekt också på annan brottslighet.

17 Författningskommentar

17.1 Förslaget till lag med vissa bestämmelser om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn

Lagen är ny. Allmänna överväganden angående behovet av en ny lag finns i avsnitt 14.8.1.

Lagens syfte och tillämpningsområde

1 §

Paragrafen beskriver lagens tillämpningsområde och övergripande innehåll. Bestämmelsen klargör att lagen handlar om kommuners ansvar för att förebygga och bekämpa våld mot barn.

Med våld mot barn avses allt våld, oavsett barnets ålder, vilken form av våld det handlar om, i vilket sammanhang som våldet utövas och av vem. Utgångspunkten är innebörden av våld enligt FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Avseende våldsbegreppet och barns utsatthet för våld, se bland annat avsnitt 3.1 och kapitel 5.

Övervägandena behandlas i avsnitt 14.8.1.

2 §

I paragrafen framgår att kommuner ska bidra till att samhällets samlade arbete mot våld mot barn bedrivs på ett effektivt sätt genom att fullgöra de uppgifter som följer av denna lag.

Bestämmelsen tydliggör kommunernas roll i samhällets arbete mot våld mot barn. Kommunerna ska arbeta och ta ansvar på ett i lagen närmare angivet sätt, vilket ska bidra till att samhällets samlade

arbete mot våld mot barn bedrivs effektivt. Med effektivt avses att de resurser som satsas ger så stor effekt som möjligt i förhållande till det mål som gäller.

De överväganden som utgör grunden för bestämmelsen behandlas i avsnitt 14.8.1.

3 §

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 14.8.2, anger det övergripande syftet med lagen.

Syftet med lagen är att säkerställa att kommuner utifrån ett kunskapsbaserat underlag kontinuerligt tar ställning till behovet av åtgärder för att säkerställa varje barns rätt till bland annat skydd från våld enligt barnkonventionen. Behovet av åtgärder ska bedömas utifrån ett kunskapsbaserat underlag så att de åtgärder som planeras och vidtas är adekvata. Ett sådant underlag tas fram inom ramen för ett strukturerat och systematiskt arbetssätt.

4 §

Paragrafen anger att bestämmelserna i denna lag inte ersätter vad som följer av annan lag eller föreskrift avseende kommuners ansvar för kartläggning, planering och kontinuerligt förbättringsarbete. Övervägandena behandlas i avsnitt 14.8.1.

Kartläggning, analys och åtgärdsplan

5 §

Paragrafen, som behandlas huvudsakligen i avsnitt 14.8.2, reglerar att kommuner ska kartlägga och analysera vad som inom kommunens verksamhetsområden behövs för att

- våld mot barn ska förebyggas,
- barns utsatthet för våld ska upptäckas,
- barns rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses, och
- barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses.

Kartläggning och analys ska sammanställas i en lägesbild. I framtagandet av lägesbilden ska barns synpunkter inhämtas.

Den lägesbild som kommunen ska ta fram ska utgöra ett underlag för planering och genomförande av åtgärder som kan leda till förbättring inom de nämnda områdena (se 6 §). Det handlar om en kommunövergripande lägesbild som inkluderar samtliga kommunens verksamhetsområden, det vill säga att kravet inte är begränsat till att exempelvis enbart kartlägga och analysera vad som behövs inom socialtjänstens verksamhet.

I bestämmelsen regleras att barns synpunkter ska inhämtas i framtagandet av lägesbilden. Bestämmelsen innehåller i övrigt inte någon närmare reglering om *hur* kommunerna bör genomföra kartläggningen eller vilken information som ska beaktas i analysen. Ansatsen är i stället att kartläggning och analys ska ta sin utgångspunkt i vad som behöver uppnås, vilket speglas i de fyra strecksatserna. De fyra strecksatserna motsvarar fyra mål i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn som samtliga har sin grund i barnets rättigheter enligt barnkonventionen.

Den *första strecksatsen* anger att kommuner ska kartlägga och analysera vad som inom kommunens verksamhetsområden behövs för att våld mot barn ska förebyggas. Viktiga omständigheter att beakta i arbetet mot våld mot barn behandlas i bland annat kapitel 3, 8, avsnitt 14.3.1 och 15.1. Ett främjande och förebyggande arbete mot våld mot barn handlar bland annat om att skapa trygga miljöer för barn exempelvis genom föräldraskapsstöd som främjar trygga hemmiljöer, att främja trygga stadsmiljöer och att främja trygga förskole-, skol-, fritids- och institutionsmiljöer. Det handlar också bland annat om att öka barns och vuxnas kunskaper, att synliggöra och avnormalisera våld samt att motverka attityder och värderingar som riskerar att legitimera våldshandlingar av olika slag. Arbetet, som måste vara baserat på bästa tillgängliga kunskap och beakta barns rättigheter och levnadsvillkor, behöver omfatta flera olika stadier/nivåer: tidiga insatser som når ut brett till hela befolkningen, insatser som riktas till avgränsade grupper som enligt bästa tillgängliga kunskap har förhöjd risk att utöva eller utsättas för våld, samt insatser som riktas till individer utifrån identifierade risker. Kunskap om risk- och skyddsfaktorer och hur våld kan förebyggas behövs. Grundläggande förutsättningar för att målet ska uppnås är att de främjande och förebyggande insatserna når fram till de avsedda

mottagarna och att innehållet i insatserna är träffsäkert och verkningfullt.

Den *andra strecksatsen* anger att kommuner ska kartlägga och analysera vad som inom kommunens verksamhetsområden behövs för att barns våldsutsatthet ska upptäckas. Viktiga omständigheter att beakta i arbetet för att upptäcka barns våldsutsatthet behandlas i bland annat kapitel 9, avsnitt 14.3.2 och 15.2. Varje barn har rätt att skyddas mot alla former av våld och möjligheten till skydd och stöd är många gånger beroende av att någon utomstående uppmärksammar situationen och ingriper. En tidig upptäckt, som även leder till ett individanpassat stöd, kan vara avgörande för att minska risken för framtida ohälsa. Det kan vara svårt för ett barn att själv berätta om sin utsatthet. Samhället har därför ett stort ansvar att aktivt arbeta för att upptäcka våldsutsatthet, möjliggöra för barn att berätta och för att omhänderta informationen på ett varsamt sätt. Utöver upptäckt av våld krävs att samhället även agerar till stöd och skydd för barnet utifrån den misstanke eller information om våld som finns. Grundläggande förutsättningar för att målet ska uppnås är att vuxna som finns i barnets vardag, som i sin yrkesroll eller som på annat sätt, kommer i kontakt med barn och vuxna är lyhörda, observerar signaler, skapar tillfällen för samtal ställer de frågor som behövs, agerar till stöd och skydd för barnet och i möjligaste mån finns kvar som ett stöd för barnet även efter att eventuell information om våld vidareförmedlats eller på annat sätt blivit omhändertagen.

I *tredje strecksatsen* anges att kommuner ska kartlägga och analysera vad som inom kommunens verksamhetsområden behövs för att barns rätt till skydd, stöd och behandling ska tillgodoses. Viktiga omständigheter att beakta i arbetet för att tillgodose barns rätt till skydd, stöd och behandling behandlas i bland annat kapitel 10, avsnitt 14.3.3 och 15.3. Barn som utsatts för våld eller riskerar att utsättas för våld har rätt till skydd, rehabilitering och social återanpassning. Förutom att välfungerande och individuellt anpassade insatser för skydd, stöd och behandling kan minska eller förkorta lidandet för barnet på kort sikt, kan det också på längre sikt ha stor betydelse för barnets möjligheter att bearbeta eventuella traumatiska upplevelser och att skapa en fungerande vardag på samma villkor som andra barn. Att varje barn som utsatts för våld får sina behov av skydd, stöd och behandling tillgodosedda är således oerhört viktigt

och en rättighet. Grundläggande förutsättningar för att målet ska uppnås är att insatser tillgängliggörs för alla som är i behov av dem, att insatserna är verkningsfulla och anpassade efter de individuella behoven, samt att insatserna ges vid rätt tidpunkt och så länge som de behövs. Insatser från olika verksamheter ska vara samordnade.

Den *fjärde strecksatsen* reglerar att kommuner ska kartlägga och analysera vad som inom kommunens verksamhetsområden behövs för att barns rättigheter i brottmålsprocessen ska tillgodoses. Viktiga omständigheter att beakta i arbetet för att tillgodose barns rättigheter i brottmålsprocessen behandlas i bland annat kapitel 11, avsnitt 14.3.4 och 15.4. Många barn som utsatts för våld behöver uppleva en eller flera delar i en brottmålsprocess. Brottmålsprocessen har en viktig betydelse och funktion i det samhälleliga skyddet mot våld mot barn, och barns rättigheter ska tillgodoses under hela processen. Barnet har exempelvis rätt att få komma till tals och få sina åsikter beaktade, rätt till ett respektfullt bemötande, rätt till stöd och rätt att kontinuerligt få anpassad information om vad som händer och varför. Att vara delaktig i en brottmålsprocess kan väcka många känslor och vara svårt för ett barn som utsatts för våld. Det är därför oerhört viktigt att samhället aktivt verkar för att barns rättigheter ska tillförsäkras genom hela processen. Här har även kommunens aktörer en viktig roll kopplat till att tillgodose barns behov av skydd och stöd.

Arbetet med lägesbilden kan innebära att kommuner även behöver samarbeta med andra aktörer som verkar i kommunen.

6 §

Paragrafen, som huvudsakligen behandlas i avsnitt 14.8.2, anger att kommuner, med lägesbilden som underlag, ska besluta om en plan för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att säkerställa ett effektivt arbete inom områdena i 5 § (åtgärdsplan). Den åtgärdsplan som kommunen ska ta fram handlar om att konkretisera de åtgärder som behöver vidtas för att hantera de behov och utmaningar som identifierats med hjälp av lägesbilden. Planen utgör ett instrument för prioritering, resursfördelning och beslutsfattande.

I paragrafen anges att om lägesbilden påvisar behov av kunskapsutveckling, kompetenshöjande insatser eller stärkt samverkan eller

samordning, inom kommunen eller med externa aktörer, ska åtgärdsplanen innehålla en särskild planering för vilka åtgärder som kommunen avser att vidta för att uppfylla behovet. I paragrafen anges även att varje kommun ska verka för att skriftliga överenskommelser om samverkan ingås med relevanta aktörer. Regleringen har sin grund i att kunskap, kompetens och en fungerande samverkan är nyckelfaktorer i arbetet på området (se bland annat kapitel 8–12, avsnitt 14.3.5 och 15.5).

Då kommunens arbete mot våld mot barn behöver svara mot de lokala behoven och det lokala sammanhanget är beståndsdelarna i de kommunala åtgärdsplanerna inte närmare reglerade i lagstiftningen. I bland annat avsnitt 14.8.2 beskrivs emellertid olika delar som åtgärdsplanerna kan behöva innehålla.

7 §

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 14.8.2, anger att kommunerna i framtagandet av lägesbild och åtgärdsplan ska inhämta och beakta barns synpunkter.

Att veta vad barn själva har för erfarenheter, vad de vill ha, vad de tycker fungerar bra och vad de tycker behöver förändras är grundläggande för att lägesbilden ska bli rättvisande och för att åtgärder som vidtas med utgångspunkt i lägesbilden ska vara ändamålsenliga. I bestämmelsen regleras inte vilket tillvägagångssätt kommunerna ska använda sig av vid inhämtandet av barns synpunkter och detta är därmed upp till varje kommun att ta ställning till. För att barnets rättigheter enligt artikel 12 i barnkonventionen (rätten att bli hörd) ska uppfyllas behöver emellertid ansträngningar göras för att även inhämta synpunkter från grupper av barn som ibland kan vara svåra att nå, och från grupper av barn som ibland stöter på hinder i sitt deltagande. Det handlar exempelvis om yngre barn, barn med funktionsnedsättning, barn med begränsade kunskaper i svenska språket, barn med hög frånvaro i skolan, barn i hederskontext och barn i samhällsvård.

8 §

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 14.8.2, anger med vilket intervall kommuner ska följa upp sin lägesbild och åtgärdsplan enligt 5 och 6 §§. I bestämmelsen regleras att kommuner är skyldiga att minst var tredje år uppdatera lägesbilden och följa upp åtgärdsplanen. Bestämmelsen innebär inte något hinder mot att uppdatering och uppföljning görs oftare än var tredje år.

Ledningen av arbetet

9 §

Paragrafen behandlas i avsnitt 14.8.3.

Paragrafen anger vem som ansvarar för ledningen av kommunens arbete enligt denna lag. Bestämmelsen innebär att det som utgångspunkt bör vara kommunstyrelsen som ansvarar för uppgifterna enligt denna lag men att fullmäktige enligt 6 kap. 2 § kommunallagen kan bestämma att en annan nämnd ska fullgöra ansvaret enligt lagen. Av bestämmelsen framgår vidare att fullmäktige ska få årlig information om det arbete som bedrivs. Det handlar exempelvis om vilka konkreta aktiviteter som planeras och genomförs.

Ikraftträdande

Enligt bestämmelsen träder lagen huvudsakligen i kraft den 1 januari 2024. Bestämmelsen om krav på beslutad åtgärdsplan enligt 6 § ska dock träda i kraft den 1 juli 2024. Övervägandena finns i avsnitt 14.8.4.

17.2 Förslaget till lag om ändring i polislagen (1984:387)

6 §

Paragrafen, som handlar om Polismyndighetens ansvar för samverkan, behandlas i avsnitt 15.4.5.

Bestämmelsens *första och andra stycke* är oförändrade.

I *tredje stycket*, som är nytt, regleras samverkan i den specifika situationen att barn medverkar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. I dessa situationer ska Polismyndigheten tillsammans med Åklagarmyndigheten samverka med kommun och region i syfte att uppfylla kraven i 17 § förundersökningskungörelsen (1947:948) avseende barn som misstänks ha utsatts för våld. I bestämmelsen regleras även att samverkan även ska bidra till att barnets behov av insatser från socialtjänsten och hälso- och sjukvården identifieras och tillgodoses. Motsvarande bestämmelser avseende samverkan finns i förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten, socialtjänstlagen (2001:453) och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

För att polis och åklagare ska kunna uppfylla barnets rättigheter i utredningssituationen behöver de ha kännedom om omständigheter som medför behov av särskilda anpassningar för att kunna genomföra förhör och utredning på ett sätt som passar barnet. För att kunna möta barnets behov av skydd och stöd i samband med och efter förhöret behöver också säkerställas närvaro av eller tillgång till representanter från socialtjänst eller hälso- och sjukvård. För att de olika aktörerna i praktiken ska kunna uppfylla sitt ansvar och förverkliga det våldsutsatta barnets rättigheter i den aktuella situationen, och ge insatser som är av god kvalitet, krävs således ett välfungerande samarbete, där utgångspunkten för samarbetet är barnets individuella situation och behov.

Ikraftträdande

Här framgår att lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2024.

17.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:609) om målsägandebiträde

3 §

Paragrafen, som handlar om målsägandebiträdets uppgifter, behandlas i avsnitt 15.4.1.

Första stycket första meningen är oförändrad. Där framgår att målsägandebiträdet ska ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp till målsäganden.

Första stycket andra meningen är ny. Förändringen består i att det har gjorts ett tillägg till målsägandebiträdets uppgifter i paragrafens andra mening. *I de mål där målsäganden är under 18 år ska målsägandebiträdet tillse att barnet får anpassad information om förundersökningen och informera barnet om utgången av förundersökning och eventuell rättegång.* Bestämmelsens nya lydelse syftar till att barnets rätt till information ska tillgodoses. Tillägget förtydligar målsägandebiträdets ansvar avseende information till barnet.

När det gäller information om förundersökningen är det målsägandebiträdets uppgift att tillse att barnet får anpassad information om denna. Att informationen ska vara anpassad innebär att den ska ges utifrån barnets individuella behov och situation vad gäller eventuell funktionsnedsättning, ålder och mognad. Exempel på information som bör ges till barnet, under förutsättning att det kan ske utan men för utredningen, är beslut som fattas i ärendet (som att en förundersökning läggs ner och varför), information om hur ärendet fortskrider hos polisen, åklagare eller domstol och hur barnet kan överklaga vissa beslut. Informationen kan ges av Polismyndigheten genom bitrådets försyn, jämför med förslag om ändring i 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948). När det rör information om utgången av förundersökning och eventuell rättegång åligger det målsägandebiträdet att lämna informationen direkt till barnet. Informationen kan undantagsvis lämnas till barnets vårdnadshavare, särskilt förordnad vårdnadshavare eller i de fall barnet är placerat i ett familjehem, hem för vård eller boende (HVB) eller stödboende till en familjehemsförälder eller ansvarig föreståndare. Exempel på undantagssituationer kan vara att barnet är mycket litet eller att barnet av olika skäl varaktigt inte går att nå.

Andra stycket är oförändrat.

4 §

Paragrafen, som handlar om målsägandebiträdets kompetens, behandlas i avsnitt 15.4.2.

Första stycket första meningen är oförändrad.

Första stycket andra meningen är oförändrad. Där anges att till målsägandebiträde ska förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning.

Första stycket tredje meningen är ändrad. Bestämmelsen har utökats på så sätt att det har gjorts en förstärkning av målsägandebiträdets kompetens. Endast den som på grund av sina *särskilt förvärvade* kunskaper och erfarenheter om *våldsutsatthet och barnets rättigheter* och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas som målsägandebiträde. Bestämmelsen innebär att kravet på målsägandebiträdets kunskaper och erfarenheter stärks för att denne ska komma i fråga för uppdraget. Kompetenskravet syftar till att målsägandebiträden ska kunna ge ett mer respektfullt och anpassat bemötande av barn som är målsäganden vilket i sin tur leder till att barnets rättigheter tillgodoses i större utsträckning i brottmålsprocessen.

För att komma i fråga för att förordnas som målsägandebiträde av domstolen krävs särskilt förvärvade kunskaper och erfarenheter om våldsutsatthet och barnets rättigheter. Med det menas att juristen ska ha genomgått en kompetensutveckling eller fortbildning vari denne har tillägnat sig djupare kunskap om hur det är att leva i våldsutsatthet och barnets rättigheter utifrån barnkonventionen samt kunna uppvisa yrkeserfarenheter av betydelse för måltypen. Kunskaperna och erfarenheterna ska intygas till domstolen innan ett eventuellt förordnande om uppdrag som målsägandebiträde.

Första stycket fjärde meningen är oförändrad.

Andra till fjärde stycket är oförändrade.

Ikraftträdande

Här framgår att lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2024.

17.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

36 §

Paragrafen, som handlar om barnets rätt till information, behandlas i avsnitt 15.3.2.

Första stycket är oförändrat.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att det sätt som informationen ges ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska så långt som möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Regleringen innebär att information inte ska ges på ett slentrianmässigt sätt utan att detta måste anpassas till det aktuella barnets ålder och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter som kan påverka hur informationen bör ges. Informationen kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. I vissa fall kan det vara svårt för barnet att till fullo ta till sig den muntliga information som ges. I vissa fall, särskilt avseende lite äldre barn, kan det då vara lämpligt att erbjuda barnet att även få informationen skriftligen, om hen vill ha det. Barnet får på detta sätt även möjlighet att i efterhand gå tillbaka till informationen och påminna sig om innehållet. En del i att försäkra sig om att barnet förstått kan till exempel vara att ställa frågor om den information som har lämnats, dock med lyhördhet för att inte pressa barnet.

Tredje stycket motsvarar vad som tidigare var bestämmelsens andra stycke.

Ikraftträdande

Här framgår att lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2024.

17.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn

3 §

Paragrafen, som handlar om uppgifter för särskild företrädare för barn, behandlas i avsnitt 15.4.1.

Första stycket första till andra meningen är oförändrade.

Första stycket tredje meningen är ny. Förändringen består i att det har gjorts ett tillägg till särskilda företrädaren uppgifter i paragrafens första stycke tredje mening. Den särskilda företrädaren ska *tillse att barnet får anpassad information om förundersökningen och informera barnet om utgången av förundersökning och eventuell rättegång*. Bestämmelsens nya lydelse syftar till att barnets rätt till information ska tillgodoses. Tillägget förtydligar den särskilda företrädarens ansvar avseende information till barnet.

När det gäller information om förundersökningen är det den särskilda företrädarens uppgift att tillse att barnet får anpassad information om förundersökningen. Att informationen ska vara anpassad innebär att den ska ges utifrån barnets individuella behov och situation vad gäller eventuella funktionsnedsättning, ålder och mognad. Exempel på information som bör ges till barnet, under förutsättning att det kan ske utan men för utredningen, är beslut som fattas i ärendet (som att en förundersökning läggs ner och varför), information om hur ärendet fortskrider hos polisen, åklagare eller domstol och hur barnet kan överklaga vissa beslut. Informationen kan ges av Polismyndigheten genom företrädarens försyn, jämför med förslag om ändring i 13 a § förundersökningskungörelsen (1947:948). När det rör information om utgången av förundersökning och eventuell rättegång åligger det den särskilda företrädaren att lämna informationen direkt till barnet. Informationen kan undantagsvis lämnas till barnets vårdnadshavare, särskilt förordnad vårdnadshavare eller i de fall barnet är placerat i ett familjehem, hem för vård eller boende (HVB) eller stödboende till en familjehemsförälder eller ansvarig föreståndare. Exempel på undantagssituationer kan vara att barnet är mycket litet eller att barnet av olika skäl varaktigt inte går att nå.

Andra stycket är oförändrat.

5 §

Paragrafen, som handlar om den särskilda företrädarens kompetens, behandlas i avsnitt 15.4.2.

I paragrafens första mening regleras att till särskild företrädare får en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan förordnas.

Bestämmelsen har utökats på så sätt att det har gjorts en förstärkning av den särskilda företrädarens kompetens i paragrafens andra mening. Endast den får förordnas som på grund av sina *särskilt förvärvade* kunskaper och erfarenheter *om våldsutsatthet och barnets rättigheter* samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget. Bestämmelsen innebär att kravet på särskilda företrädarens kunskaper och erfarenheter stärks för att denne ska komma i fråga för uppdraget. Kompetenskravet syftar till att målsägandebiträden ska kunna ge ett mer respektfullt och anpassat bemötande av barn som är målsäganden vilket i sin tur leder till att barnets rättigheter tillgodoses i större utsträckning i brottmålsprocessen.

För att komma i fråga för att förordnas som särskild företrädare av domstolen krävs särskilt förvärvade kunskaper och erfarenheter om våldsutsatthet och barnets rättigheter. Med det menas att den som ska förordnas ska ha genomgått en kompetensutveckling eller fortbildning vari denne har tillägnat sig djupare kunskap om hur det är att leva i våldsutsatthet och barnets rättigheter utifrån barnkonventionen samt kunna uppvisa yrkeserfarenheter av betydelse för måltypen. Kunskaperna och erfarenheterna ska intygs till domstolen innan ett eventuellt förordnande om uppdrag som särskild företrädare.

Ikraftträdande

Här framgår att lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2024.

17.6 Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

5 kap.

1 b §

Paragrafen, som handlar om socialnämndens ansvar för samverkan i vissa frågor om barn, behandlas i avsnitt 15.4.5.

Första stycket är oförändrat. Där regleras att socialnämnden i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa ska samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. I fråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 15 kap. denna lag och av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400). Nämnden ska aktivt verka för att samverkan kommer till stånd.

I *andra stycket*, som är nytt, regleras samverkan i den specifika situationen att barn medverkar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. I dessa situationer ska socialnämnden samverka med Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och hälso- och sjukvården. I bestämmelsen regleras även att syftet med den nämnda samverkan ska vara att bidra till att barnet tillförsäkras trygghet och anpassat bemötande i utredningssituationen samt att behov av insatser från socialnämnden och hälso- och sjukvården identifieras och tillgodoses. Motsvarande bestämmelser avseende samverkan finns i polislagen (1984:387), förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten, och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

För att de olika aktörerna i praktiken ska kunna uppfylla sitt ansvar och förverkliga det våldsutsatta barnets rättigheter i den aktuella situationen, och ge insatser som är av god kvalitet, krävs ett välfungerande samarbete, där utgångspunkten för samarbetet är barnets individuella situation och behov.

Särskilda bestämmelser om socialnämndens ansvar i den aktuella situationen finns i 5 kap. 11 § första och tredje stycket denna lag.

11 §

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 15.4.5, handlar om socialnämndens ansvar när någon utsatts för brott,

Första stycket är oförändrat. Där regleras att det till socialnämndens uppgifter hör att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp.

I *andra stycket*, som är oförändrat, regleras att socialnämnden särskilt ska beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp av närstående kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Tredje stycket första meningen är oförändrad. Där anges att socialnämnden ansvarar för att ett barn, som utsatts för brott, och dennes närstående får det stöd och den hjälp som de behöver.

Tredje stycket andra meningen är ny. Där regleras att socialnämnden särskilt ska beakta att barn kan ha behov av särskilt stöd i samband med en brottsutredning som genomförs med anledning av misstanke om att barnet utsatts för våld. Detta följer redan av första stycket men precis som det finns särskilda bestämmelser för vissa andra grupper i socialtjänstlagen införs nu en särskild bestämmelse härom.

Det är viktigt att barn som ingår i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld får det stöd och den information som barnet behöver för att förstå och kunna hantera det som hen har varit med om. Ett gott bemötande och ett tidigt stöd är betydelsefullt för att den brottsutsatta ska kunna gå vidare utan onödigt lidande eller skador som hade kunnat förhindras. Att mötas av respekt och omsorg samt få bekräftelse på upplevd sårbarhet och andra reaktioner, är viktiga aspekter för den som utsatts för brott. Brottsoffer och närstående behöver relevant information om vilken hjälp de kan få av socialtjänsten, men även av andra myndigheter och organisationer. Stöd i samband med medverkan i en brottsutredning kan exempelvis handla om att genom samtal hjälpa barnet eller vårdnadshavare att förstå vad barnet kan ha utsatts för och vad förhöret kan ha väckt för känslor, att ge information om vanliga reaktioner vid kriser och att svara på praktiska frågor om vad som kommer att hända härnäst. Det kan också handla om att bedöma behov av ytterligare insatser för stöd och behandling och att bidra till att behovet tillgodoses.

För att fullt ut kunna uppfylla barnets rättigheter i den aktuella situationen kommer det många gånger att behövas samverkan med

polis, åklagare och hälso- och sjukvård. Detta för att få kännedom om att en brottsutredning inleds och att förhör planeras, och att det därmed kan uppkomma, eller visa sig behövas, insatser från socialtjänsten. Bestämmelser om samverkan i den aktuella situationen finns i 5 kap. 1 b §.

11 kap.

10 §

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 15.3.2, handlar bland annat om information till barn.

Det *första stycket* är oförändrat.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att det sätt som informationen ges ska anpassas till barnets ålder och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska så långt som möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Regleringen innebär att information inte ska ges på ett slentrianmässigt sätt utan att detta måste anpassas till den aktuella barnets ålder och andra individuella förutsättningar som exempelvis funktionsnedsättning, språklig bakgrund eller andra omständigheter som kan påverka hur informationen bör ges. Information kan behöva ges på ett enkelt och tydligt språk och vid flera tillfällen. I vissa fall kan det vara svårt för barnet att till fullo ta till sig den muntliga information som ges. I vissa fall, särskilt avseende lite äldre barn, kan det då vara lämpligt att erbjuda barnet att även få informationen skriftligen, om hen vill ha det. Barnet får på detta sätt även möjlighet att i efterhand gå tillbaka till informationen och påminna sig om innehållet. En del i att försäkra sig om att barnet förstått kan till exempel vara att ställa frågor om den information som har lämnats, dock med lyhördhet för att inte pressa barnet.

Paragrafens *tredje och fjärde stycke* är innehållsmässigt oförändrade och motsvarar vad som tidigare reglerades i paragrafens andra respektive tredje stycke.

Ikraftträdande

Här framgår att lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2024.

17.7 Förslaget till lag om ändring i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30)

5 kap.

8 §

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 15.4.5, handlar om hälso- och sjukvårdens ansvar för samverkan i vissa frågor som rör barn.

Första stycket är oförändrat. Där regleras att hälso- och sjukvården ska på socialnämndens initiativ, i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. I fråga om utlämnande av uppgifter gäller de begränsningar som följer av 6 kap. 12–14 §§ patientsäkerhetslagen (2010:659) och av offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Andra stycket är nytt. Där regleras samverkan i den specifika situationen att barn medverkar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. I dessa situationer ska hälso- och sjukvården samverka med Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och socialnämnden. I bestämmelsen regleras även att syftet med samverkan i den nämnda situationen ska vara att bidra till att barnet tillförsäkras trygghet och anpassat bemötande i utredningssituationen samt att barnets behov av insatser från hälso- och sjukvården och socialtjänsten ska identifieras och tillgodoses. Motsvarande bestämmelser avseende samverkan finns i polislagen (1984:387), förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten, och socialtjänstlagen (2001:453).

För att de olika aktörerna i praktiken ska kunna uppfylla sitt ansvar och förverkliga det våldsutsatta barnets rättigheter i den aktuella situationen, och ge insatser som är av god kvalitet, krävs ett välfungerande samarbete, där utgångspunkten för samarbetet är barnets individuella situation och behov.

Ikraftträdande

Här framgår att lagändringarna träder i kraft den 1 januari 2024. Förslaget till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948).

17.8 Förslaget till förordning om ändring i förundersökningskungörelsen (1947:948)

13 a §

Paragrafen, som handlar om underrättelser och information till målsäganden, behandlas i avsnitt 15.4.1.

Första till tredje stycket är oförändrade. Där regleras underrättelser till målsäganden och vårdnadshavare och information till målsäganden.

Fjärde stycket är nytt. Där regleras att målsäganden som är under 18 år ska få individanpassad information under förundersökningens gång och vid dess avslut. Den som ger informationen ska så långt som möjligt försäkra sig om att barnet har förstått innehållet i och betydelsen av den lämnade informationen. Barnet ska därtill ges goda förutsättningar att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Syftet med tillägget är att tillgodose barnets rätt till information och rätten att komma till tals enligt artikel 12 i barnkonventionen under en pågående förundersökning.

Information till barnet ska ges utifrån barnets individuella behov och situation vad gäller eventuell funktionsnedsättning, ålder och mognad. Informationen kan behöva ges upprepade gånger och bör företrädesvis ges muntligen även om alternativa kommunikationsvägar i vissa fall kan användas när barnet föredrar det. Vid informationsöverföring ska det säkerställas att barnet har förstått innebörden av den information som getts. Barnet behöver inte utge en egen begäran om information utan har rätt att kontinuerligt få anpassad information om den egna situationen under förundersökningens gång. Exempel på information som bör ges till barnet, under förutsättning att det kan ske utan men för utredningen, är beslut som fattas i ärendet (som att en förundersökning läggs ner och varför), information om hur ärendet fortskrider hos polisen, åklagare eller domstol och hur barnet kan överklaga vissa beslut.

Med goda förutsättningar menas att barnet ska göras mer delaktigt som aktör, i den mån barnet önskar, och tillfrågas om delar i rättsprocessen samt att det ska finnas tid för barnets delaktighet. Exempelvis kan barnet upplysas om möjligheten att begära ett biträdesbyte av sitt målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn eller få tillfälle, utifrån de möjligheter som finns rättsligt, att

tycka till om vilka som sitter i medhörningsrummet och lyssnar på barnets berättelse under barnförhöret.

Femte stycket är oförändrat.

17 §

Paragrafen, som handlar om förhör med personer under 18 år, behandlas i avsnitt 15.4.5.

Första stycket är oförändrat. Där regleras att vad som alltid ska beaktas vid förhör med någon som är under 18 år.

Andra stycket är nytt. Där regleras vad som ska beaktas vid förhör med någon som är under 18 år och som genomförs med anledning av misstanke om att barnet utsatts för våld. Detta för att tillgodose barnets rättigheter och minska riskerna för att barnet ska ta skada av medverkan i förhör. Regleringen omfattar alla barn som misstänks ha utsatts för våld, oavsett vilken form av våld det handlar om, och inkluderar exempelvis även misstanke om sexuella övergrepp och hedersrelaterat våld och förtryck. Bestämmelsen tar sin utgångspunkt i vad som avses med våld enligt barnkonventionen och tillämpningen är således inte begränsad till vad som i svensk kontext ofta benämns våldsbrott.

Enligt regleringen ska förhöret genomföras på ett särskilt hänsynsfullt sätt, med beaktande av barnets individuella situation och behov. Vid planeringen av förhöret ska, i fråga om den miljö där förhöret ska genomföras, särskilt beaktas barnets behov av trygghet och andra omständigheter av betydelse för att minska olägenheter för barnet. Barnets behov av särskilt stöd före, under och efter förhöret ska tillgodoses.

Att barnet ska bemötas hänsynsfullt och med beaktande av barnets individuella situation och behov innebär att barnet ska bemötas på ett respektfullt sätt, med hänsyn till barnets integritet, och på ett sätt som är anpassat till barnets individuella förutsättningar och levnadsomständigheter – så som exempelvis ålder, mognad, sexuell läggning eller kommunikationssätt. Eventuell funktionsnedsättning, och behov som denna medför, ska beaktas.

I fråga om val av miljö där förhöret ska genomföras ska beaktas barnets behov av trygghet och andra omständigheter av betydelse för att minska olägenheter för barnet. Det kan handla om att genomföra

förhöret i en miljö som är särskilt anpassad för just förhör med barn och unga, och där mottagandet och bemötandet är tryggt och barnvänligt. Det kan också handla om att skapa möjligheter att genomföra rättssäkra och barnanpassade förhör på annan plats för att minska olägenheter för barnet i form av exempelvis lång resväg eller betydande stress vid exponering för obekanta miljöer.

I regleringen anges att barnets behov av särskilt stöd före, under och efter förhöret ska tillgodoses. Regleringen innebär inte att exempelvis polis eller åklagare själva måste tillgodose behovet, utan att det för dessa aktörer finns ett ansvar att vidta åtgärder för att säkerställa att tillgång till sådant stöd vid behov finns, exempelvis genom socialtjänsten eller hälso- och sjukvården. Tillgång till stöd före, under och efter förhöret kan handla om att genom samtal hjälpa barnet eller vårdnadshavare att förstå vad barnet kan ha utsatts för och vad förhöret kan ha väckt för känslor, att ge information om vanliga reaktioner vid kriser eller att svara på praktiska frågor om vad som kommer att hända härnäst. Det kan också handla om att bedöma behov av ytterligare insatser för stöd och behandling och att bidra till att behovet omhändertas.

För att kunna uppfylla barnets rättigheter i enlighet med regleringen är många gånger nödvändigt med samverkan med socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Detta för att få kännedom om omständigheter som medför behov av särskilda anpassningar för att kunna genomföra förhöret på ett sätt som passar barnet, och för att säkerställa närvaro av exempelvis socialtjänst eller hälso- och sjukvård att vidta nödvändiga åtgärder och vid behov ge stöd kopplat till förhöret. Bestämmelser om samverkan i den aktuella situationen finns i 5 kap. 1 b § socialtjänstlagen (2001:453) och 5 kap. 8 § hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

18 §

Paragrafen, som handlar om förhör med någon som under 18 år, behandlas i avsnitt 15.4.2.

Bestämmelsen ändras på så sätt att förhör med någon som är under 18 år *ska* i stället för *bör* hållas av en person med särskild kompetens för uppgiften. *Undantag får endast göras om förhöret med barnet brådskar och förhørsledare med särskild kompetens inte finns att*

tillgå. Syftet med bestämmelsens nya lydelse är att stärka barnrättsperspektivet i brottmålsprocessen genom att tillse att barnförhör hålls av kvalificerade personer med särskild kompetens i att förhöra barn och som har kunskap om barns behov och barnets rättigheter för att göra förhörssituationen så straffrättsligt kvalitativ och barnmedveten som möjligt. Bestämmelsen medger undantag endast i de fall barnförhöret behöver hållas omgående och det inte finns någon utbildad barnförhørsledare tillgänglig.

Den särskilda kompetensen ska bestå i genomgången barnförhørsledarutbildning hos Polismyndigheten.

Ikraftträdande

Här framgår att förordningsändringarna i 13 a, 17 §§ träder i kraft den 1 januari 2024 och i 18 § den 1 januari 2025.

17.9 Förslaget till förordning om ändring i förordningen (2015:743) med instruktion för Åklagarmyndigheten

14 a §

Paragrafen, som är ny, behandlas i avsnitt 15.4.5.

I bestämmelsen regleras samverkan som rör den specifika situationen att barn medverkar i en brottsutredning med anledning av misstanke om utsatthet för våld. I dessa situationer ska Åklagarmyndigheten tillsammans med Polismyndigheten samverka med kommun och region i syfte att uppfylla kraven i 17 § förundersökningskungörelsen (1947:948) avseende barn som misstänks ha utsatts för våld. I bestämmelsen regleras att samverkan även ska bidra till att barnets behov av insatser från socialtjänsten och hälso- och sjukvården identifieras och tillgodoses. Motsvarande bestämmelser avseende samverkan finns i polislagen (1984:387), socialtjänstlagen (2001:453) och hälso- och sjukvårdslagen (2017:30).

För att polis och åklagare ska kunna uppfylla barnets rättigheter i utredningssituationen behöver de ha kännedom om omständigheter som medför behov av särskilda anpassningar för att kunna genomföra förhör och utredning på ett sätt som passar barnet. För att kunna möta barnets behov av skydd och stöd i samband med och efter förhöret behöver också säkerställas närvaro av eller tillgång till representanter från socialtjänst eller hälso- och sjukvård. För att de olika aktörerna i praktiken ska kunna uppfylla sitt ansvar och förverkliga det våldsutsatta barnets rättigheter i den aktuella situationen, och ge insatser som är av god kvalitet, krävs således ett välfungerande samarbete, där utgångspunkten för samarbetet är barnets individuella situation och behov.

Ikraftträdande

Här framgår att förordningsändringarna träder i kraft den 1 januari 2024.

17.10 Förslaget till förordning om ändring i förordningen (2021:995) om länsstyrelsernas regionala arbete mot mäns våld mot kvinnor

1 §

Paragrafen handlar om innehållet i förordningen. Förändringen består i att förordningen nu innehåller även bestämmelser om länsstyrelsernas regionala arbete med att förebygga och bekämpa våld mot barn.

Med våld mot barn avses allt våld, oavsett barnets ålder, vilken form av våld det handlar om, i vilket sammanhang som våldet utövas och av vem. Utgångspunkten är innebörden av våld enligt barnkonventionen. Avseende våldsbegreppet och barns utsatthet för våld, se bland annat avsnitt 3.2 och kapitel 5.

De överväganden som ligger till grund för bestämmelsen behandlas i avsnitt 14.7.1 och 14.7.2.

2 §

I paragrafen regleras att det vid varje länsstyrelse ska finnas en särskild samordningsfunktion för vissa frågor. Förändringen består i att kravet nu omfattar även frågor om våld mot barn.

Det finns enligt regleringen inte något hinder mot att använda samma samordningsfunktion för arbetet avseende såväl mäns våld mot kvinnor som för arbetet mot våld mot barn. För det fall att en länsstyrelse väljer att organisera de olika uppdragen under samma samordningsfunktion är det emellertid viktigt att beakta att arbetet mot våld mot barn till viss del ställer andra krav. Exempelvis kan aktörer inom utbildningsväsendet utgöra särskilt viktiga aktörer att söka samarbete med utifrån det våld mot barn som sker där, och arbete mot våld som barn utsätts för i sitt närområde kan medföra särskilda behov avseende utbildning och kompetensutveckling inom länet. De överväganden som ligger till grund för bestämmelsen, och vad som kan behöva beaktas särskilt i arbetet mot våld mot barn, behandlas i avsnitt 14.7.3.

5 §

Paragrafen handlar om årlig redovisning till Jämställdhetsmyndigheten. Förändringen består i att det anges att kravet på redovisning enligt denna paragraf avser arbetet för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel. Regleringen behandlas huvudsakligen i avsnitt 14.7.3.

6 §

Paragrafen, som är ny, anger att länsstyrelserna årligen, senast den 1 mars, ska lämna en redovisning till Folkhälsomyndigheten av det arbete som samordningsfunktionen har utfört inom respektive län avseende våld mot barn. I rapporten ska länsstyrelserna särskilt redovisa en bedömning av vilka resultat och effekter som har uppnåtts, en analys av utvecklingen av arbetet i länet samt regionala och lokala behov av stöd på området. Länsstyrelsen ska samråda med Folkhälsomyndigheten om vilken redovisning som behövs.

De överväganden som ligger till grund för bestämmelsen behandlas i avsnitt 14.7.

Ikraftträdande

Här framgår att förordningsändringarna träder i kraft den 1 januari 2024 samt att redovisningen enligt 6 § första stycket första gången ska lämnas senast den 1 mars 2025.

Särskilt yttrande från Carl-Göran Svedin, professor barn- och ungdomspsykiatri, Marie Cederschiölds Högskola, Carolina Överlien, professor institutionen för socialt arbete, Stockholm universitet och Cecilia Sjölander, generalsekreterare, Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Nationella kartläggningar om våld mot barn och sexuella övergrepp

Utredningens betänkande visar med all tydlighet att det finns stora brister vad gäller Sveriges arbete med att förebygga våld. Det finns emellertid undantag, områden där Sverige ligger i framkant internationellt. Ett sådant är de återkommande nationella kartläggningarna som genomförts vart femte år gällande förekomst av våld mot barn samt sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Dessa kartläggningar har finansierats med medel av regeringen och har medfört att det finns en god bild av förekomsten och utvecklingen över tid. De nationella studierna har legat till grund för en rad initiativ och förbättringar lokalt, regionalt och nationellt. Det är därför ytterst beklagligt att utredningen nu föreslår en ny satsning som innebär att kontinuiteten i kartläggningarna bryts. I stället vill man bygga upp en ny form av återkommande kartläggning som Folkhälsomyndigheten ska ansvara för.

Mot bakgrund av utredningens förslag att Folkhälsomyndigheten får ansvara för en nationell prevalensundersökning avseende våld mot barn vart femte år lämnar vi här ett särskilt yttrande. Vi är positiva till att Folkhälsomyndigheten får i uppdrag att samordna genomförandet av vissa nationella undersökningar men anser att utredningen borde ha föreslagit Stiftelsen Allmänna Barnhuset som ansvarig för att genomföra tre nationella prevalensstudier, två kring våld mot barn (elevstudie och Föräldrastudie) och en kring sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Stiftelsen Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse som årligen rapporterar till Socialdepartementet, där regeringen utser styrelse för en mandatperiod på fyra år. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har tydligt fört fram till utredningen att styrelsen ställt sig bakom att skriva en särskild överenskommelse där stiftelsen tar emot riktade regeringsmedel och tar ansvar för att genomföra tre nationella prevalensstudier vart femte år (nationell kartläggning om våld mot barn samt nationell kartläggning kring sexuell exploatering och sexuella övergrepp).

I kapitel 12 om kunskap om våld mot barn, våldets konsekvenser samt effekten av samhällets insatser beskriver utredningen olika tillgängliga och tillförlitliga data om våld mot barn. Utredningen har helt utelämnat att beskriva vilken betydelse som de nationella elevundersökningarna kring våld mot barn och sexuella övergrepp haft och har i Sveriges reformarbete kring alla typer våld mot barn.

Forskare från flera universitet har tillsammans med Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomfört ett unikt arbete med att ställa frågor direkt till barn via klassrumsundersökningar om förekomsten av våld och sexuella övergrepp. Då frågor ställts i kontinuerliga nationella undersökningar har det gått att jämföra svaren med tidigare år, och därmed att följa utvecklingen av förekomsten av våld mot barn och sexuella övergrepp i Sverige över tid. Genom att med jämna mellanrum ha genomfört undersökningarna med samma metodik har Sverige idag en alldeles unik kunskapsbas vad gäller attityder till våld, sexuella övergrepp, sexuell exploatering, barnuppföstran, fysisk och psykisk misshandel samt kränkningar av barn. Någon liknande uppföljning över så lång tid finns oss veterligen inte någon annanstans i världen.

Studiernas bakgrund

I Sverige har förekomsten av våld mot barn studerats regelbundet sedan den så kallade anti-aga lagen infördes i föräldrabalken år 1979. Nationella studier har belyst skolelevers erfarenheter av våld och kränkningar (åren 1995, 2000, 2006, 2011, 2016 och 2022) och föräldrars bruk av och inställning till våld mot barn (åren 1980, 2000, 2006, 2011, 2017). Vid de fyra senaste nationella kartläggningarna (från 2006 och framåt har Stiftelsen Allmänna Barnhuset varit ansvarig i ett nära samarbete med Karlstads universitet. Kartläggningarna har inkluderat både föräldrastudie och elevstudie, Professor Staffan Janson vid Karlstads universitet var huvudansvarig för den första stora nationella kartläggningen som genomfördes av Kommittén mot Barnmisshandel år 2000 och har varit forskningsansvarig för de efterföljande studierna.

I Sverige har fyra nationella studier om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering genomförts. Dessa studier har genomförts vart femte år (2004, 2009, 2014 och 2019–21) och har riktats till elever i årskurs 3 i gymnasieskolan. Den första gjordes på uppdrag av regeringen och ingick i den statliga utredningen "Sexuell exploatering av barn i Sverige" (SOU2004:71), den andra på uppdrag av Ungdomsstyrelsen och ingick i Ungdomsstyrelsens rapport "Se mig" (Ungdomsstyrelsen, 2009) medan de senaste två undersökningarna "Unga, sex och Internet – i en föränderlig värld" (2015) och "Unga sex och Internet efter #Metoo" (2021) har genomförts i samarbete med Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Professor Carl Göran Svedin (Lunds universitet, Linköpings Universitet och Marie Cederschiölds Högskola) har varit forskningsansvarig för samtliga studier.

Det är unikt att ett land regelbundet (med fem års intervaller) haft möjlighet att följa utvecklingen inom området över tid. Eventuella förändringar och trender inom tidigare studerade aspekter har följts upp samtidigt som nytillkomna beteenden har undersökts.

Studierna har rönt stor uppmärksamhet i Sverige och bland annat påverkat samhällets syn på sexuella övergrepp över nätet och rättspraxis på området. Undersökningen 2015 var den första internationella studien om sex som självskadebeteende och har därmed ökat kunskapen såväl om förekomsten som förståelsen om beteendet.

Internationell betydelse av de nationella kartläggningarna

Studierna har även lett till informationsmöten och diskussioner på parlamentarisk nivå mellan Sverige och ett tiotal andra länder, från Japan till Brasilien, och lett till förbud mot barnaga i nästan samtliga dessa länder. En speciellt viktig insats gjordes gentemot de tre Baltstaterna och Polen i ett treårigt samarbete med WHO. Sverige som föregångsland med sin lagstiftning och sina nationella elevstudier har spelat roll i Sverige och andra länders lagstiftning vilket även utredningen påvisar i kapitel 3.5 *Synen på barn och våld har förändrats över tid.*

Sverige har som en del av Sveriges arbete med de globala hållbarhetsmålen, särskilt mål 16.2 om att förebygga och stoppa våld samt exploatering av barn, engagemang i det Globala Partnerskapet rörande våld mot barn. Sverige är ett av vägvisarländerna i partnerskapet. I februari 2018 genomförde Sverige som vägvisarland det första internationella Solution summit-möte i Sverige för att lyfta och diskutera aktuellt arbete för att förebygga och bekämpa våld mot barn. I samband med detta möte översattes studien Våld mot barn 2016 och populärversionen Våld löser inget till engelska. De översatta rapporterna delades ut till samtliga deltagare. Resultaten från de svenska nationella studierna har således satt kraftfulla internationella spår, v.g. se bifogad publikationsförteckning.

Forskarna ingår i nordiska och internationella nätverk inom området våld mot barn och har haft inflytande för liknande studier som kommit att genomföras i Finland, Norge och Danmark.

Vikten av kontinuitet för kunskapsutveckling inom området våld mot barn

Genom att studierna om våld mot barn har genomförts kontinuerligt med samma huvudman (Stiftelsen Allmänna Barnhuset) och samma forskare (Staffan Janson och Carolina Jernbro) har de nya studierna successivt kunnat anpassas utifrån resultaten i de tidigare studierna och den professionella omvärldens kommentarer. Studierna, som till en början hade syftet att främst studera kroppslig bestraffning (aga), har utvecklats och utökats över tid efter forskningens och praktikernas behov, men även ur barnens perspektiv. Genom kvalitativa analyser av elevers fritextsvar i enkäterna har vi kunnat lägga till och fördjupa frågor i de kommande studierna. Ett exempel på det är den ökade

kunskapen och medvetenheten om betydelsen av barns och ungdomars totala utsatthet för våld och kränkningar, det som kallas för multiutsatthet eller polyviktisering. Detta ledde till att kartläggningen 2016 studerade barns och ungdomars multiutsatthet, som bedömts ha stor betydelse för barnens fortsatta livskvalitet och framgång i vuxenlivet. Mer detaljerade frågor om psykisk misshandel, försummelse, upplevelse av våld mellan vuxna i familjen och sexuella övergrepp inkluderades, liksom frågor om hedersrelaterat förtryck och mobbning. I studien 2022 inkluderades även frågor kring våld i ungas parrelationer, frågor om covid-19 pandemins påverkan på barnens situation hemma och frågor om barnens fortsatta umgänge och kontakt med förövaren vid olika former av våld.

Även föräldrastudierna har utvecklats över tid. Där de senaste två undersökningarna har inkluderat fördjupande intervjustudier med föräldrar, vilka bidragit till viktig kunskap om föräldraskap, uppfostran och föräldraskapsstöd samt stöd till barn som varit utsatta för våld ur ett föräldraperspektiv.

I studierna om ungdomars sexualitet, sexuella övergrepp och sexuell exploatering har två principer varit gällande. Den första har varit att inom centrala områden använda samma enkätfrågor för att möjliggöra jämförelser och studera trender över tid. Att just kunna jämföra olika undersökningar med varandra och över tid är tämligen unikt samtidigt som det rekommenderas från många håll. Samtidigt som centrala frågeområden om till exempel sexuella övergrepp och sexuell exploatering behållits intakta så har andra områden bytts ut för att ersättas av nya områden som aktualiserats i en föränderlig värld. Fokus var till exempel i 2004 års undersökning på sexuell exploatering samt även unga förövare medan fokus i 2009 års undersökning skiftade till attityder till och erfarenheter av exponering och exploatering av sexuell natur via internet och andra interaktiva medier samt HBTQ-ungdomars utsatthet. I 2014 års undersökning kom frågor om grooming, sexuella övergrepp över nätet och sex som självskada att adderas medan fokus 2020–21 adderades frågor inom nya områden som hedersrelaterade frågor, friskfaktorer, affektreglering, funktionsnedsättning, erfarenheter av #metoo rörelsen men även frågor som hur covid-19 med hemundervisning påverkat eleverna.

Spridning av resultat för ökad kunskap

Resultaten från samtliga studier har legat till grund för dialoger med Socialdepartementet Justitiedepartementet, Utbildningsdepartementet och Arbetsmarknadsdepartementet. Berörda myndigheter under respektive departement har genom åren tilldelats regeringsuppdrag som byggt på analyser från de nationella elevundersökningarna. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har genom åren blivit tillfrågad och tackat ja till att ingå i många myndigheters regeringsuppdrag.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har som en del i sitt reglemente med dess kunskapsuppdrag arbetat intensivt med spridning av resultat från studierna. Utifrån de forskningsrapporter som genererats vid varje datainsamling har flera populärvetenskapliga versioner, fördjupningsstudier tagits fram samt utbildningsmaterial riktat till professionella som möter barn som kan vara våldsutsatta eller riskerar att bli utsatta. Där utöver har Stiftelsen Allmänna Barnhuset tagit fram fakta, filmer och informationsmaterial riktat till barn själva.

Resultaten från samtliga studier har haft stor genomslagskraft då resultaten spridits via media och nått en stor allmänhet. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har själva arrangerat eller medverkat i andra aktörers seminarier och konferenser riktade till beslutsfattare, praktiker och kliniker. Resultaten har genom åren även legat till grund vid medverkan på flertalet nordiska och internationella konferenser. De nationella kartläggningarna om våld har genererat tre doktorsavhandlingar och ungefär 20 vetenskapliga artiklar varav två i The Lancet, en av världens mest renommerade vetenskapliga tidskrifter.

De nationella kartläggningarna om sexuella övergrepp och sexuell exploatering har genererat fem doktorsavhandlingar och för närvarande 30 vetenskapliga artiklar i på området ledande internationella tidskrifter.

Risker med att överlåta kommande kartläggningar till Folkhälsomyndigheten

Vi kan se flera risker att Stiftelsen Allmänna Barnhuset inte utpekas och ges i uppdrag att tillsammans med forskare fortsätter att utveckla de nationella elevundersökningarna kring våld mot barn och sexuella övergrepp. Sverige kommer att avbryta ett mycket framgångsrikt samarbete mellan Stiftelsen Allmänna Barnhuset, beslutsfattare, praktiker och forskarvärlden. En stor gemensam kunskaps- och erfarenhetsbas riskerar att gå om intet. Mycket talar för att kontinuiteten i de nationella kartläggningarna om våld mot barn och sexuella övergrepp upphör och att de därigenom få mindre genomslag gentemot beslutsfattare, praktiker och forskarsamhället. Sverige riskerar därmed att mista sin ledande position som det land som:

- genomför kontinuerliga uppföljningar som är nödvändiga för att bygga vidare på existerande kunskap och ge förutsättningar för att uppdatera såväl förebyggande som stödjande åtgärder för barn, ungdomar, föräldrar och professionen.
- arbetat kraftfullt för att motverka våld mot barn på nationell och internationell nivå.

- haft en ledande position när det gällt utvecklingen av forskning kring familjevåld och barns utsatthet
- kontinuerligt använt aktuella forskningsresultat för information och undervisning vid landets högskolor och universitet
- kontinuerligt använt aktuellt forskningsresultat för information och undervisning till beslutsfattare och praktiker inom socialtjänst, hälso- och sjukvård, utbildnings- och rättsväsendet.

Bilaga

Studiernas genomförande

Varje barn har rätt att växa upp utan våld, och målet är att allt våld mot barn ska upphöra. Det är viktigt att försöka ta reda på hur vanligt våld mot barn är, det ger förutsättningar för att förebygga, skydda och stötta.

En väg som Stiftelsen Allmänna Barnhuset har valt tillsammans med ett antal forskare är att låta barn och unga själva svara på frågor anonymt. Det ger våldsutsatta barn, även de som inte kommit i kontakt med myndigheter, en möjlighet att komma till tals. Svaren ger en mer rättvisande bild av läget än vad antalet anmälningar gör. Genom att upprepa samma enkätundersökningar med jämna mellanrum blir det dessutom möjligt att följa utvecklingen över tid.

I undersökningarna om ungdomars sexualitet, erfarenheter av sexuella övergrepp och sexuell exploateringen gjordes ett strategiskt urval av skolor och elever i 2004 års undersökning i enlighet med designen för de sex medverkande länderna i "The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality". I de efterföljande studierna gjordes ett nationellt representativt urval av skolor av SCB (2009 och 2014) och Statisticon (2020–21). Efter urvalet av deltagande skolor (stratifierade efter storlek, program och geografi) tillfrågades rektor för respektive gymnasieskola om deltagande. Skolor som avböjde ersattes av en ny skola/program/klass. När tillstånd hade erhållits från rektorn på en skola, begärdes samtycke genom muntlig och skriftlig information som lämnades till eleverna. Eleverna gav sedan informerat samtycke till att fylla i frågeformulären. Enligt etikprövningslagen (2003) krävs inte föräldrars samtycke i Sverige om svaranden är äldre än 15 år. Svarsfrekvensen i studierna har inledningsvis varit hög, 77,2 %, 2004, men därefter sjunkit succesivt (60,5% 2009 och 60,9% 2014) till 42,3% (som drogs ned på grund av pandemin och framförallt de som svarade hemifrån 2021 30,7%, jämfört med de som svarade klassvis i skolorna 57-58 %, 2019–2020).

Precis som studierna av ungdomars sexualitet och sexuella övergrepp har elevstudierna om våld mot barn genomförts i ett nationellt representativt urval av skolor. Urvalsdesignen i de tre senaste elevundersökningarna (2011, 2016–2016 samt 2021–2022), där vi samarbetat med Statisticon AB, kan beskrivas som ett tvåstegs klusterurval där skola utgör den primära urvalsenheten och klass den sekundära. Först skapas en urvalsram med samtliga kommunala och fristående grundskolor med åtta eller fler elever i årskurs nio (i studien 2016 ingick även åk 2 på gymnasiet). Skolorna har därefter stratifierats till sex strata baserat på elevantalet för årskursen som ska undersökas. Detta för att skolor av olika storlek ska ingå i urvalet. Inom varje stratum dras skolor slumpmässigt. Även ett reservurval av skolor dras för att täcka upp de skolor som tackar nej till deltagande. I rekryteringsprocessen av skolor kontaktas först skolans rektor via brev med en förfrågan om att delta och en beskrivning av undersökningen och dess syfte. Brevet följs upp med ett telefonsamtal till rektor. Om kontaktförsöket inte lyckas eller om skolan tackar nej kontaktades första reservskolan, därefter andra reservskolan osv. Varje skola kontaktas upp till fem gånger innan nästa skola tillfrågas. När en skola tackat ja valdes en till två klasser ut. Om antalet klasser på skolan var fler än det antal som skulle väljas ut valdes ett urval av klasser ut, enligt principen för obundet slumpmässigt urval. Inom en utvald klass genomförs en totalundersökning, d.v.s. tanken är att samtliga elever skulle delta. Emellertid förekommer ett visst bortfall av elever av olika anledningar. Vissa elever är sjuka vid tillfället för insamlingen och vissa dyker inte upp till lektionen.

För att möjliggöra utökade analyser av specifikt utsatta elever har vi eftersträvat ett stort urval av elever. Urvalet har ökat med varje studie. Vid den senaste studien (som inte ännu är publicerad) ingick 5820 elever i årskurs 9, en svarsfrekvens på 74,0 procent. I studien 2016 ingick 4741 elever vilket motsvarar en svarsfrekvens på 75,5 procent. Eleverna som deltar har i förväg fått information om studiens syfte och villkor för deltagande där det tydligt framkommer att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan. I de tidigare studier där elever inte fyllt 15 år har föräldrarna fått information om studien och möjlighet att avstå från att barnet skulle medverka.

Under datainsamlingstillfällena har det funnits erfaren personal på plats utsedd av oss och Statisticon AB och en ökad beredskap inom skolornas elevhälsa. Inga lärare har funnits i salen när enkäterna besvarades. I slutet av enkäterna har det funnits information om var eleverna kan vända sig ifall de behöver prata med någon vuxen. Enkätsvaren är anonyma på individnivå. Att genomföra studier om våld mot barn lyfter ämnet till ytan vilket kan bidra till att bryta tabu att prata om våldet. Flera barn och unga som deltagit i de studierna har uttryckt att det är viktigt att våld mot barn undersöks och att de inte har något emot att dela med sig av sina erfarenheter.

Föräldrastudierna om våld genomförs som postenkätstudier riktade sig till vårdnadshavare från ett nationellt slumpmässigt urval av barn 1–12 år, stratifierat utifrån barnets kön och ålder. Vid den senaste studien drogs ett slumpmässigt urval av 4000 barn. På grund av stort bortfall av föräldrar

(särskilt vid de två senaste undersökningar) genomförs bortfallsanalyser för att se hur bortfallet skiljer sig från de svarande när det gällde utbildningsnivå, familjesituation och födelseland. Vid de senaste två kartläggningarna om våld har även djupintervjuer med föräldrar genomförts för att komplettera enkätstudierna. Vid den senaste studien som ännu inte är publicerad intervjuades 14 föräldrar om erfarenheter av stöd till våldsutsatta barn och deras familjer utifrån ett föräldraperspektiv. Vid kartläggningen 2017 intervjuades 17 föräldrar om föräldraskap, barnuppfostran och stöd.

Publikationsförteckning

Publikationer från undersökningarna om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering; 2004, 2009, 2014 och 2020-21

2004 års undersökning (5 rapporter/bokkapitel och 10 artiklar i internationella tidskrifter)

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2004). *Ungdomars sexualitet – attityder och erfarenheter*. Avsnitt Sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar. Bilaga 3. Sexuell exploatering av barn i Sverige. SOU 2004:71.

Svedin, C.G., & Åkerman, I. (2006). *Ungdom och pornografi - hur pornografi i media används, upplevs och påverkar pojkar respektive flickor*. I Koll på porr - skilda röster om sex, pornografi, medier och unga. Mediarådet.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2007). Selling Sex in a Population Based Study of High School Seniors in Sweden: Demographic and Psychological Correlates. *Archives of Sexual Behaviour*. 2007;36(1):21-32.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2007). *Sweden*. In Mossige, S., Ainsaar, M., & Svedin, C.G. (Eds.) The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality. NOVA Rapport 18/07. Oslo: Nors institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Svedin, C.G. (2007) *Experiences with sexual abuse, selling sex, and use of pornography*. In Mossige, S., Ainsaar, M., & Svedin, C.G. (Eds.) The Baltic Sea Regional Study on Adolescents' Sexuality. NOVA Rapport 18/07. Oslo: Nors institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Priebe, G., Åkerman, I., & Svedin, C.G. (2007). *High-frequency consumers of pornography – A Swedish study*. In (Susanne V Knudsen, Lotta Löfgren-Mårtenson, Sven-Axel Månsson (Eds.) Generation P? Youth, Gender and Pornography. Danish School of Education Press.

Svedin, C.G., & Priebe, G. (2008). The Strengths and Difficulties Questionnaire as a screening instrument in a community sample of high school seniors in Sweden. *Nordic Journal of Psychiatry*. 2008;62(3):225-32.

Priebe, G., & Svedin, C.G. Child sexual abuse is largely hidden from the adult society. An epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse & Neglect*. 2008; 32:1095-1108.

- Priebe, G., & Svedin, C.G. (2009). Prevalence, Characteristics, and Associations with of Sexual Abuse with Sociodemographics and Consensual sex in a Population-Based Sample of Swedish Adolescents. *Journal of Child Sexual Abuse* 2009;18(1),19-39.
- Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C.G., & Långström, N. (2010). Sexually coercive behavior in male youth: population survey of general and specific risk factors. *Archives of Sexual Behavior*. 2010;64(1):19-26.
- Priebe, G., Bäckström, M., & Ainsaar, M. (2010). Vulnerable adolescent participants' experience in surveys on sexuality and sexual abuse: ethical aspects. *Child Abuse & Neglect*. 34(6):438-47 doi: 10.1177/1077559510367937.
- Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C.G., Mossige, S., & Långström, N. (2011). Female youth who sexually coerce: Prevalence, risk, and protective factors in two national high school surveys. *Journal of Sexual Medicine*. 2011;8(12):3354-62.
- Seto, M.C., Kjellgren, C., Priebe, P., Mossige, S., Svedin, C.G., & Långström, N. (2010). Sexual coercion experience and sexually coercive behavior: a population study of Swedish and Norwegian male youth. *Child Maltreatment* 2010; 15(3):209-28
- Svedin, C.G., Åkerman, I., & Priebe, G. (2011). Frequent users of pornography. A population based epidemiological study of Swedish male adolescents. *Journal of Adolescence*. 2011;34(4):779-788.
- Seto, M.C, Hermann, C.A., Kjellgren, C., Priebe, G., Svedin, C.G., & Långström, N. (2015). Viewing Child Pornography: prevalence and correlates in a representative community sample of young Swedish men. *Archives of Sexual Behavior*. 2015 Jan;44(1):67-79. doi: 10.1007/s10508-013-0244-4. Epub 2014 Feb 11.
- 2009 års undersökning** (1 rapport och 9 artiklar i internationella tidskrifter)
- Svedin, C.G., & Priebe, G. Kapitel 3. *Unga, sex och Internet*. I *Se mig. Unga om sex och Internet*. Ungdomsstyrelsens skrifter 2009:9. 32-147 Ungdomsstyrelsen, 2009.
- Priebe, G., & Svedin, C.G. (2012). Online or offline victimisation and psychological well-being – A comparison of sexual minority and heterosexual youth. *European Child & Adolescent Psychiatry*. 2012;21:569-582. Doi: 10.1007/s00787-012-0294-5
- Svensson, F., Fredlund, C., Svedin, C.G., Priebe, G., & Wadsby, M. (2012). Adolescents selling sex: abusive experiences, mental health and need of help and support – a Swedish study of a national sample. *Nordic Journal of Psychiatry*. 2013 Apr;67(2):81-8. doi: 10.3109/08039488.2012.679968. Epub 2012 May 8.
- Fredlund, C., Svensson, F., Svedin, C.G., Priebe, G., & Wadsby, M. (2013). Adolescents selling sex: abusive experiences, mental health and need of help and support – a Swedish study of a national sample. *Journal of Child Sexual Abuse*. 22(3):312-25. doi:10.1080/10538712.2013.743950

- Priebe, G., & Svedin, C.G. (2013). Operationalization of three dimensions of sexual orientation in a national survey of late adolescents. *Journal of Sex Research*. 50(8):727-38. doi: 10.1080/00224499.2012.713147. Epub 2012 Nov 8.
- Jonsson, L., Priebe, G., Bladh, M., & Svedin, C.G. (2014) Voluntary sexual exposure online among Swedish youth - social background, Internet behavior and psychosocial health. *Computers in Human Behavior*. 30(1), 181-189. <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2013.08.005>
- Wadsby, M., Priebe, G., & Svedin, CG. (2014). Adolescents with alternating residence: A comparison with adolescents living with both parents or with a single parent. *Journal of Child Custody*. 2014;11:202-215. Doi:10.1080/15379418.2014.943448
- Kastbom, Å.A., Sydsjö, G., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G. (2015). Sexual debut before the age of 14 leads to poorer psychosocial health and risky behavior in later life. *Acta Paediatrica* 2015;104(1):91-100. doi:10.1111/apa12803.
- Jonsson, L.S., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G. (2015). Online sexual behaviours among Swedish youth – associations to background factors, behaviours and abuse. *European Journal of Child and Adolescent Psychiatry*. Accepted 1 January 2015. DOI 10.1007/s00787-015-0673-9
- Kastbom, Å.A., Sydsjö, G., Bladh, M., Priebe, G., & Svedin, C.G. Differences in sexual behavior, health and history of child abuse among school students who did and did not engage in sexual activity by the age of 18: a cross sectional study. *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*. 2016 Jan 8; 7:1-11. doi: 10.2147/AHMT.S95493.
- 2014 års undersökning (5 rapporter/bokkapitel och 6 artiklar i internationella tidskrifter)**
- Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Unga sex och Internet – i en föränderlig värld*. Rapport. Linköpings: Linköpings Universitet.
- Landberg, Å., Svedin, C.G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015). *Det gäller en av fem – fakta om barn, sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2014*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2015). *Sexuella övergrepp och sexuell exploatering av unga i Stockholm stad*. Stockholm stad och Linköpings Universitet.
- Jonsson, L., & Svedin, C.G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet. Fördjupningsrapport*. Stiftelsen Stiftelsen Allmänna Barnhuset/Barnafrid, Linköpings Universitet.
- Landberg, Å., & Jonsson L. (2017). *En del av verkligheten*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

- Fredlund, C., Svedin, C.G., Priebe, G., Jonsson, L., & Wadsby, M. (2017). Self-reported frequency of Sex as Self-Injury (SASI) in a National study of Swedish adolescents and association to sociodemographic factors, sexual behaviors, abuse and mental health. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*. doi: 10.1186/s13034-017-0146-7
- Jonsson, L., Zetterqvist, M., Priebe, G., Wadsby, M., Fredlund, C., & Svedin, C.G. (2019). Similarities and differences in the functions of nonsuicidal self-injury (NSSI) and sex as self-injury (SASI). *Suicide and Life-Threatening Behavior*. 2019 Feb;49(1):120-36. doi: 10.1111/sltb.12417
- Fredlund, C., Dahlström, Ö., Svedin, C.G., Wadsby, M., Jonsson, L.S., & Priebe G. (2018). Adolescents' motives for selling sex in a welfare state - A Swedish national study. *Child Abuse & Neglect*. 2018 Jul; 81:286-295. doi: 10.1016/j.chiabu.2018.04.030.
- Zetterqvist, M., Svedin, C.G., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., & Jonsson, L.S. (2018). Self-reported nonsuicidal self-injury (NSSI) and sex as self-injury (SASI): Relationship to abuse, risk behaviors, trauma symptoms, self-esteem and attachment. *Psychiatry Research*. 2018 Jul; 265:309-316. doi: 10.1016/j.psychres.2018.05.013.
- Tordön, R., Svedin, C.G., Fredlund, C., Jonsson, L., Priebe, G., & Sydsjö, G. (2019). Background, experience of abuse, and mental health among adolescents in out-of-home care: a cross-sectional study of a Swedish high school national sample. *Nordic Journal of Psychiatry*. 2019 Jan;73(1):16-23. doi:10.1080/08039488.2018.1527397.
- Jonsson, L.S., Fredlund, C., Priebe, G., Wadsby, M., & Svedin C.G. Online sexual abuse of adolescents by a perpetrator met online: a cross-sectional study. *Child and Adolescent Mental Health*. 2019 Aug 24;13:32. doi:10.1186/s13034-019-0292-1.

2020-21 års undersökning (4 rapporter och 3 artiklar i internationella tidskrifter)

- Svedin, C.G., Landberg, Å., & Jonsson, L.S. (2021). *Unga, sex oh Internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Zetterqvist, M., Jonsson, L.S., Landberg, Å., & Svedin, C.G. (2021). A potential increase in adolescent nonsuicidal self-injury during covid-19: A comparison of data from three different time-points during 2011 – 2021. *Psychiatry Research* 305, 114208, doi.org/10.1016/j.psychres.2021.114208
- Landberg, Å., Svedin, C.G., & Jonsson, L.S. (2022). *Det gäller en av fyra. Fakta om barn, sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020-2021*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Landberg, Å., Svedin, C.G., & Jonsson, L.S. (2022). Patterns of disclosure and perceived societal responses after child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, Oct 18;134:10594. Doi: 10.1916//j.chiabu.2022.105914.

Andersson, H., Aspeqvist, E., Dahlström, Ö., Svedin, C.G., Jonsson, L., Landberg, Å., & Zetterqvist, M. (2022). Emotional Dysregulation and Trauma Symptoms Mediate the Relationship between Childhood Abuse and Nonsuicidal Self-Injury in Adolescents. *Frontiers in Psychiatry*, July 28;13:897081. Doi: 10.3389/fpsy.2022.897081

Svedin, C.G., Jonsson, L., & Landberg, Å. *Mer utsatt än andra – om våld och övergrepp mot barn med funktionsnedsättningar*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset (in press).

Övergripande – från flera av studierna (Ett bokkapitel och 2 artiklar i internationella tidskrifter)

Jonsson, L.S., & Svedin, C.G. (2021). *Uppväxt med porr – Unga som tittar och hur de påverkas*. I N, Rung, (red), Stora porrboken. Stockholm: Rebel Books

Donovan, M., Jonsson, L., Bladh, M., Priebe, G., Fredlund, C., & Svedin, C.G. (2021). Adolescents' use of pornography: Trends over a ten-year period in Sweden. *Archives of Sexual Behavior*, Nov 8. doi:1007/s10508-021-02084-8

Svedin CG., Donovan, M., Bladh, M., Priebe, G., Fredlund, C., Jonsson, L. (2022). *European Journal of Child and Adolescent Psychiatry*. 2022 May 7. Online. doi.org/10.1007/s00787-022-01992-x

Publikationerna från våld mot barn undersökningarna (2000 – 2017) presenteras i omvänd kronologisk ordning.

Vetenskapliga artiklar och doktorsavhandlingar

Jernbro, C., Tindberg, Y. & Janson, S. (2021). High risk of severe child abuse and polyvictimisation in families with parental substance misuse – results from a Swedish school-based survey. *Child Abuse Review*. *Accepted for publication*.

Bengtsson, D., Landberg, Å., & Jernbro, C. (2021). Increased risk of child maltreatment and mental health problems among adolescents with restrictions regarding choice of future partner: Results from a Swedish school-based survey. *Scandinavian Journal of Public Health*, 14034948211053138.

Jernbro, C., Bonander, C., Beckman, L. (2020). The association between disability and unintentional injuries among adolescents in a general education setting: evidence from a Swedish population-based school survey. *Disability and health journal* 13(1), 100841.

Koivula, T., Ellonen, N., Janson, S., Jernbro, C., Huhtala, H., & Paavilainen, E. (2018). Psychological and physical violence towards children with disabilities in Finland and Sweden. *Journal of child health care*, 1367493518757379.

Ellonen, N., Peltonen, K., Pösö, T., & Janson, S. (2017). A multifaceted risk analysis of fathers' self-reported physical violence toward their children. *Aggressive behavior*, 43(4), 317-328.

Ellonen, N., Lucas, S., Tindberg, Y., & Janson, S. (2017). Parents' Self-Reported Use of Corporal Punishment and Other Humiliating Upbringing Practices in Finland and Sweden—A Comparative Study. *Child abuse review*, 26(4), 289-304.

Jernbro, C., Otterman, G., Tindberg, Y., Lucas, S., Janson, S. (2017). Disclosure of child physical abuse and perceived adult support among Swedish adolescents. *Child Abuse Review*. DOI: 10.1002/car.2443.

Bonander, C., Beckman, L., Jernbro, C., Janson, S. (2016). Injury risks in schoolchildren with attention-deficit/hyperactivity or autism spectrum disorder: Results from two school-based health surveys of 6 to 17-year-old children in Sweden. *Journal of Safety Research*, 48.

Lucas, S., Jernbro, C., Tindberg, Y., Janson, S. (2015). Bully, bullied and abused. Associations between violence at home and bullying in childhood. *Scandinavian Journal of Public Health* 44(1).

Jernbro, C., Tindberg, Y., Lucas, S., Janson, S. (2015). Quality of life among Swedish school children who experienced multitype child maltreatment. *Acta Paediatrica*, 104(3).

Jernbro, C. (2015). *Barnmisshandel ur barns och ungas perspektiv. Omfattning, hälsa, avslöjande och stöd*. (Doctoral dissertation, Karlstads universitet).

Ellonen, N., Jernbro, C., Tindberg, Y., Lucas, S., Janson, S. (2014). Current parental attitudes towards upbringing practices in Finland and Sweden thirty years after the ban on corporal punishment. *Child Abuse Review*. DOI: 10.1002/car.2356.

Svensson, B. (2013). *Barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö: Utmaningar i ett förebyggande perspektiv* (Doctoral dissertation, Karlstads universitet).

Janson, S., Jernbro, C. (2013). Barnmisshandel – den aktuella situationen i världen och Sverige. *Barnläkaren*, 2013(5).

Jernbro, C., Svensson, B., Tindberg, Y., Janson, S. (2012). Multiple psychosomatic symptoms can indicate child physical abuse—results from a study of Swedish schoolchildren. *Acta Paediatrica*, 101(3).

Gilbert, R., Fluke, J., O'Donnell, M., Gonzalez-Izquierdo, A., Brownell, M., Gulliver, P., Sidebotham, P. (2012). Child maltreatment: variation in trends and policies in six developed countries. *The Lancet*, 379(9817), 758-772.

Svensson, B., Bornehag, C. G., & Janson, S. (2011). Chronic conditions in children increase the risk for physical abuse—but vary with socio-economic circumstances. *Acta Paediatrica*, 100(3), 407-412.

Jernbro, C., Eriksson, U. B., Janson, S. (2010). Young adults' personal views on child abuse. *Nordic Journal of Social Research*, 1(0).

Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The lancet*, 373(9657), 68-81.

Durrant, J. E., & Janson, S. (2005). Law reform, corporal punishment and child abuse: The case of Sweden. *International Review of Victimology*, 12(2), 139-158.

Rapporter och bokkapitel (presenterat i kronologisk ordning)

Jernbro, C. (2021). Förekomst och konsekvenser av hedersrelaterat våld och förtryck. I Vad har högre utbildning med hedersrelaterat våld och förtrycka att göra (red. Karlsson-Tuula, M.). Karlstads universitet.

Jernbro, C., Landberg, Å. (2020). *Multiutsatta barn – Om barn som utsatts för flera typer av barnmisshandel*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Jernbro, C., Landberg, Å. (2018). *Det är mitt liv! – om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Jernbro, C., Svensson, M., Landberg, Å., Janson, S. (2018). *Den bästa och svåraste uppgiften i Världen – Barnuppfostran och konflikthantering bland föräldrar i Sverige 2017*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Landberg, Å., Jernbro, C., Janson, S. (2017). *Våld löser inget*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Jernbro, C., Janson, S. (2017). *Våld mot barn 2016 – en nationell kartläggning*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Svensson, B., Jernbro, C., Almqvist, A., Janson, S. (2015). *Barnmisshandel och omsorgssvikt*. I Jernbro, C., Bornehag, C.G., Janson, S. (red) Barns liv och hälsa i Värmland 2014. Karlstads universitet.

Janson, S., Jernbro, C., Långberg, B. (2011). *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: En nationell kartläggning*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Janson, S., Långberg, B., & Svensson, B. (2010). Sweden: A 30-year ban on physical punishment of children. In *Global pathways to abolishing physical punishment* (pp. 257-271). Routledge.

Janson, S., Långberg, B., & Svensson, B. (2007). *Våld mot barn 2006–2007: en nationell kartläggning*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Socialdepartementet. (2001). *Barn och misshandel. En rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet*. SOU 2001:18. Socialdepartementet. (2001). *Barnmisshandel. Att förebygga och åtgärda*. SOU 2001:72.

Särskilt yttrande från Carl-Göran Svedin, professor i barn- och ungdomspsykiatri, Marie Cederschiöld Högskola och Cecilia Sjölander, generalsekreterare, Stiftelsen Allmänna Barnhuset

Särskilt yttrande Barnahus

Av direktiven till utredningen En uppväxt fri från våld framgår att den ska lämna förslag på hur barnahusverksamheten kan utvecklas, exempelvis vad gäller att ge likvärdig tillgång till stöd till barn under hela brottmålsprocessen och genom nationell samordning. Vi ser vissa positiva delar i de förslag som lämnats om Barnhus men ser dem som otillräckliga.

En korrekt analys av bristerna

I de bakgrundstexter angående Barnahus från utredningen som vi tagit del av finns följande rubriker:

- Alla våldsutsatta barn i Sverige har inte tillgång till ett Barnahus
- Våldsutsatta barn får inte ett likvärdigt bemötande på Barnahus
- Målgruppen för samverkan upprätthålls inte på alla Barnahus
- De gemensamma nationella riktlinjerna och kriterierna för Barnahus efterlevs inte
- Det finns en osäkerhet kring sekretess mellan de samverkande parterna
- Hälso- och sjukvårdens närvaro i barnhus behöver utvecklas
- Tillgången till stöd och behandling i Barnahus behöver utvecklas
- Det finns en felaktig uppfattning om rättsväsendets företrädare
- Det finns brister avseende uppföljning av Barnahus
- Barnhusen saknar nationell samordning

Vi ser att dessa rubriker på många sätt korrekt återger de brister som behöver åtgärdas, men inte att de till fullo återspeglas i förslagen. Det är enbart den sista rubriken som åtgärdas fullt ut genom förslaget att Brottsförmyndigheten ska få i uppgift att utöver att samordna även följa upp Barnhusens verksamhet.

Det innebär att vi inte ser att utredningen till fullo levt upp till sina direktiv och att det på flera områden krävs kompletterande utredningar.

Förslag om ny lagstiftning

Vi anser att det behöver fastställas att barn som misstänks vara utsatta för brott ska ha tillgång till ett Barnahus. Barnhusen betraktas internationellt idag som "best practice" helt enligt Barn-

konventionen artikel 3. De föreslagna författningsändringar kring samverkan som föreslås är ett bra förtydligande, men det är otillräckligt. Barnhusen i Sverige har i nära dialog med oss lyft vikten av att Sverige tar fram en Barnahuslag som tydligt slår fast alla barn som misstänks vara utsatta för våldsbrott har samma rättigheter oavsett var de bor.

Vi ser inte att utredningen framför tillräckligt tydliga argument för bedömningen att inte lagstifta om att alla barn som misstänks vara utsatta för våldsbrott ska ha tillgång till ett Barnahus. Ett argument som berörs är att en reglering som innebär att vissa personer alltid ska ges tillgång till vård och behandling, inklusive bedömning, i en viss situation skulle innebära ett avsteg från hälso- och sjukvårdens prioriteringsordning. Vi ser inte att det behöver vara fallet. Däremot behöver trösklarna för att få tillgång till bedömning av hälso- och sjukvården sänkas så att de barn som är i behov av behandling kan upptäckas och erbjudas vård (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019a). Syftet är inte att barn som utsatts för våld ska ha ett allmänt företräde till vård utan att organisationen och utbudet av vård ska anpassas så att de inte diskrimineras. Det kräver särskilt avsatta medel och en organisation som bygger på tätare samverkan med socialtjänst och rättsväsende. Som arbetet nu är organiserat blir våldsutsatta barn med mycket stora behandlingsbehov utan den rehabilitering och sociala återanpassning som de har rätt till.

Ett annat möjligt argument mot en lagstiftning om att alla barn ska ha tillgång till Barnahus är att det kan vara svårt att bygga upp Barnahus i glesbefolkade delar av landet. Det kommer alltid finnas behov av lokala anpassningar av Barnahusen, till exempel i glesbygd. Men ett glest befolkat upptagningsområde omöjliggör på intet sätt att Barnahusverksamhet bedrivs. Snarare förstärks behovet av specialiserad kunskap. Däremot kan fler lokaler eller mobila enheter behövas.

Vår bedömning är att framväxten av Barnahus i Sverige har försvarats och att verksamheten ibland har utarmats genom att ett nationellt krav på Barnahus inte har införts så som det gjorts i till exempel Danmark och Norge (Johansson m.fl., 2017).

Genom att inget lagstadgat nationellt krav på Barnahus föreslås i utredningen bedömer vi att den likvärdighet som eftersträvas inte kommer att tillgodoses. Vi föreslår därför att en statlig utredning tillsätts för att ta fram en ny lagstiftning för Sveriges Barnahus.

Vidareutveckling av Barnahusens riktlinjer

Vi instämmer med utredningen att Barnahusens riktlinjer behöver utvecklas. Däremot ser vi inte de samverkande myndigheterna som lämpliga aktörer för att ta fram nya riktlinjer. Risken är stor att det innebär att riktlinjerna blir en kompromiss mellan olika myndigheters intressen och att de i alltför stor

grad styrs av befintlig organisation. De riktlinjer som nu finns togs fram av de samverkande myndigheterna (Rikspolisstyrelsen, 2009) och är vaga och svåra att följa upp. Vår bild är inte att de ansvariga myndigheterna har varit drivande i utvecklingen av Barnahus i Sverige, det är politiker, ideella organisationer och forskare som har bidragit till att Barnahuset startat upp och utvecklats.

Nya riktlinjer bör i stället tas fram av en statlig utredning ledd av en utredare som har en helhetssyn på hur våldsutsatta barns rättigheter kan stärkas och hämtar in synpunkter från såväl berörda myndigheter som fristående organisationer och brukare. Riktlinjerna behöver vara konkreta och möjliga att operationalisera och att följa upp. Några områden behöver särskilt beaktas i de nya riktlinjerna.

- **Både en svensk och en internationell utblick**

Utarbetandet av nya riktlinjer behöver ta till vara det utvecklingsarbete som tidigare gjorts i Sverige (Landberg & Svedin, 2013) samt ta internationella erfarenheter i beaktande. Det gäller till exempel de riktlinjer som finns för verksamheter i andra nordiska länder samt de europeiska riktlinjer som tagits fram inom ramen för Promise-projektet (Lind Haldorsson, 2017).

- **Utvidgad målgrupp**

Vi anser att målgruppen för Barnahus behöver utvidgas så att den innefattar alla barn som misstänks vara utsatta för våldsbrott. Samma krav har framförts i utvärderingar av Barnahus (Kaldal m.fl., 2010; Landberg & Svedin, 2013; Barnafriid, 2019). Skälet är att vissa våldsutsatta barn faller utanför Barnahusens målgrupper, exempelvis offer för sexuella övergrepp som inte anmälts till socialtjänsten, barn som bevittnat våld, brott över internet och barn utsatta för hedersrelaterat våld (Barnafriid, 2019). Ytterligare en grupp är barn som utsatts för sexuell exploatering. Barn inom dessa målgrupper har många gånger lika stora eller större behov av stöd och behandling än andra våldsutsatta barn (Svedin, Landberg & Jonsson, 2021; Jernbro & Landberg, 2018).

Vår erfarenhet är att skälet till att grupper av barn hålls utanför Barnahusens verksamhet främst går att härröra från polisens eller socialtjänstens organisation. När vissa grupper utesluts från Barnahusens verksamhet innebär det att de förhörs i polisens ordinarie lokaler och att samverkan mellan myndigheter måste ske utanför ordinarie rutiner. Det är orimligt att anta att barnvänliga lokaler för förhör och parallella rutiner för samverkan ska byggas upp utanför Barnahuset.

- **Bättre tillgång till stöd och behandling**

Riktlinjerna till landets Barnahus behöver ha ett tydligare fokus på stöd och behandling. Resurser för stöd och behandling behöver vara likvärdiga över landet. Tillgång till stöd och behandling behöver finnas för barn som misstänks vara utsatta för brott och även innefatta stöd till föräldrar, syskon och andra närstående. Riktlinjerna behöver ta till vara det förslag som modell som lämnats av Stiftelsen Allmänna Barnhuset och beskrivits ovan (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019a; Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019b).

- **Mer fokus på långsiktigt stöd**

Enligt den senaste utvärderingen av Barnahus (Barnafrid, 2019) har fokus i Barnhusens verksamhet legat på samverkan i tiden kring den första polisanmälan, samma omsorg behöver finnas vad gäller tiden efter det inledande barnföret. Arbetet i Barnahus kan delas upp i tre faser: **Förberedelsefas.** Fokus på koordinering, riskbedömning och kartläggning av vilka behov det enskilda barnet har inför förhöret.

Förhörfas. Omhändertagande av barn och medföljande när de kommer till Barnahuset och förhör med medhörning.

Uppföljningsfas. Ansvara för en sammanhängande insatskedja för barnet. Viktiga faktorer är barnets behov, vilka insatser som barnet redan har och vad barnet kan erbjudas lokalt (Stefansen m.fl., 2012).

- **Tillräckliga resurser**

Kriterierna bör även omfatta krav på resurser i relation till antal barn i upptagningsområdet.

Vi föreslår därför att en statlig utredning med uppdrag att ta fram kriterier för landets Barnahus tillsätts.

Avsaknad av förslag vad gäller sekretess, dokumentation och möjlighet till uppföljning

Otydligheter vad gäller sekretess, möjlighet till dokumentation och därmed till uppföljning berörs inte av de förslag som läggs trots att detta är problemområden som återkommande har lyfts i de utvärderingar av Barnahus som genomförts. De brister som finns på dessa områden innebär svårigheter vad gäller andra prioriterade områden i utredningen, främst information till barn och uppföljning av verksamheten (Kaldal, m.fl., 2017; Landberg, Eriksson & Kaldal, 2020). Genom att sekretessen försvårar en samlad överblick av vad ett barn får tillgång till via Barnahus är det svårt att följa det enskilda barnets väg genom Barnahus och ge information om helheten. Samma brist försvårar också myndigheternas uppföljning av hur det gått för såväl enskilda barn som grupper av barn. Det innebär att styrningen av Barnahusens verksamhet till viss del sker i blindo, det saknas det faktaunderlag krävs för att utveckla verksamheten till det bättre.

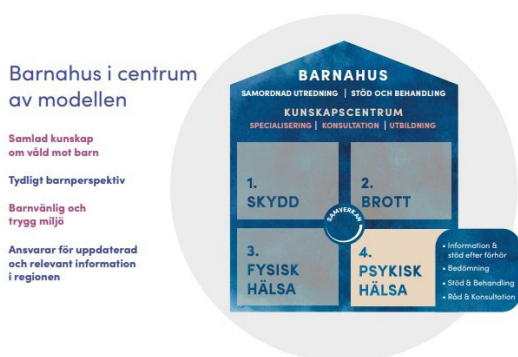
Vi föreslår att en ny statlig utredning tillsätts som ser över sekretess och möjlighet till gemensam dokumentation i Barnahus.

Barnahus som en resurs för att utveckla stöd och behandling för våldsutsatta barn – modellen Det fjärde rummet

De nationella kartläggningar som Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomfört på uppdrag av regeringen visar att få barn får tillgång till professionellt stöd och att en mycket stor andel av de som får det dessutom är missnöjda med det stöd de får (Jernbro & Jansson, 2017; Svedin et al., 2021; Landberg, Svedin & Jonsson, 2022). Forskning visar dessutom att en mycket liten andel av de barn som utreds inom socialtjänsten med anledning av våld får insatser (Quarles van Ufford m.fl., 2022).

Vi anser inte att utredningen till fullo tagit fasta på den potential som Barnahus har för att förbättra tillgången till stöd och behandling för barn som utsatts för vålds- eller sexualbrott. Utredningen har också valt att inte beskriva resultatet av det regeringsuppdrag som Stiftelsen Allmänna Barnhuset haft på området, vilket gör att vi kompletterar med en sådan. I korthet bygger modellen på en region med kunskap om våld mot barn, med ett Barnahus där barn utreds vid misstanke om våld eller övergrepp samt erbjuds information, stöd och behandling. Den innefattar också en koncentration och en samordning av resurser för behandling av barn i Barnahuset och en möjlighet för barn, anhöriga och viktiga vuxna att komma tillbaka för stöd och behandling när behov uppstår (Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2019a; Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2019b).

En vanlig beskrivning av Barnahus är att de består av fyra rum (Landberg & Svedin, 2013). Rummen innehåller skydd, brottsutredning, fysisk hälsa och psykisk hälsa. I Sverige har olika myndigheter huvudansvar för olika rum. Men samverkan innebär att man hjälps åt, och gränsdragningarna är inte alltid tydliga. "Tak" på huset består av kunskap (se figur).

FIGUR. Barnahus som centrum i en modell för att förbättra tillgången till stöd och behandling för våldsutsatta barn (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019b, sid 13)

År 2019 lämnade Stiftelsen Allmänna Barnhuset på uppdrag av regeringen ett förslag på en modell i syfte att öka tillgång till stöd och behandling för våldsutsatta barn (Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019a; Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019b). Modellen bygger på att Barnahuset är ett lokalt centrum för stöd och behandling till våldsutsatta barn och erbjuder information & stöd efter förhör, bedömning, stöd och behandling samt råd och konsultation till personer som möter våldsutsatta barn. Insatser behöver inte nödvändigtvis ges på Barnahuset, men Barnahuset har uppdaterad information om utbudet i regionen och kan förmedla kontakt. Motiveringen till att Barnahuset har placerats i centrum av modellen är att Barnahuset har visat sig fungera bättre än tidigare arbetssätt i de nationella utvärderingar som genomförts och är en plats där samtliga barn som misstänks vara utsatta för brott kan fångas upp direkt i samband med utredning.

Modellen arbetades fram inom ramen för ett regeringsuppdrag 2016 till 2019 där fem regioner i landet under ledning av Stiftelsen Allmänna Barnhuset provade vägar för fatt förbättra tillgången till stöd och behandling för våldsutsatt barn. I uppstarten av projektet var alla kommuner och landsting i Sverige inbjudna att medverka, men endast områden med Barnahuset lämnade in en ansökan att delta. Vår tolkning är att den myndighetssamverkan som finns i Barnahuset är en förutsättning för att kunna utveckla en välfungerande organisation för att erbjuda stöd och behandling till barn som utsatts för våld. Under projekttiden hade Barnahuset en central roll för att samla och sprida kunskap och att driva utvecklingen framåt i samtliga fem projektområden. Barn och föräldrar som intervjuades lyfte betydelsen av den positiva miljö de mött i Barnahuset. Både barn och föräldrar beskrev också att den fysiska miljön och bemötandet på Barnahuset var viktig för att de skulle kunna känna sig trygga. Komponenter som samordning, barnperspektiv, kompetens och specialkunskaper om våld mot barn lyftes fram som viktigt och avgörande för familjerna.

I den kartläggning som ingick i projektet var det tydligt att de områden som hade mer behandlingsresurser på Barnahuset och specialiserade resurser knutna till Barnahuset fungerade betydligt bättre än övriga områden när det gäller att erbjuda barn och familjer stöd och behandling vid misstanke om brott. Dessa verksamheter fungerade också som en resurs för professionella i området som fann en trygghet i att kunna konsultera och i att remittera till kunniga och erfarna behandlare. I områden utan behandlingsresurser på Barnahuset och utan specialiserade resurser ägnades mycket av personalens tid till att leta efter behandlingsresurser och att remittera till varandra. Trots det hamnade barn och deras familjer ofta mellan stolarna och maktkamper kunde uppstå mellan olika verksamheter då ingen av dem tyckte att behandling av ett barn var deras ansvar. Ingen hade överblick över hur utbudet av stöd och behandling såg ut i området. De som hade ett mer utbyggt fjärde rum i sitt Barnahuset hade ett försprång som de andra inte kom i kapp.

För att täcka behov av stöd och behandling behöver resurser koncentreras till Barnahuset. Det optimala är att resurserna finns på plats men det innebär inte att alla resurser för våldsutsatta barn behöver

finnas där, hänsyn behöver tas till avstånd, restider och till att fungerande verksamheter finns på annat håll i upptagningsområdet. Däremot behöver samtliga resurser i Barnhusets upptagningsområde vara kända och samordnas av Barnhusets fjärde rum. En viktig del i samordningen är att ha en aktuell bild av vilka resurser som finns i området, såväl inom offentlig som privat och ideell sektor.

När misstanke om vålds- eller sexualbrott mot barn uppstår innebär det oftast att många olika myndigheter startar utredningar och insatser parallellt. Barnhusmodellen är ett sätt att kompensera för att effekterna av brott mot barn är splittrat på flera myndigheter. De senaste decenniernas satsning på myndighetssamverkan vid utredning av brott mot barn har gett resultat, men fokus har allt för ofta legat på samverkan mellan socialtjänst, polis och åklagare vid anmälan och i samband med det första barnförhöret hos polisen. Det är hög tid att samma omsorg ägnas våldsutsatta barns chans till återhämtning och till god psykisk hälsa efter att våldet avslöjats.

Vi föreslår att modellen Det fjärde rummet och slutsatserna från projektet tas till vara i utarbetandet av nya kriterier för landets Barnahus.

Referenser

- Jernbro, C., & Jansson, S. (2017). *Våld mot barn 2016*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jernbro, C., & Landberg, Å. (2018). *Det är mitt liv*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E., & Kaldal, A. (2017). Power Dynamics in Barnahus Collaboration. I Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E., & Kaldal, A. (red). (2017). *Collaborating against Child Abuse. Exploring the Nordic Barnahus model*. (s 1-31) Palgrave Macmillian.
- Kaldal, A., Diesen, C., Beije, J., & Diesen, E.F. (2010). *Barnahusutredningen 2010*. Juridiska institutionen vid Stockholms universitet. Jure Förlag.
- Kaldal, A., Landberg, Å., Eriksson, M., & Svedin, C.G. (2017). Children's right to information in Barnahus. I Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E. & Kaldal, A. (red). (2017). *Collaborating against Child Abuse. Exploring the Nordic Barnahus model*. (p 207-226) Palgrave Macmillian.
- Landberg, Å., & Svedin, C.G. (2013). *Inuti ett Barnahus. En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter. Rädda Barnen*.
- Landberg, Å., Eriksson, M., & Kaldal, A. (2020). *Delaktighet genom kunskap, kontroll och gemenskap. Barnets väg genom Barnahus*. Studentlitteratur.
- Landberg, Å., Svedin, C.G., & Jonson, L. (2022). Patterns of disclosure and perceived societal responses after child sexual abuse. *Child Abuse and Neglect*. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2022.105914>
- Lind Halvardson, O. (2017). *Barnahus Quality Standards Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence*. Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle.
- Quarles van Ufford, S., Heimer, M., Schön U.K., & Linell, H. The Swedish social services' police reporting and children's access to protection and support in child abuse cases: A quantitative content analysis. *Child Abuse & Neglect*, 2022 Nov; 133:105828. doi: 10.1016/j.chiabu.2022.105828
- Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahus*.
- Socialstyrelsen (2008). *Barnahus – försöksverksamhet med samverkan under ett tak vid misstanke om brott mot barn*.
- Stefansson, K., Gundersen, T. & Bakketeig, E. (2012). *Barnhusevalueringen 2012. Delrapport 2. En undersökelse blant barn og pårørende, jurister og politifolk, samt ledere og ansatte*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring NOVA Rapport 9/2012 .
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2019a). *Stöd och behandling för barn som utsatts för våld eller sexuella övergrepp - Projekt rapport och förslag till en modell*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset. (2019b). *Det fjärde rummet En modell för stöd och behandling för barn som utsatts för våld och övergrepp*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Svedin, C.G., Landberg, Å., & Jonsson, L. (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Referenser

Offentligt tryck

Propositioner och skrivelser m.m.

Lagrådsremiss (2022-06-16). Kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

Prop. 1966/96 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändrad lydelse av 6 kap. 6 § och 15 kap. 14 § föräldrabalken m.m.*

Prop. 1978/79:67 *om förbud mot aga.*

Prop. 1981/82:97 *Om hälso- och sjukvårdslag.*

Prop. 1989/90:107 *Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.*

Prop. 1993/94:150 *Förslag till slutlig reglering av statsbudgeten för budgetåret 1994/95, m.m.*

Prop. 1996/97:60 *Prioriteringar inom hälso- och sjukvården.*

Prop. 1996/97:124 *Ändring i socialtjänstlagen.*

Prop. 1997/98:1 *Budgetpropositionen för 1998.*

Prop. 1997/98:182 *Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

Prop. 1998/99:133 *Särskild företrädare för barn.*

Prop. 2000/01:79 *Stöd till brottsoffer.*

Prop. 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*

Prop. 2006/07:129 *Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården mm.*

Prop. 2007/08:95 *Ett starkare skydd mot diskriminering.*

Prop. 2008/09:1 *Budgetpropositionen för 2009.*

Prop. 2008/09:126 *Statens stöd till idrotten.*

- Prop. 2009/10:55 *En politik för det civila samhället.*
- Prop. 2009/10:67 *Stärkt ställning för patienten – vårdgaranti, fast vårdkontakt och förnyad medicinsk bedömning.*
- Prop. 2009/10:131 *Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar.*
- Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.*
- Prop. 2009/10:232 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.*
- Prop. 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga.*
- Prop. 2012/13:111 *En skärpt sexualbrottslagstiftning.*
- Prop. 2013/14:106 *Patientlag.*
- Prop. 2013/14:191 *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande.*
- Prop. 2013/14:198 *Bristande tillgänglighet som en form av diskriminering.*
- Prop. 2013/14:208 *Stärkt skydd mot tvångsåktenskap och barnnäktenskap samt tillträde till Europarådets konvention om våld mot kvinnor.*
- Prop. 2015/16:1 *Budgetpropositionen för 2016.*
- Prop. 2016/17:180 *En modern och rättssäker förvaltning – ny förvaltningslag.*
- Prop. 2016/17:188 *Nationellt mål och inriktning för funktionshinderspolitiken.*
- Prop. 2017/18:86 *Mer ändamålsenliga bestämmelser om rättsliga biträden.*
- Prop. 2017/18:169 *Stärkt rättssäkerhet vid genomförande av särskilda befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem.*
- Prop. 2017/18:186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.*
- Prop. 2017/18:215 *Utredningar för att förebygga vissa skador och dödsfall.*
- Prop. 2017/18:249 *God och jämlik hälsa – en utvecklad folkhälsopolitik.*
- Prop. 2019/20:84 *Förbättringar för barn inom den psykiatriska tvångsvården.*
- Prop. 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet.*

- Prop. 2019/20:188 *Sveriges genomförande av Agenda 2030.*
- Prop. 2020/21:60 *Forskning, frihet, framtid – kunskap och innovation för Sverige.*
- Prop. 2020/21:132 *En förnyad strategi för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar 2021–2025.*
- Prop. 2020/21:170 *Barn som bevittnar brott.*
- Prop. 2021/22:1 *Budgetpropositionen för 2022.*
- Prop. 2021/2022:162 *Elevehälsa och stärkt utbildning för elever med intellektuell funktionsnedsättning.*
- Prop. 2022/23:1 *Budgetpropositionen för 2023.*
- Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2014). *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.*
- Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2020). *Faktapromemoria 2020/21:FPM98, EU:s strategi för barnets rättigheter.*
- Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2021). *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter.*
- Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2021-10-15). *Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport till FN:s Kommitté för barnets rättigheter.*
- Regeringskansliet, Arbetsmarknadsdepartementet (2021). *Åtgärds paket för att intensifiera arbetet mot mäns våld mot kvinnor.*
- Regeringskansliet, Kulturdepartementet (2016). *Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott.*
- Regeringskansliet, Kulturdepartementet (2018). *Regeringens långsiktiga strategi för att minska och motverka segregation.*
- Regeringskansliet, Socialdepartementet (2018). *En nationell strategi för ett stärkt föräldraskapsstöd.*
- Regeringskansliet, Socialdepartementet (2018). *Uppdrag angående utvärdering av barnabus.*
- Regeringskansliet, Socialdepartementet (2021). *Strategi för Sveriges samarbete med Världshälsoorganisationen (WHO) 2021 – 2025.*

- Regeringskansliet (2016). *Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott.*
- Regeringskansliet Faktapromemoria 2021/22:FPM99. *Förordning för att bekämpa sexuella övergrepp mot barn.*
- Regeringskansliet och Rädda Barnen (2009). *Aldrig våld – 30 år av svensk lagstiftning mot aga.*
- Regeringskansliet (2022). *Utkast till lagrådsremiss. Ett fönster av möjligheter – stärkta möjligheter för barn och vuxna i skyddat boende.*
- Regeringskansliet (2022). *Åtgärdsprogram mot afrofobi.*
- Regeringskansliet (2022). *Åtgärdsprogram mot antisemitism.*
- Regeringskansliet (2022). *Åtgärdsprogram mot antiziganism.*
- Regeringskansliet (2022). *Åtgärdsprogram mot islamofobi.*
- Regeringskansliet (2022). *Åtgärdsprogram mot rasism mot samer.*
- Skr. 2013/14:91 *Åtgärder för att stärka barnets rättigheter och uppväxtvillkor i Sverige.*
- Skr. 2015/16:86 *En samlad strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken 2016–2020.*
- Skr. 2015/16:192 *Handlingsplan 2016–2018 till skydd för barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp.*
- Skr. 2016/17:10 *Makt, mål och myndighet – en feministisk politik för en jämställd framtid.*
- Skr. 2016/17:29 *Regeringens strategi för det nationella arbetet med mänskliga rättigheter.*
- Skr. 2016/17:126 *Tillsammans mot brott – ett nationellt brottsförebyggande program.*
- Skr. 2020/21:63 *Redovisning av åtgärder i enlighet med målsättningarna i det nationella brottsförebyggande programmet Tillsammans mot brott.*
- Skr. 2020/21:105 *Ungdomspolitisk skrivelse.*
- Skr. 2021/22:267 *Fördjupad uppföljning av arbetet med att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.*

Statens offentliga utredningar (SOU)

- SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet.*
- SOU 1998:31 *Insatser mot psykiska problem hos barn och ungdomar.*
- SOU 2000:42 *Barnmisshandel – Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder.*
- SOU 2001:72 *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda.*
- SOU 2002:118 *Utveckling och förbättring av den ekonomiska statistiken.*
- SOU 2009:68 *Lag om stöd och skydd för barn och unga (LBU).*
- SOU 2014:49 *Våld i nära relationer – en folkhälsofråga.*
- SOU 2015:55 *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck.*
- SOU 2015:71 *Barn och ungas rätt vid tvångsvård.*
- SOU 2016:19 *Barnkonventionen blir svensk lag.*
- SOU 2017:6 *Se barnet!*
- SOU 2017:96 *Utvidgat hinder mot erkännande av utländska barnäktenskap.*
- SOU 2017:112 *Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende.*
- SOU 2018:32 *Ju förr desto bättre – vägar till en förebyggande socialtjänst.*
- SOU 2018:37 *Att bryta ett våldsamt beteende – återfallsförebyggande insatser för män som utsätter närstående för våld.*
- SOU 2019:32 *Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord.*
- SOU 2020:47 *Hållbar socialtjänst, En ny socialtjänstlag.*
- SOU 2020:63 *Barnkonventionen och svensk rätt.*
- SOU 2021:34 *Börja med barnen! En sammanhållen god och nära vård för barn och unga.*
- SOU 2021:49 *Kommuner mot brott.*
- SOU 2021:78 *Börja med barnen! Följa upp hälsa och dela information för en god och nära vård.*
- SOU 2021:85 *Vägar till ett tryggare samhälle.*

- SOU 2022:1 *Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott.*
- SOU 2022:40 *God tvångsvård – trygghet, säkerhet och rättssäkerhet i psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård.*
- SOU 2022:53 *Statens ansvar för skolan – ett besluts- och kunskapsunderlag.*

Departementsserien

- Ds 2011:37 *Hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med rättigheterna i barnkonventionen – en kartläggning.*
- Ds 2013:30 *Skyndsambetskrav och tidsfrister i ärenden med unga misstänkta och unga målsägande.*
- Ds 2019:7 *Arbetsmarknadsdepartementets promemoria Ny modell för statsbidrag till vissa ideella organisationer inom brottsofferområdet.*
- Ds 2019:23 *Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter.*
- Ds 2021:13 *Nationell plan för trygghet och studiero.*

Kommittédirektiv

- Dir. 2017:39 *Översyn av socialtjänstlagen.*
- Dir. 2018/20 *Kartläggning av hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med barnkonventionen.*
- Dir. 2019:93 *En sammanhållen god och nära vård för barn och unga.*
- Dir. 2020:17 *En nationell samordnare för Agenda 2030.*
- Dir. 2021:29 *Nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.*
- Dir. 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård.*
- Dir. 2022:35 *Barns möjligheter att klaga och utkräva sina rättigheter enligt barnkonventionen.*
- Dir. 2022:96 *En utvecklad öppen fritidsverksamhet för ungdomar.*
- Dir. 2022:100 *Skydd stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av barnpornografi.*
- Dir. 2022:115 *Exitprogram för personer som är utsatta för prostitution.*

Riksdagsskrivelser och betänkanden från riksdagens utskott

Justitiekommitténs betänkande 2017/18:JuU1.

Justitiekommittén betänkande 2019/20:JuU29.

Riksdagsskrivelse 2002/03:81.

Riksdagsskrivelse 2008/09:127.

Riksdagsskrivelse 2015/16:102.

Riksdagsskrivelse 2017/18:86.

Riksdagsskrivelse 2017/18:92.

Riksdagsskrivelse 2017/18:389.

Riksdagsskrivelse 2017/18:406.

Riksdagsskrivelse 2019/20:233.

Socialkommitténs betänkande 2002/03:SoU1.

Socialkommitténs betänkande 2008/09:SoU1.

Socialkommitténs betänkande 2015/16:SoU1.

Socialkommitténs betänkande 2017/18:SoU5.

Socialkommitténs betänkande 2017/18:SoU25.

Socialkommitténs betänkande 2017/18:SoU26.

Socialkommitténs betänkande 2020/21:SoU25.

Regeringsbeslut

A2019/01274/MRB (2019-06-27), *Uppdrag att samordna och utveckla länsstyrelsernas tillämpning av barnets rättigheter samt stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuner och landsting.*

A2019/01278/JÄM m.fl. (2019-06-27), *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende anslag 3:1.*

A2020/00981 (2021-04-22), *Uppdrag att genomföra en undersökning av förekomsten av våld mot barn i Sverige.*

A2020/01666/MRB (2020-07-30), *Uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtq-personers levnadsvillkor.*

- A2020/01669 (2020-07-30), *Uppdrag till Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor att kartlägga och sammanställa kunskap om unga hbtq-personers utsatthet för s.k. omvändelseterapi.*
- A2020/02710 m.fl. (2020-12-22), *Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Barnombudsmannen.*
- A2021/00839 (2022-06-02), *Nationellt våldsförebyggande program på området mäns våld mot kvinnor.*
- A2021/01029 (2021-04-29), *Uppdrag att förebygga och bekämpa könsstymning av flickor och kvinnor.*
- A2021/01300 (2021-06-03), *Uppdrag att ta fram och sprida kunskapsunderlag med fokus på hedersrelaterat våld och förtryck och på våldsförebyggande arbete.*
- A2021/01714 (2021-09-09), *Uppdrag om förstärkt och utvecklad tillsyn av socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck.*
- A2021/01745 (2021-09-16), *Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende anslag 5:2 Barnets rättigheter.*
- A2021/02052 (2021-10-28), *Uppdrag att inventera relevanta aktörers kunskap om våldsutsatthet bland personer med funktionsnedsättning och föreslå åtgärder.*
- A2021/02053 (2021-10-28), *Uppdrag att främja utvecklingen av våldsförebyggande arbete genom stöd till föräldrar inriktat på familjer i en hederskontext.*
- A2021/02397 (2021-12-22), *Bilaga till protokoll 2021-12-22 nr I:7. Åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2021–2023.*
- A2022/00842 (2022-06-02), *Uppdrag om ökad upptäckt av våld m.m. 2022–2024.*
- A2022/01003 (2022-06-30), *Uppdrag att följa upp och analysera den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott.*
- A2022/01028 (2022-07-07). *Uppdrag till Socialstyrelsen och Statens beredning för medicinsk och social utvärdering av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.*

- Fi2016/01355/SFÖ (delvis) (2016-04-07), *Uppdrag till statliga myndigheter att bidra med underlag för Sveriges genomförande av Agenda 2030.*
- Fi2018/02412/SFÖ m.fl. (2018-06-15), *Handlingsplan för Sveriges genomförande av Agenda 2030 och uppdrag att följa upp genomförandet av agendan.*
- Fi2018/03219/SFÖ m.fl. (2018-12-18), *Regleringsbrev för budgetåret 2019 avseende länsstyrelserna.*
- Fi2019/04079/SFÖ m.fl. (2019-12-19), *Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende länsstyrelserna.*
- Fi2020/00609 m.fl. (2020-12-22), *Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende länsstyrelserna.*
- Fi2020/02647 m.fl. (2021-12-22), *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende länsstyrelserna.*
- Ju2005/1181/KRIM (2005-02-03). *Uppdrag att medverka till etablering av flera försöksverksamheter med samverkan under gemensamt tak vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för allvarliga brott.*
- Ju2018/01290/KRIM (2018-02-22), *Uppdrag till Brottsoffermyndigheten att genomföra informations- och utbildningsinsatser med anledning av en ny sexualbrottslagstiftning.*
- Ju2019/04178/LP (delvis) m.fl. (2019-12-19), *Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende Brottsoffermyndigheten.*
- Ju2021/00957 m.fl. (2021-12-22), *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Polismyndigheten.*
- Ju2022/00518 (2022-02-10), *Uppdrag till centrum för idrottsforskning att följa upp statens stöd till idrotten.*
- S2011/11337/FST (2016-01-28), *Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge nationellt och regionalt kompetensstöd för att kvalitetsutveckla arbetet mot våld i nära relationer och stöd till våldsutsatta kvinnor m.m.*
- S2012/275/FST (2015-06-17), *Uppdrag att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn.*
- S2016/07874/FST (delvis) (2016-12-20), *Uppdrag att stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i kommuners och landstings verksamheter.*

- S2016/07875/FST (delvis) (2016-12-20), *Uppdrag att stödja arbetet med att säkerställa tillämpningen av barnets rättigheter i statliga myndigheters verksamhet.*
- S2017/07420/JÄM (delvis) (2017-12-19), *Regionalt uppdrag att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.*
- S2018/00905/JÄM (2018-02-08), Bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1, *Handlingsplan mot prostitution och människohandel.*
- S2018/02371/FS (delvis) (2018-04-12). *Uppdrag avseende kompetensutveckling i psykiatrisk traumavård för anställda i barn- och ungdomspsykiatri.*
- S2018/03696/JÄM (delvis) (2018-06-14), *Uppdrag att planera för utökad samverkan i frågor om förbättrad upptäckt av våld i nära relationer m.m.*
- S2018/03931/JÄM (2018-06-28), bilaga till regeringsbeslut 2018-06-28 nr II:15, *Handlingsplan mot könsstämpling av flickor och kvinnor.*
- S2018/03926/JÄM (delvis) (2018-06-28), *Uppdrag angående effektiva arbetssätt och metoder för informationsspridning gällande könsstämpling av flickor och kvinnor.*
- S2018/04675/FST (delvis) (2018-08-30), *Uppdrag att stödja genomförandet av den nationella strategin för ett stärkt föräldraskapsstöd.*
- S2018/04690 och S2022/01941 (delvis) (2022-03-31), *Uppdrag att stödja den regionala implementeringen av den nationella folkhälsopolitiken.*
- S2019/00643/FST m.fl. (2019-09-19), *Uppdrag om utvecklingsarbete avseende viss verksamhet vid Statens institutionsstyrelse.*
- S2019/01522/FS (delvis) (2019-03-28), *Uppdrag rörande den barn- och ungdomspsykiatriska heldygnsvården inklusive den psykiatriska tvångsvården.*
- S2019/02213 och S2021/06595 (2021-09-23), *Strategi för systematisk uppföljning av funktionshinderspolitiken under 2021–2023.*
- S2019/03298/FS (delvis) (2019-08-01), *Uppdrag att utarbeta en nationell strategi för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter.*
- S2020/01591/SOF (2020-03-12). *Uppdrag att fördela utvecklingsmedel och ge kompetensstöd för arbete mot våld i nära relationer m.m.*

- S2020/03862/FS (delvis) (2020-04-30), *Uppdrag att digitalisera ett program för kompetensutveckling inom psykiatrisk traumavård för anställda i barn- och ungdomspsykiatri m.fl.*
- S2020/06171/FS (delvis) m.fl. (2020-07-30), *Uppdrag att inkomma med underlag inför en kommande nationell strategi inom området psykisk hälsa och suicidprevention.*
- S2020/08835 (2020-11-26), *Uppdrag om förstärkt tillsyn av socialtjänstens handläggning av ärenden som rör barn och unga.*
- S2020/09554 (delvis) (2020-12-17), *Uppdrag att ta fram en handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd.*
- S2020/09779 (2020-12-22), *Insatser inom området psykisk hälsa och suicidprevention 2021–2022. Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Regioner.*
- S2021/01354 (delvis) (2021-02-11), *Uppdrag att genomföra en kartläggning av ungdomars upplevda psykiska hälsa och ohälsa.*
- S2021/03343 (delvis) (2021-07-01), *Ändring av uppdraget att stödja genomförandet av den förnyade strategin för politiken avseende alkohol, narkotika, dopning, tobak och nikotin samt spel om pengar 2021–2025 (ANDTS-strategin).*
- S2021/03345 (2021-04-08), *Uppdrag om förstärkt tillsyn och analys av Statens institutionsstyrelsens särskilda ungdomshem där flickor vårdas.*
- S2021/06171 (delvis) (2021-09-02), *Uppdrag att genomföra en förstudie avseende ett nationellt hälsovårdsprogram för barn och unga.*
- S2021/08111 (delvis) (2021-12-22), *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.*
- S2022/01823 (2022-03-24) ändringsbeslut, *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd.*
- S2022/01942 (delvis) (2022-03-31), *Uppdrag att stödja länsstyrelserna i deras implementering av den nationella folkhälsopolitiken.*
- S2022/03076 (delvis) (2022-06-22), *Uppdrag att genomföra kartläggning och analys av familjecentraler och andra liknande verksamheter.*

- S2022/03183 (delvis) (2022-06-30), *Uppdrag att följa upp och analysera kunskapslyftet för barnets rättigheter.*
- U2020/00734/S (2020-02-27), *Uppdrag till skolmyndigheterna om kvalitet och likvärdighet.*
- U2017/01236/GV (2017-03-16), *Uppdrag att genomföra ett utvecklingsarbete för tidiga och samordnade insatser för barn och unga.*
- U2020/00363/S (2020-02-06), *Ändring av uppdraget att genomföra ett utvecklingsarbete för tidiga och samordnade insatser för barn och unga samt förlängd tid för uppdraget.*
- U2021/04256 m.fl. (2021-12-16), *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Uppsala universitet.*
- U2022/01389 (2022-03-22), *Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens skolverk.*

Beslut från Justitieombudsmannen

- JO 1993/94 s. 458.
- JO ämbetsberättelse 2005/06 s. 100, dnr 1092–2004.
- JO 2006/07 s. 270.
- JO (2021), *Pressmeddelande (2021-06-30). Trygghet och säkerhet på Statens institutionsstyrelses (SiS) särskilda ungdomshem.*

Myndighetspublikationer m.m.

- Barnombudsmannen (2012). *Signaler. Våld i nära relationer. Barn och ungdomar berättar.*
- Barnombudsmannen (2012). *Tid för rättvisa En enkätstudie av åklagarkamrarnas handläggning av ärenden där barn misstänks vara utsatta för vålds- eller sexualbrott i nära relationer.*
- Barnombudsmannen (2018). *Utanförskap, våld och kärlek till orten. Barns röster om att växa upp i utsatta kommuner och förorter.*
- Barnombudsmannen (2019). *Vem bryr sig – När samhället blir förälder. Barns röster om att växa upp i den sociala barnvården.*

- Barnombudsmannen (2021). *Landrapport 2021. Sveriges arbete för att minska våld mot barn.*
- Barnombudsmannen (2021). *Om barns och ungas utsatthet för rasism.*
- Barnombudsmannen (2022). *FN:s konvention om barnets rättigheter Tilläggsrapport – Sverige.*
- Boverket (2019). *Brottsförebyggande och trygghetskapande perspektiv och åtgärder i samhällsbyggnadsprocessen.*
- Boverket (2020). *Barnkonventionen i fysisk planering och stadsutveckling – kartläggning och analys.*
- Brottsförebyggande rådet (2007). *Våld mot personer med funktionsnedsättning.*
- Brottsförebyggande rådet (2014). *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning.*
- Brottsförebyggande rådet. (2017). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015. Introduktion till Brottutvecklingen i Sverige.*
Brottsförebyggande rådet.
- Brottsförebyggande rådet (2018). *Brott i nära relationer bland unga. Kortanalys 6/2018.*
- Brottsförebyggande rådet (2018). *Utvecklingen i socialt utsatta områden i urban miljö 2006–2017. En rapport om utsatthet, otrygghet och förtroende utifrån Nationella trygghetsundersökningen.*
- Brottsförebyggande rådet (2018). *Självrapporterad utsatthet för hatbrott. Analys från Nationella trygghetsundersökningen 2006–2017.*
- Brottsförebyggande rådet (2020). *Skolundersökningen om brott 2019. Om utsatthet och delaktighet i brott.*
- Brottsförebyggande rådet (2020). *Nationella trygghetsundersökningen 2020. Om utsatthet, otrygghet och förtroende.*
- Brottsförebyggande rådet (2021). *Kartläggning och lägesbild i lokalt brottsförebyggande arbete.*
- Brottsförebyggande rådet (2021). *Kriminalstatistik 2020. Konstaterade fall av dödligt våld. En granskning av anmält dödligt våld 2020.*
- Brottsförebyggande rådet (2021). *Nationella trygghetsundersökningen 2021. Om utsatthet, otrygghet och förtroende.*
- Brottsförebyggande rådet (2021). *Våld i ungas parrelationer.*

- Brottsförebyggande rådet (2022). *Agera mot brott och otrygghet med koppling till parallella samhällsstrukturer. Metodstöd till lokala aktörer.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Det brottsförebyggande arbetet i Sverige – Nuläge och utvecklingsbehov 2022.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Förberedande åtgärder avseende införandet av ett lagstadgat ansvar för kommunerna för brottsförebyggande arbete. Slutredovisning.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Kriminalstatistik 2021. Konstaterade fall av dödligt våld. en granskning av anmält dödligt våld 2021.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Kriminalstatistik 2021. Anmälda brott. Slutlig statistik.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Metodstöd för kartläggning av tre våldstyper – våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Nationell trygghetsundersökningen 2022. Om utsatthet, otrygghet och förtroende.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Skolundersökningen om brott 2021. Om utsatthet och delaktighet i brott.*
- Brottsförebyggande rådet m.fl. (2022). *Tillsammans med näringslivet mot brott och otrygghet.*
- Brottsförebyggande rådet (2022). *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling. En uppföljning av lagens tillämpning.*
- Brottsoffermyndigheten. *Nationella riktlinjer för vittnesstödsverksamheten.*
- Brottsoffermyndigheten (2022). *Årsredovisning 2021.*
- Diskrimineringsombudsmannen (2021). *Skilnader som kan utgöra risk för diskriminering? En kvalitativ studie om faktorer som påverkar socialsekreterares bedömningar och beslut inom den sociala barn- och ungdomsvården.* Underlagsrapport författad av Katarina Grim och Birgitta Persdotter vid Karlstads universitet.
- Domstolsverket, *Domstolsstatistik 2021.*
- Folkhälsomyndigheten (2016). *Barn i familjer med missbruk, psykisk ohälsa eller våld. Resultat och erfarenheter från ett utvecklingsarbete.*

- Folkhälsomyndigheten (2018). *Sexualitet och hälsa bland unga och unga vuxna inom statlig institutionsvård. En studie om kunskap, attityder och beteende bland unga och unga vuxna 16–29 år.*
- Folkhälsomyndigheten (2017). *Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Sverige 2017 – Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017.*
- Folkhälsomyndigheten (2019). *Skolbarns hälsovanor i Sverige 2017/18. Grundrapport.*
- Folkhälsomyndigheten (2020). *Betydelsen av alkohol och narkotika för våld i nära relationer. En kartläggande litteraturöversikt.*
- Folkhälsomyndigheten (2020). *Jämlikhetsperspektiv på lokalt och hälsofrämjande och förebyggande arbete. En jämförelse av kommunernas arbete mot alkohol-, narkotika, dopnings- och tobaksrelaterad ohälsa.*
- Folkhälsomyndigheten (2020). *Nationell strategi för sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR). En god, jämlik sexuell och reproduktiv hälsa i hela befolkningen.*
- Folkhälsomyndigheten (2020). *På väg mot en god och jämlik hälsa. Stödstruktur för det statliga folkhälsoarbetet.*
- Folkhälsomyndigheten (2021). *Underlag inför nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention. Lägesbeskrivning och plan för fortsatt arbete, delredovisning 2021.*
- Folkhälsomyndigheten (2022). *Psykisk hälsa och suicidprevention. Regioner och kommuners arbete med hjälp av statliga stimulansmedel.*
- Folkhälsomyndigheten (2022). *Utvecklingsbehov inom psykisk hälsa och suicidprevention. Sammanställning av analyser från myndigheter och organisationer och föreningar.*
- Folkhälsomyndigheten (2022). *Remissyttrande över Socialstyrelsens rapport Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård, deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården.*
- Forte (2016). *Kunskapsöversikt om behandling mot sexuella övergrepp mot barn. Svensk sammanfattning.*
- Institutet för mänskliga rättigheter (2022). *Kompletterande information till FN:s kommitté för barnets rättigheter.*

- Inspektionen för vård och omsorg (2019). *Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp, En regional tillsyn av våld i nära relationer vid 13 kommuner och 7 barnkliniker i Mellansverige.*
- Inspektionen för vård och omsorg (2020). *Sociala barn- och ungdomsvården. Slutredovisning av uppdrag att genomföra analyser av tillsynens resultat inom den sociala barn- och ungdomsvården S2019/01922/FST.*
- Inspektionen för vård och omsorg (2020). *Vad har IVO sett 2019? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2019.*
- Inspektionen för vård och omsorg (2021). *De tar inte hand om hela mig. Samordning av insatser för barn med psykisk ohälsa behöver förbättras.*
- Inspektionen för vård och omsorg (2021). *Mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck åren 2022–2023. Delrapportering av regeringsuppdrag.*
- Inspektionen för vård och omsorg (2021). *Tillsyn av tillgänglighet i hälso- och sjukvården. Slutredovisning av regeringsuppdrag att beskriva risker med bristande tillgänglighet och lämna förslag på hur tillsynen kan utvecklas.*
- Inspektionen för vård och omsorg (2021). *Vad har IVO sett 2020? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2020.*
- Inspektionen för vård och omsorg (2022). *Vad har IVO sett 2021? Iakttagelser och slutsatser om vårdens och omsorgens brister för verksamhetsåret 2021.*
- Jonsson L. och Svedin C.G. (2017). *Barn utsatta för sexuella övergrepp på nätet.* Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum).
- Jämställdhetsmyndigheten (2019). *Inget att vänta på. Handbok för våldsförebyggande arbete.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2019). *Våldsförebyggande arbete med barn och unga, Slutredovisning av regeringsuppdrag om våldsförebyggande arbete (S2017/07218/RS).*
- Jämställdhetsmyndigheten (2020). *Arbete pågår – En barnrättslig analys.*

- Jämställdhetsmyndigheten m.fl. (2020). *Stödmaterial om killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Bra behöver bli bättre. Om Sverige och Istanbulkonventionen.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Prostitution och människohandel. Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Samordning av våldsförebyggande insatser. Slutredovisning av uppdrag om utveckling av samordning avseende våldsförebyggande insatser.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2021). *Utbildning för ökad kunskap. Slutredovisning av uppdrag om utbildning till lärosäten om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer, 2019–2020.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Att förebygga sexuell exploatering. En omfattande kartläggande litteraturöversikt gällande metoder och arbetssätt för att förebygga sexuell exploatering av barn, sexuella övergrepp mot barn, prostitution samt människohandel för sexuella ändamål.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Bortförda barn och unga. Delredovisning av uppdraget att kartlägga och sprida kunskap om erfarenheter av hedersförtryck samt annat våld och förtryck kopplat till utlandsvistelse.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Brister i kunskap, stöd och insatser. Redovisning av uppdraget stärkt arbete mot prostitution och människohandel samt hedersrelaterat våld och förtryck.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Uppgifter om våld är inget undantag. Redovisning av kartläggning av uppgifter om våld eller andra övergrepp i mål och vårdnad, boende och umgänge.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Våldsförebyggande satsningar ger resultat. Uppföljning av det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra 2017–2021.*
- Jämställdhetsmyndigheten (2022). *Våld i nära relationer ska upptäckas och stoppas. Utvärdering av pilotverksamhet för upptäckt av våld i nära relation vid några samordningsförbund.*
- Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) (2019). *Slutrapport Utvärdering av Barnahus.*

- Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) (2022). *Barnafrids verksamhetsberättelse 2021*.
- Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) (2022). *Slutrapport av uppdrag om att stärka Barnabusens kompetens om hedersrelaterat våld och förtryck*.
- Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum) (2022). *Angelägna utvecklingsområden 2022*.
- Nilsson D. och Tingberg B. (2020). *Kunskapsöversikt om försummelse*. Linköpings universitet (Barnafrid – nationellt kunskapscentrum).
- Länsstyrelsen i Stockholms län (2017). *Våldsprevention. Vänta inte tills skadan redan är skedd! En start för kommunens våldspreventiva arbete*.
- Länsstyrelserna (2018). *Förstudie inför uppdraget att utveckla resurscentra*.
- Länsstyrelsen i Östergötlands län (2020). *Hedersrelaterat våld och förtryck. Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta*.
- Länsstyrelsen i Östergötlands län (2022). *Myndighetsgemensam vägledning vid hedersrelaterad brottslighet. Att agera och ge stöd och skydd när barn och vuxna riskerar att bli eller har blivit bortförda till utlandet i syfte att utsättas för hedersrelaterad brottslighet*.
- Länsstyrelsen i Östergötlands län (2022). *Årsrapport. Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck – verksamheten 2021*.
- Myndigheten för delaktighet (2017). *Föräldraskap och funktionsnedsättning. Självupplevda hinder för delaktighet*.
- Myndigheten för delaktighet (2017). *Mäns våld mot kvinnor med funktionsnedsättning. Utvecklingsområden till den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor*.
- Myndigheten för delaktighet (2021). *Uppföljning av kommuner 2020. Resultat och tabeller*.
- Myndigheten för delaktighet (2021). *Uppföljning av regioner 2020. Resultat och tabeller*.
- Myndigheten för delaktighet (2022). *Årsredovisning 2021*.

- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2018).
*Riskbedömning i utredningar om vårdnad, boende och umgänge.
Ett stöd för familjerättens handläggning.*
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2020).
*Kunskapsmaterial till yrkesverksamma. Att arbeta med
barnkonventionen i föräldraskapsstödjande insatser.*
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2022).
Handlingsplan för brottsförebyggande föräldraskapsstöd.
- Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (2022).
*Vägledning, familjerådgivning. MFoF:s vägledande material för
arbetet med familjerådgivning i Sveriges kommuner.*
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *Fokus 15.
Ungas sexuella och reproduktiva rättigheter. En tematisk kartläggning.*
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2019). *Olika
verkligheter. Unga hbtq-personer om sina levnadsvillkor.*
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2021).
Goda levnadsvillkor för många, men inte för alla. Ung idag 2021.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2021).
*Trygga och inkluderande miljöer. Unga hbtq-personer om sina
erfarenheter av skolan och fritiden.*
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2022).
*”Jag är inte ensam, det finns andra som jag”. Unga hbtqi-personers
levnadsvillkor.*
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2022).
*Informationsinsatser rörande hedersrelaterat våld och förtryck,
hälsa och jämställdhet. Delredovisning av regeringsuppdrag
Ku2020/02624 (delvis).*
- Ungdomsstyrelsen, numera MUCF (2009). *Gift mot sin vilja.*
- Vårdanalys (2016). *Förebygga för att överbrygga? Jämlikhet i hälso-
och sjukvårdens förebyggande arbete mot ohälsosamma
levnadsvanor.*
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2018). *Lika läge för
alla? Om omotiverade skillnader inom den sociala barn- och
ungdomsvården.*

- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2019). *Med örat mot marken. Förslag på nationell uppföljning av hälso- och sjukvården. Del 1: Angreppssätt och utgångspunkter.*
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2020). *Se till den som liten är. En utvärdering av det nationella kunskapscentrumet Barnafrid.*
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2020). *Strukturer för stöd. Utvärdering av det nationella uppdraget att motverka hedersrelaterat våld och förtryck.*
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2021). *En lag som kräver omtag. Uppföljning av patientlagens genomslag med fördjupning om valfrihet.*
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2022). *I rätt riktning? Användningen av riktade statsbidrag inom vård och omsorg.*
- Myndigheten för vård- och omsorgsanalys (2021). *Långt borta men ändå nära. Kartläggning av primärvården i landsbygden.*
- Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck (2015). *Våga se: En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade.*
- Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck (2020). *Nationell kartläggning. Bortförda personer i en hederskontext samt barn som uppges vara gifta – under 2019.*
- Länsstyrelsen i Östergötlands län (2022). *Årsrapport 2021, Regionala, kommun- och myndighetsgemensamma resurscentra mot hedersrelaterat våld och förtryck.*
- Länsstyrelsen i Östergötlands län (2022). *Årsrapport. Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck – verksamheten 2021.*
- Nationellt centrum för kvinnofrid (2008). *Nationellt handlingsprogram för hälso- och sjukvårdens omhändertagande av offer för sexuella övergrepp.*
- Nationellt centrum för kvinnofrid (2010). *Att fråga om våldsutsatthet som en del av anamnesen.*
- Nationellt centrum för kvinnofrid (2014). *Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa.*

- Axberg U. m.fl. (2020). *Barn till föräldrar som har kontakt med vuxenpsykiatri – hur har de det? Rapport från en nationell studie*. Nationellt kompetenscentrum anhöriga.
- Nordens välfärdscenter (2016). *När samhället inte ser, hör eller förstår. Könsrelaterat våld och funktionshinder*.
- Polismyndigheten m.fl. (2019). *Myndighetsgemensam lägesbild om organiserad brottslighet 2019*.
- Polismyndigheten (2022). Kursplan och kursbeskrivning för *Brott mot barn och ungdomar steg 1–3*.
- Polismyndigheten (2022). Kursplan och kursbeskrivning för *Utredning-fördjupad-barn*.
- Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen och Åklagarmyndigheten (2008). *Barnabus – försöksverksamhet med samverkan under gemensamt tak vid misstanke om brott mot barn*.
- Rikspolisstyrelsen (2009). *Delredovisning av regeringsuppdrag avseende gemensamma nationella riktlinjer kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnabus*.
- Riksrevisionen (2015). *Resiliensforskningen. Patientsäkerhet – har staten gett tillräckliga förutsättningar för en hög patientsäkerhet?*, (RiR 2015:12).
- Riksrevisionen (2019). *Vanans makt – regeringens styrning av länsstyrelserna*, (RiR 2019:2).
- Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare*, (RiR 2021:25).
- Skolinspektionen (2015). *Elevhälsa. Elevers behov av skolans insatser*.
- Skolinspektionen (2021). *Tio år av elevers röster. Skolenkäten 2010–2020*.
- Skolinspektionen (2021). *Yttrande över departementsskrivelsen Nationell plan för trygghet och studiero*, (Ds. 2021:13), dnr 2021:3451.
- Skolinspektionen (2022). *Fakta om skolenkäten 2022*.
- Skolinspektionen (2022). *Skolinspektionens årsrapport 2021. Påfrestningar riktar ljuset mot huvudmannens ansvarstagande*.
- Skolinspektionen (2022-06-09). *Fakta om Skolenkäten 2022*. Dnr 2021:6173.

- Socialstyrelsen (2006). *Kostnader för våld mot kvinnor. En samhällsekonomisk analys.*
- Socialstyrelsen (2010). *Barn som utsätts för fysiska övergrepp.*
- Socialstyrelsen (2010). *Vägledning för barnhälsovården.*
- Socialstyrelsen (2012). *Brottsoffer och deras närstående. Socialtjänstens ansvar för att ge stöd och hjälp.*
- Socialstyrelsen (2012). *Om implementering.*
- Socialstyrelsen (2012). *Om standardiserade bedömningsmetoder.*
- Socialstyrelsen (2013). *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer.*
- Socialstyrelsen. (2013). *Twångs- och skyddsåtgärder inom vård och omsorg för vuxna. Socialstyrelsens meddelandeblad nr 12/201.*
- Socialstyrelsen (2014). *Att vilja se, vilja veta och att våga fråga. Vägledning för att öka förutsättningarna att upptäcka våldsutsatthet.*
- Socialstyrelsen (2015). *Att förebygga och minska utmanande beteende i LSS-verksamhet, Ett kunskapsstöd med rekommendationer för chefer, verksamhetsansvariga och personal.*
- Socialstyrelsen (2015). *Flickor och kvinnor som kan ha varit utsatta för könsstympning. En uppskattning av antalet.*
- Socialstyrelsen (2015). *Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen.*
- Socialstyrelsen (2016). *Dödsfallsutredningar 2014–2015. Barn och vuxna som avlidit med anledning av brott.*
- Socialstyrelsen (2016). *Kvinnlig könsstympning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete.*
- Socialstyrelsen (2016). *Våld. Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer.*
- Socialstyrelsen och Skolverket (2016) *Vägledning för elevhälsan.*
- Socialstyrelsen (2018). *Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården.*
- Socialstyrelsen (2018). *Dödsfallsutredningar 2016–2017.*
- Socialstyrelsen (2018). *Frågor om våld. En kartläggning av hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården frågar om våldsutsatthet och våldsutövande samt användning av bedömningsmetoder.*

- Socialstyrelsen (2018). *Grundbok i BBIC. Barns behov i centrum.*
- Socialstyrelsen (2018). *Vägledning för att uppskatta kostnaden av insatser efter våld.*
- Socialstyrelsen (2019). *Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa, Nationell kartläggning 2018.*
- Socialstyrelsen (2019). *Att göra anmälningar som gäller barn sökbara. Rättsliga förutsättningar för personuppgiftsbehandling.*
- Socialstyrelsen (2019). *Barn som kommer till Sverige och uppges vara gifta – vägledning för socialtjänsten.*
- Socialstyrelsen (2019). *Ett liv utan våld och förtryck, Slutredovisning av uppdraget att genomföra en nationell kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck.*
- Socialstyrelsen (2019). *Omsorg, gränssättning och våldsförebyggande arbete. Kunskapsstöd för personal på HVB för barn och unga.*
- Socialstyrelsen (2019). *Tillgänglighet i hälso- och sjukvården.*
- Socialstyrelsen (2020). *Anvisningar för kommun att rekvidrera statsbidrag för 2020 för pilotverksamhet i barnhälsovården.*
- Socialstyrelsen (2020). *Att arbeta evidensbaserat. Ett stöd för praktiskt arbete.*
- Socialstyrelsen (2020). *Bedöma risk och behov för barn och unga som begår brott eller har annat normbrytande beteende, Kunskapsstöd för socialtjänsten.*
- Socialstyrelsen (2020). *Behandlingsmetoder för personer som utövar våld i nära relationer.*
- Socialstyrelsen (2020). *Evidensbaserad praktik i socialtjänsten 2019. Den femte undersökningen om kommunala enhetschefers syn på evidensbaserad praktik.*
- Socialstyrelsen (2020). *Handbok för utveckling av indikatorer. För god vård och omsorg.*
- Socialstyrelsen (2020). *Kartläggning av skyddade boenden i Sverige.*
- Socialstyrelsen (2020). *Barn som söker hälso- och sjukvård, meddelandeblad nr 8/2020.*
- Socialstyrelsen (2020). *Barns medverkan i Socialstyrelsens arbete Ett stödmaterial för att inhämta barns kunskaper och erfarenheter.*
- Socialstyrelsen (2020). *Munhälsa och tandvård för placerade barn.*

- Socialstyrelsen (2020). *Stöd till barn och unga med funktionsnedsättning. Handbok för handläggning och utförande av LSS-insatser.*
- Socialstyrelsen (2020). *Öppna jämförelser 2020. Sex frågor om vården. Övergripande indikatorbaserad uppföljning av hälso- och sjukvårdens resultat.*
- Socialstyrelsen (2020). *Öppna jämförelser 2020 – Social barn- och ungdomsvård.*
- Socialstyrelsen (2021). *Att lyssna på barn i familjehem. En nationell brukarundersökning om familjehemsplacerade barns upplevelser av vården.*
- Socialstyrelsen (2021). *Bedömning av hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i nära relationer. Stöd till socialtjänst och hälso- och sjukvård.*
- Socialstyrelsen (2021). *Det statistiska registrets framställning och kvalitet. Registret över heldygnsinnsatser till barn och unga. Artikelnummer: 2021-12-7710.*
- Socialstyrelsen (2021). *Effekter av covid-19 på anmälningar gällande barn till socialtjänsten. Dnr 5.7–21428/2020.*
- Socialstyrelsen (2021). *Framställan avseende ändring av förordningen (1981:1370) om skyldighet för socialnämnderna att lämna statistiska uppgifter och förordningen (2001:100) om den officiella statistiken.*
- Socialstyrelsen (2021). *Handläggning och dokumentation. Handbok för socialtjänsten.*
- Socialstyrelsen (2021). *Indikatorer för nationell uppföljning. Av den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.*
- Socialstyrelsen (2021). *Individ- och familjeomsorg. Lägesrapport 2021.*
- Socialstyrelsen (2021). *Insatser för att motverka fortsatt normbrytande beteende och återfall i brott. Kunskapsstöd med rekommendationer för socialtjänstens arbete med barn 6–17 år.*
- Socialstyrelsen (2021). *Inventering av vård för kvinnor och flickor som har varit utsatta för könsstympning. Delrapport 1.*
- Socialstyrelsen (2021). *Inventering av vård för flickor och kvinnor som har varit utsatta för könsstympning. Slutrapport – november 2021.*
- Socialstyrelsen (2021). *Kartläggning av första linjens verksamhet för barn och unga med psykisk ohälsa.*

- Socialstyrelsen (2021). *Konsekvensutredning – förslag till nya föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.*
- Socialstyrelsen (2021). *Kvalitetsdeklaration. Statistik om dödsorsaker 2020.*
- Socialstyrelsen (2021). *Uppföljning av primärvård och omställningen till en mer nära vård. Deluppdrag I – Nationell insamling av registeruppgifter från primärvården.*
- Socialstyrelsen (2021). *Öppna insatser utan samtycke. Rapport till regeringen uppdrag S2019/0472/FST.*
- Socialstyrelsen (2021). *Öppna jämförelser 2021 – Våld i nära relationer.*
- Socialstyrelsen (2022). *Anmäla oro för barn. Stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare.*
- Socialstyrelsen (2022). *Anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa 2021. Uppföljning och analys av utvecklingen.*
- Socialstyrelsen (2022). *Användarhandledning och talarstöd för presentations- och reflektionsmaterial om våld mot barn med funktionsnedsättning.*
- Socialstyrelsen (2022). *Ett nationellt kompetenscentrum för frågor om intellektuell funktionsnedsättning och autism. Socialstyrelsens bedömningar och förslag.*
- Socialstyrelsen (2022). *Förstudie – Nationellt hälsoprogram för barn och unga.*
- Socialstyrelsen (2022). *Kartläggning av datamängder av nationellt intresse på hälsodataområdet – slutrapport.*
- Socialstyrelsen (2022). *Konsekvensanalys avseende förslag till nya föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer.*
- Socialstyrelsen (2022). *Nationella riktlinjer för vård och stöd vid adhd och autism. Prioriteringsstöd till beslutsfattare och chefer 2022.*
- Socialstyrelsen (2022). *Nationell samordning och kunskapsutveckling för återfallsförebyggande arbete med våldsutövare. Förslag på utveckling av verksamhet vid Socialstyrelsen.*
- Socialstyrelsen (2022). *Nya föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer, Meddelandeblad nr. 3/2022.*
- Socialstyrelsen (2022). *Socialstyrelsens pågående våldsuppdrag och projekt.*

- Socialstyrelsen (2022). *Socialstyrelsens utredningar av vissa skador och dödsfall 2018–2021*.
- Socialstyrelsen (2022). *Socialt fältarbete med barn och unga. Kartläggning av uppsökande och förebyggande socialt fältarbete i kommunal regi*.
- Socialstyrelsen (2022). *Årsredovisning 2021*.
- Socialstyrelsen (2022). *Öppna jämförelser 2022 – Social barn- och ungdomsvård*.
- Nationellt kompetenscentrum anhöriga och Socialstyrelsen. *Barn som anhöriga – lagstiftning och organisation i Sverige. (Faktablad)*.
- Socialstyrelsens fördjupade uppföljning av SOSFS 2014:4. Dnr 20944/2020.
- Statens beredning för medicinsk utvärdering (2011). *Medicinska och psykologiska metoder för att förebygga sexuella övergrepp mot barn. En systematisk litteraturöversikt*.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2018). *Organisatoriska modeller för att barn och unga i familjehem och på institution ska få hälso- och sjukvård och tandvård. En systematisk litteraturöversikt och utvärdering av etiska, sociala och juridiska aspekter*.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2018). *Öppenvårdsinsatser för familjer där barn utsätts för våld och försummelse. En systematisk överblick och utvärdering inklusive ekonomiska och etiska aspekter*.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2019). *Screening för våld i nära relationer samt övergrepp mot äldre och sårbara vuxna. SBU kommentar*.
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2021). *Förstudie: Risk- och behovsbedömningsmetoders förmåga att bedöma barns risk för utsatthet för våld och försummelse inom familjen*.

- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2021). *Program för att förebygga psykisk ohälsa hos barn. En systematisk översikt och utvärdering av medicinska, hälsoekonomiska, sociala och etiska aspekter.*
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2022). *Signs of Safety. En modell för utredning och uppföljning av barns trygghet och säkerhet.*
- Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (2022). *Standardiserade bedömningsmetoder i utredningar av barn och unga inom socialtjänsten.*
- Statens folkhälsoinstitut (2012). *Hälsa och välfärd hos barn och unga med funktionsnedsättning.*
- Statens institutionsstyrelse (2020). *Särskilda vård- och resursbehov – En kartläggning av särskilt vård- och resurskrävande ungdomar och klienter som vårdats inom SiS åren 2018 och 2019.*
- Statens institutionsstyrelse (2022). *SiS Årsredovisning 2021.*
- Statens medieråd (2019). *Småungar & medier 2019.*
- Statens medieråd (2019). *Ungar & medier 2019.*
- Berne S. och Frisé A. (2020). *Utsatt på internet. En internationell forskningsöversikt om nätmobbning bland barn och unga.* Statens medieråd.
- Eriksson B., et al (2002). *Skolan – en arena för mobbning. En forskningsöversikt och diskussion kring mobbning i skolan.* Skolverket.
- Flygare E. och Johansson B. (2013). *Långvarig utsatthet drabbar hårt från Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar. Antologi 2013.* Skolverket.
- Skolverket (2011). *Utvärdering av metoder mot mobbning.*
- Skolverket (2019). *Attityder till skolan. Rapport 479.*
- Skolverket (2019). *Hälsa för lärande. Forskning för skolan.*
- Skolverket (2022). *Främja, förebygga, upptäcka och åtgärda. Hur skolan kan arbeta mot diskriminering och kränkande behandling.*
- Skolverket (2022). *Skapa trygghet för lärande. Om skolans arbete mot mobbning, trakasserier och kränkande behandling.*
- Statistiska centralbyrån (2019). *Bortfallsmönster i Undersökningarna av barns levnadsförhållanden 2010–2017.*

- Statistiska centralbyrån (2020). *Genomförandet av Agenda 2030 i Sverige. Statistisk lägesbild 2019.*
- Statistiska centralbyrån (2022). *Insamlingsmetod i Undersökningarna av barns levnadsförhållanden. Experiment och metodval.*
- Statskontoret (2006). *På tvären. Styrning av tvärsektoriella frågor.*
- Statskontoret (2016). *Nationella uppdrag om mäns våld mot kvinnor. En analys av regeringens styrning.*
- Statskontoret (2016). *Utvecklad styrning – om sammanhållning och tillit i förvaltningen.*
- Statskontoret (2016). *Utvärdering av en samlad styrning med kunskap för hälso- och sjukvård och socialtjänst. Delrapport.*
- Statskontoret (2018). *Strategier och handlingsplaner. Ett sätt för regeringen att styra?*
- Statskontoret (2019). *Utveckling av den statliga styrningen av kommuner och landsting – en analys.*
- Statskontoret (2020). *Myndighetsanalys av Statens institutionsstyrelse.*
- Statskontoret (2021). *Myndigheternas arbete för hbtqi-personer lika rättigheter och möjligheter – stöd, samordning och uppföljning.*
- Statskontoret (2021). *Mäns våld mot kvinnor – En analys av myndigheternas arbete med den nationella strategin.*
- Statskontoret (2022). *Regeringens styrning i tvärsektoriella frågor. En studie om erfarenheter och utvecklingsmöjligheter.*
- Statskontoret (2022). *SiS vård av barn och unga enligt LVU – förutsättningar för en trygg och ändamålsenlig vård.*
- Statskontoret (2022). *Utvecklingen av den statliga styrningen av kommuner och regioner 2021.*
- Västra Götalandsregionen m.fl. (2022). *Förstå familjen – Ett verktyg för dig som möter föräldrar med kognitiva svårigheter.*
- Åklagarmyndigheten (2014, uppdaterad 2015). *Verksamhetsplan 2015.*
- Åklagarmyndigheten (2012, uppdaterad 2019). *Brott mot barn – Åklagarens barnhandbok.*

- Åklagarmyndigheten (2016). *Kvalitet i barnförhör – kartläggning av tillgången på barnförhørsledare och organisationen kring barnförhör samt granskning av barnförhör i överprövningsärenden*, Tillsynsrapport 2016:2.
- Åklagarmyndigheten (2019). *Förhör med barn Förhör med vuxna som har osynliga funktionsnedsättningar – Metoder och studiebesök*.
- Åklagarmyndigheten (2022). *Barnförhör m.m. Även något om förhör med vuxna med osynliga funktionsnedsättningar*, Rättslig vägledning 2022:3.
- Åklagarmyndigheten (2022). *Åklagarmyndighetens årsredovisning 2021*.

Internationella dokument m.m.

- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2013). *Barndommen kommer ikke i reprise, Strategi for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014–2017)*. Norge.
- CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 18 (2014), Gemensam allmän rekommendation nr 31 av FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor/allmän kommentar nr 18 av FN:s kommitté för barnets rättigheter*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 14 november 2014
- Commission decision of 30 November 2009 amending Decision 200//116/EC as regards the introduction of additional reserved numbers beginning with ‘116’, 2009/884/EC.
- CRC/C/5, *General guidelines regarding the form and content of initial reports to be submitted by States parties under article 44, paragraph 1 (a), of the Convention*. Committee on the rights of the Child. 30 oktober 1991.
- CRC/GC/2003/3, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 3 (2003) Hiv/aids och barnets rättigheter*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 1 juli 2003.
- CRC/GC/2003/4, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 4 (2003) Ungdomars hälsa och utveckling inom ramen för konventionen om barnets rättigheter*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 1 juli 2003.

- CRC/GC/2003/5, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5* (2003), *Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6)*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 27 november 2003.
- CRC/C/GC/7, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7* (2005), *Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 20 september 2006.
- CRC/C/GC/8, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 8* (2006) *Barnets rätt till skydd mot kroppslig bestraffning och andra grymma eller förnedrande former av bestraffning (bl.a. artikel 19, 28.2 och 37)*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 2 mars 2007.
- CRC/C/GC/9, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 9* (2006), *Rättigheter för barn med funktionsnedsättningar*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 27 februari 2007.
- CRC/C/GC/12, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12* (2009), *Barnets rätt att bli hörd*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 20 juli 2009.
- CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13* (2011), *Barnets rätt till frihet från alla former av våld*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 18 april 2011.
- CRC/C/GC/14, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14* (2013) *om Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 29 maj 2013.
- CRC/C/GC/15, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 15* (2013) *om Barnets rätt till bästa uppnåeliga hälsa (art. 24)*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 17 april 2013.
- CRC/C/GC/20, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 20* (2016) *om genomförandet av barnets rättigheter under ungdomsåren*. Nypublicering av tekniska skäl 20 januari 2017.
- CRC/C/GC/25, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 25* (2021), *Om barnets rättigheter i relation till den digitala miljön*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 2 mars 2021.
- CRC/C/SWE/CO/5 (2015), *Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. 6 mars 2015.

- CRC/C/SWE/QPR/6–7, *List of issues prior to submission of the combined 6th and 7th periodic reports of Sweden: Committee on the Rights of the Child*. 23 July 2020.
- CRPD/C/SWE/CO/1 (2014), *Sammanfattande slutsatser avseende Sveriges första rapport*. FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning.
- CRPD/C/SWE/QPR/2–3 (2018), *Sveriges sammanslagna andra och tredje rapport till FN:s kommitté för konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning*. 2019.
- Europarådet (2010). *Guidelines of the Ministers of the Council of Europe on child friendly justice*.
- Europarådet. *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2016–2021)*.
- Europarådet (2018). *Guidelines to respect, protect and fulfil the rights of the child in the digital environment*.
- Europarådet (2022). *Council of Europe Strategy for the Rights of the Child (2022–2027) “Children’s Rights in Action: from continuous implementation to joint innovation”*.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2015). *Implementing the UN CRPD: an overview of legal reforms in EU member states*.
- Europeiska unionen (2021). *The EU Strategy on the Rights of the Child*.
- Justis- og beredskapsdepartementet. *Frihet fra vold. Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021–2024*. Norge.
- Krug et al (2002). *World report on violence and health*. World Health Organization. Geneva 2002.
- Kunnskapsdepartementet. *Frihet fra negativ sosial kontroll og æresrelatert vold 2021–2024*. Norge.
- Orienteringsskrivelse om lov om ændring af lov om social service (Beskyttelse af børn og unge mod overgreb m.v., skr. Nr 9256 af 06/06/2013. Se även Ankestyrelsens undersøgelse af Evaluering af Overgrebspakken, december 2015. Danmark.
- Prop. 12 S (2016–2017). *Opptrappingsplan mot vold och overgrep (2017–2021)*. Det kongelige barne- og likestillingsdepartement. Norge.

- Proposal for a regulation of the European parliament and of the council laying down rules to prevent and combat child and sexual abuse, COM (2022) 209 final.
- Regeringen Danmark (juni 2022). Handlingsplan mod partnervold og partnerdrab.
- Resolution från Europeiska unionens råd och företrädarna för medlemsstaternas regeringar, församlade i rådet, om ramar för det europeiska samarbetet på ungdomsområdet: Europeiska unionens ungdomsstrategi 2019–2027 (2018/C 456/01).
- Statsrådets publikationer 2021:9. *Den nationella barnstrategin. Kommittébetänkande. Den parlamentariska kommittén för den nationella barnstrategin.* Finland.
- Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2021:3. *En barndom utan våld. Åtgärdsplan för förebyggande av våld mot barn 2020–2025.* Finland.
- Statsrådets publikationer 2021:82. *Planen för genomförandet av den nationella barnstrategin. Statsrådets principbeslut.*
- Social- och hälsovårdsministeriet. *Genomförandeplan för Istanbulkonventionen 2022–2025.* Finland.
- Trygghet, mangfold og åpenhet. Regeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021–2024.* Norge.
- United Nations Secretary-General's Study on Violence against Children (2006). *World report on violence against children.*
- WHA49.25. *Prevention of violence: public health priority*, 25 maj 1996.
- WHA56.24. *Implementing the recommendations of the World report on violence and health*, 28 maj 2003.
- WHO Violence Prevention Unit (2022). *Approach, objectives and activity, 2022–2026.*
- World Health Organization (2002). *World report on violence and health – Summary.* Geneva 2002.
- World Health Organization (2007). *Engaging men and boys in changing gender-based inequity in health: Evidence from programme interventions.*
- World Health Organization (2010). *Violence prevention: The evidence.* Genève 2010.

World Health Organization (2016). *INSPIRE Seven Strategies for Ending Violence Against Children*.

World Health Organization (2020). *Global Status report on preventing violence against children 2020*.

Publikationer från svenska organisationer och stiftelser

Andersson G. (2008). *Utsatt barndom – olika vuxenliv – ett longitudinellt forskningsprojekt om barn i samhällsvård*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

Barnrättsbyrån (2021). ”...och jag kunde inte andas” – En granskning av våld mot barn på de statliga ungdomshemmen.

Barnrättsbyrån (2022). *Avskiljningar, våld och missförhållanden inom SiS ungdomsvård 2021. Trots stora satsningar och positiva budskap från myndigheten – situationen för flickor på SiS fortsatt alarmerande under 2021*.

Blomgren K. (2016) *Att upptäcka våld mot barn. Om rutinfrågor inom elevhälsan, Rädda barnen 2016*.

Bremberg S. (2021). *Bris distansstöd till barn*. Utgivare Bris.

Bris (2016). *Räknas det här som våld? En rapport om våld mot barn utifrån Bris stödjande kontakter*.

Bris m.fl. (2020). *Min tur att berätta. Barns röster om att leva med våld*.

Bris (2021). *Bris årsrapport 2020*.

Bris (2021). *Årsberättelse 2020. Bris 116 111*.

Bris (2022). *Barns rättigheter i skottlinjen – Om gängkriminalitet och barns uppväxtvillkor*.

Bris (2022). *Bris årsredovisning 2021*.

Bris (2022). *Våld – En del av barns vardag. Årsrapport 2021*.

Child10, Intedinhora, Ellencentret (2020). *Ingen hörde ropen på hjälp. Vilken hjälp finns för människor som utsätts i prostitution, människohandel för sexuella ändamål och annan kommersiell sexuell exploatering?*

Child10 m.fl. (2021). *Exploaterad men inte våldsutsatt. En nationell kartläggning av Sveriges Regioners vård för personer som utsatta för kommersiell sexuell exploatering*.

- Child10 m.fl. (2022). *Alla tittade men ingen såg. En granskande rapport om tillgången till skydd, stöd och rättvisa för barn som utsätts för kommersiell sexuell exploatering.*
- ECPAT Sverige (2021). "Allt som inte är ett ja är ett nej". *En rapport om barns utsatthet för sexualbrott i vardagen och vilka strategier de har för att skydda sig.*
- Elfström, H. Landberg, Å. och Olofsson, G. (2017). *Efter barnförhöret – en modell för att ge stöd och information till barn och föräldrar vid misstanke om barnmisshandel.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Flickaplattformen (2021). *Flickaråd Nationell kris, det dödliga våldet.*
- Friends (2020). *Friendsrapporten 2020.*
- Friends (2021). *Friendsrapporten 2021.*
- Friends (2022). *Friendsrapporten 2022. 10 år av barnens röster!*
- Friends (2022). "Inte kul, men det får man tåla!" *Friends idrottsrapport.*
- Friends (2022). *Mobbningens förekomst. Tre barn utsatta i varje klass.*
- Funktionsrätt Sverige m.fl. (2019). *Respekt för rättigheter? Rapport om hur Sverige lever upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2019.*
- Hydén M. (2021). *I skuggan av våldet. Barnen och deras sociala nätverks responser på våld i familjen.* Stiftelsen Allmänna barnhuset.
- Jernbro C. och Jansson S. (2017). *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jernbro C. och Landberg Å. (2018). *Det är mitt liv! Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jernbro C. och Landberg Å. (2020). *Multiutsatta barn, Om barn som utsatts för flera typer av barnmisshandel.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Maskrosbarn (2020). "Jag tyckte jag bodde i helvetet", *Barns berättelser om att bli utsatt för våld av den som står den närmast.*
- Landberg Å., Jernbro C. och Jansson S. (2017). *Våld löser inget! Sammanfattning av en nationell kartläggning om våld mot barn.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

- Nilsson D. och Svedin C.G., (2017). *Kunskapsöversikt om stöd och behandling för barn som utsatts för sexuella övergrepp och fysisk misshandel.*
- Riksförbundet Attention (2020). "Var ska jag hamna?" Röster från placerade barn och unga med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar.
- Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (2008). *Våldsamt lika och olika. En skrift om våld i samkönade parrelationer.*
- Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (2018). *Kunskap och erfarenheter av arbete med våldsutsatta HBTQ-personer. Ett kunskapsstöd från RFSL stödmottagning.*
- Riksrevisionen (2021). *Internetrelaterade sexuella övergrepp mot barn – stora utmaningar för polis och åklagare.* RiR 2021:25.
- Landberg Å., Svedin, C-G. (2013). *Inuti ett barnhus En kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter.* Rädda Barnen och Linköpings universitet.
- Rädda Barnen (2017). *När något har hänt. Handbok för att stötta barn som upplevt svåra händelser.*
- Rädda barnen (2021). *Allt jag inte får göra – Unga om hedersrelaterat våld och förtryck.*
- Rädda Barnen (2021). *Vuxna – Vad gör dom? Barns röster om rasism i skolan.*
- Rädda Barnen (2022). *Mellan stolarna. Barn som har utsatts för våld och inte får hjälp att må bra igen – ett dubbelt svek.*
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2018). *När någon gjort ditt barn illa.*
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2019). *Det fjärde rummet, En modell för stöd och behandling för barn som utsatts för våld och övergrepp.*
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2019). *Stöd och behandling för barn som utsatts för våld och sexuella övergrepp, Projektrapport och förslag till en modell.*
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2020). *En väg ut ur våldet, KIBB – behandling för familjer där fysisk barnmisshandel förekommit.*
- Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2022). *Rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter.*
- Svedin C. G., Jonsson L., Landberg Å. (2016). *Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar.* Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

- Svedin C. G., Landberg Å. och Jonsson L. (2021). *Unga, sex och internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Storasyster (2019). *5211 röster om sexuellt våld, En enkätstudie om sexuella övergrepp, psykiskt mående och stödkontakter*.
- Sveriges advokatsamfund (2020). *Advokatens uppdrag för svaga eller utsatta klienter*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2017). *Barn och ungas röster – Unga med erfarenhet av tidiga insatser*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2020). *Barn som upplever våld. Att stödja barn och bedöma föräldrars omsorgsförmåga*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2020). *Ungdomsmottagningar och ungas sexuella hälsa. Nuläge och framåt*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2020). *Vården vid sexuellt våld. Nuläge och vägar framåt*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2021). *Första linjen 2020. Nulägesbeskrivning av hälso- och sjukvårdens första linje för barn och ungas psykiska hälsa*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2021). *Nuläge och utmaningar i elevhälsan 2021. Elevhälsoundersökning 2021*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2021). *Nära vård för barn och unga. Exempel på inspirerande arbetssätt*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2021). *Psykiatri i siffror. Barn- och ungdomspsykiatri – Kartläggning 2020*.
- Sveriges Kommuner och Regioner (2022). *Första linjen för barns och ungas psykiska hälsa 21/22*.
- Thulin J. (2019) *Putting words to child physical abuse – Possible consequences, the process of disclosure, and effects of treatment. From children's perspectives*. Linköpings universitet.
- Thulin J. (2020). *Prata om våldet – Om våldet konsekvenser, avslöjandeprocessen och effekterna av behandling ur barnets perspektiv*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Ungdomsbarometern (2018). *Perspektiv på dagens unga*.
- Unicef Sverige (2018). *Vem skyddar mig från våld? Barns egna berättelser om våld i hemmet och önskan om upprättelse*.

Litteratur, artiklar m.m.

- Aimée Campeau MA., et al. (2020). *The Child Maltreatment Surveillance Indicator Framework*. Centre for Surveillance and Applied Research, Public Health Agency of Canada, Ottawa, Ontario, Canada.
- Annerbäck E-M., Sahlqvist L. och Wingren, G. (2014). *A cross-sectional study of victimisation of bullying among schoolchildren in Sweden: Background factors and self-reported health complaints*. Scandinavian Journal of Public Health.
- Antonovsky A. (2005). *Hälsans mysterium*. Natur och Kultur.
- Asp P., Ulväng M. och Jareborg N. (2013). *Kriminalrättens grunder*. Iustus.
- Asplund Carlqvist, H. *Barn och föräldrars upplevelse av kontakten med Barnabus i Linköping*. Specialarbete vid Linköpings universitet.
- Axberg U., et al (2020). *Barn till föräldrar som har kontakt med vuxenpsykiatrien – hur har de det? Rapport från en nationell studie*. Nationellt kompetenscentrum anhöriga.
- Backlund Å., Wiklund S. och Östberg F. (2012). *När man misstänker att barn far illa. En studie av hur professionella inom BVC, förskola och skola förhåller sig till anmälningsplikten*. Rädda Barnen i samarbete med Stockholms universitet.
- Borås kommun (2020). *Projektet En kommun fri från våld – Borås. Slutrapport maj 2020*.
- Brolin Låftman S., et al. (2013). *Cyberbullying and subjective health: A largescale study of students in Stockholm, Sweden*. Children and Youth Services Review. 2013;35(1):112-9.
- Baasdorp TE, Bradshaw CP. (2016). *The overlap between cyberbullying and traditional bullying*. J Adolesc Health. 2015;56(5):483–8.
- Borås kommun (2020). *Projektet En kommun fri från våld – Borås. Slutrapport maj 2020*.
- Broberg A., et al (2011). *Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*. Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

- Bronfenbrenner U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Cambridge, Massachusetts, and London, England. Harvard University Press.
- Cederborg A-C. (red.), Hellner Gumpert, C, Larsson Abbad, G (2009). *Att intervjua barn med intellektuella och neuropsykiatriska funktionsbinder*. Studentlitteratur AB.
- Dyb, G., Glad K. A., et al. (2016). *Juridiske, etiske og metodiske problemstillinger ved gjennomføring av omfangsundersøkelser med barn og unge om vold og seksuelle overgrep. Legal, ethical and methodological issues when conducting scope surveys with children and adolescents about violence and sexual abuse*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress, Oslo. (Rapport 5/2016).
- Eka A. *Regeringsformen (1974:152) 11 kap. 3 §*, Karnov 2022-11-14 (JUNO).
- Engh L. (2018). *Skolsköterskans möjlighet att upptäcka och stödja barn som far illa eller riskerar att fara illa*. Karlstads universitet.
- Engh L. och Eriksson U-B. (2021). *Att fråga om våld vid hälsosamtalen hjälper barn att berätta*. Karlstad University Studies, ISSN 1403–8099; 2021:19.
- Eriksson M. (2017). *Barn och våld: Fördjupningsstudie*. Ersta Sköndal Bräcke högskola. Underlagsrapport för Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm.
- Eriksson M., Axberg, U., et al. (2020). *iRiSk insatser & risk-skyddsbedömningar för våldsutsatta barn. Införandeår för risk-/skyddsintervju vid våld i familjen*.
- Eriksson M., Biller H. och Balkmar D. (2006). *Mäns våldsutövande – barns upplevelser. En kartläggning av interventioner, kunskap och utvecklingsbehov*.
- Eriksson M. och Wycichowska M. (2010). *Stöd till barn som upplevt våld. Utvecklingen på fältet 2006–2010*. Uppsala universitet.
- Feldman I. (2014). *Vilken bäck ska vi stämma i, hur ska vi göra, och vad får det kosta?* Uppsala universitet.

- Feltner C., Wallace I., et al (2018) *Screening for Intimate Partner Violence, Elder Abuse, and Abuse of Vulnerable Adults*. Evidence Report and Systematic Review for the US Preventive Services Task Force.
- Felitti V., et al. (1998). *Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study*.
- Franzén A. och Gottzén L. (2020). *Våldsprevention i Sverige: En forskningsöversikt*. Barn- och ungdomsvetenskap: Forskning (2020:2). Stockholms universitet.
- Friis, E. (2008). *Sociala utredningar om brottsutsatta barn. Målgrupp, handläggning och insatser. Delrapport 3 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnabus 2006–2007*. Lunds universitet.
- Hafstad, G. S. och Augusti E-M (red.) (2019). *Ungdoms erfarenheter med vold og overgrep i oppveksten. En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. NKVTS Rapport nr.4 2019.
- Heimer M., Näsman E. och Palme J. (2017). *Rättighetsbärare eller problembärare? Barns rätt att komma till tals och socialtjänstens insatser*. Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Uppsala universitet.
- Hellevik P. och Överlien C. (2016). *Teenage intimate partner violence: Factors associated with victimization among Norwegian youths*. Scandinavian Journal of Public Health, s. 1–7.
- Hultman O. (2013). *Hur upptäcker BUP våld i nära relationer?* Stiftelsen allmänna barnhuset.
- Hultman, O. (2014). *Att ställa frågor om våld till föräldrar och barn inom barn- och ungdomspsykiatri (BUP)*. Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer.
- Hultman O. och Broberg A. (2016). *Family Violence and Other Potentially Traumatic Interpersonal Events Among 9- to 17-Year-Old Children Attending an Outpatient Psychiatric Clinic*. Journal of Inter-personal Violence.
- Hör barnens röst. 120 barn mellan 5 och 17 år rapporterar till FN:s barnrättskommitté Sverige 2022.*
- Í Baianstovu R. et al (2019). *Heder och samhälle. Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*. Örebro universitet.

- Í Baianstovu R. och Särnstedt Gramnaes E. (2021). *Vägar ut och vägar in. Hedersrelaterat våld och förtryck och kvinnors etablering i arbetslivet*.
- Ingelström J., Nebelius Lüning M. och Sandén H-O. *Förundersökningskungörelsen, En kommentar*, (23 november 2022, JUNO) kommentaren till 17 §.
- Isdal, P. (2017). *Meningen med våld*. Gothia Förlag.
- Tobin, J. (red.) (2019). *The UN Convention on the Rights of the Child – a Commentary*. Oxford University Press.
- Jansson, S., Jernbro, C. och Långberg, B. (2011). *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011*.
- Johansson, B. och Källström Å. (Red.) (2019). *Barns och ungas utsatthet – Våld och kränkningar i barns och ungas relationer*. Studentlitteratur.
- Jones, L., Bellis M.A, et al. (2012). *Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systemic review and meta-analysis of observational studies*.
- Jonhed, A. (2016) *Utvärdering av barnahus Skaraborg Samverkan över kommun- och myndighetsgränser*. Örebro universitet.
- Jonsson L., Priebe G., et al. (2014). *Voluntary sexual exposure online among Swedish youth – social background, Internet behavior and psychosocial health*. *Computers in Human Behavior*.
- Kaldal A., Diesen C. et al. (2010). *Barnahusutredningen 2010*. Stockholms universitet.
- Kjellgren C. (2019). *Perspectives of young adult males who displayed harmful sexual behaviour during adolescence on motive and treatment*.
- Kläfverud M. (2021). *Iscensätta barnperspektiv: Före, under och efter Barnahusbesök*. Lunds universitet.
- Korkmaz S. (2021). *Youth Intimate Partner Violence in Sweden, Prevalence and Young People's Experiences of Violence and Abuse in Romantic Relationships*. Stockholms universitet.

- Korkmaz S., Överlien C. och Lagerlöf H. (2022). *Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence*, Nordic Social Work Research, 12:4, 536-551, DOI: 10.1080/2156857X.2020.1848908.
- Landberg Å., Kaldal, A. och Eriksson, M. (2020). *Delaktighet genom kunskap, kontroll och gemenskap Barnets väg genom Barnabus*. Studentlitteratur.
- Landberg Å. och Svedin, C-G. (2013). *Inuti ett barnabus en kvalitetsgranskning av 23 svenska verksamheter*. Rädda Barnen och Linköpings universitet.
- Lind Haldorsson O. (2017). *Barnabus Quality Standards Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence*.
- Linell H. (2017). *Child protection through an abuse-focused lens: Adolescent victimization and Swedish social services responses*. Stockholms universitet.
- Linell H. (2017). *The process of disclosing child abuse: a study of Swedish Social Services protection in child abuse cases*. Child and family Social work. 2017;22(S4) Supplement: Protecting Children, s. 11 ff.
- Magnusson M. (2020). *Interviewing preschoolers Facilitators and barriers to younger children's legal testimony*. Göteborgs universitet.
- Matthey S., Crnec, R., et al. (2013) *A description of the modified alarm distress baby scale (m-ADBB): An instrument to assess for infant social withdrawal*. Infant Mental Health Journal 34(6).
- Mellblom J. et al (2018). *Rinkeby hembesöksprogram – ett utökat hembesöksprogram i samarbete mellan barnhälsovården och socialtjänsten*. Karolinska Institutet.
- Nasjonalt Kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (2020). *Årsrapport 2020*.
- Nilsson I. och Nilsson Lundmark E. (2022). *Att synliggöra det osynliga. En socioekonomisk analys av hedersrelaterat våld och förtryck*.
- Nilsson Lundmark E. och Nilsson I. (2020). *Civilsamhället i orten. Fryshusets roll som systempåverkare och byggare av socialt kapital i Husby*.

- Nordens välfärdscenter (2016). *När samhället inte ser, hör eller förstår. Könsrelaterat våld och funktionshinder.*
- Olsson, A-M E. (2017). *Barn i Barnabus – En främmande fågel i Socialtjänstens Service- och Familjesystem.* Högskolan Kristianstad.
- Olweus D. (1994). *Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program.* Journal of child psychology and psychiatry. 1994;35(7). s. 1171 ff.
- Oscarsson M. (2019). *Slutrapport. Berättar ungdomar på ungdomsmottagningen att de varit utsatta för våld och vilket stöd önskar de för att förhindra reviktisering.* Dnr 5.1–0208/16. Institutionen för hälso- och vårdvetenskap. Linnéuniversitetet.
- Persdotter B. och Andersson M. (2020). *SAVE – Support and protection Against Violence, on Equal terms for all children. Ett forsknings- och utvecklingsprojekt om barnavårdsutredningar vid anmälan om misstänkt våldsutsatthet.* FoU Välfärd Värmland 2020:1.
- Rahmqvist Linnarsson J. (2018). *Forensic care for victims of violence and their family members in the emergency department.* Institutionen för hälso- och vårdvetenskap. Linnéuniversitetet.
- Report from Civil Society Organisations working with Child Rights Sweden 2022.*
- Rikshandboken i barnhälsovård för professionen.*
- Shin HH. et al. (2016). *Cyber-and face-to-face bullying: who crosses over?* Social Psychology of Education. 2016;19(3):537–67.
- Smith PK. et al. (2018). *Consistency of gender differences in bullying in cross-cultural surveys.* Aggression and Violent Behavior.
- Social & health impact center (2021). *Risk- och skyddsfaktorer – vad vet vi och vad kan vi göra med kunskapen?*
- Svenska akademins ordlista (SAOL). Fjortonde upplagan (2015).
- Svenska Föreningen för Barn- och Ungdomspsykiatri (2011). *Barn och ungdomar som utmanar. Vårdprogram för bedömning och behandling vid trottsyndrom och uppförandestörning inom barn- och ungdomspsykiatrin. Sammanfattning.* SFBUP 2011-08-26.
- Svensson B. (2013). *Barn som riskerar att fara illa i sin hemmiljö – Utmaningar i ett förebyggande perspektiv.* Karlstads universitet.

- Tordön R. (2020). *Health, Experienced Support and School Performance among Children in Out-of-home care*. Linköpings universitet.
- Wilson JMG. och Jungner G. (1968). *Principles and practice of screening for disease*. Public Health Papers WHO No. 34. Geneva.
- Åström, K. och Rejmer, A. (2008). "Det blir nog bättre för barnen..." *Slutrapport i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnabus 2006–2007*. Lunds universitet.
- Överlien C. (2010). *Children Exposed to Domestic Violence. Conclusions from the Literature and Challenges Ahead*. Artikel i *Journal of Social Work* 10(1): 80–97.
- Överlien C. (2015). *Våldsforskning om och med barn och ungdom – metodiska och empiriska utmaningar*. Artikel i *Socialvetenskaplig tidskrift* 2015:3–4.
- Överlien C. (2020). *Young People's Experiences of Violence and Abuse in Same-sex Relationships: Understandings and Challenges*. *Nordic Journal of Social Research*, 11(1), s. 109–128.

Kommittédirektiv 2021:29

Nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn

Beslut vid regeringssammanträde den 29 april 2021

Sammanfattning

En särskild utredare ska lämna ett förslag till en samlad nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Strategin ska anlägga ett helhetsperspektiv och möjliggöra en sammanhållen inriktning för arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn under den närmaste tioårsperioden.

Utredaren ska ta fram förslag till mål för det långsiktiga arbetet att förebygga och bekämpa våld mot barn. Utredaren ska även identifiera brister och möjliga åtgärder. I syfte att nå de uppsatta målen ska utredaren föreslå åtgärder inom följande områden:

- samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner, organisationer och andra berörda aktörer,
- förebyggande arbete mot våld mot barn samt upptäckt av våld mot barn,
- skydd, stöd och behandling för barn som upplevt våld (dvs. bevittnat våld och/eller utsatts för våld),
- brottmålsprocessen för barn som upplevt våld,
- kunskap, metodutveckling och uppföljbarhet.

Uppdraget ska genomföras i dialog med berörda myndigheter och andra relevanta aktörer. Utredaren ska i framtagandet av strategin lyssna till barn och unga samt beakta deras synpunkter och åsikter.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 maj 2022.

Uppdrag att ta fram en långsiktig strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn

Sverige var 1979 det första landet i världen att förbjuda uppfostringsvåld. Sedan införandet av anti-agalagstiftningen har föräldrar i Sverige radikalt ändrat sina uppfostringsmetoder. En djupgående förändring av attityder och beteenden har skett och våld mot barn i uppfostringssyfte är inte längre något som uppfattas som naturligt. Många viktiga förändringar för att stärka barnets rättigheter har skett genom lagstiftning, bl.a. inom socialtjänsten. Under senare år har även betydelsefulla steg tagits när det gäller utredning av brott mot barn, vård och rehabilitering. En stor förändring är den gradvisa övergången till att vissa former av våld mot barn utreds på barnahus. Vidare har regeringen vidtagit en rad straffrättsliga åtgärder på detta område. Trots detta utsätts fortfarande många barn för våld och övergrepp. Det finns brister och utvecklingsmöjligheter både vad gäller förebyggande arbete, samverkan mellan berörda aktörer samt stöd, skydd och behandling av barn som upplevt våld.

Det behövs ett samlat grepp för att förebygga och bekämpa våld mot barn

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ställer långtgående krav på konventionsstaterna att skydda barn mot alla former av våld och övergrepp. Sverige är och ska vara ett föregångsland i arbetet för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Även om mycket har gjorts för att säkerställa barnets rätt till skydd mot alla former av våld och övergrepp utsätts fortfarande många barn och mörkertalet är sannolikt stort. Att barn växer upp med våld och övergrepp är oacceptabelt. Regeringen ser behov av att ta ett samlat grepp för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Det krävs ett sammanhållet, långsiktigt och strategiskt arbete som syftar till att säkerställa barnets rättigheter och att åtgärda det som inte fungerar

i praktiken. Utgångspunkten för strategin ska vara att förhindra att våld över huvud taget uppstår eller upprepas. Den förväntas bidra till att antalet barn som utsätts eller riskerar att utsättas för våld minskar.

Strategin ska omfatta olika former av våld

Strategin ska adressera de många olika former av våld som barn och unga i olika åldrar kan utsättas för idag t.ex. våld i nära relationer, sexuellt våld, våld mellan barn och hedersrelaterat våld och förtryck. I artikel 19 i barnkonventionen anges att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård. I artikel 24 fastställs barnets rätt till bästa möjliga hälsa. Där framkommer också att konventionsstaterna ska vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa. Konventionsstaterna åtar sig även, i enlighet med artikel 34 i barnkonventionen, att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp samt att i enlighet med artikel 39 vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering av ett barn som utsatts för någon form av våld eller övergrepp.

Enligt mål 16.2 i Agenda 2030 ska allt våld mot barn elimineras. Andra viktiga mål i sammanhanget är att avskaffa alla former av våld mot alla kvinnor och flickor (5:2) samt att avskaffa alla skadliga sedvänjor, såsom barnäktenskap, tidiga äktenskap och tvångsäktenskap samt kvinnlig könsstympning (5:3).

Strategin ska omfatta samhällets olika arenor

Utredaren ska uppmärksamma att våld och övergrepp mot eller mellan barn kan ske på samhällets alla arenor och uppmärksamma våld och utsatthet på internet och sociala medier, som är en arena där våld, kränkningar och exploatering sker i allt högre utsträckning. Våld i nära relationer ska särskilt uppmärksammas. Ett särskilt fokus ska ligga på de verksamheter som möter våldsutsatta barn och deras

familjer, exempelvis hälso- och sjukvården, elevhälsan, tandvården, socialtjänsten och rättsvårdande myndigheter. Förskola och skola är ytterligare en viktig arena för insatser, inte minst för att förebygga våld och motverka mobbning och kränkande behandling.

Strategin ska beakta befintliga nationella strategier och relevanta internationella överenskommelser

Strategins innehåll ska bygga på aktuell forskning samt erfarenheter och resultat av tidigare insatser och utvärderingar. Utredaren ska i den utsträckning som bedöms ändamålsenlig beakta och bygga vidare på befintliga nationella strategier och handlingsplaner inom närliggande områden bl.a. regeringens nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, som också inbegriper hedersrelaterat våld och förtryck, strategin för att stärka barnets rättigheter (prop. 2009/10:232) och handlingsplanen mot prostitution och människohandel (S2018/00905-1). Utredaren ska även beakta relevant EU-rätt samt relevanta internationella överenskommelser och rekommendationer på området.

Strategin ska beakta barns olika uppväxtvillkor och särskilt uppmärksamma barn i utsatta situationer

Även om strategin ska ha som huvudsaklig inriktning att motverka alla former av våld mot barn så ska särskild uppmärksamhet riktas mot grupper som enligt bästa tillgängliga kunskap bedöms ha en förhöjd risk att utsättas för våld eller att utöva våld. Strategin ska uppmärksamma barn som växer upp i socioekonomiskt utsatta områden och den ökade risk för att uppleva våld som detta kan innebära. Strategin ska anlägga ett jämställdhets-, ungdoms-, hbtqi- och funktionshindersperspektiv. I strategin ska även barns utsatthet för våld och kränkningar med rasistiska motiv lyftas. Strategin ska uppmärksamma flickors särskilda utsatthet men även utsatthet hos pojkar och barn som har annan könsidentitet. Utredaren ska särskilt beakta principerna om barnets rätt att komma till tals och barnets bästa som de kommer till uttryck i barnkonventionen.

Utredaren ska peka på behov av författningsändringar om sådana identifieras

Utredarens primära uppgift är att ta fram en samlad nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Om utredaren identifierar behov av författningsändringar ska utredaren i första hand peka på sådana behov. Utredaren är dock oförhindrad att lämna författningsförslag, om de anses nödvändiga. Utredaren måste då särskilt beakta relevanta pågående lagstiftningsarbeten på området. Till exempel bereds för närvarande lagförslag som rör socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Utredaren ska

- ta fram en strategi som har ett tidsperspektiv om tio år och som innehåller förslag till mål för det långsiktiga arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck,
- identifiera brister, luckor och utvecklingsbehov samt belysa möjliga framgångsrika insatser, åtgärder och metoder,
- i syfte att nå strategins uppsatta mål, föreslå åtgärder som ska inbegripas i strategin, inom följande områden:
 - - samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner, organisationer och andra berörda aktörer,
 - - förebyggande arbete mot våld mot barn samt upptäckt av våld mot barn,
 - - skydd, stöd och behandling för barn som upplevt våld,
 - - brottmålsprocessen för barn som upplevt våld, och
 - - kunskap, metodutveckling och uppföljbarhet.

De mål som utredaren föreslår ska tas fram med beaktande av befintliga riksdagsbundna mål inom berörda områden.

Samverkan mellan statliga myndigheter, kommuner, organisationer och andra berörda aktörer

Ansvar för att förebygga och bekämpa våld är uppdelat på en rad olika instanser och utförs på nationell, regional och lokal nivå. På många platser i landet finns barnahus som är en samverkansform

mellan bl.a. polis, sjukvård, socialtjänst och barn- och ungdomspsykiatri. Barn kommer trots detta ofta i kontakt med många olika verksamheter såsom skolan (inkluderat elevhälsan), barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänsten och rättsväsendet. Barnets föräldrar kan i sin tur vara föremål för insatser och utredningar. Det är avgörande att samverkan fungerar på ett tillfredsställande sätt. Av Statskontorets uppföljning och analys av strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor framkommer särskilda utmaningar med att skapa ett kunskapsbaserat arbete på området. Det som bl.a. nämns som svårigheter för myndigheterna är att området är brett och komplext med många aktörer (Myndigheternas genomförande av strategin om mäns våld mot kvinnor, delredovisning, 2020).

Insatserna på området träffar olika politikområden och utförs därmed av flera statliga myndigheter och aktörer. Några av dessa aktörer har nationella uppdrag för att motverka våld mot barn eller arbetar med frågan, däribland Linköpings universitet (Barnafrid), Jämställdhetsmyndigheten, Uppsala universitet (Nationellt centrum för kvinnofrid), Länsstyrelsen i Östergötlands län (Nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck) och Barnombudsmannen. Därutöver har även andra myndigheter uppdrag på området såsom Polismyndigheten, Socialstyrelsen och Brottsoffermyndigheten. Den befintliga ansvarsfördelningen mellan olika aktörer på såväl nationell, regional som lokal nivå behöver tydliggöras.

Utredaren ska därför

- utgå från våldsutsatta barns perspektiv och redogöra för hur processen ser ut, identifiera hinder samt lämna förslag på åtgärder för att utveckla processen och samverkan mellan olika aktörer, och
- undersöka ansvarsfördelningen mellan olika nationella, regionala och lokala aktörers uppdrag samt vid behov föreslå förbättringsåtgärder.

Förebyggande arbete mot våld mot barn samt upptäckt av våld

Våld under uppväxten medför ökad risk för fysisk och psykisk ohälsa, både på kort och på lång sikt. En förhöjd risk finns oavsett om barnet utsätts för direkt våld eller upplever våld av eller mot en nära anhörig.

Med strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor vill regeringen verka för en omorientering, från ett reaktivt

till ett proaktivt förhållningssätt i syfte att främja utvecklingen av effektiva åtgärder för att förhindra att våld utövas och upprepas (skr 2016/17:10). Av Statskontorets uppföljning och analys av strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor framkommer särskilda utmaningar vad gäller att skifta fokus mot förebyggande arbete. Förutsättningarna för arbetet kan skilja sig åt väldigt mycket mellan stora och små kommuner respektive regioner, när det t.ex. gäller möjligheten att upptäcka både våldsutövare samt våldsutsatta, vilket i sig många gånger är kopplat till ett förebyggande arbete som kräver resurser. Detta är viktig kunskap att beakta i arbetet med att ta fram en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn.

Flera myndigheter har haft särskilda regeringsuppdrag för att på olika sätt främja arbetet med att sprida kunskap om effektiva metoder gällande våldsförebyggande arbete, bl.a. Socialstyrelsen, Jämställdhetsmyndigheten och Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor.

Jämställdhetsmyndigheten lyfter i rapporten Våldsförebyggande arbete med barn och unga att kunskap om verkningsfulla metoder och arbetssätt ännu är begränsade i en svensk kontext. Vidare beskriver Jämställdhetsmyndigheten att det våldspreventiva arbetet i begränsad utsträckning utvecklats utifrån ett systematiskt tillvägagångssätt, med utgångspunkt i bästa tillgängliga kunskap och beprövad erfarenhet. Regeringen anser att det våldspreventiva arbetet behöver förstärkas, både vad gäller att förebygga att barn utsätts av vuxna men även för att förebygga våld mellan barn. Det kan handla om att stärka myndighetssamverkan eller om föräldraskapsstödjande insatser eller om riktade insatser till dem som utsätter barn för våld. Det kan även handla om att öka kunskapen om våld hos alla dem som arbetar med barn och unga och deras föräldrar samt om att öka medvetenheten och kunskapen hos barn och unga själva. Barn kan även behöva få ökad kunskap om hur de ska agera när de utsätts för brott samt ökad kunskap om att de själva kan begå brott när de sprider information eller bilder över internet. Att bryta normer och föreställningar som genererar våld, exempelvis genom värdegrundsarbete är även viktigt. Här är utbildningsväsendet en viktig arena. Socialnämnden har ett lagstadgat ansvar för att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Utöver detta

kan även civilsamhällesorganisationer, t.ex. religiösa samfund ha en viktig roll, inte minst när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck.

Ökad upptäckt av barn som far illa

Det är av största vikt att barnets utsatta situation kommer till det offentliga kännedom. Det finns brister och utvecklingsområden när det gäller anmälningar och upptäckt av barn som far illa. Socialstyrelsen konstaterar i fall där barn avlidit till följd av brott att anmälan om oro för barn inte beaktades i tillräcklig utsträckning av de aktörer som föräldrarna haft kontakt med (Dödsfallsutredningar 2016–2017). Socialstyrelsens nationella kartläggningar av anmälningar om barn som far illa eller misstänks fara illa visar samtidigt att både antalet anmälningar och antalet barn som berörs av anmälningarna har ökat över tid. Dock förekommer stora variationer mellan kommuner i arbetet med orosanmälningar. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) konstaterar 2019 i granskningen Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp att det finns behov av ökad kompetens när det gäller att ställa frågor till barn och unga om våldsutsatthet inom hälso- och sjukvården. Det nationella kompetensteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck vid Länsstyrelsen i Östergötlands län lyfter i sin årsrapport för 2019 att erfarenheter från samtal till deras stödtelefon för yrkesverksamma visar att uppgifter om att ett barn är utsatt för psykiskt våld, kontroll och begränsningar inte automatiskt leder till en orosanmälan. FN:s barnrättskommitté har i sina senaste sammanfattande slutsatser och rekommendationer till Sverige uttryckt oro över att personal i skolor och på institutioner inte har adekvat utbildning för att upptäcka tidiga tecken på övergrepp och vanvård. Enligt Socialstyrelsens nationella kartläggning av hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården ställer frågor om våldsutsatthet och våldsutövande från 2018 är det överlag mindre vanligt att fråga föräldrar och barn om barns utsatthet, än att fråga vuxna om våldsutsatthet. Undantagen är barnpsykiatri och ungdomsmottagningar, där majoriteten rutinmässigt frågar om barns utsatthet. Kunskapssammanställningen som Stiftelsen Allmänna Barnhuset har redovisat om barn med funktionsnedsättning och deras utsatthet för våld och kränkningar visar på stora brister bland olika personal-kategoriernas kunskap och kompetensutveckling, både vad gäller våld

mot barn i alla dess former, barn med funktionsnedsättning och inte minst kunskapen om den överrisk som barn med funktionsnedsättning löper att utsättas för våld och andra övergrepp.

Utredaren ska därför

- lämna förslag på hur det våldspreventiva arbetet kan stärkas för att i större utsträckning förebygga, upptäcka och bekämpa alla former av våld mot barn och unga.

Stöd och behandling för barn som upplevt våld

Att uppleva våld kan leda till allvarliga negativa hälsoeffekter på både kort och lång sikt. Våld kan ge upphov till akuta skador som kräver sjukvård men även bl.a. kroniska smärtor, ångest, depression, post-traumatiskt stressyndrom (PTSD) och ökad dödlighet. Det finns konstaterade brister när det gäller stöd, behandling och rehabilitering till våldsutsatta barn och unga.

I sina senaste sammanfattande slutsatser och rekommendationer (2015) kritiserade FN:s barnrättskommitté Sverige för att barn som utsatts för övergrepp och vanvård ofta har svårt att få tillgång till rehabiliteringstjänster och psykiatrisk vård, framför allt på grund av den bristande tydligheten om vårdkedjan i stora delar av landet. Tillgången till specialiserad hälso- och sjukvård kan även se olika ut över landet. Mot bakgrund av det har Stiftelsen Allmänna Barnhuset kartlagt tillgången till stöd och behandling för våldsutsatta barn. I studien framkommer att det finns många verksamheter som arbetar för att ge stöd och behandling till våldsutsatta barn samtidigt som ansvaret är uppdelat på olika aktörer, huvudmän och organisationer. Stiftelsen Allmänna Barnhuset har utvecklat en modell inom ramen för barnahusverksamheten som stiftelsen kallar Det fjärde rummet. Det är en modell för stöd och behandling för barn som utsatts för sexuella övergrepp, sexuellt våld eller annat fysiskt våld. I förslaget lyfts att tillgång till stödinsatser bör säkerställas även när det inte finns en aktuell polisanmälan. Enligt rapporten Efter barnförhören - en modell för att ge stöd och information till barn och föräldrar vid misstanke om barnmisshandel (2017) från Stiftelsen Allmänna Barnhuset kan barnet även behöva stöd efter att ha berättat om våld och övergrepp för professionella. Idag kan barn gå hem till föräldrarna utan något ytterligare stöd efter exempelvis ett barnförhör, trots att

det finns misstanke om att föräldrarna är de som utsatt barnet. Inspektionen för vård och omsorg (IVO) konstaterar i granskningen Barn riskerar att bli utan stöd och hjälp (2019) att socialtjänsten inte alltid uppmärksammar och utreder situationen för barn som kan vara utsatta för våld och/eller har bevittnat våld. Det finns behov av att undersöka tillgången till ändamålsenliga insatser som är tillgängliga för barn för att säkerställa barnets rätt till stöd och rehabilitering.

Enligt Statskontorets delredovisning från 2020, Myndigheternas genomförande av strategin om mäns våld mot kvinnor, är det många aktörer inom området hedersrelaterat våld och förtryck som efterlyser mer kunskap och metodstöd om verkningfulla insatser. Situationen för barn som lever i en hederskontext kan skilja sig från andra barns. För att skydda ett barn från hedersrelaterat våld och förtryck kan det krävas att kontakten bryts med alla närstående. Barnet befinner sig då i en särskilt utsatt situation och kan behöva omfattande stöd för att inte återvända till den miljö där hon eller han utsatts för våld, vilket ställer stora krav på insatser i de ansvariga kommunerna. Behovet av att förbättra stödet till barn som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck behöver därför undersökas närmare. Omfattningen av det hedersrelaterade våldet och förtrycket är enligt Socialstyrelsens rapport Ett liv utan våld och förtryck (2019) svårt att belägga. Det finns mörkertal och området är svårt att undersöka.

Barnets möjlighet till delaktighet och inflytande har i enlighet med artikel 12 i barnkonventionen stärkts i lagstiftningen genom ett flertal lagändringar. Det kan finnas behov av ytterligare insatser för att denna rättighet ska realiseras i praktiken. I betänkandet Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63) konstateras att bestämmelserna om hur barnets bästa och barnets rätt att uttrycka sin åsikt och få den beaktad inte fått fullt genomslag i praktiken inom vissa rättsområden. En studie av barns rätt till delaktighet, skydd och stöd i den sociala barnavården, Rättighetsbärare eller problembärare, visar att barns röster och beskrivning av sin situation riskerar att tappas bort i socialtjänstens utredningsarbete. Undersökningen visar även att skydd och stöd till barnet kan vara helt beroende av att barnet har fått komma till tals och berätta om sin situation samt fått sina åsikter beaktade (Heimer, Näsman och Palme, 2017). Det kan även finnas situationer där vårdnadshavaren begränsar barnets möj-

lighet att komma till tals vilket kan vara särskilt allvarligt när barnet är utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck.

Barn som upplever våld kan ha svårt att själva berätta om våld och kränkningar och att komma i kontakt med socialtjänsten. Det kan här finnas särskilt stora utmaningar för barn med funktionsnedsättning där det kan behöva ställas särskilda krav på professionella som möter barn. Det kan exempelvis behövas olika typer av hjälpmedel för att underlätta kommunikationen. Regeringen gav 2019 Socialstyrelsen i uppdrag (S2019/04727) att lämna förslag på hur möjligheterna att ge öppna insatser utan samtycke, till stöd och skydd för barn och unga, kan öka så att insatserna kan ges i fler fall och i fler situationer. Det kan dock finnas behov av ytterligare möjligheter för våldsutsatta barn att ta del av insatser eller vård och behandling utan vårdnadshavarens eller vårdnadshavarnas samtycke.

Det är angeläget att uppmärksamma barnets situation vid en vårdnadstvist, då dessa barn löper en förhöjd risk att fara illa. Regeringen har nyligen beslutat propositionen Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister med en rad förslag som bl.a. syftar till att stärka barnrättsperspektivet och barns rätt att komma till tals i förfaranden om vårdnad, boende och umgänge. Flera av förslagen tar också sikte på barn som riskerar att fara illa. Utöver propositionens förslag kan det dock finnas anledning att titta på behovet av andra insatser för att säkerställa ett fungerande stöd för barn i vårdnadstvister som har upplevt våld.

Särskilt utsatta grupper

Även om strategin ska ha som huvudsaklig inriktning att motverka alla former av våld mot barn så ska särskild uppmärksamhet riktas mot grupper som enligt bästa tillgängliga kunskap bedöms ha en förhöjd risk att utsättas för våld eller att utöva våld. Flera livssituationer, uppväxtvillkor och omständigheter kan innebära en sådan förhöjd risk. Barn och unga som växer upp i områden med socioekonomiska utmaningar kan löpa en högre risk att uppleva våld. Rapporten Utanförskap, våld och kärlek till orten (2018) som Barnombudsmannen tagit fram lyfter att barn som lever med våld i sitt närområde löper risker vad det gäller hälsa och välmående. Att ha upplevt våld flera gånger i närheten av sitt hem påverkade exempelvis

barnens trygghet, välmående, självkänsla och upplevelse av kontroll. Att bevittna våld kan även ge upphov till allvarlig psykisk ohälsa som posttraumatiskt stressyndrom (PTSD) och depression. Våld i närområdet ökar även risken för att barnen själva ska använda våld i framtiden, vilket är problematiskt eftersom det riskerar att våldet normaliseras och ökar över tid då det uppfattas som en fungerande strategi. Det våldsförebyggande arbetet är i detta perspektiv ett viktigt led i det brottsförebyggande arbetet i utsatta områden, där barn och unga också riskerar att involveras i kriminella gäng och nätverk.

Det är även angeläget att uppmärksamma barn med kronisk sjukdom eller funktionsnedsättning, som löper betydligt högre risk att utsättas för våld och övergrepp jämfört med barn utan funktionsnedsättning och kronisk sjukdom (Svedin, Jonsson, Landberg. 2016).

Det är även betydligt vanligare bland hbtq-personer att utsättas för hot om våld och fysiskt och psykiskt våld jämfört med övriga befolkningen. Unga hbtq-personer känner större otrygghet, utsätts för mer våld, har sämre ekonomi, sämre sociala skyddsnet än andra unga och det finns en utbredd psykisk ohälsa. Det är även, enligt en rapport från Myndigheten för ungdoms och civilsamhällsfrågor (MUCF), vanligare att de har erfarenhet av sexuell exploatering på internet och av att ha haft sex mot ersättning än andra unga.

En annan utsatt grupp är barn som har en förhöjd risk att utsättas för flera former av våld, så kallad multiutsatthet. Stiftelsen Allmänna Barnhusets rapport från 2020 om Multiutsatta barn visar att barn som utsätts för flera former av våld både löper stora överrisker att drabbas av olika former av ohälsa och utsatthet såsom självskadebeteende och suicidförsök. De främsta riskfaktorerna för multiutsatthet är att inte få välja sin egen partner, vilket förekommer i familjer med hedersnormer, eller relaterade till någon form av problembeteende hos vuxna i barnets närhet så som alkohol eller narkotika, psykisk sjukdom, suicid och kriminalitet. Av Stiftelsen Allmänna Barnhusets kartläggning Våld mot barn från 2016 framgår att de elever som inte får välja vem de ska gifta sig med eller bo tillsammans med betydligt oftare än andra är utsatta för olika former av barnmisshandel, 88 procent hade utsatts för någon form av barnmisshandel någon gång under uppväxten.

Barn i familjer där det förekommer missbruk eller psykisk sjukdom har också överrisker att utsättas för olika former av våld. För att säkerställa skydd och stöd till barn som är anhöriga till föräldrar

med psykisk ohälsa, missbruk, kriminalitet eller har en förälder på anstalt kan ytterligare insatser behövas. Socialstyrelsen har identifierat flera brister i samhällets skyddsnät när det gäller barn som avlidit till följd av brott, som exempel har barn inte uppmärksammats som anhöriga av hälso- och sjukvården, trots att föräldrarnas problem varit av sådan karaktär att vården haft skyldighet att beakta barnens behov av information, råd och stöd (Dödsfallsutredningar 2016–2017). En annan viktig grupp att uppmärksamma är barn som upplever våld mellan vuxna, dessa barn kan drabbas hårt av det upplevda våldet och löper även en förhöjd risk att själva utsättas för våld.

Barn som placerats inom den sociala barn- och ungdomsvården (inkluderat statliga ungdomshem), på LSS-boende eller som följer med en vuxen till ett skyddat boende kan också befinna sig i en utsatt situation. Barn som vistas i skyddat boende tillhör exempelvis en mycket utsatt grupp. Barnet har direkt eller indirekt utsatts för våld vilket medför förhöjd risk för ohälsa och psykiska påfrestningar på både lång och kort sikt. Vidare tillgodoses inte alltid de stöd- och behandlingsinsatser som barnet har behov av. Barn och unga som befinner sig i institutionsvård är vidare överrepresenterade bland dem som har haft sex mot ersättning enligt Folkhälsomyndighetens rapport Sexualitet och hälsa bland unga och unga vuxna inom statlig institutionsvård (2018). Barn som placerats kan ha behov av insatser som riktar sig till barnet självt i form av information eller stöd som syftar till att stärka barnets möjlighet att själv larma om våld och kränkningar. Det kan även handla om insatser som syftar till att säkerställa att alla former av våld och övergrepp som utövas av personal på olika former av institutioner förebyggs och förhindras.

Regeringen tog 2018 fram en handlingsplan mot prostitution och människohandel (bilaga till regeringsbeslut 2018-02-08 nr II:1). Det kan finnas behov av ytterligare insatser för att förebygga och bekämpa att barn och unga utnyttjas i kommersiell sexuell exploatering (inklusive barn som utnyttjas genom köp av sexuell handling) och människohandel, här ska barn som bedöms ha en förhöjd risk att drabbas uppmärksammas, t.ex. de som tidigare utsatts för sexuella övergrepp. Även våld mellan barn, t.ex. i ungas partnerrelationer och sexuella trakasserier och övergrepp i och utanför skolan, ska omfattas av utredningen.

Utredaren ska därför

- undersöka tillgång och tillgänglighet till insatser vad gäller barnets rätt till och behov av skydd, stöd, rehabilitering och behandling,
- föreslå åtgärder för att förebygga och motverka utsatthet för våld hos barn som tillhör särskilt utsatta grupper, och
- undersöka hur barnets rätt att komma till tals och bedömningen av barnets bästa kan stärkas i ärenden och processer som rör stöd och behandling för våldsutsatta barn.

Utredaren ska beakta förslag i närliggande utredningar på området, exempelvis relevanta delar av betänkandet Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag (SOU 2020:47), Uppdrag om att stärka principen om barnets bästa i samband med upphörande av vård enligt LVU (S2020/03820/SOF) och Ett fönster av möjligheter – stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende (SOU 2017:112).

Ett stärkt barnrättsperspektiv i brottmålsprocesser som rör barn som upplevt våld

Praktiska åtgärder för ett stärkt barnrättsperspektiv

Enligt FN:s barnrättskommittés Allmänna kommentar nr 13, om barnets rätt till frihet från alla former av våld (2011), ska utredningar om våld göras av kvalificerade yrkespersoner. Utredningar ska göras med utgångspunkt i barnets rättigheter, på ett barnmedvetet sätt och får inte innebära ytterligare skada för barnet. Alla parter ska beakta barnets åsikter.

För att tillgodose barnets rättigheter i brottmålsprocessen är det viktigt att barnet får ett gott bemötande, får sina åsikter beaktade och får stöd i och efter processen samt barnanpassad information. Strategin ska ta sikte på praktiska åtgärder som kan vidtas i dessa avseenden för ett stärkt barnrättsperspektiv i brottmålsprocessen.

Riksdagen har i ett tillkännagivande till regeringen framfört vikten av att säkerställa att den som hör eller förhör barn ska ha särskild utbildning för det (bet. 2017/18: JuU1, rskr. 2017/18:92, punkt 74). Hos Polismyndigheten finns t.ex. särskilt utbildade barnutredare

som är vana att möta och prata med barn och unga som har blivit utsatta för brott. Även hos Åklagarmyndigheten handläggs ärenden där barn är inblandade i huvudsak av åklagare med särskild erfarenhet och utbildning. Även om det pågår arbete hos myndigheterna finns behov av fortsatt utvecklingsarbete.

Barnahus – en modell för samverkan

Barnahus är samlingsnamnet på verksamheter där polis, åklagare, socialtjänst, hälso- och sjukvård samt Rättsmedicinalverket samverkar i gemensamma lokaler i utredningsprocessen vid misstanke om våldsbrott mot barn. Målet för samverkan är att tillförsäkra barnen rättstrygghet, gott bemötande och stöd, samt vid behov kris- och behandlingsinsatser. Utvecklingen av barnahusverksamheten i Sverige har gått snabbt och i dagsläget finns över 30 verksamheter, jämfört med sex verksamheter 2006. Sedan 2009 finns det nationella riktlinjer och kriterier för vad som ska känneteckna ett barnahus. Flera utvärderingar av barnahus har genomförts, den senaste utfördes 2018 av Linköpings universitet (Barnafrid) på uppdrag av regeringen. De brister som lyfts fram i den senaste utvärderingen gäller exempelvis otydligheter i de nationella riktlinjerna samt att vissa barn som utsätts för våld faller utanför barnahusverksamhetens målgrupp. I utvärderingen konstateras att spridningen av barnahus tycks ha stannat av och att det finns behov av förändring för att alla barn ska få tillgång till samverkansmodellen.

Riksdagen har i ett tillkännagivande till regeringen framfört att den anser att en nationell plan för barnahusens verksamhet ska tas fram för att förbättra likvärdigheten och tillgången till insatser för alla barn oavsett var i landet de bor (bet.2019/20:JuU29, punkt 2, rskr. 2019/20:233 Våldsbrott och brottsoffer). Utskottet hänvisar till den bedömning som görs i betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32). I betänkandet kommer utredningen fram till att man bör se över barnahusens verksamhet och hur denna ska regleras samt vilka riktlinjer och mål som ska finnas och hur verksamheten ska följas upp.

Utredaren ska därför, med beaktande av riksdagens tillkännagivanden

- lämna förslag på praktiska åtgärder för ett stärkt barnrättsperspektiv i brottmålsprocessen, exempelvis vad gäller bemötande av barnet, barnanpassad information och stöd till barnet under processen, metodutveckling, erfarenhetsutbyte och andra liknande åtgärder, och
- lämna förslag på hur barnahusverksamheten kan utvecklas, exempelvis vad gäller att ge likvärdig tillgång till stöd till barn under hela brottmålsprocessen och genom nationell samordning.

Kunskap, metodutveckling och uppföljbarhet

För att effektivt kunna förebygga och motverka våld mot barn behövs kunskap om hur vanligt våld är och om hur våldet ser ut. Det är också viktigt att kunna uppmärksamma förändringar som sker i samhället och anpassa våldsförebyggande åtgärder därefter.

Behovet av standardiserade metoder för att förebygga och upptäcka våld är stort. Flera statliga myndigheter har i uppdrag att bidra till metodutveckling och att öka kunskapen om våld och övergrepp hos professionella. Socialstyrelsen har sedan 2012 haft i uppdrag att årligen fördela utvecklingsmedel och ge kompetensstöd till kommuner och regioner för att kvalitetsutveckla arbetet med våld i nära relationer. Kunskapscentrumet Barnafriad vid Linköpings universitet riktar sig till yrkesverksamma som i sitt arbete möter barn och unga som utsatts för våld och andra övergrepp. Jämställdhetsmyndigheten har bl.a. i uppdrag att främja utvecklingen av förebyggande insatser mot våld. Barnombudsmannen har i uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån barnkonventionen.

Statistik

Statistik om våld mot barn framgår i dagsläget av flera källor men det saknas regelbundna undersökningar och registerdata för många former av våld mot barn. Den nationella socialtjänststatistiken är exempelvis begränsad, bland annat saknas uppgifter om barn som vistas i skyddat boende som medföljande till vårdnadshavare. För att få en rättvisande bild av hur många barn som är utsatta och för att kunna följa utvecklingen över tid samt utvärdera insatser är det

viktigt att samla olika källor, t.ex. statistik såsom polisanmälningar och anmälningar till socialtjänsten. För att kunna göra jämförelser mellan olika kommuner behövs också likvärdighet i registrering, t.ex. av orosanmälningar vilket i dagsläget inte ingår i den nationella socialtjänststatistiken.

Förekomsten av kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn har studerats kontinuerligt på nationell nivå i Sverige sedan införandet av den så kallade anti-agalagen i föräldrabalken 1979. Den senaste undersökningen genomfördes 2016 (Jernbro och Janson, 2017). Regeringen har beviljat Stiftelsen Allmänna Barnhuset medel för att planera en kartläggning av förekomsten av våld mot barn (A2020/00981).

Brottsförebyggande rådet (Brå) ansvarar för den officiella kriminalstatistiken, som bl.a. omfattar uppgifter om antalet anmälda miss-handelsbrott mot barn. I Socialstyrelsens statistikdatabas återfinns bl.a. information om antalet minderåriga patienter som blir inskrivna på sjukhus på grund av övergrepp.

Både FN:s barnrättskommitté och FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning har uttryckt oro över att barn med funktionsnedsättning har en ökad risk att utsättas för våld än barn utan funktionsnedsättning. I rekommendationerna från de två kommittéerna rekommenderas Sverige bl.a. att samla in uppgifter och statistik om våld mot barn med funktionsnedsättning. Utöver officiell statistik kan det finnas behov av andra och tydligare mätmetoder gällande exempelvis vem som utövat våld och om barnet tillhör en särskilt utsatt grupp.

Utvärdering

Det är viktigt att de mål och åtgärder som föreslås i strategin kan utvärderas, för att ge en uppfattning om strategin leder till att våld mot barn förebyggs och bekämpas på ett effektivt sätt. I uppdraget ingår att föreslå en struktur för strategin som går att följa upp och utvärdera. Utvärdering av strategin kan exempelvis handla om att på ett nationellt plan titta på förändringar gällande förekomsten av våld mot barn, förebyggande arbete, upptäckande, stöd och behandling, samverkan och samordning mellan nyckelaktörer samt metodutveckling och förbättrad statistik. Insatserna och åtgärderna bör ut-

värderas löpande. Strategin i sin helhet bör utvärderas efter halva tiden och efter att tiden för strategin löpt ut. För att möjliggöra detta kan arbetet med strategins olika delar behöva samordnas av en utpekad myndighet.

Utredaren ska därför

- identifiera kunskapsluckor som kan finnas på området samt lämna förslag på hur barns och professionellas kunskap om våld och övergrepp kan öka, i denna del beakta och bygga vidare på redan existerande strukturer för spridning av kunskap och metoder och vid behov föreslå effektiviseringar,
- bedöma behovet av utvecklad statistik och lämna förslag på hur barns våldsutsatthet regelbundet kan kartläggas och följas upp, och
- föreslå en myndighet som ska samordna arbetet med strategin samt analysera fördelar och nackdelar med ett sådant samordningsansvar.

Konsekvensbeskrivningar

Utredaren ska bedöma och redovisa förslagens ekonomiska och andra konsekvenser. Eventuella konsekvenser för den kommunala verksamheten ska också beskrivas. Även förslagens betydelse för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet ska anges.

Om förslagen i betänkandet påverkar den kommunala självstyrelsen ska de särskilda överväganden som gjorts i enlighet med 14 kap. 3 § regeringsformen redovisas. Konsekvensbeskrivningarna i fråga om jämställdhet ska omfatta effekter för flickor, pojkar och barn som identifierar sig på annat sätt, såväl på gruppnivå som tillsammans med socioekonomiska aspekter.

I konsekvensbeskrivningen ska utredaren beskriva och, när det är möjligt, kvantifiera de samhällsekonomiska effekterna av förslagen. De offentligfinansiella effekterna av utredarens förslag ska alltid beräknas. Om förslagen innebär offentligfinansiella kostnader ska förslag till finansiering lämnas. Viktiga ställningstaganden som gjorts vid utformningen av förslagen ska beskrivas. Vidare ska alternativa lösningar som övervägts beskrivas, liksom skälen till att de har valts bort.

Kontakter och redovisning av uppdraget

Utredaren ska hämta in synpunkter från berörda myndigheter, civilsamhällets organisationer och andra relevanta aktörer såsom barn och unga. Utredaren ska utgå från våldsutsatta barns perspektiv och lyssna till barn och unga samt beakta deras synpunkter och åsikter i arbetet med att ta fram förslag på en strategi. Barn och unga har rätt att vara delaktiga och komma till tals i frågor som berör dem och deras åsikter ska tillmätas betydelse. Barn och unga besitter kompetens om samhällets olika instanser och det stöd som samhället erbjuder vilket är viktigt för utredaren att ha med sig i utformandet av strategin.

Utredaren ska även hålla sig informerad om och beakta relevant arbete som pågår inom myndigheter, pågående utredningar samt följa arbetet inom Regeringskansliet på detta område, exempelvis relevanta delar av betänkandet Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63). Utredaren kan även ta del av goda exempel om hur våld mot barn förebyggs och bekämpas i andra jämförbara länder. Utredaren ska även beakta utvecklingsarbeten inom näringslivet, exempelvis vad gäller telekomoperatörer och sociala medieplattformar.

Uppdraget ska redovisas senast den 31 maj 2022.

Kommittédirektiv 2022:17

Tilläggsdirektiv till En uppväxt fri från våld (A 2021:02)

Beslut vid regeringssammanträde den 17 mars 2022

Förlängd tid för uppdraget

Regeringen beslutade den 29 april 2021 kommittédirektiv om en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn (dir. 2021:29). Enligt direktiven skulle uppdraget redovisas senast den 31 maj 2022.

Utredningstiden förlängs. Uppdraget ska i stället redovisas senast den 31 december 2022.

(Socialdepartementet)

BARNNS ERFÄRENHETER AV VÅLD, ATT BERÄTTA OCH FÅ HJÄLP

Redovisning av enkät på [bris.se](https://www.bris.se) i samarbete
med utredningen "En uppväxt fri från våld"
(SOU A 2021:02)

BRIS

Text och ansvariga för enkäten:
Marie Angsell sakkunnig socionom,
Julia Högberg barnrättsjurist och
Lisa Mannby - socionom och
dataanalytikersvarig
Foto: Unsplash

INLEDNING

BARN BERÄTTADE OM SINA ERFÅRENHETER AV VÅLD

Barn är experter på sina egna liv, och har rätt att komma till tals i frågor som rör dem. I arbetet med den nationella strategin mot våld mot barn gavs barn möjlighet att berätta om sina erfarenheter av våld och om att söka hjälp, och lyfta vad de tycker vuxna behöver veta och göra för att varje barn ska skyddas från våld.

Bris är en av Sveriges ledande barnrättsorganisationer och driver den nationella stödlinjen för barn, 116 111. Våld är den tredje vanligaste kontaktsaken till Bris. Varje år för Bris tusentals samtal med barn kring våld och det som framkommit av barnens svar i enkätundersökningen överensstämmer med Bris många kontakter med barn. Barn har rätt till delaktighet och inflytande i frågor som rör dem och deras liv. Denna rättighet slås bland annat fast i BK art 12. För organisationer och verksamheter som jobbar med barn blir arbetet bättre om barnens egen åsikt beaktas och tillåts vara en del av verksamhetens utformning. Barns röster ger vuxna nya perspektiv och kan hjälpa vuxna att se brister och lösningar de kanske inte hade uppmärksammat annars. Det viktigaste är att inflytandet tas på allvar, användbart och meningsfullt för både barn och vuxna.

I arbetet med den statliga utredningen "En uppväxt fri från våld" (A 2021:02) har Bris och utredningen samarbetat för att möjliggöra för barn själva att komma till tals, och berätta både om sina egna erfarenheter och sina idéer och förslag på förbättringar. Det här är en redovisning av en enkätundersökning på bris.se under drygt två veckor i oktober 2021, som 173 barn svarade på.

Enkäten har synliggjorts genom "puffar" på Bris sidor för barn och unga och de sidor där barn och unga är inloggade, där har även återkopplingen till barn publicerats. Ett utskick med länk till enkäten har gjorts till samtliga aktiva briskonton.

TACK TILL
ALLA SOM
DELTAGIT!

Bris och utredningen vill rikta ett varmt tack till alla barn och unga som svarat på enkäten.

SYFTE

Syftet med enkäten var att genom att tillfråga barn få kunskap om:

- Barns erfarenheter av våld och samhällets skydd.
- Barns kunskap om vart barn kan vända sig för att få hjälp vid våldsutsatthet.
- Barns tankar om hinder för barn att berätta om våldsutsatthet och att be om hjälp.
- Barns åsikter om vad vuxna som arbetar med eller fattar beslut om barn behöver veta och göra för att förhindra våld mot barn.

METOD

Frågorna i enkäten och texten med information om hur Bris definierar våld är formulerade för att rymma olika former av våldsutsatthet, på olika arenor och av olika

förövare. Svaren ger en vid bild av utsatthet men de flesta barn som svarat, framför allt på frågorna om vad vuxna behöver göra och veta för att stoppa våld mot barn, har fokuserat på våld i hemmet/föräldrars våld. I enkäten ställdes frågor om barnets kön och ålder samt barnets egen erfarenhet och oro för våldsutsatthet. Därefter följde ett antal öppna frågor där barnet i fritext kunde svara på frågor om sin syn på hinder för barn att berätta om våldsutsatthet och att be om hjälp, om barnets egen kunskap om var hen kan vända sig för att få hjälp samt vad barnet anser att vuxna som arbetar med, eller fattar beslut om, barn behöver veta och göra för att stoppa våld mot barn. I redovisningen av resultatet har svaren på de öppna frågorna kategoriserats i teman som inte var bestämda på förhand för att tydligare lyfta fram vad barnen särskilt uppehöll sig vid eller poängterade. Denna text är alltså en tematiserad redovisning av innehållet i barnens svar och den illustreras med citat från enkätsvaren. Enkätredovisningen avslutas med de slutsatser Bris har kunnat dra, och förslag till frågor att driva med stöd av barnens svar i enkäten.

Barnen som svarat är anonyma och citaten i texten som följer ska inte kunna röja något barns identitet. Med något undantag (för att förtydliga innehållet) är citaten direkta, barns sätt att uttrycka sig är en kunskapskälla i sig.

Så PRESENTERADES ENKÄTEN PÅ BRIS.SE

Många barn utsätts för våld någon gång i livet och för en del barn händer det ofta. Det trots att alla barn har rätt att skyddas från våld. Barn som har varit utsatta för våld har rätt att få stöd och hjälp, men vi vet att många ändå inte får det. Det kan bero på olika saker, till exempel på att den vuxna som skulle kunna hjälpa inte förstår att hur barnet har det. Det kan bero på att barnet tycker att det är svårt eller känns otryggt att berätta och be om hjälp. Eller att barnet tror eller vet, för att en har försökt få hjälp, att den hjälp som finns inte fungerar.

Varför gör vi det här?

Regeringen har tillsatt en utredning, alltså utsett några personer, som ska komma med ett förslag på hur hela samhället kan bli bättre på att förhindra att barn utsätts för vuxna eller andra barns våld och på att ge barn som utsatts för våld bättre stöd. Utredningen heter En uppväxt fri från våld och förslagen ska lämnas till regeringen i maj 2022. Bris hjälper utredningen att få

kunskap om barns åsikter om vad som behövs för att förebygga och förhindra alla former av våld mot barn och vill därför be er att svara på frågor i en enkät. I november berättar vi här om hur ni svarat och vad vi tar vidare till utredningen. När regeringen har fattat beslut om förslagen kommer ni att kunna läsa dem här. Den kunskap vi får genom era svar kommer senare att användas också i andra sammanhang där Bris vill påverka så att samhället blir bättre för alla barn.

Alla under 18 år är välkomna att svara och svaren är anonyma!

Vad är våld?

Våld mot barn är när någon gör barnet illa, kroppsligt eller känslomässigt. Det kan till exempel vara att skada barnets kropp, slå, knuffa, bränna, dra i håret. Det kan också vara att hota, skrämna eller kränka. Sexuella handlingar mot ett barn är våld om en vuxen eller rör barnet på ett sexuellt sätt eller får barnet att göra något sexuellt mot sig själv,

eller om en jämnårig gör något sexuellt mot barnets mot hens vilja. Om ett barn ser eller hör våld mot en familjemedlem av en närstående, till exempel en förälder eller förälders partner, så räknas det som våld mot barnet. Att bli försummad och att inte få omsorg ses som våld. Det kan vara att inte få livsviktiga saker som mat, medicin och kläder eller tröst, hjälp och trygghet. Våld förekommer på olika platser där barn är, i hemmet, i skolan, på fritidsaktiviteter, på gatan och på nätet i online-spel eller sociala medier och de som utsätter barn vara både barn och vuxna.

Har du själv blivit utsatt för våld eller känner oro för egen del eller för någon annan, så prata med en vuxen som du känner förtroende för eller ring, chatta eller mejla med en kurator här på Bris. Alla barn har rätt att skyddas från våld och den som har blivit utsatt för våld har rätt till stöd och hjälp.

Dina svar är anonyma. Du väljer om du vill svara på alla eller några frågor.

DETTA ÄR FRÅGORNA SOM BARNEN BESVARADE I ENKÄTEN

1. Alder?
2. Kön?
3. Har du blivit utsatt för våld någon gång?
(Se i faktarutan vad som räknas som våld)
4. Har någon du känner blivit utsatt för våld någon gång?
5. Är du orolig för att du ska utsättas för våld?
6. Om du har blivit utsatt för våld, av vem?
7. Tror du att barn som berättar för vuxna om att de blivit utsatta för våld får bra hjälp?
8. Vet du vart du skulle kunna vända dig om du eller om någon du känner blir utsatt för våld?
9. Många barn som utsätts för våld berättar aldrig om det för en vuxen. Vad tror du att det beror på?
10. Vad tycker du att vuxna som arbetar med barn (till exempel förskolelärare, lärare, kuratorer) eller som fattar beslut som påverkar barn (till exempel politiker) ska göra för att stoppa våld mot barn?
11. Vad tycker du att vuxna som arbetar med eller fattar beslut som påverkar barn behöver veta om barn och barns vardag för att bli bättre på att stoppa våld mot barn?
12. Är det något mer du vill att vi ska veta?

”

NÄR JAG VAR LITEN
SÅ KUNDE MINA
FÖRÄLDRAR VARA
HÅRDA FYSISKT
OCH NU NÄR JAG
ÄR ÄLDRE SÅ
ÄR DOM PSYKISKT
VÅLDSAMMA.

REDOVISNING AV ENKÄTSVAREN

EGNA ERFÅRENHETER AV VÅLDSUTSÄTTHET

Majoriteten av de barn som besvarat enkäten har själva utsatts för våld. Många barn uppger att de har blivit utsatta för många former av våld, av olika förövare, på olika platser, och vid samma eller olika tidpunkter.

Har du blivit utsatt för våld någon gång?

Ja	106
Nej	28
Vet inte	36

Våld är det tredje vanligaste ämnet som barn söker stöd för hos Bris. En majoritet av barn som har valt att svara på frågor i enkäten har själva blivit utsatta för våld någon gång.

Majoriteten av dem som blivit utsatt för våld uppger att de blivit det av en vuxen i familjen. Det är sedan tidigare känt att många barn som utsätts för våld blir utsatta på flera arenor av flera förövare, något som också bekräftas i enkätsvaren.

Andelen barn som svarade "vet inte" om barnet själv blivit utsatt för våld var större än andelen barn som svarade nej. Detta kan tolkas som att det finns ett stort mått av osäkerhet bland barnen om vad som räknas som våld, något som i så fall stämmer väl överens med Bris erfarenheter genom kontakter med barn i stödverksamheterna.

På frågan om barnet blivit utsatt för våld berättar barnen i sina fritextsvar om olika former av våldsutsatthet, både hemma, i skolan, på nätet och i andra miljöer. Förövaren finns ibland i barnets familj, en förälder, styvförälder, syskon eller en annan släkting.

”

Vet inte om det räknas men en kille i min skola slog och hotade att knivhugga mig. Han gör exakt vad han vill.”

Andra är syskons kompisar, jämnåriga i skolan eller på andra platser eller för barnet okända barn och vuxna. Flera av barnen berättar om flera former av våldsutsatthet, på olika arenor, av flera olika förövare samtidigt. Detta indikerar och stämmer överens med vad forskning visar, att många barn av de som utsätts för våld är multiutsatta.

Vanligast är att barnen berättar om fysiskt våld, att ha blivit slagen eller sparkad, nedtryckt på marken eller fått huvudet nedstoppat i en toalett. En del barn uppger att våldet skett i skolan av andra elever. Andra skriver inte vem som utsatt dem för våld, men att det våld de blivit utsatta för varit fysiskt.

Många barn berättar om sexuellt våld, sexuella kränkningar och sexuella övergrepp. De beskriver hur en vuxen eller jämnåriga har gått över gränsen sexuellt, verbalt eller fysiskt. Flera barn berättar om att de har blivit våldtagna och att äldre män i eller utanför familjen har utnyttjat dem sexuellt. Berättelser om att ha känt sig tvingad till att skicka nakenbilder på nätet förekommer också.

Kön och ålder

Snittåldern på barnen som kontaktar Bris är 14 år. En majoritet av dem som söker stöd hos Bris definierar sig som tjejer. Detta speglas i enkätsvaren.

Majoriteten av barnen som svarade uppgav att de var mellan 13 och 15 år.

Att definitionen av våld rymmer mer än fysiskt våld och sexuella övergrepp har många av barnen förstått (detta framgår ju också av texten i faktarutan "Vad är våld?" i enkäten). Barn berättar om kränkningar och straff, försummelse och att ha upplevt våld mot en annan familjemedlem. De barn och unga som uppger att de blivit utsatta för psykiskt våld beskriver att det satt spår under en lång tid. Svaren bekräftar vad Bris ser i kontakterna med barn i stödverksamheten, där barn beskriver att psykiskt våld ger stora skador.

Flera barn och unga uppger att föräldrar utsatt dem för våld. I vissa fritextsvar framgår det att båda föräldrarna är våldsutövare, men en majoritet av barnen som utsatts för föräldrars våld anger pappa som förövare. Barnen berättar om pappor som har kränkt, hotat eller använt ett bälte för att slå. Ett barn skriver att pappa våldtagit hen. Några berättar om pappor som blir elaka och våldsamma när de är sura eller dricker.

Våldet från föräldrar består av hot, fysiskt och psykiskt våld men också olika typer av kontroll där barnet känner att hemmet blir som ett fängelse. Att barnet inte får ha på sig vad hen vill och inte göra vad hen vill utan att föräldrarna kontrollerar barnet. Det psykiska våldet tar sig ofta uttryck genom att föräldrarna sagt att barnet inte har något värde eller på andra sätt är dåligt.

Det fysiska uttrycket tar sig ofta uttryck som slag, örflar och knuffar. Några barn beskriver våldet som att de sett en nära anhörig bli utsatt.

Personer utanför familjen som barnen berättar har utsatt dem är jämnåriga, ofta i skolan, olika vuxna utanför hemmet, bland annat en lärare och okända vuxna på nätet.

Har någon du känner blivit utsatt för våld någon gång?

Ja	99
Nej	16
Vet inte	56

Majoriteten av barn svarar att någon de känner har blivit utsatt för våld någon gång. Andelen barn som svarade "vet inte" om någon barnet känner blivit utsatt för våld var större än andelen barn som svarade nej. I en majoritet av enkätsvaren har barnet svarat ja på både

”

Ibland har mina föräldrar typ ryckt mig i håret. I skolan kan man få kommentarer som 'flytta på dig annars kommer jag döda dig' eller bli kallad olika skällsord."

”

Jag har hört flera män i min familj skrika på kvinnorna. Det är alltid skrik, sen ett stort ljud och efter det så blir det helt tyst."

”

Om ens pappa kan slå kan vem som helst slå"

egen erfarenhet och att de känner någon som blivit utsatt för våld någon gång. Det betyder att en majoritet av de barn som känner någon som utsatts för våld också själva har utsatts för våld.

I en tredjedel av enkätsvaren har barnet svarat ja på alla frågor; egen erfarenhet, någon en känner samt oro för att bli utsatt.

De flesta barnen som svarade på fritextfrågan berättade vilken relation barnet hade till den som utsatts för våld, på vilket sätt våldet tagit sig uttryck och av vem denne hade blivit utsatt.

Vanligast är att barnen berättar att de har kompisar som blivit utsatta för olika typer av våld.

Vanligt är sexuellt våld som våldtäkt, men också andra typer av sexuella övergrepp. Flera barn uppger att de har kompisar som på olika sätt blir utsatta för fysiskt våld i hemmet. Det handlar om att de har kompisar som blir slagna, dragna i håret eller befinner sig i en bråkig och våldsam miljö. De berättar om kompisar som blir utsatta för psykiskt våld hemma, framför allt verbalt våld som kränkningar och hot och om kompisar som blir utsatta för våld från en partner.

Flera barn uppger att de sett familjemedlemmar eller släktingar bli utsatta för våld. De berättar att de sett sin mamma bli utsatt för våld och misshandel, ibland framgår det vem förövaren är och i de fallen är det pappan. Några barn beskriver att de sett sitt syskon bli slaget hemma eller att en förälder sagt elaka saker till dem. Ett färre antal berättar att de haft en släkting som blivit utsatt för våld. Dels från en partner, dels att män i släkten varit våldsamma och slagit kvinnor i släkten.

Är du orolig för att du ska utsättas för våld?

Ja	105
Nej	34
Vet inte	34

En majoritet av de barn som svarat ja på egen erfarenhet av våld har också svarat ja på oro för att utsättas för våld. Det kan förstås som att erfarenheten av våldsutsatthet ökar barnets oro för att utsättas igen.

Otryggheten är stor hos de barn som svarat på frågan i enkäten och det tycks finnas ett samband mellan tidigare erfarenhet av våldsutsatthet och oro. Barn som tidigare blivit utsatta för våld uppger oftare att de är oroliga. Några motiverar det med att om det har hänt en gång kan det lika gärna hända igen och att det egentligen kan hända när som helst.

Flera barn uppger att de är rädda för att de ska utsättas för våld från sina föräldrar. Det är en oro som kan vara akut, en rädsla för att det ska hända när barnet kommer hem idag, eller en oro som ligger mer latent.

Många är rädda för att bli utsatta för våld om de gjort något "fel". Det kan handla om att barnets skolprestationer inte motsvarar föräldrarnas krav eller att barnet på annat sätt gör något som hen tänker kan uppröra föräldrarna.

Några barn lyfter en särskild rädsla för sin pappa. För vissa handlar det om att pappan redan slår barnets syskon och att barnet därför är orolig att hen själv är näst på tur. Men

”

Jag är rädd för att jag alltid hör på nyheterna om våld och skjutningar. Jag är rädd att något ska hända mig och min familj och jag vill verkligen inte dö eller bli skadad.”

det finns också en oro kring att pappan har visat upp våldsmönster när han varit full eller arg och att barnet då blir orolig att våldet kan komma att riktas mot en själv framöver.

Några barn uppger att de känner sig otrygga när de är utomhus eller befinner sig i offentliga miljöer. Här finns en rädsla för att vem som helst egentligen skulle kunna utsätta barnet för våld och barnet inte vet hur hen ska kunna skydda sig mot det.

Barn som uppger att de är tjejer vittnar i stor utsträckning om en oro för att bli utsatt för sexuellt våld. Svaren visar en tydlig oro för att som tjej bli utsatt för våld från män då barnen vet att det är vanligt i samhället idag. Barn som tillhör HBTQI+-spektrat uppger att de känner en rädsla för att bli utsatta för våld till följd av deras könstillhörighet eller läggning. Det kan dels handla om en oro inför att komma ut, dels en oro efter att en kommit ut

Ett fåtal lyfter att de känner sig oroliga för att bli utsatta för våld som mobbing eller slag i skolan.

”

MÅNGA VUXNA SÄGER ATT
MÅN SKA GE ALLTING LITE TID
FÖR ATT DET KANSKE KOMMER ATT
BLI BÄTTRE MEN DET HÅLLER
INTE JAG MED OM. FÖR OM
VUXNA TYSTAR NER EN
TONÅRING SOM FAKTISKT HAR
MODET ATT BERÄTTA OM
DEN HAR UTSATTS FÖR VÅLD
SÅ TAPPAR UNGA HELT
TILLITEN FÖR VUXNA.

ATT BERÄTTA OM VÅLDSUTSATTHET SAMT OM ATT FÅ BRA HJÄLP

Många barn litar inte på att barn som berättar för en vuxen får bra hjälp. Barnen ger uttryck för en rädsla att förlora kontrollen, att avslöjandet ska förvärra ens situation, och till exempel leda till att barnet inte längre får bo kvar hemma.

Tror du att barn som berättar för vuxna om att de blivit utsatta för våld får bra hjälp?

Ja	25
Nej	53
Vet inte	96

Flera av barnen som svarar uppger att de inte litar på att barn som berättar för en vuxen om sin utsatthet får bra hjälp. Det i sig är en utmaning då kännedom om barnets utsatthet är en nyckel för att kunna ge barnet skydd och stöd.

En majoritet är osäkra på om barn som blivit utsatta för våld och som berättar det för en vuxen får bra hjälp. Men än dubbelt så många barn svarar att de inte tror att barn som berättar får bra hjälp i förhållande till de som svarar att de tror att barn får bra hjälp. Endast 25 av de 173 svarar att de tror att barn som berättar för en vuxen får bra hjälp.

Vet du vart du skulle kunna vända dig om du eller om någon du känner blir utsatt för våld?

Ja	58
Nej	55
Osäker/kanske	60

Andelen barn som uppger att de vet vart de ska vända sig, att de inte vet vart de ska vända sig eller som kanske vet vart de ska vända sig om de själva eller någon de känner blir utsatt för våld är ungefär lika stor. Det betyder att två av tre barn inte vet eller är osäkra på vart hen kan vända sig vid våldsutsatthet.

”

Kanske är man rädd att det är man själv som har gjort fel”

”

De kanske är rädda att den som utsätter barnet för våld kommer bara bli mer arg”

”

Om det är deras föräldrar skäms de nog och vill se det bästa hos dem. Eller åtminstone att andra ska se de som bra föräldrar.”

Många barn som utsätts för våld berättar aldrig om det för en vuxen. Vad tror du att det beror på?

Det finns många orsaker till att barn inte berättar om sin våldsutsatthet för en vuxen. Rädsla för konsekvenser som berättande skulle kunna få är genomgående i barnens svar i enkäten. Känslor av skam och skuld, osäkerhet kring ansvar och rättigheter samt avsaknaden av vuxna att prata med är andra skäl som barnen lyfter.

Rädsla att förlora kontrollen

Flera barn lyfter också en oro kring att inte veta vad som kommer att hända om barnet berättar, oro för att inte ha något att säga till om, att förlora den egna kontrollen. Om barnet berättar för en vuxen så lägger barnet sitt öde i den vuxnas händer och den vuxna kan agera på sätt som barnet inte vill eller har möjlighet att påverka.

”

För att mina föräldrar skulle misshandlat mig mer om de får reda på att jag anmält de.”

Rädsla för ökat våld

Många skriver att de är rädda för att våldet ska öka om de berättar, att barnets berättelse ska komma fram till den som utsätter barnet för våld (vilket det också gör om det går så långt som till en utredning, som rättskedjan ser ut idag) framförallt om det är föräldrarna. Det finns en osäkerhet kring hur vuxna hanterar den här typen av berättelser från barn och många anar att föräldrarna måste bli inblandade.

Rädsla för att bli separerad från familj och vänner

Det finns en rädsla för att inte längre få bo hos sina föräldrar (om det är dessa som utsätter barnet för våld) om någon utomstående får kännedom om missförhållanden i familjen. Flera barn skriver att de vill bo kvar hos sina föräldrar, de vill bara att våldet ska upphöra. De skriver också att de inte vill att föräldrarna ska hamna i fängelse eller på annat sätt råka illa ut. Det finns också en rädsla för att barnet ska tvingas flytta och därmed lämna sina viktiga sammanhang som skola och kompisar.

” För man har ingen att prata med.”

Rädsla för att inte bli tagen på allvar

Ett hinder för att berätta är oron för att inte bli tagen på allvar, att ens berättelse bara kommer att viftas bort. Några barn är rädda för att den barnet berättar för inte ska förstå. Barnen återkommer i flera av svaren till att vuxna ofta är dåliga på att lyssna på barn. Många uttrycker också en rädsla för att det, trots att vuxna får veta, inte ska få någon hjälp eller fel sorts hjälp.

” För att de inte litar på kuratorn eller andra vuxna för att det första de kommer att göra är att ringa föräldrar.”

Skuld

En orsak som flera barn anger till att inte berätta är en osäkerhet på om det är man själv som gjort fel. De beskriver att barn kan känna både skuld och skam över att ha blivit utsatt för våld, kanske i synnerhet sexuellt våld, eftersom det kan få den som blivit utsatt att känna sig "smutsig" eller "äcklig". Det lyfts också att barnet kanske tror att, eller känner sig osäker på om, barnet på något sätt förtjänat våldet eller får skylla sig själv. Skammen kan också röra familjen, att barnet inte vill att det ska komma ut att föräldrarna gör en illa.

” De är rädda att något ska hända dem, t ex den vuxna som utsatt dem för våld ska slå mer och ljuga för socialtjänsten att barnet ljugar. Dessutom är vi rädda att bli inblandade med socialtjänsten och att de ska flytta oss långt från våra vänner.”

Brist på kunskap om sina rättigheter och ingen att prata med

Ytterligare några barn tar upp aspekter som pekar på att man har bristande kunskaper kring vilka rättigheter barn och unga har. Det handlar om svar som tyder på att man inte vågar berätta till följd av att barnet tror att hen behöver ha bevis mot den vuxna för att bli trodd, att ord kommer stå mot ord när ett barn berättar för en vuxen om en annan vuxens våld och att vuxna skulle tro mer på en annan vuxen än på ett barn. Många uppger att de inte vet vem de skulle kunna berätta för.

” Det finns också föräldrar som kan vara förjävliga hemma men betar sig bra mot andra vilket kan göra att andra inte tror på barnet.”

”

SE TILL ATT DET INTE BLIR
VÄRRE FÖR BARNET
OM HEN BERÄTTAR,
DET ÄR MÅNGA RÄDDA
FÖR OCH DET ÄR INGEN
OGRUNDAD RÄDSLÅ.
DET BORDE INTE VARA EN
STOR RISK ATT TALA OM ATT
NÅGON BEHANDLAR EN
ILLA OCH BE OM HJÄLP.

VAD BEHÖVER VUXNA VETA OCH GÖRA?

Vuxna som arbetar med barn behöver kunskap för att bättre kunna se, möta och hjälpa barn som utsätts för våld, enligt barnen. Det allra vanligaste rådet till vuxna är att verkligen *lyssna på barnet*.

Vad tycker du att vuxna som arbetar med barn (till exempel förskolelärare, lärare, kuratorer) eller som fattar beslut som påverkar barn (till exempel politiker) ska göra för att stoppa våld mot barn?

Många tycker att frågan om vad vuxna ska göra för att stoppa våld mot barn är svår och flera svarar bara "vet inte", men många har också synpunkter och förslag. De handlar om att vuxna behöver ta ett tydligare ansvar kring allt ifrån att ta initiativet till samtal med barn som grupp och med enskilda barn de känner en oro för, att de måste ge barn information och hålla barn som befinner sig i exempelvis en utredningsprocess informerade och göra dem delaktiga, att vuxna bättre ska respektera barn och barns rättigheter. De vuxna som adresseras i barnens svar ser ut att vara framför allt personal i skolan och inom socialtjänsten.

Ta initiativ, lyssna på barn och agera
Det som flest barn önskar att vuxna ska göra mer av är att lyssna på och se barn och ta ett större ansvar.

Flera av barnen menar att vuxna behöver bli bättre på att identifiera tecken på att ett barn inte mår bra och också vara den som tar initiativ till och inleder en dialog genom att ställa frågor kring detta. De påpekar att barn ofta inte vågar ta den första kontakten själv.

Barnen önskar också att vuxna mer ska agera på det barn berättar, inte enbart lyssna utan faktiskt också hjälpa till.

En synpunkt är att vuxna måste stå för att barnet man misstänker blir utsatt för våld

”

”INFORMERA MER!! Har aldrig fått någon info själv om våld. Informera alla, unga och äldre. Lär ut vilka beteenden som kan resultera i våld, så alla som inte tar hjälp själva kan få det utifrån.”

”

”Socialtjänsten behöver också kunna få göra mer. Det är säkert många som far illa men föräldrarna vågrar ta emot hjälp men LVU är inte aktuellt o så bara lämnas dem där själva.”

behöver hjälp, att de inte får bli osäkra för att barnet nekar, utan agera ändå. Så småningom kommer barnet också att förstå att det var det bästa. Ett barn påpekar att utsatta barn tar stor skada av att inte bli trodda och att även om det vore så att något barn inte talar sanning så är det inte en så stor skada för den utpekade (vuxna).

Utbilda skolpersonal

Vuxna behöver också ta ansvar för att skapa en tillitsfull relation med barn. Barn vill känna att vuxna i högre grad är trygga personer som man vågar prata med. Eftersom barn tillbringar stora delar av sin tid i skolan så finns också en önskan kring att skolpersonal ska utbildas för att förstå och kunna göra detta. Att se tecken på våld och veta hur man då ska agera är också kunskaper som flera barn uttrycker att vuxna i skolan behöver ha.

Trygga barn genom att berätta och ge information

Barn efterlyser mer öppenhet kring våld, som att prata om våld och våldssatthet i skolan. Det skulle bidra till att minska stigma och visa på att det är okej och viktigt att berätta för en vuxen om man blir utsatt för våld. Ett förslag är att det ska finnas någon i skolan som barnet kan vända sig till anonymt, ett annat är att införa som rutin att skolsköterska eller kurator som en del i hälsosamtalen pratar med alla om våld och om psykisk ohälsa.

Tydligare konsekvenser för förövare

Många barn menar också att lagar som ska skydda barn mot våld ska skärpas, att det ska vara lättare att få en vuxen som skadat ett barn dömd för brott och att det borde finnas fler poliser. Barn som berättar om våld både hemma och på andra platser, som i skolan, måste vara säkra på att det inte kommer att göra situationen värre, utan att barnet faktiskt kommer att få hjälp.

Även när det är barn som utsätter jämnåriga för våld så måste det få andra, tydligare,

konsekvenser än idag, menar några barn. Överhuvudtaget så måste vuxna ta våld mellan jämnåriga på större allvar.

Andra synpunkter är att socialtjänsten behöver fler och bättre sätt att arbeta på än idag, de borde prata med barnet utan föräldrarna och göra mer reklam för att få fler att vilja bli familjehem. Någon borde också ha ansvar för att prata med föräldrar som själva är uppvuxna med våld om att de inte ska göra samma sak mot sina barn.

Börja agera utifrån barnets bästa

Flera barn lyfter barnrättsperspektivet. Det handlar om allt ifrån en önskan att kunna känna sig trygg med att det inte ska bli värre om barnet berättar om våldet för en vuxen till att vuxna hela tiden måste inkludera barnet i processen. Barnen beskriver att det finns en rädsla för att bli exkluderad och fråntagen kontrollen om de berättar för en vuxen. Många berättar om en känsla av att vuxna pratar över ens huvud. Barn vill, och vet att de egentligen har rätt till, att vara med och ta beslut som rör det egna livet, men deras erfarenhet är att de sällan får det. Flera barn känner till begreppet "barnets bästa", men menar att vuxna inte tar reda på eller hänsyn till vad som verkligen blir bäst för barnet, utan att de i stället agerar utifrån vad de tror är bäst för barnet.

Vad tycker du att vuxna som arbetar med eller fattar beslut som påverkar barn behöver veta om barn och barns vardag för att bli bättre på att stoppa våld mot barn?

Barnen kan också se ett behov av mer kunskap hos vuxna om barn, till exempel att vissa barn har särskilda förutsättningar, som en diagnos, hur det kan påverka barnet. De behöver också kunskap om barns reaktioner, till exempel på våldsutsatthet. Barnen tycker att vuxna behöver förstå att allt inte är vad det först ser ut att vara. Till exempel att vissa saker mellan jämnåriga kan se ut som lek eller skoj utifrån, men att det i själva verket är våld. Eller att föräldrar kan se snälla ut på utsidan, men ändå utöva våld mot sina barn hemma. Sådant behöver vuxna bli bättre på att identifiera.

”

”Våga fråga och våga fråga flera gånger. Fråga hellre en gång för mycket än för lite.”

”

”Det är inte alltid fysiskt! Det psykiska är minst lika illa. När man blir utsatt för våld psykiskt så kan man ibland börja agera fysiskt mot sig själv.”

”

”Att det kan vara svårt att berätta och erkänna för sig själv och andra att det har hänt”

”

”Veta att vissa barn kan ha sjukdomar som ADHD osv. Det kan spela stor roll.”

Barnen betonar också vikten av att ha tålmod med barn som tar mod till sig och berättar om våld. Detta för att det kan vara svårt att prata om, och att det då är viktigt att en vuxen orkar lyssna trots att det kan ta tid. Flera barn vittnar om att de blivit bemötta med att de bara skulle vilja ha uppmärksamhet när de vittnar om våld. Ett sådant bemötande leder till att barnet inte vågar berätta igen, eftersom de vet att deras berättelse inte kommer att tas på allvar.

Ett tips är att vuxna själva försöker sätta sig in i utsatta barns situation, se utsattheten ur barns perspektiv och respektera och utgå från barnets upplevelse och behov.

Är det något mer du vill att vi ska veta?

Barn har rättigheter men får inte tillgång till dem i praktiken

Flera barn lyfter här exempel på barns rättigheter och hur de inte tillgodoses. Det handlar framför allt om att barn i större utsträckning vill vara med och bestämma över sina eget liv. Barnen önskar att vuxna börjar fråga barn vad de vill, i stället för att bara bestämma själva. Flera lyfter att de vet att vuxna i sina beslut om barn ska utgå från "barnets bästa", men anser att många vuxna gör det idag. Istället känner sig många barn exkluderade från beslut som rör deras liv.

” Att socialtjänsten inte gör sitt arbete. Dom bryter tystnadsplikten och dom tänker INTE på barnens bästa. Utbilda dom i stället för att bara tro att dom gör sitt arbete ”

Några barn riktar också skarp kritik till socialtjänsten och menar på att de förstör barns liv, istället för att underlätta och göra det bättre. Det kan bland annat handla om att barnet har en erfarenhet av att, när våldet har blivit uppdagat, mot sin vilja ha blivit flyttad från sin hemstad. Barnen beskriver brist på kontroll och brist på möjlighet till inflytande.

” En trygg vuxen är väldigt viktigt för oss som inte har någon trygg i hemmet. Visa att ni finns där och bryr er om oss barn. Det kommer göra det lättare för oss att våga berätta.”

Flera barn lyfter tystnadsplikten, både att det är otydligt för dem själva vad olika professioners tystnadsplikt innebär, om det går att lita på att alla professionella har koll på och respekterar den, och att tystnadsplikten borde vara starkare. Osäkerheten kring tystnadsplikten gör det svårare för barn att våga prata. En ökad tystnadsplikt, till exempel hos kuratorer, och ökad kunskap hos både barn och vuxna, skulle göra det lättare för barn och unga att ta steget och prata med dem.

” Skicka inte hem barn efter de kommit och berättat om saker som sker i hemmet, bara för att sedan ringa socialen och hämta upp barnen från hemmet. Avvakta och fråga barnet vad barnet vill göra i den situationen och vad hen vill ändra på hemma.”

Slutligen: Barn och unga efterfrågar trygga, engagerade vuxna. De menar på att det är en viktig nyckel till att lösa våldet. Som barn behöver man kunna vända sig till en vuxen man vet kommer lyssna och göra det bästa för barnet.

BARNENS SYNPUNKTER OCH BRIS SLUTSATSER

172 barn svarade utförligt på Bris och utredningens enkät, och delade med sig av sina egna erfarenheter av att utsättas för våld, sina erfarenheter och tankar om att kunna söka hjälp, och sina åsikter om vad vuxna behöver veta och göra. De gjorde det för att kunna hjälpa andra barn. Nedan följer en sammanfattning av barns synpunkter samt Bris slutsatser.

Barn med erfarenhet av våld är särskilt utsatta

Majoriteten av de barn som besvarat enkäten har själva utsatts för våld. Många barn uppger att de har blivit utsatta för många former av våld, av olika förövare, på olika platser och vid samma eller olika tidpunkter. Barn som har erfarenhet av att utsättas för våld uppger i högre utsträckning än barn som sluppit den erfarenheten att de är rädda att bli utsatta för våld igen. Rädslan gäller både våld av någon barnet känner och en mer diffus oro för våld som överfallsvåld, framför allt sexuellt våld. "Har det hänt en gång så kan det hända igen" vet barnen. Många beskriver att de blir oroad av rapporter om våld i samhället, att de vet att sådant händer. En slutsats är att barn som rubbats i sin trygghet och tillit genom att någon gjort dem illa har en högre beredskap för utsatthet.

Diskrepansen mellan rättigheter i teori och praktik måste åtgärdas

Det finns en diskrepans mellan barns kunskap om sina rättigheter i teorin och barns upplevelse av tillgång till sina rättigheter i praktiken.

Enkätredovisningen visar att många barn känner till att de har rättigheter, även om de inte vet exakt vad dessa innebär i praktiken. Det senare kan delvis förstås utifrån att inte heller vuxna, de som är skyldiga att tillgodose rättigheterna, är säkra på hur tillämpningen av barns rättigheter ska gå till. Det gäller både vuxna i skolan, inom elevhälsan och inte minst inom socialtjänsten – enligt barns erfarenheter.

Många barn är väl bekanta med begreppet "barnets bästa" och hänvisar till det när de pekar på brister och kommer med förslag. De vet att vuxna är skyldiga att ta hänsyn till "barnets bästa" men menar att många inte alls gör det. Ett återkommande exempel är att vuxna, framför allt inom socialtjänsten, fattar beslut över

barnets huvud. Beslut som barnen menar att de vuxna kanske tror är "barnets bästa", men som inte alls är det.

Erfarenheten av att vuxna fattar beslut över barnets huvud och en låg tilltro hos barn till att själva ha möjlighet att påverka, gör att insatsen för ett barn att berätta om sin utsatthet och be om hjälp är hög. Att avslöja missförhållanden hemma blir för barnet att lägga sitt öde i händerna på någon som kan göra vad som helst med informationen, fatta beslut som kan få oerhörda konsekvenser för barnet och i värsta fall förvärra en redan utsatt situation.

Det Bris ser att barnen ger uttryck för är konsekvenser av bristande delaktighet, att barn i för låg grad involveras och kan påverka frågor som berör dem. Det barnen berättar pekar på brister i överensstämmelse mellan lagstiftning och tillämpning. Informationen om barns rättigheter har nått fram, nu undrar barn varför rättigheterna inte efterlevs.

Lagstiftning och rättstillämpning måste skydda barn

Många barn vill se tydligare konsekvenser för den som utsätter ett barn för våld, konsekvenser både för barn och vuxna. Barnen menar att det behövs fler poliser, hårdare straff för den som utsätter barn för våld och skärpta lagar.

Detta visar bland annat på ett behov av en fortsatt översyn av de lagar som ska skydda barn mot våld och utsatthet. Det krävs även en översyn av rättstillämpningen så att den stämmer överens med lagstiftarens intuition, att barn får det skydd mot våld som de har rätt till. Men det visar också på brister i informationen till barn om hur samhällets skydd är organiserat och på vilket sätt det hjälper barn. För barn kan det framstå som att det saknas bestämmelser som kriminaliserar vissa handlingar mot dem, när det i själva verket ofta handlar om brister i tillämpningen.

Barns rätt till delaktighet måste få genomslag i praktiken

Det finns många hinder för ett barn att avslöja missförhållanden hemma och berätta om föräldrars våld. Även barn som utsätts för våld på andra platser, av vuxna på nätet eller av jämnåriga i en parrelation eller i skolan tycker att det är svårt att prata om, berätta och be om hjälp.

Många av de risker barnen ser med att berätta kan sammanfattas som en rädsla för att förlora kontrollen, att avslöjandet ska göra att allt blir värre, farligare eller få andra dåliga konsekvenser för dem själva eller deras familjer. Det stämmer väl överens med Bris erfarenheter från samtal med barn i stödverksamheten och är enligt många barn ett av skälen till att de väljer att anonymt kontakta Bris för att berätta om sådant de inte vågar dela med någon annan vuxen.

Det är av grundläggande betydelse att skapa trygga förutsättningar för ett barn att våga berätta om våld. Trygghet förutsätter delaktighet, att de processer som rör barnet genomförs i dialog med barnet, i en takt som passar barnet, med transparens där barnet får relevant information och har möjlighet att påverka beslut

i alla led och där barnet ses som den främsta källan för kunskap om sig själv och sina behov.

Barns rätt till information måste få genomslag i praktiken

Något som framgår av barnens svar och som stämmer överens med bilden från Bris kontakter med barn är att barn önskar att de fick mer information om vad som händer om deras situation kommer till lärares, kurators eller myndigheters kännedom. Barn ger särskilt uttryck för ett behov av att få information i ett så tidigt skede som möjligt.

Barns delaktighet är grundläggande för att de på ett tryggt sätt ska kunna berätta om våld, och delaktighet förutsätter information. Det gäller både kunskap om vad som räknas som våld och information om vad som händer efter det att barnets våldsutsatthet blivit känt för en vuxen med anmälningsplikt och för myndigheter. Barn måste kunna få svar på frågan om vem som får ta del av det de har berättat och vad som kommer att ske framöver. Det är de vuxnas ansvar att se till att barn får den information de har rätt till och behov av, och det behöver bli tydligare att de som jobbar i verksamheter som kommer i kontakt med barn har en skyldighet att tillgodose rätten till information.

Skolan bör få ett uppdrag att höja barns kunskap om våld

Enkätsvaren visar att det finns ett stort mått av osäkerhet bland barn om vad som räknas som våld. En slutsats som kan dras är att kunskapen hos barn om våld behöver höjas. Flera barn uttrycker en önskan om att skolan på olika sätt blir en tydligare aktör genom att prata mer om våld och möjliggöra för barn att berätta om sin situation för en vuxen de möter i skolan i sin vardag. Barn vill ha samtal både om våld som barn kan utsättas för hemma, men också om våld som barn kan utsättas för i andra miljöer och det våld i samhället som media rapporterar om.

Olika professioners tystnadsplikt behöver tydliggöras

Vuxna i skolan så som lärare, skolsköterskor och kuratorer är, förutom socialtjänsten, de aktörer som barn framför allt nämner i enkätsvaren. I relation till skolans personal lyfter många barn tystnadsplikten. De tycker att det är tydligt vad olika professioners tystnadsplikt innebär i praktiken. Barnen litat inte på, eller har egna erfarenheter av, att exempelvis kuratorer brutit mot plikten och undrar om ens de vuxna själva är på det klara med vad tystnadsplikt betyder. Den osäkerheten anges som ett av de väsentliga hindren från att berätta om våldssatthet.

Socialtjänsten måste barnrättsanpassas

I många av barnens svar får socialtjänsten kritik för att de förstör barns liv i stället för att underlätta och göra det bättre. Barnen beskriver brist på kontroll och brist på möjlighet till inflytande samt att vuxna pratar över huvudet på dem.

Några framför förslag om att utöka socialtjänstens möjligheter att ge barn stöd i situationer när föräldrarna nekar insats och barnets situation inte ger tillräcklig grund för ett omhändertagande enligt lagen om vård av unga (LVU). Andra förslag är att socialtjänsten ska prata med barnet utan föräldrarna och att socialtjänsten ska ta ansvar för att ge föräldrar stöd och information om uppfostran utan våld.

Vuxna som arbetar med barn måste ha kunskap och verktyg

Vuxna som arbetar med barn behöver utökad kunskap enligt barnen. Många av de barn i enkäten som har egna erfarenheter av våld berättar hur det påverkat dem. Att det psykiska våldet sätter särskilt djupa spår bekräftar erfarenheter Bris har sedan tidigare genom kontakterna med barn i stödverksamheterna.

Allt våld syns inte utanpå påpekar ett barn, och barn kan dölja sitt mående. Många återkommer till vikten av att vuxna som möter barn lär sig att känna igen tecken på utsatthet och att de måste agera direkt.

Bemötande är en annan viktig kunskap vuxna som exempelvis arbetar i skolan behöver ha. Att vuxna är de som måste ta initiativ till samtal och att barn behöver tid, trygghet och tillit för att kunna berätta är ytterligare kunskaper barn efterfrågar hos vuxna.

Lyhördhet och kunskap om hur olika barn fungerar och reagerar i olika situationer är andra färdigheter som barnen önskar hos vuxna. De vill att vuxna ska veta att barn kan ha erfarenheter och funktionsvariationer som gör att de reagerar på olika sätt.

De behöver känna till att barn som har varit med om något jobbigt kan neka till eller försöka skämta bort sådant som är allvarligt, men att vuxna då måste stå på sig. Inget råd är så återkommande som det att *lyssna på barnet*.

Det är också något som Bris väl känner igen från många undersökningar, enkäter och workshops med barn. Några av barnen föreslår att skolpersonal får utbildning för att bättre kunna se, möta och hjälpa barn som utsätts för våld.

”

**VI FÅR JU LÄRA OSS TIDIGT ATT
VI SKA GÅ TILL VUXNA
IFALL NÅGOT HÄNDER.
MEN OM DET ÄR EN VUXEN SOM
MÅN BLIR UTSATT FÖR,
VEM GÅR MÅN TILL? VI LÄR
OSS OCKSÅ ATT VUXNA
ALLTID HAR RÄTT OCH ATT VI SKA
LYSSNA PÅ DEM, SÅ YNGRE BARN
LITÄR INTE PÅ ATT DET
DE KÄNNER ÄR RÄTT.**

OM BRIS

Bris, Barnens rätt i samhället, är en av Sveriges ledande barnrättsorganisationer som varje dag kämpar för ett bättre samhälle för barn. Folkrörelsen Bris startade 1971 och bidrog till att Sverige fick världens första förbud mot barnaga. Med barnkonventionen som grund stöttar Bris barn i utsatta situationer, mobiliserar samhället för barnets rättigheter och påverkar beslutsfattare för ett samhälle där varje barn känner till sina rättigheter och där barnets rättigheter tillgodoses.

Arenavägen 61
122 77 Johanneshov
Box 101 47, 121 28 Stockholm
Telefon: 08-598 888 00

www.bris.se
Instagram: @bris116111
Facebook: www.facebook.com/BRIS
Twitter: @BRISpress
Swish: 9015041

Barn kan kontakta Bris på telefon, chatt och mejl.
Telefonnummer: 116 111

Chatt och mejl: www.bris.se

BRIS

Bry dig!

Röster om våld från placerade unga med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning

Rapport till utredningen "En uppväxt fri från våld" (A 2021:02)
genomförd av Ung dialog, Riksförbundet Attention

RIKSFÖRBUNDET
Attention

ALLMÄNNA
ARVSFONDEN

Riksförbundet Attention

Riksförbundet Attention är en intresseorganisation för personer med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) såsom adhd, Autismspektrumtillstånd (AST), Tourettes syndrom och språkstörning samt anhöriga och yrkesverksamma som möter personer med NPF. Förbundet arbetar för att de barn, ungdomar och vuxna som finns bakom diagnoserna ska bli bemötta med respekt och få det stöd de behöver i samhället.

Attentions arbete baseras på FN-konventionen om mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning. Konventionen tydliggör vilka rättigheter människor med funktionsnedsättning har. Den innebär en tydlig markering att samhället ska anpassas efter människorna, inte tvärt om. Attention tror att negativa attityder, fördomar och diskriminering oftast beror på okunskap. Därför arbetar Attention för att öka kunskapen om sina medlemmars behov. Förståelse förändrar attityder.

Om Ung dialog

I juni 2020 startade projekt Ung dialog och består idag av två projektmedarbetare och en expertgrupp med åtta unga med NPF och erfarenhet av placering i samhällsvård. Projektet är finansierat av Allmänna arvsfonden och ska under tre år arbeta för att placerade barn och ungdomar med NPF ska bli mer delaktiga, få ett ökat inflytande och bättre livskvalité när de är placerade på HVB (inklusive SiS-institution) och i familjehem. Barn och unga med NPF är kraftigt överrepresenterade inom samhällsvården och är en särskilt utsatt grupp. Projektet har under sitt första år samlat in erfarenheter från 100 barn och unga med NPF som har erfarenhet av placering som är sammanställda i rapporten ”Var ska jag hamna?”. I projektet har vi även tagit fram podcastserien ”Placerad” med sex ungdomars erfarenhet från samhällsvården. Under projektets andra del kommer vi fokusera på att fortsätta sprida de ungas röst och att ta fram utbildning riktad till personal inom socialtjänst, HVB, familjehem och till de unga själva.

Fanny Eklund

Jacqueline Treschow

Ung dialog, Riksförbundet Attention

SID

- 4 Att stoppa våldet
- 6 Att ta emot berättelser och upptäcka våld
- 8 Hjälpt, stöd och skydd
- 10 Utreda brott
- 12 Vardagen
- 14 Analys och slutsats

Om våldet

Det våld som de unga berättat om allt från försumelse, psykiskt våld, fysiskt våld till sexuellt våld. Våldet har skett i hemmet, i skolan, på fritiden och på institutioner. En av de unga har erfårit våld vid ett tillfälle, men de allra flesta har erfarenhet av olika former av våld under stora delar av uppväxten och har levt med våld som en integrerad del av sin vardag.

Tillvägagångsätt

Rapporten bygger på djupintervjuer med fem ungdomar. Intervjuerna har genomförts av projektmedarbetare Fanny Eklund och Jacqueline Hellman Treschow samt Åsa Landberg, leg psykolog och leg psykoterapeut. Gemensamt för de fem unga som intervjuats i rapporten är att de kommer från föräldrahem där de har varit utsatta för våld på olika sätt och/eller saknat föräldrastöd. Samtliga har också minst en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning som adhd och autism och har varit placerade i familjehem, HVB och/eller på SiS. De har också haft en problematisk skolgång, bland annat med långa perioder av frånvaro och skolbyten. Nedan kommer en kort beskrivning av de unga:

Georg 18 år med adhd och autism. Har varit placerad sedan han var 11 år och har bott i över 10 familjehem och HVB-hem.

Lisa 21 år med adhd och autism. Lisa placerades när hon var 14 år och bott på flera olika SiS hem samt HVB-hem och jourhem.

Vera 20 år med autism. Vera placerades när hon var 16 år i ett familjehem.

Sara 20 år med adhd. Sara placerades på HVB när hon var 15 år och har bott på två olika HVB-hem.

Cajsa 18 år med autism. Cajsa placerades i familjehem när hon var 15 år. Hon har också bott på ett HVB-hem.

UNGDOMARNAS VIKTIGASTE MEDSKICK TILL 10-ÅRSPLANEN

- Vuxna måste lyssna på riktigt. Ta det unga säger på allvar och agera på det som sägs.
- Alla barn borde ha åtminstone en trygg vuxen i sitt liv. Om det finns åtminstone en trygg vuxen så kanske barnet vågar berätta.
- Alla placerade barn ska ha en oberoende vuxen som kan föra deras talan, ett så kallat barnombud.
- Öka kunskap om psykisk ohälsa och våld och se till att man pratar om det i det öppna så att det inte blir så tyst, annars kommer man inte våga berätta sanningen om hur det är hemma
- Prata om våld och vad det innebär, med barn i tidig ålder i skolan och ha som rutin att fråga hur man har det hemma, oavsett hur och var man bor.
- Erbjud den våldsutsatta stöd så fort som möjligt och se till att det finns olika val och erbjudanden som samtalskontakt, behandlingar, medicinering och terapi.
- Se till att de metoder som finns för till exempel traumabearbetning är NPF-anpassade.
- Placera oss i familjehem och på HVB-hem med både NPF- och traumakompetens.
- Utveckla placeringsformer och öppenvårdsinsatser för personer med samsjuklighet så vi kan få hjälp både utifrån NPF och missbruk.
- Satsa mer på skola och polis.
- Ha koll på familjehem, inte bara HVB. Kontroll kan ge trygghet.
- Se till att inga barn eller unga utsätts för sexuella övergrepp på SiS, HVB eller i familjehem.
- Ändra lagstiftningen så att vuxna inte kan ha sex med 15-åriga barn.
- De vuxna som arbetar med barn, i skola, socialtjänst, familjehem och HVB behöver ha kunskap om NPF och effekter av våld.
- Anställ personal med personlig lämplighet och se till att säkerställa att personal inte använder sig av våld mot barn inom samhällsvården.

Att stoppa våldet

Ungdomarna i rapporten har varit utsatta för våld i hemmet, i skolan och/eller på institution. De menar att för att våldet ska kunna stoppas behöver barnets situation uppmärksammas av någon vuxen. Det kan handla om att uppmärksamma hur familjen har det, hur barnet mår eller mobbningsituationer i skolan. De unga är överens om att den som kommer att utöva våldet ofta inte slutar av sig självt och barn berättar oftast inte, om inte någon frågar. Barnet förstår inte alltid att det som händer är fel och kan vara orolig för att situationen ska förvärras om man berättar.

”Det här området är så svårt för det sker oftast bakom stängda dörrar. Barnet som blir utsatt gömmer det ofta väldigt bra. Så det är väldigt svårt. Det är där det är som svårast.” – Sara

”När jag var liten trodde jag att det var en del av uppväxten och jag trodde att alla hade det så. Då har man blivit ganska traumatiserad och så. Det är svårt att just som barn att förstå att så här ska det inte vara. Det är ganska svårt.” – Sara

Att prata med barn om våld kan vara ett sätt att uppmärksamma dem på att det som sker är fel och på så vis ge dem förutsättningar att själva kunna agera genom att exempelvis berätta eller be om hjälp. Saker som kan vara bra att prata med barn om är vad våld är, att det finns barn som utsätts för våld och att man inte alltid ”hatar sin förövare”. Vera som utnyttjades sexuellt av en person hon stod nära, la under flera år skulden på sig själv i stället för på förövaren.

”Jag blev sexuellt utsatt. Jag hade hört att det var fy, fy. Men jag tyckte om min förövare och det var det aldrig någon som sa. I min hjärna blev det som att jag bidrog till det. Barn kan också känna en nyfikenhet, att det känns skönt. Allt ansvar blev mitt, jag tyckte om honom, han var de enda som lyssnade. Det hade jag behövt höra. Om man berättar att vuxna inte ska röra en så kan man säga att det inte är fel att det kan kännas intressant, skönt och roligt. Och att det inte är konstigt.” – Vera

”Det är en trappa innan det händer. Skolan kan se den trappan av hot och trakasserier. Prata om det från en tidig ålder. Hot och trakasserier är också våld.” – Georg

De unga är överens om att de vuxna i deras närhet egentligen borde ha förstått mer om hur de hade det i föräldrahemmet, i skolan och under placering och på så vis kunnat stoppa våldet tidigare. Om de vuxna i barnets närhet bara hade stannat upp, sett

barnet, lyssnat och funnits där. Uppmärksammat små förändringar, som exempelvis att barnet slutar sig alltmer.

”Vara öppensinnad och se saker som inte är jättetydliga hela tiden. Men inte blunda för det. Verkligen fråga och försöka se om någon drar sig undan mer, börjar förändras som person.” – Lisa

Flera av de unga återkommer till skolans viktiga roll. I skolan finns barnet i vardagen och skolan har ofta kontakt med både barn och föräldrar på regelbunden basis och har därför goda förutsättningar för att kunna se om något är fel.

Synen på socialtjänsten varierar. En del av de unga menar att de borde ha mer kontroll, men samtidigt så vågar de unga ofta inte själva berätta om hur de har det på grund av att de saknar en relation till socialsekreterare och att tilliten inte finns. Kontrollen borde vara inbyggd i systemet på ett annat sätt än vad det är idag.

”I vissa fall finns det risker mot vissa personer, vissa vuxna borde ha körkort för att få barn. Det finns jättemånga som inte ska ha barn, där barn blir väldigt utsatta.” – Sara

”Familjehem är så lite kontrollerade. Jämfört med HVB-hem. Det känns som att vem som helst kan bli familjehem. Jag har bott i familjehem som var före detta uteliggare och före detta knarkare. Så ska det inte vara. Det behövs mycket mer kontroll.” – Georg

Georg har upplevt våld både på institution och familjehem, men har känt sig mer utsatt i familjehem där familjerna inte bara saknade kunskap om NPF, utan också saknade grundläggande kunskap om hur man möter och hjälper barn i allmänhet och särskilt barn med utmaningar som våldserfarenhet och funktionsnedsättning. I ett familjehem fanns det flera äldre ungdomar som utsatte Georg för våld och hans upplevelse var att ingen lyssnade. Kunskap om NPF och ett gott bemötande är ofta avgörande för att stoppa våld innan det händer – hemma, i skolan och under placering.

”Skolan är inte alltid NPF-anpassad. Skolan behöver vara trygg för alla. Jag gick t ex inte i skolan på 4 år. Var utsatt för våld både i hemmet och i skolan.” – Georg

Saknas det kompetens och personlig lämplighet kan det gå riktigt illa och om kunskapen och lämpligheten finns så kan det göra hela skillnaden. Lisa berättar om en personal som kunde se när

hon började varva upp; situationer som vanligtvis eskalerade till utbrott och inte sällan avskiljningar, fasthållning och annat fysiskt våld. När den personen arbetade så blev aldrig Lisa utagerande och även övriga i personalgruppen fick hjälp att hantera utmanande situationer.

• *”Det fanns en personal som alltid avstyrde avskiljningar, både från min sida och från personalens sida. Han tog bort mig från personalen som inte visste hur de skulle hantera mig när jag blev stissig till exempel, för jag kanske blev uttråkad och började hoppa på väggarna. Och dem bara ”du får inte, du måste sitta stilla bla bla” ”håll käften, annars blir du inlåst” liksom. Och då såg han till så att situationen inte blev att jag blev våldsam eller att personalen blev våldsam mot mig. Och det var jättebra, för han kunde läsa av mig redan innan det spårar ur. Han kunde se det på mig och han förstod varför jag gjorde som jag gjorde, tog sig tid, lyssnade.” – Lisa*

Lisa säger att om hon hade fått hjälp med sina utbrott, som om av personalen ovan så hade hon kanske inte ens behövt bli placerad från första början. Då hade hon inte blivit sådär arg och hennes föräldrar hade fått hjälp innan det gick för långt.

DE UNGAS ÖNSKEMÅL

- Uppmärksamma om barnet förändras och våga fråga om hur barnet har det.
- Prata med barn om att våld kan vara olika saker och kan kännas på olika sätt, men att det aldrig är barnets fel.
- Relationer är viktiga! Det måste finnas närvarande vuxna som barnet vågar anförtro sig åt.
- Placera inte barn i familjehem som är olämpliga.
- Kontrollera familjehem och institutioner noga.
- Var noga med att de familjehem och institutioner som tar emot barn med NPF och erfarenhet av våld har relevant kunskap.

Att ta emot berättelser och upptäcka våld

De ungas erfarenheter av att berätta om våld och att upptäcka våld skiljer sig åt. Något som flera av de unga återkommer till som en förutsättning för att våga och kunna berätta om våldsutsatthet är tillit. De unga delar erfarenheter av bristande tillit och att deras berättelser, när de väl har vågat berätta tagits emot av vuxenvärlden på olika sätt.

Vad kan då omvärlden göra för att upptäcka att ett barns utsatts för våld i hemmet eller i skolan? Flera av de unga nämner skolans viktiga roll. I skolan finns det vuxna, som om de vågar se och lyssna kan göra stor skillnad för ett våldsutsatt barn. Både i att upptäcka våld på skolan och vad som sker i hemmet. Lisa och Vera berättar om sina erfarenheter.

”Eftersom jag var kaos i skolan, så ville de inte försöka hjälpa mig heller. De ’nu har hon gjort det här igen’, det var aldrig ’Lisa hur mår du? Vad händer egentligen?’ Det var aldrig någon som frågade vad som händer hemma, varför gör du så här? Så det behövs verkligen att man fångar upp barnen.” – Lisa

”Skolsköterskan borde fråga om man blir älskad hemma, en trygg vuxen. Finns det en trygg vuxen som barnet kan vända sig till behöver det inte hända. En trygg plats och någon som lyssnar och kärlek så kan det göra stor skillnad.” – Vera

Lisa och Vera beskriver något som flera av de unga återkommer till. Att det måste finnas närvarande vuxna som vågar se och som vågar fråga. För Lisa som har både adhd och autism så blev tillvaron en ond cirkel, där hennes utsatthet maskerades bakom ett beteende där hon själv gjordes ansvarig för sina handlingar. Men även om vuxna frågar är det inte säkert att barnet berättar på en gång. Vuxna behöver vara uppmärksamma och våga fråga.

”Många barn som blir utsatta i tidiga ålder har svårt att lita på vuxna. Om man misstänker något så kanske man ska försöka se och vara uppmärksamma på om barn kommer sent till skolan eller sjukanmälda en dag men kommer nästa. Sen till exempel att vissa barn säger att de inte vill hem. Det kanske inte betyder att barnet är utsatt för våld men det kan vara ett tecken på att det händer något.” – Sara

Vad behövs för att våga berätta för någon? Det kan vara svårt om man inte vågar lita på att få hjälp. Ofta berättar man inte allt, utan provar sig fram. Flera av de unga delar erfarenheten av att de har försökt berätta, men att vuxna inte har agerat, följt upp eller till och med inte trott på en.

”Jag började väldigt gradvis, små grejer men som var röda flaggor men det var aldrig någon som reagerade på det jag berättade så då kunde jag trappa upp. Men jag sa mer och mer utan att någon reagerade. Det var inget medvetet. Testade mig fram. Ett rop på hjälp. Jag har inte gömt det, men aldrig berättat.” – Vera

”Det var bra att kuratorn gjorde anmälan. Hon sa varför så att jag förstod. Hon satte in flera tider så att jag skulle kunna komma. Men sen så gjordes det ingen uppföljning. På mötet på soc så berättade jag inget och sedan frågade aldrig skolan igen. Det hade kunnat vara ett bra tillfälle att kunna göra något.” – Vera

”När vuxna verkligen började lyssna på mig så var jag 18 år. Eller nej 17 år var jag men jag skulle fylla 18 år. Och det var då när jag berättade igen vad mamma hade gjort mot mig som de började lyssna på mig. Men det var ju bara för att jag skulle fylla 18 år och bli myndig. Då började folk tro på mig.” – Sara

Inte alla har negativa erfarenheter av att berätta om våld. När Cajsa utsattes för en våldtäkt i familjehemmet berättade hon för familjehemspappan som stöttade henne genom processen. Hon menar att en förutsättning för att barn ska berätta att det finns en trygg vuxen i barnets närhet som genuint bryr sig.

”Jag berättade på en gång för familjehems pappan. Han sa liksom om du vill anmäla så får du göra det och stöttade mig i det, sen sa han ju också att om inte jag anmäler så gör han det.” – Cajsa

Cajsa berättar att hon fick ett bemötande från familjehemspappan när hon berättade som gjorde henne lugn. Hon vågade på så sätt gå vidare med en polisanmälan.

”Den kvinnliga polisen som kom hem till oss och förhörde mig var väldigt bra. Hon lyssnade verkligen och tog det i min takt. Jag tycker att det var väldigt bra att de skickade en kvinnlig polis.” – Cajsa

Vad är viktigt när vuxna tar emot berättelser om våld? De unga är överens om att det är viktigt att vuxna fortsätta att fråga, på ett respektfullt sätt eftersom det kan vara så att barnet bara berättar delar av sin situation. Att vara lugn, respektfull och transparent är en förutsättning för att barnet ska fortsätta berätta och likaså att ställa frågor på ett för barnet anpassat sätt. Särskilt om barnet har en eller

flera NPF-diagnoser kan det vara bra att exempelvis inte ställa alltför öppna frågor.

• *”Precis när barnet berättar, gå ner på samma nivå som barnet. Och lyssna och ta in. Bemöt lugnt affektivt. Brusa inte upp dig, håll dig lugn.”*
– Georg

• *”Att man är tydlig när man ställer frågor så att barnet inte missförstår frågan. Och att den vuxna återkopplar sina egna tankar och hur hen ser på det som man berättar, så att man inte behöver gissa.”* – Vera

Sammantaget så är det mest centrala för de unga som upplevt våld att det finns någon trygg vuxen som de kan lita på. Om det finns en sådan vuxen så vågar de till slut berätta. Denna vuxna kan vara vem som helst, till exempel i skolan, en kontaktperson eller någon på ens boende man litar på.

• *”Alla barn borde ha åtminstone en trygg vuxen i sitt liv. Har man inte det hemma, kanske man kan få en kontaktperson. Om det finns åtminstone en trygg vuxen så kanske barnet vågar berätta.”* – Vera

• *”Man behöver en person som inte kan göra något värre. Det behövs såna personer, som man bara kan berätta för. För sen efter en stund så kommer förmodligen den person som är utsatt känna att nu är det lugnt, nu kan jag gå fram med det. Nu kan jag berätta. Man får ta det steg för steg.”* – Lisa

DE UNGAS ÖNSKEMÅL

- Alla barn ska ha åtminstone en trygg vuxen i sitt liv.
- När barn berättar ska vuxna lyssna och ta det barnet säger på allvar.
- Det är viktigt att vuxna som tar emot barns berättelser behåller sitt lugn.
- Det borde finnas vuxna som barn ”bara” kan berätta för utan att känna oro för vad det ska leda till.
- Vuxna ska vara öppna med barn om vad de tänker om barnets berättelse och hur de kommer agera.
- Skolan ska fråga barn om de utsätts för våld.
- Vuxna som pratar med barn som har NPF ska tänka på att anpassa sitt kommunikationssätt utifrån barnets behov.

Hjälp, stöd och skydd

De unga har olika erfarenhet av hjälp, stöd och skydd. Cajsa som utsattes för en våldtäkt i familjehemmet hon bodde i blev omplacerad som skydd, men fick inte någon hjälp med att bearbeta det som hänt. Hon har upplevt att bristfällig kommunikation mellan henne och vuxna i omgivningen, till exempel socialsekreterare, har försvårat hennes möjligheter att få det stöd hon hade behövt. Hon önskar att vuxna hade frågat henne vad hon behövde och att de hade lyssnat, men det var det ingen som gjorde.

• "Jag hade tagit en överdos för jag mårde så dåligt över allt som hade hänt och det var typ därför blev jag inlagd på psykiatrin för jag försökte ta livet av mig. Därför blev jag placerad på ett behandlingshem. Eller jag vet inte....
• Jag undrar hela tiden över min placering på HVB-hemmet. Önskar att jag hade fått LSS och behandling, tror att det hade varit bättre för mig." – Cajsa

• "Alla barn som har varit utsatta för övergrepp borde få behandling och flera olika alternativ på behandling, från samtalskontakt, psykolog till traumabehandling mm. Så att alla kan få det som passar dom." – Cajsa

Inte heller Sara upplevde att hon fick någon behandling när hon som 15 åring placerades på ett HVB-hem som inte alls var bra. Hon rymde flera gånger och placerades på ett nytt HVB-hem som var mycket bättre. Liksom Cajsa upplevde Sara att kontakten med socialtjänsten ofta brast på grund av bemötande- och kommunikationssvårigheter.

Sara beskriver hennes upplevelse av socialtjänsten som en "berg och dalbana, där jag mest blev runt kastad som en lite docka". Sara har haft ett flertal socialsekreterare och hon upplever att de flesta inte har hjälpt eller lyssnat på henne. "De har talat till en som politiker så att man inte har förstått".

Men Sara har haft en bra socialsekreterare som verkligen lyssnade på henne. Han pratade inte bara om negativa saker som hon gjorde dåligt, han satte fokus på det positiva som Sara gjorde bra. Han visade omtanke och engagemang genom att fråga henne hur hon mårde och vad hon gillar att göra på fritiden. Det gav ringar på vattnet som gjorde att även Sara ville göra sitt bästa som gjorde att hon till exempel slutade rymma från sitt HVB.

Kontakten med sin socialsekreterare är ofta avgörande för att få rätt hjälp och stöd. Litar du inte på din socialsekreterare så vågar du sannolikt inte berätta om hur du har det och vad du behöver. Flera menar dock att socialtjänsten inte är en myndighet

där du kan räkna med att få hjälp.

• "Nej Soc är inte en sån plats där man kan få hjälp. De utredr." – Georg

Men om du har en bra relation med din socialsekreterare så kan det vara helt avgörande. Vissa av ungdomarna har haft så många olika, så att de tappat räkningen medan andra, som Georg haft tur och "bara" haft två socialsekreterare från att han placerades som elvaåring.

• Jag har träffat mina socialsekreterare varje månad. De var jättebra bögge två. Vi träffas en gång i månaden och kan prata om allt möjligt." – Georg

Att vuxna verkligen lyssnar uppger flera av de unga är viktigt för att den hjälp man får ska vara anpassad utifrån ens behov men att bli lyssnad på är också läkande i sig själv. Som Vera som i sitt familjehem fick ta den tid hon behövde för att kunna öppna upp och sedan, när hon vågade berätta fick ett bemötande som hjälpte henne.

• "När jag blev placerad i familjehemmet så vågade jag inte lita på dem. Hela första året testade jag mycket. Berättade mycket olika saker, som ett partytrick men inte seriöst för att få hjälp. Det var skönt att min familjehemsamma kunde bli seriös och verkligen fråga. "Jaha, men hände inget?" Hon ifrågasatte när jag sa nej och fortsatte fråga. Det blev en jobbig process, men det var då jag verkligen kände att hon lyssnade. Jag kände att jag kunde gå till henne och ta upp saker efteråt. Hon var aldrig skör när jag berättade och det var skönt. Hon frågade och pratade med mig som att jag förstod allt. "Det här kommer jag vilja berätta för soc och BUP". Jag fick välja vilken dag hon skulle prata. Hon lät mig läsa en text som hon skrivit ner: "Det här tänkte jag berätta för BUP och soc" också vad hon själv tänkte vilket var skönt, då slapp jag gissa. Och då vågade jag fortsätta berätta mer och mer. Det var skönt att veta att hon visste." – Vera

Även Georg har erfarenhet av vuxna som lyssnar.

• "Jimmy, han är bra på att lyssna. Han lyssnar lugnt, sätter sig ner och pratar och tar in och tänker. Man vet att han kommer ta upp det på ett personmöte. Man vet att han bryr sig. Han kommer i alla fall ta upp det även om det inte händer något." – Georg

En del av de unga har i samband med placering hamnat på en plats där det finns vuxna med kun-

skap om NPF, ett gott bemötande, som har kunnat erbjuda trygghet, medan det för andra har tagit längre tid att få hjälp. För en del har placeringarna blivit som ett lotteri eller en ”vårdspiral” utan stopp. Både Georg och Lisa har varit placerade på över 10 HVB-hem och familjehem, samt varit inlagda på den psykiatriska slutenvården flera gånger. Ju mer komplex ens situation är med till exempel droger eller eget problematiskt beteende (utbrott, utagerande beteende), desto svårare verkar det vara att få bra stöd och en hjälp som faktiskt både skyddar och förbättrar måendet.

• *”Och så hamnar man på SiS och så blir det tusen gånger värre. Hamnar man på SiS så blir man utsatt för våld på ett eller annat sätt.” – Lisa*

De unga återkommer till att hjälpen behöver vara individuellt anpassad. Det är inte alla som behöver en psykologisk behandling medan det för andra tar alldeles för lång tid att få de behandling som de önskar och behöver. Här är det också viktigt att lära känna den enskilda ungdomen och lyssna. Alla är olika, oavsett vilken diagnos man har.

• *”Jag önskar att jag hade blivit erbjuden att prata med någon. Någon professionell. Det är typ det jag hade velat. Att få behandling osv så att jag hade kunnat få bearbeta allt.” – Sara*

• *”Jag har inte fått så mycket hjälp. Jag har fått hjälp i vardagen, men inte med mina problem. Har inte velat. Jag är självständig så det passar mig bra. Man måste se till individen. Alla fungerar olika. Alla med diagnos funkar inte likadant.” – Georg*

• *”Ja men det kunde ha kommit tidigare. Men jag har förstått att det är för att man ska vara stabil, men jag gick för länge. Hade alldeles för mycket som gjorde mig instabil. Om jag hade fått stoppa in min fot i någon behandling innan jag har helt stabil. Blev som cirklar. Det skulle behövas en behandling för att kunna gå i behandling.” – Vera*

DE UNGAS ÖNSKEMÅL

- Vi vet ofta vad vi behöver, låt oss vara delaktiga i vår egen planering.
- Att bli lyssnad på är helt avgörande för att kunna ta till sig vård och behandling.
- Var ärliga!
- Informera oss om vad syftet är med olika insatser på ett sätt och med ett språk som vi kan ta till oss.
- Tid är viktigt – stå kvar och finns där om vi har frågor eller känner oro inför framtiden.
- Var transparanta – ha till exempel inte möten med föräldrar, socialtjänst och HVB-hem utan oss.
- Placera oss i familjehem och på HVB-hem med både NPF- och traumakompetens.
- Utveckla placeringsformer och öppenvårdsinsatser för personer med samsjuklighet så att vi kan få hjälp både utifrån NPF och missbruk.

Utreda brott

Ungdomarna vi har talat med har skilda upplevelser av polisen och hur man har utrett det våld som man har varit utsatt för. Många av de unga vi har talat med har polisanmält våldet, men har skilda erfarenheter hur de har blivit bemötta och om det har lett till en utredning eller dom.

”Poliser? De flesta har gjort ett bra jobb. Det är från polis till polis. Är polisen stressad då fattar jag att han kanske är lite sämre just den dagen. Bemötande från bägge håll viktigt. Alla är fortfarande människor.” – Georg

Cajsa har goda erfarenheter från sin kontakt med polisen efter våldet. Hon upplever att polisen bemötte henne på ett respektfullt och att man lyssnade på henne i förhöret.

”När familjehemspappan ringde och polisanmälde skickade de hem en kvinnlig polis till oss. Jag tyckte det var väldigt bra att det var en kvinnlig polis eftersom det rörde sig om ett övergrepp. Tror att det är viktigt att det sker i en trygg miljö, även om det skedde i hemmet så var det fortfarande en trygg miljö för mig.” – Cajsa

Flera av ungdomarna berättar att de har ett bristan- de förtroende för polisen då de upplever att de inte har blivit trodda när de har polisanmält och i förhör.

”Jag har polisanmält våld två gånger. Första gången blev det förhör men det blev ingenting och andra gången blev det ingenting alls. Man tror inte på barn och ingenting tas vidare. Jag har tappat hoppet om polisen.” – Sara

Lisa berättar om hur hon känner sig som en rättslös i mötet med polisen. Hon berättar om att hon inte blev trodd av polisen och rättsväsende när hon anmälde att hon misshandlats av en boendepersonal. Hon blev själv dömd för misshandel när hon var den som blev utsatt för våldet.

”Då från ingenstans kommer han och brottar ner mig. Och då hade jag backat och var på väg ut, och då kom han och brottade ner mig. I början är jag helt lugn. Jag hade inte gjort något fel. Jag nuddade honom inte, jag sa åt honom innan – han vet att han inte ska skrika på mig. Har sagt det flera gånger innan. Och jag är lugn i början och min kompis ser också. Jag ber honom släppa mig. Men han släpper inte mig. Jag får ju panik när han håller i mig. Till slut får jag en värre ton, men jag är ändå lugn i 2–3 minuter. Men sen börjar jag skrika, släpp mig.

”Han ringer till polisen och sen kommer polisen och sen blir det att jag hamnar på häktet den natten och sen blev jag dömd för misshandel.” – Lisa

Vera polisanmälde aldrig våldet hon var utsatt för men var i kontakt med polisen vid ett tillfälle när hon var 10 år. Det här gången tillkallades polisen av en utomstående vid en våldsamt situation. Hon tror att våldet hade kunnat upphöra här om polisen hade uppmärksammat att något var fel, ”grävt lite mer” och inte släppt henne efter det.

”En kille på gatan såg mig fajtas med en kille för att jag inte ville följa med. Kunde polisen gjort mer? Det är svårt för jag ville inte berätta. Det hade varit bra om de hade försökt dra i andra trådar. Till exempel kunde de ha kollat med skolan och hemma.” – Vera

Flera ungdomar berättar att de inte har fått information om hur det har gått efter polisanmälan.

”Efter förhöret hörde jag ingenting och hade typ släppt att det skulle bli något mer. Men sen en typ månad innan rättegången blev jag meddelande om att det skulle bli en rättegång. Alltså jag tror att det var bra att jag inte fick någon information eftersom jag mätte så dåligt. Men tror att andra hade vilja bli informerade i alla fall att polisen borde fråga barn om de vill ha information om hur det går med utredningen.” – Cajsa

”Första gången fick jag hem ett papper på att förundersökningen lades ner, andra gången hände ingenting. Jag önskar att de hade de tagit på större allvar men de trodde inte på mig för jag fick minnesförlust för jag hamnade i chock. De skämtade liksom bort det som att jag ljugar om det. Jag hade önskat att de tog det på mer allvar. Så det var liksom det.” – Sara

”Jag har anmält och blivit anmäld. Polisen har för lite resurser och befogenheter. När föräldrar inte skriver på papper om anmälan så fick jag inte ut skadestånd. Det var en grov misshandel.” – Georg

För Cajsa ledde förhöret till rättegång och hon berättar om sina goda upplevelser av rättsväsendet. Hon betonar att känna sig lyssnad på, trodd och bli visad omtanke samt att vuxna är tydliga och ger information om processen är nyckeln till hennes goda upplevelser.

• *"Innan rättegången fick vi reda på hur och var alla skulle sitta, att det skulle filmas och jag fick välja om förövaren skulle sitta på plats eller i annat rum. Men jag valde att han skulle vara på plats för jag ville att han skulle höra mig."*
– Cajsa

• *"Mitt målsägandebiträde var jättebra. Hon berättade allt och lyssnade på mig. Vi pratade mycket efter rättegången. Under rättegången såg hon på mig att jag tyckte att det var väldigt jobbigt så då fick vi pausa rättegången. Hon var väldigt sympatisk och bra. Man märker när någon bryr sig" – Cajsa*

• *"Han blev dömd till 200 timmars samhällstjänst och det kändes bra. För jag hade fått reda på innan att många blir frigivna. Så det kändes bra att folk hade lyssnat på mig. De hörde mig".*
– Cajsa

DE UNGAS ÖNSKEMÅL:

- Ge polisen mer resurser så att de kan utreda fler brott.
- Om polisen kommer i kontakt med utsatta barn är det bra om de undersöker mer eller anmäler oro.
- Lyssna mer och tro på barn och unga som anmäler brott.
- Återkoppla till oss efter polisanmälan och polisförhör även om brott läggs ner.
- Var tydliga och flexibla och möt barnet efter dennes behov, anpassa information, förhör på trygg plats och visa omtanke.
- Låt inte boendepersonals ord väga tyngre än barns ord.
- Förbered oss inför rättegångar så att vi vet hur det kommer att gå till.

Vardagen

Våldet har påverkat de ungas vardag på olika sätt, men gemensamt för alla är att de upplever att våldet har påverkat deras vardag negativt. Alla de barn och unga som vi har intervjuat berättar enhetligt att deras tillvaro har präglats av otrygghet, rädsla, oro och ohälsa. Ungdomarna beskriver deras vardag som otrygg och delar längtan efter en närmare relation till vuxna som lyssnar och visar omtanke.

• *”Efter ett övergrepp så är det viktigaste att man är omringad av människor som bryr sig om en. Att bli flyttad till ett HVB med massa okända människor, fuckar lite med mitt huvud och jag mådde bara sämre. Fick panikångestattacker och mitt självskadande eskalerade.” – Cajsa*

• *”Jag har väldigt svårt att känna trygghet och kärlek i min vardag på grund av min barndom. Så det är svårt. För jag har fått klara allt själv och fått gå igenom allt själv. Och det är hemskt att få bära på allt själv.” – Sara*

De unga som har goda exempel från när vardagen som har varit bra handlar om när det har funnits trygga vuxna som visar omtanke och lyssnar. Sara har bott på två olika HVB-hem, under första boendet fanns det inga trygga vuxna som visade omtanke och hennes psykiska hälsa blev sämre. På det andra HVB-hemmet blev hennes vardag till det bättre. Framst eftersom hon blev omringad av vuxna som visade att de brydde sig om henne så hon kunde känna att hon var på en trygg plats.

• *”Trygghet eller kärlek i vardagen är A och O för alla barn, men särskilt för barn som har varit utsatta för våld. Mitt andra hem var mycket bättre. På det första ignorerade de en medan på andra hemmet var de lyhörda och bemötte en bra.” – Sara*

Vissa av ungdomarna berättar att deras vardag har varit konstant präglad av våld.

• *”Jag bor ju på HVB-hem så man har ju sätt mycket slagsmål och så det hör ju liksom till.” – Cajsa*

Lisa som har erfarenhet av bo på flera SiS-hem berättar om hur normaliserat våldet är på ungdomshemmen, vilket gör att våldet blir en naturlig del av vardagen. Det bristande stödet och bemötandet utifrån hennes NPF har triggat henne så att hon själv har haft ett utåtagerande beteende. Det har lett till att hon regelbundet hamnar i våldsamma situationer på SiS. Lisa berättar om hur personalen är våldsam och hur våldsamma ingripanden i form av ”avskiljningar” var en integrerad del av vardagen.

• *”Jag har försökt förklara för dem (soc) att man inte mår bra på SiS. Om man inte själv är våldsam så kommer man själv att utsättas för våld, för att man ser våld på annat sätt. Man blir utsatt för våld på SiS och då om man kommer från en uppväxt med bara våld typ det är funkar inte liksom, man är i försvars- och överlevnadsläge. Och så hamnar man på SiS och så blir det tusen gånger värre. Hamnar man på SiS så blir man utsatt för våld på ett eller annat sätt.” – Lisa*

Många ungdomar beskriver att deras tillvaro präglas av att försöka hantera en oförutsägbart vardag, där man inte vet varför man är placerad, vad som ska hända eller hur man ska få skydd från hot och våld. Cajsa berättar om hur bristande information om ens placering skapar stress i vardagen, som gör att man inte kan landa och börja bearbeta sina trauman efter våldet. Hon blev flyttad från sitt familjehem till ett HVB-hem efter våldtäkten. Hon vet inte riktigt varför hon blev placerad på ett behandlingshem, men hon tycker att det känns som att det är en konsekvens av att hon blev våldtagen.

• *”Dom säger att anledningen till placeringen var för att jag skulle göra en neuropsykiatrisk utredning men jag undrar fortfarande över den här placeringen. Vet inte om det beror på att jag blev våldtagen, men det känns som att det beror på det. Myndigheter vet inte vad de ska göra med mig. Just då ville jag bo kvar i familjehemmet. Jag visste aldrig när jag skulle flytta, var jag skulle flytta eller var jag skulle hamna. Det var bara stress och kaos.” – Cajsa*

Många av de ungdomar vi har talat med berättar om hur våldet i vardagen har härlett till vårdsmänbrott, vilket har haft stor inverkan på deras vardag. De ungdomar som har erfarenhet av vårdsmänbrott beskriver att flyttarna har blivit en del av vardagen som har en negativ inverkan på ens psykiska mående.

• *”Så fort jag har kaosat, något litet hänt där så har jag varit tvungen att flytta därifrån. Och då var det ofta tillbaka till SiS. Så till slut såg jag till att bli inlåst igen. Sen blev det bara värre och mitt psykiska mående gick åt helvete.” – Lisa*

Flera ungdomar som har erfarenhet av flyttar inom samhällsvården har även erfarenhet av skolsmänbrott som ofta har lett till skolmisslyckanden.

• *”Mest utsatt i skolan och lite hemma. Jag har flyttat runt så mycket, det har inte hunnit bli så mycket våld. När det har hänt har jag flyttat.”*

- *Det har blivit våldsamt och då har jag flyttat.*
- *Gick inte i skolan på 4 år. Var mobbad. Utsatt för hot och våld.” – Georg*

- *”Jag tappade massa i skolan, jag höll på att läsa upp matematik innan men nu skulle jag göra det på distans och det gick inte.” – Cajsa*

Flera av ungdomarna beskriver även hur de tappade kontakten med vänner i samband med att de blev placerade. Sara berättar om hur att det var svårt att hålla kontakten med vänner, vilket har varit tufft eftersom det är när man har varit utsatt för våld som man behöver vänner som mest.

- *”All kontakt med gamla kompisar dog ut och det blev jag jätteledsen för.” – Sara*

Ungdomarna har skilda upplevelser av hur kontakten till ens biologiska föräldrar har påverkats efter våldet. Några av de ungdomar som inte har blivit utsatta för våld i hemmet upplever att de har fått bättre kontakt med deras föräldrar efter våldsutsattheten.

- *”Med min pappa fick jag faktiskt bättre kontakt. Han ringde och kom och hälsade på mig på behandlingshemmet. Han fick liksom reda på mer än vad han visste innan och var orolig för mig.” – Cajsa*

Flera av de ungdomar som har vuxit upp med våld i hemmet har brutit kontakten med sina föräldrar.

- *”Vi hade kontakt ett tag men det gick inte, så jag sa upp kontakten helt med mamma.” – Sara*

Georg berättar om att han ville säga upp kontakten med sin pappa men att han var tvungen att fortsätta att ha kontakt.

- *”Jag har behövt ha kontakt med min pappa trots att han varit våldsam till exempel när papper måste skrivas under. Önskar att jag sluppit det.” – Georg*

DE UNGAS ÖNSKEMÅL

- Boendepersonal och familjehem ska visa att de bryr sig om en.
- Boendepersonal och familjehem behöver lyssnar på barn.
- Socialtjänsten måste lyssna på barn vid en placering.
- Stöd till en fungerande vardag.
- Att känna sig trygg är en förutsättning för att kunna få en bra vardag
- En vardag med struktur där man vet vad som kommer hända
- Tydlig information om när, var och hur man kommer flytta
- Undvika vårdssammanbrott och i stället arbeta med vård och stöd
- Undvika skolsammanbrott i samband med flyttar inom samhällsvården

Analys och slutsats

- *”Det viktigaste är att barn får känna sig älskade. Om man inte får kärlek hemma eller någonstans, så har man inte de trygga vuxna att gå till”*
- *– Ungdom från Ung dialog's expertgrupp*

AV DE SAMTAL UNG DIALOG HAFT med ungdomar är det tydligt placerade barn med NPF är en särskilt utsatt grupp. Placerade barn med NPF har en stor risk för att utsättas för våld, psykisk ohälsa, skolmisslyckanden och utanförskap. Placerade barn och unga, i synnerhet de med NPF riskerar också vårdssammanbrott, vilket försvårar möjligheten att bygga tillitsfulla relationer med vuxna i sin närhet. Många av de unga vi har talat med beskriver våldet som en integrerad del av vardagen. Vi vet att barn som har varit våldsutsatta har lättare att hamna i destruktiva miljöer och relationer och här är barn och unga med NPF särskilt sårbara då de ofta har bristande impulskontroll och kan ha svårare att reglera sitt beteende, tolka signaler och kommunicera sina behov.

TROTS ATT BARN OCH UNGA MED NPF är överrepresenterade inom hela samhällsvården brister ofta kunskapen om funktionsnedsättningarna i de verksamheter som möter de unga, till exempel socialtjänst och på HVB-hem. Vi menar att bristfällig kunskap och även bristande personlig lämplighet kan leda till vårdssammanbrott och våldsamma situationer, då man som professionell saknar grundläggande förståelse och verktyg för att hantera de ungas särskilda behov. Vi vet till exempel att den grupp som återkommande drabbas av avskiljningar på SIS är de unga flickorna mellan 12–13 år med autism och/eller intellektuell funktionsnedsättning. En målgrupp som redan är särskilt utsatt, som ofta har tidigare trauman, varit utsatta för våld och sexuella övergrepp. En avskiljning för dessa barn blir skadlig i dubbel bemärkelse på grund av de tidigare erfarenheterna och den sårbarhet ens funktionsnedsättning innebär. För att förebygga våld behöver man kvalitetssäkra och öka kunskapen om NPF inom hela samhällsvården, så att man likt fungerande LSS-verksamheter börjar bemöta funktionsnedsatta barn lugnt och lågaffektivt, med förståelse och utifrån barnets behov.

ETT BARN SOM HAR VARIT UTSATT för våld behöver hamna i en trygg miljö där de bemöts av vuxna som lyssnar och visar kärlek och omtanke. De behöver vård och behandling och stöd för att få en fungerande vardag. Utifrån de intervjuer vi har haft med ungdomarna inför den här rapporten och de 100 röster från placerade barn och unga med NPF i Ung dialog's rapport ”Var ska jag hamna?” så är det tydligt att samhället här ofta brister. Flera av

de placerade unga vittnar om att de saknar förutsättningar för att känna sig trygga i sitt boende och i relation till vuxna. De som till slut har placerats i ett hem som präglas av kunskap och trygghet, vittnar om att det stöd som de har fått där har varit avgörande för att kunna utvecklas och till slut få en fungerande vardag.

- *”Våra upplevelser vittnar om ett systemfel. Alla familjehem och HVB är inte dåliga, tvärtom så har de som är bra blivit vår vändpunkt och det som har räddat oss. Men om familjehem och boendepersonal inte hanterar situationer som uppstår utifrån ett NPF-perspektiv är omsorgen dömd att misslyckas.”*
- *– Ungdomar från Ung dialog's expertgrupp, Göteborgsposten 26 april 2021*

SKOLAN ÄR EN INSTITUTION som samtliga unga lyfter som helt avgörande för att stoppa och upptäcka våld. I skolan finns vuxna som de unga kan bygga tillit till i sin vardag, vuxna som kan uppmärksamma hur barnet mår och ställa frågor om våld och hur barnet har det hemma. Till exempel skolsköterskan under de återkommande hälsosamtalen. Därför är det extra bekymmersamt att ingen av de ungdomar vi har intervjuat har haft en stabil skolgång. De har varit utsatta för mobbing, haft flera skolbyten och långa perioder av skolfrånvaro. Det är därför viktigt att arbeta för alla barn, oavsett placering och funktionsnedsättning ska ha en fungerande skolgång.

DE UNGA BERÄTTAR OM EN LÅNGTAN efter att bli lyssnade till och en avsaknad av delaktighet i kontakt med socialtjänst, boenden, psykiatri, rättsväsende och polis. Och att de, när det getts förutsättningar till delaktighet äntligen lyckats tillgodogöra sig den vård, behandling och stöd som flera av dem ändå erbjudits. Att ge barn och unga förutsättningar till delaktighet och inflytande i rättsprocesser, i kontakt med föräldrar, vid placering och i behandling är därför helt centralt för att de insatser som ges ska göra skillnad.

FÖR ATT GE BARN ÖKAD MÖJLIGHET att våga berätta om våld samt ge dem en stark röst i placerings- och rättsprocesser vore det därför bra om samtliga placerade barn har minst en vuxen som helt och hållet finns där för dem, ett oberoende barnombud.

Fanny Eklund
Jacqueline Treschow
Ung dialog, Riksförbundet Attention

Stockholm 2021-12-13

En uppväxt fri från våld

ECPAT SVERIGE

2021-12-03

1. BAKGRUND TILL UPPDRAGET

Utredningen *En uppväxt fri från våld* (A 2021:02) har i uppdrag att lämna förslag till en samlad nationell strategi och mål för det långsiktiga arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn. I uppdraget ingår att identifiera brister, luckor och utvecklingsbehov samt belysa möjliga framgångsrika insatser, åtgärder och metoder.

Utredaren ska i framtagandet av strategin utgå från våldsutsatta barns perspektiv och lyssna till barn och unga samt beakta deras synpunkter och åsikter. Barn och unga besitter kompetens om samhällets olika instanser och det stöd som samhället erbjuder vilket är viktigt för utredaren att ha med sig i utformandet av strategin.

I syfte att få ta del av barns erfarenheter och synpunkter uppdrar utredningen åt organisationen ECPAT Sverige (ECPAT) att bistå utredningen med följande:

- Genomföra kvalitativa intervjuer med fem barn och unga där de ges möjlighet att utifrån egna erfarenheter förmedla sina synpunkter på och åsikter om samhällets stöd.
- Med utgångspunkt i intervjuerna sammanställa en rapport till utredningen innehållande en egen analys av materialet.

METOD

I det här uppdraget har utredningen uppdragit åt ECPAT att använda sig av kvalitativa intervjuer som metod för att höra barn om samhällets stöd. Utredningen har även tagit fram en mall för hur de önskar att de kvalitativa intervjuerna ska gå till. ECPAT har valt att utgå från mallen men har också valt att låta intervjupersonerna styra samtalet. Utifrån uppdraget har ECPAT valt att genomföra 5 intervjuer varav en intervju har varit en gruppintervju. ECPAT har valt att begränsa intervjun till 45 minuter – 1 timme med hänsyn till barnets bästa.

Gemensamt för barnen är att de har varit utsatta för sexuella övergrepp eller exploatering men erfarenheterna skiljer sig åt när det gäller vilken typ av våld de har utsatts för. ECPAT har inte ställt några specifika frågor om övergreppen eftersom fokus för intervjuerna har varit samhällets stöd. Detta innebär att barnen har själva valt hur mycket av sina erfarenheter av övergreppen som de vill dela med sig av under intervjuerna.

Det här underlaget bygger på intervjuer med åtta barn, sju flickor och en pojke, i åldrarna 14–17 år. Barnen har fått välja var intervjuerna ska genomföras. Gruppintervjun och tre av intervjuerna har genomförts på en plats som barnen själva har valt, en intervju har genomförts på ECPATs kontor och en intervju har skett digitalt. Samtliga intervjuer har spelats in och transkriberats av ECPAT. Inga personuppgifter finns med i materialet och i vissa fall har citaten skrivits om för att säkerställa barnens anonymitet. Barnen har fått ta del av och godkänna transkriberingarna. Barnens deltagande har varit frivilligt genom hela processen och barnen

En uppväxt fri från våld

har informerats om syftet och målet med samt omfattningen av sitt deltagande. I samtliga fall har föräldrars medgivande inhämtats oavsett barnets ålder.

Efter det att intervjuerna har transkriberats och barnen har lämnat sitt godkännande har ECPAT gjort en kvalitativ analys av transkriberingarna.

ECPAT har även valt att bifoga rapporten "Allt som inte är ett ja är ett nej" som en bilaga till underlaget eftersom den, tillsammans med underlaget, ger en representativ bild av barns utsatthet för sexualbrott. Rapporten är en analys av ECPATs digitala undersökning "Nude på nätet" där 13 000 barns i åldrarna 10–17 deltog. Undersökningen genomfördes i maj 2021.

REKRYTERING OCH URVAL

Barn är alltid anonyma i kontakterna med vår stödverksamhet *Ditt ECPAT* och ECPAT har inga befintliga grupper med barn i vår verksamhet. Därför har ECPAT valt att rekrytera barn dels via en informationskampanj i sociala medier (Instagram, TikTok, Snapchat och på ecpat.se) och dels via stödverksamheter som ECPAT samverkar med. I intervjuerna deltog ett barn som kommit in via informationskampanjen, sex barn som fått frågan från sin stödverksamhet samt ett barn som varit i kontakt med *Ditt ECPAT*. ECPAT har intervjuat samtliga barn som velat delta i intervjuerna.

REPRESENTATION

Den här analysen utgår från de erfarenheter och upplevelser som barnen i intervjuerna har av samhällets stöd. Merparten av dem har dessutom kommit från stödverksamheter vilket kan påverka deras syn på övrigt stöd. Då de flesta varit flickor rekommenderar ECPAT att utredningen tar del av rapporten "Allt som inte är ett ja är ett nej" då den har en jämnare könsfördelning avseende grupperna flickor, pojkar och HBTQI barn vilket ger en mer representativ bild av erfarenheter i dessa grupper.

BARNENS DEFINITION AV SEXUELLT VÅLD

Barnen som har deltagit i intervjuerna har olika erfarenheter och upplevelser av sexuellt våld. De har själva valt om och i så fall hur mycket information de delar med sig av om de övergrepp de har varit med om, vilket i vissa fall har inneburit att vi inte vet vad de utsatts för.

Det vi vet är att några av barnen har blivit uthängda på expose-konton genom att personer har publicerat nakenbilder och påstått att de föreställer barnen. De har därefter fått oönskade kontaktförsök och personer har försökt förmå dem att skicka fler nakenbilder. De har blivit utsatta för kränkande kommentarer, mottagit hot om våldtäkter och mord samt blivit beskjutna med soft guns. Deras familjer har fått fyrverkerier kastade efter sig och i sina brevlådor. Denna utsatthet pågår än idag.

En flicka har blivit kontaktad av en äldre gärningsperson på nätet och utsatts för hundratals övergrepp. En annan har fått nakenbilder spridda, blivit igenkänd på stan och utsatt för trakasserier både i skolan och av andra förövare på nätet. Pojken har blivit utsatt för övergrepp och fysiskt våld som nioåring av en manlig bekant till familjen. Övergreppen pågick fram till det att han kom upp i sena tonåren.

En uppväxt fri från våld

Då barnens erfarenheter av våldet skiljer sig åt har de olika upplevelser av insatser från samhället. Det är inte heller alla barn som deltar i intervjuerna som har gjort en polisanmälan även om polisen har varit inkopplad i samtliga fall.

Sexualbrott på nätet är fortfarande ett relativt outforskat område framför allt avseende kunskap om barnets strategier, förhållningsätt och tolkningar av brottsutsatthet i den digitala miljön. Forskning visar att barn ofta har svårt att avgöra vad som är brottsligt på internet och kan ha svårt att omvandla kunskap om brott på andra arenor till kunskap om brott på internet. Detta i kombination med att vuxnas kunskap om hur utsattheten för sexualbrott för barn på nätet ser ut är låg kan innebära att barn som utsätts för brott inte får det stöd de har rätt till, vilket barnen i intervjuerna vittnar om. Sociala plattformar, online-spel och sidor som sprider övergreppsmaterial på barn verkar i Sverige utan tydlig reglering. Detta påverkar möjligheten för förövare – som kan vara barn, unga och vuxna – att utsätta barn för sexualbrott på nätet och ofta hinner nakenbilder och filmer spridas till en stor del användare innan plattformarna agerar. Användare kan enkelt starta upp nya konton om ett stängs ner och fortsätta sprida övergreppsmaterialet till fler användare.

För majoriteten av barnen har våldet som de utsatts för skett både på nätet och utanför nätet. I vissa fall har nätet varit ett verktyg för att övergreppen har genomförts och i andra fall har dialog med förövaren eller förövarna skett med själv av plattformar. Vi vet av forskning från bland annat *Barnafrid* vid Linköpings universitet att vetskapen om att övergreppen har dokumenterats och kan spridas har en negativ effekt på barnets psykiska hälsa. För brottsoffret innebär detta att övergreppet aldrig tar slut. Spridningen i kombination med att barnet ofta blir utsatt för andra brott som oönskade kontaktförsök, hot, utpressning och kränkande kommentarer gör att ECPAT väljer att benämna det sexuella våldet som barnen utsätts för inte bara som ett sexualbrott utan också som ett brott mot barnets frid.

2. SEXUELLT VÅLD SOM BARNFRIDSKRÄNKNING

För barn finns det ingen mening med att skilja på livet utanför internet och livet på internet. Relationer mellan barn utspelar sig på appar, spelplattformar och i klassrum. Dialogen fortsätter med hjälp av internet som verktyg vilket för många har varit en förutsättning för att upprätthålla en relation under pandemin. Detta innebär att det kan vara svårt att omvandla kunskap om vad som är sexualbrott på andra arenor till förmåga att avgöra vad som är brottsligt på internet. Det kan också innebära att sexuella beteenden på internet – och framför allt gränsöverskridande sexuella beteenden – ofta kan förstärka könsstereotypa värderingar och roller för pojkar och flickor.

Ett faktum som återkommer i barnens berättelser, både i intervjuerna med barnen och i ECPATs senaste enkät, är den fridskränkning som sexuellt våld innebär för barnen som utsätts. Barnets levnadsutrymme begränsas kraftigt av omgivningen genom det sexuella våldet som barnet utsätts för i form av kränkande kommentarer, spridda nakenbilder och hot om sexuellt våld. De flesta barnen som vi intervjuat är multiutsatta – de är ofta utsatta för fler än ett brott. Den här multiutsattheten är även något som vi sett i vår senaste enkät samt i våra samtal med barn i vår stödlinje *Ditt ECPAT*.

En uppväxt fri från våld

Utsattheten kan börja med en nakenbild som skickas till en person som barnet litar på, barnet kan sedan bli hotat att skicka fler bilder och sen sprids bilderna till en större grupp personer i barnets närhet. Att barnets psykiska hälsa påverkas negativt av risken att nakenbilder sprids utom deras kontroll är något som forskning har visat. Ett av de barn som vi har intervjuat, en femtonårig flicka, berättar att hon blir igenkänd på grund av de nakenbilder som sprids föreställande henne. Det faktum att andra kan ha sett henne naken är något som hon behöver förhålla sig till när hon ska gå på stan.

Barnet: *"Alltså det påverkar ju mig ganska mycket, jag tänker alltid efter innan jag gör saker. Jag kan ju gå i stan och bli igenkänd liksom. Det är någonting som påverkar mig mest.*

Intervjuaren: *"Igenkänd för? Är det något som har spridits?"*

Barnet: *"Ja bland annat. Liksom folk kan säga att 'där är hon' och visa sina vänner och någonting sen så kollar de på. Det har blivit såhär, jag förstår ju vad de pratar om."*

Intervjuaren: *"Tror du det har någonting med just vart du bor, att det är så litet område?"*

Barnet: *"Jag kan åka till andra ställen och folk fortfarande känner igen mig."*

(Flicka, 15 år)

Ett annat barn som vi intervjuade hade blivit uthängd på ett expose-konto där användare spred nakenbilder som de sa var hennes och på grund av detta har personer försökt förmå henne att skicka nakenbilder till dem. Att försöka förmå barn under 18 år att skicka nakenbilder är brottsligt.

"Vissa sa till mig 'skicka nakenbilder till mig' och jag sa 'vad är det du säger?'. Flera börja adda mig och sa 'skicka nakenbilder'."

(Flicka, 15 år)

Barnen lämnas ofta ensamma med att försöka skydda sig mot ständiga kontakter från pojkar och vuxna som hör av sig till dem för att försöka förmå dem att skicka nakenbilder, hotar dem eller kontaktar deras familj och vänner. De upplever att samhället inte tar deras brottsutsatthet på allvar och att vuxna i deras närhet inte förmår att skydda dem.

"Han hade olika konton som han skrev till mig, han visste vart jag bodde och vad mina föräldrar hette, han ringde till mina föräldrar ibland liksom sådana saker. Så det kan jag väl tycka är dåligt att samhället inte bryr sig mer om sånt."

(Flicka, 15 år)

3. RYKTET SOM VAPEN

EXPOSE-KONTON

Flera av barnen som vi har intervjuat har erfarenhet av att bli uthängda på så kallade expose-konton. Under de senaste åren har dessa konton varit ett vanligt sätt att sprida nakenbilder utan samtycke på. Det kan handla om nakenbilder, avklädda bilder eller bilder som har manipulerats, exempelvis genom att klippa in barnets huvud på en annan persons nakenbild. Syftet med dessa konton är att hänga ut personer och skapa rykten. Det är ofta flickor som avhumaniseras och utsätts för (flick)fientligt språk på kontona. Expose-konton finns på sociala

En uppväxt fri från våld

plattformar som Instagram och Snapchat. När de anmäls är det inte ovanligt att användarna ändrar namnet på kontot och återigen publicerar materialet. Att framför allt flickor hängs ut på detta sätt kan få förödande konsekvenser för dem. Bilderna kan taggas med barnets namn och nå ut till extremt många användare i barnets närhet. Ett exempel på hur stora konsekvenser expose-konton medför är det uppmärksammade Instagram-målet från 2013 där två flickor blev dömda för grovt förtal efter att ha hängt ut många barn med bilder och kränkande kommentarer. Förutom den kränkning som uthängningen innebar ledde händelsen till våld, hot och att några av flickorna som levde i en hederskontext fick placeras på skyddat boende.

Att sprida nakenbilder och kränkande kommentarer är olagligt men trots detta tar det ofta tid innan barnen som utsätts får hjälp. Som flickan beskriver i citaten nedan blev situationen värre när vuxenvärlden blev inblandad. I stället för att skydda brottsoffren reagerade vuxenvärlden med att skuldbelägga dem. Situationen eskalerade och flickorna som blev uthängda och deras familjer blev utsatta för fysiskt våld, kränkningar och hotade av både förövarna och andra vuxna.

"När polisen kom blev man kallad ännu fler grejer, man skrev ännu fler grejer, man la ut grejer. Man gjorde kontot som hette ditt eget namn och låtsades vara du och skrev till andra människor, la ut på din familj och dig. Alltså så fort det blev vuxna involverade... Och de här barnen lyssnar inte ens på sina föräldrar då kommer de inte heller lyssna på polisen."

(Flicka, 14 år)

"Jag kan svära på att de inte vågade skälla ut grabbarna, för de vet vad grabbarna är kapabla till, att grabbarna kan stenkasta de och göra så grova grejer mot de. Men vi är mer okej och vi 'bröstar' (tar emot) skiten bara."

(Flicka, 15 år)

Föräldrarna till brottsoffren uppmanades att hålla flickorna hemma och begränsa deras levnadsutrymme genom att exempelvis ta ifrån dem mobilen och hota dem med våld. Barnen skulle också akta sig och det låg på dem att se till att det inte blev skottlossningar i området. Flickorna tvingades till möten på socialtjänsten och skulden lades på föräldrarna som inte kunde kontrollera sina barn trots att barnen var utsatta för brott.

Som barnen berättar leder uthängningen av dem på kontot till andra former av våld och situationen eskalerar framför allt för de barn som inte har äldre (manliga) syskon som kan skydda dem. Våldet är ständigt närvarande i barnens liv och begränsar deras livsutrymmen och möjlighet att delta i skola, fritidsaktiviteter och att umgås med vänner. Trots att både polis och skola har kunskap om hur flickor i området påverkas av den hederskontext de lever i tas flickornas utsatthet inte på allvar och våldet förvärras när skulden för situationen läggs på flickorna. Eftersom flickorna utsätts av äldre pojkar och män med våldskapital upplever de att polisen inte vågar agera för att skydda dem.

"Grejen är vi säger inte direkt att vi gjorde något bra heller, alltså vi blev ju arga såklart, inte så att vi gjorde expose konton. Men vi blev uthängda, alltså när man skrek till oss ute på gatan så skrek vi tillbaka. Vi blev trakasserade men man skrek till oss grova grejer som 'din

En uppväxt fri från våld

hora' 'din orre' du är si och du är så. Så här vi som tjejer ifall jag skriker hora till en kille kommer de säga 'haha stick, mannen'. Man kallade oss horor, horungar de skapade rykten och sånt där. Skapar falska rykten om folk, det är så här till exempel ungdomarna de känner din storebror så kommer de ge dig jättemycket respekt men människor som inte har storebröder de ger inte nån respekt och kallar tjejer hora, bloware (avsugare). De gillar att gå på någon som inte har uppbackning och så här stackare som inte har gjort något, de gillar att gå på sådana människor. Den kan ha skitmycket uppbackning fast det är någon killarna inte känner. Alltså att de har äldre bröder som softar (umgås) med de här äldre 19–20 åringar då har de respekt för den där tjejen för att hennes bror kommer säga 'ey lyssna om ni snackar om min syrra kommer jag göra si och så' och det var hot."

(Flicka, 14 år)

RYKTEN OCH KÖNSROLLER

När det gäller hur rykten påverkar flickor och pojkar olika är expose-konton ett tydligt exempel. Det blir väldigt tydligt att flickor straffas mycket hårdare av omgivningen om nakenbilder sprids, de avhumaniseras och utsätts för ett flickfientligt språk. Som vi ser förväntas flickorna ta ansvar för pojkarnas olagliga och gränsöverskridande beteende samtidigt som samhället inte förmår att ta flickornas utsatthet på allvar och skydda dem från det våld som drabbar dem när pojkarna konfronteras med sitt beteende. Det allmänna bidrar till att begränsa flickorna baserat på de rykten och de bilder som sprids, vilket eskalerar situationen.

De flickor som har äldre bröder som har respekt i samhället blir inte lika utsatta som de som saknar skydd och samhället vågar inte ingripa eftersom pojkarna som utsätter flickorna har ett våldskapital som de tydligt visar.

VÅLDETS KONSEKVENSER PÅ KORT OCH LÅNG SIKT

Barnen som vi intervjuar har varit utsatta för olika typer av sexuellt våld och gemensamt för dem är att de alla har blivit påverkade på lång och kort sikt. Den pojke som vi har intervjuat berättar att han under lågstadiet gick till skolan med tydliga tecken på våld i form av blåmärken. Förutom de fysiska skador som ett övergrepp kan innebära beskriver barnen att de inte vill gå till skolan, är stressade och mår dåligt av situationen. Flera beskriver även att de känner sig rädda och inte vågar gå ut. En flicka berättar att hon plågas av mardrömmar.

"Men jag kan inte sova på nätterna för jag har mardrömmar. Så jag går på, eller jag ska börja på en medicin som ska ta bort alla mina drömmar. Det känns ju också jättesjukt att man ska behöva göra det."

(Flicka, 17 år)

De barn vars övergrepp har dokumenterats och spridits behöver hitta sätt att förhålla sig till att andra har sett bilderna. En flicka berättar att det spelar ingen roll om hon rör sig i den mindre ort hon kommer ifrån eller åker till en annan stad, hon blir igenkänd. Att bli igenkänd är även något som flickorna som blivit utgångna på expose-konton måste förhålla sig till. Det är vanligt att förövare taggar eller namnger nakenbilder och övergreppsmaterial så att barnet som utsätts ska kunna kopplas till bilden. Det förekommer även att förövare hotar att skicka nakenbilder till brottsoffrets vänner, familj och klasskompisar samt att hotet genomförs. Det är en stor psykisk påfrestning att inte veta vem som har sett dina nakenbilder, det behöver

En uppväxt fri från våld

inte ens vara brottsoffret på bilden, för att en sådan spridning ska påverka barnets psykiska hälsa.

"Alltså det påverkar ju mig ganska mycket, jag tänker alltid efter innan jag gör saker. Jag kan ju gå i stan och bli igenkänd liksom. Det är någonting som påverkar mig mest."

(Flicka, 15 år)

Flera av barnen som vi intervjuat har under en längre tid valt att inte berätta för någon vuxen om det som har hänt. En av flickorna berättar att trots att det påverkade hennes mående berättade hon inte för någon. En annan flicka valde att inte berätta om det som hänt för att hon trodde att hon skulle straffas för sin utsatthet.

"Jo, jag mådde väldigt dåligt över det men, alltså det var ingenting jag kände att 'Det här borde jag berätta' liksom. Utan det var någonting jag hellre tog med mig själv."

(Flicka, 15 år)

"Jag kände mig inte säker. Jag kände att berättar jag nu så kommer det gå dåligt. Det kommer inte bli bra, det kommer bli sämre. Jag kommer få straff, jag kommer bli den som blir mer utsatt igen."

(Flicka, 17 år)

När det gäller framför allt spridning av nakenbilder eller andra övergreppsbilder är risken att bilderna sprids nu eller någon gång i framtiden ett faktum som barnen behöver förhålla sig till. Så länge som bilderna finns kvar i någons mobil finns risken att den personen väljer att sprida dem vidare i framtiden. En flicka beskriver en oro för att börja gymnasiet eftersom hon inte vet om bilderna kommer göra att hon blir igenkänd. I fallet med expose-kontona hade situationen lugnat ner sig men nu när skolan började igen märkte en av flickorna att ryktes-spridningen hade börjat igen.

Ett av de barn som vi intervjuade har valt att inte berätta om det övergrepp hon har varit med om men hon sätter ord på hur hon förhåller sig till händelsen. Hon är inte rädd i vardagen och hon gör fortfarande "saker som är kopplade till händelsen". Det är något som hon har gemensamt med de andra barnen: att de på olika sätt försöker att hantera sin utsatthet i vardagen.

"Ja, saker som är kopplade till händelsen utför jag fortfarande asså inte att det ska liksom inte vara en risk även om det ledde till att ett brott begicks. Så jag är inte rädd för att göra dom grejerna. Och inte rädd i vardagen eller orolig för att jag ska stöta på någonting så att det inte skulle kunna hända igen, nej."

(Flicka, 16 år)

En av flickorna som har blivit utsatt för upprepade övergrepp under en väldigt lång tid har blivit diagnostiserad med posttraumatiskt stressyndrom, eller PTSD, vilket påverkar hennes vardag. På grund av den diagnosen behöver hon även ta mediciner. Hon tror inte att hon kommer kunna sluta med dessa i framtiden.

En uppväxt fri från våld

"Jag har ju blivit diagnostiserad med PTSD. Så det är ju, den är ju väldigt jobbig. Det påverkar ju min vardag varje dag. Det är mycket mediciner. Många mediciner som är så beroendeframkallande att jag antagligen aldrig kommer bli av med dem. Det känns ju väldigt ledsamt att man ska behöva göra det vid en så här tidig ålder."

(Flicka, 17 år)

SKULD OCH SKAM

Många av barnen upplever det svårt att prata med personer som står dem nära om sådana här händelser. Det upplevs speciellt jobbigt att prata med föräldrar och familj. Det finns en rädsla för att föräldrarna ska bli arga, att hela familjen blir ledsen eller att barnen ska känna sig misslyckade.

"Alltså, jag tänker inte att någonting ska hända, det känns bara som att jag känner mig misslyckad för det. Det är bara det."

(Flicka 15 år)

Flera av barnen tar ansvar för att föräldrarna hade reagerat med ilska när de berättat om sin utsatthet. Ett barn säger att eftersom hon har ljugit är det förståeligt att föräldrarna blivit arga. Ett annat barn berättar att hon inte hade lyssnat på sina föräldrar, hon hade inte kommit hem den tiden som var bestämd och hon skuldbelägger sig själv för deras reaktion och för sin utsatthet. Om hon hade kommit hem i tid varje dag menar hon på att det här kanske aldrig hade hänt. Det ligger långt inne för samtliga barn utom ett att berätta om vad de varit med om.

"Det som egentligen fick mig att berätta var att jag var så rädd, för honom då, att jag försökte mörda honom. När det då inte funkade, så kände jag att det måste ta slut på ett sätt eller ett annat. Om det här inte går så måste jag göra det på något sätt."

(Flicka 17 år)

Några andra barn känner också att föräldrar och kompisar inte skulle tro på dem. Några av barnens föräldrar har sagt till dem att de inte tror på dem utan i stället tror på polisen. Föräldrarna har sagt att det var barnens fel i stället för att fråga vad som har hänt och hur barnen mår. De barnen känner att föräldrarna skäms över dem och i stället för att ge stöd åt sina barn så varnar föräldrarna andra för att umgås med deras barn. Ett exempel som ett barn beskriver var att hennes förälder ringde upp en kompis förälder och sa *"min dotter är inte bra för din dotter"* (Flicka 14 år). Barnen som känner sig misstrodda av sina föräldrar förklarar att det gjorde att de inte kan berätta om hur de känner och mår och känner sig mer instängda. Flera av barnen tycker också att händelser som handlar om sexuellt våld och sexuella övergrepp är svårt att prata om då det handlar om ens privatliv, något som de menar att föräldrar inte har med att göra.

"Det kändes ju väldigt väldigt jobbigt, men det kändes ju bättre än att jag själv skulle behöva berätta det. Det är ju en väldigt svår sak att ta upp med folk som står en nära."

(Flicka 17 år)

En uppväxt fri från våld

På grund av rädslan för föräldrars reaktion och den skuld och skam som barnen känner har flera av föräldrarna fått veta om barnets brottsutsatthet från andra än barnet själv. Ett barn har berättat om händelsen för sin psykolog och låtit psykologen berätta om händelsen för hennes mamma. Ett annat barns föräldrar har fått reda på det från skolan och ytterligare ett annat barn berättade själv för att hon ville göra en polisanmälan och menar då att föräldrarna behöver veta. Föräldrarnas mottagande har också varierat.

HEDERSNORMER OCH VÅLD

De barn som vi intervjuade som blev uthängda på ett expose-konto lever i ett särskilt utsatt område där våldet är ständigt närvarande. De upplever det som att både polisen och skolan har behandlat dem annorlunda och förutsatt att de är kriminella. Ett av barnen anser att polis, socialtjänst och skola inte vågat konfrontera de äldre vuxna killarna som låg bakom kontona för att de har ett stort våldskapital. Därför har myndigheterna försökt få flickornas föräldrar att begränsa deras liv genom hot om våld och inläsning.

Polisen och skolan agerade i det här fallet på ett sätt som förvärrade situationen för barnen. I stället för att få det skydd och stöd de hade rätt till lades ansvaret för situationen på barnen som utsatts för brott. Det kallades till ett möte där föräldrarna fick höra att flickorna varit aktiva, genom att bland annat ha Onlyfans-konton – vilket inte stämde – och pojkarna som ut-satte fick höra att flickorna skvallrat. Eftersom både polis och skolan är väl medvetna om den hederskontext som både brottsoffren och förövarna lever i går det inte att se deras agerande som något annat än att de bidrar till att flickorna utsätts för ännu mer våld och kontroll.

"Jag kunde gå ut på gatan, jag sitter i bussen och folk skrek till mig 'orre' (hora). Jag visste inte ens vilka de var."

(Flicka, 15 år)

"Och de hade sådana Soft guns (luftpistoler med kulor) och sköt mot oss, det gör jätteont. Man tror ju att det är en (riktigt) pistol, men polisen brydde sig inte, de var mer 'Aha okej men det är fortfarande ert fel, vad gör ni ute?'"

(Flicka, 15 år)

POJKAR, NORMER OCH VÅLD

Några av de barn som vi har intervjuat lyfter att machokulturen och den press som finns inom grupper av pojkar bidrar till att flickor utsätts för sexuellt våld. En av flickorna anser att hon inte skulle ha blivit utsatt för övergrepp om inte killar hetsade varandra till att ha sex med flickor.

"Jag har tänkt typ mycket på, inte machokulturen, men jargongen i grabbgång nuförtiden. Att det är där problemet ligger. (...) Vart den sker... asså min erfarenhet då yngre asså gäng av killar som är ganska hård och pressande på att man ska ha sex och har man inte haft det så är man ingenting typ. Att om den inte fanns skulle jag inte vara här nu."

(Flicka, 16 år)

En uppväxt fri från våld

Ett annat av barnen som vi träffat pratar om det faktum att många äldre killar är tillsammans med yngre tjejer och där anser hon att föräldrar har ett ansvar att säga till barnet att det är fel.

"Jag känner någon som var 13 år som var tillsammans med en 21 åring. Och där tycker jag att man som förälder borde säga att det är fel. Att man liksom vet inte i den åldern att det är fel, men det är det. Men föräldrar fattar inte riktigt."

(Flicka, 15 år)

Det blir tydligt i intervjuerna med flickorna att de förväntas att ta ansvar för sin brottsutsläpplighet och att ryktesspridning påverkar dem i högre grad än pojkarna.

"Det som skulle kunnat göras, vissa av våra lärare känner grabbarnas syskon, de kunde ha pratat med deras syskon. För att grabbarna lyssnar på deras syskon. De kunde ha gjort det. Det polisen också kunde ha gjort är att tro på oss mer och ge oss lite respekt, att sitta och säga till oss att 'Du har ett Only fans', 'Det är du på nakenbilderna'. Jag säger ju att det inte är jag."

(Flicka, 15 år)

4. SAMHÄLLETS STÖD

I samband med att ett barn utsätts för sexualbrott blir ofta flera samhällsaktörer inblandade i stödet kring barnet. Barnen som ECPAT har talat med berättar om hur skola, socialtjänst, hälso- och sjukvård och andra stödfunktioner agerat i samband med att de fått kännedom om att barnet var brottutsatt eller under brottsutredningen. Det finns ett ideal om samverkan, att alla aktörer ska stötta barnet utifrån sitt område, men i barnens berättelser ser vi att det inte nödvändigtvis fungerar i praktiken. I några av berättelserna förefaller det finnas lite samordning och i de fall samordning finns är det inte nödvändigtvis så att det verkar för att ge barnen ett bra stöd.

ANMÄLAN OCH POLISENS BEMÖTANDE

När ett barn blir utsatt för sexualbrott hanterar barn det väldigt olika. Vissa anmäler det inträffade i direkt anslutning till brottet medan andra anmäler långt efter brottet begicks eller när övergreppen pågått under en längre tid. Det finns också många som inte anmäler överhuvudtaget. I vissa fall är det också en annan aktör än barnet eller barnets vårdnadshavare som anmäler brottet efter att det uppdagats på annat vis än barnet berättat. Det finns också många olika typer av sexuellt våld som påverkar barnens möjligheter att agera. I vissa fall är brottet bara känt av barnet och förövaren till dess att barnet väljer att berätta men i andra fall kan det, som i fallet med expose-konton, vara känt av många i barnets närhet men inte nödvändigtvis hanteras som ett brott. Skam, skuld, rykten, hot och en önskan att inte föräldrarna ska veta påverkar också barnets handlingsutrymme. Hur barnet väljer att agera säger ingenting om hur allvarligt våldet varit. Barnets agerande får heller inte tolkas på ett sätt som lägger skulden på brottsoffret. Tyvärr vittnar flera av barnen om att ett gott stöd från samhället inte är självklart.

En uppväxt fri från våld

I vårt material finns det exempel på skilda förhållningssätt hos barnen även om polisen på något sätt blivit inkopplad. Polisens bemötande under utredningen är någonting som tar förhållandevis stor plats i barnens berättelser. Barnen har väldigt olika upplevelser av kontakten med polisen och det varierar från att det varit bra till att barnen upplevt att polisen gjort dem ansvariga för det våld de utsatts för.

I gruppintervjun där flera flickor var utsatta valde polisen att inte inleda en utredning. I stället kallade skolan till två möten tillsammans med socialtjänsten och polisen, ett för flickorna som utsatts och ett för pojkarna som utsatte dem. Flickorna upplever inte att de blev behandlade som brottsoffer utan som ansvariga för de kränkningar de utsatts för. Enligt flickorna var polisens lösning att uppmana föräldrarna att begränsa barnens vardag genom att inte tillåta dem att vistas ute, umgås med varandra eller ha mobiltelefoner för att förhindra att de utsattes igen. I detta fall är de utsatta flickorna mycket upprörda över hur polisen, men även skolan och socialtjänsten, hanterat situationen. Vidare anser barnen att föräldrarna felaktigt skuldbelades av polis och socialtjänst samt att socialtjänsten hotade med att tvångsomhänderta dem om föräldrarna inte begränsade deras rörelsefrihet och agerande.

“De [polisen] sa till och med våra föräldrar att de ska slå oss. De sa lås in dem, gör så här, alltså inte slå fysiskt utan psykiskt.”

(Flicka, 15 år)

“Polisen hjälpte inte heller till, de la skulden bara på oss och gjorde inget mot killarna. Det enda de gjorde mot killarna var att prata med deras föräldrar och de skyllde på oss, fick oss att gå på Soc möten varje vecka, de sa till oss att vi ska akta oss.”

(Flicka, 15 år)

Flickorna anser att polisens agerande var direkt kopplat till att våldet förvärrades och delvis ändrade karaktär då de kom att pekas ut som ”goare” (alltså någon som försöker sätta dit en annan person) vilket de anser är helt felaktigt då de inte anmält brotten de utsatts för. Detta ledde till hot om gruppvåldtäkter, att de utsattes för stenkastning och att deras hem och föräldrar angreps. Flickorna kände sig under denna tid tvungna att beväpna sig med knivar för att skydda sig.

“Killarna gav hot, de la pris på våra huvud, 500kr ifall de slår oss, man hotade oss sexuellt, ‘vi kommer våldta dig’. Man vågade inte ens gå hem, man vågade inte ens vara ute ifall man inte var i stor grupp. Folk hade på riktigt på sig knivar för hur rädda de var.”

(Flicka, 14 år)

De anser att deras utländska bakgrund, namn och att de bodde i ett av polisens särskilt utsatta områden är de huvudsakliga skälen till att de snarare behandlades som brottslingar än brottsoffer. De påpekar också flera gånger att de ”inte var några änglar” eller att de ”var kaxiga” vilket de också tror gjorde att de behandlades sämre av polisen.

Flickorna drar även paralleller till mordet på en känd svensk rappare som blev mördad i ett bostadsområde som inte var ett särskilt utsatt område och menar att det mordet uppmärk-

En uppväxt fri från våld

sammades på ett helt annat sätt än de mord som skett i barnens eget område. De anser att det visade tydligt på hur polisen hanterar ärenden baserat på det område som barnen är från och den etnicitet som barnen har.

“För att vår līga är jättekaxiga det ska jag säga till er vi är jätteuppkäftiga, jag ska inte ljuga. Men varför ska man inte vara uppkäftig när någon människa kallar dig för hora?”

(Flicka, 15 år)

“Polisen hade reagerat mycket mer (bättre) ifall det var svenskar i det här. De hade agerat mer (seriöst), hade haft mer koll. De hade litat på de mer, de hade inte attackerat en svensk mamma till exempel, en polis skulle [inte] gått emot en svensk mamma.”

(Flicka, 15 år)

Känslan av att vara anklagad i ett polisförhör är inte unik för dessa flickor. En annan flicka upplever också att skulden för brottet lades på henne under det första förhöret. I det fallet hade barnet fått ett målsägandebiträde som, enligt barnet, anmälde polisen för hans beteende under detta förhör. Flickans berättelse visar hur viktigt det är att barnen känner sig väl bemötta av polisen i den inledande kontakten.

R: *“Inte den första. Men de andra gjorde det men mitt målsägandebiträde hon var tvungen att anmäla den första, för att han inte gjorde rätt liksom. Jag anser inte att det gick rätt liksom, alltså som att han ställde mig mot väggen liksom som att det var jag.”*

F: *“Som att det var ditt fel.”*

R: *“Aa, så det tyckte jag var jobbigt och det har gjort att jag än idag inte vill gå dit liksom.”*

F: *“Men sen andra förhöret när du var på Barnahus då kändes det bättre?”*

R: *“Ja, det var en annan polis som förhörde mig. Så då kändes det bättre.”*

(Flicka, 15 år)

Ett av de andra barnen upplevde också problem i kontakten med polisen. I hennes fall handlade det inte så mycket om att hon kände sig anklagad som att hon hade svårt att förstå vad polisen ville fråga. Hon kopplar själv detta till sin autismdiagnos. Flera byten av förhørsledare gjorde också processen plågsam då hon tvingades berätta sin historia om och om igen för nya personer som enligt henne verkade tycka att olika saker var olika viktigt. I slutänden fick hon en förhørsledare som hade utbildning för att förhöra barn med funktionsnedsättning, något de tidigare förhørsledarna saknat, vilket skapade en förtroendefull relation där hon slutligen kände sig lyssnad på. Hon ifrågasätter att det ska ta så lång tid att få en förhørsledare med adekvat utbildning då hennes funktionsnedsättning var välkänd och brottet hon utsatts för var mycket grovt.

“Jag hade olika förhörare, det var ju det tuffaste. För man bygger ju ändå upp ett slags förtroende när man träffas många gånger. Jag gick säkert på 20 + förhör under den här tiden. Den sista förhöraren jag fick var den som faktiskt stannade en längre tid, och hon var, jag förstår inte varför man inte satt in det innan, mycket mer kom fram för att hon ställde frågor på ett sätt jag förstod. Jag förstod inte dom andra för dom var generella förhörare från polisen men den sista jag fick var en specialist på barn med diagnoser. Så hon var van vid att prata med

En uppväxt fri från våld

barn och van vid att prata med folk med diagnoser. Vilket gjorde det mycket lättare att kommunicera. För hon kunde fråga dom där frågorna som faktiskt fick mig att prata.”

(Flicka, 17 år)

Ett barn har blivit ombedd av polisen att spara sitt konto på sociala medier där det finns nakenbilder av henne eftersom utredningen fortfarande pågår. Utredningen har nu pågått i två år och under den tiden har flickan fått hundratals vänförfrågningar från personer som vill se materialet.

Ett av barnen upplevde polisens bemötande som positivt och att de tog henne på allvar. Det är värt att notera att hon på många vis motsvarar “det ideala offret” när det gäller sexualbrott. Hon anmälde i direkt anslutning till brottet, hon anmälde tillsammans med en förälder och hon hade inte initierat kontakt med förövaren eller skickat nakenbilder före brottet.

“När jag anmälde så åkte jag och pappa till polisen tillsammans och fick ett väldigt bra bemötande. Vi fick vänta lite på att det var vår tur och sen så bad vi om att få sitta i ett eget rum att prata i och det ordnade dom snabbt. Och sen under anmälan så var det ingenting konstigt jag reagerade på, det flöt på jättebra med den polisen och det kändes som att det, jag har inte anmält något förut, men det kändes som att det gick till på rätt sätt eller ett bra sätt.”

(Flicka, 16 år)

En pojke som varit utsatt under lång tid är också nöjd med hur polisen bemötte honom. Även om han tyckte det var svårt att berätta om övergreppen så upplever han att polisen som förhörde honom gjorde det så bra som det var möjligt. Han tror att det var viktigt att förhören skedde på Barnahus.

“De gjorde det bra utifrån att jag var under 18. Det verkade som om hon hade någon jävla aning om det hon frågade om.”

(Pojke, 16 år)

SKOLANS ANSVAR OCH STÖD

I den händelse att skolan hade vetskap om det som barnen hade utsatts för ställde ECPAT frågor om skolans ansvar och stöd till brottsoffret vilket även inkluderade elevhälsan. Barnen upplever varierande stöd från skolan. För flickorna som intervjuades i grupp är det skolan som anmält och sammankallat till ett möte tillsammans med socialtjänst och polis. Detta möte har enligt flickorna bara förvärrat deras situation och de önskar att skolan agerat tidigare och på egen hand.

“I skolan gick det jättedåligt och de såg det men de pratade inte ens med oss, de tog inte ens oss i ett rum och sa ’hallå, på riktigt mår du bra, vad händer?’. Nej de sa bara ’det är ert fel’. Vissa av de killarna gick i våra skolor och de gick inte till killarna. Jag svär på allt, våra lärare kunde ha stoppat det här, de kunde ha pratat med killarna men de valde att skylla på oss hela tiden.”

(Flicka, 15 år)

En uppväxt fri från våld

Enligt flickorna var skälet till att skolan inte ingrep mot pojkarna att dessa har ett våldskapital som flickorna saknar. Skolans narrativ, att det var flickornas beteende som skapade problem, övertogs också av både socialtjänsten och polisen i det senare mötet.

“Jag svär på att de inte vågade skälla ut grabbarna, för de vet vad grabbarna är kapabla till, att grabbarna kan stenkasta de och göra så grova grejer mot de. Men vi är mer okej och vi bröstar (tar emot) skiten bara.”

(Flicka, 15 år)

I en av de andra intervjuerna beskriver flickan samma passivitet från skolan då nakenbilder av henne spreds på skolan och hon utsattes för hån och trakasserier. Det var först när en annan organisation höll en föreläsning om sexuella trakasserier och uppmärksammade flickans situation som skolan agerade och polisanmälde händelsen.

“De sa till mina lärare, då alltså de ansåg inte att de kunde vara tysta om det liksom. Så de sa till mina lärare och de gjorde polisanmälan, inte jag, tillsammans med mina föräldrar då.”

(Flicka, 15 år)

Flickans upplevelse är dock att skolan därmed anser att de har uppfyllt sitt ansvar och att hon sedan inte har fått mer stöd. Trots att alla hennes lärare fått veta vad som hänt upplever hon att det tystats ner och att nästan ingen har visat att de bryr sig.

“Skolan har egentligen inte gjort någonting. Alltså ingenting sedan de fick reda på det och polisanmälde. Sedan dess har det ju inte ens tagits upp [...] Den enda som har brytt sig lite är min idrottslärare. Det är det enda.”

(Flicka, 15 år)

En pojke som var utsatt för övergrepp under hela sin grundskoletid är mycket kritisk till att skolan aldrig reagerade då han försökte berätta eller kom med blåmärken till skolan. Skolans ovilja att lyssna skulle göra att det tog lång tid innan pojken sökte hjälp då han var övertygad om att vuxna inte lyssnade.

“Det var många personer i skolan som visste. När jag var yngre var det mer uppenbart. De gjorde ingenting. Hade de gjort något redan då så hade det inte behövt gå så här jävla långt. När jag blev äldre började jag dölja det, men i trean, fyran försökte jag berätta. De lyssnade inte alls. De visste att jag mådde skitigt men de frågade inte, ville inte... det var lättare att inte göra något.”

(Pojke, 16 år)

Trots pojkens negativa inställning till skolans agerande var det där, under en föreläsning om mobbning och sexuella övergrepp, han för första gången förstod att det kunde finnas en väg ut ur övergreppen. Han berättade inte vid det tillfället, dels för att han inte längre litade på att vuxna skulle bry sig dels för att han inte visste hur han skulle börja.

En uppväxt fri från våld

I en av intervjuerna nämns knappt skolan och det är oklart om de är informerade. I den sista intervjun har barnet berättat delar av vad hon upplevt för en lärare och sin mentor och upplever att hon har fått ett väldigt bra och stöttande bemötande av dem när hon har berättat hur hon känner. De har gett henne tillåtelse att lämna lektioner om hon känner att hon behöver och även kommit med förslaget att hon kan använda skolans vilorum om hon behöver vara ifred. Hon känner också att de engagerar sig i henne personligen.

“Min lärare gick in i tanken att jag berättar det för första gången om att jag hade varit med om nånting. Hon var ju inte den första men om så hade varit fallet så känner jag att jag skulle kunnat få stöd från henne att söka vidare liksom.”

(Flicka, 16 år)

Inget av barnen har haft någon kontakt alls med elevhälsan. Antingen har de inte blivit erbjudna stöd från exempelvis kurator eller så upplever barnet att kuratorn inte har varit närvarande.

SOCIALTJÄNSTENS AGERANDE OCH ANSVAR

Barnen beskriver att socialtjänsten inte har fungerat som stöd för dem då de utsatts för sexuell våld. De som hade varit i kontakt med socialtjänsten upplever kontakten som ”onödig” och som ”slöseri med tid”. De upplever att socialtjänsten ställde irrelevanta frågor som inte hade med deras utsatthet att göra.

Precis som med polisen beskriver en grupp av barn att socialtjänsten varit anklagande och hotfull i kontakten med dem och deras föräldrar. De beskriver också hur de blivit öppet ifrågasatta av socialtjänsten.

“Alltså man la ut en video på mig, eller det var inte på mig utan en fejkvideo på en tjej som ska likna mig och sedan från ingenstans fick mamma reda på den här videon från skolan, det blev sådan grej. Socialtjänsten frågesatte mig 'är det du?' (på videon). Jag sa 'såklart det inte är jag', då sa de 'är du säker på att det inte är du?' Jag sa 'Ja, de sa de' 'är du helt säker?' ja sa såklart jag är säker på vad jag gör, så sa de 'Du kan ha varit drogad'. Jag sa ju själv 'Jag vet ju själv ifall jag blivit drogad, jag har aldrig blivit drogad och vart ska jag få tag på droger och varför ska jag gå med några killar jag inte känner'.”

(Flicka, 15 år)

En flicka i gruppintervjun berättar att socialtjänsten har hotat föräldrarna med att hon skulle bli omhändertagen om flickans brottsutsatthet inte upphör. Personal från socialtjänsten och skolan utsatte dessutom flickorna för olaglig och integritetskränkande behandling då de krävde att få gå igenom deras telefoner för att söka efter egenproducerat material som de hört talas om ryktesvägen.

“De kollade våra mobiler ifall jag hade Onlyfans. Vi tänkte att de var jätteskumma. Socialtjänsten och våra lärare, vi tänkte 'alltså vad gör ni på riktigt?'. Jag tänkte absolut jag kan

En uppväxt fri från våld

öppna min mobil för de och visa, men det var så här jag blev arg för att de inte trodde på mig.”

(Flicka, 15 år)

Flickorna i gruppen beskriver visserligen att deras mammor i ett senare skede bildat en grupp med stöd av socialtjänsten, vilket de var positiva till, men detta ska ses i ljuset av att denna grupp i hög grad används som en social kontroll av flickornas umgänge och rörelser. Det kan ses som en förlängning av den kontroll flickorna, på polisens uppmaning, utsattes för i direkt anslutning till brottet och som begränsade både deras rörelsefrihet och umgänge med varandra.

En annan flicka har också fått kontakt med socialtjänsten efter övergreppet. Hon upplever dock att socialtjänsten var ointresserad av brottet och i stället uppehöll sig vid hennes hemförhållanden vilket hon fann både frustrerande och irrelevant.

”Sen efter det, någon vecka efter fick vi brev från socialen där vi skulle gå på samtal då, och prata om förhållanden i hemmen. Vilket jag tyckte var helt sinnessjukt faktiskt. På ett sätt kan jag förstå det men att prata om förhållanden i hemmet, det är inte det man behöver fokusera på när man har blivit utsatt för någonting utanför hemmet, tycker jag. Jag tyckte det var slöseri av allas tid och det fick mig att känna mig på något sätt straffad för att berätta... och det lade liksom fokuset mer på min mamma än vad det gjorde på mig.”

(Flicka, 17 år)

En pojke har fått kontakt med socialtjänsten av andra skäl och blivit familjehemsplacerad strax före att han berättade om brottet. Han fick hjälp i kontakten av en väns mamma som han också berättade om övergreppen för. Hans erfarenhet av socialtjänsten är kluven, men efter en tid fick han förtroende för en av socialsekreterarna och detta ledde till att han också kunde prata om övergreppen. Han är också nöjd med att socialtjänsten alltid informerat om beslut i ett tidigt skede och lyssnat på vad han vill. I denna intervju återkommer orden lyssna, fråga och delaktighet frekvent som nyckelbegrepp för ett gott stöd.

”I början när man satt och pratade, det var ingen som lyssnade typ utan mer som förhör. Men första gången jag pratade med han... han var ok.”

(Pojke, 16 år)

I två av intervjuerna har barnen varken haft kontakt med socialtjänsten före eller efter det att de utsattes för brott. Det är inte heller ett stöd de efterfrågar eller förstår varför det skall kunna vara relevant för dem. De båda barnen upplever att familjerna har påverkats negativt av att de utsatts för brott och att föräldrarna kunde behöva någon form av stöd, ändå ser de inte socialtjänsten som en instans som kan hjälpa till med detta.

ÖVRIGT STÖD I BARNETS NÄRHET

Vid sidan om skola, socialtjänst och polis beskriver barn andra former av stöd de har fått i samband med att de utsatts för sexuellt våld. Detta kan handla om att de har fått stöd av vården, andra typer av organisationer eller verksamheter samt av enskilda personer. I dessa fall

En uppväxt fri från våld

är barnen ofta mer positiva till det stöd de fått. Vissa av barnen har exempelvis haft kontakt före brottet medan andra har kommit i kontakt med stödet efter att brottet skett och ofta som en direkt följd av brottet.

I vissa fall har barnen själva tagit initiativ till att anmäla att de utsatts för brott. I samband med anmälan har de haft stöd av någon – en förälder, en vuxen i barnets närhet eller en professionell – vilket varit nödvändigt för att ta det avgörande steget. I andra fall har barnet inte tagit initiativ till att anmäla brottet utan det har skett via att en extern aktör fått kännedom om brottet. I fallet med flickorna som utsatts som grupp gjordes ingen anmälan överhuvudtaget och de är också de som fått lite stöd överhuvudtaget.

En försvårande omständighet i det sistnämnda fallet är, som tidigare nämnts, att flickorna upplever det som om polis, socialtjänst och skola skyller på dem och får föräldrarna att börja misstro dem. Det leder till att de inte bara saknar stöd från samhället utan också i hemmet.

“De som skulle varit där för oss och skydda oss kränkte oss, de enda vi hade i den situationen var bara vi (varandra). De enda människor vi kunde prata med var våra vänner, vi kunde inte prata med vuxna och vi kunde knappt prata med våra syskon. Folk här är ju nära med sina syskon men vi kunde knappt berätta för våra syskon.”

(Flicka, 15 år)

Under intervjun framkommer bara en person som försökte skydda barnen från det våld de utsattes för – en ur personalen på fritidsgården.

“Alltså hon försökte få ut oss från den situationen, hon hjälpte oss mer än vad polisen hjälpte. De (personer som utsatte dem för våld) kunde stå där och gömma sig och vilja göra något mot oss hon sa 'nej ni ska inte gå ensamma, vänta tills jag slutar, jag följer med er hem'.”

(Flicka, 15 år)

Denna person försökte också tala med de pojkar som hotade och utsatte flickorna för våld och få dem att sluta. Det ledde i sin tur till att hennes arbetsplats attackerades.

“Alltså en dag när hon hade ett möte med alla killarna och försökte reda ut det här kastade de in en Airbomb i det rummet för de tänkte 'Varför ska de här lägga i sig? Nu ska de få karma, ungdomsgården ska få karma bara för att de hjälpte oss.' Man kastade in en Airbomb in i fönstret, och en dag slog man sönder saker (i fritidsgården).”

(Flicka, 15 år)

För flera av de andra barnen har det funnits enskilda personer eller organisationer som utgjort ett viktigt stöd vid en kritisk tidpunkt. I ett fall gjorde ett samtal till en stödlinje att barnet kunde berätta för andra vuxna och få hjälp med att anmäla sin förövare.

“Jag har inte haft någon... det gick bättre än jag hoppats på. Jag har inte haft någon som

En uppväxt fri från våld

brytt sig ett piss. Jag har försökt... de har inte lyssnat. Ni lyssnar och försöker göra något åt det. Det viktigaste är att lyssna."

(Pojke, 16 år)

I ett annat fall var det barnets psykologkontakt som stöttade henne att göra en anmälan.

"Om man tar allting från ruta ett av anmälan, så gjorde jag anmälan med hjälp av min psykolog som jag hade vid den tiden. Polisen kom till psykologens kontor, så fick jag göra anmälan där. För det var där jag kände mig mer bekväm."

(Flicka, 17 år)

I ytterligare ett fall kom anmälan fram i samband med att Novahuset var på skolan för att föreläsa om sexuella övergrepp. Enligt flickan var det välkänt på skolan att hon utsatts, men att en extern aktör satte press på skolan innebar att skolan anmälde händelsen.

"Alltså, det var inte jag som berättade, det var mina vänner som gick då Nova huset var på skolan, då gick mina vänner och berättade för de för de ansåg att det var asså, viktigt. Så jag har aldrig själv liksom berättat för någon på det där sättet utan andra som har gjort det åt mig utan att jag egentligen ville men... De (Novahuset) sa till mina lärare, då alltså de ansåg inte att de kunde vara tysta om det liksom. Så de sa till mina lärare och de gjorde polisanmälan, inte jag, tillsammans med mina föräldrar."

(Flicka, 15 år)

I två av de ovannämnda fallen har dessa initiala kontakter förblivit viktiga i barnens liv under utredningen. Även om de inte nödvändigtvis bistått med konkret hjälp upplever barnen att de står på deras sida, att de bryr sig om hur de mår och att de lyssnar. I det sista fallet blev flickan hänvisad till traumabehandling, en behandling som det tog över ett år att få påbörja.

"Det var så att polisen hade skrivit in till kriscentrum, men dom tog ju ett år på sig att ringa mig. Så under det första året från anmälan hade jag ingen kontakt som handlade om det jag hade varit utsatt för."

(Flicka, 17 år)

Även idag, snart tre år efter anmälan och ett halvår efter domen mot förövaren, har inget ordentligt stöd kommit på plats och täta personalbyten har gjort att flickan haft sju olika psykologer sedan händelsen. Hon har idag en ganska cynisk inställning till sin behandling.

"Jag går ju på traumabehandling en gång i veckan. Den är...inte funktionell men dom har gott kaffe."

(Flicka, 17 år)

I en intervju där barnet själv anmälde tillsammans med föräldern berättar hon att hon nu besöker Stödcentrum och att kuratorn där är ett viktigt stöd för henne. Vid sidan av samtal använder hon också kuratorn i kontakten med polisen då hon upplever att det gör saker lättare för henne. Hon fick information om stödcentrum av polisen vid det inledande förhöret, men

En uppväxt fri från våld

valde då att tacka nej till stöd för att i stället söka upp dem då hon kände sig redo.

Slutligen är det tydligt att inget av barnen känner att de kan söka stöd hos sina föräldrar efter brottet. Detta handlar om att man inte vill göra sina föräldrar ledsna eller obekväma genom att prata om vad som skett, att föräldrarna har nog med sitt eget eller, i ett fall, att de berättat för föräldern om brottet tidigare men att "hon sket i det". Ett av barnen tror att en av föräldrarna fått stöd i att bearbeta det som skett, men i övrigt tror inget av barnen att föräldrarna fått något stöd.

RÄTTSPROCESSEN

De barn som har eller har haft en pågående rättsprocess upplever att den tar alldeles för lång tid. Endast ett barn har fått se sin förövare dömd, vilket tog drygt två år. De övriga barnens fall var pågående och vid intervju tillfället hade barnen väntat i drygt tre månader, drygt sex månader och nästan ett år. Inget av barnen har någon uppfattning om hur länge det kommer ta innan ett beslut fattas. Dessa barn är eniga om att det är psykiskt påfrestande när rättsprocessen tar lång tid. Barnen får inget avslut på sin traumatiska upplevelse utan upplever att tankar och känslor hela tiden återkommer.

"Varje gång jag hinner släppa det och glömma bort det tas det upp igen när jag väl har glömt bort det"

(Flicka, 15 år)

Trots att väntan kan vara frustrerande accepterar barnen att det kan ta lång tid att utreda brottet och att det viktiga är att utredningen blir bra.

"Det vore skönt om det var över, men det får ta den tid det tar för annars blir det inget bra kanske."

(Pojke, 16 år)

Vid sidan av att rättsprocessen tar lång tid upplever många barn att de måste slåss för att få information om vad som sker eller att de helt enkelt inte får sådan information. Bristen på information från polisens sida upplevs som frustrerande.

"Jag fick ingen information. All information jag fick var att jag inte var gravid och att jag inte hade några könssjukdomar. Det var all info jag fick."

(Flicka, 17 år)

"Egentligen har inte vi fått någon information alls förutom när vi frågar om det. Och det tänker jag kan vara lite dåligt för att jag måste själv fråga om hur det går annars får jag inte reda på någonting liksom."

(Flicka, 15 år)

Bland de barn som upplever att de trots allt får information så sker detta via en tredje part. Ett barn får det via sin advokat och ett annat använder sin kurator för kontakten med polisen.

En uppväxt fri från våld

“Jag började gå hos Stödcentrum ju för ett par veckor sen eller ja, en och en halv månad sen kanske jag börja och då vart kommunikationen med polisen lite lättare tror jag. För då kunde jag be kuratorn att fråga grejer eller om vi kom på någonting. Så bland annat så fick jag kopia på anmälan för den fick jag inte hemskickad eller via Kivra-appen så den fick jag i handen. Det kändes skönt.”

(Flicka, 16 år)

Den långa tiden och bristen på information gör barnen sårbara. Samtidigt som de inte vet vad som händer med deras fall så kan polisen utan att förklara varför behöva skapa restriktioner för barnet. Även om det kan finnas relevanta skäl till detta så fördjupar det barnets sårbarhet och speciellt där barnen är osäkra på varför. I ett fall hade ett barn instruerats om att inte radera ett konto från sociala medier och detta konto fick hundratals förfrågningar om dagen där män sökte kontakt eftersom den som spritt nakenbilder av henne hade kopplat det till kontot. Denna situation som pågått i drygt två år gör att minnet av övergreppet återaktualiseras varje gång hon loggar in på kontot.

Barnet vars förövare dömts berättade att åklagarna bytts ut flera gånger vilket ledde till att hon hamnade i en situation där processen förlängdes om och om igen.

“Dom hade, alla förhören var inspelade så dom hade kollat på det. Men det var väldigt jobbigt för jag fick repetera mycket. Jag fick repetera samma saker om och om igen eftersom att olika förhörare tyckte olika saker var olika viktigt. Olika åklagare tyckte saker var olika viktigt. Så jag fick dra samma historia om och om och om igen i flera olika förhör.”

(Flicka, 17 år)

Hennes utredning lades också ner två eller tre gånger. Hon fick beslutet om nedläggningen överprövats och hennes förövare dömdes slutligen till ett flerårigt fängelsestraff för flera grova övergrepp mot henne.

F: *“Du sa att den sista åklagaren var bra, var den bästa. Vad var det som gjorde den åklagaren så bra?”*

R: *“Hur dåligt han mådde att han hade pushat i väg mitt fall så länge. Jag tror han kände sig väldigt, väldigt dum för att han inte hade tagit tag i mitt fall tidigare och jag tror det var det som fick honom att faktiskt pusha sig till att göra ett bra jobb.”*

F: *“Mm, han hade dåligt samvete?”*

R: *“Ja, jag märkte det på honom också. Jag är inte bra på att läsa människor men det var väldigt, väldigt tydligt att han hade dåligt samvete av det.”*

(Flicka, 17 år)

Vid sidan av detta upplever vissa barn att vissa funktioner faller bort och det är bara ett barn som nämner att de fått ett målsägandebiträde. Ett av barnen har försökt förstå varför hon inte fått det, men inte lyckats få ett tydligt svar.

En uppväxt fri från våld

“Från Stödcentrums sida så är det eller jag har fått höra att dom har erfarenhet av att man får ett målsägandebiträde. Ganska snabbt iallafall när det gäller sådana här grejer men det har ju inte jag fått. Så det känns lite typ såhär, vad beror det på?”

(Flicka, 16 år)

I andra fall finns det en upplevelse att det finns en brist på förståelse även hos professionella om hur brott kan påverka den som har utsatts.

“Sen efter det gjorde jag min ”rape-kit”, jag vet inte vad det heter på svenska. Jag tycker inte det gjordes på ett jättebra sätt heller. Jag fick stå och klä av mig framför tre läkare. Efter att redan ha varit utsatt som ett barn är det ju väldigt triggande att stå och klä av sig framför folk. Sen är det tre i rummet. Sen hela den undersökningen har gjort att jag har jättesvårt att gå till sjukhus. Det är ju en undersökning som inte är rolig för någon att behöva göra och det är traumatiserande, det kan man inte komma ifrån. Men det finns sätt där man kan göra det mindre traumatiserande.”

(Flicka, 17 år)

5. VÅLDET OCH EGET FÖRSVAR

När barn utsatts för sexuellt våld kommer de att reagera olika på både kort och lång sikt. Samhällets stöd kommer att påverka hur barnet förhåller sig till det våld det utsatts för och de långsiktiga konsekvenserna. Oavsett hur stödet sett ut har barnet alltid en agens och kommer att försöka hitta lösningar och strategier på de utmaningar det möter. Ett sämre stöd innebär att barnet kommer att hitta lösningar på egen hand och att tilliten till vuxenvärlden riskerar att försämrans. Det visar sig också att många av barnen in i det längsta dragit sig för att blanda in vuxenvärlden. Flera av barnen berättar att de valde att inte berätta om vad de utsattes för under lång tid. I stället försökte de lösa problemet själva.

“Jag mådde väldigt dåligt över det men, alltså det var ingenting jag kände att ”Det här borde jag berätta” liksom. Utan det var någonting jag hellre tog med mig själv.”

(Flicka, 15 år)

Andra har försökt berätta, men upplevt att de vuxna inte ville lyssna på dem och de har då valt att börja dölja vad de utsattes för.

“Alltså... när jag var yngre. Det var vissa grejer... jag berättade och de lyssnade inte alls. Jag har liksom gått dit, han kunde ha gjort... liksom blåmärken i ansiktet och på andra ställen där det inte är rimligt... alltså de borde... de gjorde inget.”

(Pojke, 16 år)

Rädslan för att berätta för någon sitter djupt och först när alla andra alternativ varit uttömda har barnen valt att berätta.

En uppväxt fri från våld

"Det som egentligen fick mig att berätta var att jag var så rädd, för honom då, att jag försökte mörda honom. När det då inte funkade, så kände jag att det måste ta slut på ett sätt eller ett annat. Om det här inte går så måste jag göra det på något sätt."

(Flicka, 17 år)

"När jag öppnade min framdörr kunde jag ha en kniv i bh och kollade vem det är. Det var så pass."

(Flicka, 15 år)

Det finns också en oro för att berätta kommer att förvärra saker och tyvärr var den riskkalkylen inte alltid en felaktig bedömning.

"Allt det här hände ju bland oss ungdomar. Alltså vi själv vet inte ens vad som kunde stoppat det för det fanns ingen som kunde stoppa det här, föräldrar blev ju inblandade och polisen och allting och ingen av de kunde stoppa, det blev bara värre och värre desto mer, alltså desto mer folk som blev inblandade desto värre blev det."

(Flicka, 15 år)

För de flesta av de intervjuade barnen var ett viktigt skäl till att de inte ville berätta att de var oroliga för hur föräldrarna skulle reagera. Det behövde inte handla om att de var rädda för att föräldrarna skulle bli arga utan kunde ha att göra med att de inte ville göra föräldrarna besvikna eller ledsna.

"För det var det jag var oroligast för att mina föräldrar skulle få reda på det. Så hade jag bara vetat att typ Novahuset fanns så hade jag absolut pratat tidigare. Alltså, jag tänker inte att någonting ska hända, det känns bara som att jag känner mig misslyckad för det. Det är bara det."

(Flicka, 15 år)

Den känslan upphör inte efter anmälan och barnen föredrar att prata med en tredje part, en kurator, psykolog eller med vänner hellre än föräldrarna.

"Det handlar nog mest att jag inte vill prata om händelsen med dom (föräldrarna) för det blir liksom så tätt inpå med den här dotter-föräldrar-relationen. Vi är så nära varandra hela tiden och om jag tar upp det så blir det bara en cirkel av att alla blir ledsna."

(Flicka, 16 år)

En viktig del i att berätta och – framför allt – anmäla handlar inte om att barnen vill ha upprättelse för egen del utan att de vill skydda framtida offer från det som hänt dem.

"Jag är jätteglad att jag var det enda offret, det är jag glad över. Jag är glad över att han inte kommer kunna utsätta andra för det igen, förhoppningsvis. Men jag kommer ju aldrig bli nöjd över att få betalt för att ha blivit utsatt. Jag tycker det är ett väldigt skumt koncept att man på något sätt mutar i väg smärtan."

(Flicka, 17 år)

En uppväxt fri från våld

“För mig handlar det mindre om att jag vill få typ upprättelse och mer om att det är därför jag är här idag typ. Att jag vill hjälpa det här arbetet att det liksom ska bli bättre i framtiden eller så att polisen kan utreda såna här brott lättare. Det är det jag hoppas på ska ske med att jag anmälde.”

(Flicka, 16 år)

När barnen pratar om hur de hanterar följdverkningarna av brottet har de däremot olika syn. En av flickorna pratar om att hon skulle vilja skapa en stödgrupp för unga som utsatts för sexualbrott där de kunde prata med andra med liknande upplevelser.

“Jag tror att det hade varit bra för många ungdomar att få prata med andra ungdomar utan att prata med vuxna.”

(Flicka, 17 år)

En annan flicka upplever det som att inte mycket har förändrats under det år som gått sedan hon anmälde och är fortfarande kluven till att hennes vänner berättade om övergreppet.

“Alltså jag förstår ju varför de gjorde det, men samtidigt så, liksom det är fortfarande jobbigt än idag. Allting jag går igenom fortfarande liksom.”

(Flicka, 15 år)

En annan flicka har kommit fram till att händelserna härdat henne, men att hon inte kan lita på samhällets stöd utan enbart på sig själv och sina vänner.

“Grejen är att förut kunde vi stå upp för oss själva men vi var ändå rädda. Men nu är det mer ifall någon kallar oss något kan vi stå upp för oss själva ännu mer, vi kan stå och bråka med människan. Nu så vi inte rädda längre, vi kan brösta (ta emot) slag, det är okej.”

(Flicka, 15 år)

En annan flicka säger att hon försöker att inte påverkas av det hon utsattes för och att hon trots allt känner sig trygg igen.

“Saker som är kopplade till händelsen utför jag fortfarande asså inte att det ska liksom inte vara en risk även om det ledde till att ett brott begicks. Så jag är inte rädd för att göra dom grejerna. Och inte rädd i vardagen eller orolig för att jag ska stöta på någonting så att det skulle kunna hända igen, nej.”

(Flicka, 16 år)

RÅD TILL ANDRA BARN

Barnen har fått frågan om de har råd att ge till andra barn om de skulle hamna i en liknande situation. De flesta är överens om att det är viktigt att söka hjälp och att anmäla. Samtidigt är de medvetna om att det inte nödvändigtvis är lätt.

En uppväxt fri från våld

“Våga försöka söka hjälp.”

(Pojke, 16 år)

Hos flickor som anser att samhällets aktörer svikit dem och förvärrat deras situation är synen en annan. De har olika råd, men ingen av dem anser att det är ett bra råd att söka stöd hos vuxenvärlden eller anmäla det man utsatts för.

“Jag hade sagt om någon skriker på dig skrik tillbaka, om någon slår dig slå tillbaka.”

(Flicka, 15 år)

“Stanna hemma gör dina läxor du behöver inte luffa ute varje dag. Vissa som hatar på dig vill inte se dig lyckas, men du ska lyckas för att göra så att de brinner (är avundsjuka).”

(Flicka 15 år).

“Alltså du kan gå till någon som du vet har gått igenom det till exempel ifall du känner någon. Den kommer kunna ge dig fett bra råd. Ifall någon tjej som aldrig blivit drabbad av något kommer fram till mig och frågar om råd kan jag berätta om vad jag har blivit utsatt för, vad som har hänt, vad som blev värre och vad som blev bättre. För jag hade inte vänt mig till polisen eller socialen för det hade inte varit till någon hjälp.”

(Flicka, 14 år)

RÅD TILL PROFESSIONELLA SOM MÖTER BARN SOM UTSATTS FÖR ÖVERGREPP

Det finns ett fåtal genomgående teman i de råd barnen vill ge till vuxenvärlden. Ett råd som återkommer i någon form i alla intervjuerna är att vuxna måste våga fråga vad barnen varit med om och lyssna och tro på vad barnen har att berätta.

“Ja, våga fråga överhuvudtaget. Det hade varit så mycket lättare. Speciellt om man anar att något är fel så måste man fråga om det. Det är inte alltid så lätt att bara gå fram och till någon och berätta att det här hände. Det är lättare att berätta om någon frågar.”

(Pojke, 16 år)

Ett annat återkommande tema handlar om vikten av att samhället prioriterar frågan och att utredningarna går snabbare samt att förövare blir dömda till kännbara straff.

“Jag tycker att sådana här saker borde liksom prioriteras mer. Att samhället borde bry sig mer om när det är barn som råkar ut för sådant här.”

(Flicka, 15 år)

“Jag tycker att om man har våldtagit ett barn ska man spendera sitt liv i fängelse. Jag tycker inte man ska få komma ut igen. För vi ser ju alla i samhället som kommer ut och gör det om och om igen. Åker dom in i några år sen är det ut igen. Det är en cykel som inte på riktigt släpper. Det är ju en form av beroende, att göra sådana saker.”

(Flicka, 17 år)

En uppväxt fri från våld

Ett tredje tema är att vuxna, och speciellt föräldrar, bör få mer information om vilka risker som barnen upplever. Detta gäller framför allt brott som sker på internet.

“Alltså jag tycker att våra föräldrar borde få en kurs om mobbing och sådant där (sexuell utsatthet) innan de börjar säga att vi har gjort så där, fattar du?”

(Flicka, 15 år)

“Alltså typ att man har typ som föräldramöten, att till exempel Novahuset har något fast med föräldrarna liksom. Och förklarar för de när man är typ 12 år, att föräldrarna får erbjudandet att vara med på något sådant, för att liksom förstå vad det handlar om och vad som händer.”
(Flicka, 15 år)

Några barn tycker också att det vore bra om det finns stöd som barnen själva kan hitta och prata om vad som hänt anonymt innan de anmäler.

“Det hade varit, Nu vet jag att det inte finns, men om man pratar helt vilt så hade det varit jätteskönt om det hade funnits en oberoende part som inte har anmälningsplikt. För jag tror att många behöver prata innan anmälan sker. För jag känner att många känner så mycket rädsla inför anmälan att dom inte ens vågar ta hjälp. Jag vet att jag gjorde det.”

(Flicka, 17 år)

Slutligen finns det ett tema som var implicit i alla intervjuerna, men bara uttalat i en av dem.

“Det är det här med att lyssna och att jag känner att jag får vara delaktig är det jävligt mycket lättare... att man får prata, att de inte ska göra fram och tillbaka. Vissa gör beslut så där. Någon slags jävla kontroll. Jag kan inte bestämma allt, jag fattar det, men att jag får vara med och att de lyssnar på mina åsikter.”

(Pojke, 16 år)

6. DISKUSSION

Barn som utsatts för ett sexualbrott upplever ofta att våldet aldrig upphör utan utsattheten fortsätter och tar nya former. Detta sker inte minst på digitala arenor där spridning av övergreppen, nakenbilder eller rykten tränger sig in i barnens vardag och utsätter dem för nya övergrepp och kränkningar. Varje ny kränkning skapar en ökad sårbarhet hos våldets offer och ökar risken för att utsättas för nya brott i framtiden. Det är därför viktigt att samhällets olika aktörer förstår den speciella utsattheten hos barn utsatta för sexuellt våld och inser att det ofta inte handlar om ett enskilt brott utan en pågående kränkning av barnets frid. Varje ny kränkning som barnet utsätts för måste därför tas på stort allvar och barnet erbjudas ett adekvat stöd. Kunskapen om hur digitala kränkningar påverkar barnets hälsa och liv måste öka.

En uppväxt fri från våld

I intervjuerna blir det tydligt att barnen inte behandlas likvärdigt av myndigheter eller andra aktörer. Det finns en rad orsaker till detta som framkommer i barnens berättelser. Föreställningar om att ett "riktigt offer" är en flicka som utsatts för ett fysiskt övergrepp av någon de inte initierat kontakt med och som anmäler i direkt anslutning till brottet verkar sorgligt nog prägla hur barnen bemöts. Andra faktorer som verkar spela in är brottsoffrets bostadsort, etniska bakgrund, eventuella funktionsnedsättning kontakt med förövaren och om de delat – eller anklagats för att dela – nakenbilder av sig själva. Ju längre bort ett barn befinner sig från att vara det perfekta offret desto större risk att både personer i barnets närhet och professionella kommer att behandla det som delaktigt i brottet det utsatts för. Trots att detta inte är öväntat är det oacceptabelt att ett barns stöd ska bero på denna typ av faktorer. I sin mest extrema form verkar det som om polis, socialtjänst och skola medvetet skapar en slags parallella samhällsstrukturer i de mest utsatta områden där de uppmanar och hotar föräldrar, anklagar brottsoffer för det våld de drabbats av och ser det som sin uppgift att media mellan brottsoffer och förövare snarare än att beivra vissa typer av brott.

Barnen beskriver ofta samhällets stöd som mycket bristfälligt. Skolan beskrivs av de flesta barnen inte som en plats där de kan få stöd utan beskrivs som passiv, räddhågsen och ointresserad. Elevhälsan utnyttjas inte av barnen och de erbjuds inte heller det stöd de har rätt till.

Socialtjänsten är antingen frånvarande eller fokuserar på barnets hemförhållande vilket får barnen att känna att de och deras föräldrar blir beskyllda för att de utsatts för brott. Barnen upplever att socialtjänsten ställer irrelevanta frågor som inte har med barnets utsatthet att göra. Vissa av barnen har inte haft kontakt med socialtjänsten och vare sig de eller deras familjer har erbjudits stöd. Vården beskrivs ibland som okänslig inför det trauma barnen upplevt och väntetider till behandling är ibland väldigt långa. Barnens syn på polisens bemötande är kluvet. I de fall polisen har en utbildning för att möta barn utsatta för sexualbrott känner sig barnen väl bemötta och lyssnade på. I de fall polisen saknar en sådan utbildning berättar flera barn att de känt sig ifrågasatta eller anklagade i förhören. Hos de två barn som har erfarenhet av poliser som både har och saknar sådan utbildning är kontrasten slående och påverkar vad som framkommit i förhören.

Rättsprocessen upplevs som väldigt lång och inget av barnen hade upplevt att deras fall blivit hanterat inom nittio dagar. Vid sidan av detta berättar barnen att de inte får någon information eller bara får information om de frågar efter den vilket innebär att de ofta inte vet vad som sker i utredningen. Vissa typer av stöd, exempelvis målsägandebitråde, erbjuds vissa barn och inte andra. Personalbyten och att tvingas upprepa sin historia för många personer och många gånger påverkar barnen negativt.

Det stöd barnen varit mest nöja med har kommit från enskilda eller från verksamheter som arbetar med barn som utsatts för sexualbrott. I dessa fall framhåller barnen att de har blivit lyssnade på och att de vuxna agerat i deras intresse. De framhåller att dessa verksamheter kan vara oerhört viktiga för att våga berätta om och eventuellt anmäla brottet. De framhåller också att dessa organisationer ofta ger dem information som gör att de kan förstå och börja

En uppväxt fri från våld

bearbeta vad de utsatts för. Vissa barn framhåller anonymitet som viktigt i de tidiga kontakterna och att föräldrarna inte får veta. Dessa aktörer kan också agera som lotsar då barnet försöker navigera i rättsprocessen. Det faktum att barnen värderar detta stöd högt kan ses som ett misslyckande för de institutioner som ska erbjuda våldsutsatta barn detta stöd och framför allt de rättsvårdande myndigheterna och socialtjänsten.

Det viktigaste medskick barnen skickar med är att de önskar att deras utsatthet tas på allvar, att vi är redo att lyssna på vad de berättar och att vi gör dem delaktiga i alla delar av processen. Deras berättelser visar att vi fortfarande befinner oss långt från att erbjuda alla barn det stöd de förväntar sig och har rätt att kräva.

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

Statens offentliga utredningar (SOU) - En uppväxt fri från våld

Ta emot berättelser och upptäcka våld

Tänk på hur det var för dig!

- **Vad gjorde att du kunde berätta?**
- **Hur reagerade de som fick höra?**
- **Blev det som du tänkte dig?**
- **Finns det något som kunde ha gjort att du berättade tidigare? (Eller någon fångade upp dig).**
- **Finns det något som hindrar/hindrade dig att berätta?**

Anledningen till att ungdomen vågade berätta var att hon försökte tro på att socialtjänsten skulle hjälpa henne. Hon ville inte leva längre och hade tankar på att ta sitt liv. Hon anförtror sig och pratade med hennes klasskamrat som uppmanade henne att hon behöver prata med skolkurator, vilket hon gjorde med hjälp av stöd från klasskamraten. Klasskamraten hjälpte och stöttade henne att våga berätta till skolkuratoren och följde med i mötet med skolkuratoren. Vid tillfället såg hon endast två utvägar: 1) att söka hjälp, 2) att ta sitt liv eller leva som personerna som utsätter henne för kontroll och våld [familj/släkten/före detta "maken"] tvingade henne att leva vilket skulle leda till att hon till slut tog sitt liv.

Hur reagerade kompisen/skolkuratoren?

Ungdomen upplever att skolkuratorns bemötande var jättebra, skolkuratoren uppgav att hon skulle få hjälp och stöd att få prata och komma i kontakt med socialtjänsten. Skolkuratoren kontaktade socialtjänsten som i sin tur kom till skolan för att prata med henne. Därefter fick hon hjälp. Ungdomen uppger att även personalen på socialtjänsten som hjälpte henne också var snälla, men tillägger att hon inte vet varför dem lämnade henne efter det. Hon säger att dem kanske ansåg att hon skulle och kunde klara sig själv efteråt men att hon hade behövt det stödet hon aldrig fick. Ungdomen uppger att hjälpen efter ett år av skyddsplacering tvärt tog slut och att alla lämnade henne vind för våg. Hon beskriver att hon inte hade någon med sig eller bakom henne. Hon uppger att stödbehovet inte bara innebär att få hjälp med att fly, i den akuta fasen, utan finns även efteråt.

Hon säger att det inte bara handlar om att man behöver hjälp innan eller samma tid som våld upptäcks utan att stödbehovet finns under en lång period. Innan dess fick hon hjälp att fly från våldet, men efter det berättar hon att hon lämnades vind för våg. Hon upplevde att det inte fanns någon som brydde sig. Hon fick hjälp och stöd under året hon bodde på skyddade boendet, hon fick hjälp att ansöka om skyddade personuppgifter och hade en kontaktperson som hjälpte henne under året.

Et jämfällt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

Ungdomen hade skyddade personuppgifter, var ensamkommande och hade ingen annan hos sig - hennes kontaktnät var obefintligt och är fortfarande än idag mycket begränsad. Efter ett år togs hennes kontaktperson och det enda stödet ifrån henne och i samband med detta upphörde stöddinsatsen. Hon upplevde många problem men kände att hon stod ensam i det vilket har skapat mycket stress och dåligt mående.

Vardag/konsekvenser av erfarenheterna?

Ungdomen mår än idag mycket psykiskt dåligt som en konsekvens av det hedersrelaterade våldet som hon har utsatts för. Hon lever med depression, kämpar med ångest och uppger att hon har svårt att ta sig ur den bubblan på egen hand. Hon beskriver att hon ibland bara isolerar sig själv i tystnad i apatisk-liknande tillstånd. Hon sover oregelbundet och kan ligga flera timmar sömlös i sin säng och har ofta sömnbrist. Det är hennes tankar som smyger sig på, får henne stressad och som inte tillåter henne att få ro och sova. När hon väl sover har får hon återkommande mardrömmar. I synnerhet var dessa frekvent återkommande under perioden när hon fick hjälp från socialtjänsten att fly. Nu kommer mardrömmarna mer sällan. Mardrömmarna består av dem dagarna när hon levde med före detta "maken" och hans familj som utsatte henne för hedersrelaterat våld och förtryck, om hennes barndom, om sin familj och hennes situation idag.

Studierna

Ungdomen beskriver att det tar tid för henne att lära sig nya saker och ta in ny information eftersom hon lätt glömmr bort informationen och har svårt att förstå sina uppgifter. Hon beskriver att det inte handlar om svårigheten att förstå svenskan eller lathet utan att hon har ambitionen att prestera och göra gott ifrån sig. Däremot behöver hon flera upprepade gånger läsa om en uppgift eller text eftersom hon glömmr bort fort.

Ungdomen berättar att hon inte fått uppleva den bandom som hon hade behövt och att tiden har stannat för henne.

Vad hindrade att berätta

Svårigheten för ungdomen att berätta för någon utomstående om sin situation har varit att hon dels ständigt blivit övervakad av personerna som utsatte henne för hedersrelaterat våld och förtryck [familjen/släkten/före detta "maken"]. Dem följde bland annat fram och tillbaka till skolan och vistades i skolområdet för att övervaka henne. Hon berättar även att det deras makt över henne gjorde det mycket svårt. Hon beskriver att hon kände sig ensam trots att hon hade kontakt med en god man samt även under perioden då socialtjänsten hade kontakt med henne under första vevan då hon inte fick hjälp. Hon beskriver att hon kände att det ingen finns som riktigt förstår henne. Hon berättar att hon kände att man bara såg masken och inte vad som fanns under fasaden, att de [socialtjänsten under första vevan när hon kom i kontakt med dem] nöjde sig med att höra att hon mår bra. Ungdomen frågar sig hur man kan tro att ungdomen mår bra när en elev inte kan prestera i

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

skolan, när detta återkommande visar sig på studieresultatet, när någon gråter i skolan, när någon inte dyker upp på lektionerna, när man ser att eleven sitter ensam och är ledsen, när någon inte orkar vara glad eller deltar inte i olika aktiviteter som dem andra eleverna - ungdomen uppger att allt detta är symtom som man alltså hade kunnat upptäcka redan när hon gick i grundskolan.

Hjälp, stöd och skydd

- **Vem hjälpte dig?**
- **Hur upplevde du kontakterna?**
- **Har du fått det stöd du ville?**
- **Har andra viktiga personer i ditt liv fått stöd eller hjälp?**
- **Har du fått hjälp av andra med reaktioner och symtom med anledning av våldet?**

Tänk på dina kontakter med socialtjänst (om du haft någon).

- **Vem träffade du?**
- **Hur upplevde du kontakterna?**
- **Vad ledde utredningarna till?**
- **Hur blev det för dig?**
- **Vilken information fick du om utredningarna och de beslut som fattades?**

Ungdomen berättar att den hjälpen hon väl fick sedan, den dagen när hon själv sökte hjälp genom skolkuratoren, var bra men varade endast under tiden hon var skyddsplacerad ett år. Ungdomen uppger att socialen räddade henne från dem som utsatte henne för hedersrelaterat våld och förtryck. Efter skyddsplaceringen beskriver hon att det kändes som att hon stod utelämnad ensam i en öken och att ingen längre fanns som kunde hjälpa/stödja henne i vardagen (både praktiskt och socialt så som att svara på om hur man går tillväga i vissa frågor). Det vill säga gällande den totalt nya omständigheten/tillvaron/vardagen ungdomen nu befann sig och lever i, till exempel stöd i att få och förstå information om vad som gäller och hur det fungerar med skyddade personuppgifter / att leva skyddad och isolerat. Ungdomen upplever att även om man ringde myndigheter och frågade så kunde dem inte svara på hennes frågor och ge det stöd hon efterfrågade. Ungdomen berättar vidare om att leva med skyddade personuppgifter, att man känner sig helt stängd både praktiskt, socialt, digitalt och fysiskt. Hon berättar att hon inte ens kunde ha internet utan internetleverantören bara hänvisade henne att dem inte hjälper personer med skyddade personuppgifter. Samma sak gällande mobiloperatörer och abonnemang är något hon inte kan ordna i sitt namn. I stället har hon bara ett SIM-kort som inte är registrerat någonstans och som hon behöver fylla på med pengar via kontaktkort för att annars inte riskera att avslöja röja sitt skydd. Det är sådana problem som ungdomen beskriver att man som utsatt med skyddade personuppgifter i sin vardag upplever. Ungdomen berättar att samhället måste ta ansvar för dem som lever skyddade personuppgifter eftersom deras möjligheter i livet redan är så begränsade. Vidare uppger ungdomen att dem utsatta inte ska behöva begränsas ytterligare utan ska kunna leva som alla andra samtidigt som dem lever skyddat. Hon säger att det borde finnas hjälp som

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

utsatta med skyddade personuppgifter kan få för att kunna leva normalt som alla andra, detta är viktigt för att utsatta inte ska känna sig utstötta från samhället. Dem som är utsatta har tillräckliga med problem men det tillkommer ytterligare problem och svårigheter att leva med skyddade personuppgifter.

Långsiktigt stöd

Ungdomen berättar att hon åtminstone hade behövt hjälp några år efter skyddsplaceringen så att hon aklimatiserade/vände sig till den nya omställningen och kände att hon hamnade på fötterna. Det gäller i synnerhet när man lever skyddat/med skyddade personuppgifter eftersom ens tillvaro och vardag blir svårare och mycket begränsad. Ungdomen beskriver att det blir som ett fängelse och en isolering, att hon lever i en egen bubbla och känner sig instängd och begränsad. Det är något som präglar och påverkar hennes vardag och mående negativt. Ibland när hon mår som sämst kan hon ibland tänka att om hon bara hade haft tålamod att fortsätta leva med dem som utsatte henne för hedersrelaterat våld och förtryck [familj/slakten/före detta "maken"], låt dem fortsätta trycka ner henne när hon bodde hos dem - så hade hon inte stött på problemen som hon tampas med idag.

Ungdomen berättar att det är personerna som hotar som är dem skyldiga samt att personer som ser att någon är utsatt är ansvariga som medmänniska att hjälpa. Ungdomen säger att dem som är utsatta är precis som alla andra/vilka andra personer. Dem behöver några som upptäcker dem utsatta, som ser dem, som hör deras röst och som visar att dem bryr sig sig. Men det är också viktigt att inte bara lyssna och vara inlyssnande, utan att utomstående även har förmågan att faktiskt agera och hjälpa en utsatt.

Stöd

När ungdomen kom till Sverige var det svårt för henne att förstå och ta del av informationen som fanns/delgavs henne, dels eftersom hon var så ung och dels på grund av språkbarriären. Även fast hon fick papper och information (från till exempel Migrationsverket när hon kom till Sverige) på hennes språk hade hon svårt att förstå. Dessutom hade hon begränsad utbildning från hemlandet eftersom hon slutade skolan när hon kom upp i tidiga tonåren. Viss information är även svårtillgänglig, även om hon försöker hitta information och läsa på hemsidor så har hon svårt att förstå eftersom hon missar delar av informationen,

Ungdomen har i dagsläget ingen utbildning och berättar att det är svårt att få jobb på grund av det. Migrationsverket förväntar sig att hon ska ha jobb, betala hyra, vara självförsörjande för att hon ska kunna få ta hit en enskild utsatt familjemedlem från hemlandet. Hon berättar att hon önskade att det fanns någon som informerade om regler och lagar och vad man behöver göra, exakt information. Vidare att det fanns någon som stöttade i processen och inte bara lämnade henne ensam.

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

Stöd - stödsamtal

Ungdomen har gått hos en kurator på UMO några gånger som i sin tur remitterade henne till en psykolog. De utredde henne och idag är hon konstaterad deprimerad. Psykologen har remitterade ungdomen till läkare för att få medicin och behandling för att kämpa mot känslor och hennes psykiska mående/hälsa.

Under skyddade boendet (SKB) träffade ungdomen en psykolog några gånger. Socialtjänsten ringde ett par uppföljande samtal efter skyddsplaceringen och sedan avslutades kontakten med dem. Det fanns ingen personal på SKB utan var var som ett helt vanligt boende förutom att boendet var hemligt. Ungdomen berättar att dem placerade var rädda så fort dem hörde något ljud, rädd att någon försökte ta sig in på boendet. Hon berättar att hon än idag kan uppleva samma oro om hon hör något ljud och bli rädd att det är någon av dem som utsatt henne för hot och våld som har hittat henne. Det påverkar hennes livsutrymme även när hon är ensam i sin lägenhet. Hon kan vara rädd och hoppar till vid plötsliga ljud så som när mobilen ringer vilket är konsekvenser av våldet och trauman. Hon får hjärtklappning, kan få darrande ben och tror ibland att hon ska svimma. Hon lever varje dag med katastroftankar, oro och rädsla att något dåligt/illa ska hända henne.

Utreda brott

Tänk på dina kontakter med polis och rättsväsende (om du haft någon).

- Vilka personer träffade du?
- Hur upplevde du kontakterna? Vad ledde utredningarna till?
- Hur blev det för dig?
- Vilken information fick du om utredningarna och de beslut som fattades?

Polisen

Ungdomen har inte haft kontakt med polisen på grund av rädsla att göra en polisanmälan. Ungdomen bor i Sverige och har en enskild utsatt familjemedlem som fortfarande befinner sig i ett annat land som får utstå hot och påtryckningar. På grund av rädslan över att dem som utsatt henne för hedersrelaterat våld och förtryck ska skada den utsatta familjemedlemmen i hemlandet och i värsta fall till och med döda. Ungdomen uppger att en polisanmälan kommer göra dem [som hotar henne] mycket argare än dem redan är samt eftersom dem än idag letar efter henne här i Sverige. Dem personerna (släkten/före detta "maken") som ungdomen blir utsatt för och som hotar henne finns både här i Sverige och i hemlandet.

Ungdomen var i kontakt med polisen anonymt för att fråga hur en polisanmälan går till, vad som händer och om det är möjligt att vara anonym. Polisen informerade om vad som gäller vid en polisanmälan, att polisen kommer inleda en utredning, att de kommer att kalla in familjen/släkten/ före detta "maken" på förhör, att polisen behöver veta vem som blivit utsatt och vem som står bakom anmälan. Det var inget som ungdomen vågade genomföra på grund av rädslan för att hon

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

skulle utsättas för ännu mer hot, våld och förföljelse eller att familjemedlemmen i hemlandet skulle bli utsatt. Ungdomen berättar att det inte handlar om att hon inte velat göra någonting men önskade att det fanns möjligheter att man som utsatt kunde få hjälp från myndigheterna på andra sätt än hur det fungerar idag.

Ungdomen uppger att det inte borde krävas att göra en polisanmälan för att få fingerade personuppgifter. Hon berättar att hon som utsatt önskat få fingerade personuppgifter utan att få kravet att behöva göra en polisanmälan. Detta eftersom hon är mycket väl medveten om att det finns många ungdomar liknande hennes situation som är rädda för att göra polisanmälan av sina olika anledningar.

Ungdomen berättar även att hon försökte byta namnet men att myndigheterna hänvisade till att det inte är möjligt för henne eftersom hon inte är medborgare och därför måste vänta till att hon blir det. Den enda möjligheten för henne var att endast byta namn på brevlådan och be Skatteverket att skicka posten till det namnet hon angett på postlådan sin. Men när post väl kom stod ju hennes fullständiga namn tillsammans med det namnet hon angett.

Socialen

Ungdomen försökte flera gånger att få hjälp av socialtjänsten för att stoppa personerna som utsatte henne för hedersrelaterat våld och förtryck [familj/släkten/före detta "maken"] att hota. Socialtjänsten kunde inte gå och göra sådana åtgärder ungdomen önskade för att sätta stopp på hotet och våldet mer än att stödja henne i att få skydd och hjälp. Sedan hänvisade socialtjänsten till att ungdomen får göra en polisanmälan, men hon kände vid tillfället att hennes situation inte tillät henne att göra en polisanmäla. Hon önskade att myndigheter som känner till att en ung som är utsatt för hot, våld, kontroll och brott kunde agera ytterligare för att stödja dem utsatta.

Vikten av att myndigheter markerar och att detta ansvaret inte ska åligga barnet/den utsatta

Ungdomen önskade att myndigheter på något sätt markerade för personerna som utsätter någon för hot, våld och brott att det är olagligt och oacceptabelt. Ungdomen uppger att detta är viktigt för att hon ska känna att myndigheterna/samhället stöttar henne som utsatt och att ansvar inte bara ska läggas på den utsatta för att en förändring ska ske och att våldet ska upphöra. Ungdomen ställer sig frågan om hur mycket hot och våld som man kan fortsätta med utan att några konsekvenser händer dem och säger att det måste finnas ett stopp som inte åligger den utsattas ansvar. Det är alltså viktigt för ungdomen att det ska vara tydligt från myndigheter och samhällets sida att det aldrig är okej att utsätta någon för hot, kontroll, begränsningar och våld (hedersrelaterat våld och förtryck). Det är viktigt för ungdomen att känna att myndigheter och samhället tydligt står bakom dem utsatta vad som är rätt och fel för att på så vis markera och ta ställning, detta utan att det ska hänga på den utsatta att våga berätta, själv behöva göra anmälan eller själv behöva söka hjälp.

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

Ungdomens önskan är att om myndigheter/samhället upptäcker att någon är utsatt, oavsett barn som vuxen, att dem tar ansvar att hjälpa den våldsutsatta att få skydd, stöd och hjälp både i den akuta fasen men även långsiktigt. Ungdomen uppger att det inte ska vara upp den till den våldsutsatta att få "valmöjligheten" att få stöd, hjälp och skydd utan att myndigheter och samhället tar det ansvaret, tydligt markerar och bestämmer att om en person är våldsutsatt så ska man få skydd, stöd och hjälp. Myndigheterna och samhället ska således ha det yttersta ansvaret att bryta den våldsutsatta från en våldsam miljö så att ansvaret inte faller på den utsatta som inte haft något annat val än att fly.

Vardagen

Tänk på hur det du varit med om påverkar din vardag! Det kan till exempel handla om hur du bor, ekonomi, skola eller kontakt med vänner och familj. Det kan också handla om att kunna känna sig trygg och säker på att vara skyddad från mer våld.

- Vad har du och andra gjort för att du ska få en bra vardag utan våld?
- Finns det kvar saker att ordna upp?
- Vad behövs för att du ska känna dig trygg?

Eftersom ungdomen inte fått det stöd från myndigheter/samhället som hon önskade att få så känner hon att hon heller inte riktigt har skydd i dagsläget. Ungdomen understryker att det viktigaste man ska tänka på är att ge stöd efter och för myndigheter/samhället att ha förmågan och resurserna att se framåt och ge långsiktiga stödinsatser vid behov. Om våld samhället och myndigheter hjälper ett utsatt barn att dem även ser vad som behövs efter den akuta fasen, kunna fortsätta erbjuda stöd och hjälp fortsättningsvis.

Ungdomen är tydlig med att man måste tro på ett barn som uppger sig fara illa. Barnet ljugar inte och säger oftast sanningen och om inte så står det för något annat som man behöver fånga upp. Säger barnet en sak men gör något annat som inte stämmer överens, har man som vuxen/samhället/myndigheter skyldighet att ta reda på vad det står för. Ungdomen uppger vikten av att även försöka se mellan raderna, se vad som döljer sig under fasaden för att se hur barnet verkligen mår. Man är som ett barn som utsatt vuxen, lika rädd, hopplös, maktlös och utlämnad - precis som ett barn, man vet inte var man ska ta vägen, vad man kan göra. Därför behöver dem utsatta hjälp och stöd långsiktigt, även efteråt om dem har varit med om våld (både praktiskt, mentalt och socialt). Hjälp ska inte sluta efter flykt och skyddat boende, de utsatta behöver några år framåt för att komma in i samhället, vänja sig, bli van med att leva med skyddade personuppgifter, hjälp under tiden.

Ungdomen poängterar att man inte blir vuxen så fort man fyllt 18 år över en natt och att det inte kan förväntas att man ska klara sig själv. Behovet av hjälpen slutar inte bara för att man fyllt 18 och ungdomen berättar utifrån sina egna erfarenheter att det inte bara är barn under 18 år som behöver hjälp.

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

Vad behöver för att känna dig trygg?

Otryggheten med saker runt omkring hindrar att ungdomen att må bra. Det gäller till exempel ekonomi. I dagläget uppbär ungdomen studiemedel. Eftersom hon varje dag tampas med sitt mående och psykiska hälsa har hon ibland svårt att klara sina uppgifter vilket skapar en stress på grund av att rädslan att hon inte ska få sina studiemedel utbetalda. Ungdomen berättar att hon i sådant fall skulle behöva söka ekonomiskt stöd hos socialtjänsten men att de kommer hänvisa till sina rutiner och har höga krav för att bistå med ekonomisk hjälp. Därför känns det tryggare med studiemedel än ekonomiskt stöd från socialtjänsten. Vid ett tillfälle fick ungdomen underkänt i en uppgift flertalet gånger vilket skapade en stark stress och oro. Hon pratade med sin lärare och förklarade sin situation som gav henne ytterligare chans i form av en annan uppgift för att klara sig vilket hon tillslut gjorde. Men hade hon inte klarat den uppgiften hade hon behövt läsa om kursen och inte kunnat få studiemedel under tiden vilket även hade gjort det svårt för henne att söka stöd hos socialtjänsten. Hon hade inte förhoppning om att socialtjänsten skulle kunna hjälpa henne ekonomiskt.

Stoppa våldet innan det händer

Fundera över om det finns något som kunde ha stoppat det du var med om innan det hände.

- **Vilka andra har känt till din situation? Borde andra ha förstått att något var fel eller kunde gå fel?**
- **unde de ha ingripit?**
- **Kunde du ha fått mer information för att göra något själv?**

Man kan upptäcka våld på skolan, man kan upptäcka våld som god man, när man arbetar inom socialtjänsten, på skolan, som lärare, som vän eller som partner. Ungdomen berättar att man hade kunnat upptäcka att hon var utsatt för hedersrelaterat våld och förtryck när hon själv var barn. Hon hade det väldigt svårt och dem signalerna syntes i skolan och hade kunnat fångats in, till exempel dem gånger hon ofta kom till skolan gråtandes och var ledsen. Det fanns personer som frågade varför hon grät men hon vågade inte berätta och sa bara att hon saknade sin familj i hemlandet. Men ungdomen menar att ser man någon som gråter ofta, som verkar må dåligt, har problem/ svårigheter med studierna så som hon hade, inte utvecklades i sina resultat så är det indikationer och symptom på att något inte står rätt till. Likaså när man ser att någon ständigt förföljer en utsatt, en flicka som inte kan gå på idrott, som inte kan simma, som segregerar sig från dem andra, som är tystlåten och inte vågar prata i klassen - då kan man upptäcka att hon antingen mår dåligt eller/ och upplever våld på något sätt. Det behöver inte vara fysiskt våld att man ser blåmärken på kroppen. Blåmärken finns även psykiskt, omgivningen måste vara uppmärksam på det, ställa frågorna flera gånger om vad som har hänt och visa att dem sig om personen. Till sist kanske den utsatta vågar berätta lite om vad som har hänt. Det ska inte vara så att man som utsatt ska behöva vara rädd eller orolig för att säga sanningen till socialtjänsten. Det är viktigt att en utsatt ska känna

Riksorganisationen GAPF
Vattugatan 5
111 52 Stockholm

Sida 8 av 12

www.gapf.se
kontakt@gapf.se
08 - 711 60 32

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

tillit till myndigheterna för att våga berätta om situationen man är i. Ungdomen berättar att hon verkligen önskar att man i fortsättningen i alla fall hjälper andra flickor som man upptäcker är utsatt för våld.

Ungdomen berättar att före detta maken som utsatte henne för våld följde med henne till skolan och övervakade henne, han vistades utomhus och lärarna upptäckte inte detta. Det hände flera gånger. Under perioden hade hon en klasskamrat som upptäckte att hon var övervakad och att något inte stämde. Klasskamraten uppmanade henne att hon måste söka hjälp, prata med någon vuxen. Klasskamraten påtalade att hen såg att någon förföljer henne och frågade vem det var, påtalade att hen ser att hon inte mår bra och uppgav att om hon själv inte berättar [till en vuxen på skolan] så kommer hen att göra det. Personen [klasskamraten] bokade en tid med henne tillsammans med skolkurator och det var då hon vågade berätta om sin hemmasituation, och det var inte förrän då hon faktiskt fick hjälp från socialtjänsten trots kontakten innan socialtjänsten hade med henne. Så när skolan fick reda på om hennes situation så fick hon hjälp av socialtjänsten.

Ungdomen berättar att hon minns att socialtjänsten som arbetar med att informera om våld och jobbar uppsökande på skolor, har besökt hennes skola. Kvinnan informerade om våld, att våld kan se olika ut, var man kan vända sig för att få stöd, hjälp och skydd, vilka ens rättigheter är, att man som utsatt har rätt att berätta och även har rätt till att få hjälp. Ungdomen menar att det är viktigt att man fortsätter arbeta uppsökande för att skapa motivation och trygghet hos utsatta för att våga berätta. Det är viktigt med information även på alla skolnivåer (förskolan, grundskolan, gymnasiet, komvux, folkhögskolan, universitet) - alla ska få information om våld och rättigheter och det ska finnas överallt där det finns elever och människor. Det ska finnas människor som berättar om rättigheter, våld, hur man kan få ta del av rättigheterna och vägen till att få hjälp, vad som gäller och inte gäller.

Ungdomen uppger att det i Sverige finns ett utbrett problem med religiösa äktenskap/ äktenskapsliknande förbindelser och att det finns ett stort behov av tydliga riktlinjer och information till målgruppen om vad som gäller i Sverige - att Sveriges lagar och regler gäller för alla som är bosatta/medborgare eller har uppehållstillstånd i Sverige. Ungdomen menar att skilsmässor inom religiösa äktenskap inte accepteras med hänvisning till dem (religiösa) lagar och regler som råder inom kontexten, där mannen har bestämmanderätt. Detta försätter i synnerhet kvinnor i en svår och utsatt position. Ungdomen menar att det måste finnas ett tryggt och självklart sätt för personer i en sådan kontext att skilja sig utan krav på till exempel mannens godkännande att genomföra en skilsmässa, utan att paret ska förväntas vända sig till en Imam eller utan att ena partnern tvingas betala stora summor pengar till partnerns familj/föräldrar för att kunna upphäva äktenskapet. Allt detta baseras på en föreställning om hedersnormer och värderingar.

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

Vem upptäckte våldet/din situation/utsatthet

Ungdomens God man upptäckte att något inte stod rätt till. Men det var inte förrän klasskamraten som upptäckte att hon för illa som hon faktiskt fick stödet att söka hjälp. Vid båda tillfällena var hon under 18 år, dvs barn.

God mannen tog henne till möte med socialtjänsten som frågade om ungdomen verkligen var nöjd med att leva med personen och hans familj [före detta "maken" och hans familj] som hon bodde hos. Hon vågade inget annat än att säga ja. Hon intygade även sig självom att personen hon var bortgift med älskade henne och var i förnekelse fast att hon någonstans visste att det fanns problem. Efter detta möte kom inga fler utan socialtjänsten släppte henne. Ungdomen uppger att om man upptäcker våld fast personen [som är utsatt] nekar till detta, så ska man inte lämna eller släppa [den utsatta] personen utan fortsätta vara vaksam och leta efter indikationer. Vidare tillägger hon att socialtjänsten borde ha separerat henne och före detta "maken" från första början i mötet dem hade när man först upptäckte att något inte stämde mellan dem. Ungdomen berättar att man som utsatt och barn inte alltid kan avgöra själv vad som är bäst för en. Hon kunde till exempel inte avgöra om hon ville bo med dem, dels för att hon kände sig pressad men också för att hon bara var ett barn. Hon bodde hos före detta "maken" och hans familj även om hon inte var nöjd. Här önskade hon att socialtjänsten tagit beslutet åt henne, ingrep och plockade bort henne från den skadliga miljön hon levde i. Om man alltså upptäcker att något inte stämmer med barnet, till exempel att den inte vill följa med på aktiviteter, är ledsen, nekar till att det är något problem men ändå märker man att något är fel - då har man upptäckt något och ska alltså inte lämna det! Om man hade skilt henne och före detta "maken" och hans familj och upptäckt detta tidigare än man faktiskt gjorde och agerat innan, så hade ungdomens problem varit mindre idag än var det har blivit. Vid första tillfället när socialtjänsten tog kontakt med ungdomen så var hon inte bortgift. Hade man alltså agerat på indikationerna tidigare hade man kunnat hindrat att giftermålet ägde rum berättar hon i samtalet.

Ungdomen berättar att om man upptäcker ett problem så tidigt som möjligt så blir det inte lika stort. Behandlar man inte ett infekterat sår tidigt så kan man i värsta fall behöva amputera armen. Upptäcker man det tidigare kan man behandla det och det blir ett ärr.

Vikten av att samhället/myndigheters ansvar

Ungdomen hade önskat få information om hur det går till när man vänder sig till skolkurator och socialtjänsten, vad som händer efteråt, hur processen ser ut/går till; till exempel att man pratar och träffas några tillfällen, om man upptäcker att problemet är stort att man kanske då får hjälp att fly och få skydd. Sedan vad som händer efter det långsiktigt, att man inte blir lämnad, att man får fortsatt hjälp, att hopp inges om att man kan få ett bra tryggt liv. Att man får information om att man som utsatt inte behöver anstränga sig att leva under hot och våld, att man förtjänar ett bättre liv men för att få det behöver den utsatta också göra si och så/gå tillväga på detta sätt. Att samhället visar en tydlig väg hur processen går till. Vad blir det tillslut, var hamnar man. Om man får problem

Ett jämställt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

under tiden eller efter det, information om vem man kan få hjälpa ifrån då. Problem kan fortsätta under livet och man kommer leva och bära med sig sina problem. Myndigheter/samhället ska ge trygghet till personen att även efter det så finns dem på sådant här sätt, ger information om på vilket sätt dem hjälper en. Också att man visar på tidigare personer som har gått igenom liknande process och idag pratar om var dem befinner sig i livet för att inge hopp.

Ungdomen uppger att samhället/myndigheter ibland kanske behöver kräva att den utsatta personen måste vakna för att förstå sin egen situation att man lever i en skadlig miljö. Att myndigheter/samhället är tydliga med att den utsattas situation måste göras någonting åt och att det är nödvändigt att bryta med våldskontexten, att påtala och spegla att det inte är ett "normalt" och/eller ett hälsosamt liv. Detta så att samhället/myndigheter inte överlämna beslut att ta steget till att få stöd, skydd och hjälp till den våldsutsatta personen. Ungdomen berättar att den våldsutsatta personen som har levt och lever under våld kanske inte har en bestämmelseförmåga, samt att personen kanske resonerar som att det inte är någon mening eller inte finns något att göra åt sin situation. Vidare att den våldsutsatta personen kanske snarare tänker att man ska ha tålmod, har hopp om att att den som utsätter en för våld kanske ändra sig. Ungdomen understryker vikten om att samhället och myndigheter signalerar att om du som utsatt inte gör något så kommer vi [samhället, myndigheter] att ingripa.

Förnekelse/normalisering/rädsia

Ungdomen pratar om den våldsutsatta många gånger kan leva i förnekelse eller att våldet är så pass normaliserat vilket försvårar att berätta om sin situation, ta beslutet att söka och ta emot hjälp. Vidare att den utsatta mår psykiskt dåligt och inte orkar eller är rädd för att ta steget, att man har nedsatt självförtroende, att man förminskar våldet på olika sätt eller lever i förnekelse/hopp/tro om att personen/personerna som utsätter en för våld, kontroll, övervakning och begränsning gör det av omtanke - då är det svårt att bestämma själv och ta beslut. Ungdomen berättar att beteendena är starkt normaliserat att man inte riktigt förstår vidden av sin situation och att den är skadlig även om man kanske innerst inne vet. Ungdomen försökte övertyga sig själv om att personen som hon blivit bortgift med gillade henne, att han skrek på henne och var arg på grund av att han var orolig över att dem [han och familjen] inte vill att något skulle hända henne. Till exempel ville dem inte att hon skulle delta på aktiviteter tillsammans med andra pojkar och barn med hänvisning till att dem är muslimer.

Det är viktigt att myndigheter ingriper och informerar att "även om du tycker och vill göra si eller så", till exempel att den utsatta inte vill separera sig från en våldsamt miljö eller "även om du är muslim så säger lagen såhär, vi kräver att ingripa och behöver göra det, det är vi som bestämmer och avgör, vi vet att du är människa och har rätt att bestämma vissa saker. Men det vi ser är något annat, att vi behöver hjälpa dig, vi behöver göra något åt detta, vi kan inte lämna dig i detta". Till exempel om man är i ett möte med myndigheter, om barnet, det vill säga den utsatta, bor med en anhörig eller släkt som utsätter en för hedersrelaterat våld och förtryck, att myndigheterna

Et jämfällt samhälle fritt från hedersrelaterat våld och förtryck.

informerar om att den utsatta har rätt att bo själv och påtalar hennes rättigheter. Detta trots att den utsatta motsätter hennes rättigheter så ska det informeras om det, och man ska inte släppa henne fast hon hävdar att hon inte vill flytta. Det kan vara så att personen tvingas att ljuga, inte vågar berätta sanningen, låtsas som inget och bara säger saker precis som dem som utsätter en för våld tvingar en att man ska säga.

Ungdomen uppger att socialtjänsten flera gånger "försökte skilja" henne från före detta "maken" och hans familj som utsatta henne för våld, men att försöken alltid landade i att hon behövde ta ett eget beslut som var frivilligt. Hon fick valmöjligheten att bryta upp men det var ingen tvingande åtgärd från myndigheter/socialtjänsten. Hon kände att hon inte kunde berätta om hur hon faktiskt har det och sa enbart det som personerna som hotade henne uppmanade henne till att skulle säga. Hon önskar att man hade separerat henne från första början när hon kom till Sverige tillsammans med familjen/släkten.

Andra synpunkter

Finns det andra viktiga saker som vi inte pratat om?

Har du några råd att ge till andra barn och unga som är med om våld?

Har du några råd att ge till vuxna som arbetar med barn och unga som är med om våld?

Avslut

Om vi ska sammanfatta – vad är det viktigaste du vill att utredningen ska få veta?

Viktigaste är att dem utsatta behöver hjälp under lång tid långsiktigt, under flera år, under flera processer. De som kan hjälpa dem [utsatta] mycket är om det finns en bra relation mellan dem och andra. Det ska finnas människor som finns där som man kan lita på, när man är ensam och behöver extra stöd, till exempel en kontaktperson, som är snäll och uppfyller en funktion som familjemedlem eller vuxen är tilltänkt att vara. Samhället ska kunna gå in och fylla den funktionen man tänker att en familj ska göra, en som är utbildad och som förstår, som kan stödja.

**MASKROS
BARN**

Inspel från barn och unga till utredningen

– En uppväxt fri från våld

Maskrosbarn 2022-01-19

INSPEL FRÅN BARN OCH UNGA TILL UTREDNINGEN – En uppväxt fri från våld

Våld i hemmet

Inledning

Maskrosbarn är en barnrättsorganisation som sedan starten 2005 jobbar med barn och unga vars föräldrar har ett missbruk, psykisk sjukdom eller utsätter dem för våld. Vi har utvecklat flera olika typer av stödprogram, föreläsningar, utbildningar och tjänster utifrån deras önsknings och behov. Vi samarbetar med kommuner, regioner, myndigheter och andra aktörer som möter vår målgrupp runt om i hela Sverige. Allt arbete, både vad det gäller vårt stöd och påverkan, utgår från barnens egna erfarenheter, tankar och behov.

Fem ungdomar, mellan 12 och 19 år, deltog i den här referensgruppen, som fokuserade på våld i hemmet, men Maskrosbarn har samlad erfarenhet från många tusentals barn och unga som vi mött genom åren. Vår senaste rapport "Jag tyckte jag bodde i helvetet" (2020) visade att 89% av de tillfrågade ungdomarna hade erfarenhet av psykiskt våld av en vuxen i hemmet, 64% hade erfarenhet av fysiskt våld och 29% av sexuellt våld. I den rapporten deltog 112 ungdomar. Vår målgrupp löper större risk att utsättas för våld och dessutom av multiutsatthet (Jernbro & Landberg, 2020 "Multiutsatta barn", Allmänna barnhuset), vilket är tydligt bland de barn och unga som vi dagligen möter i vår verksamhet.

29%

Av ungdomarna
har upplevt **sexuellt
våld** i hemmet.

Under de 16 år som Maskrosbarn har arbetat med målgruppen har ungdomar beskrivit liknande erfarenheter som de nedan. De beskriver ett system som inte tar dem och deras röster på allvar och där föräldrarnas röster oftast får företräde. De beskriver bristen på stöd och framför allt stöd som är anpassat efter deras behov, på deras villkor. De delar en stark önskan om vuxna som lyssnar men inte enbart lyssnar utan även agerar. Vuxna som står på deras sida och hjälper dem att få sina rättigheter tillgodosedda och att få slut på våldet. Men också vuxna med förståelse och kunskap om hur det är för barn att växa upp i våldsutsatthet, hur det påverkar dem. Ungdomarna vill att vuxna ska ta alla former av våld på lika stort allvar och beskriver hur ont det gör oavsett våldstyp, enda skillnaden är att det antingen gör ont på utsidan eller insidan. Eller i många fall både och.

I vår rapport (2020) uppgav 64% av ungdomarna att de har berättat om våldet för någon vuxen och många gånger flera vuxna men att det oftast inte har skett någon förändring efter att de har berättat. De allra flesta har gått hem igen med sina våldsutövande föräldrar efter att de berättat.

INSPEL FRÅN BARN OCH UNGA TILL UTREDNINGEN – En uppväxt fri från våld

Samhällets stöd - vad har fungerat bra och vad hade kunnat fungerat bättre

1. Olika former av våld

Ungdomarna delar erfarenheten av att fysiskt våld anses vara "värst" i samhället och att våldet många gånger inte tas på allvar förrän det finns synliga tecken på kroppen. De trycker alla på vikten av kunskap i samhället kring alla former av våld, både till vuxna som arbetar med barn, till alla elever i skolan men även till allmänheten. Ungdomarna anser att även psykiskt våld borde vara straffbart, framför allt för att visa att våld aldrig är ok att alla former av våld borde tas på lika stort allvar.

Jag minns att när jag var liten och min familj blev utredd så frågade de väldigt mycket "På vilket sätt slog han dig var det med öppen eller stängd hand?" Som att det skulle vara någon skillnad men nej det är det inte. Det var mycket vilken typ av våld som att de ville få bevis.

Min pappa har varit väldigt inte fysiskt utan mer mentalt, han hjärntvättade min bror, han misslyckades med mig för jag har alltid stått upp för mig själv och inte låtit honom påverka mig men det påverkar mig än idag för att jag blir ju ändå ledsen för man vet att han bara manipulerar en och inte menar vad han säger. Och det är normaliserat, BUP säger att bry dig inte om honom men det är inte så enkelt, han är ju fortfarande min pappa.

Det är också kultur, min mamma kommer från Peru och i vår släkt är det mycket vanligare med fysiskt våld och psykiskt våld men psykiskt våld existerar inte enligt dom. Vissa kan vara rädda att låta rasistiska men det kan vara lite kulturellt också. I min släkt är psykiskt våld inte en grej, barnen vet inte att det ens finns.

Känslan som jag får är att fysiskt våld slår allt annat, så om man skulle säga något så kan det vara alltså "har ni bråkat?", att det bagatelliseras. / Ungdom

Han behöver ju fixas, jag ska inte fixas men jag behöver hjälp på grund av vad han har gjort. Det är skillnad. / Ungdom

2. Stöd och skydd

Ungdomarna har alla erfarenhet av att inte ha fått tillräckligt skydd, att samhället inte har lyckats skydda dem från fortsatt våld även efter att våldet har uppdagats. De önskar att de hade fått mer stöd, stöd som är anpassat efter deras egna behov och oavsett om föräldrarna tar emot stöd eller inte. De önskar även mer stöd till sina föräldrar. De menar att större krav borde ställas på föräldrar som utsätter sina barn för våld för att de ska få ha kvar barnen hemma. Flera ungdomar beskriver hur de har tvingats gå hem med sin våldsutövande förälder efter att de har berättat om våldet.

Barnen ska få stöd och föräldrarna ska få hjälp. Jag har gått igenom massor med kuratorer, massor av psykologer men mina föräldrar har inte gjort något alls. De behöver kuratorer, psykologer, medicin och utredning själva. Jag tycker att vill du behålla ditt barn hemma så måste du gå den här behandlingen eller utbildningen. Det behövs mer krav.

Vuxna får aldrig något straff för att de gör det här (utsätter barnet för våld), inga böter, fängelse eller terapi.

Föräldrarna borde också få stödsamtal. Det är inte bara jag som borde gått i det. Det borde vara stöd för hela familjen men eget stöd till barn och föräldrar. Vi behöver gå hem igen med våra föräldrar efter att vi har berättat och hantera detta.

Jag visste inte att lärare kunde välja om de gör en orosanmälan när man fyllt 18 år, det är dåligt.

INSPEL FRÅN BARN OCH UNGA TILL UTREDNINGEN – En uppväxt fri från våld

Det borde vara en regel att aldrig behöva gå hem natten efter att man har berättat om våld, viktigt att ha ett safety net.
/ Ungdom

Socialtjänsten bara släppte det efter, gjorde ingenting. Jag hade velat att de tog tag i det egentligen. Än idag vet han inte hur mycket han har skadat mig. / Ungdom

Kunskap är bra men viktigt med förståelse för varför barnet är som den är. Skolan borde fråga alla barn om våld.

Intervjuare: Under hälsokontroll?
Det kan kännas väldigt stelt, skulle kännas bättre om en lärare/mentor gjorde det, ex på mentorstid. Men beror på vilken relation man har till sin lärare. Jag tror att lärarna borde bli bättre på att fråga och att veta att de faktiskt får och ska lägga sig i.

Man hamnar i mitten, det känns lite som att man inte betyder något och de hjälper en inte vidare (vid 18/19 år). Jag känner att jag måste passa på nu när jag är 15 år för så fort jag blir 18 år så hjälper de än inte längre men man är inte vuxen än och behöver fortfarande stöd.

3. Bemötande och att bli tagen på allvar

Precis som majoriteten av de ungdomar som vi har mött genom åren som har erfarenhet av våld i hemmet beskriver även dessa ungdomar hur de upplever att de inte har blivit tagna på allvar och att föräldrarnas röst väger tyngre. De önskar att vuxna skulle lyssna på dem, våga fråga om våld men också agera när de väl har berättat. De diskuterade länge skolans ansvar när det gäller att upptäcka våld och lyfte särskilt mentorernas roll, att det ofta är mentorn som står dem närmast och de tycker att mentorerna borde ha mer tid att prata med eleverna och finnas för dem. Ungdomarna föreslår att mentorerna skulle ställa rutinfrågor kring våld istället för elevhälsan för att det skulle kännas lättare.

INSPEL FRÅN BARN OCH UNGA TILL UTREDNINGEN – En uppväxt fri från våld

18-19-åringar, vi får inte ens köpa på systemet. Vi är inte tillräckligt vuxna för att bestämma om vi ska dricka men vi är tillräckligt vuxna för att klara allt annat själva och vi får ta lån på 500 000 om vi pluggar. Men vi får ingen hjälp för nu anses vi vara vuxna och ska sköta allting själva. Bara att du har skött allting helt själv under hela ditt liv innan.

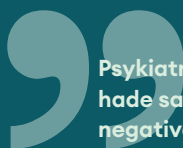
Käns ibland som att man är en pengapåse i soc ögon.

Ja de tar en aldrig seriöst. Om föräldrarna säger det "Oj gud.." Då är det allvarligt men om en själv har sagt precis samma sak då är det såhär "ja men du bara låtsas, det är inte på riktigt".

Som i mitt fall, en tjej som har varit med om sexuella övergrepp, flyttades till en ensamstående kvinna och tog bort mig från alla män. Det fuckade mig totalt, jag sa det att jag behöver stabila män som är snälla mot mig så att jag kan se att världen inte är farlig, jag behöver se att så här ska det se ut och inte avgränsas och "nej du ska inte ha med dem att göra". För då skapas det ju rädsla, då blir det ju panik. Det är kompetens, när jag säger att det här behöver jag och så gör de helt tvärtom. Att bara lyssna på oss är jätteviktigt.

Barn har stor lojalitet till sina föräldrar, jag minns att när jag sa till socialen så var det för att jag råkade säga för att jag inte visste att det var fel. Så jag tror att man ska fråga barnen men också åka hem till dem i överraskning och fråga dem omkring för du kan inte få ett ärligt svar. Barn vill inte förråda sina föräldrar.

Jag blev tillsagd vad jag skulle säga av min mamma.

Psykatrikern ringde mamma och berättade vad jag hade sagt fast jag hade fyllt 18. Det gav mig väldigt negativa konsekvenser. Ännu mera våld. / Ungdom

Råd till andra barn och unga som varit med om våld

- Din familj är där för att skydda dig inte tvärtom att du ska skydda dem.
- Du ljuger inte, din upplevelse är din upplevelse. Ta den på allvar.
- Känns det jobbigt så är det jobbigt! Jämför inte med andra utan ta dina känslor på allvar.
- Det är vanligare än du tror.
- Det är aldrig barns fel!
- Hitta andra vuxna som kan bli ditt safety net.
- Du är stark, det är aldrig ditt fel!
- Jämför inte med andras problem, känns det jobbigt så är det jobbigt!
- Bara för att det är accepterat i din kultur så betyder det inte att det är ok.

Råd till vuxna som arbetar med barn och unga som är med om våld

Viktigt att inte glömma A-elever, jag har alltid varit väldigt högpresterande och inte tror man väl att jag skulle ha såna problem och kan må dåligt. Viktigt att se dem också. Glöm inte de välfungerande maskrosbarnen. Jag har ofta känt att om jag var mer utåtagerande så skulle de ta mig mer på allvar. Och sen undrar de varför barn är "problembarn", jo för att de inte tar en på allvar annars.

INSPEL FRÅN BARN OCH UNGA TILL UTREDNINGEN – En uppväxt fri från våld

Det är aldrig barns fel. Du ska aldrig lägga skuld på den som har utsatts. Våld är våld och det är aldrig ok, varken fysiskt, psykiskt, sexuellt eller något annat. Allt är lika hemskt, inget är värre än det andra.

Man ska aldrig tvinga barn som inte vill träffa sina föräldrar, det finns alltid en anledning.

Tänk på att:

- Fråga fler gånger! Inte bara en gång.
- Släpp inte ungdomarna för tidigt.
- Viktigt att berätta för barnet vilka vuxna som får reda på det hen har berättat.
- Vi behöver hjälp mycket tidigare, inte när vi börjar närma oss att bli vuxna och redan har fått egna konsekvenser av våldet.
- Tro på barnet! Våga bli personlig, undersök/utred en längre tid.
- Tänk utifrån barnens perspektiv.
- Man måste kunna få stöd efter att man har fyllt 18 år.
- Svårt att veta vad man behöver för hjälp, vet inte vad som finns. Fråga mer och berätta vad som finns för hjälp.
- Ni behöver vara mer personliga, inte bara sitta i ett rum med fyra väggar, det är jobbigt. Välj en annan miljö, gå ut och ta en fika.
- Orosanmälningar borde tas på större allvar.
- Barn behöver ha mer att säga till om, att verkligen lyssna.
- Inte bara prata om hur ska vi lösa problemet utan mer vad kan du behöva. Man kan inte alltid bara lösa problemet, det är svårt i många situationer.
- Att ni säger, det här kan vi hjälpa till med och det här. Vi vet inte vad för hjälp som finns att få.
- Lita mer på barn än på vuxna för barn har mindre kraft (makt) i relation med sina föräldrar.
- Låt barn få mer frihet i utredningar i familjer där det finns våld så att barn i dåliga situationer kan få en bättre familj.
- Ta det på mycket större allvar, men ofta kommer många undan för att det är svårt att bevisa.
- Om ett barn är utåtagerande så måste man också kolla hemmet och se bakom.

INSPEL FRÅN BARN OCH UNGA TILL UTREDNINGEN – En uppväxt fri från våld

Det här vill vi att vuxna som arbetar med barn som utsätts för våld har förståelse för:

- Ofta känsla av att både älska och hata sin förälder, väldigt svårt
 - Det är så svårt för man kan både älska och hata sina föräldrar på samma gång, det kan vara periodvis när saker händer, det kan vara fantastiskt och sen för jävligt.
- Det syns inte på ytan. Barn känner att det är mitt fel.
- Måste vara fysiskt våld för att tas på allvar, frågar om hur hen slog dig?
- Våld är vanligare än vad folk tror.
- Sluta normalisera psykiskt våld.
- Brist på kunskap hos alla, både barn, vuxna och professionella. Vad våld innebär/ innefattar.
- Det är lätt att tänka att det är mitt fel och så vågar man inte säga något utan går och tänker så i många år.
- Man lär sig när man är liten att man ska lyssna på sina föräldrar, från hela samhället, och då kan det vara svårt att sen förstå att det ens förälder gör inte är ok.
- Jag tror att många tror att det enbart finns en viss typ av person som både blir utsatt för våld och som utsätter men alla ser olika ut. Du kan inte se det på utsidan men många verkar tro det och då frågar man hellre det barnet som ser ut så.

Vad är det viktigaste ni vill att utredningen ska känna till och ta med sig i arbetet med tioårsplanen?

På den här frågan återkom flera områden som ungdomarna redan hade lyft tidigare;

- Vikten av att alla former av våld ska ses som lika viktiga och tas på allvar, att även psykiskt våld borde vara olagligt.
- Att barns röster behöver stärkas och tas på betydligt större allvar, och i dessa fall särskilt i relation till föräldrarnas röster.
- Att hela samhället, både barn och vuxna, behöver mer kunskap om våld mot barn.
- Att det behöver finnas betydligt mycket mer stöd till barn som är utsatta för våld, snabbt och lättillgängligt stöd men även möjlighet till terapi för att kunna bearbeta sina upplevelser och trauman.
- Att vuxna måste veta hur de ska agera när ett barn berättar om våld och se till att kunna skydda barnet från ännu mer våld, som en ungdom sa "Våga sära på barn och föräldrar en stund. Det måste ställas krav på föräldrar för att få behålla sina barn och sära på föräldrar och barn tidigare. Man kan flytta tillbaka dem, ok, du är liksom inte dödsdömt utan man kan sära på dem någon månad eller två".

INSPEL FRÅN BARN OCH UNGA TILL UTREDNINGEN – En uppväxt fri från våld

Konkreta förändringsförslag från barn och unga

- Föreläsningar för både elever (samhällskunskapen?) och föräldrar kring våld. Del i läroplanen. Föräldrar till elever på skolor eftersom då kan kompisars föräldrar kanske se en som de kanske inte gör om de inte har kunskap.
- Broschyrer och affischer på toaletterna i skolan för där kan man läsa utan att någon ser.
- Psykiskt våld borde vara straffbart, även om de inte får ett straff så sätter det en viktig gräns.
- Sätta mera skyddslagar för barn och ungdomar.
- Eget möte på soc utan föräldrarna.
- Oanmälda hembesök då barn har berättat om våld.
- Kunskap om olika våldstyper till professionella men också att det finns i alla samhällsklasser, du kan inte se på en elev om det är utsatt för våld. Även högpresterande kan vara utsatta. Kunskap om att det kan vara vem som helst.
- Vid utredningar, viktigt att alltid prata med andra vuxna kring barnet också inte bara föräldrar.
- För mycket valbart för föräldrar att ta emot hjälp, göra förändringar, borde kunna vara ett krav att föräldern går i behandling eller tar emot annan hjälp.
- Skolan ska fråga alla barn om våld, ex på mentorstid.
- Viktigt med bred info till barn om vad för hjälp som finns att få, ex på skoltoaletterna.
- Mer hjälp till 18-19-åringar, hjälpa vidare, släpp dem inte bara.
- Våga sära på barn och föräldrar en stund. Det måste ställas krav på föräldrar för att få behålla sina barn och sära på föräldrar och barn tidigare. Man kan flytta tillbaka dem, ok, du är liksom inte dödsdömt utan man kan sära på dem någon månad eller två.
- Hjälpa barn att hitta ett "safety net", hitta andra vuxna som du kan vara hos när det krisar. Jag lever ju kvar i samma situation men skillnaden är att jag har någonstans att gå när det krisar. Ett safety net.

**MASKROS
BARN**

Sandra Patel Seropian

Påverkanschef

Lisa Dahlgren

Sakkunring i barnrättsfrågor

www.maskrosbarn.org

STIFTELSEN
1000
MÖJLIGHETER

**Killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer
Ungas röster om samhällets stöd**

Rapport till utredningen "En uppväxt fri från våld" (A 2021:02)

Killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer
Ungas röster om samhällets stöd
Rapport till utredningen "En uppväxt fri från våld" (A 2021:02)

Producerad av Stiftelsen 1000 Möjligheter 2021

1000 Möjligheter
Banérgatan 10
115 23 Stockholm
www.1000mojligheter.se
www.ungarelationer.se

Förord

Killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer är ett stort och vanligt förekommande samhällsproblem. 23% tjejer och 14% killar uppger att de någon gång har utsatts för brott i sin relation¹ och enligt en studie från Stockholms universitet så svarade nästan 60% av de unga tillfrågade ja på frågan om de utsatts för våld en eller flera gånger i en nuvarande eller tidigare relation². Det utbredda våldet och bristen på stöd och fokus på frågan var anledningen till att den nationella stödlinjen ungarrelationer.se startade i början av 2019.

Det är uppenbart i våra samtal med de unga att stödet är knapphändigt och att kunskapen om killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer är mycket låg. Vi hoppas därför att denna rapport kan vara en del i ett kunskapsunderlag för att skapa ett kraftfullare arbete på området för att förebygga, upptäcka, stödja och skydda barn från våld.

Arbetet med att få unga killar att sluta utöva våld mot tjejer måste prioriteras. Att så få döms och får konsekvenser för sitt brottsliga beteende är ett allvarligt problem och ett stort hinder för att förebygga killars våld mot tjejer. För den grupp som har viss insikt och söker stöd är ett ytterligare problem den näst intill totala bristen på tillgång till insatser och behandlingar för just unga våldsutövare i relation.

Sommaren 2021 skedde en skärpning avseende socialnämndens ansvar för insatserna till våldsutövare. Vi hoppas att detta kommer innebära att man även inkluderar de under 18 år i arbetet. Att nå fram till unga våldsutövare och att erbjuda tidiga insatser är avgörande för att förebygga och minska våldet.

Stödet och skyddet för unga utsatta måste förbättras och kunskapen om att unga tjejer i så hög grad utsätts för våld i sina nära relationer måste spridas till både målgruppen, vuxna som möter barn och unga i sin profession samt till föräldrar.

Om våld mot barn ska upphöra måste vi göra allt vi kan, vända på alla stenar och uppmärksamma de mest utsatta grupperna. En sådan grupp som nästan inte alls har uppmärksammats är just unga, framför allt tjejer, som utsätts för våld i en partnerrelation. För att ändra på det och i stället stötta, skydda och hjälpa gruppen så krävs både förebyggande insatser, stöd för utsatta och behandling samt lagföring av våldsutövare. Bara på det sättet kan vi närma oss visionen om ett jämställt samhälle där barn får sina grundläggande mänskliga rättigheter om ett liv fritt från våld tillgodosedda.

Zandra Kanakaris
Generalsekreterare
1000 Möjligheter

¹ BRÅ 2018 Kortanalys Brott i nära relationer bland unga

² Korkmaz 2021 Youth Intimate Partner Violence in Sweden

Inledning

Det är tydligt i både våra intervjuer med flickor och unga kvinnor för denna rapports ändamål, men också i vårt dagliga arbete med ungarelationer.se, att stödet till unga som är utsatta för våld i partnerrelationer är mycket bristfälligt. Allt våld mot barn behöver upphöra, förebyggas och motverkas. Trots att Sverige under lång tid varit relativt progressivt både gällande området våld mot barn och området mäns våld mot kvinnor har just barn som utsätts för våld i en partnerrelation, det vill säga framför allt killars våld mot tjejer, varit ett mycket utvecklat och eftersatt område. Därför är det av största vikt att denna grupp alltid synliggörs och inkluderas i de strategier, policys och dokument som rör antingen frågan om mäns våld mot kvinnor eller frågan om våld mot barn. Vi har med barnfridsbrottet tagit ett viktigt steg i rätt riktning för att skydda en oerhört utsatt grupp av barn men nu är det också dags att öppna ögonen för och börja arbeta mot våldet som förekommer i barnens egna relationer. Inte förrän vi har ett aktivt och verkningfullt arbete mot killars våld mot tjejer kommer vi kunna förebygga mäns våld mot kvinnor eller motverka allt våld som barn utsätts för i vårt samhälle.

Bakgrund

Utredningen En uppväxt fri från våld (A 2021:02) fick i maj 2021 uppdraget att lämna förslag till en samlad nationell strategi och mål för det långsiktiga arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn. I uppdraget ingick också att identifiera brister, luckor och utvecklingsbehov samt belysa möjliga framgångsrika insatser, åtgärder och metoder. Utredaren fick också i uppdrag att utgå från våldsutsatta barns perspektiv och lyssna till barn och unga samt beakta deras synpunkter och åsikter i framtagandet av strategin.

I syfte att få ta del av barns erfarenheter och synpunkter gav utredningen Stiftelsen 1000 Möjligheter i uppdrag att bistå utredningen med en rapport på temat killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer.

I uppdraget ingick att:

- Genomföra kvalitativa intervjuer med cirka fem barn och unga där de ges möjlighet att utifrån egna erfarenheter förmedla sina synpunkter och åsikter på samhällets stöd.
- Med utgångspunkt i intervjuerna sammanställa en rapport till utredningen innehållande en egen analys av materialet.

Denna rapport är resultatet av detta. I arbetet med rapporten har Stiftelsen 1000 Möjligheter rekryterat sex unga som medverkat i kvalitativa intervjuer med på förhand bestämda frågeställningar. Frågeställningarna som använts har utredningen tagit fram. De personer som deltagit är anonyma och i de citat som förekommer i den här rapporten har vi ibland valt att ändra vissa ord eller specifika detaljer för att de inte ska vara igenkänningsbara. Samtliga deltagande har varit tjejer och alla har varit under 18 år när de först började utsättas för våldet.

Om stödlinjen ungarrelationer.se

De unga tjejernas upplevelser som framkommer i intervjuerna för den här rapporten speglar i mycket hög utsträckning de erfarenheter som unga delar med sig av till den nationella stödlinjen och kunskapsplattformen ungarrelationer.se. De stämmer också väl överens med berättelserna från unga som kommer till 1000 Möjligheters mottagning i Stockholm, där bland annat traumafokuserad behandling ges till unga tjejer som till exempel utvecklat ptsd på grund av det våld de utsatts för av sina pojkvänner.

Ungarrelationer.se består av tre delar; en nationell stödlinje som drivs via chatt som är öppen varje kväll året runt, ett quiz "Är jag i en schysst relation?" samt en kunskapsbank med ungdomsanpassade texter om exempelvis olika typer av våld, varningstecken, vad man kan tänka på som utsatt eller kompis och vad en schysst relation kan vara.

De unga som söker stöd har också möjlighet att få en egen så kallad stödkontakt så att man kan chatta med samma person kontinuerligt en gång i veckan. Efter tio veckor görs en gemensam utvärdering och därefter ges möjlighet till fortsatt stöd vid behov.

Majoriteten som tar kontakt med oss är tjejer som utsätts för våld i sina relationer med killar. Den vanligaste formen av våld som de berättar om är psykiskt, därefter fysiskt, sedan sexualiserat och sist digitalt våld. Ofta i kombination. De flesta är under 18 år – det vill säga barn – och de har oftast inte berättat för någon annan om våldet tidigare.

Våldet som tjejerna berättar om är ofta grövre, mer sexualiserat och får allvarigare konsekvenser än det våld som killarna berättar att de är utsatta för. Killar som är utsatta beskriver oftast ett psykiskt våld men är sällan oroliga för sitt liv eller för att få skador. Bland de våldsutsatta tjejerna är det vanligt att de är rädda för vad som kan hända om de försöker lämna relationen.

Våld i samkönade relationer förekommer också i de ungas berättelser och våldet de berättar om är ofta grovt.

Till ungarrelationer.se kommer också unga våldsutövare. Killarna som berättar om våldsanvändning beskriver oftare grövre, allvarigare och sexualiserade former av våld i jämförelse med de våldsutövande tjejerna som oftare beskriver psykiskt våld och som också oftare även själva är utsatta.

Den mest lästa texten i kunskapsbanken är "Jag utsätter någon". Detta kan vara en indikation på att många våldsutövare besöker ungarrelationer.se men av naturliga skäl är det en högre tröskel till att faktiskt ta kontakt och berätta om vad man gör än att läsa om det. Det är dock ett viktigt första steg mot att förhoppningsvis senare ta kontakt för att välja att sluta utöva våld.

Under ungarrelationer.se första år så sökte sig över 216 000 unika besökare till sajten och fler än 5400 samtalskontakter togs av unga i chatten och drygt 28 000 personer gjorde testet "Är jag i en schysst relation?".

Våren 2020 publicerades rapporten "Ett år med ungarrelationer.se" där det konstateras att behovet av stöd är stort och att insatserna till unga, såväl till de utsatta som till våldsutövarna, är bristfälliga. Detta bekräftades också i den rapport som BRÅ på uppdrag av regeringen

publicerades hösten 2021³. Där konstateras dels att 1000 Möjligheter är den enda aktören som *”har ett uttalat fokus på att stödja unga i åldern 15–20 år som är utsatta eller utsätter någon för våld i en parrelation”* och dels att våldet inte uppmärksammats tillräckligt och att arbetet är eftersatt på flera plan.

Metod och material

Intervjuerna har genomförts med sex unga kvinnor, varav samtliga var barn när de utsattes för våldet. För tre av dem har en rättsprocess ägt rum och för två av dessa har utslaget blivit en fällande dom. Alla sex har blivit utsatta av en manlig partner. Intervjuerna genomfördes av stiftelsens stödverksamhetsansvariga leg. psykolog. Samtalen fördes utifrån den intervjuguide som utredningen En uppväxt fri från våld (A 2021:02) tagit fram. Guiden är uppdelad efter följande områden: Ta emot berättelser och upptäcka våld, Hjälp, stöd och skydd, Utreda brott, Vardagen och Att stoppa våldet innan det händer. De deltagande har fått resonera fritt kring dessa områden, vissa har pratat om alla områden och för andra har några områden inte känts lika relevanta. Intervjuerna har också med deltagarnas godkännande spelats in, dels för att ge goda förutsättningar för att få med all relevant information till föreliggande rapport och dels för att kunna tillgängliggöra intervjuerna för forskning framöver.

Resultat och analys

Resultaten nedan presenteras uppdelade på de teman som intervjuguiden utgått ifrån.

Ta emot berättelser och upptäcka våld

Bland de intervjuade är det vanligaste att ingen utomstående upptäckt våldet, eller i varje fall inte agerat vid upptäckt. Till slut har man själv berättat för föräldrar eller kompisar, ofta i samband med eller efter att man lämnat relationen.

I flera fall beskriver de unga hur de har mötts av professionella som inte tagit emot berättelsen på ett bekräftande och stöttande sätt. Exempelvis berättar de unga om överdrivna och väldigt starka reaktioner på information om utsattheten och att de vuxna inte kunnat härbärgera deras berättelse. De beskriver att detta bidrar till en känsla av skuld och skam och man väljer följaktligen att inte gå tillbaka till den vuxna alternativt att sluta berätta.

Återkommande är också beskrivningar av att man upplever att de professionella inte har tid för en, är stressade eller tycker att det är obehagligt att prata om våldet. En tjej beskriver det så här:

”Du skäms redan innan så ointresse och tidsbrist ställer till det ... man skäms ännu mer”

De unga återkommer också till att det är *”en kort kritisk tid”* som är central i att kunna lämna innan man kommer för långt in i relationen och det blir svårare att lämna. Det lyfts i flera intervjuer att om exempelvis föräldrar hade haft bättre kunskap och även man själv som utsatt besuttit den kunskapen så hade chansen att lämna *”i tid”*, innan våldet eskalerat, ökat.

³ BRÅ 2021 Våld i ungas parrelationer

Bristen på kunskap är det starkast återkommande temat i alla samtal som samtliga unga lyfter, se mer under avsnittet "att förebygga våldet".

Fler av de unga lyfter att man fått skuldbeläggande frågor från både professionella och föräldrar om varför man stannat kvar eller varför man inte lämnar relationen. Man har också erfarenheter av att de professionella tar förövaren i försvar och bortförklarar våldet med att våldsutövaren är ung och att det vore allvarigare om det handlade om äldre personer. Att ungas relationer inte tas på allvar framkommer tydligt i de ungas berättelser.

Flera av intervjupersonerna lyfter att de varit oroliga för att omgivningen kommer försöka få dem att lämna relationen om de berättar. En tjej berättar:

"Om jag söker hjälp så måste jag anmäla eller också komma hem igen och då kommer det vara värre"

Detta återkommer som ett stort problem som hindrar de unga från att berätta. Man vet ofta att något är fel men man kan eller vill inte lämna relationen ännu. Dessutom är man rädd för att man kommer mötas av ifrågasättande och skuldbeläggande. Utöver detta hinder pekar man också på att det saknats "trygga rum" att lyfta utsattheten i där det inte fanns en risk för direktanmälan gentemot förövaren.

"Fråga – det skadar inte"

Flera av tjejerna berättar att de hade kunnat berätta om våldet om de hade fått frågan, eller om vuxna hade agerat när de såg eller misstänkte våldet. De berättar också att det hade blivit lättare om de vuxna hade följt upp när man försökt berätta och inte förminskat erfarenheterna av våld. Att vuxna har "pressat" och ställt ultimatum om att lämna relationen pekas också ut som ett hinder. En viktig förutsättning som de unga lyfter för att våga berätta är att vuxna och kompisar ska orka stå kvar och inte ge upp hoppet om en.

Ytterligare en viktig del som lyfts angående professionellas roll i att ta emot berättelsen handlar om att inte bli "vidareslussad hursomhelst". Om man vågat öppna upp sig för någon vill man få stanna kvar i den kontakten, åtminstone ett tag. Även om den yrkesverksammas intention handlar om att skicka vidare till mer kompetent stöd framstår det ofta för den unga som ett svek. Dessutom känner man ofta att man inte orkar "öppna upp sig" igen för en ny kontakt, vilket resulterar i att man tappar den kontakt man påbörjat att berätta för, eftersom den ofta avslutas och man går inte vidare till den nya kontakten.

I ett fall har man varit aktualiserad hos barn- och ungdomspsykiatrin på grund av svårigheter i skolan. Dock har frågan om våldsutsatthet i relation aldrig tagits upp, trots att detta var upphovet till att man inte klarat av skolgången.

För en annan av de intervjuade som fick sämre skolresultat under relationen har detta ändå inte lett till att man försökt utreda bakomliggande orsaker. Istället har skolpersonal uttryckt att **"det är ok att du missar lite, du har ju varit så duktig innan"**. Här handlade det om att den utsatta tjejen inte längre deltog i skolarbetet på grund av att pojkvännen själv slutat skolan och därför inte ville att hon skulle vara i skolan.

I de unga tjejernas berättelser framkommer stora brister gällande hjälp, stöd och skydd. Att hitta hjälp har varit svårt, de har själva fått ansvara för att hitta rätt stöd och samhället har ofta misslyckats med att skydda dem.

I vissa fall är det föräldrar som hjälpt till och ibland kompisar som varit ett stöd för att våga söka hjälp. Återkommande är ändå att det är de utsatta själva som behövt vara drivande i att få stöd. Ofta har man försökt upprepade gånger innan man fått rätt stöd. I ett fall fick man hjälp av polisen med tips om var man kunde vända sig. Annars är det stödcentrum för unga brottsoffer som lyfts fram i intervjuerna, där de unga antingen fått stöd eller hjälp att hitta ett ställe att få vidare stöd på.

Flera av de utsatta har inte hamnat rätt förrän på tredje eller fjärde försöket. Man uppger då att det funnits en mycket stor risk för att man var på väg att "ge upp" och om det inte hade blivit rätt den sista gången så hade man inte orkat försöka igen.

I det sammanhanget är det viktigt att komma ihåg att alla de som deltagit i underlaget för rapporten har fått stöd på ett eller annat vis. Utifrån de deltagandes berättelser om hur svårt det varit att hitta stöd och hur nära de varit att inte orka fortsätta leta så kan man anta att det finns ett stort mörkertal som dels inte orkar försöka söka stöd upprepade gånger och dels inte fått något stöd alls.

Några av de unga har hamnat i "fel" verksamheter utifrån att man velat behandla eller stödja utifrån olika symptom som våldet skapat, men aldrig frågat eller undersökt den bakomliggande orsaken. Följden blir att insatsen inte blir hållbar eftersom traumat finns kvar. Ytterligare andra har man satt in åtgärder för som inte alls verkar relevanta. Med ett utifrån-perspektiv verkar dessa åtgärder ibland bygga mer på fördomar om målgruppen och brist på kunskap. Ett sådant exempel är att man har hamnat i missbruksvården trots att man egentligen inte alls har sådana problem. Man uppger att man "**anpassar sig efter olika vårdgivare**" för att kunna få tillgång till någon form av stöd och att man känner att ingen är "**intresserad av att ta tag i det på djupet...alla tycker det är jobbigt**". Man lyfter också en oro kring att "**bli tvingad att äta medicin**" när man egentligen bara vill få hjälp att prata med någon om det som hänt och hur man ska kunna må bra igen.

De flesta har fått kämpa väldigt hårt för att få det stöd de behöver. I ett fall har det tagit många år att få adekvat hjälp då det har krävts att man kunnat bekosta en traumafokuserad behandling själv, vilket man inte hade möjlighet och medel till som barn. Att söka vård genom det offentliga beskrivs av några som "ingen idé" och "hopplöst".

Att föräldrar och familj är närvarande på ett helt annat sätt när det gäller våld i ungas partnerrelationer, jämfört med mäns våld mot kvinnor och våldet i vuxnas relationer, är uppenbart. Både erfarenheter från ungarelationer.se och forskning (Korkmaz 2021) visar att skolan och föräldrahemmet är de två vanligaste arenorna där våldet förekommer. Föräldrar skulle kunna vara nyckelspelare i att förebygga, upptäcka och stötta när det gäller våld i ungas partnerrelationer (se vidare under avsnittet om att *stoppa våldet innan det sker*).

Trots detta är det tydligt i vårt underlag att familjen och föräldrarna oftast står helt ensamma utan några stödsatser från samhället. Familjerna till de utsatta har inte fått hjälp i någon större utsträckning. Bristen på stöd till föräldrarna lyfts också som ett problem av de utsatta själva. Det medför svårigheter i det fortsatta livet när föräldrar exempelvis fortfarande är

oroliga och vill begränsa den ungas liv utifrån detta, medan den unga själv till slut har fått stöd och känner att hon kan gå vidare.

Det framkommer att både föräldrar och i vissa fall även syskon skapar stress genom att ställa ultimatum kring polisanmälan och att deras bemötanden och reaktioner bidrar till skuld och skam hos den utsatta. Den unga känner dessutom ofta att den behöver ansvara för familjens mående eftersom hon känner att det är hon som skapat situationen. Allt detta skulle kunna avhjälpas med bättre stöd och kunskap till familjen, parallellt med stödet till den utsatta.

Ingen av intervjupersonerna har blivit orosanmäld trots att en sådan borde ha skett på grund av till exempel utebliven skolgång. Flera lyfter upp kontakten med Stödcentrum för unga brottsoffer som organiseras under socialtjänsten ute i kommunerna. Den kontakten upplevs ofta som positiv men utöver detta framkommer väldigt lite information om kontakt med socialtjänsten.

Att det finns ett stort behov av samordning och en sammanhållen kedja lyfts fram av de unga. **”Det kan inte vara så att socialtjänsten är frikopplad från vården och vården är frikopplad från polisen och så vidare”**. Känslan av att bollas runt, att ingen informerar en om vad som händer och att ingen egentligen vet vad man ska göra är genomgående. Man lyfter flera gånger vikten av att få information om var hjälp och stöd finns.

”Traumabehandling är så viktigt, jag har fått mitt liv tillbaka, det är det bästa jag gjort, jag är fri”

Att till slut få tillgång till någon form av traumafokuserad behandling pekas ut som oerhört positivt och viktigt och är det som ofta uppges vara den hjälp man behövt. Det har för många av intervjupersonerna varit nyckeln till att man nu mår bra igen eller kan ha ett fungerande liv som inte längre styrs av erfarenheterna från våldet.

Utreda brott

Alla deltagande uppger hur de på olika sätt måste förhålla sig till rättsprocessen oavsett om de valt att anmäla eller inte. För flera har det inte varit ett alternativ överhuvudtaget:

“Jag var rädd... [Det] fanns inte på kartan att anmäla, jag var jätterädd för honom. Han skulle göra mitt liv till ett helvete. Rädslan för honom stoppade mig. Det här får jag glömma. Det finns inget jag kan göra åt det här.”

Flera resonerar utifrån att det inte är någon idé, att det skulle ta mer än det skulle ge och att man äntligen har blivit fri och att **”det sista jag vill i världen är att ha nåt med honom att göra.”**

Det är också tydligt att de unga har många föreställningar om rättsprocessen och att man hört mycket rapporteras kring att det är en väldigt jobbig erfarenhet och att det **”ändå inte verkar vara någon idé”**. Flera gör också en egen ”bevisvärdering” där de upplever att de inte har några bevis och därför uppger att det aldrig varit aktuellt att ens tänka i banorna av polisanmälan.

För två av tre som genomgått en rättsprocess är det genomgående mycket dåliga upplevelse som lyfts fram: **”hela polisutredningen har varit fruktansvärd”**.

I ett fall har det varit en delvis positiv upplevelse, särskilt gällande polisens bemötande och stödet från målsägandebiträdet. Även i detta fall lyfts dock utfallet som orimligt i förhållande till den skada den unga upplevt och fortfarande upplever.

Trots att det i ett av fallen finns en fällande dom som målsägande upplever som väldigt positiv och en mycket viktig upprättelse; ”folk har lyssnat och sagt att detta hänt. Att få bli hörd...det var så viktigt. Jag har känt mig så fri” så framhåller samma person att hon aldrig skulle rekommendera någon att anmäla och att hon aldrig skulle göra det igen.

De unga upplever sig ifrågasatta och skuldbelagda under processen. Återkommande i berättelserna är att det helt saknas kunskap hos rättsväsendet och att det fortfarande är vanligt med uppfattningar såsom ”varför lämnade hon inte?” och ett orimligt fokus på irrelevanta delar av den utsattas beteende. Man upplever också att rättsprocessen tagit väldigt lång tid vilket lyfts fram som mycket påfrestande. Ytterligare svårigheter som lyfts är bristfällig information och målsägandebiträden som inte gjort sitt jobb. Rättsväsendet har också på andra sätt signalerat att målsägandens ärenden inte varit prioriterat. Ett exempel på detta är att en av de unga har fått höra från polis att ”Du måste förstå – barn som blir misshandlade måste gå före och det här är i samma kvot som skjutningarna”.

I de två fall där fällande domar finns så resonerar de unga om hur värderingen av straffen och skadestånden balanserar mot det lidande och den skada man själv upplevt. Brottsoffren upplever att både förhållandet och rättsprocessen tagit flera år av deras liv och att det fortfarande påverkar och begränsar deras liv på många vis: ”Jag fick säga upp mig. Jag har fått byta gator. Jag fick byta dörr. Jag fick byta nummer. Mina vänner fick byta gator”. Detta medan den tilltalade döms till ett par år och får komma ut tidigare om han sköter sig bra.

Vikten av att få skadestånd tidigt i processen lyfts. En av de unga uttrycker det som att ”pengarna handlar om att få ta tillbaka sitt liv”. Det handlar både om ha råd med stöd och terapi men också om att kunna ta tillbaka sitt liv genom att reparera skador som ständigt påminner om våldet, som ärr som man fått på grund av våldet och som syns varje dag när man ser sig i spegeln eller hår som klippts av som straff. Sådana saker lyfts som kostsamma men viktiga att kunna återställa, som ett sätt att ta tillbaka kontrollen. Man resonerar också kring att det är i början, direkt efter uppbrottet, som man kanske inte har möjlighet att arbeta samtidigt som man måste vidta flera kostsamma säkerhetsåtgärder som till exempel en flytt och att det därför är viktigt med ett tidigt skadestånd.

Det är anmärkningsvärt hur oerhört oskyddade och utelämnade samtliga av brottsoffren varit under hela rättsprocessen. På sin höjd har man blivit rekommenderad att byta nummer. Kontaktförbud har man fått veta inte är aktuellt eller inte går att utfärda ”bara för att han är anmäld”. Om förövaren gör något under rättsprocessen uppmanas man helt enkelt att anmäla igen som enda åtgärd. De utsatta upplever detta som oproportionerligt. Dels utifrån att man upplever att den process som den första anmälan lett till har varit fruktansvärt jobbig och därför menar att det är uteslutet att göra ytterligare anmälningar och dels i ett bakåtblickande perspektiv då man har svårt att förstå att ingen kunde se den tilltalade som ”farlig” när han i slutändan döms för flera allvarliga grova brott. I sammanhanget har de unga också nämnt vikten av att höja straffen för att bryta mot kontaktförbudet. De har dock ingen övertro på kontaktförbud som skydd då de är medvetna om att gärningsmännen ofta struntar i liknande påbud.

För de som har fått fällande domar råder en stor stress inför att gärningsmannen ska släppas fri: ”Man vill nästan ha det överstökta, man sitter och väntar, ovissheten”.

En av de unga berättar om att hon ändå lyckats bygga upp ett nytt liv med en ny trygghet men känner mycket oro inför att allt detta kommer försvinna när gärningsmannen släpps. Han har vid flertalet tillfällen hotat henne och berättat att han kommer hämnas, att det kommer bli värre när han kommer ut och liknande hot. I ett fall kommer skyddad identitet ges till målsägande men samtidigt måste både hon och hennes familj ge upp sina tidigare liv för att skyddet ska fungera.

I sammanhanget är det viktigt att notera att man lyfter att det för att en insats som skyddad identitet ska fungera, för en ung person som fortfarande bor med sin familj, så är det viktigt att hela familjen får skyddad identitet och inte bara brottsoffret.

Att rättsprocessen är krävande är mycket tydligt och i ett fall lyfts möjligheten till att ha fått en traumafokuserad behandling som en förutsättning för att kunna klara av rättsprocessen.

Vardagen

De utsatta beskriver ofta en lång väg tillbaka för att hitta en "fungerande" vardag igen men där konsekvenserna av våldet fortfarande gör sig påminda på olika vis: **"Jag lever – men han har fortfarande tagit bort så mycket som var jag innan"** berättar en av intervjupersonerna.

Gemensamt är att de utsatta, som nämnts tidigare, har kämpat väldigt mycket för att hitta stöd, må bra och få ett fungerande liv. De har lagt ned oerhört mycket tid och resurser på att söka hjälp, läsa in sig på ämnet och bland annat lära sig om vanliga psykologiska reaktioner.

Deras liv är påverkade på ett flertal sätt och under lång period efter att våldet upphört. Flera uppger att man önskat att man fått bättre och tidigare förklaringar till hur både ens fysiska och psykiska ohälsa hänger ihop med det man varit utsatt för.

Att känna sig trygg igen och må bra kan i vissa fall upplevas som mycket svårt om man inte vet att förövaren är inlåst. Flera av intervjupersonerna undviker platser och gator där de kan riskera att stöta på sin förövare och så länge man gör det uppger man att man känner sig trygg. Det blir tydligt att de unga tjejerna på flera sätt måste fortsätta att begränsa sina liv och att et ofta påverkar en mer än man kanske initialt har reflekterat över.

"Jag undviker att gå där han bor. Har inte varit i den stadsdelen. Skulle aldrig åka dit själv. Vet inte hur han skulle reagera och vet inte hur jag skulle reagera. Jag är lite mer på min vakt när jag är i närheten (...) det stoppar mig inte men är nåt jag tänker på."
"Vill inte bli full ifall jag skulle träffa honom för då har jag inte kontroll. Mer orolig om jag är ute med folk som inte vet om honom. De som vet kan ju hjälpa mig om han skulle dyka upp."

Man upplever att man får göra ett val mellan att göra en polisanmälan eller välja att gå vidare på egen hand utan anmälan för att kunna må bra igen. De utsatta beskriver att man **"låter honom vara"** och hoppas på att han går vidare och inte söker upp en igen och att man istället försöker göra det bästa av situationen.

"Är hon jag nu"?

Hos de som inte valt att polisanmäla bidrar det ofta till mycket dåligt samvete och skuld över vad det i förlängningen kan leda till för andra tjejer och kvinnor att man inte anmält

förövaren. Man anser att det är något man egentligen "borde" ha gjort, att en utebliven anmälan innebär att han inte kommer finnas med i statistiken och undrar vilken effekt det får. Oavsett om traumat som uppstått i samband med våldet är bearbetat kan skulden kring vad andra kan bli utsatta för i framtiden vara kvar och kännas väldigt starkt och påverka ens vardag. Man tar ett ansvar för eventuella nya offer när samhället inte går in och axlar det ansvar som borde åligger det offentliga och inte enskilda brottsoffer.

"Traumabehandlingen förändrade hela mitt liv. Trodde aldrig jag skulle må bra igen"

De flesta beskriver ändå att de tack vare traumabehandling idag fått en fungerande vardag som de mår bra i. Det är också något man är mån om att lyfta och berätta för andra – att det går att må bra igen och att det inte alltid behöver vara så att man mår dåligt eller lider av flashbacks eller panikångestattacker. Att det går att få ett bra liv igen.

Stoppa våldet innan det händer

Kunskap som ett sätt att stoppa våldet är ett helt centralt tema i samtalen med de unga. Samtliga deltagande lyfter vikten av detta. Det handlar om kunskap både för en själv, det vill säga de utsatta, men också kunskap till förövare, unga överlag samt föräldrar och professionella. Kunskapen som man lyfter saknas handlar dels om vad våld är, hur olika typer av våld ser ut, samt hur våld påverkar en och vilka konsekvenser det får. Dessutom saknas kunskap om att det förekommer i ungas relationer, hur just det kan se ut och hur vanligt det är. Utöver detta framhålls också kunskap för att kunna ge ett bra och kompetent bemötande.

Intervjupersonerna menar att om man som utsatt fått kunskap tidigare så hade man **"kunnat se varningsklockorna tidigare"**. Dessutom uttrycks att om också förövare eller potentiella förövare, hade fått kunskap så hade de kunnat känna igen sig själva och sitt beteende och därmed förstå, både vad som inte är ett okej beteende och att vissa handlingar till och med är brottsliga. En av de unga lyfter också att man skulle kunna förebygga våldet genom att tidigt lära ut att **"det inte är ok att äga nån"**.

De unga lyfter vidare att om föräldrar hade haft kunskap hade de tidigare kunnat förstå att något inte stod rätt till, och då också kunnat hjälpa och stötta på ett bättre vis, även om många av de unga också resonerar kring hur svårt det trots allt är för omgivningen, eftersom man som utsatt ofta upplever att det inte fanns något som hade fått en att lämna relationen förrän man själv var redo. Här lyfts återkommande vikten av möjligheten att kunna ventilera och prata om det man upplever utan att det initialt ska medföra olika konsekvenser för en själv eller den man är tillsammans med. **"Att kunna lyfta på locket utan att hela mattan rycks undan"**, som en utav de utsatta unga uttrycker det.

Om professionella hade haft mer kunskap menar man att de hade kunnat ingripa och snabbare följa upp när man tidigt ville ha hjälp eller undrade om vissa beteenden var ok. Då hade man kunnat stoppa våldet innan det eskalerade.

"Det är ju 'bara' att han kontrollerar – 'bara' att han slår lite ibland"

Kunskapen om hur olika typer av våld ser ut lyfts fram på flera vis där framförallt kunskap om det psykiska våldet framhålls som en nyckel. Flera menar att det har varit en svårighet att ens förstå, både för en själv och omgivningen, hur utsatt man varit när det fysiska våldet inte funnits med i bilden eller inte varit så "grovt": **"Jag önskade ibland att han hade slagit mig för det hade varit enklare då på nåt vis"**.

Bättre kunskap om att det finns fler sätt att utöva våld och kontroll kan hjälpa en att snabbare förstå att det inte är ett bra förhållande. Det här perspektivet lyfts också i förhållande till synen på olika stödinstitutioner – flera av de intervjuade menar att man tänker att till exempel kvinnojourer och annat liknande stöd dels är till för vuxna och dels är något man får del av om man **“nästan är mördad”**, men att psykiskt våld och kontrollerande beteende som att en förövare exempelvis har använt hemnycklarna för att kontrollera den utsatta ses som väldigt ”milt” och definitivt ingenting som man kan söka stöd och hjälp för. Synen på våldet och allvarlighetsgraden blir ett hinder i tillgången och möjligheten till hjälpsökande.

Arenor för kunskapsförmedling som de unga pekar på är framförallt skolan även om några påpekar att det kanske inte är optimalt men ändå är den plats där man når flest unga. Man resonerar också kring att kunskapen om våld och hur man ska vara mot varandra i en relation är så grundläggande att det borde vara självklara inslag i undervisningen. Man jämför med andra skolämnen som till exempel matematik som man förväntas läsa under flera år: **“då borde man väl åtminstone kunde ägna en månad åt det här”**.

Förebilder för både killar och tjejer lyfts också som en del i att kunna stoppa våldet och att man får lära sig av äldre hur man ska vara mot varandra. Här lyfts också resonemang om att det inte är alla barn som har med sig fungerande relationer hemifrån och därför borde skolan ansvara för att lära ut relationskunskap för att alla barn ska få samma möjligheter och verktyg.

Att flera utomstående kunde ingripit lyfts också fram som ett sätt att stoppa våldet. Man pekar återigen på skolan och berättar om erfarenheter av skolpersonal och elevhälsa som trots tydliga varningssignaler som sjukfrånvaro, sämre skolresultat, förändrat beteende och ibland direkta vittnesmål av våldet eller berättelser om det ändå inte reagerat eller agerat. I ett fall beskrivs tydligt hur det är den utsatta som föreslås att byta skola och att när hon inte vill det vidtas inga andra åtgärder.

Att skolan, i ett fall där en polisanmälan gjorts av den utsatta, intagit en mycket passiv hållning och inte velat sätta in några som helst åtgärder på grund av att man ska “förhålla sig objektiv” lyfts också som ett svek och ett problem även om man trots de känslorna har stor förståelse för att det kan vara en svår situation för skolan.

Intervjupersonerna vittnar också om erfarenheter av helt oacceptabla uttalanden och ställningstaganden från skola, elevhälsa och även arbetsplatser där man inte tagit sitt arbetsgivaransvar. Istället har man förvärrat eller förminskat situationerna. Exempelvis har man i ett fall i elevhälsan haft samtal med den utsatta och förövaren tillsammans och på en arbetsplats inte agerat trots att förövaren öppet ”skojat” om att han utövat våld mot den unga tjejen som vid tillfället var under 18 år, det vill säga ett barn.

Slutligen lyfts också civilkurage som en viktig del i att förebygga våldet. Man beskriver hur man känt sig helt utlämnad och sviken i akuta situationer och resonerar då som att “om människor inte ens bryr sig då, varför skulle någon bry sig om allt det andra?” - det vill säga våldet som bara pågår utan att det är direkt akut: **“Hur ska folk våga be om hjälp om de inte ens i nödsituationer ser att folk hjälper?”**.

Vid en första fråga om möjligheterna att förebygga våldet upplever de unga det som nästan omöjligt – men när de väl får resonera vidare har de en mängd olika kreativa förslag där de

allra flesta handlar om just ökad kunskap om våldet i ungas relationer hos alla olika målgrupper och på alla nivåer i samhället.

Diskussion

Erfarenheterna från de unga tjejerna som intervjuats stämmer väl överens med de tusentals unga utsatta som varje år söker stöd på ungarelationer.se och från de unga på stiftelsens mottagning i Stockholm, där bland annat traumafokuserad behandling ges till unga tjejer som till exempel utvecklat ptsd på grund av det våld de utsatts för av sina pojkvänner.

Det är tydligt att just denna form av våld mot barn är en könad våldsform där det framförallt är unga tjejer som utsätts av killar och män. Det är ett avgörande perspektiv att ha med när det gäller, särskilt det förebyggande, arbetet mot denna typ av våld.

Genomgående i de ungas berättelser lyfts vikten av kunskap och bristen på denna ses som både ett problem och en potentiell lösning i att förebygga, upptäcka och stötta. Det handlar både om kunskapen att våld finns i ungas relationer och att det är ett utbrett samhällsproblem men också om hur våldet kan se ut och att det finns olika typer av våld. Framförallt det psykiska och sexuella våldet är en form av våld som behöver uppmärksammas mer. På det hela taget behöver både vuxna och unga få kunskap om våld som begrepp och att det inkluderar mer än det uppenbart fysiska.

Det är också uppenbart att det behövs ställas mer och fler frågor om våld i ungas relationer, även rutinmässigt och i kombination med en kunskap om hur man tar emot berättelser om våld.

Att det är av stor vikt att det finns trygga och anonyma forum att börja berätta om sina känslor och upplevelser i lyfts upp av intervjupersonerna och är också något som återkommer i berättelser från våra verksamheter. Man vill ofta inte berätta om sina upplevelser för någon i sin omgivning eftersom man dels vill skydda förövaren, dels också ofta också tycker synd om honom. Avsaknaden av sådana anonyma arenor blir ett hinder som gör att man inte får möjlighet att börja formulera sig kring vad det är man känner, vilket ofta är det första steget för att kunna få syn på sin situation och påbörja en process för att lämna relationen.

Det behövs också ett aktivt arbete för att öka förtroendet för rättsväsendet hos målgruppen unga tjejer. Det är tydligt både i intervjuerna, i 1000 Möjligheters verksamheter och det bekräftas också till viss del av olika rapporter, bland annat nationella trygghetsundersökningen från BRÅ⁴ där andelen med störst förtroende för rättsväsendet som helhet är lägst i de yngre ålderskategorierna. I föreningen Storasystems rapport⁵ framkommer också att hela 63% av de svarande i föreningens enkät uppger att de fått ett sämre förtroende för rättssystemet efter att ha gjort en polisanmälan av sexualbrott. Att uppleva ett sådant bemötande som intervjupersonerna beskriver med exempelvis indikationer på att ens ärende är bortprioriterat riskerar att få förödande konsekvenser för deras fortsatta förtroende för rättsväsendet.

⁴ BRÅ NTU 2021

⁵ Storasysterrapporten 2021

I en rättsstat är det avgörande att brott anmäls och lagförs och det råder ofta en självklar och stark uppfattning om att man bör uppmana barn och unga att anmäla brott. Men i sammanhanget blir ändock en relevant fråga att ställa sig – för vems skull ska de anmäla? Både i intervjuunderlaget, i berättelser från unga som söker stöd på ungarelationer.se och i flera andra rapporter framkommer en negativ bild av erfarenheterna kring rättsprocessen. Samtidigt kan en fällande dom eller åtminstone ett bra bemötande och en rättstrygg rättsprocess kan vara en viktig del i att må bättre igen. Dessutom är det av största vikt att det inte råder straffrihet för en viss typ av brottslighet, i det här fallet en brottslighet som framförallt drabbar flickor och kvinnor. Om samhället förväntar sig att barn och unga ska polisanmäla och vilja delta i rättsprocesser så måste dessa fungera bättre när det gäller hanteringen och bemötandet av brottsoffren. Rättsprocessen ska inte ytterligare belasta brottsoffren.

Det är avgörande att de, ofta grova, brottsliga handlingar som de unga utsätts för lagförs och inte sanktioneras av samhället. De rättsvårdande instanserna är också avgörande för de unga våldsutövare och för möjligheterna att bryta ett beteende av makt, våld och kontroll tidigt. Vägen framåt är tydliga konsekvenser i kombination med behandlande insatser, något som fortfarande är ett mycket utvecklat område när det gäller just unga våldsutövare i parrelation.

Gällande det direkta stödet till de våldsutsatta är det uppenbart att det brister. Det har till viss del med kunskapsbrist om ungas utsatthet för våld i partnerrelation att göra men också en generell brist när det gäller stöd och behandling till barn och unga. Flera av de unga intervjupersonerna borde ha varit aktualiserade hos barn- och ungdomspsykiatri men har inte blivit det. De som blivit det har dock ändå inte fått den hjälp och det stöd de behöver eftersom våldsutsattheten i relationen inte fångats upp.

Flera av de unga som intervjuats uppger att det krävts en traumafokuserad behandling för att ha en chans att må bra igen. Det innebär att tillgången och tillgängligheten till sådan behandling måste förbättras. För att i så stor mån som möjligt minska lidandet av det våld som samhället inte lyckats skydda en ifrån, är det avgörande att det går enkelt och snabbt för en ung person att få en sådan behandlande insats.

Socialtjänsten är central när det gäller olika typer av stödinsatser till gruppen barn och unga. De är också en av få myndigheter som ända sedan 2014 haft skrivningar om våld i ungas partnerrelationer i både föreskrifterna och allmänna råden samt i handboken om våld. Trots detta är socialtjänsten nästintill frånvarande i de ungas berättelser och detta är naturligtvis ett underbetyg åt det offentliga samhället. Det handlar om våldsutsatta barn och unga som i allra högst grad faller inom socialtjänstens ansvarsområde.

En viktig fråga i sammanhanget är om huruvida en ökad kunskap om våld i ungas partnerrelationer, med tillhörande handlingsplaner och rutiner, i skolan, skulle innebära ett ökat antal orosanmälningar till socialtjänsten och om det i sin tur skulle innebära bättre möjligheter för barnet till stöd och även skydd i de fall detta behövs.

Slutligen är föräldrar centrala i de ungas berättelser. Föräldrar är nyckelspelare på ett helt annat sätt när det gäller arbetet mot våld i ungas partnerrelationer, jämfört med arbetet mot mäns våld mot kvinnor eller så kallat våld i nära relation när det gäller vuxna individer. På grund av att man tidigare främst fokuserat på vuxna utsatta för våld i relation så finns det inte en särskilt stor vana eller kunskap kring att arbeta med föräldrar som grupp när de gäller våld i ungas partnerrelationer. I de ungas erfarenheter framkommer att föräldrar både kan vara ett

stöd men också ett hinder för att förebygga, upptäcka och hjälpa. Det avgörande är återigen kunskap hos föräldragruppen avseende våldet som sådant, förekomsten av det och hur man som förälder kan agera. Det gäller både som förälder till ett utsatt barn eller som förälder till ett barn som utövar våld i en partnerrelation. I sammanhanget är det också viktigt att nämna att, även om det inte uppkom i den grupp unga som intervjuades för rapporten, så är unga som upplever våld i hemmet en mycket viktig riskgrupp att ha i åtanke när det gäller arbetet mot killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer. Det faktum att risken ökar både för att bli utsatt för våld i sina egna relationer men även att utöva våld är något som måste beaktas när det gäller arbetet med barn som är utsatta för exempelvis barnfridsbrott. Det är oerhört viktigt att komma ihåg att det kan finnas ytterligare våld i barnens liv i deras egna relationer och att även sätta in förebyggande åtgärder mot detta när våld i hemmet upptäcks.

Arbetet med föräldrar kan dock inte endast fokuseras på riskgrupper utan måste vara ett universellt, preventivt arbete riktat till hela föräldragruppen och också ingå i de uppdrag som finns kring föräldraskapsstöd. Utöver detta bör man titta vidare på vilka lärdomar det finns att dra av ANDTS-arbetet och se över om och hur det skulle gå att inkludera en del av det förebyggande arbetet mot våld i ungas partnerrelationer här.

Avslutning och föreslagna åtgärder

Det är tydligt att gruppen barn, och särskilt flickor, som är utsatta för våld i en partnerrelation behöver långt större uppmärksamhet och fler insatser. Det finns inte bara ett stort behov utan också en tydlig skyldighet att arbeta mot denna typ av våld som barn utsätts för i sina parrelationer.

Barnkonventionen är sedan den 1 januari 2020 lag i Sverige. Men de barn som är utsatta för våld i sina partnerrelationer har fram tills nyligen varit en osynlig grupp där rättigheter inte har tillgodosetts. Erfarenheter av kränkningar och psykiskt, fysiskt och sexuellt våld i deras allra första kärleksrelationer ger stora och djupgående skador på deras fysiska och psykiska hälsa samt sociala välfärd vilket hotar att påverka deras mentala utveckling, förmåga att tillgodogöra sig utbildning och möjlighet att ta del av sina mänskliga rättigheter.

Sverige har ratificerat Istanbulkonventionen vars syfte bland annat är att skydda kvinnor från alla former av våld samt att förebygga, lagföra och avskaffa våld mot kvinnor. I artikel 3f skrivs tydligt ut att definitionen av kvinnor i konventionen även omfattar de under 18 år.

Sverige arbetar också utifrån Agenda 2030 och de globala målen där mål 5.2 innebär att alla former av våld mot alla kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet ska avskaffas. Agenda 2030 innefattar även mål 16.2 som gäller att skydda barn mot övergrepp, utnyttjande, människohandel och våld och att eliminera övergrepp, utnyttjande, människohandel och alla former av våld eller tortyr mot barn.

Sedan 2017 finns också en nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor. Den har som andra utgångspunkt ”Större uppmärksamhet på flickors och unga kvinnors utsatthet för våld”.

I den första uppföljningen av strategin som kom i januari 2020 så konstateras att just denna utgångspunkt, som specifikt nämner vad strategin betonar är den mest utsatta

brottsoffergruppen, är den minst förekommande och finns i endast 11 procent av de drygt 200 åtgärderna som uppföljningen identifierat.

I oktober 2021 publicerades BRÅ:s rapport om våld i ungas parrelationer som understryker att arbetet mot våld i ungas partnerrelationer är eftersatt på flera områden.

Sammanfattningsvis är det tydligt att det krävs ett kraftfullt arbete med ett antal åtgärder för att motverka denna form av våld mot barn. Nedan följer tio föreslagna åtgärder:

1. Satsningar mot killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer, både när det gäller prevention och stöd, måste resurs sättas på samma sätt som för vuxna. Sannolikt behövs större satsningar då det är ett mycket eftersatt område.
2. Killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer måste alltid inkluderas och särskilt lyftas i arbete, policy och strategier som berör frågan om mäns våld mot kvinnor eller frågan om våld mot barn.
3. Bredare och fler kunskapshöjande insatser likt kampanjen ”Svartsjuka är inte romantiskt” för allmänheten måste genomföras – målet är en medvetenhet om att killars våld mot tjejer är ett stort och vanligt förekommande samhällsproblem, samt kunskap om hur våldet i ungas partnerrelationer kan se ut och dess omfattning.
4. Socialtjänsten behöver börja följa de skrivningar om våld i ungas partnerrelationer som finns i både föreskrifterna och allmänna råden samt i handboken om våld, och inleda utredningar baserat på kännedom om denna typ av våld. Om det inte sker bör skrivningar kring detta skärpas och förtydligas ytterligare.
5. Skolans ansvar gällande stöd, skydd och åtgärder när det gäller elever som både utsätts och utövar denna typ av våld behöver förtydligas. I dag riskerar denna typ av våld att osynliggöras i skolan då den ofta faller utanför etablerade begrepp som ”mobbing” eller ”trakasserier”.
6. Rutinmässiga frågor om psykiskt, fysiskt och sexuellt våld som definieras med exempel ska ställas till alla unga inom både hälso- och sjukvården och elevhälsan. Frågorna behöver fånga upp om de unga har sett och hört närstående utsättas för psykiskt, fysiskt och sexuellt våld under sin uppväxt, om de själva har utsatts för det definierade våldet eller om de har utövat psykiskt, fysiskt och sexuellt våld mot någon annan. Frågorna skulle med fördel kunna ställas årligen i elevhälsan från en så tidig årskurs som möjligt i grundskolan.
7. I våra samtal med barn och unga är det uppenbart att pornografin har en påverkan på barn och ungas relationer; särskilt på det sexuella våld som tjejer utsätts för av sina manliga partners. Skolan bör därför ha porrkritiska samtal med barn och unga och ny eller befintlig lagstiftning måste användas för att begränsa åtkomsten av pornografiskt material för barn.
8. Rättsväsendet bör få i uppdrag att särskilt utreda och lagföra brott som sker i ungas partnerrelationer. Ett sådant uppdrag ska innehålla både en kunskapshöjande insats, nödvändig resursfördelning och ett fokus på att bland annat tillämpa fridskränkingsbrotten i högre utsträckning samt kontaktförbud gällande unga våldsutövare i relation. Man bör även se över om en författningsförändring är nödvändig för att uppmärksamma att detta brott även gäller den unga målgruppen. En utredning om straffrättsligt ansvar för psykiskt våld är tillsatt

och det är av stor vikt att förslag om detta blir lagstadgat för att motverka det våld i ungas partnerrelationer som till stor del kan vara just psykiskt.

9. Arbetet med att identifiera unga förövare i tid måste intensifieras markant, dels genom att även fråga om våldsutövande i mötet med unga, dels genom att utöka arbetet med exempelvis behandlande insatser av våldsutövare av våld i relationer till att även inkludera dem som är under 18 år.

10. Föräldrar som grupp måste ses som en viktig del i arbetet mot killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer och specifika insatsers avseende detta krävs. Det bör utredas huruvida detta våld kan inkluderas i ANDTS-arbetet och hur fokus på denna fråga kan inrymmas i föräldraskapsstöd.

Att motverka killars våld mot tjejer och våld i ungas partnerrelationer är en viktig del i att få allt våld mot barn att upphöra. Sverige har en historia av att vara ledande i kampen mot våld mot barn. Trots detta har just våldet i barnens egna relationer alltför länge varit ett osynligt problem. Det är hög tid att förändra det nu och se till att barn är skyddade från våld oavsett om det sker i hemmet, skolan, det offentliga rummet eller i deras egna partnerrelationer.

Barns delaktighet i socialtjänstens öppenvårdsinsatser

Barns delaktighet är idag ett aktuellt ämne både i socialtjänsten och i barnforskningen. Under de år som jag har arbetat som socionom i socialtjänstens öppenvård för barnfamiljer i Malmö har jag sett en förändring i synen på barn och barns delaktighet. Öppenvården tar emot uppdrag på behandlingsinsatser formulerade utifrån behov, som har framkommit i en barnavårdsutredning. I början av 2000-talet var en stor del av behandlingsinsatserna till familjen inriktade på föräldrarna och deras adekvata behov av stöd och i det hamnade barnen ibland i skymundan. Under årens gång har jag sett att allt större fokus har riktats mot barns delaktighet, men ju mer vi arbetar med dessa frågor desto svårare inser vi att det är att förverkliga. En fråga vi kan ställa oss är hur något som ofta ses som något gott och eftersträvanvärt både i lagstiftning och i praktiken ändå kan vara så svårt att genomföra? Några av svaren har jag hittat i forskningen inom ämnet, vilket jag ska presentera kort tillsammans med tankar och reflektioner från fältet där jag är verksam.

Både kompetent och sårbar?

Barn som grupp kan sägas ha en underordnad position i samhället och ett behov av skydd och omsorg av vuxna (James & James, 2012). Denna vilja att, helt riktigt, skydda gruppen barn, tycks göra det svårt för oss att se att även utsatta barn har rätt till delaktighet. Det har visat sig att vi i socialtjänsten har svårt att se att barn kan vara både utsatta och i behov av skydd och samtidigt aktörer med rätt till delaktighet. I viljan att skydda barn, skyddar vi dem ibland mest från socialtjänstens processer, vilket vi kan se i Eriksson och Näsman (2008a, 2011) forskning om barns delaktighet i familjerättsliga processer som vi återkommer till nedan.

Hur ser det då ut med utsatta barns delaktighet i en svensk kontext? När Heimer, Näsman, och Palme (2018) har undersökt barns delaktighet i socialtjänsten kom de fram till att problembeskrivningen ibland omformuleras i de olika stegen av socialtjänstens arbete och att detta då sker på bekostnad av barnets röster. Föräldrarnas röster stärks däremot i varje steg från anmälan eller ansökan till insats. Föräldrarnas problembeskrivning tycks ligga till grund för utformandet av insatsen, trots att det finns tecken på att barns delaktighet i problembeskrivning och utformning ökar chanserna för att uppnå en framgångsrik insats. Insatserna riktas sedan mestadels till familjen som helhet, vilket ofta betyder att insatsen riktas till föräldrar med antagande om att stöd till föräldrarna innebär stöd till barnen (Heimer m. fl., 2018). Att arbeta systemiskt med hela familjen bygger på beprövad erfarenhet och forskning som visar goda resultat för systemiska interventioner vid olika svårigheter som kan drabba barn (Carr, 2009). Det är således helt relevant att arbeta med familjen som helhet, men inte desto mindre viktigt att vara uppmärksam på att barnen kommer till tals så att behandlingen avhjälpel rätt problem och leder till önskat resultat.

Heimers (2018) forskning stämmer väl överens med den erfarenhet vi har i min arbetsgrupp. Jag kan dock se att det finns en vilja att arbeta med frågorna och att bli bättre. Jag ser att vi i behandlingsarbetet arbetar aktivt med att ta in barnets åsikter genom arbetet med barnvänliga dokument, möten utformade efter barnens önskemål och rum som är anpassade efter barnens behov. Slutligen så ser jag en levande diskussion om barns delaktighet i arbetsgruppen, där

Annica Markström
220720

kollegor kan ta stöd av och lära sig av varandra. Det finns naturligtvis fortfarande en lång väg att gå, men det är något steg på vägen.

Barns rätt till delaktighet och vuxnas ansvar

Barns rätt till delaktighet definieras i artikel 12, vilket är en av de grundläggande principerna i barnkonventionen (SFS 2018:1197):

Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (unicef, u.å.).

Barns rätt till information och att framföra sin åsikt, samt att åsikten ska tillmätas betydelse återfinns också i socialtjänstlagen (SFS 2001:453). Både i barnkonventionen och socialtjänstlagen framkommer det att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad, vilket är intressant. Det finns dock ingen undre åldersgräns för när barn får komma till tals. Viktigt att notera är dock att rätten att få uttrycka sin åsikt inte behöver betyda att barnet får bestämma och att det är en *rättighet* att uttrycka sig och aldrig en *skyldighet* (Socialstyrelsen, 2015, 2018). Lundy (2007) menar att formuleringen i om barnets ålder och mognad felaktigt har tolkats som att barns rätt att uttrycka sig begränsas av deras möjlighet att formulera en mogen åsikt. Detta är felaktigt, barn har rätt att uttrycka sin åsikt om de har en, oavsett hur mogen den är. En annan viktig byggsten är barnets rätt att fritt uttrycka sin åsikt, vilket involverar de vuxnas sätt att möjliggöra för dem att uttrycka sig fritt (SFS 2018:1197). Barn uttrycker sig på en mängd olika sätt, det är upp till vuxna att se till att de har tillräcklig kunskap för att motta budskapet. Här läggs ansvaret på den vuxne, barnet har rätt att uttrycka sin åsikt och då bör det också finnas en mottagare som mottar budskapet (Lundy, 2007).

Att få information är det första steget i det Hart (1992) definierar som delaktighet. När barn tillfrågades om vikten av information på United Nations Special Summit on Children's Rights 2002 lyfte de att information och dokumentation bör vara utformad för barn, barn måste få tillräcklig tid att för sätta sig in i frågan och vuxna behöver kunskap i hur de bäst involverar barn. De lyfte också vikten av att yngre barn kan delta genom lekar (Bennett Woodhouse, 2003, refererad i Lundy, 2007). Detta överensstämmer väl med barnkonventionens artikel 13 (SFS 2018:1197) som reglerar barns rätt att uttrycka sig på vilket sätt de än önskar, t.ex. med ord eller genom att måla (Lundy, 2007). Ansvaret för att ha tillräcklig kunskap för att motta budskapet vilar på de vuxna.

Får alla barn komma till tals?

Lyssnar vi på alla barn i socialtjänsten? Inom barnforskningen finns det tecken på att även just den forskning som ska ske med och om barn premierar "vuxna" egenskaper hos barn och att barnforskningen snarare använder barns röster när de bekräftar forskarens bild av verkligheten (Johansson, 2018). Inom socialtjänsten finns det också tecken på att vi har lättare att ta till oss det barn som betar sig "vuxet" och barn som följer den plan som vi har för det sociala arbetet.

Näsman och Eriksson har undersökt de positioner som barn kan få i familjerättsliga processer där pappan har utsatt mamman för våld (Eriksson & Näsman, 2008a, 2008b, 2009, 2011). Näsman och Eriksson (2008a, 2011) visar att positionen det delaktiga barnet skapas när utredaren använder sig av ett barnorienterat förhållningsätt och aktivt arbetar för att öka barns

Annica Markström
220720

delaktighet. I de barnorienterade samtalen tas hänsyn till barnens önskemål, utifrån vuxnas beskydd och omsorg för barnet genom att barnet har kunnat påverka exempelvis tid och plats för samtalet, samt fått viss information. Det andra mönstret som framträdde i materialet var när utredaren är beskyddande, men använder sig av ett vuxenorienterat förhållningssätt. Detta skapar barnpositionen diskvalificerad vuxen. Här är det de vuxnas perspektiv som blir rådande, genom exempelvis en förälder som vill träffa sitt barn, och barnet förväntas uppföra sig som en vuxen och exempelvis kunna sitta still och inte ta egna initiativ utan anpassa sig till utredarens arbets sätt. Beskyddandet handlar här om att skydda barnet från den familjerättsliga processen. Här hittar vi barn som använder sig av strategin att öppet protesterar mot processen och försöker förändra sin situation. Barnen i den här kategorin tenderar att lämnas utan skydd eller möjlighet till delaktighet (Eriksson & Näsman, 2008a, 2011). I en liknande modell för utsatta barn framträder en bild av barn som inte får sina berättelser om våld giltiggjorda och även när våldet tas på allvar kan processen vara obegriplig för barnet. I värsta fall bidrar processen till barnets utsatthet. Även här tycks det därmed som att det barnet skyddas från är kunskap och inflytande över processen. De professionella tycktes ha svårt att se barnen som både offer och aktörer, där deras utsatthet bekräftas och de kan vara delaktiga i processen (Eriksson & Näsman, 2009, 2011).

Iversen (2014) menar att socialarbetare tenderar att låta barn vara delaktiga om de bedöms som kompetenta, vilket i hennes studie om och med barn som har erhållit en insats pga. att de har bevittnat att pappa har utsatt mamma för våld, var barn som delade socialarbetarens vilja. Liknande resultat står att finna i Röbäcks (2011) forskning om barn i umgängestvister på familjerätten. Iversens (2014) forskning visar att vi har lättare att lyssna på medgörliga barn, som följer den behandlingsmodell som socialarbetaren uppfattar som bäst. Socialarbetare tenderar att ha svårare att lyssna på barn som på olika sätt protesterar mot interventionen eller barn som försöker styra insatsens innehåll (Iversen, 2014). De som ska hjälpa barnen tenderar därmed att lyssna mer till barn som säger det de vill att de ska säga, de som följer den plan som hjälparen har för interventionen. I Röbäcks (2011) studie finns indikationer på att vi lyssnar mer på flickor än pojkar och att detta kan höra samman med att flickor har egenskaper som gör att vi lättare bedömer dem som kompetenta aktörer. Enligt liknande resonemang finner hon att äldre barn får mer inflytande och oftare betraktas som kompetenta aktörer än yngre barn. Dessa fynd indikerar att vi som praktiker på socialtjänsten behöver rannsaka oss själva och hur vår bild av det kompetenta barnet styr, eller kanske till och med begränsar, barns rätt att komma till tals. Hur bra är vi på att ta in det barn som inte kan sitta still uttrycker? Barn som inte vill vara med på möten enligt vår mall för hur möten på socialtjänsten ska se ut? Lyssnar vi på barn som utövar sitt aktörskap på ett sätt som inte är acceptabelt av vuxenvärlden? Hur bra är vi på att lyssna på barn som inte följer vår plan för arbetet? Detta är ämnen att fundera på, så att vi inte riskerar att endast vissa barn får sin rätt till delaktighet tillgodosedd.

Vad är viktigt för barn och unga i mötet med professionella hjälpare?

Inom socialt arbete är det känt att relationen mellan den professionella hjälparen och klienten är av stor vikt (Carlsson, 2005), så det kanske inte är förvånande att forskning visar att det även är en viktig byggsten i barns delaktighet. En erkänd faktor som är av vikt för att skapa förutsättningar för barns delaktighet är kvaliteten på relationen mellan barn och den professionella hjälparen (Schofield & Thoburn 1996; Bell 2002; Rees et al. 2010 refererar i Cossar et al., 2016). Några av de kvaliteter som barn lyfter fram som viktiga hos den som ska

Annica Markström
220720

hjälpa dem är empati, värme, ärlighet, att vara intresserad, pålitlig och professionell, men ändå informell (Mainey et al., 2009 refererad i Cossar, 2016). Även Cossar et al. (2016) kommer i sin forskning fram till att barn värderar en tillitsfull relation som en viktig faktor för att de ska kunna uttrycka sina tankar och känslor. Även i en svensk kontext har Thulin, Kjellgren, och Nilsson (2019) funnit att barnen upplever att tillit är en viktig faktor i relationen med behandlaren, men även att det krävs tid för att bygga tillit och att våga öppna sig. Den tillitsfulla relationen blir således grunden för delaktighet, det som gör att barnen kan och vill uttrycka sin åsikt.

I arbetet med barns delaktighet på min arbetsplats, öppenvården för barnfamiljer i Malmö, var ett första steg att barn som en minimumnivå ska delta i uppstarts- och uppföljningsmöte. Snart visade det sig att när barn ska delta i en struktur skapad och anpassad efter vuxna när vi inte önskvärt resultat. Detta finns det stöd för i Tisdalls (2015) arbete, hon menar att delaktighet för barn är svårt att uppnå då det ses som något särskilt som ska göras, inte som en naturlig del av processen. Då blir barns delaktighet något som ska ske i strukturer skapade av vuxna och anpassade till vuxna, där det finns hinder för barn att delta. För att skapa delaktighet krävs att strukturerna förändras. Barns delaktighet är en process, som kräver uppoffringar och verklig förändring, något som inte alltid är bekvämt för vuxna (Tisdall, 2015).

Att bara delta i möten eller få information räcker därmed inte, tvärtom finns det forskning som visar att vissa typer av möten upplevs som negativa av barn. I dessa möten kände sig inte barnen förberedda och de fick inte det stöd de behövde under mötet. De fick i vissa fall frågor som de upplevde som svåra att besvara inför sina föräldrar. Att delta på möten kan vara ett steg mot delaktighet, men det kan också ha precis motsatt effekt (Cossar et al., 2016). Jag tror att vi kan lära oss av det som barnen här lyfter fram som hinder för delaktighet i möten och negativa upplevelser av det som professionella gör i tron att det skapar delaktighet.

Vad krävs för att barn ska kunna göra sin röst hörd?

I arbetet med barns delaktighet går det att ta hjälp av Lundys (2007) modell där hon utgår från artikel 12 i barnkonventionen (SFS 2018:1197) och visar i vilken kontext barns delaktighet kan möjliggöras. I modellen inkorporerar hon även artikel 2, 3, 5, 13 och 19 från barnkonventionen (SFS 2018:1197) och visar hur de samverkar med artikel 12 för att möjliggöra barns delaktighet. Modellen innehåller fyra delar, som samverkar med varandra: *space*, *voice*, *audience* och *influence* (Lundy, 2007).

Space innebär att ett utrymme skapas där barn tryggt kan uttrycka sina åsikter, utan risk för repressalier. Barnet ska tillfrågas om vilka frågor de vill delta i, detta är viktigt då barn ofta upplever att de bjuds in att delta endast i frågor som vuxna anser att de ska delta i. Här är det också viktigt att barn har rätt, men inte skyldighet, att uttrycka sina åsikter. Utrymmet måste också vara inkluderande och möjligheten att göra sin röst hörd ska gälla alla oavsett exempelvis ursprung eller funktionsvariation. För marginaliserade grupper kan det, även när möjlighet ges, vara svårt att uttrycka sina åsikter. Här kan det krävs ett grundarbete där barnen stärks för att på sikt våga uttrycka sin åsikt (Lundy, 2007)

Voice handlar om rätten att uttrycka sin åsikt (Lundy, 2007).

Audience. Att få uttrycka sin åsikt är en universell mänsklig rättighet, men artikel 12 går längre. Barns åsikter ska också tillmätas betydelse (Lundy, 2007).

Annica Markström
220720

Influence innebär att det barnen uttrycker faktiskt måste få verkligt inflytande. Att lyssna på barn räcker inte, för att leva upp till artikel 12 måste vuxna vara beredda på att barns åsikter potentiellt kan leda till förändring. Ibland krockar intressen, men barn har alltid rätt att uttrycka sig i frågor som gäller dem. Barn kan inte alltid bestämma utgången av en fråga, men det bör vara klart för barnet hur dess åsikter har behandlats (Lundy, 2007).

Reflektion

Slutligen kan vi konstatera, baserat på forskning och erfarenhet från fältet, att barns delaktighet inte alltid kan ske inom befintliga ramar och strukturer, utan det krävs att vi ser det enskilda barnet och vad just hen behöver för att få sin rätt till delaktighet tillgodosedd.

Referenser

- Carlsson, B. (2005). *Hjälpprocesser i socialt arbete*: Studentlitteratur.
- Carr, A. (2009). The effectiveness of family therapy and systemic interventions for child-focused problems. *Journal of Family Therapy*, 31(1), 3-45.
- Cossar, J., Brandon, M., & Jordan, P. (2016). 'You've got to trust her and she's got to trust you': Children's views on participation in the child protection system. *Child & Family Social Work*, 21(1), 103-112.
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2008a). Barn som offer och aktörer. *Sociologisk forskning*, 45(2), 81-86.
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2008b). Participation in family law proceedings for children whose father is violent to their mother. *Childhood*, 15(2), 259-275.
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2009). Utsatta barn i familjerättsprocesser: utredares bemötanden och barns strategier. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 16(1).
- Eriksson, M., & Näsman, E. (2011). *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten: om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*: Gothia Förlag AB.
- Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Retrieved from <https://www.unicef-irc.org/publications/100-childrens-participation-from-tokenism-to-citizenship.html>:
- Heimer, M., Näsman, E., & Palme, J. (2018). Vulnerable children's rights to participation, protection, and provision: The process of defining the problem in Swedish child and family welfare. *Child & Family Social Work*, 23(2), 316-323.
- Iversen, C. (2014). Predetermined participation: Social workers evaluating children's agency in domestic violence interventions. *Childhood*, 21(2), 274-289.
- James, A. L., & James, A. (2012). Key concepts in childhood studies. *Key Concepts in Childhood Studies*, 1-160.
- Johansson, T., Sorbring, Emma (2018). *Barn- och ungdomsvetenskap. Grundläggande perspektiv* (T. Johansson, Sorbring, Emma Ed.). Stockholm: Liber.
- Lundy, L. (2007). 'Voice' is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British educational research journal*, 33(6), 927-942.
- Röbäck, K. (2011). Bedömningar om barn i umgängestvister—förändrad argumentation om tid, omsorg och delaktighet? *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18(1).
- Socialstyrelsen. (2015). Bedöma barns mognad för delaktighet. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården. Retrieved from <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2015-12-22.pdf>
- Socialstyrelsen. (2018). Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården. Retrieved from <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/kunskapsstod/2018-11-14.pdf>

Annica Markström
220720

- Thulin, J., Kjellgren, C., & Nilsson, D. (2019). Children's experiences with an intervention aimed to prevent further physical abuse. *Child & Family Social Work*, 24(1), 17-24.
- Tisdall, E. K. M. (2015). Children and young people's participation: A critical consideration of Article 12. In *Routledge international handbook of children's rights studies* (pp. 201-216): Routledge.
- unicef. (u.å.). <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#hela-texten>.

Lagar

Lag om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (SFS 2018:1197).

Arbetsmarknadsdepartementet MRB.

https://www.riksdagen.se/sv/dokumentlagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20181197-om-forenta-nationernas-konvention_sfs-2018-1197

Socialtjänstlag (2001:453). Socialdepartementet. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453

Barn och unga som utsätts för våld och övergrepp: livsvillkor, sårbarhet, och det betingade aktörskapet

Carolina Överlien

Professor i socialt arbete, Institutionen för socialt arbete, Stockholm universitet
Forskningsledare vid Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i Oslo

I arbetet med att ta fram en nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, har det varit viktigt att ställa sig några centrala frågor. En av dessa handlar om varför det kan vara särskilt svårt att vara barn eller ungdom och utsättas för våld. Vilka aspekter, eller livsvillkor, är specifika för just barn, som vuxna behöver vara medvetna och ha kunskap om? Målet med detta kapitel är att diskutera detta, med utgångspunkt i de många forskningsstudier jag har genomfört, där jag riktat sökljuset just mot detta; vad innebär det att vara barn och ungdom och utsättas för våld?

Ett centralt begrepp när man talar om barns utsatthet för våld, är *sårbarhet*. Under Covid-19 pandemin har begreppet varit flitigt diskuterat i de nordiska länderna. Både intresseorganisationer, forskare, myndigheter och makthavare har lyft fram hur restriktioner som införts, riskerar att slå extra hårt mot barn och unga. I dessa stundom intensiva diskussioner har argumentationen handlat om hur barn och ungas rättigheter till skola, tillgång till det offentliga rummet, och en trygg hemmiljö, hotats genom olika begränsningar och nedstängningar. I denna diskussion har begreppet sårbarhet använts för att beskriva hela populationen barn och unga, alltså alla de människor som är under en viss ålder (vanligtvis 0-23 år, men även 0-18 år), men också för att beskriva särskilda grupper av barn och unga som man, av olika skäl, menar är speciellt sårbara. Man har alltså pratat om barns *generella sårbarhet*, samtidigt som man också talat om de *speciellt sårbara grupper* som finns inom gruppen 'barn' (och ibland har det varit oklart på vilket sätt begreppet använts). Dessa grupper kan tex vara barn och unga med funktionshinder. Men det kan också vara barn som har en så kallad situationsbunden sårbarhet, så som barn på flykt, eller barn som lever med annan tilläggsproblematik, så som missbruk och fattigdom i familjen. I denna text använder jag begreppet för att beskriva hela gruppen barn och unga. Utgångspunkten är att barn och unga, *per se*, är sårbara, genom sitt barn och ungdomsstatus och de särskilda premisser som barn och unga lever under. Jag kommer alltså inte att komma in på barn som kan förstås som sårbara genom att de befinner sig i en tillfällig, eller permanent situation, som gör dem sårbara. Med hjälp av förståelsen om alla barns sårbarhet kommer jag lyfta fram det barn- och ungdomsspecifika med att vara våldsutsatt, och på vilket sätt det kan vara särskilt svårt att vara just barn i livsmiljöer där det sker våld.

Jag har, i mycket av min forskning, valt att fokusera på barn och ungas aktörskap, att se dem som handlande subjekt, mitt i deras ibland kaotiska och svåra livsmiljö (se tex Överlien, 2012; Överlien, Hellevik & Korkmaz, 2021). Den teoretiska utgångspunkten för detta sätt att tänka och förstå barn, är den så kallade barndomssociologin, som kan förstås som ett paradigmskifte i tänkandet om barn och unga (se Halldén 2007; James, Jenks & Prout, 1998; Qvortrup et al 1994). Det teoretiska skiftet, som snart kom att prägla mycket av forskningen om barn, speciellt i de nordiska länderna, förstår barndom som en egen tid snarare än en

transportsträcka till vuxentiden, och barn som kompetenta aktörer i sin egen rätt, utan att behövas jämföras eller förstås i relation till vuxna. Barndomssociologin problematiserade barns sårbarhet, och speciellt i dess generella konnotation, eftersom den osynliggjorde och undertryckte förståelser kring barns kompetens och aktörskap. Man vände sig mot föreställningar kring barns oskuldsfullhet, och sårbarhet, och att de på grund av denna essentialitet måste skyddas från allt ont. Dessutom menar man att diskurser, eller samtal, om barns sårbarhet ofta sammanblandades med diskurser om barns behov för skydd, vilket lätt kan användas för att försvara en slags förmyndarmentalitet, eller paternalism, som kan lämna barn ohörda och rättslösa. Men, aktörskapet står inte i motsättning till offerskapet, utan ryms båda två i barns vardagsliv (Överlien, 2012; Eriksson & Näsman, 2008). Detta framgår med all tydlighet för oss som forskar om barn och unga som utsätts för våld och övergrepp. Jag menar att det är viktigt att vi som forskar om, arbetar med, och engagerar oss för barn som lever med våld, övergrepp och omsorgssvikt ser att samtidigt som barn handlar och agerar, så finns särskilda betingelser, eller förutsättningar, som gör att barn och ungas utsatthet är särskild, jämfört med vuxnas.

Stora mängder forskning från ett flertal discipliner så som medicin, psykologi och sociologi visar att de första åren i människors liv, men också de sista, går att förstå som den mest sårbara tiden i människors liv. Dock går att argumentera för att de äldre, i alla fall i princip, har möjlighet att välja vilka personer som ska ge dem skydd och omsorg, om det finns behov för detta. Denna möjlighet har inte barn, vilket sätter dem i en särskilt sårbar position. Jag menar därför att barn och unga, med all sin handlingskraft, sin kreativitet, sin resiliens, är, som grupp, sårbar, och denna sårbarhet gör våldsutsattheten extra svår. Här väljer jag att ta upp några aspekter av vad denna sårbarhet kan handla om, och jag utgår delvis ifrån den forskning jag själv har gjort, där jag mött många barn och unga utsatta för våld, både i sina familjer, men också i sina egna kärleksrelationer som tonåringar.

- Barn har ett fysiskt, kroppslig och emotionellt *beroendeskap* till vuxna, som gör dem sårbara. De behöver vuxna omsorgspersoner som uppfyller deras basala behov, som ger dem tak över huvudet, mat, trygghet, kärlek, och omsorg. Och detta är givetvis speciellt viktigt för de yngre barnen, men också tonåringar behöver vuxnas beskydd för att inte fara illa. Barn och ungdomar som tvingas ut på gatan far snabbt väldigt illa, och blir lätt måltavla för personer som utnyttjar och skadar dem. Och 'gatan' i det här sammanhanget kan också vara Internet, där alldeles för många barn och unga i dag utsätts för övergrepp, mobbas eller förföljs och hotas. Utan vuxna omsorgspersoners beskydd blir barn och unga fort utelämnade och tillgängliga för andra vuxna, men också unga, som gör dem illa. Utsattheten kan ske på flera arenor, barn och unga kan under uppväxten utsättas för flera olika händelser av flera olika personer, något som i litteraturen kallas 'polyviktisering' (Aho et al 2016; Finkelhor et al 2005). Dessutom visar forskningen att barn som utsätts för våld i barndomen har ökad risk att utsättas för ytterligare våld och övergrepp under vuxentiden (Myhre et al 2015). Utan vuxna som beskyddar och visar omsorg, ökar risken markant för att detta ska ske. Barn är alltså beroende av, och utelämnade till, de omsorgsrelationer de har. Omsorgspersonerna har en avgörande roll när barn ska lösa viktiga uppgifter relaterade till deras utveckling. Om den person som ska stödja barnet i deras utveckling är den som påför dem skada, så skadas också tilliten och tron på att världen vill dem gott. Barn kan också, i långt mindre grad än vuxna, välja sina relationer, och

därmed ta sig bort från relationer som skadar dem. De kan också, i mindre grad än vuxna, välja vilket fysiskt rum de ska befinna sig i, och kan därför komma att tvingas uppleva eller utsättas för våld, eftersom de helt enkelt inte har någon annan plats att vara på. Detta är framförallt aktuellt för de minsta och lite yngre barnen.

- Men barn är också beroende av omsorgspersoner för att kunna ta del av samhällets förmåner som skolgång, hälsovård så som vaccinationer, kontroller på BVC, tandvård etc. Barn är beroende av att vuxna runt dem tar kloka beslut *för* dem, från allra första stund i livet. Kanske detta är själva kärnan i barns sårbarhet, som också skiljer barn som har vuxna som tar de goda besluten åt dem, från barn som inte har det. Detta blir tydligt när vi möter barn som vuxit upp i hem med våld, övergrepp och omsorgssvikt, dessa barn har ofta glapp i skolgång, sämre skolresultat, och kan ha missat viktiga samhällsinsatser så som hälsokontroller och vaccinationer. Vidare när det gäller skolgång så ska vi givetvis, som samhälle, tycka det är självklart att erbjuda skolgång för alla barn. Men skolan, där barn har plikt att vara, kan också försätta barn och unga i sårbara situationer. Det är i skolmiljön alldeles för många barn blir utsatta för våld av andra barn, och unga tonårstjejer blir utsatta för våld och övergrepp av sina pojkvänner. Till skillnad mot oss vuxna, som kan byta arbetsplats om vi önskar, har barn och unga långt mindre möjligheter att bryta upp och förändra.
- Barn och unga är *under utveckling*, de är kroppsligt svagare och är ännu inte kognitivt fullt utvecklade. Här är givetvis ålder helt centralt, det är de yngsta barnen som är mest kroppsligt ömtåliga, som kan få mest allvarliga fysiska skador, men de är också beroende av sin mammas kropp. Det lilla barnet som mamman håller hårt mot sin kropp, som klamrar sig fast på hennes höft, riskerar att själv utsättas när den våldsamme mannen riktar slagen mot mammas kropp. Det lilla barnet är inte heller lika kommunikativt, verbala begränsningar gör att de kan ha svårt att förmedla hur de känner och att de behöver hjälp. Det kan göra att de tvingas bli kvar i riskfyllda miljöer under en längre tid än de hade behövt göra om de hade kunnat berätta att de har det svårt. De små barnen är alltså kroppsligt och kommunikativt svagare, medan de lite äldre barnen inte är utvecklingsmässigt tillräckligt mogna för att se konsekvenser av sitt handlande, att förstå att deras handlingar kan få negativa implikationer för andra, och dem själva. Det kan också sätta *dem* i sårbara situationer, där de inte kan överblicka vad valen de tar har för konsekvenser, vilket till exempel gör ungdomar sårbara för att själva utsätta andra för våld. Forskning visar också att de fysiska, psykiska och kognitiva konsekvenserna av våld blir större när den som utsätts är under utveckling, vilket kan påverka barnet både här och nu, men också i dess fortsatta liv (Myhre et al 2015).
- En annan aspekt av att vara ung, som kan göra dig sårbar, är att du har *bristande erfarenhet* samtidigt som du söker autonomi. Du kan ha svårt att veta vad som är rätt och fel, normalt och onormalt, eftersom du inte har någon erfarenhet att falla tillbaka på. Att vara tonåring är att jobba mot att bli självständig, att söka sin identitet, och i det ligger ofta att vilja klara saker själv, vilja lösa sina egna problem, även om problemen är så allvarliga som att du blir utsatt för våld av en pojkvän. Dessa unga söker sig ofta inte till vuxna för att få hjälp, vilket lätt sätter dem i en sårbar position. Det finns helt enkelt ingen där som kan hjälpa dem ta dem ut ur våldsutsattheten.
- En viktig aspekt är att barn och ungas sårbarhet ofta handlar om ojämlikhet i makt. Den vuxne har ett maktövertag, bara genom att vara vuxen, och därmed ofta fått

verktygen, lärt sig navigera, kan välja plats att vara på, vilka relationer man önskar ingå i, och så vidare. Makten handlar om flera olika saker, så som kroppslig styrka, kommunikationsförmågor, förtroendekapital, kognitiv utveckling, och möjligheten att arbeta och tjäna pengar, men också juridisk beslutsstatus, vilket tex gör att en person kan ingå avtal.

Sammantaget går det att argumentera för att i barns beroendeskop, att de fysiskt, psykiskt, kognitivt är under utveckling, i deras bristande erfarenhet, och i deras strävan efter autonomi, och att de är i en maktobalans gentemot vuxna, så bildas en sårbarhet som är av avgörande betydelse för deras utsatthet för våld och övergrepp.

Så tillbaka till detta med barns aktörskap, till barn som handlande subjekt. Det paradoxala är att ibland *gör* barns handlande dem sårbara. En 12-årig pojke jag intervjuade för ett antal år sedan beskrev hur han 'kände i luften' hur spänningen i hemmet byggdes upp, och hur pappa snart skulle explodera av aggression. Som ett sätt att skydda hans mamma från sexuellt och fysiskt våld så la han sig på henne, eller klängde sig fast vid hennes kropp. Resultatet var att han själv fick ta emot pappans sparkar och slag. En 18-årig ung man i en annan intervju beskrev hur han, när pappan gick mot hans mor med höjd näve, gick emellan och puttade pappan bestämt tillbaka. Responsen blev två illröda strypmärken runt hans hals.

Om vi ska ta ett mer kritiskt perspektiv på detta med sårbarhet, så kan synen på barn som sårbara låsa fast dem i positioner som inte hjälper dem, vilket kan förstås som en form för paradox. Själva förståelsen av barn som sårbara kan bidra till att de blir än mer sårbara, man väljer att inte se deras handlande, deras resiliens, och stärka dem i det. Man förstår det som att barn ska slippa ansvar, slippa bli involverade. Barn vägs upp mot vuxna i en slags olycklig dikotomisk dans, det är den vuxne som är autonom och barnet icke-autonom, den vuxne självständig och barnet beroende, vuxna personer 'färdiga' medan barnen är 'under blivande'. I en sådan viktning förlorar alltid barnet, den dikotomiska förståelsen döljer och förvränger en helhetlig bild av barnet och dess livssituation. Den synliga sårbarheten kan också leda till att vuxna ryggar tillbaka, blundar, att det blir för svårt. Vi vill inte veta att det lever barn mitt bland oss i sådan utsatthet (för en ytterligare diskussion om kritiska perspektiv på barns sårbarhet, se tex Giesinger, 2019). Därför är det extra viktigt att vi i vårt samhälle har professionella, lärare, läkare, socionomer och psykologer, som med sin kunskap om barns utsatthet kan väga upp mot detta, som ser, trots att andra vuxna väljer att inte göra det. Speciellt de yngsta barnen är särskilt beroende av professionella som ser och agerar.

Till sist, kanske en självklarhet, men som också är en viktig förutsättning för vad som särskiljer sig med barn och ungas utsatthet. Barn och unga har, genom Barnkonventionen, egna rättigheter, både att slippa alla former för våld och övergrepp under uppväxten, men också att få skydd, stöd och hjälp när och om det sker. Dessa rättigheter sträcker sig längre än vuxnas, och förbinder de stater som ratificerat konventionen att efterleva dem.

Referenser

Aho, N., Gren-Landell, M., & Svedin, CG. (2016). The Prevalence of Potentially Victimized Events, Poly-victimization, and its Association to Sociodemographic Factors: A Swedish Youth Survey. *J Interpersonal Violence, Feb31(4)*:620-51.

- Eriksson, M. & Näsman, E. (2008). Barn som offer och aktörer. *Sociologisk Forskning* 45 (2):81-86. <https://doi.org/10.37062/sf.45.19242>.
- Finkelhor, D., Ormrod, R. K., Turner, H. A., & Hamby, S. L. (2005a). Measuring poly-victimization using the Juvenile Victimization Questionnaire. *Child Abuse & Neglect*, 29, 1297-1312
- Giesinger, J. (2019) Vulnerability and Autonomy – Children and Adults, Ethics and Social Welfare, 13:3, 2016-229.
- Halldén, G. (2007). Den moderna barndomen och barns vardagsliv. Stockholm: Carlssons.
- Myhre, M. C., Thoresen, S., & Hjemdal, O. K. (2015). *Vold og voldtekt i oppveksten: En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer*. (Rapport 1/2015).
- James, A., C. Jenks, and A. Prout. 1998. *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press
- Qvortrup, J., Bardy, M., Sgritta, G. and Wintersberger, H. (eds) (1994) *Childhood Matters: Social Theory, Practice, Politics*. Aldershot: Avebury Press.
- Överlien, C. (2012) *Våld i hemmet, barns strategier*. Malmö: Gleerups.
- Överlien, C., Hellevik, P. M., & Korkmaz, S. (2019). Young Women's Experiences of Intimate Partner Violence – Narratives of Control, Terror, and Resistance. *Journal of Family Violence*, 1-12.

En uppväxt fri från våld

Hur kan skolan verka kompensatoriskt för de elever som lever med våld nära inpå i sin vardag? Hur arbetar ni för att skapa en trygg skolmiljö för eleverna?

Att alla barn ska ha rätt till en uppväxt fri från våld ställer många och vitt skilda krav på samhället och alla oss som spelar en roll i barnens liv. Vissa delar av detta känns så självklara, som att ingen ska behöva utsättas för våld i sitt hem, ingen ska heller utsättas för våld utanför sitt hem, på väg till skolan eller till en kompis. Men hur är det med det våld som man bevittnar? Det våld som för många är en del av vardagen?

Många barn och unga som bor och lever i socialt utsatta områden reflekterar inte ens över att deras vardag skulle vara något som många andra aldrig skulle acceptera. Att på väg hem från skolan bevittna drogförsäljning, hotfulla situationer och ibland till och med dödligt våld är tyvärr inget som man reagerar särskilt starkt på. Alla vet att man vänder ner blicken, vänder ryggen till och går snabbt förbi. Detta är en överlevnadsmekanism när man lever i ett område där våld är vardag.

Skolan är ju en spegling av samhället och är belägen mitt i områden där det ofta förekommer våld. Hur ska vi då agera, för att om möjligt skapa en frizon som är fri från våld? Hur kan skolan motverka omgivningens negativa krafter? Och kanske framför allt, när är det läge att uppmärksamma och belysa vad som pågår och när är det bättre att låta eleverna innanför skolans väggar vara del av en fredad zon.

Barn och unga som lever i otrygga och oberäknliga miljöer har större behov av positiva förebilder, trygga personer i sin omgivning och relationer de vet att de kan lita på. De som bor i utsatta områden saknar ofta, av många olika anledningar, den trygghet i sin vardag som krävs för att kunna utvecklas och lära sig saker på bästa sätt. Här kan skolan spela en avgörande roll. All personal behöver därför i första hand, vara där för att skapa relationer, bygga trygghet och respekt och i alla handlingar visa att eleven kan lita på den vuxna.

För att skolan ska klara detta uppdrag krävs det en ledning och organisation som ser behovet och förstår att det tar tid att bygga relationer. För en elev, som bevittnat våld eller en på annat sätt jobbig situation, att komma till skolan och gå in på lektion och räkna matte eller jobba med SO är många gånger bortkastad tid. Om läraren, resursen eller någon annan vuxen istället kan fånga upp eleven en stund, för att sedan slussa vidare till det ämne som står på schemat ger det oftast ett betydligt bättre resultat. Resultatet blir bättre direkt i form av att eleven kan koncentrera sig på skolarbetet, men även mer långsiktigt för att man på detta vis kan undvika till exempel konflikter som uppstår senare för att eleven känner sig orolig, misslyckad, trött eller bara frustrerad och arg.

Eleven behöver känna trygghet och förtroende för att vända sig till en vuxen som kan hjälpa till när något inte känns bra och detta förtroende är något som byggs över tid. Många gånger har elever på skolan vänt sig till någon personal i förtroende för att de hamnat i en situation som potentiellt riskerar att bli farlig om den inte reds ut på ett korrekt sätt. Att det då finns en trygg vuxen, som har elevens förtroende och även förmåga och kunskap i konflikthantering kan bli avgörande. Att kunna följa med eleven, träffa och prata med andra

som är i konflikt och avstyra på ett förtroendeingivande och lågaffektivt sätt har hos oss många gånger varit skillnaden mellan en stor konflikt och en helt avväpnad kris.

När man jobbar i ett socialt utsatt område är det viktigt att inte vara rädd för att jobba utanför ramarna och kunna anpassa handling efter situation. Samtidigt är det så klart viktigt att alltid veta var gränsen går och vilka gränser man aldrig får överträda. Detta är svårare än man tror och det är viktigt att ha en öppen och prestigelös dialog kring svårigheter och utmaningar.

I många fall finns det vårdnadshavare som trots att de gör sitt allra bästa och har goda intentioner, inte räcker till. Det finns så många faktorer som påverkar din förmåga att stötta och finnas där. Som skola är det viktigt att alltid utgå ifrån att alla gör sitt bästa och vill sina barn väl. Det är viktigt att på möten och i samtal visa både elever och vårdnadshavare att skolan har förståelse och respekt för deras situation och att som skola erbjuda stöd där vi kan för att stötta upp, där vårdnadshavaren eventuellt inte har möjlighet att göra det. Om vi kan hjälpa till i att tolka ett brev från en myndighet, boka eller boka om en läkartid eller vara samtalsstöd kan det vara den lilla handlingen som gör att ett yttre problem avhjälpes och vårdnadshavaren får bättre möjlighet att stötta sitt barn.

Det är också viktigt att förstå att vårt skolsystem och våra förväntningar inte är självklarheter för alla. I samtal behöver man vara genuint nyfiken, lyhörd och visa förståelse för att man gör saker på olika sätt i olika delar av världen. Förklara hur vi önskar att det ska fungera, vara tydlig med skolans förväntningar på elever och vårdnadshavare och förklara vilka förväntningar de kan ha på skolan. Det är också viktigt att förstå vilka förväntningar de har på skolan.

När detta samarbete fungerar, skapas tillit och förtroende och det är då vi tillsammans kan skapa en trygg miljö fri från våld och även ett klimat som samverkar för att bilda det skyddsnet som behövs för barn och unga som växer upp i en miljö där våld förekommer.

Man har många gånger hört uttrycket att det krävs en by för att uppfostra ett barn. Många människor som bor i socialt utsatta områden har inte längre tryggheten av att omge sig med sin "by". Vänner och släktingar finns inte alltid i samma land, språket och kunskaperna kring vad man har för skyldigheter och rättigheter räcker inte alltid till. I dessa lägen behöver skolan vara en del av den byn som spelar en aktiv roll i rollen som trygghet och skyddsnet.

Dessa delar av skolans uppdrag står inte uttryckligen i läroplanen, trots att detaljerna kring alla ämnen och vad eleverna i övrigt behöver är både många och detaljerade. Tyvärr verkar kunskapen saknas om både att och hur skolans uppdrag behöver breddas och fördjupas om vi på riktigt ska kunna jobba med och uppnå vårt kompensatoriska uppdrag. Relationer som gör skillnad kräver rätt personer med tid och kunskap att finnas där det behövs...hela tiden, varje dag.

*Annika Wennman, 2022-05-17
Rektor Fryshusets grundskola västra*

Till utredningen En uppväxt fri från våld

Barn med funktionsnedsättning

Barn med funktionsnedsättning löper en många gånger ökad risk för att utsättas för alla typer av våld och övergrepp. Internationell forskning visar att barn med funktionsnedsättning löper en tre till fem gånger större risk att utsättas för olika typer av våld.¹ Det finns färre svenska studier, men de som finns visar liknande resultat.² Det är viktigt att uppmärksamma att barn med funktionsnedsättning, liksom andra barn, kan leva med en eller flera riskfaktorer att utsättas för våld. Vilka riskfaktorerna är och hur de samverkar påverkar utsattheten. Exempel på faktorer som påverkar är typ av funktionsnedsättning, om barnet har flera olika funktionsnedsättningar, ålder och andra livshändelser eller livsomständigheter. Generellt gäller att det är mängden riskfaktorer, snarare än en speciell enskild faktor, som ökar utsattheten hos barn.

Beroende, sårbarhet och osynlighet

För att beskriva och förklara den särskilda och ökade utsattheten bland barn med funktionsnedsättning brukar tre teman användas; beroende, sårbarhet och osynlighet.³

Alla barn är beroende av sina föräldrar i olika hög utsträckning, men för barn med funktionsnedsättning finns ofta ytterligare dimensioner i beroendet. För barn med vissa funktionsnedsättningar kan beroendet av föräldrarna liknas

¹ Jones, L., Bellis, M.A., Wood, S., Hughes, K., McCay, E., Eckley, L., Bates, G., Mikton, C., Shakespear, T., & Officer, A. (2012). Prevalence and risk of violence against children with disabilities: a systemic review and meta-analysis of observational studies.

² Janson, S., Långberg, B., & Svensson, B. (2007) Våld mot barn 2006-2007 En nationell kartläggning, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstads universitet, Janson, S., Jernbro, C., & Långberg, B. (2011) Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstads universitet och Svedin, CG., Jonsson, L., & Landberg, Å. (2016) Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Barnafriad Linköping.

³ Brottsförebyggande rådet (2007) Våld mot personer med funktionshinder, Rapport 2007:26.

vid det lilla barnets beroende av vårdnadshavarna. Barnet kan vara beroende av föräldrarna inte bara för att få tillgång till mat utan även för att kunna inta den, för att kunna sköta sin personliga hygien även i äldre åldrar, liksom för att kunna ta sig fram och ut ur boendet. Det kan också handla om att när beroendet av föräldrarna för andra barn minskar ju äldre barnet blir, kvarstår beroende för barn med en del funktionsnedsättningar högt upp i åldrarna. En utebliven eller försenad möjlighet till självständighetsträning och oberoende kan också påverka barnets risk för utsatthet längre fram i livet. Barnet kan också ha ett stort beroende av andra vuxna i sin omgivning, såsom exempelvis en personlig assistent eller andra vård- och omsorgskontakter som barnet eller föräldrarna har för att klara det vardagliga livet.

Barn med funktionsnedsättnings beroende av vuxna gör också dem mer sårbara än andra barn. Dels kan den ökade sårbarheten vara relaterad till vård- och omsorgsbehovet som kan göra att barnet finns på fler arenor där det potentiellt kan utsättas för ett övergrepp. Hur stor sårbarheten är och hur den ser ut är delvis beroende av vilken funktionsnedsättning barnet har. Ett barn med en fysisk funktionsnedsättning kan ha svårt att rent fysiskt skydda sig mot våld och övergrepp, medan ett barn med en neuropsykiatrisk funktionsnedsättning kan vara sårbart för att hen försätter sig själv i riskabla situationer. Andra funktionsnedsättningar kan leda till ett utåtagerande beteende hos barnet som i sin tur skapar en sårbarhet i relation till andra vuxna runt omkring. I en del familjer skapar barnets funktionsnedsättning, dess behov och beteenden, en ansträngd och belastad situation för föräldrarna, vilket riskerar att ge en utsatt situation för hela familjen (se vidare under Föräldrar till barn med funktionsnedsättning).

Även osynligheten kan variera med barnets funktionsnedsättning. Barn som kommunicerar på alternativa sätt än med talat språk kan ha svårare att förmedla information till andra runt omkring. De kan även ha svårare att förmedla sina behov. Det kan också handla om att barnet på olika sätt blir begränsad i sina kontakter med omvärlden på grund av sin funktionsnedsättning. Osynligheten kan också handla om att det som barnet utsätts för inte betraktas som en våldshandling, utan som något som är nödvändigt med anledning av barnets beteende eller funktionsnedsättning. Detta kan också leda till att vissa våldshandlingar inte betraktas som våldsbrott och därmed inte heller anmäls.

Myndigheten för
delaktighet

Barn med funktionsnedsättning är överrepresenterade i alla typer av våld

Barn med funktionsnedsättning är överrepresenterade i utsatthet för alla typer av våld, så väl fysiskt som psykiskt och sexuellt.⁴ Svenska studier visar också att de i högre grad än barn utan funktionsnedsättning upplever psykisk misshandel i form av att uppleva och bevittna våld mot en förälder.

Vissa funktionsnedsättningar ger en särskild utsatthet för våld och övergrepp, bland annat för barn med intellektuell funktionsnedsättning. Barn med intellektuell funktionsnedsättning har särskilt uppmärksammat vad gäller sårbarhet för hedersrelaterat våld eller annat förtryck. Den särskilda beroendeställningen som barn med intellektuell funktionsnedsättning kan ha till dem som utövar förtrycket, gör dem både mer sårbara liksom att det kan vara svårare att upptäcka förtrycket eftersom det kan ta sig andra uttryck än ett hedersrelaterat förtryck mot andra barn.⁵

Epidemiologiska studier visar också på en överrisk bland barn med funktionsnedsättning i att bli utsatta för mobbning.⁶ Nationella befolkningsundersökningar till barn och unga visar inte alltid på samma tydliga överrepresentation vad gäller just mobbning. Det är dock så att befolkningsbaserade enkätstudier som bland annat genomförs i skolan, oftast inte når fram till barn med vissa funktionsnedsättningar. De flesta enkäter till barn och unga är inte utformade på ett sådant sätt att elever i särskolan kan

⁴ Svedin, CG., Jonsson, L., & Landberg, Å. (2016) Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar, Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Barnafriid Linköping, Svedin och CG., Jonsson, L., & Landberg, Å. (2021) Unga, sex och internet efter #metoo – om ungdomars sexualitet och utsatthet för sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2020/2021, Stiftelsen Allmänna Barnhuset.

⁵ SOU 2020:57, Betänkande av Hedersbrottsutredningen.

⁶ Annerbäck, E-M., Sahlqvist, L., & Wingren, G. (2014) A cross-sectional study of victimisation of bullying among schoolchildren in Sweden: Background factors and self-reported health complaints. *Scandinavian Journal of Public Health*; Nordhagen, R., Nielsen, A., Stigum, H., & Köhler, M. (2005) Parental reported bullying among Nordic children: a population-based study. *Child: Care, Health and Development*; Olsson, A., Hasselgren, M., Hagquist, C., & Janson, S. (2013) The association between medical conditions and gender, well-being, psychosomatic complaints as well as school adaptability. *Acta Paediatrica*.

besvara dem. Det innebär att undersökningarna inte redovisar levnadsvillkor och utsatthet hos dessa barn.

Återkommande undersökningar om barn och ungas internetanvändning visar också att barn med funktionsnedsättning har en högre medieanvändningsfrekvens och en högre risk för utsatthet på nätet. Funktionsnedsättningen i sig kan vara en riskfaktor för att råka illa ut på nätet och barn med funktionsnedsättning är dessutom en grupp av flera som riskerar att få sämre information om riskerna på nätet jämfört med andra barn.⁷

Samhällets stödinsatser och delaktighet i vård och stöd

Barn med funktionsnedsättning är en av flera grupper av barn som riskerar att drabbas av att utbudet av stöd och behandling för barn som utsatts för vålds- eller sexualbrott är bristfälligt samt att det inte finns en jämlik tillgång till det stöd som finns. Det finns dock mycket litet forskning om tillgången till stöd, behandling och annan rehabilitering för barn med funktionsnedsättning som drabbats av våld eller annat övergrepp. De studier som finns visar att de verksamheter som ska tillhandahålla stöd eller behandling till barn som utsatts, i stor utsträckning upplever att behandlingsalternativ för barn med funktionsnedsättning saknas. Det råder i stor utsträckning brist på särskilda behandlingsmetoder eller bedömningsinstrument som är anpassade för barn med olika funktionsnedsättningar. Det kan också vara så att verksamheter riktade specifikt till personer med funktionsnedsättning, såsom habilitering och LSS-verksamhet, i första hand erbjuder barn med funktionsnedsättning ett stöd med inriktning på att skydda och förebygga, snarare än på att upptäcka och erbjuda behandling för de barn som har utsatts. Detta sammantaget riskerar att leda till att barn med funktionsnedsättning inte får tillgång till det stöd och den behandling som de har behov av.⁸

Delaktighet i samhällets insatser

För barn med funktionsnedsättning är också möjligheten till delaktighet i samhällets stödinsatser begränsad. Tidigare undersökningar visar att barn med funktionsnedsättning ofta inte får möjlighet att uttrycka sina åsikter i

⁷ Statens medieråd (2019), (2020), (2021) Ungar och medier.

⁸ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2019) Stöd och behandling för barn som utsatts för våld och sexuella övergrepp, Projektrapport och förslag till en modell.

Myndigheten för
delaktighet

insatser som berör dem.⁹ Det kan också vara så att även om ett barn ges möjlighet att berätta, så kan det, på grund av funktionsnedsättningen, vara så att barnet inte kan uttrycka sig på samma sätt eller så snabbt som den som ska ta emot barnets berättelse förväntar sig. En bristande kunskap om barnets funktionsnedsättning och kommunikationsförmåga riskerar att leda till att förväntningarna hos den som ska lyssna på barnet antingen har för höga eller för låga samt till felaktiga antaganden och missbedömningar. En del funktionsnedsättningar ställer därför krav på att den som tar emot barnets berättelse, eller den som ska tillhandahålla en stöd- eller skyddsinsats, har kompetens och kunskap att prata med och tolka det barnet berättar. För barn med kognitiv funktionsnedsättning som till exempel autism måste hänsyn tas till de särskilda svårigheter med sociala kontakter och kommunikation som barnen kan ha. Barn med autism har ofta svårt att berätta fritt och frågor som barnet upplever som svåra kan komma att besvaras med ett felaktigt nej.¹⁰ För barn som saknar ett talat språk behöver alternativa kommunikationshjälpmedel, ofta kallat AKK, kunna användas, såsom bilder som kan förmedla känslor, seriesamtal, tidslinjer eller sociala berättelser. Gemensamt är att dessa system och bilder används för att hjälpa barnet att uttrycka sina känslor. För barn som kommunicerar med teckenspråk kan den ojämlika tillgången till teckenspråkstolk utgöra ett direkt hinder för möjligheten att berätta och bli trodd. Om barnet i en process om att berätta om våld blir tilldelad flera olika tolkar i olika skeden, finns en risk för att oklarheter uppstår. Barnet kan teckna samma berättelse varje gång, men om tolkarna väljer något olika ord vid varje tillfälle, riskerar berättelsen att framstå som osammanhängande och icke-trovärdig.

Föräldrar till barn med funktionsnedsättning

Att vara förälder till ett barn med funktionsnedsättning innebär ofta, men inte alltid, ökade utmaningar och påfrestningar i föräldraskapet. Det kan handla om omgivningens attityder och förväntningar, men också om brist på information, stödinsatser och samordning som kan behövas kring barnet. En funktionsnedsättning hos ett barn riskerar även att skapa andra typer av riskfaktorer såsom kris- och sorgereaktioner i familjen, stress, psykiska och

⁹ SOU 2016:19, Betänkande av Barnrättighetsutredningen - Barnkonventionen blir svensk lag; Socialstyrelsen (2019) Uppföljning av barnkonventionens genomslag vid tillämpning av LSS.

¹⁰ Socialstyrelsen (2010) Barn som tänker annorlunda, Barn med autism, Aspergers syndrom och andra autismspektrumtillstånd.

fysiska besvär samt otillräcklig sömn. Föräldraundersökningar visar på en tydligt förhöjd stressnivå bland föräldrar till barn med funktionsnedsättning¹¹ liksom på upplevda känslor av vrede, frustration eller maktlöshet i specifika, krävande situationer med barnet, som kan leda till att föräldern blir hårdhänt eller har tankar om våld.¹² En eller flera sådana riskfaktorer kan leda till en förhöjd risk för våld i familjen. Internationell forskning visar att barn med funktionsnedsättning löper en ökad risk att drabbas av ett negativt föräldraskap inklusive känslomässig och fysisk misshandel och andra övergrepp.¹³

Föräldrar till barn med funktionsnedsättning behöver därför uppmärksammas särskilt, som en grupp föräldrar av flera som ofta har behov av ytterligare föräldraskapsstöd än det universella som erbjuds alla föräldrar. Det finns särskilda program där föräldraskapsstödet anpassats till föräldrar vars barn har specifika funktionsnedsättningar. Utöver ett anpassat föräldraskapsstöd behöver föräldrar till barn med funktionsnedsättning också få möjlighet till avlastande stödinsatser från samhället. Vikten av tidig upptäckt, liksom tidiga och samordnande insatser i familjer som har utmaningar kopplade till barnets funktionsnedsättning, är nyckelfaktorer för att minska riskfaktorer och utsatthet. Tvärprofessionella team med personer från skola, vård och socialtjänst behöver ofta kompletteras med personal från till exempel habilitering, för att kunna möta de behov som barn och föräldrar har.

¹¹ Boström, P., Broberg, M., & Hwang, C.P. (2010) Different, difficult or instinct? Mothers' and fathers' perceptions of temperament in children with or without intellectual disabilities; Svensson, B., Eriksson, U-B., & Janson, S. (2013), Exploring risk for abuse of children with chronic conditions or disabilities – parent's perceptions of stressors and the role of professionals. *Child: Care, Health & Development*.

¹² Svensson, B., Eriksson, U-B., & Janson, S. (2013), Exploring risk for abuse of children with chronic conditions or disabilities – parent's perceptions of stressors and the role of professionals. *Child: Care, Health & Development*.

¹³ Beck, A., Daley, D., Hastings, R. P., & Stevenson, J. (2004) Mothers' expressed emotion towards children with and without intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*; Brown, M. A., McIntyre, L. L., Crnic, K. A., Baker, B. L., & Blacher, J. (2011) Preschool children with and without developmental delay: Risk, parenting, and child demandingness, *Journal of Mental Health Research in Intellectual Disabilities*; Sullivan, P. M. (2009) Violence exposure among children with disabilities, *Clinical Child and Family Psychology Review*.

Myndigheten för
delaktighet

Föräldrar med egen funktionsnedsättning

Föräldraförmåga påverkas av många olika faktorer. En funktionsnedsättning betyder inte per automatik att föräldraförmågan påverkas. Vissa funktionsnedsättningar kan dock innebära en nedsättning av förmågor som i sin tur kan påverka ett föräldraskap. Ett samlingsbegrepp för nedsättningar som medför svårigheter inom områden såsom tid och rum, planering, struktur, minne och abstrakt tänkande samt förmågan att läsa, skriva eller räkna, är begreppet kognitiva svårigheter.^{14, 15}

Kognitiva svårigheter kan innebära att man ställs inför särskilda utmaningar när man blir förälder. Ett föräldraskap med egen funktionsnedsättning som medför kognitiva svårigheter kan därmed innebära särskilda utmaningar och hinder. Svårigheter i att planera, att strukturera sin tid, att komma ihåg och att tänka abstrakt kan på olika sätt påverka föräldraförmågan och barnet. Föräldrar med kognitiva svårigheter har ofta också en sämre anknytning till arbetsmarknaden och ett mindre utvecklat socialt nätverk, vilket i sin tur kan förvärra situationen i familjen. Föräldrar som lever med kognitiva svårigheter kan ofta uppleva sig ifrågasatta och kritiserade av andra. Det kan leda till lägre benägenhet att söka hjälp och stöd. I familjer i behov av stöd där föräldrarna har intellektuella funktionsnedsättningar är det inte ovanligt att funktionsnedsättningen betraktas som den primära orsaken till de svårigheter som finns. Det kan leda till att övriga samhälleliga faktorer som kan inverka på familjerna och barnens utveckling, inte beaktas.¹⁶

Föräldrar med kognitiva svårigheter är dock inte en enhetlig grupp, vilket innebär att situationen för barnen varierar, såväl beroende på förekomst av problem som tillgång till hjälp och stöd. Att till exempel växa upp med en förälder som har en intellektuell funktionsnedsättning betraktas som en

¹⁴ Sådana svårigheter inkluderar både personer som uppfyller kriterierna för diagnos och dem som har påtagliga svårigheter men som inte utgör grund för diagnos. Exempel på diagnos är intellektuell funktionsnedsättning, förvärvad hjärnskada, autismspektrumtillstånd eller adhd. Exempel på begrepp som inte uppfyller kriterierna för diagnos men som används vid påtagliga kognitiva svårigheter är svagbegåvning och inlärningssvårigheter

¹⁵ <https://regionuppsala.se/suf-kunskapscentrum/>

¹⁶ Socialstyrelsen (2005) Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap?

riskfaktor i barns utveckling.¹⁷ Även om variationen är stor, visar forskning på ett antal riskområden för barnen. Barn till föräldrar med kognitiva svårigheter riskerar i större utsträckning än andra barn att få för lite stimulans, att råka ut för olycksfall i hemmet, att försummas samt att utsättas för våld.¹⁸ Svenska studier visar att många mödrar med intellektuell funktionsnedsättning själva har varit med om traumatiska erfarenheter. Det i sin tur kan öka sannolikheten för en otrygg och desorganiserad anknytning hos deras barn. Dessa föräldrar kan behöva stöd i att bearbeta traumatiska erfarenheter, både för det egna måendet, men också för sitt föräldraskap.¹⁹ Även risken för omsorgssvikt är större vid ett föräldraskap med kognitiva funktionsnedsättningar. Föräldrarna kan ha svårigheter att anpassa omvårdnaden till barnets behov och utvecklingsnivå. Det kan innebära svårigheter att sätta sig in i barnets känslor och tankar samt svårigheter med anknytning och samspel, vilket i sin tur kan leda till att omsorgssvikt i något format uppstår.²⁰

Barn och unga med funktionsnedsättning i samhällsvård

I några fall kan ett barn med funktionsnedsättning, trots omfattande stödinsatser från samhället både till barnet och till föräldrarna, inte bo kvar i sin ursprungsfamilj. Barnet kan då få ett boende i ett familjehem eller i en bostad med särskild service för barn eller ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet i enlighet med lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. I andra fall blir barn och unga med funktionsnedsättning liksom andra barn och unga, av olika skäl placerade i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende i enlighet med socialtjänstlag (2001:453) eller vid ett särskilda ungdomshem vid Statens

¹⁷ Lindberg, L., Fransson, M., Forslund, T., Springer, L. & Granqvist, P. (2016) Maternal Sensitivity in Mothers with Mild Intellectual Disabilities is Related to Experiences of Maltreatment and Predictive of Child Attachment: A Matched-Comparison Study.

¹⁸ Socialstyrelsen (2005) Föräldrar med utvecklingsstörning och deras barn – vad finns det för kunskap?

¹⁹ Granqvist, P., Forslund, T., Fransson, M., Springer, L., & Lindberg, L. (2014). Mothers with intellectual disability, their experiences of maltreatment, and their children's attachment representations: A small-group matched comparison study. *Attachment & Human Development*.

²⁰ Lindberg, B. (2006) Sårbara barn – att vara liten, misshandlad och försummad, Socialstyrelsen (2007) Barn som har föräldrar med utvecklingsstörning.

institutionsstyrelse, SiS, i enlighet med lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Flera studier visar att barn och unga med bland annat psykiatriska diagnoser, genomgående återfinns högre bland placerade barn och ungdomar än jämnåriga i befolkningen.^{21, 22}

I och med att barn och unga med funktionsnedsättning är överrepresenterade inom samhällsvården, löper de också en större risk att drabbas av de återkommande och allvarliga brister som finns vad gäller barns trygghet och säkerhet i samhällsvården som Inspektionen för vård och omsorg, IVO, återkommande har uppmärksammat.²³ Bristerna rör många olika områden men den enskilt mest förekommande bristen i tillsynen av LSS-boenden för barn och unga är begränsningsåtgärder av olika slag. Det förekommer även att de så kallade SiS-hemmen använder sig av tvångs- eller begränsningsåtgärder som inte faller inom ramen för deras särskilda befogenheter. SiS konstaterar att gruppen unga med autismspektrumtillstånd och/eller intellektuell funktionsnedsättning är kraftigt överrepresenterad när det gäller avskiljningar, vård i enskildhet och vårdssammanbrott. SiS konstaterar också att det är en mycket liten grupp unga som återkommer i de flesta avskiljningsbesluten. Många av dessa har en psykisk funktionsnedsättning och betydande psykiatrisk samsjuklighet.²⁴

²¹ En rapport från Socialstyrelsen visade att 71 procent av barnen vid SiS särskilda ungdomshem hade minst en fastställd psykiatrisk diagnos. Den vanligaste diagnosen, för både pojkar och flickor, var ADHD. Hos flickor hade 19 procent diagnosen PTSD och 13 procent en autismspektrumstörning. Kartläggningen visade också att 45 procent av barnen hade minst två dokumenterade diagnoser, 20 procent hade minst tre och 9 procent hade minst fyra samtidiga diagnoser.

²² Socialstyrelsen (2019) Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård.

²³ Inspektionen för vård och omsorg (2019), (2020), (2021) Vad har IVO sett?

²⁴ Statens institutionsstyrelse (2020) Årsrapport.

Statens offentliga utredningar 2022

Kronologisk förteckning

1. Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott. Ju.
2. En skärpt syn på brott mot journalister och utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner. Ju.
3. Sveriges tillgång till vaccin mot covid-19 – framgång genom samarbete och helgardering. S.
4. Minska gapet. Åtgärder för jämställda livsinkomster. A.
5. Innehållsvillkor för public service på internet – och ordningen för beslut vid förhandsprövning. Ku.
6. Hälso- och sjukvårdens beredskap – struktur för ökad förmåga. Del 1 och 2. S.
7. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2022. Samhället, tekniken och etiken. M.
8. Rätt och rimligt för statligt anställda. Fi.
9. Avfallsbeskattning – En fråga om undantag? Fi.
10. Sverige under pandemin. Volym 1 Samhällets, företagens och enskildas ekonomi. Volym 2 Förutsättningar, vägval och utvärdering. S.
11. Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet. S.
12. Startlån till förstagångsköpare av bostad. Fi.
13. Godstransporter på väg – vissa frågeställningar kring ett nytt miljöstyrande system. Fi.
14. Sänk tröskeln till en god bostad. Fi.
15. Sveriges globala klimatavtryck. M.
16. Ett förstärkt lagstöd för utlämnande av sekretesskyddade uppgifter till utlandet. Fö.
17. En modell för att mäta och belöna progression inom sfi. U.
18. EU:s förordning om terrorisminnehåll på internet – kompletteringar och ändringar i svensk rätt. Ju.
19. Utökade möjligheter att använda hemliga tvångsmedel. Ju.
20. Privatkopieringsersättningen i framtiden. Ju.
21. Rätt för klimatet. M.
22. Vägen till ökad tillgänglighet – delaktighet, tidiga insatser och inom lagens ram. S.
23. En oavvislig ersättningsrätt? Ju.
24. Materieförsörjningsstrategi. För vår gemensamma säkerhet. Fö.
25. Nya krav på betaltjänstleverantörer att lämna uppgifter. Fi.
26. Extraordinära smittskyddsåtgärder – en bedömning. S.
27. Begränsningar i möjligheterna för vissa aktörer att få tillstånd att bedriva öppenvårdsapotek. S.
28. Vår demokrati – värd att värna varje dag. Volym 1 och Volym 2, Antologin 100 år till. Ku.
29. Inkomstskatterapporter och några redovisningsfrågor. Ju.
30. Korttidsarbete under pandemin – en utvärdering av stödets betydelse. Fi.
31. Rätt och lätt – ett förbättrat regelverk för VAB. S.
32. Ko ihmisarvoa mitathiin. Tornionlaaksoalaisitten, kväänitten ja lantalaisitten eksklyteerinki ja assimileerinki. Då människovärdet mättes. Exkludering och assimilering av tornedalingar, kväner och lantalaiset. Ku.
33. Om prövning och omprövning – en del av den gröna omställningen. M.

34. I mål – vägar vidare för att fler unga ska nå målen med sin gymnasieutbildning. U.
35. Tryggare i vårddyrket – en översyn av vissa frågor inom utbildning till sjuksköterska och barnmorska. U.
36. Arbetslivskriminalitet – en definition, en inledande bedömning av omfattningen, lärdomar från Norge. A.
37. Stärkt arbete med att bekämpa bidragsbrott. Administrativt sanktionssystem och effektivare hantering av misstänkta brott. S.
38. Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv. Del 1 och 2. Ju.
39. Ett register för alla bostadsrätter. Fi.
40. God tvångsvård – trygghet, säkerhet och rättssäkerhet i psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. S.
41. Nästa steg. Ökad kvalitet och jämlikhet i vård och omsorg för äldre personer. S.
42. Skydd för konsumenters kollektiva intressen – genomförande av EU:s grupptalandirektiv. Fi.
43. Friska djur behöver inte antibiotika – bättre verkan genom internationell påverkan. N.
44. Kreativa Sverige! Nationell strategi för främjande av hållbar utveckling för företag i kulturella och kreativa branscher. Ku.
45. Steg framåt, med arbetsmiljön i fokus. A.
46. Co-Creation for Innovation. UD.
47. De regionala skyddsombudens roll i arbetsmiljöarbetet. Värdet av förebyggande arbete och allas rätt till en god arbetsmiljö. A.
48. Tullverkets rättsliga befogenheter i en ny tid. Fi.
49. Ändrade regler för vattenskotrar. M.
50. Bättre möjligheter att verkställa frihetsberövanden. Ju.
51. En ny statistik över hushållens tillgångar och skulder. Fi.
52. Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel. Ju.
53. Statens ansvar för skolan – ett besluts- och kunskapsunderlag. Volym 1 och 2. U.
54. Naloxon kan rädda liv – bedömningar av nuläget och nästa steg. S.
55. Granskning av arbetet med att försöka uppnå frigivning av Dawit Isaak och Gui Minhai. UD.
56. En tryggad försörjning av metaller och mineral. N.
57. Ett stärkt skydd för civilbefolkningen vid höjd beredskap. Ju.
58. Bättre förutsättningar inom djurens hälso- och sjukvård. N.
59. Försöksverksamhet utan författningsändring i den kommunala sektorn. Fi.
60. Sveriges tillgång till vaccin mot covid-19 – så bör det säkras framöver. S.
61. Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid. U.
62. EU:s vapendirektiv – genomförande av 2017 års ändringsdirektiv på miniminivå. Ju.
63. Teknikutveckling och förvaltning – en antologi. N.
64. En ny ordning för asylsökandes boende. Ju.
65. En ny lag om stöd vid korttidsarbete – ett mer förutsägbart, förenklat och stärkt regelverk. Fi.
66. Åtgärder på fiskeområdet för att skydda Natura 2000-områden i havet. N.
67. Vägar till ett tryggare samhälle. Kraftsamling för barn och unga. Ju.
68. Förnya taktiken i takt med tekniken – förslag för en ansvarsfull, innovativ och samverkande förvaltning. N.
69. Kommuners och regioners kostnader för valfrihetssystem – ett kunskapsunderlag. Fi.

70. En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Volym 1 och 2. S.

Statens offentliga utredningar 2022

Systematisk förteckning

Arbetsmarknadsdepartementet

- Minska gapet. Åtgärder för minskade livsinkomster. [4]
- Arbetslivskriminalitet
– en definition, en inledande bedömning av omfattningen, lärdomar från Norge. [36]
- Steg framåt, med arbetsmiljön i fokus. [45]
- De regionala skyddsombudens roll i arbetsmiljöarbetet. Värdet av förebyggande arbete och allas rätt till en god arbetsmiljö. [47]

Finansdepartementet

- Rätt och rimligt för statligt anställda. [8]
- Avfallsbeskattning – En fråga om undantag? [9]
- Startlån till förstagångsköpare av bostad. [12]
- Godstransporter på väg – vissa frågeställningar kring ett nytt miljöstyrande system. [13]
- Sänk tröskeln till en god bostad. [14]
- Nya krav på betaltjänstleverantörer att lämna uppgifter. [25]
- Korttidsarbete under pandemin
– en utvärdering av stödets betydelse. [30]
- Ett register för alla bostadsrätter. [39]
- Skydd för konsumenters kollektiva intressen
– genomförande av EU:s grupptalantdirektiv. [42]
- Tullverkets rättsliga befogenheter i en ny tid. [48]
- En ny statistik över hushållens tillgångar och skulder. [51]
- Försöksverksamhet utan författningsändring i den kommunala sektorn. [59]

- En ny lag om stöd vid korttidsarbete
– ett mer förutsägbart, förenklat och stärkt regelverk. [65]

- Kommuners och regioners kostnader för valfrihetssystem – ett kunskapsunderlag. [69]

Försvarsdepartementet

- Ett förstärkt lagstöd för utlämnande av sekretesskyddade uppgifter till utlandet [16]
- Materieförsörjningsstrategi. För vår gemensamma säkerhet. [24]

Justitiedepartementet

- Förbättrade åtgärder när barn misstänks för brott. [1]
- En skärpt syn på brott mot journalister och utövare av vissa samhällsnyttiga funktioner. [2]
- EU:s förordning om terrorisminnehåll på internet – kompletteringar och ändringar i svensk rätt. [18]
- Utökade möjligheter att använda hemliga tvångsmedel. [19]
- Privatkopieringsersättningen i framtiden. [20]
- En oavvislig ersättningsrätt? [23]
- Inkomstskatterapporter och några redovisningsfrågor. [29]
- Alla tiders föräldraskap – ett starkt skydd för barns familjeliv. Del 1 och 2. [38]
- Bättre möjligheter att verkställa frihetsberövanden. [50]
- Utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel. [52]
- Ett starkt skydd för civilbefolkningen vid höjd beredskap. [57]
- EU:s vapendirektiv
– genomförande av 2017 års ändringsdirektiv på miniminivå. [62]

En ny ordning för asylsökandes boende. [64]
Vägar till ett tryggare samhälle. Kraftsamling för barn och unga. [67]

Kulturdepartementet

Innehållsvillkor för public service på internet – och ordningen för beslut vid förhandsprövning. [5]
Vår demokrati – värd att värna varje dag. Volym 1 och Volym 2, Antologin 100 år till. [28]
Ko ihmisarvoa mitathiin. Tornionlaakso-laisitten, kväänitten ja lantalaisitten eksklyteerinki ja assimileerinki
Då människovärdet mättes. Exkludering och assimilering av torne-dalingar, kväner och lantalaiset. [32]
Kreativa Sverige! Nationell strategi för främjande av hållbar utveckling i kulturella och kreativa branscher. [44]

Miljödepartementet

Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 2022. Samhället, tekniken och etiken. [7]
Sveriges globala klimatavtryck. [15]
Rätt för klimatet. [21]
Om prövning och omprövning – en del av den gröna omställningen. [33]
Ändrade regler för vattenskottrar. [49]

Näringsdepartementet

Friska djur behöver inte antibiotika – bättre verkan genom internationell påverkan. [43]
En tryggad försörjning av metaller och mineral. [56]
Bättre förutsättningar inom djurens hälso- och sjukvård. [58]
Teknikutveckling och förvaltning – en antologi. [63]
Åtgärder på fiskeområdet för att skydda Natura 2000-områden i havet. [66]

Förnya taktiken i takt med tekniken – förslag för en ansvarsfull, innovativ och samverkande förvaltning. [68]

Socialdepartementet

Sveriges tillgång till vaccin mot covid-19 – framgång genom samarbete och helgardering. [3]
Hälso- och sjukvårdens beredskap – struktur för ökad förmåga. Del 1 och 2. [6]
Sverige under pandemin. Volym 1 Samhällets, företagens och enskildas ekonomi. Volym 2 Förutsättningar, vägval och utvärdering. [10]
Handlingsplan för en långsiktig utveckling av tolktjänsten för döva, hörselskadade och personer med dövblindhet. [11]
Vägen till ökad tillgänglighet – delaktighet, tidiga insatser och inom lagens ram. [22]
Extraordinära smittskyddsåtgärder – en bedömning. [26]
Begränsningar i möjligheterna för vissa aktörer att få tillstånd att bedriva öppenvårdsapotek. [27]
Rätt och lätt – ett förbättrat regelverk för VAB. [31]
Stärkt arbete med att bekämpa bidragsbrott. Administrativt sanktionssystem och effektivare hantering av misstänkta brott. [37]
God tvångsvård – trygghet, säkerhet och rättssäkerhet i psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård. [40]
Nästa steg. Ökad kvalitet och jämlikhet i vård och omsorg för äldre personer. [41]
Naloxon kan rädda liv – bedömningar av nuläget och nästa steg. [54]
Sveriges tillgång till vaccin mot covid-19 – så bör det säkras framöver. [60]
En uppväxt fri från våld. En nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn. Volym 1 och 2. [70]

Utbildningsdepartementet

En modell för att mäta och belöna progression inom sfi. [17]

I mål – vägar vidare för att fler unga ska nå målen med sin gymnasieutbildning. [34]

Tryggare i vårddyrket
– en översyn av vissa frågor inom utbildning till sjuksköterska och barnmorska. [35]

Statens ansvar för skolan
– ett besluts- och kunskapsunderlag. Volym 1 och 2. [53]

Allmänt fritidshem och fler elevers tillgång till utveckling, lärande och en meningsfull fritid. [61]

Utrikesdepartementet

Co-Creation for Innovation. [46]

Granskning av arbetet med att försöka uppnå frigivning av Dawit Isaak och Gui Minhai. [55]